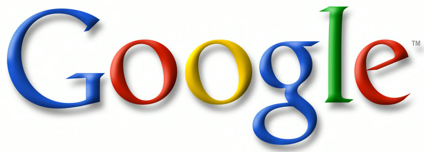

NORSKE SAMLINGER,

udgivne

af

ET HISTORISK SAMFUND

I CHRISTIANIA.

Første Bind.

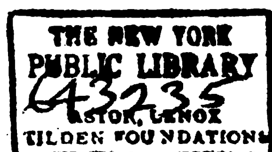
(Udgivet i Aarene 1849—1852).

CHRISTIANIA.

Feilberg & Landmarks Forlag.

Trykt i Carl C. Werner & Comp's. Bogtrykkeri.

1852.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
43235
ASTOR, LENOX
TILDEN FOUNDATIONS

INDHOLD.

Side

I. Uddrag af Edvardssöns Bergens Beskrivelse. (Af *N. Nicolaysen*) 1
1. Om Biskopperne Olaf Thorkildssön og Geble Pederssön. 3
2. Bergens Udrustning i den nordiske Syvaarskrig 21
3. Om Branden i Bergen 1640 29
4. Krigsrustninger fra Bergen i 17de Aarhundrede 31
5. Kong Christian V. Besög i Bergen 1685 35
6. Blandede Optegnelser 48

II. Matrikel over Norske Studerende ved Rostocks Universitet. 1419—1690. (Meddelt af *Chr. Lange*) . 72

III. Lensbrev for Axel Gyldenstjerne som Statholder i Norge og Hövedsmand paa Agershus 1588. (Ved *C. R. Unger*) 95

IV. Noget om Hannibal Sehesteds Afstaaelse af hans Gods til Kronen 1651. (Meddelt af *D. N. Bech*) . 106

V. Bidrag til Kundskab om Skovenes Tilstand i det 17de Aarhundrede. (Meddelt af *M. B. Tvethe*) . . . 112

VI. Aktstykker om Finmarken i Aaret 1667. (Meddelte af *T. H. Aschehoug*) 120

VII. Bidrag til Norges Historie 1716—1719. (Meddelte af *Chr. Lange*) 134
1. Hans Nobels Indberetning om Forholdene 1716 134
2. Klüvers Beretning om Indfaldet i Sverige 1719 153

VIII. Historisk-statistiske Notitser 159

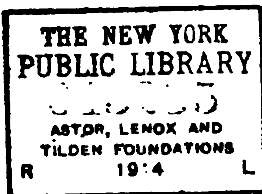
IX. Om Kronens Indtægter og Udgifter af Akershuus Læn i Aarene 1557—1558 og 1560—1561. (Af *T. H. Aschehoug*) 161

X. Uddrag af Bergens Raadhus-Protokol for Tidsrummet Juli 1592—Mai 1594. (Meddelte af *N. Nicolaysen*). 221
I. Fire Trolddomssager 222
II—IX. Andre Retssager 257

XI. Skrivelse til Statholder Gyldenlöve angaaende Bergens Takmark. 1667. (Ved *N. Nicolaysen*) . . 283

XII. 25 Skrivelser fra Frederik VI til Prins Christian August i Aarene 1807, 1808 og 1809. (Meddelte af *Carl Stoud Platou*) 290

XIII. Uddrag af Bergens Raadhus-Protokol for Tidsrummet Juli 1592—Mai 1594. Fortsættelse fra Nr. X. (Meddelte af *N. Nicolaysen*) 321
XIV. Proces fra 1597 angaaende en Stöl, Nödeteig, under Gaarden Thoug i Ryfylke. (Meddelt af *Fr. Brandt*). 336
XV. Nye Bidrag til Kalmar-Krigens Historie. (Meddelte af *Chr. Lange*) 362
XVI. Bidrag til Norges Historie 1716—1719. (Meddelte af *Chr. Lange*). Fortsat fra No. VII. 384
3. Tre Skrivelser fra Biskop Deichman 1716 384
4. Officielle Rapporter og Meldinger 1716 403
XVII. Samtidig Beretning om Prindsesse Annas, Christian den 4des Systers, Giftermaal med Kong Jacob d. 6te af Skotland og paafölgende Kroning. (Meddelt af *P. A. Munch*) 450
XVIII. Udsigt over Belöbet af offentligt Jordegods i Norge i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. (Meddelt af *Henr. Helliesen*) 513
XIX. Oplysninger angaaende Magister Absalon Pederssöns Enke m. m. 1590. (Meddelt af *N. Nicolaysen*) . 525
XX. Forslag og Betænkning angaaende Lettelser for den norske Almue med Kongens Resolution 1693. (Meddelte af Samme) 549
XXI. Officielle Indberetninger om Vejvæsenets Tilstand i Norge. 1739—1740. (Ved Samme) 564
XXII. Dom angaaende Hollændernes Handel i Bergen. 1636. (Ved Samme) 577
XXIII. Bidrag til Kundskab om Skovenes Tilstand i det 17de Aarhundrede. Fortsættelse fra Nr. V. (Meddelt af *M. B. Tvethe*) 592
XXIV. Om Bygningernes Tilstand paa Throndhjems Kongsgaard, Bergenhus og Akershus, fornemmelig i det 17de Aarhundrede. (Af *N. Nicolaysen*) 609
Tillæg og Rettelser 656
Register 657
Slutningsbemærkninger af *N. Nicolaysen* 677

I.

Uddrag

af

Edvardssöns Bergens Beskrivelse.

(*Af N. Nicolaysen*).

Af ovenstaaende utrykte Verk har man ogsaa her i Norge flere Afskrifter, blandt hvilke en eies af Professor Rathke, en af Bergens By og en af Universitetet. Til nærværende Uddrag er den sidste benyttet. Paa Smudsbladet foran i Bogen findes anmærket, at Afskriften er tagen efter Edvardssöns egenhændige Originalexemplar,[1] samt at der paa dette var skrevet följende Ord, som med særligt Hensyn til Nedskriverens Person förtjene at bemærkes for den deri brugte Benævnelse af vort Oldsprog. „Den meget hæderlige oc höylærde Mand Mag. Edvard Edvardsen Scholæ Bergensis Conrectori, som den viitberömte Bergens Bye haver paa itzige norske Sprog saa vel og viitlöftigen beskrefven, ere disse faae Riim paa gammel Norsk til Ære opsat af — Arne Magnussen“.

Bogen, som er inddelt i to Parter og hver Part igjen i Böger og Kapitler, udgjör 409 tætskrevne Arksider. Den er forsynet med en Fortale, dateret Bergen 11 Aug. 1694, Indholdsliste og en Fortegnelse over de benyttede Kilder, som tillige hver paa sit Sted ere tilföiede i Randen. Titelen lyder:

Den viitberömte i fordum Dage kongelige Residentzes og endnu Höy privilegerede Kjöb- og Handel-stad Bergen udi Norrige, kendes i yderste Maader som skee kunde fuldkommeligste Beskrivelse eller Histories förste Part indeholdende o. s. v., af adskillige Bögger og Manuscripter med allerstörste Fliid sammensanket og skrevet af den, som er föd i Bergen Edvard Edvardsön Norveg. Berg. og endnu er Scholæ Bergensis Conrector til Annum 1694. Sammes anden Part 1684.

1) At Originalen endnu er til og findes i Grev Holsteins Haandskriftsamling paa Ledreborg ved Roeskilde, har man först under Trykningen erfaret af T. Beckers Historisk Museum, I. 24, og har saaledes ikke havt Anledning til at sammenligne den med Afskrifterne.

Disse Tidsangivelser synes ikke at være ganske passende, da man ved at gjennemgaa Bogen finder, at paa enkelte Undtagelser nær alle Efterretninger standse ved 1674, i hvilket Aars 8 Marts ogsaa Fortalen i det bergenske Exemplar er dateret. Formodentlig har Edvardssön, uagtet Verket egentlig var sluttet i det sidstnævnte Aar, dog fremdeles vedblevet, saalænge han levede, hist og her at tilföie, hvad der senere tildrog sig. Ganske vist er det ialfald, at de senere end 1674 forekommende Notitser endog saa langt frem som i 1710 ere nedskrevne i Bergen. Dette sees af Udtryksmaaden.

Edvard Edvardssön var, som allerede antydet i Titelen, födt i Bergen 16 Nov. 1630. Hans Fader var Edvard Eiben og Moder Dorthe Jokumsdotter Gyltz. I 1661 blev han Hörer i förste Lektie paa Bergens Trivial- eller Latinskole, det fölgende Aar Hörer i anden Lektie, 1663 Konrektor, 1674 Magister. Som Konrektor vedblev han et Stykke ud i 1694. Naar han döde vides ikke. — Hans Bog har Svagheden i historisk Kritik og den noget forvirrede Stil fælles med samtidige Skrifter af den Slags, men den udmærker sig ved sin Fylde af Stof. Forfatteren har samlet ikke alene alt hvad der af trykte Sager kunde kaste Lys paa Bergen, men ogsaa alt hvad han har kunnet overkomme af Haandskrifter, Retsbestemmelser, Indskrifter o. s. v., og har i den Hensigt tillige gjennemgaaet baade Byens og Kontorets nu tildels tabte Arkiver. Han har ikke blot sögt at fremstille Bergens ældre Udseende, men han beskriver ogsaa nöiagtig, hvorledes alting saa ud paa hans Tid. Hvordan Bygningerne, især Kirkerne, vare, hvor Orgelet og Prædikestolen stod, hvor mange Piber det förste havde, hvilke Indskrifter den sidste, hvor mange Lysekroner der var og Tallet paa deres Arme, Taarnenes Form og hvor mange Flöie og Knapper de havde, — om alt dette og meget mere faa vi nöiagtig Besked. Udförligheden er saa stor, at en Bergenser endog ingen Vanskelighed vilde have ved at udtegne Byens daværende Fysiognomi af hans Beskrivelse. Endelig er det ogsaa et Fortrin ved Verket, at Forfatteren har, som han udtrykker sig i Fortalen, „villet beholde enhvers Ord og Maade at skrive med det næste jeg kunde".

Edvardssön har ved dette sit Verk unægtelig gjort sig fortjent af Norges Historie. Med fuld Föie siger derfor Arne Magnussön i Slutningen af de ovennævnte Rim:

Mun því uppi hans minning góð
meðal Noregs lýða,
meðan í Björgvin byggir þjóð
ok bárur á vági skríða.

Der kan ikke vel være Tale om nu fuldstændigen at aftrykke Edvardssöns Skrift, da en stor Del deraf kritisk gjengivet efter de oprindelige Dokumenter vil faa sin Plads i Diplom- og Lovsamlingen, og största

Parten af det övrige allerede har fundet sin Bearbeidelse dels i Bergens Beskrivelse af Sagen og Foss, dels i den Förstes Program om Bergens Latinskole. Hvor derimod noget tilforn enten er overseet eller ikke har været trykt med den Fuldstændighed, som man kan önske sig, vil det blive optaget i disse Uddrag, hvori dog Gjengivelse af den brugte Retskrivning har saameget mindre Interesse, som vi kun have en Afskrift for os. Hvad der staaer mellem Klammer ([ ]), er tilföiet af Meddeleren.

---

1. Efterretninger om Biskopperne Olaf Thorkildssön og Geble Pederssön.

Nedenstaaende har Edvardssön taget af den bekjendte Absalon Pederssön Beyers nu tabte „Oration om Mr. Geble skreven Aar 1571". Det har rigtignok för været trykt i H. Meyers „Bergenske Borgerven" Side 321—384, men hverken med den Fuldstændighed eller med den Bevarelse af Tidens Aand og Farve, som man maa önske sig. Meyers Bog er desuden nu et sjeldent Skrift, og Mag. Absalons Beretning et vigtigt Aktstykke til Reformationens Historie i Norge. Hovedstykket findes hos Edvardssön i Kapitlet om Bisperne, men som det vil sees, har han her paa enkelte Steder kun extraheret. For at fuldstændiggjöre dette har jeg i Tillægget optaget den udförlige Beretning om samme Gjenstand, som findes paa andre Steder i Bogen. — Tallene S. 10 indenfor Parentheserne henvise til Tillægget.

Saa blev da Hr. Olaf Thorkildssön, Kannik og Erkedegn udi Bergen, udvalgt til Biskop 1523 in crastino Tiburtii d. e. 15 April. Om hvilken, endog Ingen bör have en ond Mening om andre i sit Hjærte, meget mindre skrive og digte om en anden, jeg mig storligen forundrer, hvad Aarsag de fromme Herrer udi Bergens Kapitel haver havt til at udvælge hannem til Biskop; endog jeg vil ikke mestre de gode Herrer eller være næsevis udi deres Gjerninger, maa dog alligevel den, som skal skrive Historier, fortælle saavel det onde som det gode og saavel det, som kan være mod En som med En; uden de haver seet til hans Alder og dertil, at han var Erkedegn og en god Drag-Mad-i-Hus og en verdslig Mand, forfaren udi verdslig

Handel, ved jeg ikke hvad de gode Mænd haver bevæget dertil, at de haver udkaaret hannem til Biskop, synderlig efterdi der var ingen besynderlig Lærdom i hannem, og der fandtes mange andre i Kapitlet meget lærdere end han. Jeg hörte ingen Dyd, af hvilken sal. Mester Geble hannem rosede, uden at han var forstandig i Historier, synderlig de norske, og han vidste at samle Gods og Rigdom. Hos denne ringe Dyd var han beslagen med mange Laster, som er, at han hadede Guds Ord, som sal. Doktor Morten Luther havde begyndt og en Munk her i Bergen ved Navn Hr. Antonius, som siden blev kaldt til Sognepræst til St. Halvards Kirke, her i Bergen forkyndte. Han vilde ikke bo her i Byen, men bygde sig en Kirke paa Ask og en Gaard; der holdt han til.[1] Han sagde sig ikke at kunne fordrage den nye Klammer, de havde begyndt i Bergen. Bispen var og paa den Tid ikke saa höi anseet eller af saa stor Myndighed som i forrige Tider, baade fordi der endelig var en Reformation i Religionen at forvente og for det gjerrige og ugudelige Levnet, han förte her paa Steden, saa at han var moxen alles Spot og Forhaanelse. De Kontorske var han utallig meget skyldig, hvilke kaldte ham Biskop Botterlop, fordi han först solgte en Löb Smör for en Daler. De gjorde Spil og Rim om hannem, og forklædte ginge ud til Munkelif, hvor han holdt til siden Domkirken paa Kannikebjærget var nedbrudt,[2] og der (imeden han frygtede for, at Kong Christjern skulde komme igjen

---

¹) Da Klaus Kniphoff i 1527 drog bort fra Byen med uforrettet Sag (Langes Tidsskrift 2det Bind S. 42), gik han til Ankers i Askehavn, hvor han plyndrede Bönderne, som vilde til Byen, og brændte, som Edvardssön efter Hofnagel fortæller, „Bisp Olafs Skib, som laa hos hannem i Havnen". Det kan maaske her erindres, at bemeldte Söröver var i den fordrevne Christjern den andens Tjeneste, og at Bispen var paa det modsatte Parti.

²) Paa et andet Sted fortæller Edvardssön efter samme Skrift af Absalon, at Hr. Esge Bilde „beskikkede En, som hed Hans Prydtz, der med saa stor Behændighed og ringe Kunst nedrev Taarnet, som var saare fast bygt,

som Rygtet gik; thi han ikke med de andre Bisper var paa hans Side) trommede paa nogle tomme Smörlöber med Stikker ligesom paa Trommer. Denne Bisp Olaf var en saare gjerrig og fortærendes Mand, holdt mange Hofmænd og maatte give dem nok; han havde og gilde Kjögemestere, Jon Botolfssön og andre, som vare gode Raadgivere og bade hannem give nok. Han skrabede mere Jordegods sammen, end ti andre Biskopper, som vare för hannem. Strax en Bonde havde forseet sig aldrig saa lidet enten med Leiermaal, Horssag eller andre Sager, som Bispen tilhörte, da vilde han ikke tage löse Pendinge fra dennem, men idel Jordegods. Ja dersom nogen havde slaget en Raabuk eller Hun lös paa de forbudne hellige Dage og Tider, saasom endnu klages paa denne Tid, da straffede han dem paa Jordegods. Nu kan enhver tænke, efterdi at Gjerrighed er en Rod til al Last, besynderlig naar hun haver rodfæst sig i deres Hjærte, som skulle styre og raade andre, hvad for et saligt og godt Regimente han haver fört. Det er bevisligt, at han aleneste udi det Fogderi Sogn skrabede tilsammen 37 Jorder og Jordeparter, foruden det han samlede paa Vors og i de andre Fogderier. Summa: han var en epikuræisk Mand, og er det vel værd at mærke og ihukomme andre til et Exempel og Forfærdelse, at denne Bisp Olaf (hvis Navn er et grækisk Ord [1] og betyder saa meget som den ganske Almue og Undersaatte, hvilke

---

at enhver maatte sig derover forundre. Biskop Olaf var vel i Begyndelsen derimod, og ikke vilde derudi bevilge, fordi han befrygtede, at dersom Domkirken blev nedbrudt, da skulde Renten blive tagen fra hannem og de andre og fra Kirken (som og siden er skeet); men der Hr. Esge Bilde lovede, at han skulde have Munkelif igjen til en Domkirke med al Klosters Rente, saa og fordi han fornam, den stod Slottet alt for nær og det dog omsider ikke vilde være anderledes, tilstedde han det". Se videre herom Langes Norske Klostres Historie S. 295—296, 490—493 og Langes Tidsskr. 2det Bind S. 42.

[1]) Olaf er ganske vist ikke noget græsk Ord, men i det mindste i denne Form maaske nærmest et angelsaksisk. Betydningen deraf er ikke ganske klar.

han vilde forarme paa det han kunde gjöre sig og sine rige og leve kræselig i gode Dage; ja han var saa kjær til Hamborger Öl, hvilket jeg ofte hörte sal. Mester Geble fortælle, at han gav en Tönde Smör for en Tönde Hamborger Öl og lod den före til sig paa Vors) döde paa den förste Söndag Trinitatis, paa hvilken den kristne Kirke pleier at forhandle det Evangelium om Lazarus og den rige Mand. Paa Vors lod han bygge sig en Trækirke, tog Rente og Ornamenter fra den herlige Stenkirke og lagde det til sin Trækirke, ja han lod tage Blyet af Stenkirken [1] og solgte det. Udi samme Trækirke lod han udgrave sit Kontrafei udi et Træbillede med sin Vorte paa Næsen, hvilket Dr. Jens Schjelderup lod tage af Kirken og före hid ud til Bergen. Der det nu lakkede til, at han skulde af denne Verden, raabte han paa sin Sotteseng: O mit Dugs-Tun,[2] mit Dugs-Tun, som Almuen paa Vors endnu ved at tale om. Han satte sig og i en stor Gjeld ved Garpebryggen, hvilken siden sal. Mr. Geble efter Kongens Befaling af hans Husgeraad maatte betale og Stigtens Gods i nogle Aar, og dog end ikke kunde strække til. Han var Biskop i 10 Aar til 1533 [3], dominica de Lazaro et epulone, da döde han, og er begraven

---

¹) Kun Koret har nu Blytag. — Inde i Kirken ved Siden af Alteret er en Lem, hvorunder en Trappe gaar ned til Kjælderen. Hér saaes for ikke lang Tid siden en liden Grue og paa samme et Stykke forkullet Ved. Sagnet fortæller, at Bispen hemmeligen skal have opholdt sig her en Tid lang.

²) Forvanskning for Dukstad, en Gaard ved Lönevandet paa Vors.

³) Dette Aár, der findes i alle Afskrifter af Edvardssön, maa være en Feilskrift for 1535; thi at det var i dette sidste Aars Sommer, at Bisp Olaf döde, sees blandt andet af en Skrivelse (i det danske Geheimearkiv) fra Thord Röd og Stig Bagge, dat. 25 Aug. 1535, til Hr. *Esge Bilde,* hvori de blandt andet Nyt melde ham, at Biskop Olaf af Bergen er död, at Geble er valgt til hans Eftermand, at der Intet blev af Herredagen i Throndhjem, og at Erkebispen har ladet Hr. Nils Lykke fængsle paa Stenviksholm Slot. Disse sidste Begivenheder höre uimodsigeligen til 1535.

paa Vors i Hovedkirken. Hans Grav haver En villet ære med disse Vers:

Hic jacet Olaus Torkilli filius olim
Qvi pastor ruri et præsul in urbe fuit.
Sunt, qvi illum laudant, nec desunt, qvi qvoqve culpant,
Sed dirimet litem Christus utrimqve brevi.

Geble Pederssön var den förste evangeliske Superintendent, födt udi Norrig paa Helligeland (Haalogaland) af velbyrdige ærlige Forældre, hvis Fader var Raadmand udi Bergen; hans Moder hed Margarete, ogsaa af Adel. Han havde först gaaet i Skole i Throndhjem, dernæst udi Bergen.[1] Derfra reiste siden til Holland, hvor han gik udi Skole i en Kjöbstad, heder Alkmar. Udi bemeldte Stad kom en fattig, simpel og enfoldig Student og bad Geble, at han vilde hos Abbeden, som var sammesteds udi Klosteret, gjöre Bön for hannem om nogen Hjælp, hans Studia dermed at forfremme; da holdt Geble en herlig Oration til Abbeden, hvilken, der han hörte hans Tale og derhos gav vel Agt paa hans Sæder, da begyndte med sine söde Ord og Tale at tilraade Geble, han vilde indgive sig i Klosteret og være en Munk, da vilde han hannem indtage og altid för nogen anden gjöre tilgode, hvorpaa Geble hannem takkede og sagde end ydermere: venerande domine abbas, nondum venit hora mea. Derfra reiste han siden til Löwen og

---

[1]) Nemlig paa Kommunen eller Kannikebjærget, hvor tillige Kannikernes Boliger og Bispegaarden vare samt i Nærheden deraf Sortebrödrekloster, den lille og den store Kristkirke. Om alle disse Bygninger siger Absalon Pederssön: „Og haver alle disse Værelser, som saaledes haver omringet den bagerste og yderste Part af denne Sted med deres prægtige Bygninger og herlige Taarne og Spidser, som uden Tvivl med stor Pragt efter den papistiske Maneer herlig haver været gjorte, givet en besynderlig og over al Maade deilig Anseelse for de Reisende til Steden. Bispegaarden og Kannikernes Boliger stode en Part paa Landet, en Part ud paa Vandet, saa det gav en herlig og statelig Zirat“.

der studerede, indtil han promoverede in magistrum philosophiæ. Imidlertid havde han god Omgængelse med ærlig, velbyrdig Vincents Lunge, som siden af Bisp Olaf i Throndhjem, den sidste Erkebisp, blev slagen ihjel, item med Christiernus Morsianus, doctor medicinæ, med hvilke han studerede og havde besynderlig Venskab. Hans privati Præceptores hed Bartholomæus Coloniensis og Johannes Murmetius. Han havde besynderlig Lyst til Mathesin, hvori han altid övede sig, og kjöbte dertil mange Instrumenter. Han elskede og desligeste Musicam. Der han var hjemkommen til Bergen, forestod han Skolen paa Kommunet efter Biskop Andors[1] Befaling indtil 1518 ipsa vigilia omnium sanctorum [d. e. 31 Oktbr.]; da blev han udvalgt til Kannik og noget derefter ordineret til Höialter i vor Frues Kirke[2] en Tid lang. Efter Biskop Andors Död 1521 ipsa die Erasmi [d. e. 3 Juni] udsendte Bergens Kapitel[3] Mr. Geble til kongl. Majest. i Danmark om en Biskop i Andors Sted igjen; og efterdi Kong Christjern den anden samme Tid havde med Adelen at bestille, blev dennem omsider svaret, at de maatte eligere[4] sig En, hvem de vilde; da udvalgte de En ved Navn Olaf Thorkildssön, Kannik og Erkedegn i Bergen, hvorefter Mr. Geble

---

[1]) *Andor* (Halsteinssön? Saml. t. Norg. Hist. III. 604) var Biskop i Bergen fra 1506 til 1521.

[2]) d. e. St. Mariakirke, siden 1548, da Kontoret först ansatte Prest der, ogsaa kaldet Tydskekirken (Se S. 15).

[3]) Paa et andet Sted fortæller Edvardssön ligeledes efter Abs. Pederssön: „Og der Hr. Hans Knudssön, Provst ved Apostelkirken, og Mr. Geble af Kapitlet var udsendt til Kjöbenhavn med hans Testamente, opoffrede (?) Kong Christjern det, og da han hörte, at han var död, sagde han: „ja er han död, ellers havde vi en uplukket Gaas med hannem". Med disse Ord sigtede Kongen maaske til, at Bispen, som norsk Rigsraad, havde deltaget i Forfattelsen af en Anke over de Bröst, som fandtes i Norge. (Se Langes Tidsskr. 1ste Bind, S. 225).

[4]) Dette maa utvivlsomt være en Feil, da Kapitlet ifölge lovlig Ret stedse forbeholdt sig at udvælge Biskoppen, som da kaldtes electus, indtil Valget var stadfæstet af Erkebispen eller Paven.

blev forskikket til Rom om Biskop Olafs Konfirmats hos Paven. Der han var ankommen til Rom, gik han der længe, förend han fik Besked, og smurte Kardinalers, Kurtisaners og andres Næver med Dukater, som tjente udi Pavens Hof, foruden hvad ellers Paven selv fik, hvorudover han blev utaalmodig og sagde: „jeg lover eder det, at vi Norske efter denne Dag aldrig mere skulle komme til Rom“, hvortil de svarede, han skulde ikke tale saa höit, at det maaske ikke skulde komme den hellige Fader for Ören og ikke stort gavne hannem. Den Spaadom gik ud omsider paa Mr. Geble selv, endog han da ikke forstod det. Efter forrettet Ærinde kom han fra Rom igjen med Bisp Olafs Konfirmats og Indvielse; da blev han selv udvalgt til Erkedegn. Bisp Olaf forestod Bergens Stift 10 Aar og döde, hvilket der Erkebispen i Throndhjem spurgte, eligerede han Mr. Geble til Bisp igjen, hvilket Kapitlet i Bergen stadfæstede, og var saa electus i nogle faa Aar. Efter Bisp Olafs Död sendte Mr. Geble en Kannik ned til Kong Christjern med Biskop Olafs Testamente og Sjælegave, hvilket de papistiske Bisper pleiede at forære deres Konge med, og var det et Sæt af Sölvstöbe, som mange stode udi hverandre, hvilket var saa svært og tungt, at en Karl havde nok derudi at bære. M. Geble reiste saa ned til Danmark 1537 og blev af hans kongl. Majest. kaldt til Superintendent over Bergens Stift, og ordineret udi vor Frue Kirke af Dr. Johannes Pommeranus med syv andre Bisper udi Danmarks Rige ipsa dominica decem leproserum.[1] Der Ordinatsen var endt efter Prædiken, sendte han Dr. Pommeranus nogle Kander Vin med en Skjænk og Foræring, hvilken höiligen takkede derfor; og efterdi han forstod, at Mr. Geble havde udsendt den, sagde han til Budet: nonne decem mundati sunt; novem autem ubi? non sunt reversi, qvi darent gloriam deo, nisi hic alienigena? Ere de ikke ti rensede? hvor ere de ni? kom der ingen igjen at give Gud Æren uden denne fremmede? menendes dermed, at der

---

[1]) D. e. 14de Söndag efter Trefoldighed, altsaa i 1537 den 26 August.

var flere Biskopper, som han havde ordineret samme Dag, men der var ingen, som sendte hannem Skjænk uden den fremmede fra Bergen udi Norrig. Samme Tid fik han af kongl. Majest. til Lön og Underholdning Munkelif og Jons Klosters Rente, og, mens han levede, beholdt den. — Der Mr. Geble kom igjen til Bergen fra Danmark, betænkte han sin Ed, han gjorde Gud og kongl. Majest. udi sin Indvielse til Bispeembedet, at han med al Flid kunde forfremme Guds Ord og Menneskens Salighed (1); lod derfor strax bygge en liden Skole paa Domkirkegaarden, som var den förste efter Reformationen, og beskikkede dertil en fin, hæderlig og gudfrygtig Mand Hr. Erik Loss til Skolemester [Rektor], hvilken han formanede for alting flitteligen at skulle undervise Ungdommen udi den lille Lutheri Kathekismus og den tit og ofte for dennem gjentage (2). Han beflittede sig ogsaa storligen, der Skolen var færdig, at opbygge og forbedre den forfaldne Kirke, som Munkerne tilforn ikke vilde hjælpe paa, thi den stod til Nederfald (3). Desligeste af sine egne Penger lod opbygge Superintendentens Boliger (4). Der sal. Mr. Geble havde saa forbedret Domkirken, Skolen og Tjenernes (5) Boliger, fornam han vel dagligen en stor Defekt og Mangel paa Personer, som skulde tjene i Kirker og Skoler saa vel paa Bygden som i Byen, hvorover han ofte skrev Dr. Peder Palladius til efter adskillige Tjenere, men han kunde dennem ikke bekomme, thi de vilde ikke gjerne drage fra Danmark og hid op til Norrig, som da af et almindeligt Rygte var sagt, at være saa farligt og et haardt Folk udi, som sloge Prester og andre ihjel, og der laa en föie Underholdning til Embederne, da haver Gud opvakt hannem til en besynderlig Nidkjærhed at forfremme Religionen og Guds Ære. Og endog han baade maatte og kunde vel have indgivet sig i den hellige Ægteskabs Stat og avlet Börn og Arvinger, alligevel vilde han det ei gjöre, först fordi han var en kysk Mand af sin Natur, som hvert fromt Menneske, som hannem kjendte, kunde give hannem det Vidnesbyrd; dernæst at han med sit Gods og Pendinge kunde forfremme

Guds Ære og Menneskens Salighed, og være sit Fædreneland til Ære og Prydelse og andre til et godt Exempel. Mig drages til Minde, at om Sommeren den Tid 1549, der jeg Absalon Pederssön var hjemkommen fra Kjöbenhavn, da var hos hannem baade Prester og Borgere og deres Hustruer, gjorde han sig lystig og glad med dennem, som han var ogsaa en gladsom Mand med sine Venner; da raadede nogle af dennem hannem, at han endnu maatte gifte sig og avle Börn og Arvinger, hvortil han svarede: hvad sige I mig af Börn og Arvinger; se (sagde han nikkende til mig, som sad med tilbords) der sidder min Sön og Arving, han og hans Lige ere mine Börn og Arvinger, hvilket han sandelig fuldkom ikke alene med Ord, men og rundeligen med store Velgjerninger, hvorfor han haver nu evig Lön i Guds Rige og skinner klarere end Solen. Det haver han ei alene mod mig men endog mange andre bevist, som jeg nu korteligen vil fortælle. Efter at min sal. Farbroder havde holdt mig til Skole fra jeg var sex Aar gammel indtil paa mit femtende Aar, og jeg havde noget forfremmet mig udi mine Grammaticalia og kunde maadelig vel skrive, da, naar Mr. Geble havde noget besynderligt at lade skrive, hvilket han vilde sende og forskikke til Presterne paa Landet, kaldte han nogle dertil af Skolen, deriblandt var jeg, hvor han fik se min Haandskrift. Det begav sig 1543 ved det Pas han lod læse Nicolaum Borbonium i Skolen, og jeg gik til Mr. Geble, bedende, at han og vilde laane mig samme Bog, hvilket han og gjorde. Der jeg kom paa Kirkegaarden lidt over tolv slet, talede Skolemesteren mig til, hvor jeg havde været, meden jeg kom saa silde; da svarede jeg, at jeg var hos Bispen og laante hos hannem Borbonium, paa det jeg kunde skrive Versene rigtig, thi jeg havde exciperet dennem vrangeligen, hvorover Skolemesteren blev vred og gav mig Hug, at jeg ikke havde bespurgt mig med hannem og ladet hannem forbedre, hvis Vildfarelse derudi kunde findes. Der jeg havde brugt Bogen, bar jeg Bogen til Mr. Geble igjen; da havde han spurgt, at jeg havde faaet Hug af

Skolemester, fordi jeg laante Bogen af hannem, tröstede han mig sigendes: Giv dig tilfreds, tag det tilgode af din Skolemester; jeg skal gjöre dig tilgode for det, at du fik Hug for min Skyld, du skal være min Sön, og tog mig saa strax til sig paa Bispegaarden, fik mig Herberg, Seng og en svensk Degn, som skulde læse over med mig. Om Hösten derefter 1544 sendte han mig til Danmark, og forskrev mig flitteligen til sal. Dr. Peder Palladium, hos hvilken jeg var i fem Aar, og Mr. Geble aarligen betalte 20 Daler for min Kost, foruden hvis Skjænk, han gav hannem og hans Hustru for deres Umage. 1549 ved Paaske-Tid drog jeg hjem igjen efter Dr. Palladii Raad, som skrev for mig til Mr. Geble, bedendes, at han og vilde holde mig ude til Wittenberg, og var der indtil 1552. Kom saa hjem Kyndelsmisse Aften [d. e. 1 Febr.] Skibet kom ind i Herrö Hellig tre Kongers Aften [d. e. 6 Januar], paa hvilket Skib og var Hr. Jens Ribber, Superintendent udi Stavanger, saa maatte vi drage Flötning til Bergen. Siden paa Fastelavns Söndag gjorde han Bryllup til fire af sine Börn og Sönner, först mit, dernæst Hr. Mikkel Sogneprests, for det tredie Hr. Willems og for det fjerde Nils Organists, og var det et stateligt Bryllup, til hvilket han lod byde meget Folk, og gjorde siden aldrig saa stort et Bryllup; og han gav hver i Hjemmegave 50 Berger Gylden og frit Bryllup, og fik desforuden hver sit Kald. Mig kaldte han til Læsemester, Hr. Mikkel til Sogneprest i Domkirken, Hr. Willem til Kapellan, Nils Mogenssön til Organist. Havde vi allesammen været hans kjödelige Sönner, hvorlunde kunde han skikket sig bedre imod os? Dernæst sendte han Hr. Mikkel Jonssön og Hr. Olaf, nu Sogneprest i Kinn, til Kjöbenhavn og holdt dennem til Studium, og Hr. Thure, som nu er Prest i Ullinsvang i Hardanger, og Laurits Olssön, födt paa Framnes. Der disse studerede i Kjöbenhavn 1548, begav det sig, at de fik ingen Hjælp fra Norrig, og der var en dyr Tid i Kjöbenhavn; da beklagede sex af de norske Studenter sig for mig om deres store Trang og vare begjærendes, at jeg vilde andrage deres

Nöd for Dr. Peder Palladium, hvilket baade jeg og de siden gjorde. Han var strax velvillig, fordi han var de norske Studenters Fader og deres Tilflugt, naar dem noget feilede. Han gik strax op til kongl. Majest. Konning Christian den tredie, med lovlig og salig Ihukommelse, og gav H. M. de fattige Studenters Nöd tilkjende. Da befol hans kongl. Majest., at Kantsleren skulde strax antvorde Dr. Peder 60 Daler, hvilket og skede; og Dr. Peder bar dem hjem, gjorde en Bog og skrev derudi de sex Studenters Navn, og fik dem saa Pengene efter Haanden, naar de trængte paa det, at de ikke skulde unyttigen fortære dennem, og maatte gjöre Regnskab og indskrive hvad de vilde kjöbe for Pengene, blandt hvilke og var Hr. Lars Nilssön, som nu er Erkedegn i Throndhjem, og Nils Organist, som da tjente Fru Ide [1] paa Vallö. Der jeg skrev hannem til, at kongl. Majest. havde skjænket hannem de 10 Daler, fik han Forlov og gav sig til Skolen igjen. Derefter holdt Mr. Geble Hr. Peder Simonssön til Studium i nogle Aar, og hans Forældre hjulpe og fast til med; han drog ned 1548 og kom igjen 1552. Fremdeles begav det sig, at en ung Person, födt i Skotland, ved Navn Willem Hanssön, kom hid til Norge med et Skotte-Skib, som her skulde lades; da bekom Melkior Pryds, Raadmand, hannem og förte hannem til Bergen; han havde lært i Skolen sine Grammaticalia, saa at han noget hen talede ret Latin. Der Mr. Geble formærkede hans gode ingenium, holdt han hannem först noget i Skole her i Bergen, og sende hannem siden til Rostock og forskrev hannem til Ludvig Dietz; siden sende han hannem at studere i Kjöbenhavn. Mr. Geble holdt og en Person i Kjöbenhavn til Studium ved Navn Olaf Thordssön, som nu er Sognepræst til Agerö i Romsdal. Dernæst holdt han en Person ved Navn Henning Due, födt i Ryfylke, til Studium udi Kjöbenhavn i nogle Aar; og der han kom hjem, blev han kaldet til Skolemester,

---

[1]) d. e. Fru Ide Munk, gift med Hr. Oluf Rosenkrands, Eier af Vallö i Sjæland. (Danske Atlas. III, 133).

siden Byskriver; han slog en hollandsk Guldsmed ihjel, döde siden i Pesten og er begraven paa Sandeid. Fremdeles holdt og Mr. Geble en Person ved Navn Audun, födt i Færö, först til Skole, siden til Studium.[1]

1555 den 16[2] August blev han slagen med Popelsi, og derover med hans Vilje Hr. Nils til Vors og Hr. Peder Simonssön blev sendt til Kjöbenhavn om en anden Superintendent, som 1556 komme med slig Besked tilbage, at Mr. Geble skulde blive Biskop og Hr. Nils hans Suffraganeus. 1557 döde han udi Bergen den 7[3] Marts; var Biskop i 20 Aar og 1½ Aar sjug förend han döde.

---

[1]) d. e. Universitetet.

[2]) Iflölge Absalon Pederssöns Kapitelsbog skede det 18 August (Suhms Saml. til Danske Hist. II, 2 H. 91).

[3]) Paa det anförte Sted 9 Marts.

Tillæg.

(1) I 1ste Parts 4 Bog 16 Kap., overskrevet: Om den Skik og Vandel, som nu bruges paa Kontoret, findes fölgende.

Der Mr. Geble fornam den store Tryghed i adskillige Synder og Laster uden nogen Blufærdighed, han saa den uudsigelige Slemmen og Demmen, Drukkenskab og Fylderi, den ukristelige Had og Vrede, Misgunst og Manddrab, som gik i Svang, den ublue og umenneskelige Lösagtighed og Ukyskhed, som i Byen og mest paa Kontoret af Garperne bedreves, og derhos, at saadant enten ikke blev straffet eller og, om det blev straffet, da ikkun paa Penger, hvoraf Övrigheden havde sit, og derover havde Medhold Ehebrækkere, Mordere og Rövere, ligesom de vare deres Venner og Slægtninger til, eller og mest kunde give Penger: da ikke alene beklagede han saadant vemodelig, men han tit og ofte skrev sal. Dr. Peder Palladium til, som

var Biskop i Kjöbenhavn paa den Tid, at han saadant for hans kongl. Maj. vilde andrage, paa det dog denne Forargelse maatte borttages og forhindres. Dr. Palladius skrev en ganske Bog derom imod Bryggen, hvilken han forskikkede til Mr. Geble, som lod forsamle Oldermændene, Akteinerne og de tydske Prædikantere, og lod samme Bog læse for dennem paa Kjöbmandsstuen og truede dennem, at hun skulde prentis paa adskillige Tungemaal, paa det deres Lösagtighed vide i andre Lande skulde kundgjöres, dersom de ikke vendte sig fra saadanne grove Synder. Det hjalp da saa meget, at Kjöbmændene bleve da siden ikke saa gamle paa Kontoret, som de gjorde i Pavedömmet; thi der da vare graahærdede Mænd, som levede al deres Tid i Skjörlevnet og hulde det for ingen Synd. Ja sal. Mr. Geble formanede og de tydske Prædikantere, at de flitteligen vilde prædike Kathekismum, hvilket Herr Johan [Niehavius fra Lybek, den förste kontorske Prest til St. Mariakirken, ansat 1548], Herr Christopher Mitius til St. Martini og Hr. Melkior [Pillegrim] til S. Halvards flitteligen gjorde. Og paa det han kunde des flitteligere optænde dem til Vindskibelighed i deres Embede, gik han ideligen til deres Prædiken og havde med sig Böger og Blæk, udi hvilke han skrev og exciperede deres Prædiken. Der de gode Mænd fornumme saadan hans Ydmyghed, Flittighed og Vindskibelighed for Guds Ære, opvaktes de og til Flittighed i deres Embede, og begyndte at prædike Kathekismum med stor Hæftighed og Alvorlighed. De tydske Kjöbmænd sögte og flitteligen Prædiken, og man kunde mærke, at deres Prædiken gjorde Frugt. Hr. Johan prædikede en Dag Kathekismum og strög Oldermanden og de Akteiner ret ud, og lærte dem, hvorlunde de skulde optugte det unge Blod, som kommer og sendes hid fra Tydskland, og ikke give dem forargelige Exempler til Synd, Guds Fortörnelse og Straf, og sagde end ydermere: du Oldermand, du Aktein est ikke værd, at du skal beklæde den Stol, du staar udi, dersom du ikke gjör dette.

---

(2) I 2den Parts 2 Bog 2 Kap. om Skolen læses videre fölgende.

Der Hr. Erik Loss blev kaldet til et andet Kald, först til Lekangers Prestegjæld i Sogn og siden derfra til Eidsfjord i Nordfjord, forskikkede Mr. Geble en anden hæderlig og vellærd Dannemand til Skolens Embede, som og tillige var Sogneprest, ved Navn Hr. Söfren Pederssön, födt i Viborg i Jylland. Imidlertid mens Hr. Söfren Pederssön havde tvende Kald at forestaa, tog Mr. Geble selv hannem undertiden Skoleumagen af, saa at han dagligen aarle hver Morgen læste udi Skolen Computum ecclesiasticum Spangenbergii, og der den var endt Borbonium de moribus. Omsider skrev han Dr. Peder Palladium til om en anden Skolemester Aar 1546 eller ved det Pas; han hed Hr. Jocob Madssön, födt i Kjöbenhavn, tilforn Skolemester i Kjöge. Han gjorde en god Flid her i Skolen og havde mange Discipler, som siden vide omkring udi Byen og Stiftet tjente i Prædikeembedet. Han blev siden kaldet til Indviks Gjeld i Nordfjord, drog herfra til Danmark, kom omsider til Stavanger, hvor han blev kaldet til Sogneprest og Skolemester, og derefter udvalgt at være Hr. Jens Ribers Superintendents Suffraganeus, og der han i hans Sted visiterede, endelig döde udi Valdres af Pestilentse. Efter hannem kom en anden Person, hvilken Dr. Palladius efter Mr. Gebles Forskrivelse opsende, ved Navn Haagen Lauritssön, Baccalaureus artium, födt i Ystad i Skaane, en from og lærd Mand. Der Geble formærkede, at Disciplene toge til, saa at den lille Skole var alt for snæver til Skolestue, lod han före den store Konventstue af Bispegaarden (som nu saa kaldes, men tilforn hed Graabrödre Kloster, hvor de i denne Stue havde med de andre holdt deres Sammenkomst) og sætte den paa Kirkegaarden til en Skole, endog hun var fast gammel og skröbelig af Vanrygt for Munkenes Skyld. Han lod og före en Gildestue af Bygden (haver været en stor Borgestue), og sætte den nedenfor Skolestuen mod Muren af Kirkegaarden, og afdelte den i synderlige Herberger og Losementer at være en bekvemmelig Skolemesters Vaaning, og lod sætte den förste lille Skole der ovenpaa til et

Loft, og neden udi lod lægge den med Astrak (Stenheller) og fly det vel til. Men der han siden fornam, at den gamle Skole endelig stod til Nedfalds, lod han betinge Tömmer til en ny Skole og den lod bygge 1554 med stor Bekostning og Flid og kjöbte dertil en vældig Kakkelovn af Jærn, som siden længe forblev udi Skolen. Samme Tid havde han beskikket den femte Skolemester Hr. Peder Simonssön, en smuk lærder Mand. Og foruden den gamle Rente, som af Arilds Tid havde ligget til Skolen, lagde han og St. Sunnivæ Præbende dertil, som sal. Hr. Nils paa Lindaas för havde haft.

---

(3) Om Domkirken berettes videre i 2den Parts 1 Bog 1 Kap. under St. Olafs Kirke og Kloster fölgende.

Han satte store Stötter under den nordre Side mod Skolen, at ikke Muren skulde falde ud, og paa den söndre Side til Bispegaarden lod han betække den med Bord, og saaledes forblev i mange Aar. Der var ingen Rente til den, og Raadet med Borgeriet vilde intet hjælpe til Bygningen; derfor blev han foraarsaget at skrive kongl. Maj. til om nogen Hjælp til Kirkens Bygning, og bekom först den Besked af sal. Konning Christian, at hvis Jordegods Bisp Olaf havde kjöbt for sine egne Penge, det skulde ligge til Domkirkens Bygning. Men der Thord Röd, som da var Slotsherre, det forstod, skrev han Kongen til, og Mr. Geble fik et Brev fra kgl. Maj., at Graabrödre Kirke skulde ikke længer kaldes Graabrödre men Domkirke; og at Landsby-Prester og Kirker skulde være forpligtede til at give saavel Kathedratikum til denne forordinerede Domkirke som til den gamle, som stod paa Kanikebjærget. Men förend Mr. Geble bekom denne Besked af kgl. Maj., bekostede han mange Penge paa Kirken af sine egne Penge. Han holdt Olaf Snedker og siden alle hans Sönner Olaf og Johannes hos sig hele Vinteren igjennem, paa det de kunde bygge og fly Koret. Han havde og en Snedker hos sig hed Nils Hanssön, föd udi Nakskov. Han lod

og forskrive Tömmer og Bord til Tag, og lod bygge Taget paa Nedrekirken, som havde det bedst behov, og siden lod han nedbryde Muren mod Skolen, som stod til Nedfalds, og lod den opmure ved en Murmester hed Odu [?] Skotte, hvilken og udhug det St. Hans's Billede, som staaer [1571] i Muren, og skede dette 1548. Efterat Kirken var takt, begyndte han at bygge paa Taarnet 1553, og var Olaf Lifssön Mester derfor, hvilket blev bygget efter St. Olafs Kirkes Taarn i Amsterdam. Den, som afridsede Taarnet, fik en Guldgylden for sin Umage. Det samme Taarn kostede mange Penge. Mr. Geble hjalp fast til af sine egne Pendinge mere end tusinde Bergergylden. Han gav og Kirken i Testament alt det, som hun var skyldig. Han lod og male de Tavler paa Lærred, som ere fæstede til Væggen. Han lod og forskrive et stateligt Seierverk, som kostede 100 Daler, og forskrev Smeden hid ved Navn Cornelis og gav hannem aarlig Lön for han stillede Verket og forbedrede hvis der kunde faltes paa. Han med Christoffer Hvitfeldt lod og forskrive af Holland en statelig Seierklokke, som endnu [1571] hænger i Taarnet. Han lod og sætte den Kiste hos Kirkedören, i hvilken der samles Almisse til Fattighuse og Arme. Han lod og panele Koret og holdt dertil Snedkere, som var Olaf Lifssön og hans Broder, og holdt han dem en Höst og Vinter paa sin Kost. Han bekostede og selv Vognskud [1] og lagde anden Tilfang til foruden de tyve Vognskud, som Christoffer Hvitfeldt gav dertil. Han lod og forbedre Sakristiet, kalkede det inden til og skiftede det udi to Parter, den ene til Liberiet, den anden til at læse udi [2] eller og at höre Ægteskabssager og holde Synoder udi.

---

[1]) d. e. Panelings-Bord af Eg (holl. *wagenschot*, eng. *wainscot*).

[2]) Hermed menes de Forelæsninger og Examinatorier, som Lector Theologiæ holdt for Latinskolens provectiores. Den förste Lector Absalon Pederssön, ansat 1553, læste 1562 over Melanchtons loci communes og methodus concionandi. Til Bopæl skjænkede Geble ham et „ret vel bebygget" Stenhus, som tilforn havde været Bolig for Klokkeren og Organisten til Allehelgens Kirke, og som laa strax indenfor de Söfarendes Fat-

Han baade gav og kjöbte der herlige Böger til, som man endnu [1571] kan se, som kostede mange Pendinge. Han forskrev og firkantede smaa Stene af Skotland til Kirkegulvet, han lod og före herlige Stene fra St. Jonskirke til Domkirken. Han lod og hver Fredag en Tid lang uddele Almisser. Udi Kirken lod han gjöre et Skab neden ved den vestre Kirkedör; deraf tog de Bröd og andet til de Fattige. Han lod og forskrive af Bremen et skjönt Positiv, hvilket endnu [1571] bruges, og ikke alene Positivet men endog Personen ved Navn Nils Mogenssön, efterdi han fornam, at han havde naturlig Tilböielse til Musicam, föd udi Hetland, og holdt hannem der til Lærdom et ganske Aar igjennem og noget mere, indtil han var fuldkommelig udlært paa Orgelverk, og han forbedrede sig saare vel derudi, saa at han ikke havde udi den By sin Lige.

---

(4) Da Munkeliv, hvor Bispesædet havde været siden Nedrivelsen af Bispegaarden paa Kommunen i 1531, af Thord Röd svigagtigen var brændt i Foraaret 1536 af Frygt for at det skulde falde i Hænderne paa den af Erkebisp Olaf Engelbrektsön udsendte Christoffer Throndsön, vilde Mr. Geble, som Edv. i 2den Part 1 Bog 1 Kap. efter Absalon Pederssön fremdeles beretter, have igjen opbygget Klosteret. „Thi Træverket var aleneste brændt af og Muren skadet intet, men han betænkte ved sig, at det maaske en anden Tid skulde være samme Skjebne undergiven, om Feide begyndtes. Thi lod han det blive og forflyttede det overblevne Træverk, som stod paa nedre Side mod Haastenen [nu Damsgaard] til Graabrödre Kloster, og satte det paa de gjenstaaende Mure paa den forreste Del mod Gaden, og saaledes tillavet de gamle Værelser, at han derudi kunde bo og blive. Kgl. Maj.s Ordinants lyder vel, at Residentsen til Bispen

---

tighus ligeoverfor den nuværende Latinskole. Huset brændte i 1640 og blev senere lidt efter lidt nedbrudt, saa at der i Edvardssöns Tid var en öde Grund.

af kgl. Maj. skulde opbygges og holdes vedlige. Ikke desmindre haver den sal. Mand ikke villet besvære Kongen dermed, men af sin egen aarlige Lön og patrimonio med stor Bekostning opbygget Bispegaarden. Er saa denne gamle Munkernes Bolig bleven til en biskoppelig Residents ved Guds synderlig Providents efter en gudfrygtig og from Munks Spaadom, som mange Aar tilforn endog i Pavedömmet sagde, at der skulde ske en Forandring paa Religionen, dernæst skulle de statelige Bygninger paa Kommunet bag Slottet nedbrydes tillige med Bispegaarden og Domkirken, som skulde forflyttes ind til de Graabrödres Kirke og Kloster, og endelig at Bergen skulde forgaa og sænkes for de store Synder og den ublue Ukyskhed. Der var og andre fromme Mennesker, iblandt andre Hustru Marine Borgermester Jon Thomassöns Ægtehustru, som tit sagde til Mr. Geble, mens han endnu var i Munkelif: „flytter ikkun ind til os, thi jeg ved visselig, at I endnu kommer at bo udi Graabrödre, förend I döer", hvilket og, som det sagdes, skede. Mr. Geble udi sin sidste Alderdom lod end ikke af at forbedre Bispegaarden med en Vinterstue, som end [1571] staaer, og dertil lod forskrive en statelig Kakkelovn med herlige Billeder af Passionen og mange Försters Vaaben, her hos sig glædende, at han paa sin Alderdom havde faaet saa behagelig en Stue. Han lod og anordne en saare skjön Have baade til Frugttræer, Urter og Blomster, hvorudi han havde sin synderlig Lyst og dertil lod forskrive alle Slags Træer af Tydskland saasom Vintræer, Æbletræer, Pæretræer og Kirsebærtræer. Han holdt en Mand ved Navn Adrian föd i Flandern alene for Urtehavens Skyld, og gav hannem og hans Hustru, som var sal. Mr. Gebles Kok, deres runde aarlige Lön. Denne Urtegaardsmand laa om Sommeren udi Haven og vogtede hende, og havde god Opsyn om Vinteren, at Urterne ei forginge. Ja han havde saadan Behagelighed til Urter, og forundrede sig paa Guds Godhed og Nærværelse derudi, og talede herligt og viseligt derom, saa at, saa tit han enten drog i Visitats eller var hjemme, da tog han altid Herbarium med sig, og naar han

fandt nogle Urter, da lagde han dennem i Urtebogen hos hver Urtes Figur. Han havde og en stor Lyst til et Vintræ, som han havde, og endog Vindruerne kunde ikke modnes her for den stakkede Sommers Skyld, da tog han dog de umodne Vindruer og hang dennem over sit Bord, og lod fremmede Folk se, at Vindruerne kunde ogsaa voxe i Norrige. Men strax han döde, forvisnede Vintræet, ligesom det vilde have sörget for hans Skyld".

---

2. Bergens Udrustning til Thröndelagens og Akershus Slots Undsætning i den nordiske Syvaarskrig.

Ifölge Edvardssöns Citat er denne Beretning tagen af „Abs. Pederssöns Protokol fört fra 1550 til 1571". Da nu dette Skrift utvivlsomt er det samme, som er aftrykt i Suhms Samlinger til den danske Historie 2det Bind under Navn af Absalon Pederssöns Kapitelsbog, og der heri paa nogle yderst korte Notitser nær ikke findes noget om disse Begivenheder, saa har altsaa Skriftet oprindelig været udförligere, hvilket ogsaa bestyrkes af andre Steder i Edvardssöns Bog. — Beretningen, som i Hovedsagen stemmer med Tegels Erik XIVdes Historie og Resens Frederik IIdens Krönike, undtagen forsaavidt den sidste urigtigen hensætter Stenviksholms Gjenerobring til 1565, er dog udförligere end begge og har hidtil aldrig været trykt.

Aar 1564 den 18 Marts[1], efterat de Svenske Aaret tilforn 1563 den 23de Oktober[2] havde indtaget Jæmteland, kom her

---

[1]) Ifölge Suhms Aftryk af Kapitelsbogen S. 95 havde Gustav Olssön, som kom fra Salten, allerede den 28 Februar næstforegaaende berettet, at han neppelig undkom ind paa Stenviksholm for Svenskerne, som med 9 Fenniker hvoriblandt 300 Skimænd beleirede det, og at Borgerne (i Throndhjem) havde budet dem Brandskat.

[2]) Hos Suhm heder det S. 94 under denne Dag: „skrev min Svoger Sefrin Pederssön, Lagmand i Throndhjem, mig Absalon til og blandt andet gav tilkjende, at de Svenske vare indfaldne i Jæmteland".

visse Tidender, at de henved 5 à 6000 Mand stærk vare indfaldne udi Thröndelagen og indtaget Byen, saa at faa af de bedste Borgere neppe undkomme paa Stenvíksholm, og Hövedsmanden Evert Bild blev af dennem forfulgt indtil Broen. Af saadanne Tidender bleve de i Bergen strax bevægede at udreise og bevæbne sig. Lensherren velb. Erik Rosenkrands lod strax mönstre Borgerne og de Tydske ved Bryggen; og vare da forsamlede af Borgere: 25 Led Hageskyttere, 3 i hver Led, 36 Led i Harnisk, Spjud og Sværd, 3 i Ledet; 93 Spjudkarle uden Harnisk, 3 i Led. Af Garperne: udi den förste Fane 14 Hageskyttere, 3 i Led; med Sværd 3 Par, 3 i hver Led; Spjudkarle 14 Par, 3 i hver Led, og hver et Fyrrör, derhos Hageskyttere 16 Par, 3 i Led; Spjudkarle 4 Par, 3 i Led. I den anden Fane: Spjud og Fyrrör 14 Par, 3 i Led; Hageskyttere 16 Par, 3 i Led. I den tredie Fennike Spjud og Harnisk 20 Par, 3 i Led; Skyttere med Bösser 14 Par, 3 tyk; Hellebarder 12 Par, 3 i Led; Spjudkarle uden Harnisk med Rör 20 Par, Spjud og Harnisk 7 Par, Spjud en Part med Harnisk, en Part uden Harnisk 6 Par, 3 i Led. Samme Dag lod han optænde alle Vetterne, at alle Bönder skulde forsamle sig til St. Jons Th'ng her i Bergen, hvilket og skede af Nordhordeland 23 Marts, thi da komme de allesammen, og sagde de, at Thingbud var opskaaret saa strengelig, at der hang et Reb ved det, at hvo, som ikke vilde fare til Thing, han skulde hænges for sin egen Dör. Der de nu vare forsamlede paa St. Hans Vold[1] i Bergen, gav han dennem tilkjende Aarsagen, hvorfor Vetterne vare opbrændte, som var den store Nöd og Trang for Fienderne udi Throndhjem, og derhos lod læse for dennem af Loven, hvorledes Bönderne og Almuen vare pligtige at afværge Rigens Fiender, og hvad Straf enhver skulde have, der

---

[1]) Herved forstaaes det nuværende Engen, der udgjör en Del af de efter det nærliggende Jonskloster benævnte Jónsvellir (Jonsvoldene), som oprindelig strakte sig fra Höiden af Mur-Almenningen til Raadstue-Almenningen, og allerede i Sverrers Tid forekomme som Samlingssted for Krigsfolket.

ei vilde gjöre saadant, og derover begjærede, at de skulde udgjöre hver femte Mand, hvilket enddog de der udi Begyndelsen for deres Armods og Fattigdoms og andre Aarsagers Skyld sig besværgede, de endelig indginge og tilsagde. Samme Dag kom Tidender, at de udi Viken skulde været gaaen de Svenske tilhaande[1], og hvor man drog frem udi Skaane og Halland der fandt man ikkun en Hob afbrændte Skorstener. Husene vare afbrændte af de Svenske. Den 25 Marts kom saadanne Tidender, at om ingen Hjælp skede at fordrive Fienderne fra Throndhjem, da skulde de faa Slottet og saa tillige med Staden, som de havde för. Den 28 Marts vare Bönderne af Sunhordeland i Bergen forsamlede paa Domkirkegaard ved Skolen, hvilke det samme som de forrige blev foreholdt, saa de ogsaa samtykte hver femte Mand at udgjöre, og Erik Rosenkrands lovede alle Skytterne Krud og Lod, men med Skib, Jagter, Fetalje og andet sligt skulde de selv forsörge sig. Den 30 Marts kom Tidender, at Slottet med Vilkaar efter 3 Dögns Betænkning af Evert Bild var overgivet for Defekt og Mangel paa Krud og faa Skyt, begyndte derover Borgerne her udi Byen at berede sig til at drage til Throndhjem med Brygning og Bagning, Rustning og hvad hellers behövedes. Den 12 April fik de Bud, at de Svenske havde været i Romsdal og der ihjelslaget velb. Erik Rosenkrands's Foged og taget ifra hannem en stor Sum Penge imod 4000 Daler og megen Vildvare, Maard, Los og andet; Evort Bild paa ny igjen af de Svenske at være fangen, og Axel Gyntelberg[2] at være slagen ihjel. Garperne lode samme Dag Trommerne slaa om Byen, at hvo, der vilde tage Maaneds Sold, skulde komme

---

[1]) Jævnf. Tegel S. 113 og Resen S. 128. Hensigten med Toget var at beskæftige de derværende danske Tropper, for at de ikke skulde komme Thröndelagen til Undsætning. Svenskerne maatte, efter forgjæves at have beleiret Bahus, hvorfra de medtog endel Bytte, trække sig tilbage, uden at dog nogen gik dem tilhaande.

[2]) Lensherre paa Stenvikäholm.

paa Kjöbmandsstuen, hvilket og skede af mange unge Karle af adskillige Embeder. Den 13 April kom Kongens Brevdragere til Slottet, at ved Lindesnes laa fem Kongens Orlogsskibe, som skulde komme Riget til Beskyttelse og medföre Kongens Skat. Rygte gik i Danmark, at Greven af Embden havde noget nær indtaget Norrig. Der var og samme Dag ertappet og pint en dansk Mand, som fra Throndhjem havde fört Brever fra de Svenske til Borgerne og Garperne, at dersom de vilde falde de Svenske tilfode, da skulde dennem intet skade, men bruge deres Handel og Frihed, som tilforn; han havde mange Brever fra Borgerne i Throndhjem til Bergens Borgere, hvilke Erik Rosenkrands tog til sig og aabenbarlige lod dem besee. Men nogle andre havde han til Greven af Embden, dem havde han vel forvaret i Bomuld og syet udi hele Vadmel, hvormed han skulde reist til Greven og begjære Hjælp. De havde lovet ham for hans Umage 500 Daler. Han beslod og, hvorlunde Borgere af Throndhjem havde slaget sig til de Svenske, hvilke havde lovet dem, at Kontoret skulde flyttes til Throndhjem. Den 16 April end paa en Söndag maatte den Hollandske Smede den ganske Dag [arbeide] paa Jærnlod, Lænker, Fyrejærn, Bolter og andet til Orlogsskibene, der bleve beredde, gjordes fornöden. Den 17 dito blev Bönderne, som för er sagt, af Sun- og Nordhordeland mynstrede, og vare vel berustede dog uden Harnisk. Den 18 kom Evert Bild og berettede, at han var nöd til at opgive Slottet ved Throndhjem for Veds og Vands Trang, havde taget med sig et Skib, som de Svenske havde berövet Throndhjems Borgere og nu skulde til Holland fuld af Fisk, Skind, Smör og Pendinger at kjöbe Krud og Lod for, det havde han taget igjen, og fört det hid til Bergen med et andet velberustet Skib i alle Maader. Den 19 April, der Klokken nyssen var slagen 8, drog Bergens Orlogsskibe Nord til Throndhjem imod Fienderne, et af Slottet, som var Admiral, hvorpaa Erik Munk var Hövedsmand, og var samme Skib vel berustet med Bösser, Krud, Lod, Fetalje, Folk og andet. Kannikerne udi Bergen skjenke hannem til Ferlag [sic] 3

Tönder Öl med Lykke og Seiervindings-Önske. Deres Prest hed Hr. Nils Jörgensen Kapellan til Domkirken. Det andet Skib, som Byen udrustede, var Borgermester Anders Skriver, föd i Fyen, Kaptein paa, og Skipperen hed Fredrik, en Hollænder, derpaa vare fire unge före Karle og mandlige, de kjöbte selv Krud for 200 Daler. Det tredie gjorde Garperne ved Bryggen ud, deres Kaptein hed Jokum Kock, boende i Leppen paa den nordre Stue, og Hans Skjöt i Finnegaarden paa Sjöstuen. Den 24 April tog Evert Bild Krigsfolk an[1] og gav dem en rund Besoldning, 50

[1]) Resen beretter S. 127, „at Evert Bild vilde gjerne lade sig bruge til at indtage Slottet igjen, og vederlægge, hvad Spot og Skade hannem var vederfaret. Men Erik Rosenkrands vilde selv gjöre dette Tog, og beskikkede saa Erik Munk til Hövedsmand for Folket, og afferdigede hannem at drage op og indtage Landet igjen. Men eftersom det gik Everts og Eriks Len an, vilde Evert ingenlunde derved lade det blive, men selv söge af yderste Formue igjen at erobre og indtage, hvad hannem af Riget og Kongen var befalet og overantvordet; lod derfor Trommen slaa om paa Garpebryggen og andensteds, og paa sin egen Besoldning begyndte at antage alle Krigsfolk og Skytter og Knegte, som han kunde bekomme, hvilket Erik Rosenkrands lod sig höiligen misfalde og formente, at Evert skulde gjöre den Svenske det til Vilje, og holde mere med Fienderne end Indbyggerne, idet han imod hans Vilje, som Lenet Folket og Indbyggerne var befalet, understod sig at gjöre saadant et Optog, eftersom det ikke var Vis eller Sedvane nogensteds saa at antage Krigsfolk, uden de vidste sig nogen Herre, som dennem skulde besolde. Men Evert erklærede sig noksom derudi, at eftersom hannem ikke maatte tilstedes at lade sig bruge med de Folk, Erik havde udgjort, saa var hannem og ikke nu fratagen kongelig Majestæts Hær eller Fæste, for hvilket han havde gjort sin Herre den Ed, at tjene hannem som en tro og ærlig Mand, saa vilde han dog ikke lade falde, men derpaa opsætte, som det en Rigens- og Riddersmand egnede, ikke alene Liv og Blod, men ogsaa Gods og Eie, og af sit eget (om hans Herre ikke vilde gjöre hannem saadan Bekostning god) besolde og aflægge det antagne Krigsfolk, og kaldede dennem strax frem paa Mynstrepladsen, og lod dem udi Erik Rosenkrands's Nærværelse sværge Kongen af Danmark og Norge deres tro Tjeneste. Der gik han tilskibs og seilede ad Throndhjem,

Karle havde han selv og 50 tog han til af Garper og andre unge Karle her i Byen. Den 26 April finge ovenbemeldte Skibe og Folk en drivende god Bör og inden faa Dage komme hjem til Throndhjem. Paa Veien mödte disse Skibe, som med Evert Bilds Skib vare fire tilsammen, den 2 Mai ved Agdenes nogle faa Mile uden for Throndhjem sex Jægter, som vilde til Bergen og tage Byen ind, og skjöde de af Skibene paa dennem, saa at de finge strax 3 af dem, sloge Folket ihjel og toge nogle faa til Fanger, 11 Svensker og 30 Tydske, men de som slagne bleve vare 200. Tvende smaa Jægter undkom og droge til Throndhjem, deres Hövedsmand var en Garp; han gav tilkjende de Svenske, at der vare Fiender forhaanden, ellers havde vores Folk uforvarendes kommen over dem og faaet dennem allesammen. Der Claudius Gallus [1], Ridder til Tuna, det forstod, tog han med sig hastelig, hvis han kunde bekomme, og drog til Slottet Stenviksholm; der de havde slagtet det Fæ, som de toge paa Veien, havde de intet Salt, og derfore maatte kaste Kjödet over Muren af Slottet. Den 3 Mai komme alle vores Orlogsskibe for Byen, og Borgerne med Bönderne i Thröndelagen vare alle glade ved deres Tilkommelse, og gjerne tilbagerykte den Ed, som de havde gjort de Svenske. Den 8 Mai bestollede de Stenviksholm med 4000 Mand af de Norske, og ei alene vunde Slottet, Byen og al Landet igjen, men de endogsaa fangede den svenske Hövedsmand Claudius Gallus og 1000 [2] svenske Knægter med hannem, hvorfor og den 2 Juni [3] her i Bergen skede af Prædikestolen en almindelig Taksigelse[4]. Imidlertid medens dette passerede

---

og endog Erik Rosenkrands's Knægte vare nu lang Tid tilforn opdragne, kom han dog saa tidlig frem som de".

[1]) Claude Collart, en Franskmand, Anförer for Svenskerne.

[2]) Suhm har: 450.

[3]) Suhm har: 4 Juni.

[4]) I en Notits, som Meyer i sin haandskrevne Bergens Beskrivelse anförer at have fra Absalons Protokol, heder det ved 1567 19 Mai: „da Bön-

af vores Folk ved Throndhjem, komme 8 Kongens Skibe den 27 og 28 Juni ind udi Bergen, hvilke af hans Majest. Konning Frederik vare opskikkede Landet til Defension, og paa Veien havde taget fire smaa fransosiske Skuder ved Hitterö, ladde med Vin. Befalingsmændene paa Kongens Skibe var Christoffer Throndssön, Herluf Skaffe, Knud Stenssön og Oluf Daa, men over Knægterne var Jakob Vinsse. Den 27 Juni kom Tidender til Byen og Brev fra Erik Munk Admiral, at de Fransoser vare tilsös indfaldne ved Stat paa Herö og der plustret de Borgeres Jægter, som drog fra Bergen til Nordlandene med deres Kjöbmandskab nemlig: Nils Larssöns, Hans Möllers, Trine Korens og Axel Gyntelbergs Jægter, hvilken de fangede. Skibet var med 3 Mers og tredobbelt Stykker belagt, som disse Fransoser havde. Strax der Erik Rosenkrands dette fornam, lod han berede en af de franske Skuder, som vare komne med Kjöbmandskab, og lod Fetalje med Lod og Krud og bevæbnet Folk före ud paa den, og Oluf Daa var Hövedsmand derpaa. Den 6, 7 og 12 Juni kom vores Folk velbeholden fra Throndhjem igjen med Skibene, og förte den svenske Hövedsmand Claudius Gallus fangen med sig til Bergen, hvilken de strax forskikkede udi Bolt og Jærn ned til Kjöbenhavn[1].

Aar 1567 den 21 Februar, der den svenske Krigsmagt var indfalden i Viken, brandskattet Bönderne, beleiret först og siden indtaget Hammers Gaard og Befæstning, belagt Akershus med 5 Leire og skjöde stærkt paa Muren, hvorover Kristen Munk og Borgerne maatte selv lade sætte Ild paa deres Huse og her var nu allerstörste Elendighed ved Oslo, Hedemarken, Romerike, Hammer og Ringerike, hvilke Svensken altsammen havde borte, da

derne kom hjem igjen med Skyttebaadene, döde to af dem, som vare saarede, og bleve de begravne udi vor Frue Kirkegaard. Jeg prædikede over den Sentents: „milita bonam militiam". I Datoen maa her være en Feil.

[1]) Hvor han ifölge Suhm ankom 1 August.

haver Lensherren her i Bergen, velb. Erik Rosenkrands, efter Kristen Munks Anmodning ved Pali (?) Skade, at de af Bergen vilde undsætte dennem, did skikket den store og herlige Galei, som han 1565 den 23 Januar [1] havde ladet bygge her i Bergen, og aldrig havde sin Mage i Norge. Den var vel berustet med nogle hundrede Hageskyttere, desligeste med Folk, Krud, Lod og hvis fornöden gjordes i slig Færd, Gotlinger og Stykker. Derforuden er en Del Skyttebaader og meget Folk af Byen og Landet samt af Bryggen udhvervet. Med hvilken Galei og Baader [2] Erik Munk, som var Admiral paa Galeien, indlagde stor Pris og Seier, thi de lagde sig bag om de Svenskes Leire ikke længer end et Pileskud fra dennem der, hvor de Svenske vare intet beskandset, og af Galeierne samt Baaderne saaledes beskjöde dennem, at alene ved dennem bleve dræbte 2000 Mand. Hvortil de af Slottet hjalp duelig paa deres Side, saa og de danske Skibe, som af hans Majestæt vare didsendte. Svensken i denne Færd, som varede syv hele Timer, paa hvilke man ikke hörte andet end Skrigen og Raaben og Stykkers Ljud, man ikke saa andet end Ild, Rög og Lue, den ene raabte i den andens Öre: nu frisk heran, her her, lade, skjude, stat bi, fald an, miste saa mange herlige og skjönne Folk, at det fast ei er at udsige, deres bedste Stykker og Skyt fordærvedes. Og at ingen skulde faa at vide, hvor meget Folk de her miste, lode de brænde dennem op, ja de lode ligesom de den anden Dagen derefter paa Kong Erik den 14des Vegne vilde holde en offentlig Feltslag med de Norske, som deres Överste lod under et Skin tilbjude Kristen Munk, men om Natten derefter [3] satte de Ild

---

[1]) Under denne Dag heder det hos Suhm, at Galeien nys færdig laa for Bergenhus. Den var bygget efter Erik Munks Anordning og under hans Tilsyn.

[2]) Ifølge Resen S. 168 udgjorde den bergenske Hjælp fire Skibe, som ankom til Akershus den 19de Mai om Morgenen.

[3]) 23 Mai (Resen S. 168).

paa deres Leir, og forsende deres Trods for sig ned ad Viken, og selv römte deres Kaas. Der de komme ind mod de svenske Grændser, lod Johannes Siggesön munstre og tælle sit Folk, og da havde mist paa adskillige Steder i dette Tog 6000 Mand, hvorover han med grædende Taare forbandede den, som var Aarsag til dette Indfald i Norge, beklagende, at endog de havde faaet meget Rov og Bytte, havde de dog mist deres bedste Krigsfolk. Efter dette Slag kom vores Galei og Skyttebaader vel til Bergen igjen den 19. Juni og 24 Juli, hvor da strax blev skikket Bud af hans Majestæt, at samme Galei skulde sendes ned til Danmark med Erik Munk, thi hans Majestæt havde spurt, at han gjorde det Skjel for Akershus.

3. Om Branden i Bergen 1640.

Anno 1640 den 5 Juli paa en Söndag brændte Bergen af fra Muren og til Bryggen, tændtes Kl. 2 efter Aftensang, og der Klokken var 6, var den ganske By i Aske, thi det var det sidste Slag Seierverket slog, og faldt saa neder i samme Slag. Der blev slet intet af den hele By igjen staaendes fra Garpebryggen, som er fra Raadmandsgaarden[1] og ud til Erik Rosenkrands's Mur[2], uden det Stykke udenfor Muren og til Nordnes. Samme Tid brændte Domkirken ganske i Grund, Korskirken ligesaa, iligemaade Hospitalet, og blev der brændt 17 levendes Mennesker. Den Ild var saa grum og forfærdelig, at den afbrændte Byen som forbemeldt udi 4 Timer. Aarsag til samme Ild var tvende smaa Drenge. Den ene hörte en Guldsmed til, hvis Husbond

[1]) Denne Gaard dannede oprindelig Bryggens Ende ved Bryggesporden. Imellem den og den nuværende Finnegaard laa Vetterleven og Brödregaarden.

[2]) d. e. den Bygning, som endnu staar paa Mur-Almenningen, hvis oprindelige Navn er Rosenkrands's Almenning.

hed Jonas, den anden hörte en Bager til, hvis Husbonde hed Herman Neverman, thi de havde en liden Bösse under Prædiken, som Folket var i Aftensang, og der skjöd de Ild udi nogen Næver, som faldt imellem fornævnte Bagers og Guldsmeds Huse, saa ingen fik det at vide för de stode ganske i Brand. Samme Dag var mesten alle Borgere forreiste ud paa Landsbygden, der at forlyste sig, saa at de ei kunne komme saa tidlig til Byen at redde Byen. De Tydske paa Bryggen böd sig nok til at ville redde Byen, og der nogle af dem hörte det, som Huse var afbrændte for, forhindrede de det og sagde: lad ikkun brænde hen, jeg har alt mist mit. Men jeg kan tro, der skulde være nogen Aarsag til formedelst den Letfærdighed og Hovmodighed, som var i Byen, hvilke Gud vilde have straffet. Man fik ikke vide, hvem Aarsag var til Branden för 3 Uger derefter, da bleve forbemeldte Smaadrenge funden paa Landsbygden, og de bekjendte sig at have gjort det. Den ene var paa sit trettende Aar, den anden paa sit femtende, bleve begge satte i Kjelderen under Nykirken, thi der var ingen anden Fængsel udi Byen. Raadstuen med de andre Fængsler vare alle afbrændte, og sade mesten Sommeren over, imod Vinteren lod de dennem slippe lös igjen formedelst deres Ungdoms Aars Skyld. Tredie Dagen derefter, som Byen var afbrændt, hvilket var den 8de Juli, toge Borgerne i Bergen Lagmanden, som den Tid var, ved Navn Peder Rafn, ude paa Nordnes hos en Borger ved Navn Hans Tygessön formedelst nogle Truselsord, han skulde udi sin Drukkenskab have ladet falde, at han skulde have sagt sig at vilde anrette det saa, at den anden Part, som igjen stod, skulde inden faa Dage ogsaa afbrændes, og sloge Borgerne Vinduerne ud, der Lagmanden var inde; de slog og fore ganske ilde med hannem og i det de slæbede med hannem langs Gaden, kom der en skotsk Kvinde udi den store Forsamling löbendes og stak hannem i Brystet med en Kniv, og omsider förte de hannem til Slottet og leverede hannem til Kantsler Jens Bjelke, som den Tid var Lensherre paa Bergenhus i Forvaring, hvor han imidlertid gik

til Kantslerens eget Bord, indtil Sagen blev forhört af trende Adelsmænd, nemlig Kantsleren og Henrik Thott, Lensherre samme Tid udi Stavanger Len, og Børge Juul til Lungegaarden, hvor han da i nogen Maade blev frikjendt indtil videre Besked. Siden er Sagen 1641 vidtlöftigere for Kongen[1] og Raadet fremsat paa Slottet i Bergen, hvor han og er frikjendt. Og efterdi han med Borgerne ei vel kunde forenes, haver han sagt sig selv af med sin Övrigheds Bestilling, og haver H. Maj. naadigst bevilget ham et Vikariat eller Stipendium med Stavangers Len at leve af al sin Livstid.

---

4. Krigsrustninger fra Bergen i 17de Aarhundrede.

I 1658 efter Freden til Roskilde udrustede Bergen Orlogsskibe og et Kompagni paa 150 Soldater, som de paa egen Bekostning havde oprettet og udrustet og sendt til Throndhjem og tilbudet at underholde der 3 Maaneder efter Throndhjems Erobring.

Det samme haver de nu udi sidste Krige imod Svensken baade for Throndhjem, der de didsende deres Folk Anno 1660 og den igjen indtog, saa og for Halden Anno 1660, hvor de holdt sig mandelig, som enhver nok er bevist, at Fienden intet formaaede, men med Skam og Skade drog bort. Til hvilke Folkes og fleres Underholdning de hver Tid megen Mad og Fetalje, Klæder og anden Fornödenhed fra Bergen nedskikkede.

Anno 1675 i September, efterat hans kongl. Majestæt höibaarne Herre og Konge Konning Christian den femte havde med sit Folk gjort sit Udtog ud ad Holsten og Bremer Stift med lykkelig Fremgang, hvorved en Feide imellem os og de Svenske blev paaböden, da er Obrist von Hatten, Kommandant i Bergens By og Slot med Major Marqvodii og Kaptein Conrad Hubert

---

[1]) Christian den fjerde. Om hans Ophold i Bergen i dette Aar fra 27 Juni til 9 Juli se nedenfor No. 6.

beordret strax med tvende Kompagnier at forföie sig til Christiania overlands fra Bergen. Herforuden er og udrustet tvende Skibe af Bergen, blandt hvilke det ene nedförte Forraad og Underholdning til Militsen ved Christiania, og det andet anordnet til Krydser, der skulde konvojere dette ned og hellers holde Strömmen eller Leden her imellem fri for Kapere. Kapteinen derpaa beskikked hed Bolus (?) Greve. Der blev og 200 Mand af de Mariners Folk under Kaptein Hauritz nedfört om Sommeren til Kjöbenhavn og indleveret til Kongens Skibe.

Anno 1676 den 3 Januar drog endnu tvende Kompagnier Krigsfolk ned til Christiania under Testman og Badenhaupt, med hvilke Oluf Schelderup nedreiste at give sig udi kongelig Tjeneste. Den 1 Juli udlöb fra Bergen 3 Defensions-Skibe at drage til Christiania under Kaptein Henrik Greve, Henrik Nilsen og Jakob Petersen. Der nu disse Folk vare vel nedkomne til Christiania, gjorde de tillige med de andre, som der forefandtes, et Tog ind i de Svenskes Lande og iblandt andet indtoge Venersborg, hvorfor her hos os skede Taksigelse den 6 August, men hvad der siden er passeret, den Stund vores Folk havde Venersborg inde, kan bekvemmelig af efterfölgende Kaptein Oluf Schelderups Skrivelse til hans dydædle Moder sal. Inger Worm fornemmes.

Vis Relation til min Hjerte Moder om hvis her i Venersborg paa 14 Dagers Tid (siden Svensken os paa den östre Side af Elven haver belagt) er passeret.

Den 12 August næst afvigt om Eftermiddagen blev först Baron Juell kundbar, at paa hin Side Elven, nemlig Venerflod, sig adskillige Tropper havde ladet se. Til hvis Udforskning jeg om Aftenen Klokken 9 med 16 Dragoner blev udbeordret, og passerede saa Floden om Midnats Tid; efter at have annammet 2 eller 3 Musket-Skud, blev jeg Fiendens Leir og hans Ilde var ikke over en halv Fjerdings Vei fra mig, hvilken efter Ildens Mangfoldighed syntes at være mange Tusinder tilhobe, og strax med god Maner fik en Bonde fangen og retirerede mig. Denne

Bonde beretter, at den ganske svenske Magt vilde hidkomme, og at de allerede var over 10000 Mand, og at Rigens Kantsler Grev Magnus de la Gardie der var i egen Person, og paa denne Beretning blev altingest her forfærdiget til at tage imod Beleiring, endog vi dog vare hel svage her inde af Folk. Denne samme Dag attakerede Fienden vores Reservefolk, bestaaende af 2000 Mand, som kom fra Norge os til Succurs under Obrist Hvitfeldts Kommando, og tre Mile herfra om Morgenen satte en Pröve paa at ville overrumple os, hvilke Fienden fandt udi god Positur, saa at han efter en Times Fægtning maatte retirere sig med största Konfusion og forlod to Metalstykker, hvilke vi os strax bemægtigede og blev hid indfört; paa vores Side faldt Ingen uden en Löitnant og to Gemene. Den 13 var her Allarm paa to eller tre [Steder], ei videndes andet end Fienden strax vilde falde over, for vi havde nok at bestille med Passene over Floden at tage vare paa. Den 14 ved Middags Tid blev vi vare to store Skuder, som oven fra Veners-Sö komme ansættendes med mange Stykker og af Folk vel besatte, hvilke vi frygtede at ville kaste Folk i Land paa den vestre Side og beskjære os Passen for Obrist Hvitfeldt, som samme Dag var hidforventende, og kom ogsaa hid ind om Aftenen Klokken fire med Fryd og Lykönskning, eftersom vi her tilforn vare hel svage. Den 15 efter denne store Succurs gjorde vi Udfald med vore Skjærbaade og smaae Fartöier og sögte Venerflod, da vi kanonerede mesten den hele Dag tilsammen uden mærkelig Skade paa nogen af Siderne. Siden denne Dato har Fienden langs op ad Floden befæstiget sig med Skantser og Bröstverke, og fornummer vi, at hans Intent ikke er andet end maintenere og forsvare Vestergylland paa hin Side Elven for vore Partier, som dagligdags vare derover og tvingede Bönderne til Brandskat. Ellers staar Vore udrakte tilhest langs Elven saa nær, at vi kan snakke sammen og ofteste om Dagen skjænker hinanden af Kjærlighed nogle af de blaa, endog hidtildags uden Skade paa vor Side andet, end en af mine lidt skudt i Hovedet, da mine derimod

har nedfældt for ham alle Dage Folk og Heste formedelst Beleilighedeh paa denne Side med Bjærge og Busker, hvor bag man kan ligge sikker. Ellers fordrer vi hinanden ofteste ud paa Sletten mod Elven blotte og bare, da han endnu ikke har haft Hjerte at möde. Altingest har saaledes været stille paa nogle Dage, de arbeidede paa deres Side og vi paa vores, og de ovenbemeldte Skuder komme for 4 eller 5 Dager siden og lagde sig et Par Kanonskud herfra, den ene for Elvemunnen og braverede os, hvorfor hans Excel. Hr. Baron Juell lod forfærdige alt Fartöi, her fandtes, og det igaarmorges med Dagen af Folk og Stykker vel besat udkommanderede paa den Side ad Sökanten, og vi andre tilhest blev paa en anden Kant længer ned ad Elven til med to Stykker udkommanderede for at allarme Fienden paa den Kant, hvilket gik os saa lykkelig af, at Skjærbaadene strax forjagede Skuderne og Fiendens smaa Fartöi efter 3 eller 4 Timers Kanonering, da Skuderne med stor Konfusion maatte retirere sig, eftersom den ene nær gik i Sjunk, og da disse toge Flugten, sögte vore Baader Elvemunnen og Landet, da Fienden skarp af Landet med Stykker og Folk gav Fyr; men uagtet alt dette sögte dem med Baaderne, og Obristlöitnant Schultz vores Kommandant vel behjærtiget sprang först paa Land og saa Resten, da Fienden halv Soldater og halv Bönder imod 300 Mand, som der stode stille, tog Flugten mod Skoven, og vores derpaa langs ned ad Elven og opbrændte tre af deres opbygte Skantser, og fire af deres efterladte Jærnstykker bemægtigede vi os. Derefter da vi fornam Fienden imod 400 Mand tilhest kom udi stor Furie ansættende med Agt at hugge os bag ind, retirerede vores sig med god Maneer udi Baaderne, og kom hjem igjen iaftes uden ringeste Mands Forlis andet end 3 kvæstede, i dens Sted Fiendens döde vare mange, som vi paa Landet saa. Det er den Höiestes Magt at tilskrive, som saaledes bevarede vores Folk, da der dog uafladelig blev skudt paa os med Stykker og Musketter. Baron Juell var selv med, og lod se udi denne Aktion saa stor Mandhaftighed og Hjerte, som

nogen Krigshelt kunde gjöre, ikke sparende sig ved at vove alle Hasarder. Tvende fik vi fangen af Fienden, hvilket vi holder for största Viktorie, eftersom af dem har vi bekommen megen efterlængtet Kundskab. Hvad videre passerer skal min Hjerte Moder adviseres, og beder at dette mine Svogre og gode Venner maa meddeles, eftersom mig ingen Tid tilstedes dennem min Skyldighed at aflægge, og hermed forbliver med sönlig Lydighed Eders til Döden hörsomme Sön

Venersborg den 26 August 1676. *O. Schelderup.*

1683 ved Paaske droge 3 Kompagnier, to til Christiania og et til Throndhjem.

---

5. Kong Christian den Femtes Besög i Bergen 1685.

Siden Kalmarunionen har Bergen, saavidt bekjendt, været besögt af fölgende kongelige Personer: Christjern den 1ste i Septbr. 1450 (Hvitfeldt) og i Oktober 1453, (sammest. og Detmars Kronik udg. af Grautoff, II.), Hans i Juli 1486 (Hvitfeldt), Christjern den 2den som Hertug 1507 (Svaning og nedenfor under No. 6), Christian den 4de: 21 Juni — 23 Juli 1599, (Hofnagel i Suhms Saml. til D. Historie II, 2), Juli 1604, 25 Juli — 1 August 1622, 27 Juni — 9 Juli 1641 (nedenfor No. 6), den udvalgte Prinds Christian den 5te i 1622 (nedenfor No. 6); Kong Christian den 5te i 1685, Frederik den 4de i 1704, Christian den 6te: 12—17 August 1733 (Bergens Beskrivelse af Sagen og Foss S. 733), Kronprinds Oscar 12—19 August 1833.

Om Christian d. 5tes Ophold i Bergen findes en ganske kort Beretning oversat fra Tydsk af J. Chr. Berg i Budstikken 4de Aarg. 1823. Noget udförligere fortælles derom i den almindelige Beretning om Kongens Reise i Norge, som i Haandskrift haves paa Universitetsbibliotheket. I alle Punkter med begge disse overensstemmende, men vidtlöftigere end begge er Edvardssöns nedenstaaende Beretning, der ikke för har været trykt.

1685. Efterat den stormægtigste og höibaarne Herre og Fyrste, vores allernaadigste Arveherre og Konge, Konning Christian den femte allernaadigst havde sæt sig fore at besöge sit Rige

Norrig, og nu til Christiania den 4 Juni var ankommen, og alles vores Længsel var her i Bergen, at Hans Maj.s Reise endog hid hen maatte föies, er endelig hans höi Excellenses Gyldenlöves Missive fra Christiania til Hr. Justitsraad og Amtmand her paa Steden Hr. Lars Lindenov fremskikket, at Hans Majest. naadigst havde resolveret, naar han först havde beseet Throndhjem, ogsaa at ville komme til Bergen enten den 5 eller 6 eller 7 Juli, med videre Befalning om hvis Anstalt der skulde gjöres imod H. M. Ankomst saavel paa Veien og alle Skifter med Föringskab, Natherberge og Provision af tilhörende Nödtörftighed, hvilket af Fogderne hver i sit Distrikt skulde beskikkes saavelsom ogsaa her udi Byen. Dog blev H. Ms. Reise formedelst lykkeligt og bekvem Veirligt saa megèt hastigere befordret, at hans höi Exc. Gyldenlöve samt hans höi grevelig Exc. Feltmarskalk Wedel, Generaladjutant von Osten, desligeste Hr. Kammerraad Landkommissarius Hjort om Morgenen tidlig ved 4 slet Mariæ Besögelsesdag den 2 Juli ankomme og adviserede, at H. K. M. samme Dag hid til Bergen var forventendes, og derfore stillede Order, hvorledes imod H. M. skulde tages. Der blev strax efter Höiprædiken rört Tromme, og al Borgerskabet kom i Gevær og blev stillet i Orden fra Broen, hvor H. M. skulde lande, som var ude ved Nykirken[1], fast i den ene Ende af Byen, og siden paa begge Sider længst ind ad Gaden indtil Logementet udi Hr. Kammeraad Hjorts Hus[2], som for H. K. M. var tilred. Uden for samme Logemente var iligemaade stillet en Del af Garni-

---

[1]) Altsaa rimeligvis ved Petanebryggen.

[2]) Det vil af det fölgende sees, at Hjorts Hus maa have ligget ligeoverfor Raadstuen, altsaa enten der, hvor Konsul A. Konows Gaard nu er, i hvilken Kong Oscar boede i 1833, eller maaske snarere paa den anden Side af Gaden, hvor Stiftamtmand Hagerups Gaard nu staaer. Til den sidste, som dog sandsynligvis ikke er den samme som i 1685, knytter sig forövrigt den historiske Mærkelighed, at Henrik Steffens 1794 boede der, hvor der dengang var et Gjestgiversted (Se hans „Was ich erlebte“), og at han har henlagt en Scene i Valset og Leith dertil.

sonen med deres Officianter i Gevær, de övrige af Garnisonen paa Befæstningerne og Skantserne tillige med de Kontorske paa Kommunen vel udmunderede. Uden for Byen ved Tönden vare lagte tvende af Bergens nu hjemmeværende Hispanie-Farder, iblandt de andre de fornemmeste og störste, saa og adskillige Skiber og Fartöi med Stykker forsynet og med Flag og Vimpler samt Skantseklæde oppe og neden, for og bag vel sirede.

Steden og Broen, hvor H. M. skulde lande, var særdeles dertil saaledes bered med en ny Trappe og formalede Stakkelverk runden omkring med runde Knapper eller Kugler besæt og formalet, at der ei alene var en bekvem men endog sirlig Landgang. Der var lagt paa Broen saavelsom paa Lenninger af Trappen rödt Klæde, som H. M. skulde gaa over, hvor næst hos til samme kongl. Imodtagelse var bered en Æreport strax ved Enden af Broen og det paa efterfölgende Maade. Der stod i den forreste Gavl ned mod Kongens Ankomst överst i Spidsen H. Ms. Navn C5 med Kronen paa kostelig forgyldt, og runden omkring Kongens Symbolum: *pietate et justitia;* ned ad Kanterne paa Taget og Dörene udskaaren og igjennemgravet Lövverk; midt under Spidsen i Gavlen hang en hvid Elefant bunden med blaa Favörbaand; paa de tvende opladte Döre eller nedvendte Porter stod oventil: *salve rex auguste C5,* og neden til paa hver af dem en saare stor Löve, som begge med deres forreste Födder, den ene holdt de 3 danske Löver i et Skilt og den anden iligemaader den norske Löve, vendende deres Hoveder indtil Porten imod hinanden og havendes bag sig grönne Buskatser, men midt paa Porterne over deres Hoveder himmelfarvede Skyer. Sammeledes var ogsaa den anden Gavl vendt op imod Gaden siret, dog at der paa dens opladte Döre eller Porter stod efterfölgende Opskrift, paa den ene: *vivat clementissimus rex C5,* og paa den anden: *et regnet pietate et justitia.* Der var og överst i samme Porters Lövverk en Engel paa hver af dem, som med sine Hænder holdt en forgyldt Krone i Veiret. Inden i Porten paa den ene Side stod Mars med al Krigsudrustning og

överst over hans Hoved med store Bogstaver: *sub hoc duce triumphes*, men paa Siderne grönne Skove og oven til himmelfarvede Skyer; paa den anden Side Diana med sit Jægertöi og over Hovedet disse Ord: *etiam venatur majestas tua immortalitatem*, og ellers med Skove og himmelblaae Skyer. Oven for Porten i Gaden var beskikkede velbesadlede Ridehester og nogle Karosser[1] til Majestætens og hans höi anseelige Følges Tjeneste. Der var og befalt alle Kirketaarne med alle Klokker at kime og lege, naar de hörte det förste Skud blev skjöt. Den ganske Stads Gader og Stræder, ihvorsomhelst de vare, desligeste al Kontoret var besæt med hele ved Roden afhuggede Furutræer etc., Hus efter Hus i fuldkommen Rad paa begge Sider, henimod 5000 udi Tal, af hvilke paa somme Steder de överste Toppe vare sammenflettede og behængende med Krandser af adskillige skjönne og deilige Blomster, somme med Pomerantser og Lemoner, saa de ligesom en Port præsenterede, men ellers Gaderne i sig selv allevegne beströt med hin hvide hollandske Sand[2],

---

[1]) Dette er förste Gang, at Karosser omtales i noget Dokument vedkommende Bergen. Sandsynligvis brugtes de kun i selve Byen, thi endnu i 1720 siger Fasting i sin Bergens Beskrivelse: „udenfor Byen kan ikke kjöres med Vogn eller Chaise længer end ungefer ¼ Mil, formedelst Veien siden er baade smal og stenet“. Arbeidsvogne kjendtes ifölge Edvardssöns Udsagn ikke för omtrent i 1670. Alle Byrder slæbtes henad Brostenene paa Slædemeier, hvilken barbariske Skik, tiltrods for de sidste Politimesteres Bestræbelser og den nye Kriminallovs Bestemmelser om Dyrplageri, om end i Aftagende, dog fremdeles finder Sted.

[2]) Ifölge Meyer brugtes dette ogsaa ved Bryllaper, Ligbegjængelser og Barnedaab. Forsaavidt ikke Sanden indförtes fra Udlandet, hentedes den 12 à 14 Mile fra Byen i stor Mængde. I 1739 fik 3 à 4 Borgere efter Ansögning Monopol paa at indföre og sælge denne Sand mod en aarlig Afgift af 20 Rdlr. til Manufakturhuset. I 1754 udkom en Bestemmelse fra den ved Frdn. 2 Jan. s. A. oprettede Uddybningskommission, hvorved forbödes Uskikken at beströ Gaderne ved saadanne Leiligheder med tyk Sand. Forbudet angik dog fornemmelig

adskillige Blomster og anden Guldflitter, saa at den ganske Stad lignede en lystig og velbehagelig Skov eller Krat, hvor man kom frem at reise igjennem. Mod H. Ms. Ankomst var og tilforn, saa snart man fik at vide om hans Tilkommelse hid til os, udskikket under Mandseid 19 Mile her fra Byen de störste og bedste Reisejagter, som her vare at finde, alle vel udstaferede med Flagge og Vimpler oven til, for og bag, hvortil föiede sig paa Veien adskillige andre Reisejagter, som af Fogderne vare dertil forordnede og fremsende, tillige med andre Reisende til Staden, og i saa Maade var en hel deilig Skare og lystelig til at se. Processen ved H. Ms. Ankomst forholdt sig saaledes:

1. Efterat hans höi Exc. Gyldenlöve og hans Exc. Grev Wedel samt og Hr. Justitsraad og Amtmand Lars Lindenov, Generaladjutant von Osten og Kammerraad Hjort vist havde erfaret, at H. K. Majest. samme Dag den 2 Juli mod Aftenen var forhaanden en Fjèrdingvei udenfor Byen, satte de sig samtlig i en Baad eller Jagt og fore ud imod H. M. at voivise hannem til Byen og Steden for H. M. at lande. Samme Tid stillede sig ogsaa strax paa begge Sider af Broen paa den ene Side ind ad Byen vores Hr. Biskop[1] med samtlig de Geistlige saavel de værende i Byen som en Del særdeles dertil af Landet forskreven. Paa den anden Side Hr. Assistentsraad Præsident Jörgen Otton med samtlig Byens Magistrat og en stor Del andre civil og militær kongelige Betjenter.

2. Om Aftenen imellem 8 og 9 ankom H. M. samt hans höianseelige Fölge, som med de hosföiede og fölgende var en saare anseelig stor Skare, over Pudefjorden, og der han kom imod Staden först af Nordnes paa alle dens Skantser og Batterier alle Stykker bleve lossede. Siden der han kom nærmere Byen, blev der taget imod hannem med Skyden og idelig Lossen

Steder, hvorfra Sanden kunde skylles ned i Vaagen. Efter dette Forbud fandt man paa at bruge hvid Kalk istedet.

[1]) Dr. Nils Envoldssön Randulf.

af Skibene og Lykönsk: Kongen leve, af Christiansholm i Sandviken, af Sverresborg, Fredriksberg, og endelig, som Majestæten nu kom ind i Byen, af Slottet med alle Stykkers Lösen baade for og bag og paa alle Sider af alle Batterier og Skantser, desligeste af de forsamlede Kontorske og Slottets Garnison, som hannem med idelig Skjuden og Salven beneventerede. Skuddene til hans Ankomst vare formedelst deres Mængde og idelige Losning i hinanden af alle Steder moxen utrættelige for de anhörende.

3. Ved H. Ms. Landning til Broen ankom först de, som vare uddragne imod ham, hvorefter Kongens Jagt strax landede, derefter de andre Jagter, som vare i H. Ms. Fölge; neden paa Trappen, hvor H. M. skulde opstige til Broen, stod hans höie Exc. Gyldenlöve og oven ved Trappen hans grevelige Exc. Grev Wedel, som toge imod H. M. ved hans Opstigelse.

4. Der H. M. opstigede paa Broen, fremtraadte hans Velærv. Bispen og med en kort Tale gratulerede H. K. Ms. Ankomst, hvorefter H. M. strax, der han havde givet en naadig og venlig Mine saavel imod Bispen som alle andre paa Broen staaende, gik med sit höianseelige Fölge langs ad Broen gjennem Æreporten. Kongen satte sig da strax udi en Karos og en Del af de kongl. Ministre udi andre Karosser, en Del til Hest, og saaledes for H. M. langs gjennem Byen og det i Orden beskikkede Borgeri indtil sit forordnede Logement, havende en Fourierer ridende for sig.

5. Der Kongen var med sin Svite indkommen i Hr. Kammeraad Landkommissarii Hus, blev han opvartet af hans höianseelige Fölge saavelsom af de fornemmeste Geistlige, verdslige, civil og militær Betjenter, han og selv med störste Mildhed præsenterede sig for dem, som paa Steden forbleve, indtil H. M. gik tilbords, og da enhver forföiede sig til sit.

6. Imidlertid trækkede Bergens Byes Borgerskab först for Raadhuset og sættede sig der i Orden, siden gave de alle tillige deres Salver tre Gange, og derpaa de sju Kompagnier

marscherede af forbi H. K. M. Logemente, og bag omkring ved Domkirken forföiede sig hjem hver til sit med flyvende Fane og lystig Skjuden; det samme gjorde de Kontorske, men det ottende Kompagni af Borgeriet hulde Vagt Natten over og siden fremdeles, mens H. M. var her, et halvt Kompagni ved Raadhuset og et andet halvt inde i Marken ved Porten [1], men nærmest ved det kongel. Logemente en Del af Slottets Garnison, og hverandens Nat en Del af Obrist Idde Kings Kompagnier. Der var og bag Raadhuset plantede 10 Stykker, hvorved H. M. ogsaa blev beneventeret, og saaledes denne Dag ved Kongens yndelige og önskelige Ankomst fra halv ni om Aftenen til 12 om Natten med störste Lyst af alle Mennesker samt alle Klokkers Sang og Leg over den ganske Stad blev fuldendt, og var den ganske Almue i Byen saa indtaget af deres Arvekonges Tilkommelse, at de ikke skjöttede om hvad de derpaa end over deres Formue skulde anvende.

Herpaa fölge H. M. allernaadigste og milde Forretninger i Bergen.

Efterfölgende Dag den 3 Juli ved 9½ slet efter Prædiken red H. M. med en Del af sine Ministre til Slottet og med Stykkernes Lossen blev undfanget; han beskuede Slottet og dessen tilhörige Ting, Murene, Voldene og Batterierne inden og uden Slottet samt paa Kommunen og Sverresborg, og der han drog derfra, blev igjen alle Slottets og Skantsernes Stykker lossede efter hvert, som han gik fra enhver. Kom derpaa til tolv slet over Kontoret tilbagers igjen til sit Logemente. Imidlertid stode de Kontorske i fuld Gevær, og hannem til Ære gave deres

[1]) Stadsporten, der var bygget 1628 (Berg. Beskr. S. 396), blev i 1646, „da den var en forfalden Mur", repareret af Henrik Thott og befæstet med „Batterier for oven og neden med Skandse-Stykker". I Edvardsöns Tid, og som det synes ligetil 1790, var der ovenpaa Hvælvingen Töi- og Vagthus. Udenfor Porten var en Grav, omringet af Palisader, og en Redut, og over Graven „en Brygge med en Bro midt paa, som kan optrækkes".

Salver. Efter Middags-Maaltid for H. Maj. ud ad Stranden til Nordnes og dessen Batterier og Skandser besigtigede med Behagelighed, desligeste Fredriksberg, og der han forlod enhver, blev disses Stykker lossede. Fra Fredriksberg kom han den övre Markevei ved Klosteret og Svanen[1] forbi Mur-Almenningen og Kalmargaden ned i Engen, og siden ned til Kommercedirektör Jörgen Thormöhlens[2] Verker i Sydnes, hvor han var og beskuede alle hans Værelser og Manufakturer, saasom Saltbrænderiet, Sæbe- og Tjære- Kaagen, Reberbanen, Drögen[3], Oljemöllen, Kypperhusene[4] og Lysebrænderiet[5], og i hver de Arbeidende, tilligemed alle Söboder og Pakhuse, og derudi havde sin placier [plaisir]. Kom saa derifra til 5 slet hjem igjennem Markeveien og Slagtergaden[6] til sit Logemente.

Den 4 Juli ved 10 slet reiste Majestæten med sit Fölge tilhest gjennem Allehelgens- og Hospitals-Gade ud ad Porten

---

[1]) Denne Benævnelse har jeg truffet kun to Gange, nemlig her og i et Dokument af 1705, hvor der tales om „Markegaden og Svanen indenfor Kortpilsmuget". Heraf vil man kunne slutte sig til den omtrentlige Beliggenhed, hvad enten nu Navnet har knyttet sig til et længere Strög eller blot til et Hus.

[2]) Om denne driftige Rigmand, der i 1674 af en Urd havde opdyrket det efter ham kaldte Möhlenpris, se videre Berg. Beskr. S. 314 og 701. Hans Hus i Byen laa paa det nordöstre Hjörne af Mur-Almenningen. Da Fredrik IV var i Bergen 1704, boede han hos Thormöhlen.

[3]) d. e. Törkehus.

[4]) d. e. Bödkerverksteder, af det norröne koppari (koppr ɔ: Trækar), tydsk Küper, berg. Dial. Kjipper.

[5]) d. e. Tranbrænderi.

[6]) d. e. den nu saakaldte Graamuren. Oprindelig udgjorde dette Strög en Del af Jonsvoldene, som strakte sig ligetil Raadstue-Almenningen. Navnet *Slagtergaden* skriver sig rimeligvis fra Anordn. 10 Oktbr. 1625, som angaaer Bebyggelsen af det i 1623 afbrændte Strög, og hvori bestemtes, at Slagterne skulde lægge et Bolverk ved Lungegaardsvandet og ikke andetsteds forrette deres Slagteri.

i Marken og der besaa Voldene; red siden op til Svartediget og derfra til Aarestad, erkyndigede sig om Svartedigets og det store Bjærg Olreks Navn, og med det samme der besaa Landsens Situation; kom ned igjen samme Vei og forbi Tugthuset, hvor han var inde og det beskuede, desligeste forbi Raadhuset ned over Torvet igjennem Hollændergaden[1], gjennem Kontoret, besaa Kjöbmandsstuen og derfra til Slottet, hvor Garnisonen blev mynstret; ved 12 slet kom han tilbagers igjen, og da af Slottet og alle dens Volde samt Skibene, Bergens Spaniefarder og andre alle Stykker lossedes. Imidlertid vare tvende af hans kongl. M.s Ministre med Hr. Assistentsraad Præsidenten oppe i Domkirken, og der de havde beskuet den, ginge de samtlig op i Bergens Trivialskole og den besaa. Efter Maaltid red H. M. gjennem Allehelgensgade indtil Lungegaarden, og saa op forbi Emahus[2] til Hospitalsengen, hvor 5 Kompagnier af Hr. Obrist Idde King i hans Nærværelse bleve exercerede. Derfra forföiede han sig med sit Fölge tilhest gjennem Hospitals- og Allehelgensgade hjem igjen, og da havde Behag at beskue de nyankomne Vandspröiters mægtige Kraft, som fra Torvet op til Raadhuset med stor Magt udgave overflödigt Vand, M. til stor Lyst, og var behageligere at se end ellers en Fontæne eller Vandkunst. Om Aftenen spiste han hos Hr. Kommercedirektör Thormöhlen, hvor han til Klokken 10 og ikke længer vilde sig opholde, fordi det var saa nær paa Sabaten.

---

[1]) Det kan her erindres, at Vaagen dengang gik meget længere ind end nu. Torvet laa nedenfor Korskirke-Almenningen, og mellem Torvet og Bryggen var der Söboder langs Vandet. For at komme fra Raadstue-Almenningen til Bryggen maatte man altsaa, hvis man ikke foretrak den længere Vei gjennem Korskirkesmuget og Skrædderstrædet (den nuværende Gade mellem Domkirken og Bryggesporden), gaa igjennem Hollændergaden.

[2]) Denne Benævnelse, som jeg kun har truffet paa dette ene Sted, er maaske en Skrivfeil for *Enkehuset* (ved Stadsporten), i hvis Nærhed Stedet i alle Fald maa söges.

Den 5 Juli, som var Söndag, holdt H. M. Hviledag, var tvende Gange i Domkirken, og til Höimessen hörte han Bispen, Doktor Nils Envoldssön Randulf, prædike Evangeliet af Luc. 15, 1, men til Aftensang hörte han Mag. Ditlev [Jenssön], Sogneprest til Domkirken, at forklare det förste Vers af 1 Pet. 5. Efter Prædiken drog han med Karos gjennem Korskirkegaden[1] ud til vor Fruekirke, som er den yderste tydske Kirke, og der beskuede den skjönne og vel lakerede Prædikestol[2], men om Aftenen var til Gjæst udi Hr. Præsident Jörgen Ottons Hus af hans höie Excel. Gyldenlöve inventeret, og der af Byens Magistrat, som og bare Mad ind for hannem, ja nöd den kongelige Mildhed, at de maatte drikke Herskabets Skaaler, tilligemed af andre blev opvartet og betjent, og imidlertid idelig skudt af de ti Stykker, som vare plantede bag Raadhuset.

Den 6 Juli om Mandagen forblev H. M. inde til 6 slet om Aftenen i adskillige Maader occuperet, men da red atter ind i Hospitalsengen, hvor Obrist Idde Kings 5 Kompagnier havde været fra Morgenen og end bleve i H. M.s Nærværelse exerceret. Og havde han derudi sin Velbehag, som af hans naadige Valediktion til Obristen blev aabenbare, der han tog Afsked fra hannem og de andre og med sit Fölge kom hjem igjen i sit

---

[1]) Gadens officielle Navn var ikke Ádelgaden, som det angives i Berg. Beskr. S. 785, men som för bemærket, Skræddergaden (Skreddaragata), der förste Gang forekommer i et Diplom af 1398 (Dipl. Norveg. I. No. 562) men udentvivl er ældre.

[2]) Ifölge en vedhængt Tavle er denne fuldfört i Juli 1677. Kongen har forövrigt udentvivl ogsaa kastet et Öie paa den skjönne i spidsbuet Stil udförte og med udskaarne Træbilleder smykkede Altertavle, der kort Tid för hans Besög var restaureret og omgiven med den Roccocoindfatning, som den endnu har, af hans Vert Landkommissar Hjort, hvis Vaaben tilligemed hans Kones findes under Alteret med Aarstallet 1682. Jeg bemærker dette som et Tillæg til Professor Dahls med Tegning ledsagede Beskrivelse af Altertavlen i Urda (II. 347). Dahl angiver forövrigt sammesteds urigtigt Pancratius (istedetfor St. Sunniva) som Bergens Skytshelgen.

Logemente, hvor til hans Plaisir og Lyst en Bondebrudefærd sig indstillede med Springen og Dansen efter Bøndernes Maneer. Herpaa forføiede han sig med sit Følge tilvogns til Bispegaarden at spise, hvor og alle kongl. Ministre lode sig indfinde iligemaade at spise paa samme Tid, og lod H. M. sig alting naadigst befalde og der nogle Timer at forblive.

Er saa dette H. M. allernaadigste Forretninger her udi Bergen, i hvilke vi besynderligen haver höit at agte og storligen at forundre os iblandt andet over hans M. kgl. Gunst og Naade, at han var saa velvillig og redebon mod alle og enhver, som hans Naade og Gunst enten mundtlig eller skriftlig begjærede, at han ei alene hörte deres Anbringende og selv mangfoldige Supplikationer annammede og hos sig forvarede, men alle med en blid Aasyn, som begjærede at se hannem, sig præsenterede. Dernæst, at han med en venlig Mund og Tale undfangede höie og lave, i Besynderlighed endogsaa hine fattige paa Gader og Stræder, som han med stor Almisse selv begavede, og hine enfoldige Bönder, deres Kvinder og Börn, som han personlig holdt en naadig Samtale med. Det kan iblandt andet udi efterfölgende fornemmes. Der H. M. den 4 Juli red fra Aarestad til Staden igjen, möder hannem 3 halvvoxne Bönderdrenge hver med sin Hest, de ginge dumdristige fra deres Hester og paa deres burisk kyssede det flade i Haanden og gave den hans höie Exc. Hr. Statholder Gyldenlöve i Mening, at han skulde være Kongen; han smilede tilligemed Majestæten og de andre. Men at de skulde vide, hvem der var Kongen, böd han de andre at stige af Hesten, og da selv spurgde dennem ad, om de havde Lyst til at tjene Kongen, de svarede ja og ingen heller, hvorpaa Maj. befalede dennem om Mandagen med deres Forældre at komme til sig i Landkommissarii Hus. Maj. udvalgte og af de norske Vorsedrenge nogle halvvoxne, som han i deres egen Habit og Model lod klæde med fint hvidt Klæde og andre sölvforgyldte Bondeornamenter. Og hvo kan nok udsige hans kong. milde Naade, som han begegnede imod enhver i denne Stad. Det er fast

umuligt, omendskjönt den ganske Stad, höie og lave, rige og fattige, gamle og unge, Mand og Kvinde, Forældre og Börn ved nok at tale derom og Majs. Naade i höieste Maader velsigner; ja end ere bedrövede, at de saa hastig skulle undvære hans naadige Nærværelse, der [de] og underdanigst havde formodet hannem længere her at haft, dersom ikke höivigtige Affærer det havde forhindret.

Den 7 Juli Tirsdags Morgen Klokken 7½ tog Maj. Afsked og igjennem Hollændergaden over Kontoret red ud paa Slottet, hvorfra han efter en liden Frukostes Nydelse steg i en af de forordnede Reisejagter, og af unge Bergens Skippere, som alle udi hvide uldne Skjorter vare klædte, blev roet over Vaagen forbi Nordnes og Skindhaasen[1] og Hvarfen to Mile af Byen. H. M. betegnede her alsom störste Mildhed og Naade, idet han baade paa Landet og Vandet valedicerede alle nærværende, og med Hatteviftende paa Vandet böd dennem alle god Nat.

Imidlertid H. M. saaledes drog bort, var det ganske Borgeri forsamlet udi deres fulde Gevær paa Haugen ved Fredriksberg, Hr. Obrist Idde Kings Kompagnier 3 Faner paa Nordnes runden om alle Volde, de andre to tilligemed Garnisonen og de Kontorske paa Kommunen, hvilke alle uden Afladelse, saa længe de kunde öine H. M.' med hans Fölge ud omkring Hvarfen, intet andet gjorde end gave den ene Salve efter den anden. Der blev og lossede först alle Stykker omkring Slottet paa alle Batterier og Skantser, siden paa Christiansholm i Sandviken, saa de tvende Bergens Spaniefarder, desligeste af de andre Skibe og Fartöier, som laa i Vaagen, saa og af Fredriksberg, det ganske Nordnes med alle sine Batterier, item de Blokhuse og Batterier i Sydnes og ved Nöstet, og vare Skuddene nu ligesom tilforn ved Kongens Indkomst fast utællelige. Ms. Fölge var tilsammen over en Snes skjönne og deilige Fartöier vel sirede

[1]) d. e. Ströget imellem Nordnes og Hvarven (Kvarven) ligeudfor Gravdal. Navnets Etymologi kjendes ikke.

med Flagge og Vimpler, og af alle med Lykke og Velsignelse bleve ledsagede, vi og önske H. M., at Gud hannem med sine Engler vil ledsage paa alle sine Veier og Stier og med den Helligaand til alt godt opholde. Amen! amen! amen!

Liste paa Skudene, som siden erkyndiget og ved H. Ms. Ind- og Udgang samt Forblivende ere lossede.

1. Af Slottet og dessen Skantser:

Der M. kom ind	136	
Om Fredagen 3 Juli	36	
Samme Dag paa Nordnes	27	
Paa Fredriksberg samme Dag	9	
Söndagsaften bag Raadhuset	100	
Der M. reiste bort	300	
		608

2. Af Hr. Kommercedirektörens Skibe:

Til H. Ms. Indkomst, af Skibet Mercurius .	27	
Der H. M. kom ind i hans Hus: af Mercurius	9	
Af Prinds Fredrik	9	
- Prosperitet	9	
- Antonette	3	
Der han spiste: af Mercurius	180	
- Söridderen	60	
Og til M. Bortreise: af Mercurius	27	
- Söridderen . . .	9	
		333

3. Af Kapt. Henrik Nilsens Skib:

Den 2 Juli	54	
- 7 Juli til Ms. Bortreise	108	
		162

4. Af Kapt. Rolf Greves Skib:

Til Indgang	27	
Der M. var hos Direktören	19	
Til Udgang	72	
		118

Er tilsammen 1221 Skud.

Foruden de som ellers ere skudte af de andre Skibe, saasom Havfruen, Fregatten etc., som endnu ikke er erkyndiget, deslige geste af alle Kompagnier.

---

6. Blandede Optegnelser.

Foruden de under foregaaende Nummere leverede Brudstykker findes der rundt omkring i Edvardssöns Bog endnu en Del Beretninger, der opfylde Betingelsen for at optages i disse Uddrag. Ifölge Edvardssöns Anförsel paa hvert Sted ere de alle, paa faa Undtagelser nær, hentede fra Absalon Pederssöns Protokol (Kapitelsbog) fra 1550—1571 og fra Hofnagels Diarium, og de vise saaledes, at de Haandskrifter, som Suhm har benyttet til det i Samlinger til den Danske Historie 2det Bind 1ste Hefte leverede Aftryk deraf, hverken have været fuldstændige i Omfang eller ganske nöiagtige i Gjengivelsen af Begivenhedernes Biomstændigheder, hvori Lokalfarven har saa stor Betydning. Jeg har i dette Nummer samlet dem alle og ordnet dem efter Tidsfölgen. Ved Slutningen af hvert Uddrag er Edvardssöns Hjemmelsmand antydet ved Bogstaver, idet A betyder Absalon Pederssöns Protokol, H Hofnagels Diarium, og H L Herlof Larssöns Optegnelser skrevne 1592, som nu ere tabte.

1275 byggede Kong Magnus [Lagaböter] i Bergen i sin Lysthave et skjönt Kapel og liden Kirke, nemlig Apostelkirken, sin döde Fader til Ære, og lagde meget Gods og Jorder dertil, og der den blev bygt, bare hans tvende Sönner Erik og Haakon de förste Stene dertil, Apostlerne til Ære [1].

1300. Strax efter Erik Magnussöns Död, da haver de Tydske af Lybek fört til Bergen en Kvinde ved Navn Margrete samt

[1]) Hvorfra Edvardssön har dette kan man ikke vide, da han ikke anförer sin Kilde, men det stemmer i Hovedsagen fuldkommen med de isl. Annaler og Arne Biskops Saga Kap. 14, som ved 1275 fortælle, at da lod Magnus sætte Kirkegrundvold i sin Have. Se videre herom Langes Tidsskr. 2det B. S. 37.

hendes Mand, som var en Tydsk. Denne gav sig ud for, at hun var Kong Eriks egte Dotter, og vilde det bevise paa saadan Maade, at efter hendes Moder var död, vilde Kong Erik sende hende til Skotland, og da var hun tagen i Söen af Sörövere og fört til Tydskland, og sagde, at Kongens Mænd, som havde fört hende, havde dölt saadant for Kongen og sagt for Kongen, at hun var död. Af saadan hendes Sagn haver hun faaet stort Anhang hos snarttroende Folk, Bönder og Borgere. Men Kong Haakon, samme Kong Eriks Broder, som skulde være hendes Farbroder, lod forfare Sagen, og befandtes da udi Sandhed, at hun var tive Aar ældre Kvinde, end dersom hun skulde have været hans [Eriks] Dotter. Tilmed komme der sande Vidner frem, som hos havde været og seet, at Kongens Mænd, som samme Kongens Dotter havde udfört, visseligen havde fört Liget til Bergen. Kong Erik selv lod opslaa Kisten, og forsögte, om det var hans Barn, og der han fornam dette saa at være, havde han ladet det begrave hos sin Moder Margareta i Kristkirken i Bergen. Der man nu forstod hendes Sag at være Lögn, lode de hende brænde paa Nordnes, og hendes Mand halshugge Anno 1301. Siden haver det vanvittige Pöbel formedelst Djævelens Indskydelse holdt hende for en Guds Martyr, og haver sögt stor Helligdom hos hende, og hende til Ære opbygget en Kirke, som nogle formene at have været af Træ[1]. Hos denne Margreta-Kirke haver Skomagerne siden haft deres Spil, som de kaldte Prækespil, som skede paa en bestemt Tid hver Paaskedag paa Nordnes, hvor de ginge ud ved Kirken; der skulde en af deres Nykommere opstige i et Træ, som der stod, og fortælle hvis lös Snak der gik i Byen om Piger og Kvinder, som vare lokkede dette Aar, men det Spil have de aflagt strax Guds Ord kom op. [H. L. og H.]

---

[1]) Iflölge Meyers haandskrevne Bergens Beskrivelse have Nogle ment, at Kirken har staaet der, hvor nu St. Pauls Kirkegaard er. Om hele denne Begivenhed se iövrigt Keyser i Langes Tidsskr. I. 3.

1301 blev Graabrödre Kirke og Kloster indviet af Biskop Narve paa St. Philippi Dag. [1 Mai] [H. L., H. og A.][1]

1312. Otte Dage efter Philippi Dag, der Kong Haakon Magnussön var Enevoldsherre udi Norge, da forsaa de Engelske sig imod hans eget Folk ved et Oprör, og sloge tretti af dennem ihjel. Hvorover Kongen blev fortörnet, saa at de Engelske for samme Mord maatte römme af Bergen, og aldrig have haft der nogen stadig Habitation eller egne Værelser[2] siden. Kong Edvard lod vel intercedere for dennem, men ikke blev annammet. [H].

1443. Om Hösten. Der Kong Christoffer ved sine tilforordnede Rigens Raad her i Bergen lod citere dennem [de Kontorske], at overhöre Borgernes og deres Klagemaal, da gave de vel efterfölgende Svar: Ehrenfeste, vise Mænd, Norges Raad, lærde og læge Mænd, vi kjende os at have forgrebet os imod de Borgere af Bergen, hvilken Sag durchlauchtigste Fyrste Kong Erik haver af sin Gunst og Naade formedelst gode Herrers og Fyrsters Forbön og Raad os tilgivet, og siden vi ere komne til Landet igjen, haver nogle löse Kompaner, dog vi ikke vide hvo de ere, gjort nogle af Borgerne nogen Uret, hvortil vi lade

---

1) Dette sigter til Klosterets Indvielse efter Branden 1270; thi baade Kirken og Klosteret maa antages at være bygget af Haakon Haakonssön, hvilket jeg paa Grund af Sagaens mindre nöiagtige Udtryksmaade betvivlede i Langes Tidsskr. 2det B. S. 36, men om hvis Rigtighed jeg dog senere er bleven overbevist. Som Bestyrkelse herpaa kan ogsaa anföres, hvad Meyer i sin Bergens Beskrivelse siger, nemlig, at han i et gammelt forstumpet Manuskript havde fundet, at Kong Haakon, efterat Wilhelm af Sabina havde kronet ham 1247, fik i Sinde „Gud almægtige til Ære og den hellige Kong Olaf" efter Kardinalens Bortreise at opbygge en Kirke tilligemed et Kloster strax indenfor Vaagsbunden, hvilket blev kaldet St. Olafs Kloster.

2) Dette forholder sig nok ikke saa. I det mindste var der endnu i 1413 en Gaard, som kaldtes Engelskmændenes (Enskramannagarðr), og som laa omtrent i den nuværende Hollændergade. Det var i den Gaard, Branden i det nævnte Aar udbrød. (Ann. Isl.)

dennem selv svare, mens om vi selv have overgaaet nogen borgerlig Herlighed, da vidste vi ikke andet, end vi det maatte; thi det er her tildags, siden vi ere atter igjen indkomne, ikke nogen Tid forbuden udi nogen Maade. Men hvis I byde os at afstaa, ville vi det gjerne gjöre, og for Borgernes Gavn indgaa. Give derhos tilkjende for Eders Visheder, at den ehrsame Kjöbmaand vil gjerne herefter udlevere til Borgerne og andre Indbyggere alt hvis Vare vi have, Nordfarer og andre, hvis de af os begjerendes ere, paa det de Norske ikke skulle sætte nogen Ulid eller ond Tro til os, at herefter skulle blive noget Oprör som tilforn. Eders Velvisheder gives at betragte, hvad Nytte og Gavn det kan være for menige Norges Indbyggere og det ganske Land. — De tilforordnede Rigens Raad toge saadant i Deliberation, nemlig om de Kontorske her skulde imod deres Friheder forblive al stedse, og haver Erkebisp Aslak Bolt af Throndhjem iblandt mange Ord givet saadant Raad, at det var godt, at de Tydske bleve siddende Vinteren over i Bergen for to Aarsagers Skyld: 1) at dersom det skede, da turde ingen Kirker, Klostere eller Borger udi Bergen befrygte sig for nogen uforvarendes Krig og Feide, som nu nogen Tid tilforn skeet var[1]; 2) at dersom det skede, da var det en god Ting for alt Landet; thi da kunde Nordfarerne, Finmarksfarerne og alle anliggende Öer, Island og de andre Öer hente deres Kjöbmandskab her i Bergen, og Stæderne, som da alligevel kunde blive ved Magt, staa deres egen Æventyr, og hver Borger söge sin Kjöbmandsskab og Næring i Heredet og Vær, hvor enhver behagede. Dette var hans Betænkende. Hvorimod en anden af Rigens Raad ved Navn Nikolaus Kane svarede, at det ikke var godt, eftersom man det anderledes kunde forhandle, at tilstede Udlændinger saadan Indgang med deres Vintersæde og meget

---

1) Hermed sigtede Aslak Bolt upaatvivlelig til Bergens Udplyndring i 1428 og 1429 af Vitalianerne under Bartholomæus Voet. (Se J. Chr. Berg i Saml. til N. F. o. S. Hist. V. 632).

bedre og raadeligt at bygge en Borg eller Befæstning, som kunde tage imod de Tydske, om de agtede saaledes at komme som tilforn med Overfald og Tyranni. Han og derhos ydermere formanede dennem at betænke, hvor uraadeligt det var at rygge gammel Skik og Privilegier og derfor heller konfirmere og stadfæste dennem. Imidlertid vant Bispen, og er af Raadet endelig besluttet, at imellem Borgerne og de Tydske skulde være god Kjærlighed og Venlighed paa alle Sider og saadan Skik og Handel, som ikke var imod nogen af deres Privilegier og Frihed[1]. [H. L.]

1507. Der Hertug Christjern var her, haver det först hændet sig, at hans Nar, hvilken han elskede meget, er bleven slagen ihjel, hvilket der han fik at vide paa Erkebispegaarden[2], hvor han var til Gjæst, og han ei vidste andet, end det var hans Kantsler [Erik Valkendorf], har han strax med sit Folk forföiet sig derhen, men som han kom til Skomagerstrædet, lukkedes Porten til for hannem, og blev han nödt til at begive sig til Graabrödres Kloster, og siden ud ad Stranden til Bispegaarden igjen, hvor han fik Underretning af Nils Henrikssön[3] om den Handel, at det ei var hans Kantsler, men hans Nar, hvorover han straxen gav sig tilfreds. [H.]

1527 agtede Sröveren Klaus Kniphof om Nattetide at overfalde Byen, og til den Ende med sit Skib og tusinde Mand var kommen i Sandviken. Men idet han hörte uforvarendes et Bösseskud i Byen, frygtede [han], at hans Anslag var aabenbaret, og derfor med sit Skib og Folk drog nordpaa i Askehavn med en Söndenvind, hvor han plyndrede Bönderne, der vilde til Byen,

---

[1]) Frugten af denne Raadslagning var en Anordning af Kongen, dateret Kjöbenhavn St. Barbaræ Dag 1444, Se Paus S. 259. Originalen paa Pergament findes i Bergens Stadsarkiv. (Se og J. Chr. Berg i Saml. t. N. F. og S. Histor. V. 641).

[2]) Denne Gaard laa, hvor nu Nykirken er.

[3]) (Gyldenlöve), Norges sidste Drotsete eller Rigshofmester.

og opbrændte Bisp Olafs Skib, som laa hos hannem i Havnen, og drog sin Kaas. [H.]

1554. Der det blev klageligen andraget af Indvaanerne, at de Kontorske sögte at gjöre Forhindring i deres Seilads paa Nordlandene, haver Hans Majestæt med sit Raad berammet en Dag udi Odense i Fyen, og dertil forskrevet Stæderne at möde og handle om denne Sag, saavelsom om andre. Hvor da dette angaaende er besluttet, at alle Borgeres Privilegier af Bergen skulle stande ved Magt udi alle Maader i hver deres Artikler og Punkter, dertil med skulle alle tydske Haandverks-Mænd paa Kontoret være under Byens og Borgernes Lov og Ret og med dennem at skatte og skylde udi alle Maader. Hvilken Reces, der den blev opskikket og ved Hr. Christoffer Hvitfeldt, som den Tid var Lensherre udi Bergen, de Kontorske blev ankyndiget, da haver de indgaaet nogle Artikler; men til den Post, at de tydske Embedsfolk enten skulde römme Staden eller sværge Hans Majest. Hörighed og Lydighed med Skat, Told og Accise, haver de saaledes svaret, at samme Embedsmænd vare en hel Hob löse Karle, og havde mange Slægtninger og Frænder ved Bryggen, og förend de saa römte eller svore anderledes, end de her tildags havde gjort, da vilde der komme en megen Trætte og Ulempe afsted, og at det var en god Ting og raadeligt for Landet og Menigheden, at han lod saadant gaa forbi, og ikke tale mere derom, hvorover det og saaledes endnu en Tidlang blev bestaaende. Skomagerne lode sig ogsaa forlyde med Pukken og store Ord, sigende sig at have nogle Kongers Privilegier, som bedre vare, og vare skrevne paa Næver. Ja visseligen vare de skrevne paa Næver, som sad paa hine store Haandspiger, hvormed de som tieste sloge og underkuede hine fattige Borgere, og med slig Snak fixerede de simple og enfoldige i Staden, der ikke vel forstode sig paa deres skalkagtige og spidsfindige Ord og Mening. [H. L.]

1559 toges her saamegen Sild, at man fik Tönden for 4, 5 à 6 Skilling, og en Trætönde galdt 18 Skilling. [A.]

1560. 17 Septbr. gave Kannikerne en tredie Del af al deres Indkomme til Kongen[1]. [A.]

— 31 Decbr. saaes tre Soler fra Vester til Sönder fra om Morgenen Klokken var otte til ti slet. [A.]

1561. 10 Juni gjorde Anders Christensen sin Borgermesters Kost, thi han var udkaaret til Borgermester, der han endnu tjente paa Slottet som Slotsskriver, förend han var Borger eller Raadmand, hvortil Erik Rosenkrands hjalp duelig[2]. [A.]

1562. 26 Marts var en Slotsfoged ved Navn Nils Skanderborg, som saare var genegen til Lösagtighed, og iblandt andet holdt til med en Sköge, som hed Gönnete Kravel. Om denne Sköge og flere havde Medtjeneren til Domkirken Hr. Mads Skytte paa en Palmesöndag prædiket og straffet sligt lösagtigt Væsen. Herover blev denne Foged saare vred og skrev Presten et skjændigt Truselsbrev til. Presten tager Brevet og hænger det paa Prædikestolen, hvoraf han blev langt mere fortörnet og löb op i Bispens Huse at söge Kapellanen paa Livet, og truede ikke at skulle lade af, förend han fik stunget et Sværd i hannem. Men at slig ond Skik forekommes og slet afskaffes, lod Bispen Dr. Jens Schelderup sammenkalde alle Prester og Geistlige i Byen udi Kapitlet, og ei alene strengelig forböd noget, være sig Skandskrift eller andet, som kunde opvække nogen Tumult eller Forargelse, af Geistlig eller Verdslig at hænges paa noget Kor eller Kirkedör eller anden Sted til andres Forhaanelse, uden han vilde forvente sig Dom og Straf, som vedbör, men de og alle Kirke- og Skolebetjente maatte skriftlig undertegne saadant af dennem aldrig at skulle ske. [A.]

---

[1]) „Kannikerne vare af kongelig Naade pro officio forlenede med nogle faa og ringe Præbender, hvoraf de baade i Fred- og Feide-Tid maatte give Skat", der paa Edvardssöns Tid endog belöb sig til ⅓ af Indtægterne, hvortil i Krigstid senere kom Rostjenesten. Se og nedenfor under 1563, 1566 og 1569.

[2]) Hans egentlige Udnævnelse til Borgermester foregik först under 11 Februar 1568. (Se J. Chr. Berg i anf. Samlinger. V, 607 ff.)

1563. 22 Febr. dansede en ung Person af Bryggen ved Navn Dirik, Kort Walters Ombudsmand i Kappen, saa længe udi Evert Kompals (el. Kopals) Bryllup om Natten, at han faldt baglængs ned, der han vilde neie, og aldrig mere enten talede eller stod op, mens döde strax. [A.]

— Paa Palmesöndags Aften saaes denne Syn. Der opsatte sig imod Aftenen mellem 6 og 7 over Ask en unaturlig sort Sky med en saare stor lang Hals, saa at mig syntes den Hals naaede indtil Domkirken, paa hvilken var et Hoved, som havde en sort Hat paa, höi ligervis som nogle Fyrster have, hvilke paa deres Mynt og Dalere ere afkontrafeiede, ligervis som Hertug Hans's Dalere af Meklenborg; den tredie havde en kongelig Krone og man kunde skinbarligen se, at den under Hatten havde et langt spidst Skjæg og en krum Næse.

Siden saaes en forskrækkelig stor Björn, hvilken som mere og mere oplod sin Mund, indtil at Munden og Brystet syntes at være alt udi et tilhobe, og han udspyede Ild og Damp og Rög af sin Mund, saa at han gik vidt og höit op udi Himmelen. Imellem disse tre syntes en Leon fuldkommelig; hun skiltes ad i to Parter hos Lysken, saa at den ene Part drog hid, den anden did, og strax derefter blev Himlen saa klar igjen som en Speiel. Hvad det betyde kan, staaer altsammen udi Herrens Haand. [A.]

— 13 April saaes tre Soler paa Himmelen imellem Kl. 4 og 5, som man kalder Parelia. [A.]

— 3 Mai faldt saa megen Sne som det havde været Vinter. [A.]

— 4 Septbr. gave Kannikerne i Skat den halve Del af al deres Indkomme, saa at da 1 Löb Smör var regnet for 6 Berger Gylden, det er 9 m₰ Dansk, en Hud for 3 Gylden, en Vog Fisk for 4, et Faar for en Ort, et Bukkeskind for en Gylden, en Tönde Havre for ½ Daler. [A.]

— 26 Septbr. hörtes saa stort, grumt og forfærdeligt Tordenslag, at man aldrig havde hört saadant i lang Tid. [A.]

1563. 1 Decbr. forærede Erik Rosenkrands til Domkirken en forgyldt Kalk og en sort Messehagel af Flöiel og en stor Klokke med saadanne Vilkaar, at Ingen det derifra nogensinde skulde fravende enten hans Arvinger eller andre, men skede det, da vilde han tage det til sig igjen, og give det til hvilken Kirke, han lystede. [A.]

— Lidt för Jul saaes udi Luften denne Syn, hvilken som skede, da Kl. var slagen 7½, og varede til hun var fuldt 9. Kristen Ulf Provst og en Guldsmed og begge deres Kvinder og Tjenestefolk saa det, der de ginge af Byens Badstue. Först skinnede Maanen klar udi Öster, saa opsatte sig over Maanen en sort Sky, og hun syntes at gaa höit op udi Himmelen ligervis som et Ris, og varede en god Stund. Strax derhos satte sig en klar Sky, skinnende som en hvid Lue, og stod saa baade tilhobe en Tid lang, derefter som de vare forsvundne, kom der en sort Sky, som var unaturlig stor og sort mod Skyers Natur, hvilken havde adskillige Trefler og Palter med sig paa alle Sider; hun kom fra Sönden og kom til Maanen og formörkede hende, saa at hun miste sin Skin saa længe, som den varede for hende. Der den var löben om, da begyndtes i Himmelen udi Vester Rög, Ild og Lue, og spidsede den ene imod den anden, saa at der gik Lyd og Brag af skinbarligen, og jeg spurgte fornævnte Kristen Ulf, hvad saa susede, thi jeg mente, at det havde været Aalrecksstads Elv[1], da svarede han mig: ser du ikke, at det er i Himmelen; da vare Skyerne det, som saa hastelig löbe frem og tilbage; siden begyndtes der andre Skyer under Maanen, först sorte, derunder hvide, og ginge ligesaa i Bölger, og saa forsvandtes de. [A.]

---

[1]) Herved maa utvivlsomt forstaaes Möllendalselv, og man har saaledes Grund til at antage, at denne oprindelig har baaret Navnet Álreksstada-á, hvilket ogsaa ganske passer paa dens Löb, naar man tillige ved, at Möllendal endog efter den Tid, da ovenstaaende Beretning blev skrevet, hörte til Gaarden Aalrekstad. At Navnet Möllendalselv ikke er den oprindelige Benævnelse, er i det mindste klart.

1564. 2 Januar. Natten til Mandag saaes af Hr. Peder Simonssön, Sogneprest paa Fane, hans Folk, som vare fromme og troværdige, der de kom til Byen ved Hvarfen, at Himmelen aabnedes, og der syntes at nedfalde af den et gloende St. Olafs Breyde ned paa Jorden, og lidt derefter for op igjen. Lidt derefter faldt atter af Himmelen et gloende Ris, hvilket var ligt et brændende Knippe Halm. [A.]

— 7 Apr. om Aftenen, en Fjerdings Time förend Kl. slog fuldt ni, saa jeg næst nedenfor Bispegaarden, der jeg gik i min Gaard [1] efterfölgende Syn i Skyen. Vinden var Sönden, og Skyerne dreves fast; da begyndte en Sky at sætte en lang Hals op, og blev ligesom et levende Kamele, og snuede sig til Sönder. Mod dette Kamele kom et forfærdeligt og underligt Dyr ligt en Drage, som havde en kroget og lang Stjert. Som denne Drage, der var baade bred og lang, gav sig mod Kamelet, da vigede det lidt under, og begyndte at gabe mod Dragen ikke meget fast, dog saa at Dragen blev opslugt af Kamelet den störste Del, og derpaa forsvandtes begge. — Lidt bedre i Nord saaes et andet Syn. Udaf en stor mörk Sky opsatte sig et Legeme, som havde et Ansigt ligesom Janus bifrons, det ene vendte sig i Nord, det andet i Sör. Af dette Ansigts ene Mund udgik sort Damp og Rög, maadelig sort og stor, men af den anden intet. Under dette Ansigt syntes en stor höire Haand, som var udstrakt med udstrakte Fingre, dog saa at Fingrene böiede sig noget op igjen. Denne Haand skiltes ad udi Haandledet. [A].

— 14 Mai kom Olaf Anderssön, Raadmand i Bergen, hjem igjen fra Danmark, hvor heden han med Evart Kopal var forsendt af Raadet i Bergen at forære Kongen 1500 Daler, hvilke de havde skattet af Borgerne. [A].

1565. 12 og 13 Mai faldt saare megen Sne baade Nat og Dag. [A].

— i Septbr. förte en Bremer Skipper fra Dansig Pesten

---

[1]) Denne laa ligeoverfor den nuværende Latinskole (ovenf. S. 18. Anm. 2.)

herind. Styrmanden og de fleste af Baadsmændene döde, og der en af Baadsmændene havde foræret en Dreng et Par Buxer, og han tog dennem paa sig, blev han befængt med Pesten og 17 Personer i hans Faders Gaard og saamange, som kom derind, saa at i samme Pest en stor Hob af Borgere i Bergen hasteligen bleve henrykte, og holdt den næsten ved indtil 1567. [A.]

1565. i Februar saa man Silden staa for Landet, men finge intet deraf. Aarsagen, hvorfor de aarlige Fiskerier i denne Tid slaa mægtig Feil, og ligesom her ifra er bortrevet til andre langt fraliggende Steder, er udentvivl den Vold, de för havde övet mod Bönderne med Sværgen, Banden, Stjælen og Röven baade paa Fisk og Garn, saa at de Stakler maatte drage grædende derfra, som mest havde Umage. Samme Tid vilde man dispensere om Silden, förend den var fangen, og veie den udi Lod og Kvintin, mens Gud tænkte andet. [A.]

1566. 4 Aug. skattede Kannikerne atter Halvparten af deres Indkomme. [A.]

1567. 12 Marts lod Skolemester [Rektor] Jonas Pederssön Jampt agere af Terentio den Comoediam Phormionem, saasom han og havde ladet tilforn agere Andriam.[1] [A.]

1568. 27 Februar var Kongens Komissarier, Jörgen Lykke til Offergaard, Björn Anderssön til Stenalt, Christoffer Valkendorf og Hans Vinsterman Secretarius i Bergen, og reiste bort 17 Marts, og kom til Evindvik, men 18 August kom Valkendorf og Vinsterman igjen at holde Ret, drog af den 18 September, efter at de havde budet hannem og han dennem til Gjæst. [A. og H.]

— 2 August er Kirkegaards-Muren [ved Domkirken] ud-

---

[1]) Herved menes rimeligvis inden Skolens Vægge og af Disciplene. Det er iövrigt förste Gang, at der tales om dramatiske Forestillinger i Bergen. — De förste offentlige Skuespil holdtes 1636 i Nykirken af Studenter og senere i 1665 af tydske Komedianter. (Se Hofnagels Diarium i Suhms Saml. II. 2, S. 136 og 140). Först i 1794 fik Bergen dramatisk Selskab. Se Bergens Beskrivelse af Sagen og Foss S. 603.

lagt og udbredet op udi Engen eller Bispens Hage efter Kommissariernes Bevilgelse Vinteren tilforn. [A.]

1569. 15 Mai. De Tydske havde været i Rette til Kjöbenhavn med Borgerne og Borgermester Anders Skriver [Kristenssön, tilforn Slotsskriver] paa Borgernes Vegne om deres Friheder, som af Bergen drog paa Finmarken, hvor de intet udrettede. Og derover, der de komme her hjem, med Raadet og Borgerne begyndte at trætte paa ny om at lægge anden Gang et Bolverk for Kjöbmandsstuen, hvor för det Blokhus stod, som de maatte rive ned[1] i Kong Fredriks [den förstes] Tid, og fordi de ikke fik deres Vilje frem, vilde de ikke uden rede for rede handle med Borger eller Nordlandsfarer. Men det blev omsider ved Lensherre Mads Skeel saaledes forligt, at de vare tilfreds med hinanden udi Omgængelighed og Handel. [A.]

— 17 Juni var ærlig velbyrdig Axel Fredrikssön [Fridag] til Lenes Lagmand af Slotsherren og Raadet udkaaren, og 18 Aug. kom igjen fra Danmark stadfæstet af Kongen. [A.]

— 22 Juni vare disse forsamlede paa Kapitlet: Hr. Biskoppen Dr. Jens [Schelderup], Mr. Absalon Lector, Hr. Mikael [Jonssön] til Domkirken, Hr. Peter [Simonssön] paa Fane, Hr. Jonas [Jampt] Rector, Hr. Tharaleus, Hr. Peter i Skaanevik, Hr. Erik i Öya [Eid], Hr. Olaf paa Tysnes, Hr. Christjern, Hr. Johan paa Manger, Hr. Laurentius i Holmedal, Hr. Johan paa Lindaas, Hr. Peter paa Findaas, Hr. Olaf i Kinn, Hr. Sten Matissön, Hr. Anders i Kvindhered, Hr. Johan paa Lekanger, Hr. Anders paa Fuse, Hr. Johan paa Vors, Hr. Johan paa Os, Hr. Peter i Selje, Hr. Steffen Loss, Hr. Christoffer i Kinnservik, Hr. Thomas [Jenssön] til Korskirken, Hr. Jörgen i Etne, Hr. Jeronimus, Hr. Mattias Tierp [Medtjener til Domkirken]. I denne Konvent blev besluttet: 1) at ingen Prest skulde tilstede, at der under Tjenesten i Kirkerne, for Alteret, eller paa Prædikestolen skulde

---

[1]) Tvungne dertil af Hr. Esge Bilde, se Berg. Beskr. af Sagen og Foss S. 186 og 144.

ringes for Lig; 2) at de gamle Messesærker skulde forandres til Röklin; 3) adskillige Figurer af Vox skulde borttages af Kirkerne; 4) alle Billeder uden de paa Höialteret skulde saa sagte borttages; 5) dersom nogen Prest blev paamindet om de Ting, som angik hans Lærdom eller Levnet, og det var ikke sandt, som sagdes, skulde han dog være forpligtet med Taalmodighed at overbære, og dersom Nogen breidede hannem den Paamindelse, skulde han være alle Brödrenes Dom undergiven; 6) hvo, som paa Kapitlet svor groveligen ubeden og uden nödtörftig Sag, han skulde udvises af Kapitlet som en ugudelig Mand, og böde en Mark i Fattigfolks Kiste; 7) tilböd Bispen alle Sogneprester paa Landet, at dersom de vilde drage hid til Bergen om en Maaneds Tid længer eller kortere, da vilde han det saa forskaffe, at de skulde faa fire Lektioner at höre udi Theologia og Philosophia; men de svarede, at det var dem ei beleiligt og takkede Doktoren; 8) blev Hr. Christen Vilhelmssön, Sogneprest i Stedje i Sogn, alvorlig paamindet af Bispen, at han skulde tænke til at skikke sig ærlig, kristelig og opbyggelig baade i Lærdom og Levnet, saa at der kom rettelig ingen Klagemaal over hannem, hvilket han og lovede, men han vilde ei give Bispen denne Forpligt skriftlig, hvorfor Bispen skjöd Presterne til Vidne. [A.]

— 25 Juni blev Mr. Absalon, Hr. Mikael, Hr. Jonas, Hr. Tharaleus, Hr. Thomas, Hr. Peter i Findaas, Hr. Christjern, Hr. Johan paa Vors, Hr. Jörgen i Etne, Hr. Sten, Hr. Anders i Kvindhered, Hr. Johan paa Manger, Hr. Anders paa Fuse, Hr. Johan paa Os, Hr. Jeronimus udvalgte at examinere Hr. Olaf Isakssön i Vik, og befandtes han at være hel skröbelig i hans Bog og forsömmelig i hans Studeringer. Hvorfor hannem blev alvorligen paalagt at holde disse efterskrevne Artikler, indtil Synode blev holdt igjen: 1) at han dagligen skulde læse tvende Kapitler i Bibelen med god Forstand; 2) at han dagligen skulde læse den hellige evangeliske Text, som falder hver Söndag og lære den udenad med dens Udlæggelse, saa kunde han desbedre

prædike den samme næst efterfölgende Söndag; 3) skulde loci communes Palladii være hans Haandbog. [A.]

— 28 Juli gave Kannikerne en Tredjedel af deres Indkomme i Skat. [A.]

1570. 25 Marts blev Raadmand Nils Lauritssön udsendt af Raadet med Nils Björnssön Byfoged og Peder Jenssön Klerk til Kongen om Accisen paa Öl og Vin at afskaffe. [A.]

— 24 April blev Olaf Nilssön Smit udvalgt til Borgermester. [A.]

— 22 Novbr. kom han fra Kjöbenhavn, hvorhen han og Thomas [Smit] Raadmand [og Badskjær] vare forreiste om Accisens Forskaansel, men forgjæves. [A.]

1571. 25 Januar gjorde han sin Borgermesters Ed for Mads Skeel paa Raadhuset, og er saa stadfæstet til en Borgermester. [A.]

1570. 20 August. Var Doktor Jens [Schelderup, Biskop], Axel Fridag [Fredrikssön], Mr. Absalon Pederssön, Hr. Anders i Kvindhered og Nils Björnssön udsendt af Rektor Jonas Jampt til Hans Larssön og Hustru Magdalena at beile og begjære en ung Pige ved Navn Barbara Throndsdatter, föd i Gudbrandsdalen og var Thord Brats Systerdotter, til sin Ægtemage, og derpaa fik deres og Pigens Minde og Ja, saa at de trolovede hinanden, og han gav hende en Guldkjæde, en Sölvske, en Ring og andet. Aaret derefter 1571 den 2 September stod deres Bryllup. [A.]

— 28 Decbr. bleve Billederne nedtagne af Höialteret i Domkirken af Skolemesteren [Jonas Pederssön Jampt] efter Bispens [Dr. Schelderups] Befaling; thi nogle gamle Kjærringer tilbade dem.

1571. 8 Januar sendte Raadet Bud til Bispen med Lars Vang, Sören Laallik [Raadmand] og Nils Björnssön [Raadmand] m. Fl., og lod ham tilspörge om de Billeder, som vare nedtagne af Höialteret. Var det med hans Vilje, mente de at have Tiltale til ham. Gav dem til Gjensvar, at det var med hans Vilje,

og der stode 2de Billeder igjen, vilde de ikke selv tage dem ned, vilde han lade det gjöre. Findes der noget Guld paa Billederne, som kom Kirken til Bedste, da kan det ske, og skal det komme tilstede. Hvortil af Raadet blev svaret: efterdi Bispen havde gjort det uden Raadets Vilje og Samtykke, da maatte han ene svare dertil. De vilde ikke söge Domkirken, förend at Bispen havde ligesaa handlet med Billederne udi alle andre Byens Kirker. Bispen lod svare, dersom de ikke vilde söge deres egen Sognekirke for den Skyld, det kunde han vel lide, indtil det kunde komme til videre Samtale. [A.]

— 19 Januar ginge Raadet efter Mats Skels [Lensherre] Forligelse til Domkirken igjen. [A.]

— 6 Novbr. blev Thorleif Steinhardssön [Medtjener til Domkirken] paamindt om sin Prædiken, hvilken han nogensinde gjorde om Alterens Sakramente, menende at de udvortes Elementer vare ikkun Tegn til Christi Legeme og Blod, som ei er tilstede, hvorpaa han lovede at afstaa saadan Prædiken, Mening og Lærdom.[1] [A.]

— var atter en Ulempe imellem de Kontorske og Raadet, saa at de stevnede Raadet for Kongen, men intet formaatte, uden at det skulde blive ved den odenseske Afsked, og derover maatte lade sig lide, endog en Oldermand Karsten Karstenssön vilde opbyde Kontoret. [A.]

1586. 12 Marts. Klaus Miltzow, föd af ærlige Ægteforældre, Fader Henrich Miltzow, Raadkammerer og Domfoged udi alten Treptow an der Tollensee, som havde sit Arve eller Odel og Landgods liggende tre Fjerding Vei derfra, paa og udi de Landsbyer Graptzow, Kessin og Bollentin, hvilket hans fyrstelige Naade Hertug Ernst Ludvig til Stettin og Pommern etc. siden fik i Possession; hans Moder var Anna Hannemans, kommen hid til Bergen. Er han efter en anselig Kjöbmands Handel, som först

---

[1]) Dette er den eneste Ytring af Kalvinisme hos den bergenske Geistlighed, som træffes i Edvardssöns Verk.

ved Kontoret nogen Tid lang [dog ikke ret længe] og siden udi Byen af hannem forsynligen blev fört, forordnet og beskikket at være Kongl. Majest. Byfoged udi Bergen.[1]

1600 döde Mr. Trols Gabrielssön, da den store Pest grasserede her udi Byen, saaledes: En Söndag Morgen Klokken fire, som han ene sad paa sit Kammer og studerede til sin Prædiken, samme Dag skulde holdes, hörer han en Röst, som tre Gange kalder hannem ved Navn. Som han fornam, at den ikke var nogen Menneskes Röst, svarede han strax: tal Herre, din Tjener hörer; hvorpaa Rösten sagde: Faarene ere borte, og Hyrden skal med, dertil svarede han: ja Herre, jeg er bered; gaar saa strax ned, og opvækker sin Hustru og eneste Dotter, og siger dennem, at han vilde de skulde staa op at berede sig til at gaa til Alters samme Dag. Konen, som ikke tænkte paa noget, undskyldte sig og begjerede, det maatte opsættes til en Dag i Ugen, men han bad hun vilde nu lade det saa være, hvorfor hun og med sin Dotter stod op, og beredede sig dertil. Derefter gaar han til Kirken, og forretter Tjenesten. Efter den Tjeneste paa Prædikestolen var endt, begyndte han en anden Valet-Prædiken, og takker af hos samtlige sine Tilhörere, siden gaar han til Lensherren og Övrigheden, og giver dem Haand med Taksigelse, beder dem at fölge hans Lig, gaar saa til Al-

---

1) Om denne Mand, der udentvivl var Stamfader til den bekjendte Gerhard Miltzow, og som af alle de hos Edvardssön opregnede Byfogder er den eneste, hvortil der knytter sig noget mærkeligt, beretter vor Forfatter, uden at anföre sin Kilde, fremdeles fölgende. „Han forestod Bestillingen i otte samfulde Aars Tid og imidlertid for mere end 3900 Rdlr. gjorde Rede og Rigtighed, som Kvitantserne, af de velbyrdige Lensherrer Nils Bilde til Ravnholt og Peder Thott til Boltinggaard hannem givet, udvise. Han akkomoderede ogsaa udi sine Huse Anno 1591 paa höie Övrigheds Begjæring Grotfyrsten af Moskov hans Gesandter. Men Anno 1594 resignerede han for sin Svagheds Skyld sin Bestilling, og den 8 Juli udi næstfölgende Aar 1595 döde af denne Verden“.

ters, og næste Söndag derefter blev baaren död til Kirken og begraven.[1]

1604 i Juli var Christian den fjerde atter[2] udi Bergen, hvor han paa den almindelige Herredag, som blev holden sidst udi Maaneden, lod oplæse i egen Nærværelse den ny forfattede Lovbog for Menige, Adel og Lagmænd, som siden den 4 December udgik i Trykken. [H.]

1612. 15—16 Mai om Natten skede et stort Jordskelv og i samme Uge er föd et sælsomt og underligt Barn af en utugtig Kvindesperson, saa at saamange, det saa, gruedes derved. [H.]

1618 i Septbr. begyndte det at fryse og sne, hvorpaa levende Orme og Madiker fulde ned af Luften baade udi Byen og paa Landsbygden, som levende kröbe bort. — Samme Höst blev her seet den store Komet, som bar Svandsen foran sig, og jo længer det led ud paa Hösten, jo mere ophævede den sig, indtil den stod midt over Byen ved St. Nicolai Tider imellem 6 og 7 om Aftenen. Naar Stjernen var neppe kommen af for Bjerget [Flöifjældet], rakte Svandsen eller Riset sig længst over Byen. [H.]

1620. 11 Februar komme Kongens Kommissarier tillands til at holde Herredage, og begyndte de den 14 Februar. [H.]

1622 kom vores allernaadigste Herre og Konge Konning Christian den fjerde med sin höibaarne Prinds Christian den femte, om Natten der Klokken var to, med velbyrdig Knud Gyldenstjernes, vores Lensherres, Spil-Jagt til Bergen, og af Slottet, Kommunet samt Blokhuset med alle Stykkers og Musketters Afskydelse blev undfanget. [H.]

— 25 Juli komme sex Kongens Skibe allesammen velbe-

---

[1]) Dette har Edvardssön fra nogle skriftlige Optegnelser af den med Begivenheden samtidige Raadmand Strange Jörgensen. Blandt den Mængde Raadmænd, Edvardssön opregner, er han og Kort Pil (1586—1605), de eneste, hvis Navne ere bevarede til vor Tid, den förstes i Strangehagen og Stranges Fattighus, den sidstes i Kortpilsmuget.

[2]) Beretningen om hans förste Besög i 1599 er forhen trykt. (Suhms Saml. II. 2. 129 ff.)

holdne til Tönden, som var Justitia, paa hvilket Kongen og Prindsen förtes med 44 Metalstykker, Patientia, Fides, den svarte Ravn og to andre Skibe, alle vel udmonterede og berustede; 1 August, der Klokken var 9 om Morgenen, reiste hans Majest. og den unge Prinds samt Rigens Raad herfra igjen. [H.]

— Efter den skadelige Brand i Bergen var en saare stor Dyrtid paa Alting, saa at Gud sig derover maatte forbarme. En Tönde Rug kostede 7½ à 8 Rdlr. og var en besynderlig Straf af Gud. [H.]

1624. 8 Juni raabte og skreg et Barn syv Gange i Moders Liv tre Uger för Födselen, og var saa rygtbart, at derom af Prædikestolen skede Advarsel. Der det var födt, saaes ingen Mangel eller Bræk paa Barnet. [H.]

1625 i Septbr. regnede i Bergen og paa Landet Jord og Aske. Hvad som kom paa Lærred fik en mörk Farve, og vilde ikke lade sig aftoe. [H.]

— 9 Juli mod Hundedagene paa en Söndag skede en saare stor Torden med mægtig stor Hagel, som faldt saa haardt, at Vinduerne bröste og sloges sönder, og gjorde Gröden paa Marken ikke en liden Skade. Hvert Hagel var saa stort som en Nöd, og veiede et Lod. [H.]

1627. 17 December Natten til Mandag var en grum Storm af Norden, som gjorde stor Skade i Vaagen, saa at et Skib stödte det andet i Grund. Nogle Bönder druknede i Vaagen, og en Del Borgerjægter bleve udenfor Byen med Mænd, Kvinder og Börn. De, som vare paa Landjorden, kunde ikke komme de andre til Hjælp, men maatte se, at de druknede og omkom for deres Öien. [H.]

1628. 11 November paa St. Mortens Dag flöi en Agerhöne i Lyder Skyttes Hus, og satte sig paa Bænken hos Konen, dog straxen flöi bort igjen af Huset; men

1629 2 Marts flöi en anden ind i Fenne Sluters Kjökken, og blev fangen. [H.]

1630. Om Sommeren indtil Hösten toges inde i Bergens

Vaag og Fjord saa megen stor Sild og Makrel, at man kjöbte en Fjerding for 10, 8 à 6 Skiling, desligeste 1632. [H.]

1631 i Juli vare Kongens Kommissarier, Statholder, Norges Kantsler, tvende Rigens Raad at holde Herredag, og reiste bort i September. [H.]

1632. 19 Septbr. paa en Onsdag, som der blev holdt Katekismi-Prædiken i Domkirken af sal. Hr. Daniel Vilkensen, skede i Bergen midt under Prædiken saadan en forskrækkelig Jordskælv, at den ganske Kirke rystede og skalv, og Menneskene oplöftedes af deres Sted, som de sade. Presten holdt op at prædike, og begyndte at bede. Saadant skede over al Byen og udenfor. [H.]

1636. 3 Novbr. var saadan Storm, at en ny Jærnstang, som for et Aar siden var sat överst paa Korskirkespiret, med Knappen og Hanen blæsede ned. [H.]

1637. 9 Juli komme Kongens Skibe med Rigens Raad, Admiral Klaus Daa og Hr. Kristoffer Urne, Riddere, at holde Herredage. [H.]

— Otte Dager för Jul var saa stærk Frost, at Vaagen, som sjælden pleier at fryse, var frösen ud til Askeland, og kunde Ingen komme i Byen. Bönder, som pleie före Fisk til Torvet, kunde ikke længer arbeide sig ind end til Nordnes, hvorhen de, som vilde kjöbe, maatte gaa en lang Vei. [H.]

1638 anordnede Biskop Munthe denne Skik og kristelige Ordinants, at udi Fasten alle Dage i Ugen, undertagendes Löverdag, skulde hver Morgen til 7 slet holdes Passions-Prædiken, og da hver Gang forklares en Part af Christi vores Frelsers Lidelses og Pines Historie, og derimod afskaffede al den hedenske og papistiske Fastelavns Löben og anden slig djævelske Aberi og Galenskab, som Skomagere, Skræddere, Vævere og andre Haandværks-Busser övede og bedreve, Gud til Fortörnelse, Englerne og fromme Guds Börn til Sorg og Bekymring, og Djæve-

len samt hans Anhang til Lyst og Gjækkeri[1]. Og dermed paaböd alle og enhver at föie sig til Guds Hus at höre, hvad Guds

---

1) Foruden det ovenfor S. 49 omtalte *Prake-Spil* ved Margareta Kirken paa Nordnes havde Amterne endnu endel andre *Spil*, hvorom der hos Edvardssön findes fölgende efter Hofnagels Diarium: „*Ravel-Spil* var saadant, at der var en stor Put paa Skostrædet, sex eller ni Alne dyb, som var fuld af Kalk, Haar og allehaande Prakkeri; deri skulde han [den nykomne] kastes, og siden stode de allesammen derom, og kastede Kalk og Skarn paa hannem, naar han stak Hovedet op af Vandet. Dette Spil legede Guldsmedene og Skinderne med dennem, saasom det endnu af en Velkomme eller Pokal af Tin, der findes hos Skomagernes Embede og Lade, og er paaskrevet at være gjort 1554, kan fornemmes. *Dam-Spil*, som Skinderne og Skomagerne spillede sammen i Starfhuset [Arbeidshuset, i Skostrædet], og blev spillet paa samme Maade som Ravelspillet, aleneste, at de törrede dennem af med Kalk og Huder. *Fordomby* skede og i Starfhuset, hvor de toede og stoppede deres Hoved ned i en Stamp med Tjære, Kalk, Sildelage og Haar, og dermed toede hans Mund. *Trilisk* var saadant et Spil, at de havde et Træbillede der paa Strædet [Skostrædet]; det toge de ældste Skomagere, og bare det ud paa Övregaden, hvor Skögerne vare, og der sölede samme Billede i et Hyskind [Skarndynge?], siden maatte de nykommende gaa omkring og opsöge det, og det vaske med sine Hænder, og siden förte de det med Piber og Trommer til Strædet igjen". Disse Spil bortfaldt lidt efter lidt, og ophörte i 1625 aldeles, da der i den Anordning, som udkom i dette Aar angaaende det i 1623 afbrændte Distrikt, blev bestemt, at hele denne Bedrift, som Skomagerne havde i Skostrædet, skulde flyttes til lille Lungegaardsvandet, hvorfor ogsaa Navnet Starfhuset vandrede med. Foruden de ovennævnte Spil havde de endnu nogle, som fremdeles vedligeholdt sig, og til disse var det Munthes Anordning sigtede, hvoriblandt et, som de kaldte *Bripespil* [Brixespil?] hver Fastelavns Uge, naar de holdt Maskapi, som skede saaledes: „De förte deres unge Svende omkring i Byen, og for hver Mesters Dör maatte han falde paa Knæ paa en Stol, og af en, som dertil var forordnet, med sære Rims Udförelse tage Hug paa sit bagerste. Ja, naar de flyttede deres Kro og Skilt med synderlig Proces, havde de mange Optöier. Hvo der havde forseet sig i deres Laug, var enten kommen forsilde eller havde gjort noget andet mod deres Skik, da blev han baaren enten paa en

Sön havde lidt for dennem, at de saadant og andet sligt Djævleri skulde lade fare. [H.]

1639 paaböd sal. M. Ludvig Munthe, at der skulde prædikes hver Söndag og hver Fredag til Höimesse i St. Jörgens Hospital, desligeste i de Söfarendes Fattighus. [H.]

1640 imellem 11 og 12 Februar faldt paa en Nattes Tid en usedvanlig stor Mængde Sne, at den laa 2½ Alen höi paa Gaderne. Om Sommeren strax efter i Juni, förend Byen brændte af, var det igjen saa en ulidelig Hede, at Ingen kunde vel lægge sin Haand til nogen Væg, som Solen beskinnede, hvorudover og Ilden havde desstörre Magt, og moxen i 3 Timer afbrændte den ganske Stad. Der blev og i samme Aar i April den 28de födt et selsomt og underligt Foster her i Bergen udi Dreggen, og tvende andre udenfor Byen af Kvæg og Mennesker; saare forskrækkelig efter de hoffærdige Noder paa Klæder, som da vare i Brug. Hvad var saadant andet, end Guds Paamindelse om den efterfölgende Ilds-Straf for Synden. [H.]

1641. 27 Juni kom Konning Christian IV fjerde Gang til Bergen paa en Söndag med 5 store Skibe, af hvilke 3 kom ind i Byen, og de tvende droge strax tilbagers igjen. Kongen havde hos sig Fru Wibecke Kruse paa en Galei, som förte dennem til Slottet. Paa Veien var en ung Herremand nedfalden i Rummet, og havde slaget sig ihjel, som nogle Dage derefter blev begraven, og nedsæt i Domkirken udi en muret Grav. 29 Juni paa en Tirsdag blev der holden Herredag paa Slottet. 5 Juli gik Kongen med sit Riges Raad og Borgermester og Raad udi Byen fra Slottet frem over Bryggen og Hollænderstrædet hen udad Stranden, og der lod sætte sig over til Slottet igjen. Imidlertid bleve alle Stykker lossede paa Kongens Skibe. — 8 Juli om Morgenen, Klokken var fire, seilede Skibene ud til Strudshavn, og om Aftenen Klokken var 6 drog Hans Maje-

---

Stang imellem to, eller i en Balje Vand Byen omkring med Leg og Spil for sig, med Kande og Glas i Haanden".

stæt med Fru Wibecke efter, og blev liggende Natten over i Skardholmen. — 9 Juli om Morgenen Klokken 7, efterat de först havde holdt Prædiken paa Skibene, gik de fire Skibe tilseils. Det ene af de förste forbiede nogle Dage efter Rigens Raad, og saa med god Nordenvind drog herfra, og lykkeligen kom i deres Behold.

— 30 Juli blev her föd en underlig Gris; den havde et Hoved som et Menneske, og fra Næsen op paa Hovedet laa et Stykke Kjöd som en Elefantes Tand, ei ulig de danske Huer, som da bleve brugte. Den rakte Tungen langt af Halsen, og saa forskrækkelig ud; det ganske Legeme var bart uden Buster, ei ulig den norske So[1]. [H.]

1642 i Marts var saa stor Dyrtid paa Salt, at Tönden galdt 8 à 9 Rdlr., og endog da ikke var at bekomme, derimod saa overflödig Torsk, at en Vog flakt Fisk kjöbtes for 6 à 7 ß, og Folk ikke vidste, hvor de skulde gjöre af den, hvorover mange hundrede Læster blev fordærvet og kastedes bórt, og siden den Tid ikke haver gaaet saaledes til i Bergen eller der omkring. [H.]

1646. 15 Januar blev her i Byen ved Klosteret födt et underligt Barn, lig det, som födtes för Branden i 1640. [H.]

1647. 26 Mai blev ved Nöstet födt et underligt Svin, som Pastor til Domkirken Mr. Hans Samuelsen beskuede, og derhos næstfölgende Prædiken gjorde Formaning til Omvendelse. [H.]

1649. 4 Marts skede atter et stort Jordskælv paa en Söndags Nat mellem 12 og 1. [H.]

1661 i November var saadan Dyrtid paa Rug, at Tönden kostede 6 Rdlr. og derover. [H.]

1663 tre Dager för Jul var saa stor en Storm af Norden, at Bolverket med Blokhuset,[2] som laa udenfor Slottet, blev dre-

---

[1]) Hermed sigtes til det vanskabte Dyr, som beskrives og afbildes i „den norske So“ (die Nordtische Saw), et politisk-satirisk plattysk Skrift især om de Bergenske Forholde i Frederik d. II.s Tid, hvoraf et oversat Udtog findes i Suhms Samlinger II. 1ste Hefte.

[2]) Det var henlagt der i 1650.

vet ind til Torvet, men Stykkerne, som laa derpaa, sank ned, som siden igjen bleve optagne af Skipper Tyge Hanssön og Arent Simonssön. [H.]

1664 i December saaes en Komet om Morgenen Klokken 2 med en saare lang Svands for sig udi Sydost; derefter i Julen blev den seet midt over Byen med Svandsen for sig, og i det efterfölgende Aar som et Kors udi Februar Maaned.

1669. 14 September paa en Löverdag mod 2 slet Eftermiddag var her udi Bergen et forskrækkeligt Veirligt af Torden og Lynild, at deslige udi Mandeminde ikke kan hugses. Tordenen nedslog udi Engen ved Mynstrepladsen udi sal. Cornelis Rikardssöns Huse gjennem Skorstenen, og deraf synderslog den överste Del. Tordenstenen drev igjennem ved den sydöstre Side af Skorstenen under Kakkelovnen og ned i Jorden bort under Stuen og en muret Kjelder, som derhos stod, lange Furer 7 Alner skraat ned udi Haven i Jorden til den syndre Side, og paa den vestre Side hen under Höladen, og paa alle disse Steder mærkelige Tegn og Skade foraarsagede[1].

Bergens Byes Borgerskabs skriftlige Forpligt mod de udi Aar 1677 antagne 16 Mænd[2].

Eftersom velvise Borgermestere og Raad, vores gunstige Övrighed, haver begjæret og gjort Forslag, at Borgerskabet skulde udvælge 12, 16 eller 20 Mænd, som Byens Regnskaber kunde efterse, hvorom Borgerskabet underdanig havde suppliceret til

---

[1]) Hverken ved denne eller den sidste Beretning anföres Kilden, fordi Edvardssön rimeligvis fortæller det efter egen Iagttagelse. Hans udførlige Beskrivelse over hvad der vederfores samtlige Mennesker i Huset under Tordenveiret, er paa Grund af dens Vidlöftighed og Mangel paa egentlig Interesse forbigaaet.

[2]) Se Korfirmation 31 Juli 1680 paa en Anordning fra Bergens Raadstue 14 Aug. 1679 om udnævnte sexten Mænd, og J. Chr. Berg i Saml. til N. F. S. o. Hist. 5te Bind 607 ff.

Hans Höi Excellence Hr. Statholder Gyldenlöve, som det ogsaa for godt har befundet og naadig resolveret, at det eragtes billigt, Borgermestere og Kæmnere paa begjærte Maade gjör Regnskab for deres Oppebörsler etc., saa har vi Underskrevne for os og det ganske Borgerskab udvalgt, tilnævnt og ombedet efterskrevne vores gode Medborgere, nemlig: Henrich Heltberg, Christian Dreyer, Henrich Jansen Forman, Cornelius Reytzer, Rörich Sinechen, Gerdt Doot, Job Jacobsen, Gerdt Cramer, Abraham von Erpecom, Jörgen Thormöhlen, Johan Sechusen, Daniel Wolpman, Edvard Rubbertsen, Hans Nilsen, Johan Omsen og Claus Henschen, samme Regninger og hvad dertil hörer hos de vedkommende at affordre og efterse, ei paatvivlende, de jo som troe og oprigtige Mænd betragte den Ed, de har svoren vores allernaadigste Arvekonge og i saa Maader intet tillade, som kan være höistbemeldte Hans kgl. Maj.s Interesse til Nachdel og Skade, men af yderste Flid forrette Alting til Kongens og Landets Tjeneste, og det gemene Bedste, brugende dertil de Middel mere höistbemeldte vores allernaadigste Arvekonge dertil allernaadigst haver og endnu kan behage at forordne, hvorimod vi love og os bepligter pro qvota at svare til og betale alt hvis de til saadant med at udföre enten udi en eller anden Maade eragter fornödent, og dertil kan bekoste, og derudi at holde dem for os og vores Arvinger skadeslöse i alle Maader, foruden det vi deres Umage og Tjeneste taknemmelig imod Enhver ville vide at erkjende.

Til Vidnesbyrd dette under vores egne Hænder. Bergen 6 Juni 1677. (Herefter fölger 60 Underskrifter).

1678. 3 December var saa haard og streng Frost, at Vaagen var ganske tilfrösen tilligemed Skindhaasen og Pudefjorden runden omkring Gravdal, Florevaag, Hellen, Hegrenes og Sandviken, at ingen tilsös med Skib eller Baad kunde komme til Byen.

II.

Matrikel over norske Studerende

ved Rostocks Universitet

1419—1690.

(Meddelt af Chr. Lange).

Det er altid interessant at fölge den norske Videnskabeligheds förste Spor og erfare, i hvilke Lande og blandt hvilke Omgivelser Nordmændene i Middelalderen sögte den höiere Lærdom, der hjemme ikke var at erholde. Disse Ungdomsforholde maa ikke alene have havt Indflydelse paa de enkelte Studerende selv og paa Videnskabeligheden, men det er ikke uantageligt, at andre Forbindelser vedkommende Politik, Handel o. dsl. derved knyttedes, ligesom omvendt, at de existerende Handelsforbindelser bestemte de Studerendes Valg af fremmed Universitet. I det 13de og 14de Aarh. var Paris, Orleans og Bologna de Höiskoler, hvortil den norske Kirkes bedste Kræfter enkeltvis sögte, men da i 1419 Universitetet i *Rostock* stiftedes samtidig med, at denne Hansestads driftige Kjöbmænd mere og mere udbredte sin Handel paa Norge, og skaffede sig store Handelsfriheder i de östlandske Kjöbstæder, trak denne Höiskole som det synes næsten udelukkende Nordmændene til sig. Den var uden Tvivl den eneste Universitetsstad i Udlandet, hvor de norske Studerende havde deres eget Herberge, *domus* eller *regentia sancti Olavi* kaldet, som vedligeholdtes paa Nidaros Erkestols eller vel snarere paa samtlige norske Domkapitlers fælles Bekostning. Dette Forhold vedvarede til Reformationen, da det nystiftede Wittenbergs Universitet blev den lutherske Ungdoms Hjem, indtil endelig forskjellige Kongebud gjorde Studiet ved andre Universiteter end Kjöbenhavns mere og mere vanskeligt, saa at fra Begyndelsen af 17de Aarhundrede, med Undtagelse af Adelsmænd, i hvis Opdragelse dengang Opholdet og ofte alvorligt Studium ved forskjellige af Udlandets berömteste Höiskoler dannede Slutstenen, Udlandet nærmest kun sögtes af enkelte mere udmærkede Studenter, som allerede i Hjemmet havde fuldendt det akademiske Studium. — Til Oplysning om vort

lærde Skolevæsen i ældre Tider have vi hidtil kun et værdifuldt Bidrag, nemlig *Efterretninger om det af Christian den Fjerde stiftede Gymnasium i Christiania, og sammes Lærere, ved J. Chr. Berg*, trykte i Budstikkens 3die Aargang (1821) No. 39—66.

Under mit Ophold i Rostock i 1844 fik jeg af Universitetets daværende Rektor Prof. Carstens dets ældste Matrikel udlaant, nærmest for om muligt at finde Underretning om det ovennævnte St. Olafs Hus, og benyttede Anledningen til at optegne de Nordmænd, som deri fandtes immatrikulerede. Da vor geistlige Personalhistorie i den katholske Tid næsten alene maa hentes fra Diplomer, som ifölge sin Natur lidet biografisk Udbytte give, vil den her meddelte Liste i flere Henseender tjene til at supplere hin Kilde, især med Hensyn til Vedkommendes Alder og Hjemsted. Man kan nemlig vel i Almindelighed antage, at de norske Kanniker vare mindst 25 Aar gamle, naar de fra Domkapitlet og paa dettes Bekostning sendtes til *Studium* i Udlandet, som det kaldtes; thi de Provindsialstatuter, som paalægge Kapitlerne stadigen at holde to eller flere Kanniker ude i Studium, vise tillige, at disse Studenter allerede havde Præbender ved Domkirken inde, hvis Indtægter de fortærede i Udlandet, medens de hjemmeværende Medbrödre maatte besörge deres vices. Hvorlænge de opholdt sig ved Höiskolen, kan man af Matriklen naturligvis ikke se; det er rimeligt, at flere af dem have benyttet Leiligheden til at besöge andre Studier, saasom i det nærliggende Greifswalde, i Leipzig, Prag o. fl., og man ved, at Nogle, især maaske Bergensere, fremdeles sögte til Paris, Orleans, Löven, Leyden, Oxford og andre af Vestens berömte Höiskoler; men det store Antal Nordmænd, som Rostocks Matrikel opviser, især fra Nidaros og Oslo, gjör det dog klart, at det langt overveiende Antal har sögt did, eller at Rostock med andre Ord har været Norges egentlige Universitet i det sidste Aarhundrede för Reformationen. Der forekommer ikke sjelden Klager over, at Domkapitlerne, naar de kunde komme til dermed, forsömte Pligten at holde Kanniker ved Studium, hvilket altid var bekosteligt og tildels byrdefuldt for de Hjemmeværende, og man tör saaledes antage, at de 5 Kapitler neppe have holdt flere end de befalede 10 à 12 ude, og lægger man hertil 2 à 4 fra de kongelige Kollegiatkirker og enkelte Klostre, faaer man vist et temmelig paalideligt Antal ud for de i Udlandet stadigt studerende norske Geistlige.

Den omtalte Matrikel er et uformelig tykt Foliobind paa Pergament, indbunden i Svinelæder og messingbeslaaet, med Titel: „*Matricula academiæ Rostochiensis, renovata anno MDCCXIII*“. Den indeholder paa 1ste Blad et slet tegnet Crucifix og paa 2det Blads Forside en senere paatrykt „*Formula juramenti studiosorum, qui membra esse hujus academiæ et privilegiis illius*

frui cupiunt", hvoriblandt vi kun bemærke Löfterne at bære saadan anstændig Dragt, som Universitetet har foreskrevet, samt at bebo Akademiets Huse (domos), hvis Rektor ikke af gyldige Grunde derfra vilde dispensere nogen. Paa 2det Blads Bagside begynder strax den egentlige Matrikel med de faa Indledningsord, at Aar 1419 den 12 Novbr. begyndte Universitetet, og valgtes da til Rektor, mag. in artibus Petrus Steinbeke, theol. baccalaureus, hvorpaa den förste Inskription foregik.

De Immatrikuleredes Navne anföres derefter Linie for Linie, i Almindelighed med Tilföielse enten af enhvers Fædreland eller den By (Domskole), hvorfra han var. Ligesaa tilföies i den förste Tid, hvorvidt Inskriptionspengene bleve betalte. Rektorskifterne omtales hvert Halvaar, og Protokollationen er fört af Rektor selv, og derfor med forskjellig Nöiagtighed og Tydelighed. Da Hjemstavnen i de förste Aar altid, og siden oftere er udeladt eller et tvivlsomt Stedsnavn anfört, (f. Ex. „Bergis", som baade kan være den norske og den rygenske By af dette Navn), kan den fölgende Liste hverken erklæres for fuldstændig eller aldeles paalidelig. Det er nemlig vist oftere Tilfældet, at jeg har oversprunget Nordmænd, hvis Navn var mindre betegnende; saaledes er f. Ex. mod Slutningen af 16de Aarh. flere Personer med Folkenavnet *Noricus* udeladte, da deres Familienavne ei syntes at være norske, og Nordmændene paa samme Tid ellers gjerne benævnes *Norvegiani*. Men paa den anden Side kan det ogsaa hænde, at en eller anden Svensk eller Dansk paa Grund af Navnelighed er bleven antagen for Norsk; dog er saameget vist, at Listen snarere indeholder for Faa end for Mange, idet de tvivlsomme Navne uden Opgave af Födestavn i Almindelighed ere udeladte. Forövrigt bemærkes, at de Studerendes Antal fra Sverige og fra Danmark mangedobbelt overstiger Nordmændenes.

De tilföiede Anmærkninger ville, hvor ufuldstændige de end ere, dog bidrage Noget til at orientere Læseren i denne Navnerække, som de latinske Benævnelser desuden give et fremmed Præg, ligesom de ville godtgjöre, at de Immatrikulerede ei altid have været unge Studerende, men oftere Mænd, der allerede i flere Aar forud havde besiddet Præbender. Anmærkningernes Antal kunde lettelig været foröget især for den lutherske Tid ved en fuldstændigere Benyttelse af trykte Skrifter og fornemlig ved Hjælp af to betydelige Samlinger til den söndenfjeldske Geistligheds Historie, af Hr. Klokker *B. Svendsen* for Agershus Stift og af den i Vinter desværre afdöde Cand. juris *Brüneck* for Christianssandś Stift; men dels vilde dette fört til for stor Vidlöftighed, dels fandt jeg det ei passende paa saadan Maade at benytte Vedkommendes möisomme Arbeide.

Norske Studerende i Rostock.

1419. 12 Novbr., altsaa ved förste Immatrikulering, nævnes allersidst: Johannes Halvardi[1].

1420. 3 Juli. Engelbertus Nortman. viij sol.[2]

— 11 — Magnus Gautonis, maaske en Svenske.

Iövrigt nævnes ved denne og fölgende Immatrikulering en Mængde Studenter uden Angivelse af Födestavn, hvis Navne tydeligt ere nordiske, men derfor ikke just norske. Heriblandt anföres her kun: Gerlacus Gerlaci, Ericus Jacobi, Gunnarus Erici[3], Ericus Petri, Johannes Nicolai.

1422. 25 Mai. Gunnarus Thorstani[4], (betalte en Gylden).

— — Alverus Torgardi[5].

1423. 14 Juni. Torgarus de Nidrosia. j marca.

— 29 Nov. Bertoldus Wilbodezen de Tzuenberch[6], pauper nil dedit.

I Aarene 1424—1429 indskreves ingen fra Norge og saagodtsom ingen fra Danmark eller Sverige, uden Tvivl en Fölge

---

1) Formodentlig *Jon Halvardssön*, der forekommer som Kannik i Oslo 1422—1448.

2) d. e. 8 solidi, otte Skilling. Inskriptionsgebyr betalte enhver Student, som ikke „juravit paupertatem".

3) Denne kan efter Tiden at dömme gjerne være *Gunnar Erikssön*, som i 1431 var Kannik i Stavanger og Sogneprest til Hausken, og 1445—1453 var Biskop i Stavanger.

4) En *Gunnar Thorsteinssön* var Kannik i Hammer 1436 og senere.

5) Hr. *Alf Thorgardssön*, magister capell. og siden Biskop i Stavanger 1463—1480. (Se om ham og hans Slægt: Saml. t. Norske Folks og Spr. Hist. IV. 607 ff.)

6) Stedet synes nærmest at maatte betegne *Tunsberg*, og forekommer oftere, men da Navnene altid ere tyske, maa Stedet vist söges i Tyskland, og de derfra Immatrikulerede ere derfor senere udeladte, uagtet det ei er umuligt, at det er Tyskere fra Tönsberg, som her menes.

af Kong Eriks politiske Forhold til Hansestæderne. Ogsaa i de fölgende Aar var Frekventsen liden.

1430. 19 Dec. Olavus Trunderi[1] p(auper).
1434. Nov. Elebertus (?) Nortman, dedit xxi sol.
1435. 4 Marts. Tydericus Nordman p(auper).
1436. Jan. Aslevus de Norvegia xx s. prima die Novembris.
1439. 26 Mai. Ewindus Sigwardi ded. j fl.
— — Johannes Johannis[2] Asloensis diocesis ded. j fl.

Fra 1439 til 1443 er Matriklen ikke fört.

1445. 20 Juni. Ivarus Vikingi[3] dedit j fl.

I de fölgende Aar er atter Hjemstavnen udeladt, og Nationaliteten saaledes tvivlsom. Blandt de mange anförte nordiske Navne, som lettelig skjelnes fra lignende tyske derved, at Tyskerne fra nu af stedse nævnes med Familienavn, synes fölgende at have været Nordmænd: Petrus Thordonis, Laurentius Johannis (se nedenfor), Ivarus Petri, Olavus Symonis.

1454. 30 Juli. Laurentius Johannis[4] de Aslogia. dedit ij marcas.

---

[1]) Hermed menes rimeligvis *Olaf Throndssön*, Kannik i Nidaros, som ved Domkapitlets Valg blev Erkebiskop 1450 imod Christiern I.s Kandidat *Marcellus* og Pavens *Henrik Kalteisen*. Han döde 1474.

[2]) *Hans Hanssön Sass*, Kannik i Oslo 1446—1487.

[3]) Hr *Ivar Vikingssön* var först Kannik ved Mariækirken i Oslo og siden Provst ved samme og Norges Riges Kantsler 1453—148*, da han nedlagde sine Embeder og levede endnu i 1490 i Varne Johanniter-Hospital. I Dipl. Norv. I. No. 882 kaldes han endnu 1467 kun Kannik og Prest. Der er saaledes vist en Feilskrift i dette Brevs Datering; thi to Mænd af dette usædvanlige Navn have neppe paa samme Tid været ansatte ved Mariækirken. I 1447 var han Provst i Ranrike. (Dipl. Arn. Magn. fasc. 91. No. 25 og 32).

[4]) *Lafrants Jonssön* forekommer som Kannik i Oslo mellem 1448 og 1483. Dipl. Arn. Magn. 92. No. 21, 93. No. 6, 95. No. 7 og fl. Dipl. Norv. I. No. 880. Det er vel den samme *Lars Jonssön*, der i 1488 og 1494 nævnes som Domkapitlets Erkeprest.

1455. 22 Nov. Escheldus Symonis de Norvegia. 1 Febr. xxij d.
1457. 18 Juni. Johannes Kornynk[1] de Asłogia. ded. ij marc.[2]
1458. 17 April. Asgotus Zwenonis de Norwegia.
— 25 — Alverus Teist de Norwegia.
— 26 — Johannes Sveningi de Mastrandis.
— 25 Mai. Elavus Johannis[3] de Norwegia.
— 23 Nov. Nicolaus Petri de Bergis.
1460. 7 Juni. Halvardus Sasse[4] de Aslouia.
— 13 — Nicolaus Narve de Aslouia.
— 27 — Thorlauus Thoreri de Hamaria.
— 5 Sept. Gherardus Gotscal de Anslo.
— 15 — Thronderus Teyst de Norwegia.
— 9 Dec. Laurentius Johannis de Nidrosia.
1462. 6 Mai. Gauto Ivari[5] de Nidrosia.
— 16 Juni. Bero Thorgari de Norvegia.

---

[1]) Familien *Kyrning* var fra ældre Tider bosat i Oslo, hvor Gaarden *Kyrningen*, der forekommer allerede först i 14de Aarhundrede, har dens Navn. (jfr. Saml. t. Norg. Hist. I. 164—166. IV. 541).

[2]) Samme Sum betalte alle de fölgende indtil 1500, da Oplysning derom ophörer.

[3]) Dette er rimeligvis *Eilif Jonssön* (Skanke) til Evje Gaard i Borgesyssel, som i 1471 var Magister (altsaa havde været ved Studium) og Sogneprest til Thoten, og fra 1481—1512 var Biskop i Stavanger. Han havde en (uægte) Sön, hvem han testamenterede sin Fædrenegaard Evje (Dipl. Norv. I. No. 1035), hvilket gav Anledning til Proces med Udarvingerne. (ib. No. 1043. 1075).

[4]) Magister *Halvard Anderssön* forekommer som Kannik i Oslo 1474. Dipl. Arn. Magn. fasc. 94. No. 8.

[5]) *Gaute Ivarssön* blev tilsidst Erkebiskop i Nidaros. Ifölge nogle Excerpter af Bartholiniana i Throndhjems Vidensk. Selsk. Bibl. (Haandskr. No. 32 fol.) blev han 1463 Magister i Rostock, og kaldes allerede ved den Leilighed *designatus archiepiscopus Nidrosiensis*. I Slutningen af 1474 valgtes han til Erkebisp Olafs Eftermand, og döde omkring 15 Mai 1510. (Diar. Vassten. p. 246).

1462. 16 Juni. Bero Haqvini de Norvegia.
— 17 Okt. Arnerus Johannis de Ossloja.
— — Augustinus Jacobi } de Nidrosia.
— — Alverus Krogher }
1465. 21 Okt. Harnichinus de Nydrosia.
1466. 7 Juli. Gherardus Andree de Nidrosia.
— 7 Okt. Johannes Pauli[1] de Assloya.
— 27 — Aslacus Werneri de Nydrosia.
— 19 Nov. Frater Johannes Nicolai ordine minorum de Nydrosia, ded. ij marcas.
1467. 29 Mai. Franciscus Wulf de Nidrosia.
— 11 Sept. Nicolaus Cristoferi de Nydrosia.
— 23 — Johannes Rolveri[2] de Aslogia.
— 2 Nov. Torkillus de Norwegia.
1468. 5 Aug. Olavus Andreæ de Norwegia.
— 4 Okt. Harnechinus Henrici }
— — Johannes Petri } de Nidrosia.
— — Petrus Michaelis }
1469. 9 Okt. Aslacus Thorfinni de Nidrosia.
— 13 — Bersvenus Torkelli de Nidrosia.
— 17 Nov. Olaus Kane de Nidrosia.
1470. 11 Juli. Olavus Erici Bergis.
— 19 — Torlacus Anstanii de Nortwegia.
1471. 10 Mai. Olavus Olavi de Nidrosia.
— 8 Juni. Vickyngus de Monte Salis[3] de Aslogia.
— 10 Okt. Petrus Olavi de Nidrosia.

---

[1]) *Jon Paalssön* blev den ovenfor nævnte Ivar Vikingssöns Eftermand som Provst ved Mariækirken i Oslo og Norges Riges Kantsler, i hvilket Embede han forekommer mellem 1487 og 1512. Dipl. Norv. I. p. 693. 746.

[2]) *Jon Rolfssön* nævnes som Kannik i Oslo og Sogneprest paa Löken (Höland) mellem 1484 og 1499.

[3]) d. e. Salsborg eller Sarpsborg i Borgesyssel.

1471.	10	Okt.	Alverus Gunnari de Nidrosia.	
1472.	13	Apr.	Saxo Gunnarii	de Aslogia.
—	-	—	Corsuinus? Haverdi	
—	22	—	Ericus Nicolai de Nydrosia.	
1473.	27	Apr.	Augustinus Arneri	de Nidrosia.
—		—	Gauto Test	
—		—	Olavus Henrici[1]	
—	23	Mai.	Hermannus Trugilli[2]	de Asloensi dioc.
—		—	Benedictus Tordonis	
—	25	Okt.	Aslacus Erlendi	de Nidrosia.
—		—	Torderus Torkylli	
1474.	28	Mai.	Ericus Jacobi de Bergis.	
1475.	5	Apr.	Thomas Torkylli de Asloya.	
—	19	Mai.	Johannes Gunnari de Anslogia.	
—	19	Juni.	Torgarus Tidekyni de Hammaria.	
1476.	21	Okt.	Sveno Haqvini de Nidrosia.	
1477.	24	Juni.	Gunnarus Nicolai de Nidrosia.	
1478.	22	Apr.	Jacobus Lange de Bergis.	
—		—	Olavus Kuse de Nidrosia.	
1479.	19	Apr.	Jacobus Benedicti de Nidrosia.	
1480.	8	Apr.	Johannes Solle de Nydrosia.	
—	2	Okt.	Andreas Benchestok de Nidrosia.	

---

[1]) Formodentlig *Olaf Henrikssön (Gyldenlöve?)*, der 1485 nævnes som Kannik i Nidaros. Dipl. Norv. I. No. 945. Saml. t. Norg. Hist. III. 541.

[2]) *Herman Thrulssön* (Thorgilssön) forekommer 1482 som Kannik i Oslo, (Dipl. Norv. I. No. 934), og blev Biskop *Karls* Eftermand paa Hammers Bispestol. Ifl. Saml. t. Norg. Hist. IV. 543 skal denne være död först i 1488, og i saa Fald maa han have resigneret; thi allerede 17 Jan. 1487 nævnes Herman som Electus (Dipl. Arn. Magn. fasc. 95. No. 17). Han maa være död 1503 eller 1504; i det mindste er han ei död Aar 1500, som det staaer paa hans i Vangs Hovedkirke nu indmurede Ligsten; thi 1502 levede han endnu, da han af Hr. Knut Alfssön blev tagen til Fange, og Eftermanden *Karl* (II) var i Okt. 1505 endnu kun Electus. (Saml. IV. 543).

1481. 26 Juli.	Arnerus Gunnari[1] de Aslogia.	
— 18 Okt.	David Johannis de Nidrosia.	
1482. 6 Nov.	Godschalcus Nicolai de Norwegia.	
1483. 7 Juni.	Thomas Nicolai de Norwegia.	
— 28 Juli.	Thorkillus Symonis de Norwegia.	
1486. 16 Apr.	Johannes Gotomundi de Islandia.	
— 23 —	Aschotus Zwenonis de Stafanger.	
— 21 Juni.	Herlacus Thorkilli de Aslogia.	
— 30 —	Carolus Johannis[2] de Hammaria.	
1489. 2 Juni.	Torbernus Torberni de Ascloua.	
1491. 11 Aug.	Eschildus Eschildi[3] de Norwegia.	
1492. 16 Juni.	Jacobus Gunnari de Asslogia.	
— 9 Aug.	Johannes Tyel de Norwegia.	
— 11 Okt.	Johannes Johannis	de Nydrosia.
— —	Christiernus Johannis	
1493. 4 Juni.	Elavus Baggo de Asloya.	
— 29 Okt.	Wolmarus Beddeker de Berghen. (?)	
— 30 —	Geyorderus Katilli de Asloya.	
— 12 Nov.	Andreas Nicolai de Nydrosia.	

¹) *Arne Gunnarssön* nævnes mellem 1484 og 1497 som Kannik i Oslo og Forstander i Kastelle Kloster ved Bahus (Min Klosterhist. 733—734. Dipl. Norv. I. No. 989).

²) *Karl Jonssön Jæmpte*, formodentlig altsaa fra Jæmteland, kaldes af Ramus (Norges Beskr. S. 81) en Riddersmands Mand, d. e. Væbner, og nævnes mellem 1493 og 1497 som Kannik i Hammer og Sogneprest til Hof (Thoten). Han blev den ovennævnte Hermans Eftermand som Biskop i Hammer 1504, og er iövrigt bekjendt af Kong Christian II. haarde Medfart mod ham, og sit lange Fængsel. (Danske Magaz. IV. 182 ff. Chron. Skib. i Script. Rer. Dan. II. 571. 573). Han döde hos Biskoppen i Oslo paa Vejen til Nidaros mod Slutningen af 1512, efter omtrent 4 Aars Fængsel.

³) Efter Tiden at dömme kan dette være Mag. *Hoskold Hoskoldssön*, der 1512 var Erkedegn i Stavanger, og 19 Juni 1513 blev Eilifs Eftermand som Biskop der. Han afsattes ved Reformationens Indförelse.

1493. 12 Nov. Olavus Johannis } de Nydrosia.
— — Iwarus Andreæ }
1494. 17 Apr. Magnus Laurentii[1] de Ansloya.
Samme Dag immatrikuleredes Ericus dux Magnopolensis etc.
— 14 Mai. Ivarus Petri de Nydrosia.
— 24 Aug. Aslacus Aqui (Haquini?) de Anslo.
1495. 25 Mai. Barderus Solle de Nydrosia.
— 25 Juni. Ivarus Torreri[2] de Assloya.
— 1 Nov. Nicolaus Olavi de Asloya.
1496. 2 Sept. Sveno Johannis de Norwegia.
— 5 Nov. Andorus Olavi } de Nydrosia.
— — Johannes Olavi }
1499. 28 Nov. Olavus Teest } de Nidrosia.
— — Symon Teest }
— — Nicolaus Deker }
1500. 30 Sept. Petrus Studt, dioc. Nidrosien.
1502. 6 Juni. Andreas Ottonis de Aslogia.
1503. 5 Okt. Olaus Engelberti[3] dioc. Nidrosiensis.
1504. 3 Mai. Szweno Packe de Norwegia.
— 17 Juni. Amundus Gutmundi } de Norvegia.
— 18 — Thurias Nicolai[4] }
— 20 — Olavus Rauen de Nidrosia.

---

[1]) *Magnus (Mogens) Lauritssön* var Kannik i Oslo og allerede 1497 Kapitlets Erkeprest. I 1512 eller 1513 blev han valgt til Biskop i Hammer, indvikledes paa Reformationstiden i Erkebisp Olafs politiske Virksomhed, og blev i den Anledning fangen af Hr. Truid Ulfstand 1537 og fört til Danmark, hvor han döde 1542. Stiftet seculariseredes 1538 og forenedes med Oslo Bispedömme.

[2]) En *Ivar Thorerssön* var Cantor i Oslo 1507. Jahns Unionshist. 584.

[3]) Norges sidste Erkebiskop, 1523—1537, om hvem spredte Efterretninger findes i de fleste af vore historiske Skrifter.

[4]) Maaske *Thure (Thorer) Nilssön*, der blev Kannik i Oslo 1507 og endnu var det i 1534, da Hellig-Lösens Alter var hans Præbende.

1505. 12 Apr. Albertus Torkilli de Norwegia.
— 25 Aug. Al . . . Hinrici de Aslaugia.
— 17 Okt. Carstianus Wigenvoth (?) de Viigen.
— — Parus Dorst de Norwegia.
1506. 23 Juni. Martinus Halvardi de Norwegia.
— — Tronderus Aslaci de Norwegia.
1507. 10 Mai. Johannes Elerdeson de Islandia.
— 10 Sept. Amundus Geriiffi (?)[1] Asloens (?)
— — Stefanus Andree Nidrusiensis.
— 7 Nov. Johannes Eustachii Nidrusien. civitatis.
1508. 13 Apr. Johannes Blomenhagen de Bargis. (?)
— 30 Juni. Frater Petrus Laurencii ordine canonicorum regularium diocesis Aslotensis.
1510. 4 Jan. Olauus Audoeni Bergen. diocesis ex Norvegia.
1511. 13 Mai. Kanutus Pauli de Bergen.
— 4 Juni. Petrus Petri[2] de Nidrusia.
— 7 Nov. Jarus (?) Sickward de Nidrosia.
1512. 9 Sept. Canutus Johannis } Aslonensis dioces.
— — Johannes Johannis } Aslonensis dioces.
1513. 30 Apr. Bernardus Plagge[meyer], Assloens.
— 30 Juli. Alstanus Johannis[3] de Anslo.
1514. 4 Okt. Joachim Ingwari de Asscloigia.
— 12 — Nicolaus Johannis Nidrosiensis.
— 22 Nov. Thorstanus Laurentii de Nidrosia.
1515. 18 Sept. Banderus (?) Back Assloensis.
1516. 2 Juni. Theod . . . Laurentii de Norwagia.

---

[1]) Skriften er her höist ulæselig. Maaske skal det være *Amund (Amandus) Gris*, der 1522 var Oslo Kapittels Notarius publicus.

[2]) En Magister *Petrus Petri* var 1540 Kannik i Throndhjem og Sogneprest til Aure. (Topogr. Journal. XIX. 127). En anden af samme Navn var Kantor i Throndhjem 1554, og död för 1559. (Danske Mag. VI. 309. 311).

[3]) *Alstein (Hallstein) Jonssön* var Kannik i Hammer og paa Reformationstiden Sogneprest til Ringsaker, hvis förste lutherske Prest han blev.

1517. 20 Apr. Johannes Olavi de Norwegia.
— 16 Okt. Georgius Barnholt de Berga Norica.
1518. 8 Mar. Symon Winther Bergens. dioces.
— 23 Apr. Jacobus Trunt de Norwegia[1].
— 25 Okt. Dominus Henricus Nicolai miles Nidrosiensis[2], soluit j flor. renen. et . . .
— 27 Okt. Dominus Paulus Eustachii presbyter eiusdem diocesis.
1519. 17 Jan. Andreas Aslacii Nidrosiensis.

Ved Rektorskiftet bemærkes her, at af de Immatrikulerede havde 42 erlagt 2 Mark samt 3 Skilling til cursoribus, 1 Adelsmand (miles) 1 rhinsk Gylden, 6 Indenbyes kun 3 Skilling til cursoribus, og en Fattig Intet.

1519. 11 Okt. Thorkillus Stawanger de Norwegia.
1520. 17 Okt. Laurentius Johannis Nydrosiensis dioces.

---

[1]) Ved Juli d. A. staar i Randen anmærket, at da blev *Luthers Evangelium* först forkyndt i Rostock.

[2]) Mag. *Henrik Nilssön*, om hvem nogle Oplysninger findes i Saml. t. Norg. Hist. II. 46 og Langes Klosterhistorie. 392 ff., og som af Absalon Pederssön kaldes Throndhjems Kapittels bedste Forsvar, var uden Tvivl en för Ægteskabet med Fru Ingerd Ottesdatter (Römer) födt uægte Sön af Norges Riges Hovmester Hr. *Nils Henrikssön* (Gyldenlöve), som denne maa have lyst i Kuld og Kjön, siden han allerede her optræder som Adelsmand. De (i Saml. p. anförte St.) vakte Tvivl om hans Herkomst og Alder bortfalde ved et i den Münchenske Samling i Rigsarkivet bevaret Concept (Papir No. 4193) til en pavelig Dispensation, dat. Rom 4 Non. Jan. anno primo (Clementis VIImi, altsaa 1524), for „domino Henrico Nicolai subdiacono illegitimo ex soluto et soluta," saa at han maa forfremmes, uagtet denne Mangel ved hans Födsel, til Diakonat og Presbyteriat. Denne Omstændighed ved hans Födsel forklarer og, at dette sidste mandlige Skud af Norges mægtigste Æt bestemtes for den geistlige Stand, hvorved Ættens store Rigdomme gjennem Döttrenes Giftermaal med V. Lunge, N. Lykke, E. Ugerup, Peder Hanssön (Litle) og Jens Tillufssön Bjelke kom i danske Familiers Besiddelse. Mag. *Henrik Nilssön* döde 12 Febr. 1568, og maa altsaa have naaet en höi Alder.

1521. 14 Mai. Petrus Egberti de Norwegia.
1523. 15 Mar. Halstanus Bargensid . . . (?)
1523. 12 Apr. Angelus Petri[1] } dioc. Nidros.
— — Petrus Yvari }
1524. 8 Okt. Johannes de Nidrosia.
— 13 Nov. Andreas Godemundi, Asloens. dioc.
1525. 23 Okt. Johannes Olavi[2] Nidrosiensis.

Han er 1 blandt 4 i dette Halvaar. Frekventsen aftager med Et. Endnu forekommer:

1526. 28 Mai. Petrus de Norvegia (1 blandt 5), men Universitetet synes i de fölgende 10 Aar at have været i en Oplösningstilstand; Matriklen er fört med yderlig Uorden og Sluskeri. Saavidt den er læselig, har ingen Nordmand været her i Reformationstiden. En og samme Mand, Dr. Leo valgtes idelig til Rektor. Fra 1536 synes atter Orden og Frekvents at være indtraadt; men Nordmænd forekomme först:

1542. 22 Sept. Johannes Petri de Anslo.
1549. 7 Nov. Christophorus Hinrici Nidrosiensis.
1550. Nov. Erasmus Johannis de Norwegia.
1551. Sept. Sigwardus Simonis[3] Nidrosiensis.
1552. 22 Okt. Michael Siguardi, Noruegus.
— 3 Dec. Olaus Andreæ Nidrosiensis.
— 7 — Johannes Johannis Bergensis.

---

1) Mag. *Elling Peterssön* var Kannik i Throndhjem mellem 1532 og 1554. (Münch. Dipl. 3181. Danske Mag. VI. 311).

2) Denne eller den ved 1517 ovenfor nævnte er formodentlig den *Johannes Olavi* eller *Jens Olafssön* (Bratt?), der 1535 var Kannik i Throndhjem, og blev Byens förste evangeliske Sogneprest. I saa Fald var han gift med Fru Barbara Kruckow, og skal 1540 være dræbt af Jens Tillufssön Bjelke. (Saml. t. Norges Hist. I. 412.) En af disse throndhjemske Geistlige var Broder af Superintendenten *Thorbern Olafssön*, og levede endnu i 1542. (Danske Mag. VI. 290. 299-300.)

3) Kannik i Throndhjem 1554. (Danske Mag. VI. 311.)

1552.	9 Dec.	Petrus Ellingi Nidrosiensis[1].
1553.	Nov.	Gerardus Micael Stavangriensis Normannus, gratis.
—	—	Thorkillus Siguardi Trumsensis Norlandus.
—	—	Christoforus Siguardi Stavangriensis.
—	—	Johannes Halburti (?) Bergensis Normannus.
1554.	Marts.	Rodolfus Steuret [Stevert?] Bergensis nobilis.
—	27 Apr.	Steno Mathiæ Bergensis Noruegianus.
—	Okt.	Laurentius Olavi Norvegianus.
—	Nov.	Erasmus Johannis Nidrosiensis. primo.
—	—	Johannes Andreæ Nidrosiensis.
—	—	Christophorus Nicolai Nidrosiensis, tertio.
1555.	Sept.	Thorkillus Steuardus (Stenardus?)[2] Bergensis.
1556.	Sept.	Henricus Olaui Norvegius.
—	—	Jonas Olaui Nidrosiensis.
1557.	Okt.	Thuro Olaui Noruegianus.
1558.	Juli.	Esberus Erneri Noruegianus.
—	Sept.	Johannes Bagge Norvecus.
1559.	Juni.	Vincentius Melchioris Norvegianus.
1561.	18 Juni.	Christophorus Sigwardi Norvegus Nidrosiensis.
—	14 Sept.	Thorkillus Haraldt Norvegianus.
—	16 —	Laurentius Francisci Aslogiensis Norwegus.
1562.	Mai.	Richardus Adriani Norvegianus.
1563.	7 Juni.[3]	Georgius Olai Nidrosiensis Noricus.
—	Dec.	Petrus Wermundinus[4] Bergensis ex Norwegia.
1565.	Juni.	Johannes Christierni Norwegiensis.
—	Juli.	Christiernus Severini, Norwegiensis.
—	—	Michael Tunderi Ansloviensis.

---

[1]) *Severinus Grönenbek* Danus, uden Tvivl Fader til Superintendenten i Throndhjem (Sammesteds VI. 336) immatrikuleredes 10 April 1553.

[2]) Maaske den ovenfor S. 62 nævnte Thorleif Steinhardssön (Steinarssön?).

[3]) 3 Juni 1563 bleve efter mange Stridigheder Universitetets indre Forholde paany ordnede.

[4]) Vel *Peder Vermundssön*, Prest i Sandeherred. (Gjessing Jubell. III. 1. 99).

1565.	Sept.	Christiernus Michaelis Norwegianus ultimus.[1]
1566.	Okt.	Theodoricus Olai Noruegianus.
—	Dec.	Halvardus Gunnari Noruegianus.[2]
1567.	Mai.	Olaus Erici Nidrosiensis.
—	Juni.	Zacharias Andfindi Nidrosiensis.
—	Nov.	Chilianus Thorgari, Norwegus.
1570.	Juni.	Abelus Olai Norvegianus.
—	Juli.	Otto Thorgari Norvegianus.
—	Nov.	Burgerus Laurentii Norvegianus.
1571.	Juni.	Simon Tar[ede?] Norvegianus.
—	Juli.	Thorias Muler, Aslouiensis.
—	Okt.	Severinus Mule Arsloviensis. (?)
1572.	Juni.	Severinus Johannis Asloiensis Danus.
—	Okt.	Johannes Petræus Nidrosiensis.
—	Nov.	Benedictus Elias Norvegus.
--	—	Jacobus Johannis Norvegus.
1573.	Mai.	Gunderus Thomæ Ansloensis.
—	Juni.	Christophorus Nicolai Ansloensis.
1574.	Okt.	Johannes Ammondii Norwegianus.
1575.	Okt.	Sigwardus Johannis Islandus.
1576.[3]	Sept.	Christianus Joannis } Norvegiani.
—	—	Laurentius Francisci } Norvegiani.
—	Okt.	Georgius Gulacius (?) Norvegianus.

[1]) D. e. den sidste, som i dette Semester immatrikuleredes af Rektoren Nennius, som iövrigt har bemærket, at der i dette Aar rasede en Pest i Rostock, som afholdt en Mængde Studerende fra at söge derhen.

[2]) Maa vel være Mag. *Halvardus Gunnarius*, Lektor i Oslo, af hvem man har flere historiske og theologiske Skrifter, der næsten alle ere trykte i Rostock. Hans bekjendteste Skrift er „Aandelige Spörgsmaals Bog af den hellige Skrift", som mindst 6 Gange er oplagt i Kjöbenhavn, og af Almuen har faaet Navnet *Præstepinen*. Han döde i Oslo 1608. (Budstikken III. 326. Worms Lex. I. 378. Nyerups og Krafts Lit. Lex. I. 209).

[3]) Ved dette Aar er noteret, at Kong *Frederik II* med Dronning *Sophia* ankom til Rostock den 17 Iuni 1576. Studenternes Antal var i dette Aar betydeligt og i Tiltagende.

1576. Okt. Jonas Bangius Norvegianus.
1577. Jan. Olaus Borderus Norvegianus.
1578. Okt. Vindericus (?) Torbernus Norvagus.
1580. Mai. Michael Jonæ Norvegianus Asloviensis.
— — Severinus Töistanus Asloviensis.
— — Olaus Martini Norvegianus Hamarensis.
— Juli. Nicolaus Nicolai Norvegianus.
1581. Mai. Gislerus Guntherus Islandus.
— Juni. Thoraldus Augustini Norvegianus.
— — Thrigillus Svenonis Norvegianus.
— Juli. Christiernus Mulius, Nortvegianus Asloensis.
1583. Juni. Laurentius Thrugilli Norvagius.
— Okt. Christophorus Olai Tunsbergensis Danus.
1584. Mai. Olaus Johannis Norvegianus.
1585. Juni. Johannes Christophori Asloensis.
1586. Feb. Olaus Einari Islandus.[1]
— Mar. Johannes Lætus Ansloensis Norvegius.
— Apr. Paulus Christophori Ansloensis Norvegianus.
— — Johannes Petræus Bergensis Norvegianus.
— Mai. Olaus Nicolai Ansloensis Danus.
— Okt. Jacobus Henrici Norvegianus.
— — Thomas Lagonis[2] Norvegianus.
— Nov. Severus Thorkilli Norvegianus.
1588. Aug. Christophorus Joannis[3] Ansloensis.
— — Matthæus Johannis, natus in Langesund prope Ansloviam.

[1]) Formodentlig *Olaf Einarssön*, der 1601 blev Rektor i Skalholt og 1608 Prest i Kyrkjubö, samt döde 1651. (Worms Lexicon III. 190. 191).

[2]) Formodentlig *Thomas Laugessön*, Sogneprest paa Thoten 1594-1602, siden til St. Halvards Kirke i Oslo, og endelig 1ste Sogneprest i Christiania, hvor han döde 1630. (Budstikken III. 328. 331. 389. 450). Den nedenfor ved 1623 nævnte *Lage Thomessön* fra Oslo maa have været hans Sön.

[3]) Maaske den Sön af Superintendenten Mag. *Jens Nilssøn*, der blev Sogneprest til Stange og siden til Thoten.

1588. Okt. Johannes Coltzovius Ansloviensis.
— Nov. Johannes Severini Bergensis.
1589. Juli. Johannes Bassius Norvegianus.
— Aug. Olaus Krumme Norvegianus nobilis.
— — Matthæus Johannis Langravius,[1] Bergensis Norvegianus.
— Sept. Nicolaus Johannis Lantzgravius Norvegianus.
— Okt. Christophorus Pauli Sandensis Norwegus.
1590. Mar. Thomas Martinus Bergensis.
— Mai. Michael Columbanus Norvegus.
— Sept. Ericus Olai Upsaliensis ex Norvegia.
— Okt. Erhardus Olai Nidrosiensis.
— Nov. Gummarus Michaelis Staffangriensis Norvegus.
1591. Juli. Henricus Alberti[2] Bergensis.
— — Albertus Alberti Bergensis.
— Sept. Eschyllus Jonæ Bergensis.
— — Howarus Olai Bergensis.
1592. Juni. Jonas Petri Trivaslingensis (?) Norlandus.
— Juli. Johannes Sartorius Mortgrauus Bergensis.
— Okt. Tostanus Ovendi Norwegus.

---

[1]) Han var Sön af en Jyde *Johannes Severin*, der af Geble Pederssön blev viet til Kapellan hos Sognepresten til Voss, hvem han efterfulgte 1570. Han döde 1590, og efterlod mange Börn, blandt hvilke Sönnen *Matthæus*, der var meget afholdt af Almuen, og derfor af denne forgjeves blev kaldet til Eftermand. Men da Kaldet i 1594 atter blev ledigt, sendte Almuen ham Bud til Rostock, og kaldte ham, hvorpaa han var Prest til Voss „med megen Berömmelse" i 24 Aar. Han döde 1618 uden levende Afkom. (Hattings Prestehistorie II. 14. 15. i Haandskr). Hatting har ei kjendt hans Familienavn *Landgrav*, ei heller opförer han den næstfölgende *Nicolaus Johannis*, der dog vel var hans Broder, blandt Johannes Severins Börn.

[2]) En *Henrik Albertssön* var Sogneprest til Hafslo i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. (Hatting. III. 97).

1592. Okt. Magnus Blixius[1] Isogæus Norvegus.
1593. Feb. Christianus Turovius Bergensis.
— — Johannes Crusius[2] Norvegianus Bergensis.
— Apr. Jonas Magni[3] Norwegianus.
— Aug. Johannes Gubrandi Norwegus.
— Sept. Heraldus Torgilli Norvegianus Nidrosiensis.
— — Roaldus Andreæ Norvegianus Nidrosiensis.
— Okt. Georgius Henrici Nidrosiensis.
— Nov. Ericus Olai Norvegianus Nidrosiensis.
— — Jacobus Norvegianus.
— — Nicolaus Petri [F]akkerus Norvegianus.
— Dec. Andreas Christophori Passerinus Norvegus.
1594. Jan. Thomas Johannis Rüssius Norvegianus Bergensis.
— Sept. Severinus Andreæ Norvegianus.
— — Erlandus Haldori Norvegianus.
— — Nicolaus Sæpus Norvegianus.
1595. Apr. Olaus Nicolai Bergensis.
— — Andreas Jonæ Bergensis.
1596. Juni. Jonas Theodorus }
— — Nicolaus Petræus } Norwegianus.
— — Claudius Petræus }
— Juli. Olaus Joannis, Norwegianus.

---

1) Maaske Mag. *Mogens Lauritssön Blix*, fra 1611 Sogneprest til Domkirken i Throndhjem, † 1629. (Erlandsen, Nordenfj. Geistl. 38. Saml. t. Norg. Hist. III. 245). I Throndhjems Domkapit. Bog (Arn. Magn. Mspt. fol. No. 332) skriver han sig Magnus Laurentius *Jemptilandius*, hvoraf vel atter *Isogæus* er en græsk Oversættelse.

2) Dette er vel den *Hans Kruse*, som i 1596 blev Kapellan ved Domkirken i Bergen og et Par Aar efter Sogneprest til Leganger, hvor han 1620 döde som Provst i Sogn. Hatting. I. 128. III. 61.

3) Efter Navnet og Tiden kan dette være Mag. *Jon Mogenssön*, Sogneprest til Indvik i Nordfjord 1598—1617 (?), der skal være henrettet for Troldom efter hans egen Kones Magdalena Andersdatters lögnagtige Angivelse. (Sammest. III. 209 og Budstikken VII. 76—78).

1596. Aug. Johannes Holgeri, Norwegianus.
— Sept. Mauritius Nicolai, Norwegianus.
— Okt. Michael Christierni Stoccensis, Norwegianus.
1597. Apr. Amandus Tonstanni Noricus.
— Okt. Olaus Petri Nidrosiensis.
— — Ericus Georgii Bergensis.
1598. Aug. Hadrianus Buschrodius Johannis, Norvago.
— Okt. Henricus Caslaus (?) Islandus.
— Nov. Jonas Laurentii Norwegus Egra:
1599. Juli. Daniel Andreæ Norwegianus.
— — Theocarus Olai Norwegianus.
— — M. Johannes Georgii Stafvangrius, Norw.
— Sept. Henricus Andreæ Norwegianus.
— — Rolandus Erici Norwegianus.
1600. Apr. Vincentius Sigvardinus Ansloensis.
— — Janus Bjelke, nobilis Norwegianus.[1]
— — Rogerius Christophori Norwegianus.
— — Johannes Christiani Bergensis.
1601. Jan. Detlevus Eggerts Islandus.
— Mai. Paulus Tarillus[2] Norvegianus, honoratus.
— Juli. Andreas Christiern Norvegianus.
— — Olaus Olai Norwegianus.
— Sept. Laurentius Holgeri Norwegianus.[3]
— Okt. Eberhardus Johannis Norwegianus.
— — Andreas Christiern Norweg.
— — Christophorus Jacobi Norwegianus.
— — Severus Christophori Norwegianus.

---

[1]) Den rige Adelsmand *Jens Aagessön Bjelke* til Österaat, der senere blev Norges Kantsler, föd paa Österaat (Örlandet) 1 Febr. 1580, död paa sin Gaard Sande (Borgesyssel) 7 Novbr. 1659.

[2]) Mon ei *Paul Trane*, om hvem jfr. Budst. III. 308 ff.

[3]) Formodentlig *Lars Holgerssön*, resid. Kapellan til Throndhjems Domkirke 1622. (Erlandsen. S. 51).

1601. Okt. Henricus Andreæ Norwegianus.[1]
1603. Juli. Johannes Trekelius Bergensis Noruegianus.
— Sept. Johannes Christiani Norwegianus.
1605. Apr. Petrus Prutze Norwegian. non juravit.
— Mai. Andreas Ericius Albinus Normandus Norvegianus.
1607. Sept. Johannes Nicolai Norvegus.
— Dec. Andreas Nicolai Norvaegus.
1609. Juni. Laurentius Swenonis Norwegianus.
1610. Apr. Nicolaus Erasmus Northuagus.
— Mai. Haqvinus Nicolai. (?)
1611. Juni. Claudius Erasmi Rosingius[2] Trundheimensis Norw.
— Okt. Georgius Joannis Bullius[3] Ni[drosi]ensis.
1612. Juni. Johannes Kilianus Asloa-Nortwegus.
— Okt. Ericus Buggæus Hedmarchiensis-Norwegius.
1614. Sept. Daniel Arctander Norwegus.
1615. Juni. Laurentius Laurentii Collem (?) Norw.
— Sept. Jonas Petri Norwegianus Nidrosia.
1616. Mai. Andreas Andreæ Asloensis Norwegus.
1617. Aug. Johannes Lemichius,[4] Bergensis Norvegus.
1621. Okt. Henricus Gerhardi[5] Bergensis.
1623. Juni. Severinus Gerhardi Schedingensis Norvyg.

---

[1]) April 1602 immatrikuleredes „*Philippus, hæres Norvegiæ*, dux Slesvicæ etc.", d. e. Kong Christian IIIs Sönnesön *Philip*, Hertug af Slesvig-Holsten-Sönderborg, Stamfader for den ældre glücksborgske Linie.

[2]) *Klaus Rosing* var i 1625 Sogneprest til Brönö paa Helgeland. Hans Sön *Hans Rosing* var fra 1664 Biskop i Agershus Stift og döde som saadan 13 April 1699.

[3]) *Jörgen Jenssön Bull*, Sognepr. til Stadsbygden, födt 1585, † 1665.

[4]) En *Hans Lemmich* var i 17de Aarh. residerende Kapellan til Eid i Nordfjord. (Hatting. III. 191).

[5]) *Henrik Gertssön Miltzow*, föd i Bergen 20 Okt. 1599, Sogneprest til Vos 1623—1666. Han havde og studeret i Edinburg. (Jfr. Sönnens Presbyterologia Vos-Hardangriana. 34—37. Hatting. II. 15—20).

1623. Okt. Lago Thomæ Asloa-Norwegus.
1624. Aug. Simon[1] } Henninges, Bergensis Norwegi.
— — Paulus }
1625. Mai. Laurentius Severiri (!) Berga-Nortwagus.
— Juli. Nicolaus Thomæ,[2] Asloja-Norwegus.
— — Olaus Jonæ Budæus[3] Norwegus.
— Aug. Wittekinus Guntherus Hussius[4] Norwegus.
— — Johannes Laurentii Asloja-Norwegus.
— Sept. Petrus Jani Kragelundus[5] Bergensis.
— Nov. Jacobus Henrici Sciensis Norwegus.
1626. Mai. Jacobus Olai Nidrosiensis Norwegus.
— Nov. Petrus Andreæ Asloensis Norw.
1629. Dec. Olaus Olai Schevigius Nidrosiensis.
1631. Nov. Michael Erici Nider. Norwegus.
1632. Juni. Henricus Jokingius Asloa-Norwegus. Inscriptionem renovari petiit sub rectoratu nostro æstivo anno 1636 mensi Sept.
— Aug. Johannes Georgius } Nidrosienses.
— — Kanutus Georgius }

---

1) Corfits Ulfelds Skriftefader *Simon Hennings*, födt i Bergen 1608, † 1661 i Bremen. (jfr. om ham Nyerups og Krafts Litterat. Lexic. 245). Worm (Lexicon I. 428) lader ham först 1627 komme til Rostock. Om Faderen *Ambrosius H.* findes Efterretninger hos Hatting I. 191—195.

2) Mag. *Nils Thomassön*, Rektor i Christiania 1631—1635, siden Sognepræst til Thoten. † 1662. (Budst. III. 495. Suhms Nye Saml. IV. 134. Nyrups og Krafts Litt. Lex. 607).

3) *Olaf Jonssön Budde*, Sognepr. til Snaasen, † 1660. (Budst. VI. 703).

4) Blev Lagmand i Christiania 1655. Paa Fiskebryggen i Christiania ligge to ligeformede smale oventil afrundede Stene, den ene med Indskrift: *Wittikind Hvs Lavgman i Christiania anno domini 1664*, den anden: *Kirsten Niels Datter Aar 1664.* Disse Stene have efter Sagnet staaet i Gadedörstrappen paa hans Gaard, den nuværende Departementsgaard, ud mod Toldbodgaden. Hans Hustru var Datter af *Nils Hanssön*, Lagmand i Christiania. Han döde 1668.

5) Födt i Bergen 1602, † 1681 som Biskop i Ribe. (Gjessing. I. 296—330).

1632.	Aug.	Johannes Thomæus } Berga-Norwegus.
—	—	Thrugillus Thomæus } Berga-Norwegus.
—	—	Andreas Christophori Lesvigius, Norwegus.
—	—	Petrus Andreæ Grimstadius, Norwegus.
—	Okt.	Claudius Georgii, Norwegius.
—	Nov.	Johannes Christofori Stockmannus, Norv.
1633.	Mai.	Trugillus Diderici,[1] Æslovio-Norwegus.
—	Juni.	Elias Bartholinus[2] Asloia Norwegus.
—	Nov.	Olaus Jonæ Blach Norwegus.
1634.	Jan.	Petrus Nicolai Norwegus.
—	Apr.	Jonas Elevius (?) Slastadius (?) Norwegus.
—	Juni.	Laurentius Magni Blixius,[3] Nortvegus.
1635.	Okt.	Nicolaus Andreæ Norwagus.
1636.	Sept.	Gunnarus Olai Blixius[4] Asloia-Norwegus.
1638.	Mai.	Ambrosius Hardenbecius[5] Berga-Norwegus.
—	Okt.	Abrahamus Valerius Norwegus.
1641.	Okt.	Laurentius Johannis ex Nidrosia Norwegus.
1642.	Juli.	Ahasverus Andreæ Post Norwegus.
1643.	Mai.	Olaus Guttormius Norvegus.
—	Juni.	Franciscus Johannis Norwegus.
—	Aug.	Thomas Thamsonius[6] Bergensis Norweg.
1646.	Mai.	Thomas Finckius[7] Asloja Norvegus.

---

1) *Truls Diderikssön,* födt i Oslo omtr. 1610, döde i Rostock af Pest 16 Sept. 1638. (Budstikken III. 508 ff).

2) Denne opholdt sig ligeledes i Rostock 1638. (Budst. anf. St).

3) Formodentlig en Sön af den ved 1592 nævnte Mogens Blix.

4) *Gunnar Olafssön Blix* döde i Franecker 1639. Budst. III. 510.

5) Om Mag. *Ambrosius Hardenbeck,* födt i Bergen 1621 og död der 1683, g. m. Digterinden *Dorthea Engelbrektsdatter.* Se Hatting I. 111—112.

6) *Thomas Thamson,* födt i Bergen 1619, og död der 1672 som Prest til Hospitalet. Adskilligt om ham hos Hatting I. 177. ff.

7) *Thomas Trugelssön Finck* udgav 1647 en Bog i Rostock. (Worm III. 212. I. 45. Budst. III. 387). Han blev Sognepræst til Nannestad.

1648. Mai. Christophorus Nicolai Norwegus.
1649. Sept. Christianus Johannis Nortvegus.
— — Johannes Michaelis Norvegus.
— Vinter. Axelius Thrugillius Christiania Norwegus.
1653. Mai. Matthias Miltzovius Norvegus.
1655. Juli. Johannes Johannis Bernhowius Nidrosiensis Nortwagus.
1659. Sept. Laurentius Petri Falkius Norwegus.
1660. Mai. Stevelinus Rüetzius, Berga Norwagorum.
1661. Apr. Janus Ovidius Norwagus.
— Dec. Franciscus Mullerus Regiomontanus Norwegus.
1664. Aug. Theodorus Thorlacius Aslavius.
1665. Henricus Vilhelmi Samsonius Nidrosiensis Nortvegus.
1666. Mai. Jacobus Ciccius, Berga-Norwegus.
— Aug. Martinus Olai Nidrosien. Norwagus.
1667. Juli. Petrus Mentzeri[1] Nidrosiensis.
1669. Juli. Ludovicus Petri Melle Bergis Norvegus.
1675. Mar. Johannes Didericus Plazman, Christiania Norwegus.
1677. Dec. Fredericus Treubler,[2] Berga-Norwegus.
1679. Mai. Petrus Petri Sahlfeld, Norvagus.
1689. Dec. Jacobus Oldenburg[3] Berga-Norvegus.

---

1) Formodentlig *Peder Mentssön Darre*, Sogneprest til Melhus.

2) Denne var ventelig en Sön af Dr. med. *Joh. Fred. Treubler*, der ved 1660 var Stadsfysikus i Bergen.

3) Uden Tvivl en Sön af Mag. *Henrik Oldenburg*, Sogneprest til Mariæ tyske Kirke i Bergen og en Broder af Henrik Oldenburg, der succederede Faderen, og ligeledes skal have studeret i Rostock ved Aar 1689. (Hatting I. 206).

III.

Lensbrev for Axel Gyldenstjerne

som Statholder i Norge og Hövedsmand paa Agershus. 1588.

(Afskrevet efter Originalen paa Papir i Rigsarkivet af C. R. Unger).

Wij Christian thend fierde med gudtz naade, Danmarckis, Norgis, Wendis och Gottis wdvaldt konning hertug wdj Slesuig, Holsten, Stormarn, och Dytmersken, greffue wdj Oldenborg och Delmenhorst, giöre alle witterligtt att wij aff wor synderlig gunst och naade, saa och for throschab och willige thieniste som oss elskelige Axell Gyldenstiern[1] till Liungbyegaard wor mand och raad, hogborne förste wor kiere herre fader, salig och hoglofflig Ihukommelsse och Riigitt, her till giortt og beuiist haffuer, och oss och wore Riiger och Lande her epther troligen giöre och beuiisse maa och schall haffue wndtt och forleendt och nu med thette wortt obne breff wnde och forlene, forne Axell Gyldenstiern, wort och Norgis kronis Slott och Leen Aggershuss wdj wortt riige Norge, och thett med bönder thiennere och ald thess renthe och rette tilliggelsse epther som oss elskelige Offue Jull till Kieldgaard wor mand och thienner thett till

[1]) Om *Axel Gyldenstjerne* til Lyngby i Skaane og hans Slægt findes Underretning af J. Chr. Berg i Samlingerne 6te Bind S. 47—54, især S. 53, hvorved kan mærkes, at han ikke var Statholder her indtil 1602, da han reiste til Rusland, men at han allerede i August 1601, om ikke för, var efterfulgt af *Jörgen Friis.* (Kongebrev i Rigsar-

thess hafldtt haffuer, att schulle haffue niude bruge och beholde, till saa lenge therom anderledis tilsiigis, och schall forne Axell Gyldenstiern saa lenge hand med samme Slot och Leen forleendt er aarligen lade oppebere och indfordre ald wor rett och rettighedtt som ther wdj leenitt falde kand, enthen wisse eller wuisse indkompst inthett wnderthagitt, och thend lade foruende och giöre wdj pendinge, och siiden therfore aarligen till huer sanctorum Philippj och Jacobj apostolorum dag giöre oss gode rede och regenschab och thett aldsammen att komme oss aldene tilbedste, och maa och schall hand ther paa slottitt haffue thisse eptherschreffne folck, och thennum lade giffue till lön och klede som eptherfölger.

Först skall forschreffne Axell Gyldenstiern haffue paa sitt egitt liff . . . . v^c daller.
och paa huer sine svenne . . . . x daller.
och kledning paa sig sielff tholffthe.
Tho staldrenge huer . . . . vj daller.
Engelst . . . . vj alne.
Jtem fore och maall paa tholff heste, och haffue till huer thennom natt og dag j spund haffre, beregnitt xij spund haffre paa en thönde. Men naar hand reigsser wdj leenitt eller andenstedtz fran slottitt med sine heste, tha schall hannom icke giffuis nogen foer eller maall paa slottitt paa samme heste.
Slodzfougden schall haffue om aaritt xx daller och viij alne Engelst.
Slodzschriffueren . . . . . xx daller och viij alne Engelst.
Tho wnderschriffuere huer thennom vj daller och vj alne Engelst.
Slodzpredickanten . . . . . xij daller och viij alne Engelst.
En kock . . . . xii daller, v alne Engelst.

---

kivet). Om Gyldenstjernes Formand *Ove Juel* til Kjeldgaard, af Bölge-Juelernes Æt i Jylland, haves nogle Underretninger i Samlingernes 1ste Bind S. 362.

En wnderkock . . . . v daller, v alne Engelst.
En Kockedreng . . . . iij daller, ij par schoe.
Bageren . . . . v daller, vj alne Engelst.
Bagersuenden iij daller, vj alne Ossenbryggest, xii alne wadmel, xij alne grofft leruitt, ij par skoe.
Bryggeren vj daller, vj alne Flamst, xii alne leruitt och ij par schoe.
Bryggersuenden iij daller, vj alne Lybsch. grott xii alne wadmell, ij par scho.
En Fischer . . . . iiiij daller, vj alne Flambst.
En Fadeburdtz quinde . . . . . vj daller, iiij alne Flambst.
Thuende hindis piger huer . . . iii daller, iiij alne Flambst.
En portener . . . . v daller, vj alne Flambst.
Och thuende portholdere huer thennom iiij daller, vj alne Flambst.
En Arkelimester . . . . xii daller, vj alne Engelst.
Fire Bysseskötter huer . . . . . vj daller, vj alne Engelst.
En Slededrenge iij daller, vj alne wadmell, viij alne leruitt, och tho par skoe.
Redesuenden . . . . v daller, vj alne Engelst.
En Kieldersuend . . . . v daller, vj alne Engelst.
En Mielckedeye . . . . iiij daller.
Och hindis pige . . . . iij daller.
Fire wechtere som och kand brugis for arbeidtz karle huer thennom . . . . iiij daller.

Hand schall och holde ther paa slottitt xl knechte och schall huer thennom giffuis till lön . . viij daller, vj alne Flambst.

Och schall hand tilholde knechtene ther paa slottitt, att the schifftis wed at holde dag wachtt j porten hoess porthenern fran porten lessis op och till om affthenen thend lessis till egien.

En Trumslager . . . . viij daller.
En Piiber . . . . viij daller.

huer thennum en kledning som en gemeen knecht faar.

En Bardttschier . . . . xvj daller, en kledning.

Fougderne ther wdj leenitt som ere siuff mue hver om aaritt fange till besolding vj daller och vj. alne Engelst och icke mehre.

Och maa forne Axell Gyldenstiern fange thenno eptherschreffne fettallie till wnderholding till siig och slottens daglige folck som eptherfölger.

Norsch Meell . . . . iiij° lxxxviij tönner.
Norsch Maldtt . . . . v° lxxviij tönner.
Homble . . . . vj skippundt vj lisspundt.
Leffuendis slachternöd . . . . lxxij kropper.
Lamb . . . . vij° kropper.
Flesck . . . . viij° siider.
Smör . . . . xx tönner.
Sild . . . . viij Lester v tönner.
Torsch . . . . vij lester iij tönner.
Flönder . . . . xxvj^{m}.
Gryn . . . . xxvij tönner.
Cabelaug . . . . xxx worder.
Höns . . . . ij° par.

Offuer thenne Fetallie till forne personer schall forne Axell Gyldenstiern inthelt lade forspisse, men thersom nogitt offuer bliffuer och wiidere kand forstrecke sig, thett schall komme oss tilbedste epther gott Regenschab. . . .

Tallig att stöbe liuss aff skall hand bruge aff slachteriett och ingen thallig tilschriffue oss wdj sitt Regenskab till slottens behoff.

Saltt och salthe kiöd och fisk med schall indschriffues wdj Regenschabitt och eller ingen omkostning tilschriffue oss enthen paa slachterquegitt eller paa slachteriett i nogre maade.

Huis omkostning som giöres om aaritt mett regenschabitt och pendinge att nederföre paa wore wegne, schall och wdj regenschabitt indschriffuis. . . . . . .

Offuer thenne forne bescheedtt och genantt schall aldtt huiss som ther wdj leenitt falde kand, thett were sig thold siisse eller

anden rettighedt saa uell aff thett som indföris som aff thett ther wdföris wist och wuist inthett wnderthagitt komme os aldeene tilbedste och föris til regenschab, dog haffuer wij naadigst bevilgitt forne Axel Gyldenstiern att mue bekomme thend fempthe pendinge aff aldtt huiss sagefald, gaardfestning och jordbygssell som ther kand falde wdj leenitt och thend for sin wmage att mue beholde.

Huis Ladegaarden ther for slottitt belanger haffuer wij naadigst beuilgitt forne Axell Gyldenstiern thend att mue beholde mett aufflen och affödning dog schall hand holde wore saugheste till rugfoder om winteren.

Sameledis skall thett wrag som strander wnder lenene komme oss aldene tilbedste.

Thisslüigiste wille wij och forbeholditt haffue alle saugquerner och huad fordeell ther aff komme kand.

Schall och forne Axell Gyldenstiern haffue gott opseende att ther holdis thro karle till fougder som kunde huer wdj sitt fougderij indkreffue landskyld, wisse och wuisse renthe, och icke forsömme wor rett och rettighedtt ther wdj leenene. Och schulle fougderne ingen handell eller wandell mue bruge, men lade sig nöye med theris besolding. Er nogen aff thennum giffthe eller holder huss schulle the icke mue kiöbe wiidere end till theris hussis ophold och aldelis inthett till forprang att selge eller att kiöbe. Och thersom nogen klage kommer for hannom paa fougderne, schall hand thennum till tilbörlig thiidtt lade indsteffne. Findis the tha att haffue giortt wrett och emod lougen och borgernis priuilegier, tha schulle the icke tilstedis lenger att were fougder, men thennom affsette och andre guode karle wdj thett stedtt tilschicke, och thennum therfore att böde epther lougen och borgernis priuilegier.

Icke heller schall forne Axell Gyldenstiern bruge nogen kiöpmandtz handell som kand were borgerne eller almuen till schade eller forprang j nogre maade.

Schall och forne Axell Gyldenstiern tilholde sine fouggit-

ther, att the wdj the sager the haffuer att giöre med bonden thage dom for thennum och icke pludzlig offuerfalde bönderne. Och eptherthj fougderne schulle stedze were wdj leenitt, skulle the her epther huer haffue en frij fougitt gaardt wdj samme fougderij att boe paa, och haffue sin wnderholding aff paa thet the icke schulle besuerge bönderne, eller och wnyttelig forekomme och forfoere wortt gesterij. Haffuer the nogitt med bönderne att giöre eller wdrette eller theris wey falder ther fram wdj wor bestillinger, maa the fange öll och mad till nöttorfftighedtt huis bönderne haffue wdj hussitt och icke legge thönden paa stoell och giöre gestebudtt. Och naar the kommer ind till slottitt skall leensmanden strax lade thennom fange theris bescheedtt och att skynde sig wdj leenitt egien.

Huis kongens kiöb som kand kiöbis ther wdj lenene epther lougen, skall komme oss aldene till bedste och thet wed clare register aff fougderne indföres wdj schriffuerstuen. The schulle och for itt skielligtt werdt kiöbe oss laass och mordtt tilbedste.

Sammeledis schall hand oppebere ald thienden aff Opslo stigtt och Hammer stigtt. Thissliigeste aff the prestegield wdj Staffanger stigtt som wnder slottitt ligger, och huert aar for sig wdleye thienden thett allerdyriste muceligtt er, saa at huem som mest wille giffue, schall thend beholde. Och schulle riidefouggittherne herepther wdrette alle the geistlige sager bode med thienden och anditt, och thermett alle the hoffmendtz prouister wdj forne Aggershuss leen att were affschaffitt.

Schall och fougderne opthegne huer hoffuid kircke och huer annex, thiissliigeste huor mögitt huer bonde thiender till wor anpart paa thett ther maa thiendis rettferdeligen, saa att oss och kircken schier huad rett er. Er ther nogen sogener som giffuer korn till affgifft, tha schall fougden icke affhende sligtt korn for andre ware, förend hand wed sin schriffuelsse lader leensmanden wiide huor mögitt thett er, och hand fanger beschedtt egien om thett giöris behoff paa slottitt eller icke, dog er hermedtt icke meendt kirckens partt och indkompst, men thend schall

komme till kirckens gaffn nytte och bygning, huor till forne Axell Gyldenstiern schall haffue tilsiun med kirckewergerne att samme kirckens thiende och indkompst aarligen huertt aar komme kircken til bedste.

Och eptherthj thett schall were kirckerne mere till schade end till gaffns med the stigtz schriffuere ther wdj leenitt, schulle the therfore were affschaffitt.

Schall forne Axell Gyldenstiern haffue befalling offuer prester och prestesager och med thennom epther ordinantzens liudelsse som om religionen er wdgiffuen och epther superintendentens raad att lade handle och for huis geistlige rente och rettighedtt ther falder wdj liige maade att giöre oss aarlig gott och clartt regenschab.

Skall icke heller forne Axell Gyldenstiern kiöbe eller bythe sig oddels godz till aff bönderne som wdj forne Aggershuss leen boesiddendis ere.

Aff alle the smaa lehne som ligger wnder forne Aggershussis leen ihuem thennum haffuer och ther medtt forleendt er, schulle the icke haffue wden wisse rente, leding, giesterijett och gaardbygsselen, men sagefald schall the giöre forne Axell Gyldenstiern paa wore wegne regenschab fore; wnderthagendis huilche synderligen ther mett forleendt er, och ther aff schulle the beholde thend thiende pending, och ald thienden wdj forne leene schall forne Axell Gyldenstiern paa wore wegne lade annamme och bönderne wdj leenit schulle hannum thend före huor the tilsiiges epthersom gammeltt haffuer weritt.

Aldtt kongens kiöb wdj forne leen schall hand lade kiöbe paa wore wegne, synderlig saugthömmer, och schall wore egne sager först forsörgis förend the andre mue kiöbe saugthömmer, och aff wore och kronens, stigtens, closters presters och kirckernis bönder maa adelen eller oddelsmend icke kiöbe.

Och schall ingen som haffuer geistlige lehen bruge meher aff kronens schouffue end till theris hussis behoff wden wor synderlig forloff, schall och ald thold och wrag wdj forne smaa

lehne paa wore wegne annammis till forne Aggershuss och föris till regenschab.

Schall och forne Axel Gyldenstiern haffue god och flittich tilsiun till wore sauger, att huis thömmer som kiöbis eller bestillis till saugerne, att thett maa bliffue skoritt till fordeell och gaffnligtt, och huis ther byggis paa saugerne eller paa slottid att thett maa bliffue bygdtt med wdschyerne paa samme thömmer paa thett saugdellerne icke wdgiffuis till wnytte, och schall hand althiidtt lade skiere thend thridie partt aff saugdellerne om aarit gode tycke Danmarcks deller, och the andre thuo parther wdj hollandsche last eller sambsengs deller, och schall hand haffue god achtt ther paa att hand till wore slotte och gaarde framssender althiidt guode Danmarcks deller wden ald wndskylding, naar hand nogen framssender.

Huilche saugquerner som findis att were bygdt med oss till fellidz the mue bliffue staendis paa wiidere bescheedtt.

Och schall forne Axell Gyldenstiern haffue god tilsiun med wore leensmend, att the lade schiere gode deller paa wore sauger, saa well till att selge som till att forssende hiid neder till Danmarck till wortt behoff, saa framptt the icke wille lide schade och staa therfore till rette. Hand schall icke tilstede nogen aff fougderne j leenitt eller nogre andre paa slottitt att mue haffue saugquerner till fledtt eller fellidz med nogen ther wdj leenitt hiemligen eller obenbare j nogre maade. Icke heller nogen prester att maa paa kirckens eller the geistlige schouffue holde saugquerner.

Findis thett ochsaa att nogen er forleendt med nogen geistlige lehne, prelatur, cannickdomme vicarie eller anditt sligtt geistlig godtz, och hugger wdj schouffuene till saugthömmer eller anditt thömmer till att selge, huor offuer schouffuene kunde forderffuis, tha schall forne Axell Gyldenstiern thennom thett paa wore wegne alffuorlig forbiude. Thersom the thett icke giöre, schall hand were plicktig thett wed sin schriffuelsse att lade oss formelde, saa framptt hand icke sielff therfore wille

stande oss till rette. Thersom ther findis och nogen som thett aldreede giort haffuer schall hand wdj liige maade thett lade tilkiende giffue huer serdelis wed sitt naffn huem thett giortt haffuer.

Schall och forne Axell Gyldenstiern lade hugge master, spirer, lechter, thönde thömmer, bondstager, schiibsthömmer och anditt gott thömmer som gaffnligtt er och kand brugis her for Kiöpnehaffn eller andenstedz huor wij thett behoff haffuer, och thett lade föro paa ladestederne j alle haffnerne paa thett wore schiibe kunde bekomme theris ladning, naar the therepther kommer, och icke forsömmis eller wnyttelig opholdis. Och schall forne Axell Gyldenstiern althiid giffue wore skippere en seddell tilbage med thennom naar the komme paa ladestedit och naar the löbe ther fran egien.

Schall forne Axell Gyldenstiern huert aar hoess huertt sitt regenschab lade indföre och opthegne huis thömmer eller fettallie som wdtingis hoess almuen oss tilbedste j hans leen.

Och eptherdj wdj forne Aggershuss leen findis aldtt for store jordbygsseller som almuen wdgiffue huert thridie aar, och thett fast mehre aff andre end aff wor leensmend schied er, schall her epther ther mett saa holdis att huercken leensmend eller andre geistlige eller werdzlige schall thage mehre end en daller aff huer pund renthe, eller och en köe, eller tho daller aff tho pund renthe, och thermett schall almuen huer thridie aar were forschonitt.

Schall forne Axell Gyldenstiern offuer aldtt haffue godtt opseende, at hand forne Aggershuss holder oss wdj en slodsloffue och till throer hand och icke tilstede slodsfolckitt som dagligen schall thienne och spissis inden portene att ligge aff slottitt om natten wden forloff, icke heller forlöffuis att drage nogenstedtz enthen liiditt eller nogitt wdj leenitt at bruge nogen handell eller kiöbmandschab huor offuer hussitt kunde bliffue forblottidtt.

Huis konges dag som hand paa wore wegne for mandrab wdgiffuer schulle, clarlig till regenschab indföris oss tilbedste, och

naar ther schall dömmis paa nogre drabsag ther till Opslo, tha schall hand lade laugmanden sielff allene och ingen anden dömme ther paa epther Norgis loug, och thett wnder theris egen segell och naffn giffue beschreffuit som the wille andsuare och were bekiendt.

Icke schall heller forne Axell Gyldenstiern sidde dom emellum the bönder och thiennere som hand wnder slottitt j forsuar haffuer, men hand schall lade laugmanden dömme thennum emellum och hand begge partherne till rette forsuare, saa mögitt mueligtt er.

Hand schall icke heller indsteffne nogen sager till Opslo aff the andre leensmendts lehen, men hand schall lade huer leensmand j sitt leen suare for the bönder och thienere som wij hannum naadigst tilthroett haffuer, och lade huer laugmand dömme wdj sitt laugmandtz dom, först wdj sagen, thj the wiide bedst leyligheden om sagen som nest hoess boer och thersom ther tha kommer nogen sag for laugmanden som er saa twiffelraadig eller saa wichtig och stoer att laugmanden foraarsagis till att indsette wdj saa maade nogen sag til Opslo, saa hand icke giör thett aff lettferdighedtt eller och nogen aff partherne till werste tha maa hand thett well giöre och ellers icke, och sliige opsettelsser giffue begge partherne clarligen beschreffuitt. Dog schall samme laugmand liigeuell möde til Opslo och ther berette och wnderuiisse the andre wdj sagen huis rett kand were.

Och schall forne Axell Gyldenstiern tilholde alle laugmendene som dömme nogen domme enthen wdj forne Opslo eller wdj forne Aggershuss leen att the samme theris domme wnder theris egitt naffn giffue beschreffuit, som brugeligt haffuer weritt aff gammell thiidtt wdj forne wortt riige Norge. Thersom forne Axell Gyldenstiern eller nogen anden haffuer lyst att sidde j nogen dom mett laugmendene, thett kand wij well liide, dog om the wille besegle nogen dom mett laugmendene, att the besegle nest epther laugmendene och icke for laugmanden.

Och ther som nogen haffuer sig offuer laugmendenis dom

att besuerge, tha schall hand giffue steffning offuer laugmanden, sidde dom och holde retterthing med andre guodemend och dömme ther paa om laugmandens dom bör at bliffue wed macht eller icke saa ingen schall haffue sig emod retten att beklage.

Och schall hans genantt begynde och paagaa nu Philippj och Jacobj sidst forgangen 88 och endis till Philippj och Jacobj förstkommendis 89, och siiden aar fran aar saa lenge wij hannum samme leen naadigst wnde wille. Och schall hand holde slottid wed heffd och macht och bönderne ther tilliggendis ere wed loug skiell och rett, och ingen aff thennum tilstede att wforrettis emod lougen, eller med nogen nye indfestninge eller anden wseduanlige paalegge besuere. Schall hand och icke forhugge eller forhugge lade nogen the schouffue ther tilligger till wplichtt wdj nogre maade. Thj forbjude wij wore fouggitther embidzmen och alle andre forne Axell Gyldenstiern paa forne Aggershuss slott och leen med ald thess renthe och rette tilliggelsse ebthersom forschreffuitt staar att hindre eller wdj nogre maade forfang att giöre wnder wor hyldiste och naade. Giffuitt paa wortt slott Kiöbnehaffn thend xiiij Julij aar mdlxxxviij wnder wortt signett.

Hogborne wor allernaadigste wdualde herre Printz och Konningis tilforordnede regerings raadt.

(L. S.)

Nils Kaas egen handh.	*Peder Munck* egenn handtt.	*Jörgen Rosenkrantz* e. h.	*Christoffer Valckendorff* egen handt.

IV.

Noget om

Hannibal Sehesteds

Afstaaelse af hans Gods til Kronen i Aaret 1651.

(Meddelt af D. N. Beck).

Nedenstaaende *„Designation paa alt H. Sehesteds Gods og Bjergværker i Norge“* forefindes i en i det norske Rigsarkiv beroende Protokol i Folio, der tydelig sees at have været benyttet af forskjellige Personer som et Slags Excerptbog fra Begyndelsen til noget over Midten af 17de Aarhundrede. Paa dens förste Blad er antegnet: „Ex libris Christiani Joan. Banngii in Oslo Ao. dni. 29 Augusti 1620“, hvornæst fölger med en anden Haandskrift: „Register og Tavle over denne Bogs Indhold, som hörer mig Christen Bangh til med Rette, og er skrevet (ɔ: begyndt) 1620“. Protokollen indeholder foruden ovennævnte, paa de to sidste Blade og tildels paa Bindet indförte, Designation tillige flere Afskrifter af Kongebreve, Forklaringer over bibelske Texter og desl. Dens förste Besidder har maaske været den Christianus Bang, der, födt i Oslo (Aalborg?) 1580, var Kapellan i Solum, senere Sognepræst i Rommedal (hvilket Kald han for Alderdoms og Skröbeligheds Skyld forlod 1657 og döde i Oslo Hospital 1678), og foruden andre Skrifter, tillige har udgivet en saakaldet Beskrivelse over Christiania, trykt i Kbhvn. 1651 (se Jöchers og Worms Lexik. samt Thaarups Arkiv I. 107 ff.). Ved at gjennemlæse Designationen vil man lettelig se, at den dels er en Extrakt, dels en ordret Kopi af hvad Hannibal Sehested selv har nedskrevet i Form af en Supplik til Kongen. Da han dels paa Grund af sine mangfoldige Besiddelser, dels formedelst sin höie Embedsstilling som Statholder (1642—51) maa ansees for at have været den mægtigste Mand her i Landet paa hin Tid, har man troet det passende tillige ved denne Anledning i Korthed her at forudskikke Fölgende af hans Levnetsomstændigheder. Födt 1609 kom han

som Adelsmand tidlig til Hoffet. 1636 sendtes han af Christian den Fjerde til den svenske Rigskantsler Axel Oxenstjerna i Wismar i Anledning af det paatænkte Giftermaal imellem Erkebispen af Bremen (senere Kong Fredrik d. 3die) og den unge Dronning Christina af Sverige. Hans Ambassade til Spanien 1640 er omhandlet nedenfor. Samme Aar udnævntes han til Rigsraad, efterat han havde været forlenet med Tranekjær Slot i Danmark og Bahus Len i Norge. 1642 gav Kongen ham sin med Christine Munck avlede Datter, Christine (Christiane), tilægte (hvorved han besvogredes med flere af Rigets mægtigste Slægter), og gjorde ham til Statholder i Norge samt Befalingsmand over Akershus Slot og Len. I denne Stilling erhvervede han sig en overordentlig Mængde Jordegods her i Landet, ligesom han ogsaa ved sine mange Pengeforskud til Kronen (Hannibals-Feiden 1643—45, Defensions-Skibenes Udrustning, Marselierne) vidste at berige sig paa en Maade, der ikke kunde andet end paadrage ham Opmærksomhed. Da man begyndte at kræve Regnskab af Ulfelderne, gav dette Anledning til, at ogsaa Sehesteds Handlemaade blev undersögt. Med sin sædvanlige Smidighed fandt han sig i at gjöre alle Indrömmelser for at undgaa Skandal, og vidste, efter at han havde maattet takke af som Statholder, at gjenerhverve sig Kong Fredriks Gunst. Ved Forsamlingen af Rigets Stænder i Aaret 1660, kort efter Freden med Sverige, var han Hofpartiets ivrigste Tilhænger og et af de vigtigste Drivhjul til Arve-Enevoldsmagtens Indförelse. Til Løn derfor var det vel, han kort derpaa ophöiedes til Rigsskatmester, et af de ved Provisional-Ordonnantsen af 4de Novbr. 1660 oprettede höieste Regjerings-Embeder. Han döde som dansk Minister (Resident) i Paris $\frac{1}{2}\frac{1}{3}$ Septbr. 1666, efterladende sig, foruden Slegfredsönnen Jens Steen (der 11 Mai 1676 legitimeredes som ægte og erholdt Tilladelse at bære Navnet Sehested) og sin Enke, kun Datteren Christine, der giftedes med Vilhelm Fredrik, Friherre af Wedel til Wedelsborg. Hans saakaldte polit. Testament er meddelt i Ny danske Mag., IV. 279—95. Se forövrigt om ham Danske Mag., 3die Række, I, 296—322.

Designation paa alt Hannibal Sehesteds Gods og Bjergværker i Norge.

Kronens Gods og Gaarde Söndenfjelds: Sem[1], Hammer[2], Værne Kloster med des til- og underliggende Gods og Sauger.

---

[1]) Paa Eker. Efterat H. Sehested den 30 Aug. 1648 havde erholdt kongel. Skjöde paa denne Eiendom, forskaffede han sig 9die Januar

Kronens Gods Nordenfjelds: Finnen Gaard[3], Giske[4], Vestnæsgaard[5], med des til- og underliggende Gods og Sauger.

Hans (ɔ: Sehesteds) eget tilforhandlede Gods Söndenfjelds: Fossesholm, Skjelbred, Fiskum Gaard, Ulveland, Ströms Hovedgaard og Ö, Bragnæs Grunde med adskillige Gaarde og Gods; desforuden haver han kjöbt adskilligt Strögods.

Nok hans eget tilforhandlede Gods Nordenfjelds: Sem og Sandvik[6], tvende Herregaarde med deres underliggende Gaarde og Fosser; nok desforuden Bjergværker: den ottende og to og tredivte Part udi Sölvbjergværket, det gamle Gudbrandsdalske Kobberværk, de tvende Eidsvoldske samt Vik og Julsbrug (Julsrud) Jernværker, det Ekerske Jernværk, den fjerde Part udi Thelemarkens Kobberværk.

Summarisk Extrakt over hans Gods Söndenfjelds, hvormeget efter Norges Taxt belöber udi Hartkorn, beregnet 1 Tönde Korn

---

1649 kgl. Bevilling til at lade udöve „överste Jurisdiktion over Justitien" (Birkerettighed) ved de to Hovedgaarde Sem og det nedenfor nævnte Ström (ɔ: övre Ström) i Skouge Tinglag, samt at ansætte Sorenskrivere paa Eker, Lier og i Dalen (Syllingsdalen). Saavidt vides var han den förste Godseier her i Landet, der sögte fra Danmark at overföre dette Uvæsen. Under Sem henlagde han tillige Sædegaardene Fos (det senere saakaldte Fossesholm), Skelbred, Ulveland og Fiskum. Under sidstnævnte Dato forundtes ham tillige jus patronatus til Haugs Kirke paa Eker, samt Frogner Kirke (jfr. Budst. IV. S. 461. Samlinger til Norske Folks og Sp. Hist. III. 196 ff.).

[3-5]) Den 20de Juni 1649 erholdt H. Sehested kgl. Bevilling for sig og sine Arvinger til at udöve överste Jurisdiktion ved Hovedgaardene Vestnæs i Romsdal, Giske paa Söndmöre, Sem og Sandvik paa Nordhordland, Finnen paa Vos, Hammer paa Hedemarken, samt Værne Kloster i Rygge Sogn og Nygaard paa Bolfsöen, — ligesom han ogsaa under 25de Juni s. A. erholdt kgl. Bevill. paa jus patronatus til elleve Hovedkirker med deres Annexer, hvorom se Budst. IV. 462. Den 19de Dec. 1648 havde han erholdt Skjöde paa Söndmöres Len og Giske Hovedgaard med tilliggende Gods (trykt i Budst. VI. 643—53).

[6]) Begge paa Nordhordland.

imod 1 Rdlr., foruden andre Penge, som ikke er omslagen udi Hartkorn, Summa . . . . 3,945 Tönder.

Ligervis summarisk Extrakt over hans Gods Söndenfjelds og Nordenfjelds, reduceret udi Hartkorn efter Taxten 1 Rdlr. imod 1 Tönde Korn, Summa . . . . 4,849 Tönder.

Alt hans eget tilforhandlede Gods udi Norge bedrager sig tilsammen . . . . 131,793 Rdlr.

Fortegnelse paa hvis han haver profereret af hs. Majestæts Lene.

Ao. 1639 forlenet med Tranekjær[1]; lagt sig tilbedste samme Aar . . . . 3000 Rdlr.

1640 forlenet med Bahus udi to Aar. . . . 28,000 Rdlr.

1641 var han Ambassadör udi Spanien[2], forundt 60,000 Rdlr.

Ao. 1642 forlenet med Akershus, og havt deraf aarlig, til 1646, 28,000 Rdlr. er . . . . 112,000 Rdlr.[3]

1646 blev ham bevilget paa det gevorbne Folk 50,000 Rdlr.

1646 bekom han Akershus Len kvit og fri, og havde deraf aarligen 39,400 Rdlr., er tilsammen . . . . 118,260 Rdlr.

1649 afstod han Saugenes aarlige Indkomst, og havde deraf aarlig disse to Aar 36,800 Rdlr., er . . . . . 73,600 Rdlr.

Og af hans eget Godses Sauger og Bjergværker siden Ao. 1646 haver han havt . . . . 60,000 Rdlr.

---

[1]) Paa Langeland.

[2]) I Aaret 1640 afsendtes Sehested, dengang Rigsraad og Befalingsmand paa Bahus, til Spanien for at ordne en Del Handelsforholde og desl. Hans Instrux ved denne Anledning, dat. Glückstadt 3die Juli 1640, findes i Slanges Christ. IV. Hist. II. 1027. Af Philip 4de nöd han megen Gunst og udvirkede tildels Hensigten med sin Sendelse. Slange beretter anf. St. 1087, at den spanske Monark, „som et Bevis paa den besynderlige Velbehag og Fornöielse, han fandt i H. Sehesteds Person", forærede ham 8000 Rdlr. i Guld til en Juvel, og 16000 tydske Rigsgylden aarlig i de fire næstfölgende Aar, som han maatte oppebære i Salt eller andre spanske Frugter. Den 9 Mai 1641 forlod han Madrid.

[3]) Skal være 119,000 Rdlr.

Haver han udi Beholdning foruden de nye Skibe 401,717 Rdlr.

Derimod igjen er bortskyldig til Adskillige, Penge . . . . 152,727 Rdlr.

Lignet og lagt det Ene mod det Andet, da befindes, at han er mere bortskyldig end hannem tilstaaer, Penge 38,245 Rdlr. som endelig maa tages og betales udaf *mit* (sic) Lösöre, som udi dyreste Maader ikke kan agtes værd at gjöre udi Penge 60,000 Rdlr., som för er rört, saa mig da alene skulde restere udi Alt 21,755 Rdlr. Værd udi Lösöre, naar mig, skjönt al min tilstaaende Gjæld rigtig bliver betalt, som dog en stor Del er uvisse (sic); og frygter, at alt mit Lösöre först vil gaa med udi Betalingen til dennem, som jeg er skyldig, förend jeg af Andre blev kontenteret; hvorudaf kan sees den Umulighed at betale Skibenes Udtakling og hvis til Garnisonen og Officererne i Norge kan restere, naar jeg endskjönt Intet beholder af mit Eget enten Löst eller Fast, saa jeg aldeles maa desperere, dersom hs. Majest. ikke naadeligen vil anse min Elendigheds Vilkaar imod det meget Gods og Herlighed, jeg mister fra Hustru og Barn, som derved ganske ruineres i Grunde; dog aldrig vil formode, at hans Majest. vil begjære eller tilstede, at mit Barn skal gjöres arvelös for en Summa Penge, som efterhaanden kunde betales udaf samme Gods, Lösöre og Breve. Forseer mig derfor allerunderd. og vist til, at kongel. Majest. med kongelig Naade og Mildhed saadant behjertiger, efterdi jeg underdanigst i alle Maader haver akkommoderet mig efter hs. Majest. naadigste Villie og Befaling; dog baade skriftlig og mundtlig givet den Umulighed tilkjende af den mig forelagde Revers, som jeg aldrig kan efterkomme hvor gjerne jeg end vilde, men var strax villig til at afstaa alt det, jeg eier udi Verden, baade Löst og Fast, end træde udi saadan umuelig Vilkaar; thi dersom nogen Tid kan befindes, at jeg enten udi Breve eller Bogstav haver nogen Middel uden Riget, som en Part formener til en stor Summa skulle bedrage, da vil miste det Altsammen, endog jeg med al Billighed længe siden kunde have afskjödet og afhændet baade

Gods og Bergværker udi Norge til dennem, som jeg er skyldig, og Resten have sendt paa fremmede Steder, hvilket aldrig er kommet udi mine Tanker; men det skal (desværre for mig) noksom erfares og befindes, hvor haardt jeg baade af En og Anden inden og uden Riget skal söges og efterstræbes at betale hvis jeg er skyldig, medmindre hs. Majest. af idel kongelig Godhed og Naade ville for min Hustrues og Barns Skyld naadeligen komme mig igjen til Hjælp og Redning udi denne min store Ulykke, som ellers for mig er uovervindelig, submitterendes alting under hs. kongel. Majests. egen kongelige Naade og Mildhed til saadan naadelig Moderation, at jeg det underdanigen uden yderste Ruin og Desperation nogenledes kan udstaa, hvorpaa jeg ved Danmarks Riges Raads gode Befordring underdanigst forventer et naadigt og mildt Svar; og forbliver til min Död hs. kongel. Majests. min allernaadigste Herres og Riges underdanigste tropligtige Tjener med Liv og Blod.

Hannibal Sehested.

Efter at Ovenstaaende var trykt, har man i Rigsarkivet forefundet en fuldstændig „Jordebog over Hannibal Sehesteds Gods i Norge“, som han „med sin kjære Hustrues Fuldbyrd og Samtykke for sig og alle sine Arvinger fuldkommelig, uryggelig og angerlös givet og afstaaet haver til hs. kgl. Majs. og Efterkommere til Kronen til evindelig Eiendom“. Den bestaar af 243 Blade i Folio, er dateret Kbhvn 29de Oktbr. 1651 og undertegnet, foruden af H. Sehested og hans Hustru „Christiana“, af tvende Vitterlighedsvidner, nemlig Christian Thommessön (Sehested) til Skaugaard, Ridder, kgl. Majs. Kantsler og Danmarks R. R. samt Hövedsmand over St. Knuts Klosters Len, og Joachim Gerstorff til Tundbyholm, Ridder, Danmarks R. R., Statholder udi Kbhvn og Befalingsmand over Hammershus Len. Til denne Jordebog slutter sig tillige en lignende Protokol, der indeholder „Forklaring paa Adkomsten“ til det af H. Sehested i Norge erhvervede Jordegods. Vi haabe, ved en anden Leilighed at kunne meddele de vigtigste Resultater af disse mærkelige Aktstykker.

V.

Bidrag
til Kundskab om Skovenes Tilstand
i det 17de Aarhundrede.

(*Meddelt af M. B. Tvethe*).

Paa Grund af de stedse lydeligere Klager over Skovenes Udhugst, maa det være interessant at sammenligne saavidt muligt Skovenes Tilstand i de ældre Tider med de nuværende. Ved en saadan Sammenligning sættes man istand til med Vished at afgjöre, hvorvidt disse meget gamle Klager medföre Sandhed. Da der i Rigsarkivet findes ikke faa Aktstykker, der i saa Henseende meddele ikke uvigtige Oplysninger, har jeg troet, at det ikke vil være uden Gavn blandt Publikum at udbrede Bekjendtskab til de vigtigere af disse ved at meddele dem i Samlingerne dels in extenso dels i Uddrag.

1.

I et Forslag til at forhindre Skovenes Udhugning af de kgl. Commissarier Christopher Urne, Jens Bielke, Sten Villumssen, og Ove Giedde, dateret Akershus den 27 Octbr. 1631, hedder det, efter det Forslag om Paabud af Rydning, som er optaget i Christian den 4des Reces af 1643:

„Og ved denne Rydningsidræt og Vedligeholdelse kan Skovene ikke alene efterhaanden meget forskaanes og spares, idet, at imidlertid Bönderne sligt Rydningsværk skal dennem foretage, da faa de jo at efterlade meget af deres Skovhugst, mens endogsaa

derforuden Almuen igjen bliver tilholdt desbedre at dyrke Jorden, som udi lang Tid formedelst Skovhugst og denne Brug med Trælast og Sauger, hs. kgl. Maj. til störste Skade og Landet til Fordærvelse, ganske er bleven efterladt, saa at mange Pladser paa hele Mile lange findes derover at være overgroede med Krat og andre unyttige Træer, der Ager og Eng kjendeligen kan erfares at have været tilforn baade af Agerrener midt udi Skovene og af andre indiciis".

2.

Besigtigelse af Skovene i det Östenfjeldske, indtil Bratsberg Amt inclusive, ved Christopher Urne, Jens Bjelke, Sten Villumssen og Ove Gedde. 1631.

Stormægtigste, höibaarne Fyrste og Herre Hrr. Christian den 4de med Guds Naade Danmarks, Norges, Venders og Goters Konge etc. Vi efterskrevne Christopher Urne til Aasmark, Danmarks Riges Raad, Statholder udi Norge og Hövedsmand paa Akershus, Jens Bielke til Österaad, Norges Riges Kantsler og Befalingsmand over Nunneklosters og Onsö Lene, Sten Villumssen til Thorshof, Befalingsmand over Rensklosters Len, og Ove Giedde til Thommerup, Befalingsmand over Eker og Brunlaug Lene, höibemeldte hans Maj.s tilforordnede Commissarier, gjöre herudi vitterligt, at, eftersom höibemeldte kgl. Maj:s vor allernaadigste Herres lukte Befaling os for nogen Tid siden er tilhændekommen, medförendes om en hs. Maj.s forrige Befaling om Masteskovers Besigtigelser her i Riget, til hs. Maj.s Skibsarmades Behov, til gode Mænd at være udgangen, og dog formedelst adskillige Tilfælde indtil des forhindret og ufuldkomment, og os derfor injungeres samme negotium at effektuere og fuldkomme med at udse forderligen nogen Masteskove, som til forberörte Armade aarligen kunde være höibenævnte hs. Maj. nochsommelig og suffisant saasom til 60 eller 70 Master aarlig, store og smaa, deraf at bekomme, være sig end (indiscriminatim) udi

hvis hs. Maj.s og Kronens Lene samme Skove kunde være beliggendes; og andre Eiemænd eller Lodseiere til samme Skove end Kronen for deres Andel derudi at skulle med fuldeste Udlæg contentere, som hs. Maj. siden vilde confirmere; saa og at skulle forbyde alle Brug udi saadanne Skove uden til fornævnte Fornödenhed, og derhos afskaffe de Bönder, som paa de Gaarde kunde være boendes, der næst op til samme Masteskove kunde være liggende, at de ikke formedelst Paaskud paa videre Skovhugning til Brændefang, Lægter, Spærrer, eller andet saadant skulle nedfælde, forbruge og ulovligen afhænde (endog imod Forbud) de Træer, som til Master kunde være tjenlige; og desligeste Anordning at skulle gjöre med Lensmanden paa hvert Sted, hvor saadanne Skove befindes, at de end derforuden flittig Opsyn skulle have, at fornævnte delegerede Masteskove ikke til andet end til fornævnte Rigens Gavn og Nytte skulle vorde forbrugte; saavelsom og derhos af os at skulle betænkes, hvorledes og ved hvad Middel store Master af Skovene kunde bedst og bekvemmeligst udföres, der nogen Hinder kunde være paa Færde; saa at engang for alle fornævnte Værk til nogen Ende og god Effekt kunde geraade, at hs. Maj. ikke skulde feile Master i Længden til hs. Maj.s Skibsflaade; med mere samme kongelig Befalings udförlige Indhold i sig selv, dateret Kjöbenhavn den 6 December Anno 1630.

Da, til saadan vor allernaadigste Herres og Konges alvorlige og höitanselige Befaling underdanigen og hörsommeligen at efterkomme, have vi fornævnte enhver af os paa sine synderlige Steder og Pladser os henbegivet, der de bedste Masteskove kunde være at formode, og indtil Overflod brugt derhos andre Personer, at hvad ikke af os alle kunde overkommes, det skulle ske af dem, nemlig paa disse efterskrevne Pladser og Steder os forföiet, som er Thelemarken, Nummedal, Ringerike, Modum, Hadeland, Gudbrandsdalen, Hedemarken, Österdalen, Övre- og Nedre Romerike, og de fornemste Skove til Master, som vi kunde oppspörge og os er forevist, besigtiget, samt og Passerne, Elver

og Landjord, som samme Master kunde bekvemmeligst udbringes over og igjennem, og denne Leilighed mod Flid overveiet, til hvilke Pladsers, Skoves, Elves og andre Passers (vidt fra hverandre til en stor Del afgelegene) deres grundelige og öiensynlige Granskning og Erfaring en rum Tid behövedes, og derfor saalænge med denne vores underdanige Erklæring er forhalet.

Og have vi da omsider forfaret, at vel nogen Masteskove paa Hedemarken befindes til Master paa 16, 18 og 20 Palmer og derover, og deriblandt de bedste at være Österviks Skov i Rommedal, og en liden Skov, kaldet Umindeskov (?), saa og en fire Mils Skov imellem Elverum og Aamots Prestegjeld i Österdalen, foruden Morskov[1] og Vesterviks Skov, som Michel Christensen, forrige Foged paa Romerike, haver faaet de Master af hidindtil efter hans Privilegie og Benaadningsbrev paa at lade hugge og tilforhandle sig Master deroppe i Landet og at udföre til Fredriksstad. Og dog findes ingensteds stor Mængde paa Master udi nogen af fornævnte Skove enten paa Hedemarken eller udi Österdalen, ei heller i Gudbrandsdalen eller paa de andre Steder i Oplandene (dog vel findes Spirer sammesteds i Mængde). Men de Mastetræer, som næst det ferske Vand Möes[2] (ved fornævnte Morskov liggendes) haver staaet, ere allerede meste Parten udhugne i fornævnte Michel Christensens Bevillingstid, og af ham nedbragt til Fredriksstad; og til en stor Del dog vorden brækket og sönderstödt i den stride Fos ved Fredriksstad, kaldet Sarp, paa en mægtig stor jordfast Sten eller Hald, der ligger saa godt som midt i Fossen, foruden andre stenefulde Elve underveis, som forbemeldte Master skulle udkomme igjennem paa lange Veie over 20 Mile, og sommesteds 30, fra formeldte Hedemarken og Österdalen samt Gudbrandsdalen, om kgl. Maj. sig end der nogen Skov vilde have forbeholden; samt

[1]) Morskov er Stange Almindingskov, hvorfra næsten hele Stange Prestegjeld forsynes med Brænde og Bygningstömmer.

[2]) D. e Mjösen.

ikke derfra kan komme udi, uden paa en vis Tid om Aaret, saasom gemenligst, naar Vandet i Elvene (som her kaldes Flommen) er störst, nemlig ved 14 Dage för Pintsedag og 14 Dage efter og det med stor Eventyr og Fare igjennem 14 eller 16 vanskelige Fosser.

Men udi fornævnte Thelemarken og allermest i et Præstegjeld kaldet Fyrrisdal[1] findes de bedste Masteskove ogsaa paa 16, 18 og 20 Palmer og i Mængden, og end nogle over 20 Palmer, dog ikke ret mange, og de fornemste Skove deriblandt kaldes Ekelands, Gaasekjöns, Björnestads, Veers og Napper Skove[2], og er ikke ret langt ud til Stranden fra dem, som fra fornævnte andre Steder, og derfor synes os höilig fornöden til höibenævnte vor allernaadigste Herres og Konges Skibsarmades fremvarende Opholds Fornödenhed med Master og slig Tilbehör bekvemme Middel at skulle betænkes og med det förste udi Værk stilles til at bringe Master ud ved fra fornævnte Skove i Fyrrisdal udi Thelemarken.

Og til den Ende have vi Christopher Urne og Jens Bielke i næst forleden Foraar forskrevet en Borger hid söndenfjelds til os fra Bergen ved Navn Sveder Skruffmager (efter en anden Borger der sammesteds ved Navn Gerbrand Smitt hans Anledning) til at besigte fornævnte Skove i Thelemarken og samt de Elver, Vand, Bækker og Passer, der fornævnte Master fra forberörte Fyrrisdal skulde komme frem over og igjennem, og os siden angive, ved hvad Middel at de kunde fortbringes, som ogsaa (efter fornævnte Skoves og Passers Erfaring af dem) er skeet; og det nemlig formedelst (som os er foregivet) nogen

---

[1]) Fyrrisdal er en Bygd i Molands Præstegjeld, ved Fyrrisvandet, der gjennem Klomme- og Nidelven har Udlöb ved Arendal. Molands og Mo Præstegjelde förte tilforn Navn af Fyrrisdal. Molands Præstegjeld har endnu stor og god Skov, hvorimod Skovdriften i Mo er mindre betydelig.

[2]) Napper og Björnestad ligge i Moland, Gaasekjön og Ekeland i Skafse Annex til Mo. Ved Veer maa enten menes Gaarden Vader i Mo eller snarere Veum i Moland.

Broer at bygge, samt formedelst Knippelvinder og andet saadant, saa og Heste og Folkehjælp og mest ved Folkehjælp sligt at kunne ske, og synderlig over en Bakke (der den besværligste Ort er at komme over med Master, og dog endelig gjöres fornöden), kaldet Klöveröds Bakke[1] og af Somme Klövervoldsbakke, de fornemste Middel at behöves til; thi over denne Bakke næsten fra alle fornævnte Skove i Fyrrisdal skal Masterne overkomme og overslæbes; og fornævnte tvende Personer fra Bergen have vi paa höibenævnte kgl. Maj.s naadigste Behag belovet en billig Foræring eller anden Villighed, om de fornævnte Passer ved god Middel og Böndernes Tilhjælp kunde gjöre saa ryddelig, at de fleste Master uskadde kunde komme derover ned til Skiens By og der udi Stranden, som kan være paa 9 eller 10 Miles Vei i det Længste og mest over ferske Vande af et i et andet, uden paa nogen faa Steder, og de dog noget besværlige, synderlig fornævnte Bakke ut supra, dog er den ikke noget tverbrat, men aflangbrat nedad.

Og at denne Bakke og andre hinderlige Pladser, der ere i Veien, kunne bekvemmes og accommoderes ved tjenlige Middel til fornævnte Masters Udförsel, synes os vel fornöden herhos (om det ellers saa kunde befalde vor allernaadigste Herre og Konge), at hs. Maj. naadigsten ogsaa selv vilde lade forskikke en fornuftig Tömmermand eller Inventurerer hidop i tilstaaendes Sommer ved St. Hansdags Tid, der kunde vide at omgaaes med at bebygge fornævnte bakkede Steder og Pladser med Broer eller anden fabrica til forbemeldte Behov, saa at han og fornævnte tvende Personer fra Bergen da kunde derudinden hjælpes ad og med fælles Raad og Daad paa en Tid heller end paa

[1]) D. e. over Fjeldet fra Skre- eller Vraavandet (der har Udlöb gjennem Nid-Elven til Arendal) til Bandagsvandet (der gjennem Hvideseidvandet og Nordsjöen falder ud ved Skien). For Tiden gaar Tömmeret fra Skafse Annex, Moland og Nissedal i Regelen til Arendal og ikke til Skien. Det her omtalte Experiment at före Mastetræer fra det arendalske Vasdrag til Skien kan paa Grund af Naturhindringer ikke være lykkets.

flere fornævnte magtpaaliggende Værk foretage og fuldfærdige udi nogen af vores samt udi Befalingsmanden over Bratsberg Len hans Bivæsens[1] og ved hans flittige og indstændige Assistence. Og imidlertid indtil dette fornævnte bliver forrettet tilfulde, og til at höibemeldte kgl. Maj. vilde have Master ud fra fornævnte Pladser i Thelemarken, synes os tjenligt og fornödent, alle disse efterskrevne Masteskove paa Ringerike at lade forbyde til kgl. Maj.s sær Fornödenhed, nemlig Öensskov, der En ved Navn Olüf nu paaboer, Ferdkaaraasen[2], en Skov sönden for Mostemmen, Bremskov, Hole Ödegaardsskov[3], Kraasdalsskov, Qvernesunds Ödegaardsskov[3], Mellingen og Nessingen Skove til Sönder Frogsgaarde liggende[3], og Holeruds[4] Ödegaardsskov: intet Tömmer foruden til kgl. Maj.s Behov udi fornævnte Maade af eller fra fornævnte Skove at maa udföres, eller der hugges uden blot fornöden Husetömmer og Brændefang for dem, der boer, og det dem at skulle udvises af visse Skovfogder, som dertil vorder forordnet. Men at Bönderne paa de Gaarde boendes, der Masteskove ligge til, eller der nær op til ere bosiddendes, slet skulle udvises og andre Pladser forskaffes, eller Eiermændene (hvor Selveiere ere) andre Gaarde isteden strax udlægges, efter kgl. Maj.s seneste Determination derom, synes os for vore Personer og paa kgl. Maj.s naadigste Behag ufornöden, indtil forbemeldte Leilighed om Farten med Master udi Thelemarken först bliver experimenteret; thi fornævnte Gaarde paa Ringerike at lægge öde og Vederlag for samme at give paa nöiagtige Steder kan ikke uden nogen Skade og Besværing ske, og dertilmed befindes næsten alle fornævnte specificerede Skove paa Ringerike at være fælles Skove med kgl. Maj., og ikke Enemærkeskove paa 2 nær, saasom hvad kan være anlangendes

[1]) d. e. Nærværelse.

[2]) Færden i Haugs Annex til Norderhov.

[3]) Hole Ödegaard, Kvernesund Ödegaard og Frogsgaarden i Norderhovs Hovedsogn.

[4]) Holerud i Hole Præstegjeld.

fornævnte Skov söndenfor Mostemmen og de Skove til Mellingen og Nessingen liggendes, til videre Erfaring. Udi lige Maade eragtes fornöden, at alle afdömte Sauge paa fornævnte Ringerike samt Modum saa og alle opsagte Sauge og dog siden igjen optagne at skulle forbydes og afskaffes.

Desligeste at forbyde, at ingen Master paa fremmede Skibe herefter at maatte udföres, de, der ere over 12 Palmer, ei heller Bjelker over 14 Alen lange, og derudinden nogen Visiteurer at gjöres fornöden til at have Indseende dermed.

Og belangendes fornævnte Skove i Oplandene, som hs. Maj. ikke saa bekvemmeligen kan faa Master ud fra, som formodentlig fra Thelemarken ut supra, da om hs. Maj. dog naadigsten vilde bevilge nogen visse Personer (som sig dertil vilde lade bruge) Middel og Bekostning at anvende fra samme fornævnte Skove i Oplandene Master at udbringe, da synes os, at det vel uden Skade kan tillades og at de ved Fredriksstad kan udkomme, dog at de, som derpaa faa Bevilling, aarlig ved forbemeldte Fredriksstad halvanden Tylvt Master paa 18 og 20 Palmer og derover til kgl. Maj.s Behov for billig Betaling skulle aflade, og derimod dem at kunde tilstedes et vist Tal Master aarlig til deres eget Behov at lade hugge, udföre og sælge, hvor dem lyster, dog ikke over 40 hvert Aar paa fornævnte Störrelse, om kgl. Maj. saa godt synes.

Og at saaledes af os fornævnte Commissarier gransket, besigtiget, erfaret og befundet er, samt for raadsomt, nyttigt og fornödent eragtet udinden det Hverv om Masteskove og om forbemeldte Passer, os er paalagt at effektuere, da til ydermere Bekræftelse herom under dette vores Hænder og Signeter, som nu tilstede haver været.

Actum Bragernes den 28 October 1631.

Christopher Urne. *Jens Bielke.* *Sten Villumssen* e. Hd.
(*L. S.*) (*L. S.*) (*L. S.*)

VI.

Aktstykker om Finmarken
i Aaret 1667.

(*Meddelte af T. H. Aschehoug*).

Efterfölgende i Rigsarkivet bevarede Breve ere skrevne af *Frederik Schört* eller *Schort*, som var Amtmand i Vardöhus Len fra 1666 til ud i 1667, da han döde paa Vardö. (Saml. til N. Folks Spr. og Hist. VI. 251, Brünnich om Kongsberg S. 194). Brevene vise, at den mislige Tilstand, hvori Finmarken dengang befandt sig, har tildraget sig denne Embedsmands Opmærksomhed og bevæget ham til at overveie saavel de Aarsager, der havde bevirket samme, som de Midler, hvorved de kunde afhjælpes. Hans Forslag til at ophjælpe Lenet ere neppe af det heldigste Slags og nöde ialfald, som dets Historie viser, ingen Paaskjönnelse, uden Tvivl dels paa Grund af hans kort efter paafölgende Död, dels af den hensynslöse Maade, hvorpaa han angreb de bergenske Monopolisters og de egennyttige Embedsmænds Interesser, de mægtigste, som dengang gjorde sig gjældende i denne Egn. At hans Skildring af de bergenske Borgeres Undertrykkelse af Bönderne ikke er overdreven, godtgjöres af to med de her trykte Dokumenter fölgende Thingsvidner, som man ikke har fundet det fornödent at meddele, da deres Hovedindhold er gjengivet i Amtmand Schörts Brev til Gabel.

1.

Promemoria.

Höitærede Hr. Statholder[1]: Jeg haver skrevet Eders Excellents vidtlöftig til og det skikket med Magister Rhodius[2] til

[1]) Statholder i Kjöbenhavn Christopher Gabel, en af K. Frederik den Tredies höist Betroede.

[2]) Om Ambrosius Rhodius, der havde været Professor ved Gymnasiet i Christiania, se Budstikken 3die Aargang S. 439—62 og 487—94.

Christiania, derfra sendte han det med Posten til Kjöbenhavn. Jeg fornemmede af Capitain Morits Degetou, at de havde Tidinger i Kjöbenhavn, at jeg skulde være taget og fört til Skotland, hvilket Gud ske Lov ikke skede. Vi vare tre Skibe i Fölge fra Bergen; vi fornam ikke en Seiler fra det vi seilede fra Bergen og kom til Vardöen. Samme Capitain Morits Degetou haver faaet Hs. Kongl. Maj.s naadige Bestallingsbrev at skal være Capitain paa Vardöhus og skal have aarligen 200 Rd. og af hver Mand i Lenet 1 Vog Fisk, som vel kan belöbe sig til 400 Rigsdaler, hvilket er den fattige Almue til stor Skade; dog lyder hans Bestallingsbrev, at han skal have een Vog Fisk af hver Mand, som andre Capitainer haver havt för ham. Her haver ingen Capitain för ham havt noget videre end 200 Rdl., og efterdi her ikke holdes Soldater eller andre Folk paa Fæstningen, kunde en Sergeant eller Corporal det ligesaavel udrette. Jörgen Friis[1], som her haver havt Lenet, haver givet samme Morits Degetou Capitains Plads og Bestallingsbrev paa 200 Rigsdaler og af hver Mand 1 Vog Fisk; den Vog Fisk haver han vel bekommet af en Del Bönder her i Lenet, som jeg vel skal erfare. Den Tid var ikke Kgl. Majestæts Bestalling derpaa; hans Bestallingsbrev lyder og, at han og derhos skal være Foged i Lenet, om Fogden det vil godvilligen afstaa. Fogden har forseet sig og er given Tyvssag, saa han ikke kan betjene den Bestilling mere som mig synes. Fiskalen haver været hos hannem og begjært Copier af hans Regnskaber; haver han svaret, han kunde Intet gjöre derved, för han kom til Vardöhus. Fiskalen haver nu været her paa tre Ugers Tid, og Fogden er endnu ikke hidkommen. Kommer han ikke i denne Uge, saa er han bortrömt. Denne Capitain Moritz Degetou er meget tilgenegen til Drik, mest til Brændevin; ganske ædru er han sjel-

[1]) Denne Jörgen Friis, som nævnes i Samlingerne III. 157, havde Vardöhus Len fra 1651—1661. Efter ham kom Christopher Orning til Orningsgaard i Söndhordland, der var Fred. Schörts Formand.

den kommen til mig. Dersom det var hans Kgl. Maj.s naadige Behag, at her skulde være en Capitain heroppe, da er der af Dravanterne, som haver tjent for Capitain, og En, som har været recommanderet af Majestæten til Norge, som og haver været i Christiania. Samme lod sig gjerne nöie med 100 Rdl. Bestalling, og kunde Kongl. Maj. dertil naadigst bevilge hannem et Bismerpund Fisk af hver Mand, det kunde de taale. Jeg bör ikke at skrive, hvorledes jeg det vil have, Hs. Kgl. Maj. haver Magt at bortgive, hvad han vil, og Kongens Bestalling bör at efterkommes. Noch kan samme Capitain Morits Degetou have for Fogeds Bestalling 100 Rdlr. til Lön, som Fogden havde Kongebrev paa, og 43½ Rdlr. for Fjeldreisen; er saa hans Besoldning med en Vog Fisk af hver Mand 743½ Rdl. Herforuden holder Fogden Fiskerdrenge, som jeg ikke troer de give Skat for dem, og Fogden holder og Udredersmænd og haver derforuden sin uvisse og Fogedspenge. Herforuden have Fogderne taget mere Skat, end de have gjort Regnskab for, og med hvis Vrag, som her i Lenet er falden, have de handlet, ligesom de og Lensherren sig have kunnet forene om, og naar eftersöges i Cancelliet eller i Skatkammeret i deres Regnskaber, da kan deraf sees, hvad som er fört Kgl. Maj. til Regnskab. Jeg skal imidlertid erfare, saavidt muligt er om Alt, hvis passeret er. I Hans Könnings[1] Tid er strandet — 8 eller 10 Mile herfra — 2 rige beladne Skibe, som ingen Mennesker var paa, og den Tid var Hans Jensen Örbech Foged, som nu er Raadmand i Bergen, og raadede og regjerede, ligesom han vilde; eftersom Hans Könning var en gammel Mand, lod han Fogden raade, formedelst Fogden bekom Hans Könnings Slegfreddatter tilægte. I Jörgen Friis's Tid, medens han havde dette Len, er paa samme Sted kommen i Land 6 rige beladne Skibe, som intet Menneske var paa, deri fandtes Sobel, Maar, Loxer (Losskind) og anden

[1]) Hans Könning (John Cunningham) var Lensmand paa Vardöhuus fra 1619—1651 (Samlingerne, anf. Sted).

Federværk, Vox og Talg i Mængde, saa og Ryssehuder og megen anden Vare, hvorom jeg videre skal erfare, naar jeg paa de Steder kommer; samme Tid var Hans Jensen Örbech og Foged her paa Stedet. Mig er berettet, at en Bonde med sin Sön og Dreng haver bekommet paa sin Part 700 Ryslæders Huder, og er sagt, at samme Foged haver kjöbt samme 700 Huder for 700 Rdlr. Dersom han haver efter Loven[1] kjöbt dennem Kongen til bedste, saa haver han gjort Ret, og fört det i Kongens Regnskaber. For Saadant og om Skatternes Oppebörsel haver jeg ladet arrestere alt hvis Gods Hans Jensen Örbech haver her i Finmarken, til jeg faaer Kongl. Maj. min allernaadigste Arvekonning og Herres Anordning herom. I min forrige Skrivelse haver jeg skrevet Hr. Statholder vidlöftig til om Lenens Indkomst og Andet, saa og anlangende Christopher Orning, hvorfor jeg haver ladet arrestere Alt, hvis han haver her i Finmarken til videre Ordre. Nu kan Hr. Statholder lade efterse i de forrige Ornings Regnskaber, saa kan erfares en Del, hvad Ret eller Uret de forrige Lensherrer og Fogder haver gjort. Underfiskalen, som boer i Nordlandene, er her hid kommen for 3 Uger siden. Om han vil gjöre efter min Befaling, hvis Ret er, vil Tiden give sig. Jeg haver efter hans Begjæring ladet ham bekomme til Efterretning Alt, hvis han finder her paa Slottet; Skattebrevene haver jeg bekommet, saa og tre Breve fra Hr. Statholder Gyldenlöve fra Akershus med Kgl. Befalinger, hvilke med Flid skal forrettes. Og kan i Aar fuld Skat gives, eftersom det haver været temmelig godt Fiskeri i Aar; havde det ikke været saa langvarig Storm, saa havde det været et meget rigt Fiskeri, og kunde den Skat lettelig gives af Bonden, dersom de Borgere og Tjenere, som de Bergens Borgere her i

---

[1]) Chr. den Fjerdes norske Lov, Kjöbebalken Cap. 9, forbeholder Kongen förste Kjöb til alle Varer, som Kongen behov haver, men forbyder Fogden at kjöbe slig Vare sig selv til bedste eller sælge til Forprang.

Lenet have, handlede med Bönderne og med Finnerne, som de burde at gjöre, med Vægten som de tage, saa og at Bonden maatte godtgjöres, hvad hver Tönde Mel burde at veie mere, end det, de Bonden hertildags have skaffet. I en Tönde Mel burde at udveies 5 Voger Mel efter Loven; da muligt, at Borgerne kunne blive Bönderne skyldige. En Bonde faaer sjelden mere end 3½ Voger, saa og 3 Voger og 2 og 2½ Bismerpund; i det Höieste faa de 4 Voger Mel af en Tönde, er en Vog mindre paa hver Tönde Mel, hvorom Bönderne have suppliceret til mig derom. Gjenparten har jeg sendt til Hr. Statholder Gyldenlöve og forventer Ordre. Dersom Hs. Kongl. Maj. naadigen vilde bevilge, at Borgerne af Bönderne skulde annamme deres Fisk med Skaalvægt og Pund, som de udveie med, saa og at en Tönde Mel, som Borgerne af Bergen sende herop, maa veie efter Kongl. udgivne Breve, som de paa Contoret sende herop, saa og at jeg maatte sætte Taxt paa de Varer, som komme fra Bergen, ligesom jeg bekommer mine Varer og til mine Udredere lader levere, saa og at jeg maatte sætte Taxt paa Fisken, som Bonden aarligen sine Udredere betaler, saa bliver Bonden vel hjulpen, og da kan Bonden vel udgive sine Skatter og Kjöbmanden kan endda vel have sine 30 Procent. Kjöbmændene tage en Vog Fisk an af Bönderne ikke höiere end ½ Rdl.; somme tage 2 Voger, saa og 1½ Vog for 1 Vog, naar Fisken ikke er saa god, som Borgerne det vil have, uanseet at samme Fisk gjælder ligemeget til Smellerne, som komme her fra Nordland. I Nordland yder Bönderne deres Fisk, Vogen for 1 Sletdaler, som Fiskalen haver mig berettet, ligesaa kunde det her være, efterdi at Fisken gjælder i Bergen 6 ℔ og undertiden 7 ℔ og til Fragt gives af hver Vog 1 ℔ i det höieste, da kan Bönderne have paa hver Vog Fisk 1 slet ℔ mere end de nu faa. Naar Fisken gjælder i Bergen 1 Rd., saa have Borgerne paa hver Vog to slet℔, er paa 100 Rdl. 33 Rdl. 2 ℔ Profit; er en stor Rente, foruden det de fortjene paa Varene. Som de nu tage en Vog Fisk for 3 slette Mark, er ½ Rdl., saa have Kjöbmændene paa 200 Vo-

ger Fisk, gjælder her 100 Rdl., 66 Rdl. 4 ß. Profit; derfor ere ei Bönderne mægtige til at udgive Skatterne eller komme af Gjælden. Dersom Hs. Kongl. Maj. vilde lade opberge den ene Mark af hver Vog Fisk aarligen til kongelig Udgift, det kunde belöbe sig til 3 eller 4 Gange saameget Skatterne, og vàr Bönderne til ingen Skade, og Kjöbmændene havde dog Fortjeneste nok, tilmed skulde Bonden glæde sig, naar Noget af det blev bevilget, som heri skrevet er, hvorpaa jeg erventer Kgl. Maj.s naad. Ordre. — Her er en Ungkarl, som er svensk og haver været Rytter i ni Aar i Sverige, haver slaget sig med en Soldat, som af et Hug i Hovedet er bleven död, da er samme Karl, ved Navn Peder Lauritsson Svenske, fra Sverige bortrömt og kommen til Bergen; der haver han tjent i to Aar. Siden er han hidkommen for et Aar til Vardöen og givet sig i Tjeneste. Presten her haver hannem afløst og forladt hannem sine Synder; samme Peder Svenske vil nu gifte sig og blive her paa Stedet; Presten, Hr. Christen, vil ikke trolove dem sammen, om jeg hannem det vil befale paa Kgl. Maj.s Vegne, uanseet at man i Loven saavelsom i Kirkeordinantsen Intet haver om saadant Tilfald; imidlertid kan man vel tænke, at de leve her i Synd hemmeligen; hvad aabenbar bliver, skal efter Loven blive straffet. Her haver ingen Bisp været her paa 5 Aars Tid eller Nogen paa Bispens Vegne, ei heller nogen Lagmand. Jeg sendte Hr. Statholder en Copi af Preben von Ahns[1] Kongebrev paa Hvalfiskeri i Nordland og Finmarken. Han kan ikke overkomme i Nordlandene, om det skulde ret bruges; her i Finmarken er og god Leilighed til Hvalfiskefang, som jeg i min sidste Skrivelse har skrevet om, tilmed bör jeg at gjöre min yderste Flid for at forbedre Lenet, og bringe Kongens Indkomst det höieste muligt er. Min Mening haver jeg skrevet uden paa samme Copi, hvorpaa jeg vil formode Svar ved förste Leilighed. Jeg havde gjerne en Copi af den Ed, jeg haver svoret min allernaadigste

[1]) Den samme, som er omtalt i Samlingerne II. 512.

Arvekonge og Herre, paa det jeg ofte den gjennemlæser. Jeg var 4 Gange hos Kantsleren derom. Han lovede mig den; men jeg maatte altid gaa til forgjæves. Her er nu i disse Dage temmelig stor Storm, Sne og Hagel og Regnveir, en Dag kan det være et deiligt Veir, som skjönt Sommerveirligt, den anden Dag som Vinterveirligt. Der ligger en Ö her i Lenet, kaldes Sörvær eller Söröen[1]. Samme Ö holder Lagmanden sig til at tage en Del Rettighed deraf i 2 Aar, og Kongen haver Rettigheden deraf det tredie Aar, og en Lensherre paa Bergenhus skal have gjort Mageskifte med Lagmanden; findes ingen Kongebreve derpaa, saa lader jeg det ikke passere. Christopher Orning haver forpagtet den Rettighed det tredie Aar til Lagmanden for 20 Rdl. aarlig. Denne Indkomst deraf burde Lensherren at gjöre sit Bedste med selv at lade annamme, hvis deraf kan komme, og gjöre Regnskab deraf uden Kgl. Benaadninger. — I Jörgen Friis's Tid er deraf given aarligen 40 Rdl., som mig er berettet; jeg skal nu se til, hvad jeg deri kan gjöre efter min Skyldighed. Her er hidkommen med Skipper Anders Hess fra Bergen 12 Drenge, som Bergens Borgere have sendt de 10 herop, som haver ingen Pas eller Beskeden havt med sig, og 2 Drenge haver Christopher Orning sendt herop, som bekjende at være udskreven i Kongens Tjeneste, og Christopher Orning skulde havde bedet dem lös, og have ingen Pas eller Besked med sig, hvorfor jeg haver dem anskreven i Kongens Tjeneste til videre naadig Ordre, og Borgerne af Kiberg, som havde sex af samme Drenge, havde suppliceret til mig og vilde love for samme Drenge til jeg fik Ordre derom; det kunde jeg ikke bevilge, efterdi Drengene kunde og burde at gjöre Kongens Tjeneste, da have Borgerne sendt Drengene mod Befaling til Kiberg; Borgerne haver jeg ladet arrestere, til de skaffe Drengene hid igjen, om de holder det ud, vil Tiden give; thi de agter ingen

---

1) Se Jörgen Sporrings Relation ang. Finmarken i Topographisk Journal 6te Hefte S. 61.

Befaling, hvorfor de skal tiltales for Retten, om Fiskalen vil ret omgaaes hermed, da falde de i höi Straf. Skipperen, som haver fört samme Drenge herop, haver forbrudt Skib og Gods, efter Kongens Brev, om det ret skal overholdes, hvorom jeg vel faaer en streng Befaling. Skipperen kommer noch en Reise hid; findes han ikke her, saa findes han i Bergen, om han skal have Straf. Han undskylder sig, at han ikke vidste, hvad Folk han havde inden Skibsborde, för han kom i Söen. Dersom de havde formange Piger og Drenge i Tagthuset i Kjöbenhavn, da kunde vel nogle hidsendes, at Landet kunde blive bebygget og formeret, omendskjönt det var Horer eller Andre, som ikke maatte blive i Danmark, at de kun maatte komme hidop, her skal de vel blive tæmmet. Her er kommen to hollandske Fiskere med deres Fiskerskibe, som havde Skrivelse fra Carisius i den Hag[1] til Orning om at fiske, da haver jeg dem paa Kongl. Maj.s naadige Behag det bevilget; de skal give deres Tiende og de kommer Ingen for nær her i aabenbare Hav. Om Told af saadanne skal tages, faaer jeg vel Ordre om. Noch er en hollandsk Skipper kommen hid med hans Skib at kjöbe fersk Fisk og vil före den til Frankrige; efterdi det om otte Dage bliver i den Tid, at Fisken tjener ikke til at törkes, og Salt have de lidet her, Fisken ned at salte, haver jeg samme Skipper bevilget for Betaling at kjöbe Fisk, hvoraf Tienden skal gives. Med den Tiendekande, efter min Mening, er ikke ret, og findes et Kongebrev, derom er udgivet paa Haderslevhus den 8 Febr. Anno 1659, at der skulle paatales. Borgerne ere de slemmeste dermed; med Bönderne kan man vel komme til Rette. Borgerne tage af 17 Fiske, som de fortiender af 200 Fiske, som burde at være 10 af hvert 100 efter Loven, men det er efterladt paa 8 Tal af et stort Hundrede og 9 Tal af det andet store Hundrede; om de 17 Fiske ikke veie mere end 24 M℔, saa tage de 12 M℔ af for Tiendekanden eller og Underfogderne tage de Fisk af for

[1]) Peder Carisius, Kongl. Resident i Holland i atten Aar.

Tiendekanden, som haver været en gammel Skik og give Bönderne eller Borgerdrengene 1 Kande Bergensk Öl for de 12 Mærker Fisk, hvilket bedrager sig meget i Mængden, og findes ingen Breve derom, at Saadant er bevilget. Saadanne 17 Fiske kan veie en Vog eller mere, saa bliver det dog paa samme Viis, at 12 M℔ Fisk afgaaer for Tiendekanden, til jeg faaer nogen Ordre derom. — Der ere mange gamle Studenter, som ere fattige, og ikke lettelig bekomme noget Kald. Dersom 4 eller 6 godvillig vilde komme herop, kunde jeg det saa ordinere hos Presterne, at de lettelig kunde have deres Föde; Bönderne gav dèm gjerne Noget dertil. Jeg vil og give dem Noget dertil, som vel skal være det Meste, formedelst at nogle Steder have Presterne saalangt over Sö og salt Hav, at Bönderne ikke kunne faa mere end 3 eller 4 Prædikener om Aaret. Samme fattige Studenter kunde ordineres i Kjöbenhavn, saa gik ingen Bekostning derpaa, eller maaske naar nogen Prest skal kaldes, da skeer det gemenlig efter Gunst og Gave; saa kunde samme Studenter bo paa de Steder, som fornöden er og hos deres Prester undertiden, saa kunde de blive Prester, naar En affalder efter Kgl. Majestæts naad. Villie. En Falkefanger er her ankommen med de hollandske Fiskerskibe, samme Falkefanger haver sin Sön med sig, som er i Prindsen af Oraniens Tjeneste. De have ingen Breve andet end Copibrev af et Kongebrev, dateret Agershus den 21 Augusti Anno 1648, som Kongen haver skrevet Grev Vilhelm Prinds til Oranien, at den Falkener Vilhelm Werbrögen maatte nyde Falkefangst paa nogle Steder i Norge; derhos havde de et Kgl. Brev, dateret Glückstad den 28 Mai 1638, om samme Falkefangeri paa deres Livs Tid. Efter saadan Besked haver jeg det dem bevilget, paa Kgl. Maj. naadige Behag, efterdi ingen Falkefanger haver været her paa 5 eller 6 Aars Tid, og kommer ingen til Skade, da de have givet af Stederne, som tilforn givet er, som de fange paa, 4 Rdl., er af af disse to 8 Rdl., som de mig betalt have, som i Regnskabet skal indföres. Den tiende Falk vil jeg og tage deraf og sende

med de sidste Skibe til Bergen. Jeg giver Falkefangeren saadan Besked, at han ikke faar Forlov at fange her i Lenet mere, uden han haver nyt Kongebrev derpaa eller anden Bevilling. — Gud veed, at jeg ikke gjerne ville forsee mig med nogen Ting, men min Ed oprigtigen efterkommendes, forhaabendes at jeg bekommer en kort Extract i det meste at gjöre og lade, hvor jeg des bedre kan efterrette mig. Jeg haver fornemmet, at Generalmajor Rus[1] er nu paa Bergenhuus Commandeur. Dersom Hr. Statholder kunde mage det saa med kgl. Majestæt, at Generalmajor Rus maatte faa Befaling at sende herop med förste Skibe fra Bergen 12 eller 20 Soldater, og om det blev Fred, at her da maatte opkomme 100 eller 2, saa kunde Lenet blive med Folk besat igjen, som höiligen er fornöden. Vil hermed have Eder Alle i Guds Beskjærmelse befalet. Vardöhuus den . . . . Anno 1667.

2.

Höibaarne Hr. Statholder Güldenlew og General over Norges Rige! Gud Allermægtigste bevare Eders Excellents for alt Ondt! Jeg haver skrevet Eders Excellents vidtlöftigt til med Magister Rhodius og over Land haver jeg skrevet to Breve, om de ellers er kommen tilstede; jeg haver bekommet Eders Excellents 3 Skrivelser, det förste, dateret Agershuus, den 1 Febr., det andet den 9de ditto, det tredie den 15de Februar Anno 1667 med hos fölgende kgl. Befalinger, hvilket Altsammen med Flid skal forrettes; jeg haver og med samme Skipper fra Bergen bekommet fire Kongebreve fra Kjöbenhavn, derhos Skattobrevene og Andet,

[1]) Er vel Hollænderen *Henrik Rüse* til Sawart, som under K. Christian den Femte blev Friherre til Ryssensten i Jylland, og i nogle Aar var General-Lieutnant i Norge; en i sin Tid bekjendt Ingenieur. Se Samlinger til det N. Folks og Sp. Hist. IV. 334, saa og en biographisk Skizze (af J. C. de Jonge) fra hollandsk oversat af E. P. Rosendahl; Nykjöbing paa Falster 1846. 8. Se ogsaa en Bevilling af 5 April 1671 iblandt Rescripterne, hvilken viser, at han paa sin Hollandsk speculerede i Handelen.

som og skal flittigen forrettes og efterkommes. Her komme kun engang endnu Skibe op fra Bergen för Vinteren; jeg forventer dermed Svar paa min forrige Skrivelse fra Hs. Excellents, om ske kan. I Nordlandene have de Breve det ganske Aar igjennem med Posten, det kunde og ligesaavel ordineres, at man hver to eller tre Maaneder kunde have Breve overlands; dertil maatte Finnerne Noget bevilges; de i Bergen gav og vel det Meste dertil; det jeg haver sendt til Hr. Statholder Gabel, sender jeg en Gjenpart deraf, om Eders Excellents ellers vil umage sig og læse saa vidlöftigt. Dersom Hs. Excellents havde seet dette Sted, veed jeg vel, at jeg fik Befaling paa et bekvemmere Sted en Skandse eller Fæstning saa stor (at bygge), at saamange Folk, her var fornöden, kunde bo derinde, saa og nödvendige Magasinhuse, og hvis fornöden dertil bör at være. Dette haver været af Begyndelsen firkantigt af Steen opsat, som noget er forfalden, saa vel som det ene Bolværk er nede, saa jeg ikke kan varte efter Ordre, det at lade forfærdige, men maa forfærdiges, nu man kan komme med Spaden i Jorden, at jeg kan faae det noget til Rette igjen. Preben von Ahn haver havt Kongens Brev paa Hvalfiskeriet i Nordlandene og i Finmarken i tre Aar; nu de tre Aar ere forbi, haver han bekommet Kongens Brev paa 10 Aars Tid med stor Frihed, han kan ikke overkomme det i Nordlandene; her er og Leilighed at anlægge 2 Hvalfiskeriers Fang. Jeg sender en Copi af samme Kongebrev og mit Svar derpaa, skrevet ligesom jeg det sender til Statholder Gabel; om jeg faar Kongens Brev derpaa, skal det gaa bedre til, og med Guds Hjælp komme snart i Værk; her findes ikke en Landsdommers[1] Dom paa Slottet eller rigtig Copi af nogen Landsthings[2] Dom, uden udi Jörgen Henriksens[3] Tid, ei heller det Stettinske

---

[1]) d. e. Lagmands.

[2]) d. e. Lagthings.

[3]) *Jörgen Henriksen* af Familien *Staur* eller *Stafre* var Lagmand i Nordlandene og Finmarken 1616 og var det endnu 1636, da (som sees af

Fordrag[1] og ingen rigtig Skattemandtal. Maatte jeg bekomme Ordre, hvor jeg skulde sende Kongens Tiende og Leding hen; derfra maa man lade fragte Skib hid, uden her komme fra Kjöbenhavn Skibe, som en Skipper, som jeg kom fra Kjöbenhavn med til Bergen, lovet at ville komme herop, om det blev fredeligt; komme her Fremmede, da sælger jeg dem Kongens Part, for det kommer Intet Bergens eller Throndhjems Privilegier ved; uden Ordre eventyrer jeg ikke Kongens Fisk; Pengene gjör jeg paa Vexel over; Alting skal med Guds Hjælp gaa lykkeligen an og oprigtigt i alle Maader. Vil hermed have Hans Excellents Hr. General og Statholder i Guds Beskjærmelse befalet. Af Vardöhus den 1 Juli 1667. Hr. Statholders underd. Tjener

Frederik Schört.

(Efterskrift). Dersom jeg maatte faa en kongelig Befaling, at alle Borgerne her i Lenet skulle skrive Böndernes Regnskaber ud, saavelsom Finnernes paa Stempletpapir, hvad Bönderne og Finnerne af dem have bekommet, saa og hvad de af Bönderne igjen bekommet have, saa kan man se, hvorledes der handles med Kongens Tiende; tilmed burde at efterveies, hvad Fisk her bliver overstaaende i Lenet, saa kan lidet Uret ske. Her haver ikke været mere Stempletpapir i Lenet i 5 Aar end for 116 Rdlr., som ikke var betalt, der jeg reiste fra Bergen. Jeg skal se til, saameget som muligt er, da maatte mig tilskikkes 1000 Ark fra No. 7 til No. 11. Jeg skal gjöre god Regnskab derfor. Komme her Fremmede og vil kjöbe Fisk, da sælger jeg Kongens Fisk til dem, det dyreste jeg kan, indtil jeg faar Ordre derom. Det gemene Kjöb er her for Vaagen $1/2$ Rdl., i Rusland kan de have Vaagen for to slette Mark og derunder.

Vardöhus den 1 Juli 1667.

Saml. til det norske Folks Sp. og Hist. 5te B. S. 281) Manderup Pedersen af Slægten Schönnebölle fik Expectance paa Lagstolen.

[1]) Af 1570.

Fiskalen Severin Berg haver sagt, at Kongen haver gjort mod Lov og Ret udi hans Dont, for det Andet haver Fiskalen sagt, at han vilde Intet videre tage sig for i nogen Sager, efterdi at Kongen saavelsom Hr. Statholder Gyldenlöve forfremme dennem, som have gjort den störste Uret; for det Tredie sagde Fiskalen, at min Broder Oberst Schört havde sat ham fire villige Kommissærer udi hans Sag. Dette kan jeg ikke anderledes bevise end med min Ed skriftlig og mundtlig, naar paaæskes, og var Anne Magister Rhodius's derhos, som det hörte og det med skriftlig Ed bekræfter, saa og vil det mundtlig gjöre, naar behov gjöres.

Dette er sandt, det jeg haver skrevet om Fiskalen, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Frederik Schört.

Det er sandt, som Hr. Amtmanden haver skrevet om Fiskalen, og jeg dette haver hört med meget Mere, saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord.

Anna Magister Ambrosius Rhodius[1].

3.

Höiærede gunstige Hr. Lensherre, Monsieur Fred. Schiört! Eftersom vi af Eders Fromhed have været tilspurgt, anlangende de Troldkvinder, som her var brændt for nogle Aar siden, i velbaarne Christopher Ornings Tid, om der var Nogen, som var piint, förend som de var dömt, da var der tvende, som var piint og döde i Fængslet; den Ene var en Enke, S. Peder Krogs Kvinde af Madkorff, ved Navn Ingeborg; hun blev piint og klippet med gloende Tænger, og Svovl paa hendes Bryst paa Pinebænken; da blev hun tilspurgt, om hun ikke vilde endda bekjende, hvortil hun svarede: Jeg kan ikke lyve paa mig selv eller nogen Anden, men sagde: Aa nei, saa kan de pine Kroppen, men Sjælen skal de dog intet pine, og hun döde nogle Dage derefter

[1]) Denne sidste Bevidnelse er skrevet med Anna Rhodius's Haand.

foruden Dom, blev saa henslæbt og lagt ud paa Öen henimod Galgen. Den anden var en fattig Mands Kvinde, som tog Almisse, kaldet Vardö-Hans; hendes Navn var Dorthe. Hun blev havt paa Söen, og samme Aften paa Pinebænken og grueligen piint; hun döde samme Nat i Fængslet foruden Dom og blev udslæbt i en Kjærrist og kastet paa Baalet med de Andre, som blev brændt den Tid, og eftersom vi ere tilspurgte om andre Tvende, som ere henrettede, som var Smed Olufs Kvinde ved Navn Siri Jonsdatter og Christen Hansens Kvinde ved Navn Gunhild, da have de faaet deres Dom efter deres Bekjendelse for Retten, som findes i Thingbogen; de blev piint, siden de havde faaet deres Dom, formedelst de gik fra deres Bekjendelse; de bleve henrettet foruden Sacramentet; hvad Aarsag der var til, det veed vi ikke. Siri Jonsdatter, hun raabte sig uskyldig i den Död, der hun blev kastet paa Ilden. Christen Hansens Kvinde hun sagde, der hun blev kastet paa Ilden: Gud annamme min Sjæl! At saa i Sandhed er, bekjende vi med vore Signeter her neden under. Actum Vardöen den 30 Jan. 1667[1].

(Sex Segl).

---

[1]) Nogle ældre Trolddoms-Sager i Finmarken omtales i Prof. B. M. Keilhaus Reise i Öst- og Vest-Finmarken (Christiania 1831. 8.) Side 215—218. Se og L. Leem over Finmarkens Lapper (Kbhvn. 1767. 4.) S. 452 ff.

VII.

Bidrag til Norges Historie 1716—1719.

(Meddelte af Chr. Lange).

1. Hans Nobels Indberetning til Kongen om Forholdene i 1716.

Den i 1846 paa Gaarden Leangen paa Strinden afdöde Proprietær *Ludvig Must* overlod i 1844 Hr. Justitiarius Berg nærværende i flere Henseender mærkelige Memorial, som han havde fundet blandt sin Faders Kancelliraad Erik Musts, Hans Nobels Dattersöns, Papirer, til Offentliggjörelse paa passende Maade. Det er en samtidig Afskrift, uden Tvivl med Forfatterens egen Haand, som den i al Fald i höieste Grad ligner. Læseren vil her finde en Fremstilling af de norske Tilstande ved og under det svenske Indfald i Norge 1716, forfattet af en Mand, der selv var Medlem af *Slotsloven* eller det överste Regjerings-Collegium i Norge og saaledes nöie kjendte Forholdene. Hans Beretning bliver af saameget större Værd, som han sees at have været uenig og misfornöiet med flere af sine Kolleger, samt i det Hele opfattet Stillingen anderledes end disse, af hvis Indberetninger de hidtil offentliggjorte Efterretninger om Krigen 1716 ere öste. *Hans Nobel* var, som dette Skrift ogsaa viser, en Skaaning, födt i Christianopel (hvoraf han tog sit Navn) för 1660, og blev 1703 efter Hans Lillienskjold Amtmand i Romsdals Amt, hvor han udvirkede, at Reknæs Hospital for Spedalske blev stiftet. Fra 3 Nov. 1713 til 27 Okt. 1719 var han Medlem af Slotsloven, men sees ikke at have været tilstede i samme förend fra Sommeren 1715, da Slotsloven havde 6 Medlemmer. Hans Sön *Hans Nobel junior*, som han skriver sig, der var Amtmand i Stavanger Amt fra 1714—1725 og döde 1752, er bleven forvexlet med Faderen. Til de Efterretninger om den ældre Hans Nobel, som J. Chr. Berg har leveret i G. P. Bloms Forklaring over Hoved-Matriculerings-Commissionens Arbeide (Chr. 1826. 4.) S. XIV—XV,

sammenholdt med Samlinger til det norske Folks og Sprogs Historie VI. S. 177,[1] kan föies, at han, formodentlig mod Slutningen af 1717, ægtede den samme Aar afdöde rige Kjöbmand i Brevig *Anders Nilsens* barnlöse Enke, hvis Formue (rigtignok af Nobels Uvenner) ansloges til mindst 184000 Rdlr. Strax efter anmodede Vicestatholder Kragh ham i Brev af 18 Jan. 1718 om at „persvadere sin Kjæreste“ til at forstrække Admiral And. Rosenpalm til Söarmaturens Reparation med mindst 20000 Rdlr., og förend Udfaldet heraf i Kjöbenhavn kunde være bekjendt, udgik kgl. Ordre af 5 Febr. til Etatsraad V. de Tonsberg, Vice-Admiral Rosenpalm og Kancelliraad Peter Falck, Præsident i Christiania, at anmode Justits- og Kammerraad Nobel om et Forskud af 40000 Rdlr. eller mere til den i Nordsöen befindende Eskadres Istandsættelse. Disses Indberetning af 4 Marts om Udfaldet af deres Ærinde er ligesaa bitter mod Nobel, som dennes nedenfor trykte Memorial er mod Tonsberg. Nobel skal have negtet baade at kunne og at ville give saadant Forskud: „Han havde gjort sin coup, fundet Havn, og bad Lykken og Haabet Farvel“. I en Fölgeskrivelse til Oversekretæren i Danske Kancelli D. Vibe fra Tonsberg alene, sætter denne Nobels Afslag i det værste Lys, og sender en Specification over Anders Nilsens Boes Tilstand, „förend han i 1717 ved Döden afgik“. Herefter udgjorde dets Massa 184000 Rdlr., nemlig: Udestaaende Gjæld indenfor Langesund 21000 Rdlr., hvoraf 12 à 14000 uvist; Udenlands staaende 58400 Rdlr.; Sölv, Guld og rede Penge 30000 Rdlr.; faste Eiendomme, Skibe m. v. 74600 Rdlr. I sin Skrivelse til de tre Udsendte af 3 Marts ytrer Nobel, at han paa Baron Kraghs Begjæring allerede, medens han endnu ikkun var forlovet med sin Hustru, havde faaet hende til at forstrække Kongen med 7000 Rdlr. i rede Penge og 3000 i Materialier; at han havde overtalt Forskjellige i Egnen til at gjöre Forskud, og sendt sin Sön i samme Öiemed til Vestlandet; at han vedbliver sit Tilbud at ville pantsætte sine Eiendomme til Enhver, som derpaa vil laane Kongen rede Penge, og at han ligeledes til sammes Tjeneste vil anvise Alt, hvad man kan faa hans Debitorer til at afbetale paa deres Gjæld. Ved Missive af 26 Marts 1718 paalægges Vicestatholder Kragh at indberette, om Nobel har opfyldt nogen af disse Tilbud, og hvad der paa slig Maade er indkommet, samt „saafremt han endnu intet haver betalt eller forskudt, at du hannem erindrer derudinden at gjöre efter hans Löfte til vores Tjeneste alt det ham mest muligt være kan“. Det endelige Udfald har jeg ikke kunnet finde.

Ved Begyndelsen af Aaret 1716, da Nobel efter Ordre indtraadte som aktivt Medlem af Slotsloven, bestod denne desuden af fölgende Medlemmer:

1) Den sammesteds som Tolder paa Nordmöre anförte Hans Nobel er snarere Sönnen, end (som man der har formodet) Faderen.

1) Baron *Frederik Kragh* til Stensballe-Gaard i Jylland, födt 1655 og död 1729; han blev 1713 Vicestatholder i Norge (Instrux af 19 Sept.), tiltraadte Embedet 1714 og afgik 1721. Han var anden Gang gift med en Datter af *Peter Griffenfeld*, og hans Strid med Sekretær Johan Hasse[1] om Seglsportlerne (Resk. 22 Okt. 1714. 8 Febr. 1715. 29 Nov. 1717) antyder, at han var en pengebegjærlig Mand. (Jfr. Gjessings Jubellærere II. 1. S. 202. Höjer, Leben Friedr. d. Vierten, I. 241. Hofman, D. Adelsm. I. 190). — 2) *Caspar Herman v. Hausmann*, Geheimeraad, Generallieutenant og Ridder (Storkors) af Danebrog, en Halvbroder af Statholder U. F. Gyldenlöve og af Födsel en Holstener, blev gift her i Landet med Karen Toller, en Datterdatter af den rige, i 1670 afdöde Hadersleving Anders Madsen i Tönsberg, der var Stamfader for den adelige Familie Tonsberg, og en Datter af Assistentsraad Nils Toller, samt Eierinde af Oslo Ladegaard (se Budstikken 3die Aarg. S. 489, 504 og 691 samt 4de Aarg. S. 633 ff.). Han aflöstes i Slotsloven af Nobel og döde i Christiania 9 Sept. 1718. (Moes Personalhist. I. 39). — 3) Etatsraad *Vilhelm de Tonsberg*, Stiftsbefalingsmand over Agershus Stift fra 1710 til sin Död 1731, skrev sig til Ulveland paa Eker, og var Sön af den i 1705 som Stiftamtmand i Bergen og Medlem af Slotsloven afdöde Mathias de Tonsberg og Anna Katharina Mecklenburg. Han blev Stiftamtmand i Bergen efter sin Fader, forflyttedes derfra til Christiania 1710, og indtraadte da tillige i Slotsloven. — 4) Etatsraad *Hans Blixencrone*, Justitiarius i Overhofretten, om hvem Efterretning haves i Saml. til Norske Folks og Sp. Hist. IV. 312—314. — 5) Etatsraad *Hannibal de Stockfleth*, Lagmand over Christianias Laugdömme samt Assistentsraad i Overhofretten, död 1721, en Brodersön af Biskop Mag. Henning Stockfleth og Stifsön af den rige oplandske Lagmand Jörgen Philipssen (jfr. Budstikken 3die Aarg. S. 501 f.).

Stormægtigste allernaadigste Konge og Herre!

Saasom det mig af Eders kgl. Majestæts Kammer-Collegio d. 19 Septbr. næstafvigte er bleven communiceret, at Eders kgl. Maj. allernaadigste Villie og Befaling er, at jeg fremdeles formedelst de nu i disse Tider forefaldende Forretninger skal con-

1) Denne, der döde 1726, var gift med den ældre Stiftamtmand Christian de Stockfleths Datter Magdalene de Stockfleth, som beaad Töiens adelige Sædegaard.

tiinuere udi Slotsloven; thi vil jeg da, for at bevise med hvad Troskab og Nidkjærhed jeg udi disse vores sidste indfaldende Krigstider har tjent Eders kgl. Maj., indgive dette udi min Svaghed forfattede, som jeg ellers ved min Nedkomst[1] havde tænkt at overlevere udi Eders kgl. Maj. egne Hænder, hvoraf jeg allerunderdanigst vil formode, at Eders kgl. Maj. baade skal have en sand og bevislig Beskrivelse om vores da værende Tids Tilstand og Forhold, saa og finde de Underretninger, som kunde tjene Ed. kgl. Maj. i Fremtiden, om saadanne casus, det dog Gud forbiude, oftere skulle indfalde.

Indeværende Aar den 19 Febr., da jeg kom reisendes fra Throndhjem til Christiania, forefandt jeg Hr. Etatsraad de Tonsberg paa Eidsvold Præstegaard 7 Mile nordenfor Christiania, hvor han da under andet fortællede mig den utidige Depence, Hr. General-Lieutenant Hausmand nylig havde gjort, idet han havde beordret nogle af de Oplandske Compagnier at rykke ned til Grændsen, saasom han uden al Raison befrygtede sig for en fjendlig Invasion, og havde han dermed bragt Undersaatterne udi nogle tusinde Rdlrs. unödvendige Bekostninger, med videre. Men som jeg endda ikke vidste Tilstanden, kunde jeg ikke svare noget dertil, skiltes derfor samme Dag fra hannem, efterat vi havde spiset tilsammen, og reisede han til Gudbrandsdalen paa Thingene og jeg til Christiania.

Dagen derefter, som var den 20 dito, kom jeg til Christiania, og som jeg der baade af hans Excellence Hr. Statholderen saa og af Hr. General-Lieut. Hausmand hörde Tilstanden langt anderledes end Msr. de Tonsberg mig den havde fortællet, thi persvaderede jeg og de flere Slotslovens Deputerede Hr. Vicestatholderen til at give Mons. de Tonsberg Ordre til, at han strax og uden al Ophold maatte forföie sig ned til os, saa og at holde sit Amts[2] Almuer, særlig udi Gudbrandsdalen, Hede-

[1]) d. e. til Kjöbenhavn.

[2]) *Akershus Amt* bestod dengang af det nuværende Akershus Amt, samt Numedals og Sandsvers Fogderi, Lier, Röken og Hudrums Thinglage af

marken og Österdalen, hvoriblandt en stor Del Skilöbere kunde udtages, parat ved Nat og Dag til Marsch og det med 3 Ugers Kost, hvilket og af Slotsloven blev skrevet til de flere Amtmænd. Men Msr. de Tonsberg skrev Hr. Vicestatholderen tilbage igjen, at det ikkun var histoires faits à plaisir, saasom vi ikke havde os for nogen Fiende at befrygte.

Her begynder da vores förste Forblindelse, thi havde Msr. de Tonsberg fölget Ordre og kommet ind til os ikkun med disse 3 Fogderiers Almuer, som siden blev af Fienden couperede, da kunde vi deraf lettelig udtaget os en 1000 Skilöbere, og havde Fienden da umuligen kunnet komme ind i Landet, thi naar han villet marschere igjennem Defileerne, da kunde disse med deres riflede Bösser gaaet paa Sneen ind paa dem med deres Ski og uden deres Fare skudt dem ned; og naar de laa om Natten paa Sneen under aaben Himmel og varmede sig med deres Stokkeild, da kunde de gjort det samme, saa mange Regimenter Ryttere skulde da ikke kunnet gjort saa stor Tjeneste som disse, dersom de ellers betimelig maatte have bleven brugt.

Den 24, 26 og 28 dito bekom vi udi Slotsloven atter mere og mere Kundskab, at Fienden nærmede sig til vore Grændser, hvorpaa Oberst Kruse blev commanderet at tage sit Canton ved Basmo, Brigadier Vind[1] ved Vinger og Oberst Krag[2] ved Frederikstad,

---

Buskeruds Amt, Heggen og Fröland af Smaalenenes Amt tilligemed begge Oplands Amter, indtil 1756, da Oplandene fraskiltes under Navn af *Oplands* Amt, som atter ved kgl. Res. af 27 April 1781 deltes i de nuværende *Hedemarkens* eller Öst-Oplands, og *Christians* eller Vest-Oplands Amter. Ved kgl. Res. 14 Juli 1760 henlagdes Numedal og Sandsver, Lier, Röken og Hudrum til Buskeruds Amt, og omtr. ved samme Tid Heggen og Fröland til Smaalenene.

[1]) *Ove (Holgersen) Vind,* der döde som Commandant i Frederikstad 1722, var Brigaderer til Fods i den norske Hær fra 17 Okt. 1710 til 29 Nov. 1716, da han blev Generalmajor. Han var fra 10 Mai 1707 Chef for det Akershusiske nationale Infanteri-Regiment, indtil han Nov. 1719 aflöstes af *Johan Henrik Garman.* (Norske Militair-Estat for 1716 i Rigsarkivet).

[2]) Oberst *Arent Kragh* var fra 5 Dec. 1710 Chef for det Smaalenske

som Lützow havde havt tilforn. Oberst Kruse havde ved sit Canton 1200 Mand, 4 Compagnier til Hest og 8 til Fods; de Andre havde enhver omtrent 1800 Mand.

Den 6 Marts fik vi atter Kundskab, at Fienden vilde bryde ind ved Basmo, hvilket Kruse blev communiceret. Men han svarede og skrev igjen til Vicestatholderen, at det var intet .... og dersom han skulde komme, da skulde han ikke faa Tid til at laane anden Ild udi Norge end den han fik af Flinte og Krud[1].

Herpaa kom da Fienden den 8 dito Kl. 11 om Aftenen ved Maaneskin med 800 Heste ansættendes lige paa Kruses Canton, og som ingen af de gode Mænd, der vare, da kunde formodet det, at han skulde kunne kommet over Fjeldet, særlig siden der var saa overflödig megen Sne; thi surprenerede han Oberstlieutenant Brüchmand,[2] som var den Nat paa Hölands Prestegaard og ikkun havde 16 Soldater hos sig. Fiendens Marsch over Fjeldet tilligemed Kruses Canton sees udi hosfölgende Kart Litr. A.

Da nu Oberst Kruse, som ikkun var et lidet Stykke derfra, fornam Morgenen derefter, som var den 9 dito, at Fienden stod

---

nationale Infanteri-Regiment. (Sammest). Han döde 1718 og var gift med Kirstine Elisabet Tonsberg, en Datter af Stig Andersen Tonsberg, Handelsmand i Skeen, en Söster af Feltmarskalk H. J. Arnolds Frue. Han var Sön enten af den 1715 afdöde Oberstlieut. Nils Kragh eller, hvilket synes rimeligere, af Oberst Mogens Kragh.

[1]) Udförligere Efterretninger om *Kruses* Kamp findes i 3die Hefte af *B. Moes* „Aktstykker til den norske Krigshistorie under Kg. Frederik d. Fjerde“, hvor S. 266—424 Uddrag af Krigsforhörene ere meddelte. Disse „Aktstykker“ ere særskilt aftrykte af „*Militairt Tidsskrift*“ 15—17 Hefte. Christiania 1838—1840.

[2]) d. e. *Ulrik Frederik v. Brüggemann*, om hvem nærmere Oplysning haves i de anförte „Aktstykker“ især S. 423—424. Jfr. og *Moes* Tidsskr. f. den norske Personalhistorie. I. 196. Han stod siden 18 Sept. 1711 som Oberstlieutenant ved Akershusiske Infant. Regiment, (Norske Mil. Estat 1716).

saa nær hos sig, satte han sig strax med Vittinghofs[1] og sit eget Compagni til Hest og Kl. 8 Formiddag med en utrolig Bravour bröd ind paa Fienden, hug hans Fortropper tilbage, skjöd sig tête à tête med Prindsen af Hessen, blesserede og repousserede hannem; men som Kongen af Sverge kom derpaa selv med Sqvadron paa Sqvadron, og Kruse blev skudt, thi maatte vores retirere sig og Kruse blev fangen. Nu er her hos dette at sige, at ihvorvel at Kruse for sin egen Person gjorde alt det, en brav Mand burde at gjöre, ja fast mere end man kunde have ventet af ham, saa begik han dog en stor Feil; thi dersom han havde biet en 3 à 4 Timers Tid, og samlet alt sit Folk til sig, som var saaledes som sagt er med Ryttere og Fodfolk til 1200 Mand, da havde han uimodsigelig faaet Kongen af Sverge med hver Mand levendes eller död, saasom han, nemlig Kongen, da ikkun havde 800 udmattede Ryttere hos sig; jeg siger udmattede; thi Fiendens Heste og Folk vare da af den store og besværlige Marsch, som de havde gjort, saa trætte og fatigerede, at de förste ikke kunde komme af Stedet, saasom Hestenes Födder vare opskaarne af den dybe Sne, de havde gaaet igjennem, og Folket forfrösne og udhungrede, ja deres Tilstand var saaledes, at Kongen, som med sit Folk stod udi Prestegaarden Litr. B, turde ikke gribe Kruses eneste Compagni an, som ikkun stod et lidet Stykke derfra ved Broen C, förend Kruse först attaqverede dem. Saaledes faldt da en stor Seiervinding af Kruses Hænder tilligemed en udödelig Ære, og det alene fordi han var (om jeg torde sige det) formeget hastig og hidsig; men hvad skal man sige? Den bedste Mand kan i saa Maader ofte blive overilet, Kruse er dog virkelig en god Mand, der hverken fattes Tapperhed eller Erfarenhed. Vi maa derfor udi saadanne Tilfælde tilskrive Fataliteten og

[1]) *Melchior Georg v. Vittinghof* var Major og Chef for det Österlenske Dragon-Compagni. Oberst Ulr. Christ. Kruses Livcompagni var det Vestre-Romerigske, hvorved Capitain *Ove Ramel Sehested* fra 28 Jan. 1715 til Febr. 1717 var ansat som Capitainlieutnant. (Norske Mil. Estat 1716).

Guds Forsyn meget, som endda ikke vilde give os Kongen af Sverge udi vores Hænder, saaledes som vi efter al menneskelig Apparence havde ham, det jeg troer Oberst Kruse selv befinder og derfor maaske mere besörger sin Vanlykke end sin Hilse, som han herover har mist.

Da nu dette Nedlag blev os i Slotsloven communiceret, blev baade hos Store og Smaa saadan Consternation, at dersom Gud ikke havde forblindet Fienden, saaledes som han gjorde, nemlig at han den Dag og Nat, som var den 9 og Natten til den 10 dito, ikke havde opholdt sig paa Höland, som ikkun var 5 Mile fra Christiania, men alene flyt sig 2 Mile længere ned i Bygden, da havde Norge resikeret. Men vor Herre, som vilde frelse Landet, lod Natten derefter og den ganske Uge siden igjennem falde saadan Mængde Sne tilligemed Storm og Fok, at han nolens volens maatte blive under Fjeldet.

Herved fik vi da nogen Tid til at sætte og recolligere os igjen. Slotsloven begjærede at consulere med den commanderende General, hvad udi saadan overhængende Fare var at gjöre, hvorledes Tropperne skulde samles, Landet opbydes, Armeen, Sö-Esquadren og Fæstningerne forsynes, hvor Proviant og Penge skulde tages fra; thi vi havde da af alle Kongens Sö- og Land-Intrader ei mere end 200 Rdlr. per Cassa, saaledes vare Eders kgl. Majestæts Penge ved Vexler og Negotiage udtagne.

Her blev da beslattet, at Brigaderer Vind skulde forlade Vinger og forföie sig med sine Tropper til Christiania, General Lützow ligeledes forlade Frederikstad og conjungere sig her med Vind, Gaarmand[1] og de flere. Men her var nu Gud med sin Hand atter tilstede; thi dersom Mörner, som laa imellem Lützow og os, og Kongen af Sverge, som laa mellem Vind og os, havde

[1]) Oberst *Johan Henrik Gaarmand* eller *Garman* var Chef for Vesterlenske nationale Infanteri-Regiment fra 13 Febr. 1712 til 29 Nov. 1716, da han som ovenanfört fik det Akershusiske Regiment efter Generalmaj. Ove Vind, og efterfulgtes af *Sten Blix*, der hidtil havde været Obertslieut. ved Regimentet.

couperet dem, saaledes som de begge letteligen kunde have gjort, da havde Norge atter resikeret; men begge disse gode Mænd nemlig Lützow og Vind brugte ved deres Marsch en berömmelig Conduite; den förste kom 8 Timer förend Mörner, og saaledes kom han igjennem, og den anden tog en Tour imod sine Ordre og gik Fjeldveis uden Trommeslag forbi Kongen af Sverge, og saaledes kom han med hver Mands Forundring igjennem.

Herved blev da vores Armé med 3500 Mand forstærket, Bönderne kom da ogsaa udi Mængde ind til os, hvoraf Monsr. de Tonsberg lod præsentere en Del af sit Amt med Faner og Spil, men Gud bedre, de bleve ogsaa dermed forladte; Hovederne vare borte, Amtmændene, Fogderne, Sorenskriverne og de flere, som burde före dennem an, holdt sig mest tilbage; det arme Folk gik Gaderne op og ned og raabte, at de vilde have Nogen som skulde före dem an imod Fienden, men her fandtes ingen. Jeg talte ikke en, men mange Gange til Hr. Vicestatholderen, at man burde statuere Exempel paa saadanne, som ikke ville efterleve deres Instructioner, suspendere og afsætte dennem, og sætte andre i Stedet igjen, som vilde gjöre hvad Embederne udfordrede; men det fandt ingen Gehör, og for at udvise alene med et Exempel Bondens Hjerte og Villie til at gaa mod Fienden, da tog Bönderne udi et Fogderi, kaldet Thelemarken, fat paa deres egen Amtmand, som ikke vilde fölge med dennem, hug hannem udi hans Skuldre, og havde de da sandelig masakreret deres egen Foged, dersom Stochfleth og jeg ikke havde været tilstede og faaet dennem stillet.

Herpaa maatte jeg da give dennem min Stifsön Monsr. Testmand[1], som jeg til al Lykke havde ved Haanden, for at

[1] Hans Nobel var nemlig först gift med Enken af en Proprietær Johan Testmand, der var en Datter af den throndhjemske Tolder Johan Gaarmand, og havde med hende omtrent 1692 faaet Holden Gaard og Gods i Hevne Præstegjeld i Fosens Fogderi, hvilken Eiendom hendes Morfader Christopher Nilsen Tönder, Tolder paa Nordmöre, havde i sin Tid faaet i Pant, og som 1665 fra den Bjelkeske Familie blev til-

före et Compagni af dem an som Skilöbere; Major Rosenkrands tog sig og et Compagni af dennem, og maatte da Fogden med et bange Hjerte fölge med Resten.

Den 10 dito, som var Dagen efter at vi vare slagne ved Höland, fik vi en Deserteur, som gjorde os Fiendens Magt större, end den var. Noget derefter bekom vi en Espion, som bekjendte, da han blev forhört udi Slotsloven, at han til en vis Mand havde havt fordægtige Breve. Forhöret siger Vicestatholderen at have nedsendt til Eders Maj.

Mit Forsæt er nu ikke at beskrive alle Specialia, thi dertil behövedes megen Tid og mange Böger Papir; men jeg vil ikkun allerunderdanigst forestille noget, som kommer mig og mit Forhold selv mest ved, og derfor gjöre denne min allerunderdanigste Relation paa det allerkorteste.

Da nu Hr. Generallieut. Lützow var kommen til os udi Christiania i Slotsloven, og havde fört sine Tropper lykkelig med sig, saaledes som tilforn er sagt, faldt Hr. Vicestatholderen paa de Tanker, at vi skulde levere Fienden Bataille, og til den Ende svor en Del af det fornemste Borgerskab til udi min Nærværelse, at han ikke skulde vige fra Christiania, förend Bataillen var holden. Saalænge Borgerskabet var inde, taugde jeg og ikke svarede noget dertil, men da de gik bort, spurgte jeg Hr. Vicestatholderen, om det var hans Alvor, at vi skulde levere Fienden Bataille, hvorpaa han svarede Ja. Hertil maatte jeg da sige, at jeg for min ringe Deel ikke kunde give min Consens dertil, saasom det var at sætte Norges Rige paa Hazard. Herover blev Hr. Vicestatholderen vred og spurgte mig, hvad Forstand jeg vel havde paa Krigen. Jeg gik derpaa hjem udi mit Logemente, hvor Generallieutnant Lützow logerede, og skrev 2de Memorialer saaledes som No. 1 udviser[1]. Den ene gav jeg

ligemed det saa kaldte Kempe-Gods for Pantesummen 1400 Rdlr. tilskjödet bemeldte Johan Gaarmand.

[1]) Hverken dette eller de ellers paaberaabte Bilag findes ved Memorialen;

til Hr. Gen. Lieut. Lützow og den anden til Hr. Vicestatholderen, og efter jeg kunde tale med Lützow som en gammel erfaren Krigsmand; thi faldt hans Tanke (?) derhen, at han ingenlunde vilde resikere nogen Bataille. Herpaa kom vi da tilsammen om Natten udi Slotsloven, hvor nogen af vores Collegio befandtes saa beskient (ↄ: beskjenket), at man med Væmmelse maatte se derpaa. Vores Præcipitance var og da saa stor, at hvad Ordre der blev udgivét den ene Dag, bleve igjen contramanderede den anden. En Del af Bönderne bleve opbudne at marschere en 20 à 30 Miles Vei til Posteringerne, og naar de kom derhen, befalede Hr. Vicestatholderen dennem strax at gaa hjem igjen. Her blev ingen Overlæg gjort, Ingens Betænkende maa höres, her blev ingen Protokol fört eller Nogens Votum hört; Alting blev forrettet med Banden, Skjenden og Raab. Herre Gud, hvem skal beskrive os denne Historie med alle sine sande Beskaffenheder, paa det Gud hos Efterkommerne maa faa sin tilbörlige Ære.

Her var da samme Tid hos os udi Slotsloven Hr. Geheimeraad Hausmand, som tilböd sin Tjeneste, hvor vi den havde fornöden; her var og Generallieut. Lützow og en Del Oberster. Vi hörte da, at Fienden kom stærkere og stærkere ind til os, og vi fik strax derefter Mörners Brev, som var skrevet og skikket med en norsk Bonde til Kongen af Sverge, hvoraf vi skulde slutte, at Fiendens Forsæt var at ville förtst attaqvere Frederikstad, men af hans Marscher forstod vi nok, at det var skrevet for at dupere os. Her blev da delibereret om Pengelaan, hvorudi det berömmelige Borgerskab udi Christania saaledes signalerede sig, at dersom de ikke havde været saa villige til at fournere os deres Proviant og Penge, da havde Norge atter staaet udi Fare.

---

ligesaalidt er noget at finde i Slotslovens Protokoller eller Papirer vedkommende de forskjellige her omtalte Forslag og Foranstaltninger fra Nobels Side.

Efter dette forestillede jeg da Hr. Vicestatholderen, hvor höinödvendigt det var for os, at vi ikke efterlod Fienden vores Proviant og Fourage, paa det vi ikke skulde föde hans Folk og Heste til at ruinere os. Her mærkede jeg da först, at den gode Herre fattede ond Tanke til mig, men jeg holdt dog paa saalænge med kraftige Raisons at forestille ham Tingens Nödvendighed, at han omsider condescenderede derudi, og til den Ende gav Ordre til en Officier, at han Morgenen derefter med nogle Dragoner skulde begynde at gjöre Executionen. Men Dagen efter, da Monsr. de Tonsberg kom udi Slotsloven og fornam, hvad Hr. Vicestatholderen og jeg havde delibereret og sluttet, satte han sig med al Magt derimod og spurgte, om man kunde forsvare det for Ed. kgl. Majestæt saaledes at handle med Undersaatterne uden Ordre. Saadanne Forslag, sagde han, tjente ikkun til at gjöre Rebellion udi Landet. Jeg gav mine Raisons derimod, mens hans Skrig fik Overhaand. Den 15 dito gav jeg bemeldte mine Propositioner atter skriftlig ind, saaledes som er at see af No. 2, mens de bleve atter rejecterede.

Her var da atter vores store Forblindelse; thi havde dette Forslag bleven fölget, da havde maaske aldrig en levende Sjæl af Fienden kommet tilbage til Sverge, saaledes som de selv siden har maattet tilstaaet. Thi vi har med vores Mad og Drikke samt med vores Fourage födt og underholdt Fiendens udhungrede Folk og Heste. De fandt nogle tusinde Las Hö for sig her udi og omkring Christiania; de fandt Fæ og Kreature udi Overflödighed hos Bonden; de fandt for sig nogle tusinde Tönder Hvede, Rug, Byg og Malt paa Kjöbmændenes Pakhuse udi Christiania, og de fandt hos Hr. Vicestatholderen paa Ladegaardsöen foruden Korn og Havre til 400 Las Hö; hos Monsr. de Tonsberg, Biskoppen[1], Blixenkrone og de flere fornemme godt Folk, som haver deres Avlsgaarde heromkring, Abondance baade af Foder

[1]) Den bekjendte *Barthelomæus Deichman*, hvis Levnet af Jens Möller findes i dennes Mnemosyne I. 171—311.

og vivres; Bryggerne og Kjælderne her i Byen laa fulde af Guds Velsignelse; det arme Folk erböd sig at ville levere det ind paa Slottet, men alle Kammere, Saler og Gemakker vare der alt opfyldte tildels med Biskoppens Böger og Boskab, og tildels med Hr. Vicestatholderens, Tonsbergs og de flere; som man vilde vel, deres Stoler, Kister, Bord, Senge, Kjökkentöi og anden Husgeraad, saa der ei fandtes Rum til Proviantet, som dog paa den Tid havde været langt mere fornödent til Armeens og Fæstningens Provision, end alt det andet, som ei kom Fæstningen ved.

Samme Dag vi kvitterede Christiania, indkom Commandantens[1] skriftlige Begjæring udi Slotsloven, at Proviantet udi Byen maatte borttages fra Fienden; men som det ei mere, end det jeg tilforn havde indgivet, blev paaseet, thi tog jeg Originalen til mig, som endnu er udi min Værge. Nu var ved disse Tider Frygten hos en Deel saa stor, at Hestene Nætter og Dage stode spændte for deres Slæder; de fleste af Slotsloven havde og alt retireret sig. Jeg bad derfor Vicestatholderen daglig, at han dog vilde bie til det Yderste, paa det at Folket udi Landet ikke skulde blive formeget forsagt og intimideret; andre talte derimod anderledes for hannem, og saasom Monsr. de Tonsberg fornam, at jeg blev stadig ved mit Forsæt, spörger han mig en Dag udi Slotsloven, om jeg ikke frygtede, at dersom Fienden fik fat paa mig, at han da skulde handle med mig som med Patkul, efterdi jeg var födt udi Skaane.[2] Her mærkede jeg da, at Tonsberg vilde have Hovedet af mig, og om jeg havde bleven fangen, da skulde han maaske gjerne seet at Fienden skulde vide, at jeg var en Vassal af hannem, som jeg dog ikke var, efterdi jeg var föd, da Landet var dansk, og det alene for at gjöre caput med mig, hvilket jeg dog som en aldrende Mand,

---

[1]) Oberst *Jörgen Christoph von Klenow* var Commandant paa Akershus Fæstning fra 1 Okt. 1714. (Norske Militær-Estat. 1716).

[2]) Christianopel i Bleking, som og kaldes Nopeln eller Nobeln, har dog vel været hans Födested, da han deraf tog sit Navn.

der snart har udlevet min Tid, lidet agtede, naar min Konge og Fædrenelandet ikkun dermed kunde tjenes.

Den 22 dito fik vi Generalens Brev, at vi ikke længere kunde være udi Christiania i Sikkerhed[1].

Den 23 dito reiste da Hr. Vicestatholderen, Tonsberg og jeg fra Christiania, efterat nogle af Borgerskabet havde været hos mig Aftenen tilforn og begjært, at jeg vilde blive tilbage hos dennem, hvilket dog ikke kunde lade sig gjöre, saasom jeg maatte blive ved Slotsloven. Paa Reisen tog jeg mig en anden Tour, end de andre, saasom jeg kjörte Söisen ganske igjennem lige hen til Asker, hvilken Vei dog ikke var sikker for Fienden, og gjorde jeg det, for at besee Situationen, saasom der var besluttet, at Armeen, naar den forlod Christiania, der skulde gjöre sin förste Forhugning og Postering.

Da vi nu kom til Bragnæs, blev Slotsloven der holden saaledes som sædvanlig med Skjælden, Banden og Raaben; her hörtes fast intet andet end Trusler af Arrester, Bolter og Jern, hvilket nær havde hændet en af de fornemste Handelsmænd der paa Stedet, ved Navn Sr. Smit, som meget uskyldig og uden al Aarsage havde bleven bortfört af Vagten og sluttet fast, dersom Stockfleth og jeg ikke havde lagt os derimellem. Naar nogen Bonde kom og vilde indbringe os Kundskab om Fienden, da blev samme overskjendt og truet med Fængsel, fordi, sagde han, at han sætte Frygt udi Folket. Bönderne, som begjærede Anförere, bleve overskjældte og befalede, at de selv paa deres egen Haand skulde fatte Post og skjude paa Fienden. Enfin, naar Norge denne Gang blev frelst, saa redder vor Herre det vel fremdeles herefter. Udi alt dette havde ingen af os det Hjerte at sige den gode Herre noget imod, saasom enhver befrygtede sig for at blive overskjældt, förend jeg en Dag udi Slotsloven maatte sige, at man burde traktere Folket anderledes; hvorover den gode Herre blev mig saa gram og vred, at han offentlig

[1]) En samtidig Beretning om Fiendens Indfald i Christiania i Aaret 1716 læses i Militairt Tidsskrift 7de Bind (13de Hefte) Side 89 ff.

sagde mig, at den som raadede Kongen til andet, end at en Amtmand jo uden alt Ansvar maatte lade pidske og fængsle en Bonde, naar han selv fandt det for godt, den holdt han for en Landsens traitre og Forræder. Jeg, som paa den ene Side betragtede, hvormeget denne Etats-Regel stridde imod Kongens christelige principia, og paa den anden Side betænkte, hvor delicat denne Materie særlig nu paa disse Tider var at tractere, besluttede hos mig selv heller at lide med Taalmodighed denne hans Overilelse, end at Bonden skulde faa det at vide, saasom jeg befrygtede, at naar han skulde höre, at man havde saa haarde Forsætter imod hannem, at han siden ikke skulde have stor Lyst til at stride for at sætte sig og sine udi Slaveri og Trældom, særlig da Kongen af Sverge med mange söde Ord og Löfter flatterede hannem, lovede hannem Forlindring udi sine Skatter og skaffe hannem Ret imod dennem, som vilde undertrykke hannem, hvilket han sagde deres Konge ikke saavel kunde gjöre, saasom han var langt ifra dennem, med deslige mere, som han daglig baade selv og ved sine Officierer lod snakke Bonden for. Jeg svarede derfor Hr. Vice-Statholderen intet andet, uden at det var mig for nær talt, hvorpaa han bad mig, at jeg ikkun maatte skjude til Provs, hvilket jeg dog ikke gjorde; thi her var Hannibal ante portas, og salus patriæ var mere at tænke paa, end den Tort, min ringe Person vederfores.

Vi tog derfor Sagerne for os, dog alt udi störste Confusion, og maa jeg herudi gjöre vores Secreterer Hasse justice, at han med sine fornuftige Expeditioner, som han endog ofte gav en anden tour og Mening, end den, hannem af Hr. Vice-Statholderen blev foresagt, har fortjent den Berömmelse, at dersom han ikke havde fört Pennen med saa stor Fornuft og Ærlighed, da havde Eders Maj.s Tjeneste bleven hindret og Slotslovens Ansvar bleven stor.

Nu maa jeg allerunderd. forestille den store Nöd, vi vare udi for at faa Armeen, som Nat og Dag laa under aaben Himmel udi Sne og Frost, og ofte lidde Hungersnöd, med fornödne vivres

provideret. Her maatte jeg da först drage Omsorg for Provi-antet, som Rug, Korn og Malt àt bringe til Veie, dernæst at faa det malet, brygget og baget, siden at faa Tönder og Træer dertil; thi hvad Tönder de fik op til sig, brændte de arme for-frosne Mennesker op. Herudi gjorde Bragnæs og Strömsö Bor-gere og Indbyggere os da saadan Hjælp og Assistanse, at dersom de ikke havde været, da havde Armeen creveret af Hunger; thi deres Tjeneste og Velvillighed var da saa stor, at mange [toge] Maden fra sig selv, og gav den hen til Armeen; ja ingen Under-saatter kunde med bedre Hjerte gjöre det, de burde for deres Konge og Fædreneland, end det, disse da gjorde. Men som vores Økonomi udi Slotsloven ikke var noksom tilstrækkelig for Armeen, saasom maaske faa af os er gode oeconomi, thi indkom her dog daglig Klagemaal, at Folket fattedes deres nödtörftige Underholdning.

Her gav da Gud til al Lykke, at Hr. Vice-Statholderen faldt paa de Tanker at overdrage Økonomien til at providere Armeen til 4 fornuftige Borgere paa Bragnæs[1]. Den som gav Hr. Vice-Statholderen dette Raad, den har sandelig fortjent noget godt. Jeg gjorde det ikke, og vil jeg derfor ei heller tilskrive mig det; jeg har dog spurgt Hr. Vice-Statholderen siden derom, hvem han havde det af, og han har svaret mig, at det faldt hannem saaledes ind udi Drömme. Er det saa, da gjorde visselig vor Herre det; thi havde disse gode Mænd ikke faaet Økonomien til sig, da havde Armeen creveret af Hunger, og saa havde det været ude med os.

Den 28 dito fik vi Hr. Gen. Lieut. Lützows Brev, at vi ikke længere kunde være sikker paa Bragnæs; herpaa blev det da

---

[1]) Disse 4 Borgere vare: *Otto von Cappelen*, *Sören Hansen Lemmick*, *Gabriel v. Cappelen* og *Peder H. Buch*. (Slotslovens Arkiv. *Munchs* Saga. II. 232). Bemeldte Otto og Gabriel v. Cappelen maa have været de, som vare Sönner af den förnst fra Tydskland her til Landet indkomne Johan von Cappelen, der 1666 blev Forvalter ved det Marse-liske Gods, og senere var Foged i Lier.

besluttet, at vi Morgenen derefter, som var Söndag, skulde bryde [op] og forflytte os til Skien. Men som baade Blixencrone og Stockfleth tilforn havde beklaget det, at de paa Hr. Vicestatholderens Ord havde reist fra Christiania, og at Hr. V. Statholderen med Tonsberg dog var bleven tilbage; thi vilde jeg ikke begive mig paa Reisen, förend jeg vidste, at Hr. V. Statholderen reiste tilligemed, hvilket og skede, saaledes som sagt er, Söndags Morgenen Kl. 8 Formiddag, som var den 29 dito, og reisede da Hr. Etatsraad Stockfleth og jeg tilsammen som en 3 Mile Veis; men da jeg fornam, at Hr. Vice-Statholderen og Hr. Etatsraad de Tonsberg holdt sig tilbage, satte jeg mig for ikke at reise længere, förend jeg saa dennem komme efter, hvilket jeg og ved en Expres skrev Hr. V. Statholderen til, som jeg fornam da tilligemed Monsr. de Tonsberg var paa Sande Prestegaard, hvorpaa Hr. Vicestatholderen svarede mig; og forsikrede, at han vilde komme efter, saaledes som er at se af No. 3. Herpaa reiste da Stockfleth og jeg fort og kom den 30 dito til Skien. Da nu Slotsloven der blev holden, proponerede jeg under andet for Hr. Vicestatholderen, at efterdi vi nu vare komne Hr. Etatsraad Adelaer[1] saa nær, at det var fornöden, at vi skrev hannem til, at han maatte komme til os, efterdi han som en gammel, erfaren, landkyndig og tro Kongens Tjener med sine gode Raad udi meget kunde gaa os til Haande, og som Stockfleth var af samme Sentiment, thi consenterede Hr. Vice-Stathol-

[1]) Her menes Etats-Justits- og Assistentsraad *Henrik Adelaer* eller *Adeler*, der fra 1710 var Stiftamtmand i Christianssands Stift. Han var en Sön af General-Admiralens Broder Nils Sörensen Adelaer, Amtmand i Bratsberg Amt, og havde været Cancelli-Secreterer i 1686 og efter Faderen Amtmand i Bratsberg Amt. Han nævnes som 5te Medlem af Slotsloven, da dette Collegium oprettedes ved Resc. af 23 Febr. 1704, og fungerede som saadan til ud i Septbr. 1710, da han formodentlig flyttede til Christianssand. Han döde 8 Febr. 1718 i Skien, hvorhen han efter kongelig Befaling havde begivet sig sidst i Januar, for at tilendebringe en Commissions-Forretning. (Iff. Svigersönnens *Peder Russels* Ansögning om hans Begravelse og kgl. Bevill. 8 April 1718).

deren derudi. Men da Monsr. de Tonsberg kom efter, var han af anden Mening, hvorfore det blev gjort til Intet.

Da nu Slotslovens Sager derefter bleve foretagne, maatte jeg blandt andet spörge, under hvad Karakter Testmand skulde före sit Compagni Skilöbere an, hvorpaa Hr. V. Statholderen da med stor Overilelse og Forbitrelse viste mig med Testmand Djævelen i Vold, skjældte mig paa min Ære, hvilket ikke alene de Deputerede og de flere gode Folk, som da vare udi Slotsloven, men endog carnaille paa Gaden kunde höre, og da han ingen anden Materie havde til at overfalde mig saaledes, som han gjorde, tillagde han mig, at jeg havde taget mere Skyds end jeg burde, da jeg dog, saaledes som Hr. Etatsraad Stockfleth strax vidnede med mig, ikkun havde taget 2 Heste, mens Tonsberg 12, hvorudi jeg mente ingen Proportion var. Men Hr. Vice-Statholderen svarede mig, og spurgte, om der var nogen comparaison imellem de Tonsberg, som Etatsraad, og mig, hvorpaa jeg maatte sige, at jeg uforgribelig mente, at vi reiste begge udi Hans Majestæts Tjeneste som Deputerede af Slotsloven. Men som den gode Herre var noget beskjænket, thi maatte jeg skikke mig derudi med Taalmodighed, og endda ikke vilde besværge mig over hannem for Eders kongel. Majestæt.

Dagen derefter fik vi da Tidender, at Hr. Oberst Lövenörn var ankommen; thi reiste Hr. Vice-Statholderen, uden at lade mig eller Stockfleth det vide, lige til Bragnæs, og Dagen derefter fölgede Tonsberg hannem efter. Slotsloven blev da siden holden af Hr. Vice-Statholderen og Monsr. de Tonsberg paa Bragnæs, og af Etatsraad Stockfleth og mig udi Skien, men saasom Hr. Vice-Statholderen derpaa ordonnerede Stockfleth alene til Forretningerne, thi skrev jeg hans Excellense meget hövlig til, og forespurgte mig, om han ikke behagede at holde sig Slotslovens Instruction, som befaler at alting skal tracteres collegialiter, efterrettelig, saaledes som er at see af No. 4, mens jeg fik saadan Svar, som No. 5 udviser, hvorudi den gode Herre tillægger mig, at jeg havde været hos hannem og taget Afsked

med hannem, som den, der vilde reise til Kjöbenhavn, da dog hverken Monsr. Stockfleth eller jeg vidste, at han vilde reise fra Skien, og derfor ikke kunde tage nogen Afsked med hannem, saaledes som jeg og siden her udi Slotsloven har demonstreret hannem.

Som jeg da saaledes saa mig aldeles excluderet fra alle Slotslovens Forretninger, sögte jeg dog alle Midler og Veie til at gjöre min Konges Tjeneste, adresserede mig derfor til de gode Mænd, som jeg vidste at Hr. Vice-Statholderen og Monsr. de Tonsberg kunde fordrage, nemlig förstt til Hr. Biskop Deichman, som var en Ven af dennem begge, og gav jeg hannem mine Propositioner, med Begjær han efter Löfte samme under sit Navn vilde insinuere, saaledes som er at se af No. 6. Det samme gjorde jeg og ved Hr. Kasserer Weibye[1], som ligeledes var en Ven af dennem; thi som jeg vidste den store Nöd, Armeen var udi for Penge, saa og hvor lidet Hr. Vicestatholderens Breve effectuerede og formaaede til at forskaffe dennem Assistance; thi begjærede jeg, at bemeldte Kasserer udi sit Navn maatte foreslaa mig til at reise vester paa til Stæderne, da jeg nok skulde skaffe os Undsætning, saaledes som er at se af No. 7. Men Hr. Vice-Statholder blev derover [efter] Sædvane vred, og vilde derudi ikke consentere, saaledes som er at se af No. 8, saa her var da en Uenigheds Aand iblandt os, som regjerede altformeget vores Verk, indtil Hr. Viceadmiral Gabell kom med sin Eskadre, som intimiderede Fienden saaledes, at han löb, da Ingen jaged hannem.

Herpaa kom vi da igjen til Christiania, hvor jeg atter er bleven begegnet og trakteret saaledes, som jeg udi mine mange forhen allerunderd. nedskikkede Klagemaal desvær har demonstreret. Mit Forsæt har været, at jeg ved min Nedkomst vilde udbedet mig den Naade hos E. K. M., at jeg alt dette, som jeg her nu allerunderd. har refereret, udi E. K. M. Geheimeconseil

[1]) Zahlkasserer.

maatte bevise, og naar jeg da dette gjör med Originalerne til disse hosfölgende Kopier, samt med Slotslovens Protokoll, da stiller jeg det under E. K. Maj.s eget allernaadigste Skjönne, om jeg har fortjent, at hans Excellence Hr. Vicestatholderen mig saaledes skulde begegne, saa og om nogen Tjener mere har kunnet beflitte sig paa med större Troskab og Nidkjærhed at ville tjene sin Herre og Konge, end jeg har gjort.

Gud lade det gaa E. K. M. efter eget Ynske evindelig vel; Gud bringe E. K. M. Hjerte at tænke i Naade paa det fattige Norge, og give E. K. M. der saa gode og desinteresserede Tjenere, som E. K. M. der haver troe og lydige Undersaatter, det ynsker den, som med en sand Troskabs Nidkjærhed er

Christiania den 10 Oktober 1716.

(Tit.)

Hans Nobell.

---

2. Beretning om den norske Hærs Indfald i Sverige 1719.

I „Ny Minerva“ 1806. II. S. 19 ff. er trykt en Beretning af *Johan Vilhelm Klüver*, död 1755 som Capitain i 1ste throndhjemske Regiment, „Om den Svenske Armee under Generallieut. Armfelds Commando, som indfaldt ved Stene Skandse udi Throndhjems Len den 12 Septbr. 1718“. I en sildigere Afskrift af samme Beretning, som jeg har kjöbt efter afd. Prof. G. Steenbloch, findes imidlertid desuden nedenstaaende Underretning om „den kongelige Danske Armee“, der ikke hidtil er trykt, og som Forfatteren umiddelbart efter det i Ny Minerva Aftrykte indleder med fölgende Ord: „Jeg ender hermed de fiendtlige Affaires udi Throndhjems Len, og vil begynde paa den Campagne, som vore Tropper foretoge udi de svenske Lænder, om Sommeren udi efterskrevne Tider“. Man seer af (General Grev Schmettows) „Militærisk Bibliothek“ 1 Bind S. 663 ff. (Christiania 1765. 8), hvor Begyndelsen af disse Beretninger tildels i Uddrag er indtagen, at Originalen i sin Tid fandtes blandt Forfatterens efterladte Papirer, og af Sönnen var tilstillet Schmettow. Om Klüver selv oplyses, at han i 10 Aar havde tjent som Officier under Eugen og Marlborough i Flandern og Braband, og om hans Skrift, at det paa Ss. Anmodning var bleven gjennemseet af (daværende)

Generalmajor Mangelsen, der havde været General Buddes General-Adjutant eller Stabschef under Krigen med Sverige. Denne Omstændighed i Forening med, at Klüver selv deltog i de Begivenheder, han omtaler, giver hans Beretning sit historiske Værd, og uagtet den sidste Afdeling om Indfaldet i Sverige indeholder lidet mærkeligt, bör den dog bevares som Supplement til det i Ny Minerva trykte förste Afsnit. Forf. var under Krigen 1719 Premierlieut. ved Næröens Compagni. (Norske Militair-Estat 1718—1719).

Den kongelige Danske Armée, hvormed Hans Maj. udi höie Person tilligemed Kronprindsen var nærværende, samlede sig omtrent Udgang Mai og Begyndelsen Juni Maaned saavel af danske som norske Regimenter, og fortsatte sin Marsch ud paa Vigssiden i Bahus-Len, og slog sin Leir ved Blomesholm. Imidlertid attakerede Admiral Tordenskjold Marstrands Fæstning, og efter kort Bombardering lod storme med de dertil Commanderte af det Bergenhusiske Regiment, hvilke med saadan Hurtighed anfaldt Fæstningen, at Commandanten slog Chamade og begjærede Accord, som og blev bevilget og fuldbyrdet. De Officierer, som vare commanderede til Stormen, og der udviste deres Pligt og Courage, bleve af H. Maj. allernaad. regalerede med Medaljer, Cheferne af Guld, og Lieutenanterne af Sölv, hvorpaa stod Kongens Portrait paa den ene Side, og Marstrands Attaque paa den anden Side, bærende dette udi blaat Baand paa Brystet til et Ærestegn.

Ultimo Juni opbröd alle Compagnier af det 1ste og 2det Throndhjemske Regimenter, det 3die Throndhjemske Regiment udi Lægderne, og fortsatte de Marschen med al Iver; det 1ste Thr. Reg. under Hr. Oberst Baron v. Haxthausens Commando marscherede op igjennem Guldalen, over Tynset og ned igjennem Österdalen; det 2det Regiment under Hr. Oberst Storms Commando marscherede op gjennem Romsdalen, neder gjennem Gudbrandsdalen, over Hedemarken; Dragon-Regimentet under Hr. Oberst Motzfeldts Commando marscherede over Dovrefjeld til

Gudbrandsdalen over Hedemarken. Ved Kongsvinger Fæstning skede Samlingen af de 3 forbemeldte Regimenter, hvortil kom det Oplandske Hr. Brigaderer Brokenhus's Infanteri-Regiment, hvilke Tropper vare under Hr. General Buddes Commando, bestaaende af 6 Bataillons og 4 Eskadroner, med hvilke Hr. General Budde marscherede ind udi Værmeland i Sverige, og det lige til Eyde (d. e. Eda) Skandse sammesteds. Under Marschen fornam man intet Fiendtligt, undtagen nogle hundrede Bönder, som laa her og der udi Skoven og skjöd paa os, dog uden Skade; thi de skjöde paa alt for lang Distance. Ved Ankomsten til bemeldte Eydeskandse blev Leiren formeret ligesom hosföiede Kart udviser[1]. Forvagterne bleve paa de fornödne Steder udsatte, og kom alletider alle Dage en Oberstlieutnant med 300 Mand paa den höire Haand af Leiren, hvor der var en stor Basenage (?) med nogle Smaabjerge, hvor han detacherede fra sig 2 Forposter af 2 Lieutenanter, den ene frem for den anden, hver med 24 Mand, som hele Natten maatte staa udi Gevær, for ikke af Fiendens Udfald af Skandsen at blive overrumplet. Imidlertid mankerede ikke Commandanten paa Eydeskandsen, navnlig Oberst Didron, continuerlig at kanonere i vor Leir; den meste[2] Skade skede udi det 1ste Throndhjemske, Hr. Oberst Haxthausens Regiment, hvilket stod saaledes posteret, at han alletider skjöd udi vort Regiment, og derover mistede 64 Mand döde og blesserede. Dragon-Regimentet stod paa den venstre Flöi udi Linie med os, led og stor Skade paa Heste og Folk, og skjöd de engang Hovedet af en Dragon, som sad paa sin Hest paa Forposten; men dette var et Slumpeskud, som ikke hændte tiere. De andre to Regimenter, som formerede den anden Linie bagefter os og Dragonerne, led ingen Skade, som jeg fik at vide eller spörge. Commandoerne gik daglig ud at

---

1) Noget Kart findes ei i Afskriften.

2) Der staar: *den mindste*, hvilket efter Sammenhængen maa være en Skrivfeil.

recognoscere Landet omkring; mig blev og given en Commando af 60 Mand af Hr. Capt. Iver Lunds Compagni, hvorved jeg stod som Premierlieutenant, at marschere tilbage til Mangnal (o: Magnor), en Bondegaard 3 Mile fra Eydeskandse, der at hente 600 Heste med Proviant[1].

Den 5 August blev Lieut. Iver Balch af Throndhj. Dragonregiment commanderet med 80 Dragoner at recognoscere ned igjennem en liden Dal, som löb fra vor Leir ned imod Planen ved Eydeskandsen, hvor Capitain Mangelsen som Generaladjutant fulgte en passant med for at observere Fiendens Forpost af 300 Mand Cavalleri, som holdt til Hest strax nedenfor Fæstningen. Da Avantgarden af vore Dragoner, som bestod af en Underofficier og 8 Dragoner, kom ned i Dalen, mödte de en svensk Patrouille af 10 Mand, hvilke Vore strax attakerede og repousserede; derpaa satte Hr. Capitain Mangelsen (og) Lieut. Balch med deres 80 Dragoner i fuld Force an paa den hele Postering af de ovennævnte 300 Mand; kaster strax overende Alt hvad de stödte an paa, bragte de Svenske udi Confusion, saa de maatte retirere under Fæstningen. En Kornet, som förte Standarten, blev af Lieut. Balch hidsig og ivrig eftersat, og da han saa, at han ikke kunde salvere sig, satte han lige til en Gjærdesgaard, som löb skraas fra Fæstningen, og kaster Standarten derover og selv flux af Hesten derefter. En anden svensk Officier seer detto, jager i fuld Rend efter Lieut. Balch, som bliver ham var, vender sin Hest gesvindt om og flygende möder sin Fiende, læggende sin Pallask skraas over Hestehovedet, og idet han möder sin Contrapart med hans svenske Stödkaarde, dreier han det svenske Stöd af, lader sin Pallask falde, som med en Rem var fast om Haanden, fatter den svenske Officier udi Brystet,

[1]) Den vidlöftige Beretning om, hvorledes Forf. uden at angribes eller se andre Fiender end 3 Ryttere paa en Bakke, bragte Proviant-Transporten til Leiren, forbigaaes her, da den intet indeholder af Interesse.

bryder ham baglængs over Hesten, river med Force Kaarden fra ham, saa at den Rem, som var i Kaarden og om Haanden, gaar istykker, og i det samme kommer den svenske Officier lös fra ham, som sporenstregs flyendes sætter til det Sted, hvor Cornetten med Standarten kastede sig over, og efterfulgte hans Exempel. Lieut. Balch vendte gesvindt sin Hest og jagede efter ham, men han havde saameget forud, at han ei kunde hente ham ind, begav sig igjen til sin Commando, som af Hr. Capitain Mangelsen var sat udi Positur, mens de svenske Ryttere havde alt retireret sig under Fæstningen, hvorfra de begyndte at kanonere paa vore Dragoner, som med god Orden retirerede sig til Leiren. I denne Action mistede vi 5 Mand, mens Hestene kom af sig selv til vore Folk igjen.

Den 7 dito blev jeg commanderet paa Udpost udenfor den höire Flöi med 30 Mand, og da jeg marscherede af Leiren derhen, kanonerede de Svenske, som sædvanlig skede ved hver Afløsning, stærkt paa os, hvorved en Musketeer, som marscherede bagen for mig udi min Inddeling, navnlig Ole Taraldssön Grong af Hr. Capt. Schültz's Compagni, blev den venstre Fod afskudt, saa han faldt neder. Jeg lod 2 Mænd bringe ham udi Leiren, hvor han blev forbunden, og endnu er i Live med Pension[1].

Den 8 August om Natten kom en Expresse til Hr. General Budde med höikongelige Ordre, at han med sine underhavende Tropper skulde opbrække og marschere tilbage til Vingers Fæstning. Marschen blev saaledes forsat paafölgende Dag Kl. 11 Formiddag. Först marscherede det Throndhjemske Dragon-Regiment, dernæst det Oplandske, det 2det Throndhjemske og tilsidst det 1ste Throndhjemske Regiment. Af disse 3 Regimenter bleve alle Grenaderer commanderede at slutte bagefter dem. Derefter var com-

[1]) Nu berettes om en Musketeer af Capt. v. Heinens Compagni, som mod sin Lieutenant Jörgen Grabaus Forbud havde sneget sig hen, for at skyde en fiendtlig Skildvagt, men selv fik et Skud i Hoften.

manderet Hr. Capt. Lossius af det 2det og jeg af det 1ste Throndhj. Regiment, hver (med) 50 Mand, og saaledes ordineret, at Capitainen paa den höire og jeg til den venstre Side af Veien med Ordre, om Fienden skulde komme efter os, vi da krydsviis skulde chargere paa ham, og Grenadererne lige ud, hvilket havde givet en lystig Ild, om det havde kommet dertil. Til sluttelig Arrieregarde fulgte Cornet (Jakob) Schultz, som havde tjent udi den forrige Brabandske Krig under det tapre danske Cavalleri udi de samme Aaringer, jeg var der, med 40 Heste. Og da vi var sat udi fuldkommen Marsch og Fienden mærkede vort Opbrud, skjöd 2 Gange 5 Skud ad Gangen efter os, dog uden Skade, hvoraf man kunde mærke han ei havde flere Kanoner paa det Sted. Vor Marsch satte vi fort til Magnor Gaard paa Grændsen. De svenske Ryttere 100 Mand stærk fulgte efter os; dog ikke kom os saa nær, vi kunde uden langt fra se dem. Ved Magnor Bro kom en svensk Rytter af Fersens Regiment deserterende. Samme var efter Angivende en indfödt Kalmuk, som og hans Fysionomi noksom udviste, ligeledes hans Talemaade, som var ganske slet Svensk; knapt man kunde forstaa ham; bekom Pas at reise, hvor han vilde, siden man ham i Tjenesten ei vilde antage. Marschen satte vi fort den Dag fra Eydeskandse.

Den 9 dito marscherede til Vinger Fæstning og slog vor Leir paa den söndre Side lige for Fæstningen, saa at Glommens Elv var imellem. Den 12 dito bleve alle Regimenter mönstrede og Ordre udstilt til Marschrulle, hvorefter enhver marscherede hjem til sit Distrikt.

Den 13 August samtalte Hr. Capitain Weinigel, Capt. Lemmerhiert, Capt. Heideman og jeg at söge Permission at reise til den kgl. danske Armée ved Blomesholm udi Bahus-Len. Efter erholdt Tilladelse fortsatte vi Reisen samme Dag og ankom 3die Dag til Christiania, derfra til Moss, videre til Svinesund og indtil Blomesholm, da Arméen om Morgenen, da vi ankom, allerede var marschfærdig, med hvilken vi fulgte tilbage de

efterfölgende Dage til Moss og siden til Christiania. Ordre de Bataille af den höikongl. danske Armée var saaledes:

Höire Flöi Cavalleri.		Venstre Flöi Cavalleri.	
Fests's Regiment	4 Eskadr.	General-Major Kruses Dragon-Regiment	4 Eskadr.
Rumohrs —	4 —	Benfeldts Regiment	4 —
Ötkens Dragon-Reg.	4 —		
	12 Eskadr.		8 Eskadr.

Infanteri.

1 Agershusiske Reg.	2 Batt.	General Römelings gevorb. Regiment	2 Batt.
2 — -	2 —	Sjellandske Regiment	2 —
1 Smaalenske -	2 —	Mariner gevorbne	2 —
2 — -	2 —	Dronningens	2 —
1 Vesterlenske -	2 —		
2 — -	2 —		20 Batt.

(Fortsættes).

VIII.

Historisk-statistiske Notitser.

1. *Jægternes Antal i Nordlandene 1631.* Kong Christian IV paaböd i 1631 en Told paa Jægter af $\frac{1}{2}$ Ort (12 β) for hver „smal Læst Gods“, hvis Belöb skulde anvendes til „Baadsmændenes frie Vaaningers (d. e. Nyboders) Opbyggelse“ i Kjöbenhavn. Listen over Nordlandsjægterne optoges i Bergen, og Fogdens Regnskab for 1631 giver fölgende Resultat.

Helgeland . . .	27 Jægter paa	$107\frac{1}{2}$	Læster, betalte	13 Rd.	„ ℔	4 β
Salten	26 — -	$198\frac{1}{8}$	— -	24 -	„ -	17 -
Senjen	22 — -	$286\frac{3}{4}$	— -	35 -	3 -	9 -
Lofoten	16 — -	$166\frac{3}{4}$	— -	20 -	3 -	9 -
Vesteraalen . . .	9 — -	$149\frac{1}{4}$	— -	18 -	3 -	9 -
Nordlandene . .	100 Jægter paa	$903\frac{7}{12}$	Læster, betalte	112 Rd.	3 ℔	„ β

2. *Ludvig Holbergs Faders Dödsaar.* I Samlinger til d. N. Folks og Sp. Historie IV. 379 er antaget, at Ludv. Holbergs Fader *Christian* eller *Christen Nilssön* döde i Aaret 1685. Ifölge en i Rigsarkivet forefunden

Kvittering, udstedt af hans Enke *Karen Lem*, döde han den 29 Marts 1686 i Bergen som Pensionist, efterat han den 12 Marts 1679 havde erholdt Afsked fra sin Post som Oberstlieutenant og Kommandant paa Bergenhus.

3. *Vice-Statholder Johan Vibes Dödsdag.* I Genealogisk og biogr. Archiv (Kbhvn. 1840) I. 87 berettes, at Johan (Pederssön) Vibe döde paa Hlade ved Throndhjem 28 Febr. 1710. Men et Dokument i Rigsarkivet oplyser, at han döde i Christiania Natten til Thorsdag för 22 Febr. auf. Aar, „og blev han samme Aften efter opsat paa Slottet (Akershus) udi Kirken uden nogen Proces, og skal hans Lig straxen föres til Throndhjem.“

4. Den bekjendte Prestekone *Anna Kolbjörnsdatters Dödsdag*, der hidtil har været ubestemt, erfares af hendes Datterdatters og Universalarvings Anna Larsdatters Skrivelse til Provsten, som Skifteforvalter i Boet, af 28 Juli 1736, hvori hun anmelder Mormoderens Dödsfald næstleden Mandag, d. e. den *26 Juli 1736*. Herved blive Moes Ytringer (i Aktstykker til den norske Krigshist. S. 18—19) berigtigede og nærmere bestemte.

5. Admiral *Sten Villumsen (Rosenvinge)* har, ifölge Optegnelse i Nedre Borgesyssels Provsties Kaldsbog af 1733, ved *Fundats* udstedt paa Those Gaard 1 Jan. 1646 skjænket 100 Rdlr., hvoraf Kapellanen til Thosnes, eller, naar ingen Kapellan er, Sognepresten skal nyde Indtægten, samt 1 Hud i Gaarden Mellem- Kviberg i Borge „ved Fundats af Admiralen regnet for en Gave af 100 Rdlr, og ordineret til Kapellanen, om den skulde behöves“. Om dette Gavebrev haves iövrigt ingen Kundskab.

6. Om *Ludvig (Holgerssön) Rosenkrands*, förste Friherre til Rosendal, indeholder Samlinger til N. Folks og Sp. Hist. VI. 220 ff. forskjellige Oplysninger, hvortil kan föies, at han i 1656 var ansat her i Riget som kgl. Maj. Krigskommissær Nordenfjelds, og allerede da maa have været gift med den rige Karen Axelsdatter Mouat, eftersom han i forskjellige Breve fra dette Aar skriver sig til hendes Hovedgaard Hatteberg. 14 Sept. s. A. kvitterede han fra Bergenhus for 2000 Rdlr. til Militiens fornödne Udgifter, og tiltraadte samme Dag Reisen til Throndhjem med de bergenhusiske Tropper, som sendtes dette Sted til Undsætning i Anledning af den fornyede Krig med Sverige.

IX.

Om Kronens Indtægter og Udgifter af Akershuus Læn i Aarene 1557—1558 og 1560—1561.

(Af T. H. Aschehoug).

I Rigsarchivet findes to Lænsregnskaber fra de ovenfor nævnte Regnskabsaar, nemlig fra Philippi Jacobi Dag (1 Mai) 1557 til samme Dag 1558 og fra Scti Michels Dag (29 Sept.) 1560 til samme Dag 1561, hvoraf efterfölgende Extracter her meddeles, da de ikke alene give nöiagtige Efterretninger om dette Læns Intrader paa hiin Tid, men ogsaa ved de Oplysninger, de indeholde om Maaden, hvorpaa disse Indtægter oppebares og anvendtes, give god Indsigt i den hele daværende Statshuusholdning. De ere, saavidt bekjendt, de ældste Dokumenter af dette Slags for vort Lands Vedkommende, som forefindes i al Fald inden Riget.

A. Indtægter af Akershuus Læn 1557—1558.

1. Oppebörsel af ÖvreRomerike og Solöers Fogderi.

a) Sagefald . . . . 80 Daler 1 ℔ 8 ß samt 23 Köer, 6 Geder, 9 Faar og 1 Pund Kobber. Der straffedes 2 for Nidingsværk paa Heste, 1 for at have kjört en Hest ulovlig, 1 for at have brugt en Skov mod Lovfæstning, 1 for Gjerdegaards Flytning, 1 for Fordölgelse af Hittegods, 2 for „Bodret", 1 for verbale Injurier, 2 for Blodskam, 4 for Slagsmaal, 1 for „Tag",[1] 3 for Hjemrede, 2 for Haardrag, 4 for Stobeslag, 6 — deriblandt en Præst — for Slag med Öxhammer, Strids-

[1]) Nærmere Forklaring om denne saavelsom om andre her forekommende Benævnelser paa Lovovertrædelser findes i de ved Slutningen af Extraxten tilföiede Anmærkninger.

hammer, Stik med Sværd eller Daggert, 5 for Blodvider og 2 for Knivstik.

b) Holding 3 Köer og . . . . . 6 Daler -- — --

c) Aarlig Visöre af Romerike og Solöer . . . . 43 — -- 11 ß-2 alb.

d) Foring 171 Faar og . . . . 98 — 2 ℔ -- — — —

Anm. Foringen har været almindeligst ½ Daler af hver Opsidder, 1 Mark eller 12 ß, samt forsaavidt den ydedes in natura 1 eller 2 Faar.

e) Givet af nogle Bönder, som skulde præstere Arbeide til Slottet, 175 Faar og 80 Geder.

Tilsammen for Fogderiet:

26 Köer, 86 Geder, 355 Faar og 1 Pund Kobber samt 228 Daler, 1 ℔ 3 ß 2 alb.

2. Nedre Romerikes Fogderi.

a) Sagefald, 9 Köer og 95 Daler 1 ℔ 8 ß. Her straffedes 3 for Slag med Kjep eller Stav, 3 for Slag med Stob, 11 for Haardrag, 5 for Slag med Stridshammer, Öxhammer og Sværd, 7 for Blodvider, 4 for Knivstik, 3 for verbale Injurier, 4 for Tyveri eller Anstiftelse deraf, 1 for at have opstillet Ulveskud, hvoraf en Mand fik Skade, 1 for at have bidt en Anden, 1 for „Kostholdˮ og 1 for Hjemrede.

b) Bygsel af to Gaarde . . . 7 Daler 1 ℔ 8 ß og 1 Ko.

c) Foring af 161 Gaarde à ½ Daler for hver . . . . 80 — 1 - 8 -
Af 20 Gaarde 20 Faar.

d) Visöre . . . . 33 — 2 - 5 - 1

e) For det Arbeide, som Bönderne skulde have gjort til Slottet den Sommer, 36 Faar.

Tilsammen for Fogderiet:

10 Köer, 56 Faar og 217 Daler - ℔ 13 ß 1 alb.

3. Hadelands Fogderi.

a) Sagefald, 25 Köer og 130 Daler 1 ℔ - — -

1 Mand straffedes, fordi han tog en Qvie i Lovfæstning og ikke gjorde Skydsbud, 2 for at have krænket et Forbud, 2 for Brud paa Overenskomst om at fölge Kongens Fæ til Slottet, 1 fordi han ei gik i Tjeneste, 1 for at have nedlagt Thingbudstikken, 1 for Negtelse af at gjöre Skydsbud, 3 for Tyveri, 1 for Ran, 1 for verbale Injurier, 1 for Thegngjæld og Fredkjöb, 4 for Stik med Kniv eller Daggert, 7 for Hug med Öx eller Sværd, 1 for Hjemrede, 6 for Blodvider, 2 for Öxhammerslag, 2 for andre Slag, en Qvinde for tvende „Tag", 1 for Haardrag og 1 for at have taget en Hare ud af anden Mands Snare.

b) Bygsel af 4 Gaarde, 3 Köer og 12 Daler.

c) Holding, 1 Faar, 9 Köer og 6 Daler.

d) Foring 22 Faar og 79 Daler.

e) Visöre 47 Daler, 15 ß, ½ alb.

f) Oppebaaren af den Hjælp, som Bönderne gav Kongl. Maj. forrige Aar:

7½ Sk℔ 8 L℔ Malt, 1 Fjerding Gryn og 1 B℔ Bergefisk.

Tilsammen for Hadelands Fogderi:

37 Köer, 23 Faar, 7½ Sk℔ 8 L℔ Malt, 1 Fjerding Gryn, 1 B℔ Bergefisk og 274 Daler 1 ℳ 15 ß, ½ alb.

4. Gudbrandsdalens Fogderi.

a) Sagefald 6 Faar, 19 Stykker Fæ og 94 Daler 1 ℳ 8 ß. Der straffedes 1 for Drab, 5 for Slag med Öx eller Sværd, 12 for Knivstik, 2 for Blodvide, 1 for Hjemrede, 2 for Mishandling af Slægtninger og Nidingsværk, 2 for simple Slag, 1 for Haardrag, 1 for verbale Injurier, 1 „fordi han laa hos en Kvinde og hun döde af hans Barn", 6 for Tyveri, 1 fordi „han holdt en Bro ulovlig", 7 fordi de fordulgte Skatten enten i Fisk eller Penge af Gaardene.

b) Leding, som kun ydedes hvert tredie Aar, 21 Daler, 15 ß 1½ alb.

c) Holding, 2 Köer, 1 Daler 1 ℔ og 8 ß.

d) Foring 60 Bukke, 172 Faar og 27 Daler 1 ℔ 8 ß.

Tilsammen for Fogderiet:

21 Köer, 60 Bukke, 178 Faar og 144 Daler 2 ℔ 7 ß, 1½ alb.

5. Follo Fogderi.

a) Told af „Hollændere og andre Skippere“, 20 Alen Lærred, 39 Daler og 12 ß. Den erlagdes af 8 store og 16 smaa Skibe, som i Regnskabet kaldes Mersekrejere og af 5, som kaldes Bojerter.

b) Sagefald 3 Stykker Fæ, 5 Stykker Nersk, (formodentlig nederlandsk Töi eller Klæde), og 72 Daler 1 ℔ 4 ß.

Heraf oppebares en Oxe af en Mand, som fik Hjemlov, da Baadsmændene bleve „udgjorte“, de fem Stykker Nersk for 24 Tylvter Dæler, som en Mand var bleven Kongen skyldig forrige Aar, 9½ Daler for en Fjerdings Skyld, som tilhörte en Mand, der blev brændt, uvist hvorfor, hvilken Eiendom blev gjenlöst; i Vaabenvide erlagdes af det östre Skibrede 4 Daler og af det vestre 5 Daler, og i Vaabenvide af Næsodden 20 ß. 1 Mand straffedes for Semjerov, 1 for Nidingsværk, 1 fordi han lod en Anden „saa ind paa Gaarden“, 1 for at have skaaret Hul paa en anden Mands Dam, 4 for Brevbrott, 3 for „Ulydighed“, 1 fordi han slog Lensmanden, 5 for Blodvide, 1 for Lurkehug, 3 for Hug med Kaarde eller Öx, 1 for Knivstik, 2 for Haardrag og 1 for Tyveri.

c) Foring 39 Daler og 12 ß.

d) Leding 16 Sk℔, 5½ L℔ Meel, 5 Tönder Smör og 6 Daler 1 ℔.

Tilsammen for Fogderiet:

3 Stykker Fæ, 20 Alen Lærred, 5 Stykker Nersk, 16 Sk℔, 5½ L℔ Meel, 5 Tönder Smör og 157 Daler 12 ß.

6. Tönsbergs Læn.

a) Told 77 Daler 1 ℔ 8 ß.

Den erlagdes af 20 större og 6 mindre Merseckrejore, 4 Stangkrejere og 1 Lodsmands Pink.

b) Sagefald 219 Daler 2 ℔ 8 ß.

Her straffedes 1 Mand for Bid, 1 for Undsigelse, 1 for Nidingsværk, 12 for Haardrag, 10 for Hug og Stöd med Stridshammer, Öx eller Sværd, 14 for simple Slag og Hug, 20 for Knivstik, 3 for Hjemrede, 1 for Ran, 4 for Tyveri, 1 for Leiermaal, 1 for Meened i Leiermaals Sag, 3 for Semjerov, 2 for verbale Injurier, 1 fordi han negtede at gjöre Skydsbud, 3 for at sidde ulydige med Skydsheste, 7 for Domsrov eller Orskurdsbrott.

c) Leding, 24 Td., 17½ B℔ 9½ Mark Smör, 18 Sk℔ Meel, 120 Td., 3 Sk℔ Korn, og 20 Daler, 1 ℔ 15 ß, 1 alb.

Tilsammen for Fogderiet:

24 Td., 17½ B℔ 9½ Mark Smör, 18 Sk℔ Meel, 120 Td., 3 Sk℔ Korn og 317 Daler, 2 ℔ 15 ß, 1 alb.

7. Bragernæs Fogderi.

a) Told af 52 Skibe 143 Daler 12 ß.

b) Sagefald 11 Köer, 3 Maarskind, 58 Tylvter Saugdæler, 6½ Tylvt Saugtömmer, 8 Faar, 1 Sengedyne, 1 Hoveddyne, 1 Par Lagen og 2 „Sengeklæder", samt 103 Daler 1 ℔ 12 ß.

Deriblandt Efterladenskaberne efter to, som bleve henrettede, den ene for Tyveri; 5 straffedes for simple Slag, 9 for Knivstik, 5 for Stik og Hug af Sværd og Öx, 3 for Slag med Öx eller Hammer, 1 for Mishandling af Forældre, 1 for „Fætraadt", 1 for Haardrag, 1 for Ödelæggelse af Lösöre, 2 for Tyveri, 1 for et lidet Tag, 2 for Thegngjæld og Fredkjöb, (deraf betalte den ene for to Drab), 1 for Bodret, 1 for Semjerov, 1 for Brevbrott, 2 for „Skydsbud", 1 for Dölgsfald, 1 for ei at have betalt Leding i rette Tid.

c) Holding 26½ Tylvter Saugtömmer.
d) Fosseleie 25 Tylvter Saugdæler.
e) Oppebaaret i Hjælp af Bönderne, som de gave Kgl. Maj. at udruste Hans Naades Skib med, 12 Favne Brændeved, 2000 Baandstager, 8 Tylvter Aaretræer, og Vindbommer: 85 Træer.
f) Aarlig Skat af Hallingdal 1 Daler 2 ℔ og 4 ß, 3 Huder, 73 Deger og 9 Stykker Kalveskind samt 1 Ko.
g) Hjælp af Hallingdal 101 Faar og 9 Geder.
h) Visöre af Hallingdal 6 Daler, 2 ℔ 9 ß og 1 alb.
i) Leding af Bragernæs Læn, 11 Td. Smör, 35 Sk℔ 5 L℔ 1½ Remöll 10 Sætlinger Meel og 12 Daler, 1 ℔, 1 ß, 2 alb.

Tilsammen af Fogderiet:

12 Köer, 3 Maarskind, 109 Faar, 9 Geder, 2000 Baandstager, 12 Favne Brændeveed, 8 Tylvter Aaretræer, 85 Vindbommer, 83 Tylvter Saugdæler, 33 Tylvter Saugtömmer, 1 Sengdyne, 1 Hoveddyne, 1 Par Lagen, 2 Sengeklæder, 3 Huder, 73 Deger, 9 Stykker Kalvskind, 11 Td. Smör, 35 Sk℔ 5 L℔ 1½ Remoll 10 Sætlinger Meel og 267 Daler 2 ℔ 7 ß.

8. Borgesyssels Fogderi.

a) Sagefald 8 Köer og 63 Daler og 1 ℔.
Der straffedes 7 for Knivstik, 2 for Hjemrede, 9 for simple Slag, 1 for Sværdslag, 2 for Tyveri, 1 for Fordölgelse af Kongens Landskyld, 1 for „Klovtraadt, han gjorde sin Nabo", 2 for „Fjerdemell" eller „Fjeremaall", 1 for Tag, 1 fordi han ei holdt sin Bro færdig, 2 for Orskurdsbrott, 2 for Domsrov, 2 for Stævningsbrott.
b) Bygsel af 3 Gaarde, 3 Köer og 4 Daler.
c) Aabodsfald 3 Daler.
d) Holding 7 Daler.
e) Foring 20 Daler, 1 ℔, 4 ß og 108 Faar.

f) Leding 12 Daler, 6 ß, 2 alb., 9 Tönder Smör og 100½ Td. Korn.

Tilsammen for Fogderiet:

11 Köer, 108 Faar, 9 Td. Smör, 100½ Td. Korn og 109 Daler, 2 ℔, 10 ß, 2 alb.

9. Af Tönsberg By.

a) Sise af 25 Læster eller 300 Td. Öl à 8 ß pr. Td. eller 2 Daler pr. Læst, 50 Daler.

b) Told 8 Daler, 2 ℔, 7 ß, 2 alb.

Der udförtes 20½ Deger Kohuder à 4 ß i Told pr. D.
15½ Do. Oxehuder à 8 ß pr. D.
1½ Do. Studehuder à 6 ß pr. D.
170 Do. Kalvehuder à 1 alb. pr. D.
15½ Do. Bukkeskind à 2 ß pr. D.
8 Do. Gedeskind à 1 ß pr. D.
10 Bæverskind à 4 alb. pr. Skind.
9 Ræveskind à 2 alb. pr. Do.
3 Timmer Graaskind à 1 ß pr. Timmer.
7 Td. Smör à 4 ß pr. Td.
2 Qvarter Talg à 1 ß pr. Qvarter.
4 Td. Lax à 4 ß pr. Td.

c) Sagefald 5 Daler 2 ℔ 5 ß, 1 alb.

2 straffedes for Knivstik og 1 for simple Slag.

d) I aarlig Byskat 16 Daler 2 ℔.

Tilsammen 81 Daler og 13 ß.

10. Af Sarpsborg By.

a) Told 4 Daler 1 ß 2 alb.

Deraf i Told af Trælast, som udförtes i 6 danske Skibe, 3 Skibe fra Stralsund og 1 fra Rostock 2 Daler 1 ß. Det övrige erlagdes i Told af 2 Ræveskind, 4 Bæverskind, 3½ Deger Oxehuder, 4½ Deger Kohuder, 140 Deger Kalveskind og 1½ Td. Talg. Toldsatserne synes her at have været mindre end i Tönsberg.

b) Sise af 29½ Læster Öl 57 Daler 2 ℔.
Afgiften har ialmindelighed været erlagt med 2 Daler pr. Læst, men undertiden ogsaa med noget mindre.

c) Sagefald 5 Daler 1 ℔.
For 1 Hjemrede og 1 Mistag.

d) Aarlig Byskat 3 Daler 2 ℔ 14 ß.

Tilsammen for Sarpsborg:
70 Daler 2 ℔ 15 ß 2 alb.

11. Af Agersherred Fogderi.

a) Sagefald 2 Læster Kalk og 7 Daler 1 ℔.
1 straffedes for Hor, 1 for Knivstik, 1 for at have leiet en Dreng, som löb fra sin Huusbonde, 1 for at have taget et Læs Hö fra en Anden.

b) Bygsel af 2 Gaarde og syv Ödegaarde samt en Saug, 1 Stykke Nersk, 10 Tylvter Saugdæler og 15 Daler.

Tilsammen for Agersherreds Fogderi:
2 Læster Kalk, 1 Stykke Nersk, 10 Tylvter Saugdæler, 22 Daler og 1 ℔.

12. „Herefter fölge, hvis Daler og Pendinge som „Christjern Munch (Lænsherrren) haver selv udsonet „med dennem, som ikke vilde sone med Fogder eller Provster“, nemlig:

4 Köer, 2 Maarskind og 229 Daler 1 ℔ 8 ß.

1 maatte böde, fordi han slog en Mand og tog Bjælker fra Jörgen Bildt mod Forbud, 1 for at have römt med en anden Mands Kone, 1 for Leiermaal, 1 for Knivstik, 2 for „Mandslet“, 2 for Blodskam. En betalte Bygsel og en Anden Kosthold.

13. Oppebörsel af Tönsbergs Provsti.

Oppebaaret af Mester Frantz, Superintendens i Oslo, i aarlig Afgift af fornævnte Provsti 18 Stykker Nersk og 1 Tönde Smör.

14. **Oppebörsel af Romerikes og Solöers Provsti.**

a) Sagefald 6 Köer, 2 Faar og 115 Daler 1 ℔ 8 ß.
11 straffedes for Leiermaal, 4 for Hoer, 1 for Skjörlevnet, 1 for at have hugget en Anden i St. Olafs Skov i Hof, 1 for verbale Injurier, 3 for Slagsmaal og 5 betalte for „Möret".

b) Bygsel af to Gaarde 3 Köer og 10 Daler.

c) Holding 7 Köer, 10 Faar og 3 Daler.

d) Tiende 14 Daler 1 ℔ 8 ß. Desuden 76 Stykker Fæ, 57 Faar, 19 Skippund Malt og 800 Stykker Osmundjern.

Tilsammen for Provstiet:

92 Köer, 69 Faar, 19 Sk℔ Malt, 800 St. Osmundjern og 143 Daler.

15. **Af Gudbrandsdalen Provsti.**

a) Sagefald 6 Köer og 32 Daler 2 ℔ 4 ß.
1 straffedes for Hug, 1 for at have slaaet en Præsts Kone, 8 for Helligbröde, 13 for Leiermaal, 2 for Hoer og 1 maatte betale Aabodsfald.

b) Bygsel af 20 Gaarde: 11 Köer og 12 Daler 1 ℔ 8 ß.

c) Foring 2 Bukke.

d) Tiende 17 Stykker Fæ: 1 Buk, 22 Faar og 77 Daler.

e) Hovedtiende 3 Stykker Fæ og 9 Daler 12 ß.

Tilsammen for Provstiet:

37 Stykker Fæ, 22 Faar, 3 Bukke og 131 Daler 1 ℔ 8 ß.

16. **Hadelands Provsti.**

a) Sagefald 10 Köer og 91 Daler.
7 straffedes for Leiermaal, 3 for Hoer, 1 for Blodskam, 1 for Kjætteri, 1 fordi han „brugte noget af Kirkens Part ulovlig".

b) Tienden incl. Hovedtienden 17 Daler 1 ℔ 8 ß samt 32 Köer, 213 Td. Korn, 38 Td., 10 Sætlinger, 1 Sold Rug, 13½ Td., 1½ Sold Erter og 27 Faar.

c) Holding 3 Daler samt 27 Köer og 28 Faar.
d) Bygsel af 11 Gaarde, 6 Köer, 4 Faar og 17 Daler 1 ℔ 8 ß.

Tilsammen for Provstiet 75 Köer, 59 Faar, 213 Td. Korn, 38 Td., 10 Sættinger, 1 Sold Rug, 13 Td., 1½ Sold Erter og 129 Daler.

17. Bahuus Provsti.

a) Tiende incl. Hovedtiende 14 Faar og 8 Vorder Torsk, samt 65 Daler 8 ß.
b) Sagefald af to, som straffedes for Hor, 3 Daler.
c) Bygsel af 11 Gaarde: 1 Ko, 15 Daler og 12 ß.

Tilsammen for Provstiet.
1 Ko, 14 Faar, 8 Vorder Torsk og 83 Daler 1 ℔ 4 ß.

18. Af Viks Provsti.

a) Sagefald 15 Daler 12 ß.
2 straffedes for Hor, 2 betalte Aabodsfald og 11 for Bryllupsgjærd.
b) Bygsel af 8 Gaarde: 2 Köer og 27 Daler 1 ℔ 8 ß.
c) Holding 3 Daler.
d) Tiende incl. Hovedtiende, 22 Köer, 69 Td. Korn, 35 Daler og 14 ß.

Tilsammen for Provstiet:
24 Köer, 69 Td. Korn og 81 Daler 2 ß.

19. Af Kraakstad Provsti.

a) Sagefald 1 Ko og 12 Daler.
1 betalte for Leiermaal og 2 for Möret.
b) Tiende incl. Hovedtiende og Tiendeoste 3 Köer, 20 Daler 2 ℔ 4 ß.
c) Bygsel for 1 Gaard 10 Daler.

Tilsammen for Provstiet:
4 Köer og 42 Daler 2 ℔ 4 ß.

14. Oppebörsel af Romerikes og Solöers Provsti.

a) Sagefald 6 Köer, 2 Faar og 115 Daler 1 ℔ 8 ß.
11 straffedes for Leiermaal, 4 for Hoer, 1 for Skjörlevnet, 1 for at have hugget en Anden i St. Olafs Skov i Hof, 1 for verbale Injurier, 3 for Slagsmaal og 5 betalte for „Möret“.

b) Bygsel af to Gaarde 3 Köer og 10 Daler.

c) Holding 7 Köer, 10 Faar og 3 Daler.

d) Tiende 14 Daler 1 ℔ 8 ß. Desuden 76 Stykker Fæ, 57 Faar, 19 Skippund Malt og 800 Stykker Osmundjern.

Tilsammen for Provstiet:

92 Köer, 69 Faar, 19 Sk℔ Malt, 800 St. Osmundjern og 143 Daler.

15. Af Gudbrandsdalen Provsti.

a) Sagefald 6 Köer og 32 Daler 2 ℔ 4 ß.
1 straffedes for Hug, 1 for at have slaaet en Præsts Kone, 8 for Helligbröde, 13 for Leiermaal, 2 for Hoer og 1 maatte betale Aabodsfald.

b) Bygsel af 20 Gaarde: 11 Köer og 12 Daler 1 ℔ 8 ß.

c) Foring 2 Bukke.

d) Tiende 17 Stykker Fæ: 1 Buk, 22 Faar og 77 Daler.

e) Hovedtiende 3 Stykker Fæ og 9 Daler 12 ß.

Tilsammen for Provstiet:

37 Stykker Fæ, 22 Faar, 3 Bukke og 131 Daler 1 ℔ 8 ß.

16. Hadelands Provsti.

a) Sagefald 10 Köer og 91 Daler.
7 straffedes for Leiermaal, 3 for Hoer, 1 for Blodskam, 1 for Kjætteri, 1 fordi han „brugte noget af Kirkens Part ulovlig“.

b) Tienden incl. Hovedtienden 17 Daler 1 ℔ 8 ß samt 32 Köer, 213 Td. Korn, 38 Td., 10 Sætlinger, 1 Sold Rug, 13½ Td., 1½ Sold Erter og 27 Faar.

Tilsammen for Provstiet:

59 Td. Korn og 231 Daler 2 𝔐. 2 ß.

23. Af Oslo By.

a) Told 42 Daler 2 𝔐. 15 ß.

Der betaltes Told (Udförselstold) af

Oxehuder	32 Deger	7 Stykker.		Hermelin 7 Stykker.
Kohuder	121 —	7	—	Graaskind 48½ Timmer.
Studehuder	9 —	2	—	Reenhuder 3 Deg. 1 Stykke.
Kalveskind	703½ —	ꝭ	—	Elghuder 5 Deger 3 Do.
Bukkeskind	55 —	4	—	Elghorn 7 Stykker.
Gjedeskind	45 —	8	—	Lax 4 Td.
Faareskind	53½ —	ꝭ	—	Kjöd 4 Td.
Otterskind	ꝭ —	17	—	Smör 10⅝ Td.
Bæverskind	ꝭ —	57	—	Talg 6 Sk℔ og 7¾ Td.
Ræveskind	ꝭ —	74	—	Heste 2 Stykker.
Ulveskind	ꝭ —	1	—	Tjære 45 Læster 4 Td.
Filfraskind	ꝭ —	4	—	

b) Sise af 4½ Fad Prydsing à 12 ß pr. Fad og af 48 Læster 11½ Td. Öl . . 90 Daler 2 𝔐. 8 ß.

c) Sagefald 39 Alen Lærred, 4 Par Sko og 15 Daler 1 𝔐.
3 straffedes for Hug, 2 for Kandeslag, 2 for Knivstik, 1 for ulovlig Stævning, og 1 fordi han tog et Hovedsölv fra en Guldsmed.

d) Tomteleie 3 Daler 2 𝔐. 10 ß.

e) Ödegaardsleie 2 𝔐. 15½ ß. 1 alb.

f) Aarlig Byskat 20 Daler.

Tilsammen:

39 Alen Lærred, 4 Par Sko og 174 Daler ½ ß. 1 alb.

24. Leding af Akers Herred og Bærums Herred.

Smör 52 B℔.

Meel 9 Sk℔ 6 L℔ 5 ℔[1] 9 Sætt.

Korn 8½ Sk℔ 1 Fjerd.

Penge 4 Daler 9 ß.

[1]) Af disse ℔ viser Regnskabet, at der gaa 24 paa et Sk℔.

25. Oppebörsel af det gamle Krongods.

Malt 106 Sk℔ 8 L℔.	Kalveskind 22½ Deger 4 Stykker.
Meel 11 — 9 —	Salt 4½ Sk℔, 3 L℔.
Korn 12½ — 3½ —	Hugne Bord ½ Tylvt.
Smör 1 Td. 6 B℔.	Graaskind 6 Timmer 5 Stykker.
Köer 1.	Bergefisk 57 B℔.
Huder 13½ Deger 2½ Stykker.	Penge 4 Daler.

Herunder er indbefattet en Afgift, som erlagdes af en Deel Lensmænd under Navn af Syslegjærd.

26. Oppebörsel af Hovedö Klostergods.

Penge 27 Daler 1 ℔ 14 ß 2 alb.	Humle 3 B℔.
Malt 119 Sk℔ 9½ L℔ og 13 Td.	Huder 4 Stykker.
Meel 22 — 8 —	Kalveskind 1½ Deger 3 Stykker.
Korn 8½ — 3½ —	Hugne Bord 1½ Tylvt.
Smör 79½ B℔ 1 Mark.	Saugtömmer 47½ Tylvt.
Salt 74 Sk℔ 1 L℔	Saugdæler 4 Tylvter.

27. Oppebörsel af Erkebispens Gods söndenfjelds.

Penge 4 Daler 1 ℔ 8 ß.	Kalveskind 3 Deger.
Meel 8½ Sk℔ 7 L℔.	Gjedeskind 4 Stykker.
Malt 9¾ —	Bergefisk 24½ B℔.
Korn 15 L℔.	Vadmel 468½ Alen.
Huder 1 Deger 4½ Stykker.	

28. Oppebörsel af Oslo Stifts Gods.

Penge 37 Daler 1 ℔ 15 ß 1 alb.	Nersk 2 Stykker.
Malt 49½ Sk℔ 7 L℔, 150 Td. 1 Fjerd. 3 Sættinger.	Aal ½ Td. 6 Pund. 1 Ræveskind.
Meel 13 Sk℔ 9 L℔.	Saugdæler 6 Tylvter.
Korn 1 Sk℔ 140 Sættinger	Saugtömmer 4 Tylvter.
Salt 17 Sk℔ 1½ L℔.	Hugne Bord 1 Tylvt.
Smör 1½ Td., 135½ B℔.	
Huder 8 Deger, 2 Stykker.	
Kalveskind 3 Deger 3 Stykker.	

29. Oppebörsel af Hamar Stifts Gods.

Penge 23 Daler 2 ꝑ 3 β 1 alb.	Salt 5½ Sk℔.
Malt 93½ Sk℔ 1½ L℔.	Bergefisk 137 B℔ 5 Mark
Meel 43 — 4 —	Huder 10½ Deger 2½ Stykker.
Korn 1½ — 8½ —	Kalveskind 17½ Deger 3 Stkk.
1 Ko.	Graaskind 2 Stykker.
5 Faar.	Saugtömmer 1½ Tylvt.
Smör 82½ B℔.	

30. Oppebörsel af Stavanger Stifts Gods.

Penge 1 ꝑ 2 β, 7 Köer og 4 Faar.

31. Oppebörsel af nogle Gaarde, som laa til Nonneklosteret i Oslo.

5 Sk℔ Malt, 8 Tylvter Saugdæler, ½ Sk℔ Meel.

32. Adskillige andre Indtægter.

Malt 3 Sk℔ oppebaarne i Afgift af Schedins Fiskeri i Land.
57½ Td. fra Buskeruds Avlsgaard . . 3 Sk℔, 58½ Td.
Meel 5 Sk℔ oppebaarne i Told af Qværnerne i Moss.
31½ Td. af Budskeruds Avlsgaard . . 5 — 31½ —
Korn fra Budskeruds Avlsgaard . . . . . 44 Td.
Gryn — — — 2 Td.
Köer — — — 2 Stykker.
Faar — — — 3 —
Geder tillagte paa Slottet 80 —
Smör, som Ladegaarden ved Slottet har rentet 2 Td.
og 2 fra Budskeruds Avlsgaard . . . 26 B℔.
Makrel, som Flekkerö og Dyrvig Fiskeri have rentet 2 Td.
Lax, som Fiskeri paa Budskerud har rentet . 5 Læster 4 Td.
Sælspæk af Sæl, som er skudt paa Slottet . . 24 Sider.
Kalveskind fra Budskerud . . . . 9 Skind.

Saugdæler 730 Tylvter, som Kgl. Mstæts 3 Sauge
paa Budskerud have rentet.
671 Tylvter, 6 Saugbord som 3 Kgl.
Mstæts Sauge ved Moss have rentet 1401 ½ Tylvter.
Tömmer hugget paa Budskerud . . . . . . 39 Tylvt., 5 Stokke.
Vadmel vævet paa Budskerud . . . . . . 20 Alen.
Lærred 97 Alen vævet paa paa Budskerud,
45 vævet paa Slottets Ladegaard . . 142 Alen.

Den hele Indtægt for Regnskabsaaret.

Penge	3603	Daler	46 ½ ß. 1 alb.	
Köer 424 anslaaede i Penge til . . .	848	—	»	—
Gjeder, Faar og Bukke 1199	299	—	36	—
Smör 54 ½ Td., 399 B℔, 10 ½ Mk. . .	703	—	40	—
Malt 413 ¼ Sk℔, 14 L℔ 220¾ Td. 3 Sætt.	1048	—	43	—
Meel 184 Sk℔ 3 ½ L℔, 31 Td., 19 Sætt. 1 ½ Remoll (12 Sættinger ere her regnede = 1 Td. 40 Remoll = 1 Td. og 1 Sk℔ = 2 Td.)	401	—	18	—
Gryn 2 Td.[1]	2	—	»	—
Rug 38 Td., 10 Sætt. 1 Sold[2] . . .	39	—	8	—
Korn 740 ½ Td., 36 ¼ Sk℔, 10 ½ L℔ 140 Sætt.	584	—	39	—
Erter 13 ½ Td., 1 ½ Sold	14	—	»	—
Lærred 201 Alen[3]	33	—	24	—
Vadmel 488 ½ Do.	40	—	34	—
Bergefisk 219 ½ B℔ 5 Mk.[4]	52	—	30	—
Makrel 2 Td.	3	—	16	—
Lax 5 Læster, 4 Td.	288	—	»	—
Lateris	7963	Daler	46 ½ ß. 1 alb.	

[1]) Sat lig Malt.

[2]) Sat lig Erter.

[3]) à 8 ß pr. Alen.

[4]) Bergefisk er efter Arnt Berntsens „Danmark og Norges frugtbare Herlighed“ en gammel Benævnelse paa Törfisk.

Transport	7963 Daler		46½ ß.	1 alb.
Torsk 8 Vorder	4	—	„	-
Aal ½ Td., 6 Pund[1]	4	—	32	-
Sælspæk 24 Sider[2]	2	—	„	-
Hugne Bord 3 Tylvter	„	—	24	-
Saugdæler 1512½ Tylvt	1197	—	19	-
Saugtömmer 125 Tylvter 5 Stokke . .	114	—	46	-
Baandstager 2000	1	—	32	-
Aaretræer 8 Tylvter	4	—	„	-
Brændeved 12 Favne	2	—	19	-
Kobber 1 Pund	26	—	36	-
Osmundjern 800 Stykker	4	—	40	-
Huder 35 Deger 5 Stykker	177	—	24	-
Kalveskind 123 Deger 6 Stykker . . .	51	—	24	-
Gedeskind 4 Stykker	„	—	24	-
Maarskind 5 —	2	—	24	-
Graaskind 6 Timmer 7 Skind[3]	5	—	7	-
Kalk 2 Læster	2	—	„	-
Salt 101 Sk℔ 5½ L℔.	101	—	13	-
Humle 3 B℔	„	—	35	-

Nersk 42 Stykker.
Vindbommer 85 Træer.
1 Ræveskind.
Sko 4 Par.
1 Sengedyne.
1 Hoveddyne.
1 Par Lagen.

9668 Daler 13½ ß. 1 alb.

---

[1]) Arnt Berntsen regner i sit ovennævnte Værk, anden Bog, Side 209, 1 Td. Aal = 16 Pund.

[2]) Gjætningsviis.

[3]) 32 Graaskind regnedes efter Arnt Berntsens Register lig 1 Td. Hartkorn.

Blandt Udgiftsposterne kunne mærkes:

1) Til 110 Svende paa Slottet et halvt Aars Lön med 419 Daler og det andet halve Aars Lön med 834 ℔ eller 278 Daler, tilsammen 697 Daler.

De Fleste fik 6 Daler 2 ℔ i aarlig Lön, Bösseskytterne derimod det Dobbelte.

2) Lön til Portholdere, Trommeslagere, Baadsmænd og Smedesvende 91 Daler 1 ℔ 6 ß.

3) Lön til Arbeidsfolk paa Slottet, Ladegaarden, Budskerud Avlsgaard og ved Saugene paa Moss 84 Daler 1 Skill.

En Muurmester fik fra 4 til 8 Skill., en Kalkslager 3 til 4 Skill., en Tömmermand fra 3 til 6 Skill. daglig.

4) Til Arbeidsfolk, som gjorde færdigt Kgl. Majestæts Orlogsskib „Koen" 18 Daler 2 ℔ 4 ß.

En Skibsbygger fik 12 ß om Dagen, en Tömmermand fra 5 til 7 ß om Dagen.

5) Til nogle af Svendene for deres Borgeklæde 52 Daler; hver fik 4 Daler.

6) Kjöbt Losskind til Kgl. Majestæts Behov for 28 Daler 1 ℔ 8 ß. Hvert Skind betaltes fra 2½ til 5 Daler.

7) Kjöbt Maarskind til Kongen for 73 Daler 1 ℔ 8 ß. Skindet à ½ Daler.

8) Givet i Tæring til Folk, som reiste i Kongens Ærinde, 157 Daler 1 ℔ 4 ß. Brevdragerne fik gjerne 1 à 2 Daler, Christjern Munch 60 Daler for at reise til Kjöbenhavn. Kjel Bagge, som reiste til Kong Gustav i Sverige, fik 6 Daler.

9) Kjöbt Engelsk til Hofklædning for 348 Daler 2 ℔ 12 ß. Det kjöbtes for största Delen fra Amsterdam efter en Priis af 2 ℔ 4 ß pr. Alen; to Stykker maalte 92 Alen.

10) Besoldning til Christjern Munch 100 Daler og 45½ Alen Engelsk til Hofklædning.

11) Besoldning til Mester Frantz, Superintendent i Oslo og Hamars Stifter, 300 Daler.

12) Til Tæring for 111 Baadsmænd og Styrmænd, som kom fra Akershuus Læn til Kjöbenhavn 92 Daler 1 ℔ 8 ß.

13) Til 6 Lænsmænd i Tönsberg Læn for deres Umage med at opkræve Ledingen deraf 2 ℔ 13 ß.

14) Givet Povel Skriver, Mogens Pedersen, Daniel Bildt, Peder Fageraas, Morten Hach, Jens Koch, Lydick von Hornn, Erik Brockenhuus, Jacob Jude og Matz Busk, — „som altid fölge Christjern (Munck), hvor han drager", — til Hofklædning 37 Alen Engelsk.

15) Forbruget paa Akershuus Slot in natura:

Malt 586 Sk℔, 47 Td.	Faarekroppe 656.
Humle 472½ B℔.	Flesk 81½ Sider.
Meel 117½ Sk℔, 2 L℔, 136 Td.	Faar 52 Stykker.
Kokroppe 296½.	Fæ 10 Stykker.
Lax 14½ Td. 1½ Fjerd.	Smör 21½ Td. 1½ Fjerd.
Sild 24 Td. 1 Fjerd.	Graasei 10 Vorder.
Torsk 49½ Td. ½ Fjerd.	Hornfisk 80 Fiske.
Tör Torsk 2 Vorder.	Helt 1 Fjerding.
Makrel 10 Td. 2½ Fjerd. ½ Otting	Sund og Mauger 1 Td.
Bergefisk 401 B℔ og 1 Td. skruet.	Senep 3 Fjerdinger.
Hvitting og törrede Kuller 2610 Stykker.	Gryn 8 Td. ½ Fjerd. 2 Sætt.
	Erter 7 Td. 11 Sætt.
Kabeljau 208 Stykker.	Lönborg Salt 2 Td.
Flyndre 1917 Fiske.	Norsk Salt 12 Sk℔.
Sælspæk 13 Sider.	Korn 290 Td.
Rokker 32 Fiske.	Stangjern 11 Sk℔ 4½ L℔ 19 Mrk.
Aal ½ Td. 6 B℔.	Osmundjern 5 Fad 124 Stykker.

16) „Denne efterskrevne Fetalje er forspiset paa Mosse „Sauge fra Paaske og til St. Mortens Dag til 9 daglige Personer „og til 5 Tömmermænd, som hug et Huus op, i 7 Uger, og „til en Muurmester og Kalkslager udi 8 Dage."

Malt 4½ Sk℔ 15 Td.	Makrel 2 Td.
Humle 12 B℔.	Kuller 3 Td.
Meel 5 Sk℔.	Flyndre 400 Fiske.

Kokroppe 13.
Smör 1½ Td.
Lax 1 Td.
Sild 4 Td.
Bergefisk 15½ B℔.
Gryn 1 Td.
Korn 6 Td., som ere opgivne til Foder til Arbeidsheste.

17) Til Danmark sendtes:

6 Td. Lax.
60 Sk℔ Stangjern.
844 Tylvter 2 Stykker Saugdæler.
5700 Baandstager.
73 Favne Ved.
85 Vindbommer.
4 Tylvter Bekerholt.

B. Indtægter af Akershuus Læn for 1560—1561.

1. Borgesyssels Fogderi (blot nævnt Spydeberg og Skibthveit).

a) Sagefald 4 Köer og 24 Daler 1 ℳ 8 ß.

1 straffedes for „Blodslag“, 1 for Hjemrede, 1 for Aabodsfald, 2 for simple Slag, 1 for at have stukket ud en Tand, 1 for Knivstik, 1 for Krænkelse af Thingfred og 1 for „Stuld“ (Tyveri).

b) Leding 5 Daler 1 ℳ 10½ ß 5 d., Smör 4 Td., 2½ B℔ 3 Mk. og 56 Td. Korn.

Tilsammen for Fogderiet:

4 Köer, 4 Td., 2½ B℔ 3 Mk. Smör, 56 Td. Korn og 30 Daler 2½ ß 5 d.

2. Nedre Romerikes Fogderi.

a) Sagefald 8 Köer og 89 Daler.

8 maatte betale for Kosthold, 1 straffedes for at have hugget en Mand paa Thinget, 7 for Knivstik, 3 for „Haardrott“, 2 for Blodvide, 3 for simple Slag, 1 for Bedrageri, „for han lög en Skjorte fra en Mand i Oslo“, 1 for Ulydighed, 1 fordi „han havde raget Rumpen paa en Hest“, 1 for „Uqvemsord“, 2 fordi de havde „sat i en Dom, som var gjort til Intet“, og 1 for Tyveri.

b) Bygsel af to Gaarde 1 Ko og 3 Daler.

c) Foring 24 Faar og 56 Daler 8 ß.
d) Til Slotsarbeide 96 Faar og 7 Daler.

Tilsammen for Fogderiet:
120 Faar, 9 Köer og 155 Daler 8 ß.

3. Övre Romerike og Solörs Fogderi.

a) Sagefald 8 Köer og 75 Daler 1 ℔ 8 ß.
1 maatte betale for Thegngjæld og Fredkjöb, 10 straffedes for Slagsmaal, 2 for simple Slag, 2 for Knivstik, 4 for Dölgsmaal af Kronens Skat og Rettighed, 1 for Dölgsmaal af Kongens Jord, 1 fordi han blev dölgfalden, 1 for Sværdslag, 1 for Haardrag, 2 for Brevbrott, 1 for Leiermaal og 2 for verbale Injurier.
b) Bygsel af 5 Gaarde 4 Köer og 18 Daler 1 ℔ 8 ß.
c) Holding 8 Köer og 5 Faar.
d) Foring 9 Geder, 47 Faar og 24 Daler 12 ß.
e) Til Slotsarbeide 42 Geder og 108 Faar.

Tilsammen for Fogderiet:
20 Köer, 51 Geder, 160 Faar og 118 Daler 12 ß.

4. Gudbrandsdalens Fogderi.

a) Sagefald 13 Köer og 92 Daler.
12 straffedes for Hug med Öxhammer, Stridshammer eller Sværd, 1 for Blodvide, 8 for Knivstik, 1 for Hjemrede, 4 for simple Slag og 3 for Haardrag, 1 for Nedfælding af Budstikken, 1 for Negtelse af Skydsbud, 11 for at have negtet at gjöre Evert Bildt Skydsfærd, 1 for at have holdt sin Bro ufærdig, 1 for at have forpligtet sig til at möde i Retten, men römt bort, 1 har Fordölgelse af Kongens Landskyld og 1 for at have löbet bort med en en Ægtemands Kone.
b) Holding 1 Ko og 5 Daler.
c) Foring 304 Faar og 45 Daler 12 ß.

Tilsammen for Fogderiet:
14 Köer, 304 Faar og 142 Daler 12 ß.

5. Hadelands Fogderi.

a) Sagefald 3 Elshuder, 22 Stykker Fæ, 19 Faar og 167 Daler 2 ℔.

1 maatte betale Thegngjæld og Fredkjöb, 13 straffedes for Knivstik, 18 for Hug med Öx, Öxhammer, Sværd, Rytinger (Dolke) etc., 1 for Hjemrede og 5 for Blodvider, 4 for Tyveri, 1 for Tag, 18 for Veiebrott og 1 for „Skovfredning", 2 fordi de skjöde i Forbud, 1 for at have skudt et Elsdyr ulovlig, 2 for Negtelse af Skydsfærd og 8 for Negtelse af Skydsbud.

b) I Leie af Fæhager 1 Daler 2 ℔ 8 ß 1 alb.

c) Bygsel af 3 Gaarde, 2 Köer og 8 Daler.

d) Holding 11 Köer og 4 Daler.

e) Foring 118 Daler 2 ℔ 4 ß.

Tilsammen for Fogderiet:
35 Köer, 19 Faar, 3 Elshuder og 300 Daler 12 ß 1 alb.

6. Tönsbergs Fogderi.

a) Sagefald, 10 Köer og 329 Daler.

For Slagsmaal straffedes 1, for simple Slag 8, for Knivstik 15, for Hjemrede 5, for Haardrag 9, Slag af Öxe, Stridshammer etc. 13, Vaadedrab 1, for at spilde Öl paa en Mand 1, for almindeligt Tyveri 8, for Tyveri af Vrag 1, for Leiermaal 1, for Hor 2, for Domsrov 4, Sæmjerov 1, for at komme drukken til Stævnestuen 1, „for en Bod, som han mistog" 1, „fordi han ei lagde sine Breve i Rette" 1, Stævnefald 2, „Jordevarp" 3, verbale Injurier 3, „for at have to Huusbonder" 2, (Huusbonden maatte selv betale for den ene Tjener); 1 maatte betale fordi hans Dreng tjente i „Halffue", 1 for at have solgt et Maarskind, 1 for at have löbet fra sin Huusbonde, 1 for

at have löbet fra sin Hustru, for Ulydighed med Skydsheste 7, for at have löbet om i Lænet uden Tilladelse 1, Flere for falsk Leding.

b) Skibstold 77 Daler 1 ℔ 8 ß.

Af 44 Skibe, nemlig 20 Mersskibe, 11 Bojerter, 5 Merskreiere og 8 Stangkreiere. Af disse vare 17 fra Hindlopen, 3 fra Bremen, 10 fra „Koldenn", 3 fra Amsterdam, 1 fra Hellum, 1 fra Emshusen, 2 fra Slavern, 3 fra Husum, 2 fra Worckum, 2 fra Hamborg.

c) Smörleding 20 Daler 1 ℔ 2½ ß 1 alb.

370½ B℔ 3½ Mark samt 3¾ Td. Smör og 17½ Sk℔ 3 L℔ Meel.

d) Kornleding 44 Sk℔ 6 L℔ 1 Remoll og 2 B℔ Korn samt 1 alb. i Penge.

Tilsammen for Fogderiet:

426 Daler 2 ℔ 10½ ß 2 d. 10 Köer, 370½ B℔ 3½ Mark og 3¾ Td. Smör, 17½ Sk℔ 3 L℔ Meel og 44 Sk℔ 6 L℔ 1 Remoll og 2 B℔ Korn.

7. Den Landskyld, som ligger til Sæm i Tönsberg Læn.

1 Daler 4 ß 1 alb. Malt 10½ Sk℔ ½ L℔, Meel 2 Sk℔, Salt 3 Sk℔, 8 L℔, Smör 40½ B℔, Huder 1½, 3 Kalveskind, ½ B℔ Hamp, 9½ Tylvt hugne Bord, 2 Gjæs, 77 Höns, ½ Fjerding, 3 Vorder Makrel, ½ B℔ Gjedder, Flesk 1½ B℔, Spæk, 3 Fjerd.

8) Follo Fogderi.

a) Sagefald 46 Daler 2 ℔ 8 ß.

For Knivstik straffedes 3, for Hug eller Slag med Sværd, Öxe, Hammer &c. 5, for simple Slag 1, for at have dulgt sig og ei betalt Kongen Skat 1, for Orskurdsbrott 1.

b) Bygsel af 2 Gaarde 15 Daler.

c) Holding 10 Daler 1 ℔ 8 ß.

d) Skibstold af 30 Skibe 50 Daler 1 ℔ 8 ß.

Hjemsledet er for mange af disse Skibe ei opgivet.

c) Foring 47 Daler 12 ß.

f) Leding 6 Daler 2 ℔ 1 ß, 105 B℔ 2½ Mk. Smör samt 16 Sk℔, 2 L℔, 1 Remoll 9 Sætt. Meel.

Tilsammen for Fogderiet:

176 Daler 2 ℔ 5 ß, 105 B℔ 2½ Mk. Smör og 16 Sk℔ 2 L℔ 1 Remoll, 9 Sætt. Meel.

9. Bragernæs Fogderi.

a) Sagefald 103 Daler 8 ß, 4½ Ko, 57½ Tylvt Bord og ½ Ahme Viin.

For simple Slag straffedes 3, for Haardrag 3, for Knivstik 6, for Thegngjæld og Fredkjöb 2, for Hug og Stik af Öxe, Spyd &c. 8, Blodvide 7, Hjemrede 1, Tag 2, urettelig Oppebörsel af Landskyld 1, Ödelæggelse af Lösöre 1, verbale Injurier 1, 1 betalte Åabodsfald, 5 betalte Kosthold og 7 straffedes for ei at have skattet i rette Tid.

b) Bygsel af 5 Gaarde 19 Daler 1 ℔ 8 ß.

c) Fosseleie 7 Tylvter Dæler.

d) Skibstold af 57 Skibe 155 Daler.

Af disse vare 27 fra Hindlopen, 4 fra Workum; 2 fra Slavern, 1 fra Hamburg, 1 fra Dort, 5 fra Amsterdam, 1 fra Löse, 1 fra Husum, 1 fra Koldenn, 1 fra Rorup, 2 Meidenblich; for de övrige 11 ere Hjemstederne ei opgivne.

e) Skattehuder og Skind af Hallingdal 1 Daler 2 ℔ 5 ß, 6 Huder, 70 Deger og 3 Stykker Kalveskind.

f) Skattefaar af Hallingdal 116 Stykker.

g) Ledingsmeel 31½ Sk℔, 7 L℔ ½ Remoll 11½ Sætting 1 B℔.

h) Smörleding 11 Daler 15½ ß 1 d. og 201½ B℔ 10 Mk. Smör.

i) I Hjælp er oppebaaret af Bönderne:

3200 Baandstager, 12½ Favn Brændeveed, 10½ Tylt og 2 Stykker hugne Bord, ½ Tylvt Aaretræer.

Tilsammen for Fogderiet:

290 Daler 2 ℔ 4½ ß, 4½ Ko, 31½ Sk℔ 7 L℔ ½ Remoll 11½ Sætt. og 1 B℔ Meel, 201½ B℔ 10 Mk. Smör, 116 Faar, 64½ Tylvt Saugdæler, 6 Huder, 70 Deger 3 St. Kalveskind, 3200 Baandstager, 12½ Favn Brændeveed, 10½ Tylvt hugne Bord, ½ Tylvt Aaretræer og ½ Ahme Viin.

10. Akersherred og Bærumsherreds Fogderi.

a) Sagefald 3 Læster Kalk og 32 Daler.

2 straffedes for Hug med Öxe eller Hammer, 1 fordi han slog en Anden og gjorde ham Hjemrede, 1 for Krænkelse af Lovfæstning, 1 for at have bortbygslet Skoven fra Gaarden og hugget ulovlig, 1 for Tyveri, 2 for Ulydighed.

b) Bygsel af 7 Gaarde 28 Daler.

Tilsammen for Fogderiet:

60 Daler 3 Læster Kalk.

11. Brunla Læn.

a) Sagefald 34 Daler 2 ℔ 4 ß.

6 straffedes for Hug med Öxe, Hammer eller deslige, 7 for simple Slag, 1 for Haardrag, 4 for Knivstik, 1 betalte Thegngjæld og Fredkjöb, 1 straffedes for Brevbrott, 1 for Sæmjerov, 1 for Stævnebrott, 1 fordi han ikke „holdt“ ret, 1 for verbale Injurier, 1 for Tag.

b) Skibstold af 94 Skibe 90 Daler.

Af disse vare 29 fra Husum, 3 fra Hindlopen, 1 fra Polvern, 1 fra Mennevich, 4 fra Slavern, 4 fra Emshusen, 2 fra Amsterdam, 2 fra Zeland, 1 fra Möderling, 3 fra Menneling, 1 fra Bom, 2 fra Dunneken, 6 fra Frisland, 1 fra Esem, 5 fra Emden, 1 fra Dockum, 1 fra Workum,

2 fra Harlingen og 1 fra Hamburg. For de övrige 24 opgives ikke Hjemstederne.

c) Smörleding 246 B℔ 1½ Mk. Smör, 13 Daler 2 ℔ 1½ ß og 2 d.

d) Kornleding 43½ Sk℔, 6½ L℔ 10 Mærker 1 Remell Korn, som udgjorde 92 Td.

e) Aarlig Skat af Nummedal 8 Timmer 13 Stykker Graaskind.

f) Landskyld af Nummedal 2 Daler 1 ℔ 8 ß, 1 Deger ½ Stykke Huder, 3 Gjedeskind, 4 Deger 4 Stykker Kalveskind, 1 Timmer Graaskind, Smör 4½ B℔.

g) Landskyld af Brunla 9 Daler 1 ℔ 8 ß.

h) Vrag 4 Fad Tjære og Beg, 2 gamle Kister med 36 Dusin Trætallerkener, 2½ Td. Meel og 1 Skibsbaad.

i) Af Laxefiskeriet oppebaaret i Rente 11 Td. Lax.

Tilsammen for Fogderiet:

170 Daler 1 ℔ 5½ ß 2 d. Smör 250½ B℔ 1½ Mk., Korn 92 Td., Lax 11 Td., Meel 2½ Td., Graaskind 9 Timmer, 13 Skind, Huder 10½ Stykker, Kalveskind 4 Deger 4 Skind, Gjedeskind 3 Stykker, 4 Fade Tjære og Beg, 2 Kister, 36 Dusin Trætallerkener og 1 Skibsbaad.

12. Oppebörsel af Oslo By.

a) Sagefald 34 Daler 2 ℔ 12 ß.

2 straffedes for Undsigelse, 1 fordi han havde været med at kaste to Engelskmænd over Bord, 1 fordi han tog en Fjerd. Smör fra en Mand, 2 for Knivstik og 1 for simple Slag.

b) Told 115 Daler 1 ℔ 7 ß 1 alb.

Foruden Trælast, hvis Qvantitet neppe kan udfindes, udförtes:

Graaskind 504½ Timmer.	Kohuder 54½ Deger.	
Ræveskind 194½ Stykker.	Kalveskind 676½ Do.	
Bæverskind 75½ Do.	Talg 4½ Td.	og 10 Td. Smör og Talg.
Odderskind 36 Do.	Smör 3½ Td.	

Bukkeskind 67½ Deger.	Tjære 34 Læster 9½ Td.
Gjedeskind 57½ Do.	Elshuder 170 Deger.
Oxehuder 47 Do. 2 Stykker.	Elshorn 2 Deger.
5 Heste.	Hareskind 8 Timmer.
Kjöd 3½ Td.	Filfrasskind 11 Stykker.
Hermelin 3½ Timmer.	Ulveskind 4 St.

c) Sise af 32 Læster 7 Td. Öl 65 Daler 8 ß.
d) Ödegaardsleie 2 ℔ 10½ ß.
e) Tomteleie 3 Daler 2 ℔.
f) Aarlig Byskat 20 Daler.

Tilsammen:

240 Daler 5½ ß 1 alb.

13. Oppebörsel af Sarpsborg.

a) Sagefald 4 Daler 1 ℔ 10 ß 2 alb.
2 straffedes for Hjemrede, 1 for Öxhammerslag og 1 for at have tilföiet Lemstersaar.
b) Sise 36 Daler 2 ℔ 8 ß.
c) Told 14 Daler 2 ℔ 9 ß 1 alb.
Foruden Trælast udförtes der:

Oxehuder 12 Deger 8 Stykker.	2 Bæverskind.
Kohuder 10½ Do.	1 Odderskind.
Kalveskind 177 Do.	6 Ræveskind.
Gjedeskind 20 Do.	2 Heste.
Bukkeskind 14 Do.	1¾ Td. Talg.
Graaskind 54 Timmer.	

d) Tomteleie 2 Daler 3 ß 1 alb.
e) Aarlig Byskat 1 Daler 8 ß 4 alb.

Tilsammen:

59 Daler 1 ℔ 8 ß 2 alb.

14. Oppebörsel af Tönsberg By.

a) Sagefald 8 Daler 2 ℔.

1 straffedes, fordi han satte sig op mod Borgemesteren, 1 „fordi han mistog en Td. Meel" og 1 for Knivstik.

b) Told 7 Daler 1 ℔ 8 ß.

c) Sise 72 Daler 2 ℔.

d) Aarlig Byskat 16 Daler 2 ℔.

Tilsammen:

105 Daler 1 ℔ 8 ß.

15. Oppebörsel af Borgesyssel og Follo Provsti.

a) Sagefald 3 Köer og 141 Daler.

5 straffedes for Hor, 4 for Leiermaal, 2 for Möret, 1 for Kjætteri og 1 for Husebrott.

b) Tiende, Hovedtiende og Tiendeoste 55 Daler 1 ℔ 44 Köer og 4 Huder.

Tilsammen for Provstiet:

47 Köer, 4 Huder og 196 Daler 1 ℔.

16. Romerike og Solörs Provsti.

a) Sagefald, 5 Köer, 9 Faar 142 Daler 2 ℔ 8 ß.

21 straffedes for Leiermaal, 3 for Möret, 1 for Hor, og 2 for halve Hor, 1 for verbale Injurier, 2 for Huusbrott, 3 betalte Bryllupsgjærd, 6 straffedes for Helligbröde, 1 for at sidde med Uminde (paa Gaarden) hos sin Fader, 1 for at have en Kirkeko uden Vedkommendes Minde, 1 for at sidde inde med sin Landskyld, 4 for at dölge sin Tiende, 1 for at have oppebaaret Kirkens Tiende uden at gjöre Regnskab derfor, 1 for at dölge Kirkens Vox.

b) Bygsel af 7 Gaarde 1 Ko og 21 Daler 1 ℔ 8 ß.

c) Holding 5 Köer, 16 Faar, 2 Td. Tjære og 4 Daler.

d) Tiende og Hovedtiende 3 Daler 2 ℔ 6 ß, 19 Sk℔ Malt, 74 Td. Korn, 78 Köer, 55 Faar og 600 Stykker Jern.

Tilsammen for Provstiet:
Malt 19 Sk℔, Korn 74 Td., Köer 89, Faar 80, Jern 600 St., Tjære 2 Td. og 172 Daler 6 ß.

17. Gudbrandsdalens Provsti.

a) Sagefald 8 Köer, 30 Daler 1 ℔ 8 ß.
3 straffedes for Möret, 9 for Leiermaal, 1 for Hor, 4 for Helligbröde, 1 for Haardrag, 2 betalte Aabodsfald, 3 for Dölgsmaal af Skat.
b) Bygsel af tre Gaarde 2 Köer, 5 Daler 1 ℔ 8 ß.
c) Holding 8 Faar, 3 Köer, 7 Daler.
d) Tiende, Hovedtiende og Tiendeoste 6 Faar, 5 Bukke, 23 Köer og 58 Daler 1 ℔ 8 ß.

Tilsammen for Provstiet:
36 Köer, 5 Bukke, 14 Faar og 101 Daler 1 ℔ 8 ß.

18. Hadelands Provsti.

a) Sagefald 8 Köer og 94 Daler 1 ℔ 8 ß.
Der straffedes 4 for Leiermaal, 3 for Hor, 2 for at have Jord ulovlig i Brug og 12 betalte for Aabodsfald.
b) Bygsel af 13 Gaarde 10 Köer og 71 Daler 1 ℔ 8 ß.
c) Holding 3 Faar, 44 Köer og 25 Daler 2 ℔ 4 ß.
d) Tiende, Hovedtiende og Tiendeoste: 29 Köer, 13 Faar, 184 Td. Korn, 70 Td. Rug, 20 Td. Erter og 6 Daler.

Tilsammen for Provstiet:
91 Köer, 16 Faar, 184 Td. Korn, 70 Td. Rug, 20 Td. Erter og 197 Daler 2 ℔ 4 ß.

19. Bahuus Provsti.

a) Sagefald 1 Stud og 4 Daler 2 ℔ 8 ß.
2 betalte for Bryllupsgjærd, 1 straffedes for ulovlig Skovhugst og 1 for et halvt Hor.
b) Tiende 18 Köer og Oxer og 66 Daler 1 ℔ 8 ß.
c) Bygsel af 5 Gaarde, 5 Köer og Oxer og 4 Daler.

Tilsammen for Provstiet:
24 Köer og Oxer og 75 Dalér 1 ℔.

20. Viks Provsti.

a) Sagefald 14 Daler.
2 straffedes for Hor, 1 for Möret, 1 for löst Levnet, 1 for Aabodsfald og 1 for Bryllupsgjærd.
b) Bygsel 8 Köer og 4 Daler.
c) Tiende 48 Td. Korn, 49 Köer og 24 Daler 2 ℔ 1 alb.

Tilsammen for Provstiet:
48 Td. Korn, 57 Köer og 42 Daler 2 ℔ 1 alb.

21. Oslo Provsti.

a) Sagefald 122 Daler 1 ℔ 8 ß.
1 straffedes, fordi et Barn druknede for ham, 1 fordi han kjöbslog ved Kirken, 2 for Helligbröde, 1 for Kirkefreds Krænkelse, 7 for Hor og 11 for Frillelevnet.
b) Bygsel 5 Daler.
c) Holding 1 Daler.
d) Tiende 13 Köer, 80 Td. Korn, 5 Stykker Nersk og 87 Daler 1 ℔ 7½ ß.

Tilsammen for Provstiet:
13 Köer, 80 Td. Korn, 5 Stykker Nersk og 215 Daler 2 ℔ 15½ ß.

22. Tune Provsti.

a) Sagefald 72 Daler 8 ß.
Der straffedes 6 for Hor, 5 for Leiermaal, 3 for Frillelevnet, 2 for Domsrov, 2 for Bryllupsgjærd og 1 for Slagsmaal i Præstegaarden.
b) Bygsel 31 Daler.
c) Tiende 49 Td. Korn og 42 Daler, 12 ß.

Tilsammen for Provstiet:
49 Td. Korn og 145 Daler 1 ℔ 4 ß.

23. Nummedals Provsti.

Sagefald for 1 Leiermaal og 2 Hor 34 Daler.

24. Tönsberg Provsti.

I Afgift af Superintendenten 25 Daler, 1 Td. Smör, 1 Stykke Hagensk og 11 Stykker Nersk.

25. Sagefald oppebaaret af Lænsherren, Christjern Munch.

1 Læst Sild og 140 Daler.

1 straffedes for Hor, 1 for Underslaaen af Vraggods og 1 betalte for Acht (Thegngjæld og Fredkjöb).

26. Leding af Aker og Bærums Herred.

Smör 49 B℔ 9½ Mk., Meel 8 Sk℔ 6 L℔ 23 Pund (hvoraf 24 paa et Skippund) 10 Sættinger, Korn 10½ Sk℔ og 4 Daler 1 ℔ 7½ ß 2 alb.

27. Oppebörsel af det gamle Krongods.

Penge 8 Daler 1 ℔ 8 ß.
Malt 129 Sk℔ 1 L℔.
Meel 12 Sk℔ 8 L℔.
Korn 2½ Sk℔ 4 L℔.
Smör 1 Td. 6 B℔.
Salt 1½ Sk℔ 9 L℔.
Huder 12 Deger.
Kalveskind 8 Deger 2 Stykker.
Graaskind 6 Timmer 8 Stykker.
Saugtömmer 15 Stokke.
Bergefisk 76 B℔.
1 Ko.
Hugne Bord ½ Tylvt.

28. Oppebörsel af Hovedö Klostergods.

Penge 51 Daler 2 ℔ 7 ß 1 alb.
Malt 144¾ Sk℔ 12 Td.
Meel 15½ Sk℔ 8 L℔.
Korn 2½ Sk℔.
Salt 67½ Sk℔ 6 L℔.
Smör 84½ B℔ 6 Mk.
Huder 3 Stykker.
Kalveskind 12 Stykker.
Erter 1 Fjerding.
Hugne Bord 1½ Tylvt.
Saugtömmer 50½ Tylvt.
Saugdæler 3 Tylvter.
Humle 2½ B℔.

29. Oppebörsel af Erkebispens Gods söndenfjelds.

Penge 8 Daler 2 ℳ 12 ß.	Huder 11½ Stykke.
Malt 13½ Sk℔ 1 L℔.	Kalveskind 2 Stykker.
Meel 2 Sk℔.	Bergefisk 16½ B℔.
Korn 16 L℔.	Vadmel 541 Alen.

30. Oppebörsel af Oslo Stifts Gods.

Penge 98 Daler 1 ℳ 11 ß 2 alb.	Hugne Bord 2 Tylvter.
Malt 44½ Sk℔ 2 L℔.	Korn 1½ Sk℔, 2 Td., 160 Sætt.
Meel 12 Sk℔ 4 L℔.	Huder 8½ Stykke.
Smör 179½ B℔ 2 Mk., 1½ Td.	Kalveskind 2 Deger 1 Skind.
Saugdæler 9 Tylvter.	Nersk 1½ Stykke.
Salt 11½ Sk℔ ½ L℔.	Aal ½ Td., 6 B℔.

31. Oppebörsel af Hamar Stifts Gods.

Penge 44 Daler 1 ℳ 12 ß.	Huder 9 Deger 4 Stykker.
Malt 114 Sk℔ 3 L℔.	Kalveskind 10 Do. 1 Do.
Meel 27 Sk℔ 1 L℔.	Graaskind 10 Stykker.
Korn 5½ Sk℔ 1 L℔.	Saugtömmer 15 Stokke.
Smör 91 B℔.	3 Köer.
Salt 5 Sk℔.	3 Faar.
Bergefisk 132½ B℔ 4 Mk.	

32. Oppebörsel af Stavanger Stifts Gods.

7 Köer, 6 Faar og 15 ß.

33. Oppebörsel af nogle Gaarde, som laa til Nonneklosteret i Oslo.

4 Daler 1 ℳ 8 ß, 3½ Sk℔ Malt, 1½ Sk℔ Meel og 10 Tylvter Saugdæler.

34. Adskillige andre Indtægter.

Malt, Afgift af et Fiskeri i Land . . . 3 Sk℔.
Meel, Rente af Kværnerne paa Moss . . 5 —

Korn, avlet paa Budskerud		56 Td.
Flesk, fra Budskerud		9 Sider.
Lam fra Ladegaarden	31	
— Budskerud	7	38 Stykker.
Gjeder og Bukke fra Ladegaarden . .		37 Do.
Smör fra Ladegaarden		5 Td.
— Budskerud		20 B℔.
Lax, Rente af Fiskeriet paa Budskerud .		3 Læster 3 Fjerd.
Sælspæk af Sæl, skudt paa Slottet . .		54 Sider.
Kalveskind fra Budskerud		8 Stykker.
Kohuder fra Do.		3 Do.
Saugdæler, tykke, Rente af Saugene paa Moss	369 Tylvt. 3 Bord	
Rente af Saugene paa Budskerud . . .	247 — 2 —	616 Tylvt. 5 Stykk.
tynde, Rente af Saugene paa Moss	511 Tylvt. 2 Bord	
Rente af Saugene paa Budskerud . . .	396 — 10 —	908 — ꝭ —
Saugtömmer hugget paa Budskerud . .		36 Tylvter.
Vadmel tilvirket sammesteds		16 Alen.
Lærred Do. Do.		116 —
Vox oppebaaret som Vraggods		3 B℔, 4 Mk.

Fra Kjöbenhavn er desuden opsendt:

6 Td. Erter. 19 Sk℔ 17 L℔ Humle.
100 Sider Flesk. 12 smale (sic) Læster Bajesalt.
1 Læst skaansk Sild.

Den hele Indtægt for Regnskabsaaret:

(uberegnet hvad der er opsendt fra Kjöbenhavn),

Penge	3844 Daler	44½ ß.
Köer 464½ anslaaet i Penge til	929 —	ꝭ —
Geder, Bukke og Faar 931	232 —	36 —
Lateris	5006 Daler	32½ ß.

Transport	5006	Daler	32½	ß.
Lam 38	4	—	36	-
Smör 15¼ Td. 1401 B℔, 14 Mk.	830	—	32	-
Malt 481¾ Sk℔ 7½ L℔, 12 Td.	976	—	12	-
Meel 2½ Td., 30½ Sætt. 1½ Rem. 151 Sk℔ 19 L℔ 1 B℔ og 23 Vetter	310	—	44	-
Rug 70 Td.	70	—	ꝯ	-
Erter 20 Td.	20	—	ꝯ	-
Korn 67 Sk℔, 7 L℔, 2 B℔ og 641 Td., 160 Sætt., 1 Rem.	526	—	38	-
Lærred 116 Alen	19	—	16	-
Vadmel 557 Alen	46	—	20	-
Bergefisk 225 B℔ 4 Mk.	51	—	25	-
Saugdæler 1610 Tylvter 11 Bord[1]	1208	—	9	-
Saugtömmer 89[2]	83	—	21	-
Huder 26 Deger 1½ Hud	130	—	36	-
Kalveskind 97 Do. 6 Skind	40	—	32	-
Salt 90 Sk℔ 3½ L℔	90	—	8	-
Makrel 1½ Fjerd. 3 Vorder	1	—	42	-
Lax 3¾ Læst, 11 Td.[3]	252	—	ꝯ	-
Aal 1½ Td., 6 B℔	8	—	42	-
Gjedder ½ B℔	ꝯ	—	9	-
Sild 1 Læst	24	—	ꝯ	-
Sælspæk 54 Sider	4	—	24	-
Flesk 8 Sider, 1½ B℔	3	—	ꝯ	-
Hugne Bord 24 Tylvter, 2 St.	4	—	1	-
Baandstager 3200	2	—	23	-
Aaretræ ½ Tylvt	ꝯ	—	12	-
Brændeved 12½ Favn	2	—	23	-
Lateris	9720	Daler	9½	ß.

1) Tylvten ansat til 36 ß.

2) Tylvten ansat til 45 ß.

3) 1 Td. her ansat for 4½ Daler.

Transport	9720	Daler	9½	ß.
Tjære 2 Td.	2	—	ꝛ	-
Osmundjern 600 Stykker	2	—	36	-
Gjedeskind 3 Skind	ꝛ	—	18	-
Elshuder 3 Stykker[1]	6	—	ꝛ	-
Graaskind 15 Timmer 31 Skind	13	—	7	-
Kalk 3 Læster	3	—	ꝛ	-
Humle 2½ B℔	ꝛ	—	26	-
Höns 72	1	—	ꝛ	-
Gjæs 2	ꝛ	—	7	-
Viin ½ Ahme	4	—	24	-

Nersk 17½ Stykke.
Hagensk 1 Stykke.
Tjære og Beg 4 Fad.
Vox 3 B℔ 4 Mk.
Kister 2 Stykker.
1 Skibsbaad.
Trætallerkener 36 Dusin.
Hamp ½ B℔.

9753 Daler 31½ ß.

C. Indtægt af Nedenæs Læn for et halvt Aar.

a) Told af 150 Skibe 234 Daler 1 ℔ 8 ß.

Af disse vare 34 fra Husum, 5 fra Worckum, 3 fra Amsterdam, 13 fra Emden, 4 fra Ringkjöbing, 1 fra Mönnichdam, 1 fra Stenskamp, 2 fra Töndern, 14 fra Löse, 5 fra Hindlopen, 5 fra Ribe, 10 fra Harlingen, 4 fra Hornn (eller Havnn), 2 fra Slavern, 1 fra Franeker, 4 fra Bremen, 2 fra Naarden, 3 fra Hamborg, 1 fra Dolpsvig, 7 fra Enckhusen, 1 fra Rottum, 4 fra Grönningen, 1 fra Ditmarsken, 2 fra Rönne, 1 fra Dundee, 2 fra

[1]) Gjætningsviis.

Bolsverdt, 1 fra Farsund, 3 fra Memeling, 1 fra Grotenbrock, 1 fra Sunde, 1 fra Koningbacke, for de övrige er Hjemstedet enten ikke opgivet eller uforstaaeligt.

b) Sise 16 Daler.

c) Sagefald 109 Daler.

11 straffedes for Knivstik, 3 for Tyveri, 1 for Undsigelse, 5 for Stik eller Slag med Kaarde, Spyd eller Öx, 2 for Hjemrede, 2 for simple Slag, 1 for Leiermaal, 1 for Dölgsmaal af Skat af en Ödegaard.

d) Oppebaaret for et Anker, som en Tyv havde stjaalet, 1 Daler.

e) i Rente af Laxefiskeriet 7 Td. Lax.

Tilsammen:
405 Daler 1 ℔ 8 ß og 7 Td. Lax.

D. Oppebörsel af Nedenæs Provsti paa et halvt Aar.

a) Sagefald af 4 for Hor eller Leiermaal og af 1 for Frillelevnet 44 Daler.

b) Bygsel af en Gaard 1 Daler.

Tilsammen:
45 Daler.

E. Blandt Udgiftsposterne i Regnskabet af Akershuus og Nedenæs Læne kunne mærkes fölgende:

1) Til 135 Svende paa Slottet	833 Daler	2 ℔	» ß.
2) Til 32 Portholdere	26 —	2 -	» -
3) Til 40 Arbeidsfolk paa Slottet, Moss, og Budskerud	80 —	1 -	» -
4) Kjöbt Losskind for	34 —	1 -	8 -
5) Kjöbt Maarskind for	77 —	1 -	8 -
6) Til nogle af Svendene for deres Borgeklæde	66 —	1 -	8 -

7) Til Tæring for dem, som reiste til Kjöbenhavn eller andetsteds i Kongens Ærinde	171 Daler	1 $	8 ß.
8) Besoldning til Christjern Munch foruden Hofklædning	100 —	-	-
9) Besoldning til Superintendenten	300 —	-	-
10) 5 Maaneders og 3 Ugers Besoldning til 25 Baadsmænd paa Kgl. Majestæts Skib Christopher	26 —	1 -	1 -
11) Til 11 Baadsmænd, som i 14 Uger förte Ved paa Kgl. Maj. Skib „Koen" . . .	26 —	-	2 -
12) Til Kalkslagere og Muurmestere, som have arbeidet paa Slottet	19 —	1 -	5 -
13) Til Arbeidere, som havde optömret en Söbod og gjort andet Tömmermands Arbeide paa Slottet	41 —	2 -	9 -

En Tömmermester fik 6 ß, en simpel Tömmermand 3 eller 4 ß om Dagen.

14) Et Aars Forbrug in natura paa Slottet:

Malt 624 Sk℔.
Humle 495½ B℔.
Meel 246½ Sk℔ 6 L℔.
Nödekroppe 447¼.
Faarekroppe 1416.
Flesk 123 Sider.
Oxer og Köer 9 St. til Forskmad.
Faar 54 til ditto.
Gjeder 5 til ditto.
Smör 24½ Td.
Lax 16 Td. 1½ Fjerd.
Sild 50½ Td.
Torsk og Kolje, saltet 30⅞ Td.
Makrel 15½ Td.
Törre Torsk og Kabeljau 373 St.
Hornfisk 495 St.
Rokker 30 St.
Haafisk 17½ Vorde.
Rav og Rækling 1 Td.
Aal 2 Td, 6 B℔.
Sund og Mauger 9 Td.
Helt 20 Fiske.
Sælspæk 3 Fjerd. 4 Sider.
Senep ½ Td.
Gryn 11 Td.
Norsk Salt 18⅝ Sk℔.
Erter 9½ Td., 1 Fjerd. 3 Sett.
Lyneborg Salt 3 Td.

Hvitting og törre Koljer 3155 F.
Bergefisk 203½ B℔.
Langer 126 Fiske.
Flöndre 4305.
Korn og Havre 403 Td.
Osmund Jern 2 Fad 57 St.
Stangjern 2 Sk℔ 6½ L℔ 1 B℔ 9 Mark.

15) Sendt til Danmark:

5 Td. smeltet Talg.
2 Læster Smör.
12 Td. Lax.
8 Vorder Haa.
12 Td. Salt.
16 Tylvter 8 St. hugne Bord.
2450 Baandstager.
4½ Tylvt Aaretræer.
2 Sk℔ 1½ L℔ Salt.
5 Fad Osmundjern.
17 Sk℔ 1 L℔ Stangjern.
15 Sk℔ Bly.
630 Tylvter Saugdæler.
28 Tylvter Stueholt.
22½ Tylvt Begerholt.
50 Alen Vadmel.

Priser uddragne af disse Regnskaber.

	1557.		1560.	
1 Læst Bajesalt	12 Daler	≠ ß.	6 Daler	≠ ß.
1 Td. norsk Salt	≠ —	≠ -	1 —	≠ -
1 Sk℔ norsk Salt	1 —	≠ -	≠ —	≠ -
1 Td. Lyneborg Salt	2 —	≠ -	≠ —	≠ -
1 Sk℔ Stangjern	4 —	≠ -	4 —	≠ -
1 Fad Osmundjern[1]	3 —	≠ -	2 —	14 -
100 Stykker do.	≠ —	29 -	≠ —	22 -
1 grov Læst (24 Td.) Kalk	1 —	≠ -	1 —	≠ -
1000 Tagsteen	≠ —	≠ -	5 —	27 -
1 Par Qværnestene	≠ —	≠ -	1 —	≠ -

[1]) I Sverige regnedes Osmundjern eller Jern, tilvirket af Myrmalm, efter Stykker eller Osmunder, hvoraf der gik 5 store Hundreder paa 1 Fad, og 12 Fad udgjorde 1 Læst. Regnet efter Vægt antages 1 Hundrede at have udgjort 5 L℔ eller et Fad at være = 1 Sk℔ 5 L℔. 1608 anslaaes et Fad i Nerike = 1 Sk℔ og senere endog = 1½ Sk℔. See Jerncontorets Annaler for 1844, Side 167, og for 1845 Side 112.

	1557.			1560.		
1 Sk℔ Bly omtr.	5	Daler	⸗ -	⸗	Daler	⸗ β.
1 Sk℔ gammelt Kobber . .	26	—	36 -	⸗	—	⸗ -
100 Teglsteen	⸗	—	24 -	⸗	—	⸗ -
1 Td. Erter	1	—	⸗ -	⸗	—	⸗ -
1 Sk℔ Meel	2	—	⸗ -	2	—	⸗ -
1 Sk℔ Malt	2	—	⸗ -	2	—	⸗ -
1 Td. Blandkorn eller Havre fra 24—36 β, gjennemsnitlig	⸗	—	34 -	⸗	—	32 -
1 Td. Roer	⸗	—	10 -	⸗	—	⸗ -
1 Td. Senep	2	—	24 -	⸗	—	⸗ -
1 Sk℔ Humle omtr	7	—	16 -	6	—	32 -
1 Stud	2	—	13 -	2	—	⸗ -
1 Ko	⸗	—	⸗ -	2	—	⸗ -
1 Faar	⸗	—	12 -	⸗	—	12 -
1 Lam	⸗	—	6 -	⸗	—	⸗ -
1 Gaas	3	Skill.	2 alb.	⸗	—	⸗ -
1 Höne	⸗	—	2 -	⸗	—	⸗ -
1 Arbeidshest	⸗	—	⸗ -	8	—	⸗ -
1 Td. Smör	9	Daler	12 β	8	—	24 -
1 B℔ do.	⸗	—	24[1] -	⸗	—	24 -
1 Oxehud	1	—	⸗ -	⸗	—	⸗ -
1 Studehud	⸗	—	⸗ -	⸗	—	32 -
1 Kohud eller Hudelag . .	⸗	—	24 -	⸗	—	24 -
1 Td. Tjære	⸗	—	24 -	1	—	⸗ -
1 Tylvt Saugdæler	⸗	—	38 -	34	β à	39 -
1 Favn Brændeved	⸗	—	9½ -	⸗	—	9½ -
1 Læst Kul	⸗	—	12 -	⸗	—	⸗ -
25 Baandstager	⸗	—	1 -	⸗	—	⸗ -

[1]) Herefter skulde der altsaa gaa 18⅓ B℔ Smör paa Tönden, efter Beregningen i 1560 skulde der paa Tönden gaa 17 B℔, efter Arnt Berntsen i hans „Danmark og Norges frugtbare Herlighed“ Fjerde Bog, Side 515 og fölgende, i ældre Tider i Bahuus 16 B℔, men paa hans Tid fra 14 til 21 B℔ efter de forskjellige Egnes Sædvane.

	1557.		1560.
23 Baandstager . .	≉ Daler ≉ ß		≉ Daler 1 ß.
1 Tylvt Saugtömmer omtrent. . . .	≉ — 44 -		≉ — 46 -
1 Tylvt hugne Bord.	≉ — 8 -		≉ — 8 -
1 do. Begerholt .	≉ — ≉ -		≉ — 24 -
1 do. Aaretræ . .	≉ — ≉ -		≉ — 24 -
For at skjære 880¼ Tylvt Bord . .	≉ — ≉ -		44 — 24 -
1 Td. Lax . . .	4 — 24 -	fra 4 Daler til	5 — 12 -
1 B℔ Bergefisk .	≉ — 11½ -		≉ — 11 -
1 Td. Sild tör . .	≉ — ≉ -		1 — 24 -
Vigsk . . .	≉ — ≉ -		2 — ≉ -
almindelig. .	3 — 33 -	2 Daler à	2 — 12 -
1 Td. Torsk . .	2 — ≉ -	1 Daler 24 ß à	1 — 40 -
1 Vorde do.[1] . .	≉ — ≉ -		≉ — 24 -
100 Flyndrer . .	≉ — ≉ -		≉ — 12 -
1 Td. Makrel . .	≉ — ≉ -	1 Daler 32 ß à	1 — 42 -
100 törre Hvittinger og Koljer .	≉ — ≉ -		≉ — 28 -
100 store Koljer .	≉ — ≉ -		≉ — 32 -
1 Vorde Rokker .	≉ — ≉ -		≉ — 9 -
120 Hornfisk . .	≉ — ≉ -		≉ — 20 -
1 Vorde tör Haa .	≉ — ≉ -		≉ — 5 -
100 Graasci . .	≉ — 24 -		≉ — ≉ -
1 Td. salt Aal. .	5 — 16 -		≉ — ≉ -
1 Td. Rav og 1 Td. Rækling tilsammen	8 — ≉ -		≉ — ≉ -
1 Td. tör Kolje .	≉ — ≉ -		1 — 24 -
1 Ulveskind . .	1 — ≉ -		≉ — ≉ -
1 Maarskind . .	≉ — 24 -		≉ — 24 -
1 Losskind fra .	2 — 24 -	til 5 Daler. Fra 3 Dal. til 5 Daler	

[1]) Herefter skulde der gaae omtrent 3 Vorder paa 1 Td.

	1557.			1560.
1 Hare	ſ — ſ -			1 Skill. 1 alb.
1 Ahme Viin . .	8 Daler ſ ß.			9 Daler ſ ß.
1 Fad Prydsing .	7 — 24 -			8 — ſ -
1 Læst tydsk Öl .	20 — ſ -			20 — ſ -
1 Riis Papir . .	1 — ſ -			ſ — ſ -
1 Alen Vadmel .	ſ — 4 -			ſ — 4 -
1 do. Engelsk .	ſ — 36 -	40 ß à		1 — ſ -
1 do. Hagensk .	ſ — 20½ -			ſ — ſ -
1 do. Nersk[1] .	ſ — 11½ -			ſ — ſ -
1 do. hollandsk Lærred . . .	ſ — ſ -			ſ — 8 -

Med Hensyn til Störrelsen af samtlige Lænets Indtægter, anslagne i Penge, da ere de for Regnskabsaaret 1557—1558 forhen Side 176 beregnede til 9668 Daler 13½ Skill, 1 Hvid og for Regnskabsaaret 1560—1561 Side 194 til 9753 Daler 31½ Skill., men heri er ikke Værdien af en Deel mindre betydelige Gjenstande, som ere oppebaarne fornemmeligen i Sagefald, medregnet, da Prisen paa disse Gjenstande ikke har kunnet udfindes. De i 1557 oppebaarne 42 Stykker og i 1560 oppebaarne 17½ Stykke Nersk ere vistnok de mest værdifulde af disse. Med et rundt Tal kan man maaskee ansætte den hele Indtægt for det förste af disse Aar til 9800 Daler og for det sidste til 9900 Daler. Herved maa erindres, at Indtægterne af Brunla ere indbefattet i Regnskabet for 1560, men derimod ikke i Regnskabet for 1557.

Hvert enkelt Slags Indtægt udgjorde:

1) Jorddrotlige Rettigheder:

	I 1557.	I 1560.
A. Bygsel . .	204 Daler 8	300 Daler 24
B. Holding . .	159 — 26	209 — 12
Lateris	363 Daler 34 ß.	509 Daler 36 ß.

[1]) Nersk brugtes „af Herremændene til Foderdug, af Arbeidsfolk til Borgeklæde".

	I 1557.			I 1560.		
Transport	363	Daler	34	509	Daler	36
C. Fosseleie . .	19	—	38	5	—	12
D. Ödegaardsleie	⸗	—	47½-1	⸗	—	42½
E. Tomteleie .	3	—	42	5	—	35 - 1
F. Leie af Fæhager	⸗	—	⸗	1	—	40 - 1
G. Landskyld .	1927	—	44½ - 1	1994	—	32 - 1
H. For Arbeide, som Bönderne skulde gjöre til Slottet . .	72	—	36	68	—	24
Tilsammen	2389	—	2 - 2	2586	—	30½
2) Sagefald . .	2206	—	17 - 2	2135	—	24 - 2
3) Leding . . .	898	—	33 - ½	940	—	2½
4) Visöre . . .	131	—	9 - 1½	⸗	—	⸗
5) Foring . . .	484	—	4 - ⸗	387	—	32
6) Hjælp, som Bönderne have givet Kgl. Majestæt .	51	—	28½ - ⸗	6	—	47 - ⸗
7) Aarlig Skat .	36	—	2 - ⸗	70	—	⸗ - ⸗
8) Tiende . . .	1257	—	30 - ⸗	1297	—	1½ - 1
9) Told . . .	319	—	7 - 1	510	—	40 - 2
10) Sise . . .	198	—	24 - ⸗	174	—	32 - ⸗
11) Byskat . . .	40	—	30 - ⸗	37	—	40 - 4
12) Adskillige . .	1655	—	17 - ⸗	1606	—	19 - ⸗
Tilsammen	9668	Daler	13½ ß 1 Hvid	9753	Daler	31½ - ⸗

Som af denne Oversigt vil sees, gaves der fire forskjellige Hovedarter af Statsindtægter, nemlig jorddrotlige Rettigheder, Indtægterne af det Gods, som blev drevet for Kronens Regning, de egentlige Skatter samt Sagefaldet, hvortil endnu kommer en ubetydelig Indtægt af Vrag og Afgiften af Tönsberg Provsti, som var bortforpagtet til Superintendenten.

1. Den vigtigste af de jorddrotlige Rettigheder var Landskylden, der vel oprindelig var den eneste egentlige Indtægt af

det Kronen tilhörende bortleiede Jordegods. Den blev, som Regnskaberne vise, oppebaaret deels umiddelbart af vedkommende Leilændinger selv, deels maa den, forsaavidt angik det bortbygslede gamle Krongods, i visse Districter være bleven indkrævet af disses Lænsmænd, som til Lænsherren have indbetalt den undereet for hele Districtet under Benævnelse af aarlig Skat eller Syssel- og Smörgjærd. Det formenes nemlig at være klart, at naar der i Regnskaberne under Rubrikken „Landskyld af det gamle Krongods" staaer opfört „Aarlig Skat" som indkommet fra Lænsmændene i Gudbrandsdalens Nordre og Söndre Læn, eller Syslegjærd fra Lænsmændene i Enebak og Höland, saa maa det, der herved betegnes, være Landskyld, uagtet Benævnelserne ere upassende og let kunne lede til at antage, at de heromhandlede Afgifter vare virkelige Skatter eller den i Recessen af 1578, (Paus's Forordn., Side 384), omtalte „Tiende og Vaabenvide, som kaldes Syslegjærd". Formodentlig have vedkommende Lænsmænd i disse Districter forpagtet den hele Landskyld i samme eller en Deel deraf for en bestemt Afgift.

Foruden Landskyld og Bygsel sees Kronen af de den tilhörende Gaarde at have oppebaaret „Holding" der er den samme Afgift, som ellers benævnes Landboveitsel, Landbohold eller Huusbondshold. Strax för det förste af de her omhandlede Regnskabsaar begyndte, havde Forordn. af 8 Januar 1557 (Paus, Side 316) forbudt den gamle Skik at bortfæste Leilændingsgods paa 3 Aar samt at tage Bygsel af Leilændingen mere end een Gang. Som bekjendt vidste imidlertid Jorddrottene at holde sig skadeslöse for det Tab i Indtægter, som de lede ved ikke at erholde Indfæstning hvert tredie Aar, idet de, hvad Recessen af 1565, Art 6, (Paus, Side 348), allerede omtaler, som Erstatning affordrede dem en Kjendelse, der ved Recessen fastsattes til Tredieparten af en Daler for hver Löbs Leie, hvilken Afgift senere kaldtes Tredieaarstage og sloges sammen med Holdingen eller Landboveitslen. Under disse Omstændigheder er det mærkeligt, at Tredieaarstagen ikke er omtalt i de heromhandlede

Regnskaber. Dette kan forklares enten deraf, at den af Lænsherren i Overeensstemmelse med, hvad der vel var Hensigten med Forordningen af 8 Januar 1557, aldeles ikke blev oppebaaren, eller deraf at den allerede nu var sammensmeltet med Holdingen og indbefattet under denne, hvilket synes rimeligt, naar der tages Hensyn til det store Belöb, som denne Afgift har udgjort i Sammenligning med Bygselen.

De övrige jorddrotlige Rettigheder vare forholdsviis ubetydelige. Fosseleie blev alene oppebaaret af en Deel Vandfald i Bragernæs Læn, uvist hvilke, Leie af Fæhager alene af nogle Fæhager i Hadelands Fogderi; begge have formodentlig været Landskyld, som har faaet særegne Benævnelser paa Grund af de bortleiede Eiendommes særegne Beskaffenhed. Ödegaardsleie oppebaares af nogle Oslo By formodentlig tilhörende Ödegaarde i Aker. Arbeide til Slottet eller Godtgjörelse for samme præsteredes af en Deel Bönder i Övre og Nedre Romerikes Fogderi.[1]

2. Indtægterne af de Eiendomme, som bleve drevne for Kronens Regning, ere i Extracten af Regnskaberne opförte under Rubrikken „Adskillige andre Indtægter" og bestode fornemmelig i Saugdæler, skaarne paa Kongens Sauge i Moss og ved Budskerud.

3. Hvad de egentlige Skatter angaaer, saa var efter Magnus Lagaböters almindelige Landslov, Landeværnsbolkens Cap. I, Kongen berettiget til at fordre Leding, nemlig i Fred halv og i Krig heel Almening, men forresten Intet, uden hvad godvillig ydes ham, og det siges udtrykkelig, at han er uberettiget til at paalægge nogen almindelig Told eller kræve Gaver, „Veitsler", Hesteforing eller Vedhugst, der hvor Leding gjöres. Af Regnskaberne sees imidlertid, at der paa denne Tid krævedes flere

[1] See den citerede Reces hos Paus, Side 384, og Betænkningen fra den ved Kgl. Commissorium af 7 Marts 1835 anordnede Commission til at udarbeide Forslag til de Bestemmelser, som ved den nye Matriculs Antagelse fornödiges optagne i Skatteloven, Christiania 1836, Side 83 og ff.

deslige Afgifter, hvortil den retlige Hjemmel er ubekjendt, hvorom Nærmere i det Fölgende.

Leding erlagdes i 1557 af Guldbrandsdalens, Follo, Borgesyssel, Tönsberg samt Aker og Bærums Fogderier og af Eker, Lier, Hudrum og Röken i Bragernæs Fogderi, i 1560 derimod af Brunla Læn — med Undtagelse af Nummedal — samt af de samme Districter som i 1557 med Undtagelse af Guldbrandsdalen, om hvilket Fogderi det i det förste Regnskab siges, at det kun gjorde Leding hvert tredie Aar, og for hvilket Afgiften maaskee senere er bortfaldt, da der af samme efter Bilag No. 1 til den nævnte Commissionsbetænkning, för Loven af 17 Decbr. 1836 udkom, i Leding kun erlagdes det ubetydelige Belöb af 13 Spd. 7 ß aarlig.

Visöre antages at være den Afgift, som erlagdes af de Districter, der som beliggende inde i Landet ikke kunde gjöre Leding in natura.[1] Denne Mening bestyrkes derved, at Visöre kun er opkrævet i de Districter af Christiania Stift, hvor der liden eller ingen Leding er bleven erlagt, see det sidst citerede Bilag. Kongens Ret til at kræve Leding eller en til Ledingens Störrelse svarende Afgift af alle Gaarde, om de end laa saa langt fra Söen, at de ei kunde præstere Leding in natura, er vel forresten utvivlsom baade efter det citerede Sted af Magnus Lagaböters Lov og efter flere af de i den nævnte Commissionsbetænkning Side 74 og fl. anförte Lovsteder. Visöre erlagdes i 1557 af Övre og Nedre Romerike og Hadelands Fogderier samt Hallingdal, men blev ikke oppebaaret nogetsteds i Aaret 1560.

Derimod kjendes ingen paa denne Tid gjældende Lov, der hjemler Kronen Ret til at oppebære Foring. Formodentlig er dette den samme Afgift, som i Landeværnsbolkens Cap. 1 negtes Kongen, og som der kaldes Hesteforing. Dette bestyrkes ogsaa deraf, at der i Regnskabet for 1557 siges, at Kongens Saugmester laa paa Foring med Kongens Heste i Bragernæs Læn, hvoraf

---

[1]) See R. Keyser i Tidsskriftet Nor 3 B. 4 Hefte Side 38—39.

ingen Afgift under Navn af Foring opkrævedes. Senere Love forudsætte imidlertid denne Afgift som Kongen retteligt tilkommende, see Recessen af 1578, (Paus, Side 373 og 380, Chr. IVs norske Lov, Landsleiebolken Cap. 1 og Forordningen af 15 Marts 1633, (Paus, Side 761) og flere. Foring blev i begge de heromhandlede Regnskabsaar oppebaaret af Övre og Nedre Romerike, Hadeland, Guldbrandsdalen, Follo og Borgesyssels Fogderier.

I Hjælp erholdt Kronen i 1557 af Hadelands Fogderi og Bragernæs Læn, samt i 1560 af Hallingdal alene, en Deel Præstationer, navnlig Skovproducter. Udtrykkene i Regnskaberne tyde hen paa, at Afgiften har været frivillig paatagen.

„Aarlig Skat" erlagdes i 1557 af Hallingdal, i 1560 af Nummedal samt under Navn af Skattehuder og Skattefaar af Hallingdal. Muligens har denne Afgift været Landskyld af Krongods, som er bleven oppebaaret af Fogden paa samme Maade som Landskylden i Guldbrandsdalen er bleven oppebaaret af Lænsmændene, og som derfor er kommet ind i Fogdernes Contributionsregnskaber. Dette er dog neppe sandsynligt, da der i Regnskabet for 1560 særskilt er opfört Landskyld for Nummedal. Rimeligere er det at antage Afgiften for et Æqvivalent for Leding, som ei har været oppebaaret i disse Districter, skjönt paa den anden Side den Omstændighed, at der i 1557 foruden aarlig Skat tillige erlagdes Visöre af Hallingdal, taler mod denne Mening. Muligens har denne Afgift været en ganske særegen for dette District, hvortil ingen tilsvarende gaves i andre. Dens retlige Hjemmel er i saa Fald ubekjendt.

Tienden blev oppebaaret med Hjemmel af forskjellige ældre Lovbestemmelser, see navnlig Forordn. af 1550 hos Paus Side 309 og Chr. IIIs Kirkeordinants i Krag og Stephanii Kong Christian IIIs Historie Bind 1, Side 583.

Told. Under denne Benævnelse er her alene Udförselstold og Skibsafgift indbefattet. Udförselstold paa Skindvarer omtales först i en Forordning af Kong Haakon Magnussön, som findes hos Paus Side 209. Hvad Tid Trælastolden först blev paalagt, vides ikke. Af

Regnskaberne sees ogsaa, at der af Skibe under Navn af Told erlagdes en Afgift, som var forskjellig efter deres forskjellige Bygningsmaade. Af större Skibe betaltes indtil 2½ Daler paa enkelte Steder, af mindre 1 Daler og undertiden blot ½ Daler. Paa nogle Steder er Afgiften bleven erlagt med 1 Daler for hvert Mers, som vedkommende Skibe havde. Desuden betaltes „for de Sko og det Skjortelærred, som Fogden forhen pleiede at faa" en Extraafgift af 12 ß til ½ Daler for hvert Skib, hvilken Indtægt nu kom Kronen tilgode. Nogen Hjemmel til at kræve en saadan Afgift havde vel Fogderne neppe. Disse Afgifter synes dog i Almindelighed kun at have været erlagte af de Skibe, som indtoge Ladning fra Landdistricterne, medens de Skibe, der ladede i Byerne, blot erlagde Udförselstold af de indladede Varer, for hvilken Afgift derimod Varer, udförte directe fra Landdistricterne synes at have været befriede. Antallet af de Skibe, som have besögt Kjöbstæderne, synes ei at have været betydeligt, men kan ei nöiagtig opgives. Antallet af Skibe, som indtoge Ladning

	1557.	1560.
i Follo Fogderi var	29	30
i Tönsberg Læn	31	44
i Bragernæs do.	52	57
i Brunla Læn	ei opgivet	94
i Nedenæs	—	150
Tilsammen	112.	375.

Af de forhen opgivne Hjemsteder for disse Skibe sees, at de have været fra Havnene rundt om Östersöen og Nordsöen. At de Fleste have været fra Holland, er allerede antydet i en Overskrift i Regnskabet af 1557 „Told af Hollændere og andre Skippere", og er desuden bekjendt nok. Meget faa Skibe hörte hjemme her i Landet selv.

Sise (Accise), hvilket paa denne Tid var Benævnelsen for Indförselstold af Öl og Prydsing, erlagdes i Almindelighed med 2 Daler pr. Læst.

Byskat krævedes med Hjemmel af Magnus Lagaböters Bylov, Landeværnsbolk Cap. 8.

4. Af de forhen meddeelte Extracter af Sagefaldsregisteret sees, at der har været betalt Sagefald for fölgende Forbrydelser og i fölgende Anledninger:

	i 1557	og i 1560.	
For Drab af	6	af 6	Personer.
Vaadedrab	″	1	—
Uforsigtig Opförsel af en Fader, hvorved hans Barn omkom	″	1	—
Ulovlig opstillet Ulveskud, hvorved en Mand fik Skade	1	″	—
Mishandling af Slægtninger	6	″	—
At stikke ud en Mands Tand	″	1	—
At hugge en Mand i St. Olafs Skov	1	″	—
At slaa Lænsmanden	1	″	—
Hjemrede	12	12	—
At have bidt en Mand	2	″	—
Knivstik	65	62	—
Hug og Slag eller Stik af Öxe, Sværd, Stridshammer, Spyd eller Rytinge	51	67	—
Blodvider	25	16	—
For Slag med Kjep, Stob eller Haand	49	31	—
Haardrag	30	21	—
Slagsmaal	7	12	—
Krænkelse af Julefred	5	″	—
— af Thingfred	″	1	—
— af Kirkefred	″	1	—
At have været med at kaste 2 Engelskmænd overbord	″	1	—
Tilföielse af Lemstersaar	″	1	—
Undsigelse	1	2	—
Uqvemsord og andre verbale Injurier	9	9	—
Lateris	271	245	Personer.

	i 1557	og i 1560.	
Transport	271	245	Personer.
Spilde Öl paa en Mand	ꞅ	1	—
Nidingsværk	2	ꞅ	—
At have raget Rumpen af en Hest .	ꞅ	1	—
Ulovlig Flytning af Gjerdesgaard .	1	ꞅ	—
Ran (Tag)	9	5	—
Tyveri og Anstiftelse deraf . . .	23	16	—
At have taget en Hare ud af en anden Mands Snare	1	ꞅ	—
Have skaaret Hul paa en Andenmands Dam	1	ꞅ	—
„Fætraadt og Klovtraadt"	2	ꞅ	—
Ödelæggelse af Lösöre	1	1	—
„Mistag"	1	2	—
Aabodsfald	3	17	—
Bruge noget af „Kirkens Part" ulovlig	1	ꞅ	—
Ulovlig Skovhugst	1	1	—
„Husebrott"	ꞅ	3	—
Have Jord ulovlig i Brug	ꞅ	2	—
Underslaaen af Vrag	ꞅ	1	—
Fordölgelse af Hittegods	1	ꞅ	—
Oppebære Kirkens Tiende uden at gjöre Regnskab derfor	ꞅ	1	—
Bedrageri	ꞅ	1	—
Urettelig Oppebörsel af Landskyld	ꞅ	1	—
At have bortbygslet Skoven fra Gaarden og hugget ulovlig i samme .	ꞅ	1	—
For at have ladet en Fremmed saa ind paa Gaarden	1	ꞅ	—
Sidde i Uminde paa Gaarden hos sin Fader	ꞅ	1	—
For at have en Kirkeko uden Ved-			
Lateris	319	300	Personer.

	i 1557. og	i 1560.	
Transport	319	300	Personer.
kommendes Samtykke	ſ	1	—
Dölgsfald	3	1	—
Fordölgelse af Kongens Landskyld .	1	1	—
Fordölgelse af Skatten af Gaardene	7	9	—
Dölge sin Tiende	ſ	4	—
Dölge Kirkens Vox	ſ	1	—
Brud paa Overeenskomst om at fölge Kongens Fæ til Slottet	2	ſ	—
Undladelse af at gaa i Tjeneste . . .	1	ſ	—
For at have leiet en Dreng, som löb fra sin Husbond	1	ſ	—
For at have to Husbonder . . .	ſ	2	—
For at hans Dreng tjente i „Halffue“	ſ	1	—
For at have löbet fra sin Husbond .	ſ	1	—
For at have löbet om i Lænet uden Tilladelse	ſ	1	—
For at have skudt Elsdyr ulovlig .	ſ	1	—
For at have kjört en Hest ulovlig . .	1	ſ	—
For ikke at „holde“ ret	ſ	1	—
For ikke at betale Tiende, Landskyld eller Leding i rette Tid . . .	3	8	—
For at have taget en Qvie mod Lovfæstning	1	ſ	—
For at have brugt en Skov mod Lovfæstning	1	ſ	—
Krænkelse af Forbud	2	4	—
Ikke at gjöre Skydsbud	5	9	—
For sidde ulydige med Skydsheste .	3	7	—
Negtelse af at gjöre Skydsfærd . .	ſ	13	—
For ikke at holde sin Bro i lovlig Stan	2	1	—
Lateris	352	366	Personer.

	i 1557.	og i 1560.	
Transport	352	366	Personer.
„Veiebrott“	ꞩ	18	—
„Brevbrott“	5	3	—
„Ulydighed“	3	3	—
For at have sat sig op mod Borgemesteren	ꞩ	1	—
Nedfældelse af Thingbudstikken . .	1	1	—
„Stævnefald“	ꞩ	1	—
„Stævningsbrott“	2	1	—
Ulovlig Stævning	1	ꞩ	—
For at have forpligtet sig til at möde i Retten, men römt	ꞩ	1	—
For ikke at lægge sine Breve i Rette	ꞩ	1	—
For at have siddet i en Dom, som var gjort til Intet	ꞩ	2	—
„Sæmjerov“	5	2	—
Domsrov og Orskurdsbrott	11	7	—
For at komme drukken i Stævnestuen	ꞩ	1	—
Blodskam	8	ꞩ	—
„For at have lagt hos en Qvinde, som döde af hans Barn“	1	ꞩ	—
Hor	22	33	—
Leiermaal	52	46	—
Skjörlevnet	1	1	—
Frillelevnet	31	14	—
„Möret“	7	9	—
For at have römt med en anden Mands Hustru	1	1	—
For at have löbet fra sin Hustru .	ꞩ	1	—
Kjætteri	2	1	—
Helligbröde	13	13	—
For at have svaret Præsten ved Messen	1	ꞩ	—
Lateris	519	527	Personer.

	i 1557.	og i 1560.	
Transport	519	527	Personer.
For Mened	1	⸗	—
Bryllupsgjærd	26	8	—
At have solgt et Maarskind (uden at have frembudt det til Kongens Foged)	⸗	1	—
„Jordevarp"	⸗	3	—
„Bodret"	3	⸗	—
„Kosthold"	2	13	—
„Fjeremaal" eller, „Fjeremell" . .	2	⸗	—
For falsk Leding	⸗	Flere	—
Tilsammen	553	552	Personer.

Drab afsonedes med Erlæggelsen af Thegngjæld og Fredkjöb, see Magnus Lagaböters Landslovs Mandhelgebolk Cap 2 og flere Steder. Drabsmanden siges undertiden i disse Regnskaber at betale for „Acht". I Thegngjæld og Fredkjöb maatte efter det citerede Lovsted ikke tages mere end 8 Örtuger og 14 Mark, hvilket efter Arnt Berntsens „Danmarks, og Norges frugtbare Herlighed" 4de Bog, Side 559, skulde udgjöre 6 Daler 1 ℔, men efter Regnskabernes Udvisende har der været taget meget Mere, almindeligst 10 til 16 à 20 Daler. For Vaadesdrab sees Sagefald ogsaa at have været oppebaaret, uagtet det i samme Lovs Mandhelgebolk Cap. 13 udtrykkelig siges, at derfor ikke skal bödes til Kongen. Heller ikke kjendes nogen Bestemmelse, i Kraft af hvilken Böder kunde paalægges den, hvis Börn omkom paa Grund af hans Uagtsomhed, eller den, som opstiller Selvskud, hvoraf Mand faar Skade, da Landsleiebolken Cap. 58 udtrykkelig fritager ham for at svare Böder til Kongen, ialfald naar Selvskuddet var opstillet i Udmarken.

Hvad Legemsfornærmelser angaaer, saa synes man, efter de i Regnskaberne omtalte Böders Störrelse at dömme, paa en vis Maade ved Fastsættelsen af disse at have fulgt Hovedtanken i de ældre Loves Strafbestemmelser for disse Forbrydelser, i det

det sees, at man i Almindelighed har oppebaaret större Böder for Saar, tilföiede med Kniv, med Dolke, (Rytinger, som de kaldes endnu i Regnskaberne jfr. Nyere Landslov Mhelge. Cap. 14), eller med Öx, Sværd og Spyd, samt for Blodvider og Lemstersaar, end for simple Slag, Haardrag og deslige; ligeledes har man fremdeles betragtet det som en qvalificerende Omstændighed, at Fornærmelser har været tilföiet en Mand i hans Hjem, eller ved Kirke, paa Thing eller i Julen samt ved Bryllupper. See Magnus Lagaböters Landslov, Mandhelgebolk, Cap. 14, 18, 19 og 21. Hjemrede var den samme Forbrydelse, som i Mandhelgebolkens Cap. 18 kaldes heimsókn, Angreb paa en Mand i hans Hjem. Blodvide eller, som det ogsaa kaldes, Blodslag er egentlig en dansk Benævnelse, som ikke forekommer i de gamle Love; derved menes formodentlig alle Slags blodige Saar, i hvilken Bemærkelse Ordet forekommer i Sveriges Lov af 1734, Misgjerningsbalkens Cap. 35, § 2. Lemstersaar forklares i Mandhelgebolkens Cap. 19 ved Saar, som skade Ens Förlighed for bestandigt, eller som ikke kunne skjules ved Haar eller Klæder.

Jordevarp var rimeligviis det samme som i Chr. den Vs norske Lovs 6—7—8 kaldes Jordskuf eller i de ældre Love barrátta, Slagsmaal.

Nidingsværk kunde efter de ældre Love være af forskjelligt Slags, see Magn. Lag. Landslov. Mandh. Cap. 3.

At rage Halen af en Andenmands Hest var efter Landsleiebolken Cap. 37 en grov Forbrydelse og ansaaes som en Æresfornærmelse mod Eieren.

Den i Regnskaberne omhandlede Forbrydelse, som der kaldes Fjeremaal eller Fjeremeel, er Bagtalelse eller Sladder (fjölmæli). Nyere Landslov, Mandhelgebolkens Cap. 25.

Den Forbrydelse, der i Regnskaberne kaldes Tag, er formodentlig den i Kjöbebolkens Cap. 1 omhandlede, som ellers benævnes Ran, see Landsleiebolken Cap. 18 og Kjöbebolken Cap. 13, cfr. ogsaa Landsleiebolkens Cap. 32, 40 og 43. I Regnskaberne forekommer aldrig Udtrykket Ran.

At tage en Hare ud af en Andenmands Snare straffedes efter Landsleiebolkens Cap. 58 som Tyveri.

For Ödelæggelse af Lösöre var ingen almindelig Straf fastsat, men vel for enkelte Arter deraf, see Landsleiebolkens Cap. 17, 28 og 49.

Fætraadt og Klovtraadt var formodentlig den i Chr. Vs Lovs 3—12—21 omhandlede Forseelse at lade sine Creaturer komme ind paa en Andens Eiendom, cfr. Landsleiebolken Cap. 31 og 32.

„Mistag" synes ligesom „Tag" at have været en Benævnelse for Ransforbrydelsen.

Aabodsfald var Leilændingens Forsömmelse af at holde Husene paa den bygslede Gaard vedlige, hvorfor han efter Landsleiebolken Cap. 4 pligtede Erstatning.

Husebrott er vistnok den i Landsleiebolkens Cap. 10 omhandlede Forbrydelse, at en Leilænding ved Flytning beskadiger Husene paa den ryddiggjorte Gaard. Muligens kan dog ogsaa ved Husebrott menes den i Kjöbebolken Cap. 1 omtalte, (at brjóta hús bónda oc bera út fé hans), Ran eller Tyveri forbundet med Indbrud.

At have Jord ulovlig i Brug straffedes efter Landsleiebolkens Cap. 11.

Udtrykket Bedrageri forekommer hverken i Regnskaberne eller i de ældre Love, hvorimod Forbrydelsen undertiden i disse er betegnet ved fox eller flærd. Den Forbrydelse, som i Extracten er benævnet Bedrageri, bestod i at en Mand „lög en Skjorte fra en Anden". Den særegne Form af Bedrageri at fremsætte en lögnagtig Benegtelse eller Forklaring eller at forstikke de Ting, man var i Besiddelse af, synes i Regnskaberne at være benævnet Dölgsfald, hvilken Benævnelse (dularfall) egentlig bruges om Edfald af Benegtelsesed.

Fordölgelse af Hittegods straffedes efter Tyvebolkens Cap. 12.

At bortleie Skoven til Fremmede straffedes efter Landsleiebolkens Cap. 9, og at lade en Fremmed saa ind paa Gaarden efter samme Bolks Cap. 18.

Om Forbrydelser i Forholdet mellem Husbond og Tjener handle Kjöbebolkens Cap. 22 og Haakon Magnussöns Fordrn. hos Paus Side 219.

Det var forbudt udlændiske og ubekjendte Personer at löbe om i Landet uden Tilladelse og i Thingfarebolkens Cap. 7 sat Straf for dem, som husede saadanne Landstrygere.

Ulovlig Elsdyrjagt medförte efter Landsleiebolkens Cap. 60 Böder til Eieren af den Grund, paa hvilken man havde jaget.

De for ulovlig Kjörsel med Hest erlagte Böder maa vel have været idömte efter Landsleiebolkens Cap. 39.

Ikke at „holde" ret vil formodentlig sige ikke at betale den Holding, Vedkommende pligtede.

Ikke at betale Leding og Landskyld i rette Tid var strafbart efter Haakon Magnussöns Forordninger hos Paus Side 193 og 194.

For Krænkelse af Forbud fastsættes i de ældre Love ingen almindelig Straf, hvorimod der om Krænkelse af enkelte Arter Forbud findes Bestemmelser i Landsleiebolkens Cap. 16 og Kjöbebolkens Cap. 25.

Ikke at gjöre Skydsbud, at sidde ulydig med Skydsheste og Negtelse af at gjöre Skydsfærd kunde let antages for at være forskjellige Betegnelser af en og samme Forseelse, og dette er ialfald Tilfælde med de to sidstnævnte Udtryk, derimod viser den ældre Frostathings Christenret Cap. 48, som skjelner mellem Böder for Skydsfald og Skydsbudsfald, at det förstnævnte Udtryk har betegnet en særegen Forbrydelse, som formodentlig har bestaaet i at negte at tilsige Skyds. Straffen for at negte Kongen (eller dem, som reiste i hans Ærinder) Skyds findes bestemt i Thingfarebolkens Cap. 15.

Ikke at holde sin Bro i lovlig Stand straffedes efter Landsleiebolkens Cap. 45 og Veiebrott efter samme Bolks Cap. 46.

Brevbrott omtales ofte i de ældre Love, især Retteböderne, og var den samme Forbrydelse, som senere kaldes Overtrædelse af Kgl. Mandater. „Ulydighed" er formeentlig et andet Udtryk for den samme Ting.

Om Nedfældelse af Budstikken see Landsleiebolkens Cap. 54.

Ved Stævnefald, Stævningsbrott og ulovlig Stævning maa være meent Overtrædelse af de processuelle Regler om Stævning, for hvilke imidlertid ingen Straf i de ældre Love vides at være sat, undtagen i Thingfarebolken Cap. 11, hvor der er bestemt Böder for den, som bliver hjemme, uagtet han er lovlig stævnt til Lagthinget.

Domrov var Undladelse af at opfylde lovlig Dom, Thingfarebolken Cap. 5, ligesom Sæmjerov Undladelse af at opfylde Forlig og Orskurdsbrott Undladelse af at efterkomme Lagmandens Kjendelse, (Orskurd). See Thingfarebolkens Cap. 5 og 10.

Om Blodskam see den nyere Borgarthings Christenret Cap. 21 og 22 og flere Steder i Christenretterne. Hor straffedes efter samme Lovs Cap. 18 og efter Magnus Lagaböters Landslov Cap. 25; i Mandhelgebolken, der imidlertid ligesom samme Bolks Cap. 29, som omhandler Leiermaal, kun fastsætter Böder til Sagsögeren, hvorimod den ældre Frostethings Christenret Cap. 48 viser, at Erkebispen, altsaa nu Kongen, ogsaa var berettiget til at oppebære Böder for deslige Forseelser. Det vides ikke med fuld Sikkerhed, hvad Meningen har været, naar Regnskaberne anföre, at der blev oppebaaret Sagefald for „Möret"; nærmest maa man her tænke paa Straf for Krænkelse af uberygtet Mö, (meyjar-réttr), men saadan findes, saavidt vides, ikke fastsat i de ældre Love. At römme med en Andenmands Kone straffedes efter Mandhelgebolkens Cap 3.

For Kjætteri vides ingen Straf dengang at være bestemt.

Helligbröde omhandles paa flere Steder i de ældre Christenretter, see den ældre Borgarthings Christenret Cap. 21, den yngre Borgarthings Chr. Ret. Cap. 9 og 11, cfr. den 25ende Riberartikel.

Mened straffedes efter Tyvebolkens Cap. 16.

De, som i Regnskaberne anföres at have betalt for Bryllupsgjærd, have formodentlig overtraadt Forbudet i Magn. Lag. Landslovs Arvebolk Cap. 24, mod at holde Bryllup længere end

i 2 Dage eller maaske Bestemmelsen i Erkebiskop Jons Christenret Cap. 41, at man skal holde Bryllup 12 Maaneder, efter at man har fæstet sig Kone.

At sælge Maarskind (uden at have frembudt det til Kongens Foged) maae have været betragtet som en Overtrædelse af Kjöbebolkens Cap. 9.

Hvad der forstodes ved Bodret, vides ikke. Ved Kosthold betegnedes maaske Overtrædelse af det i Arvebolkens Cap. 25 indeholdte Bud.

Antallet saavel af alle Forbrydelser tilsammentagne som af enkelte Slags er paafaldende stort, selv om man sammenligner det med Antallet af domfældte Forbrydere i de senere Aar, i hvilke dog den jævntstigende Tilvæxt af paadömte Misgjerninger har foranlediget saa hyppige Beklagelser. De for Justitsforbrydelser og offentlige Politiforseelser Domfældtes Antal i hele Riget udgjorde nemlig i 1846 efter den officielle Opgave i Departementstidenden for 1848, Side 700, 3332, hvorefter der altsaa paa hvert 10000 af Indbyggere kom 25 domfældte Forbrydere. Om Forholdet mellem Antallet af dem, som i 1557 og 1560 betalte Sagefald i de Districter, for hvilke de ovenfor extraherede Regnskaber ere affattede, og disse Districters daværende Folkemængde, kan man af forskjellige Grunde ikke danne sig et nöiagtigt Begreb; deels kjender man nemlig ikke Folkemængdens daværende Störrelse, deels er Antallet af de Personer, som efter Regnskaberne have betalt Sagefald, ikke det hele Antal af dem, som i vedkommende Districter have betalt Böder, da der for en Deel Districters Vedkommende som Bahuuslæn og nogle Egne af Smaalænene kun gjöres Rede for det gjennem Provsterne, men ikke for det gjennem Fogderne oppebaarne Sagefald, medens det Omvendte er Tilfælde for Tönsberg Provstis Vedkommende. Med temmelig Vished kan man imidlertid sige, at Folkemængden i 1560 ikke kan have været större, men snarere ikke saa lidet mindre end Folkemængden i 1664—1667, der efter de i Langes Norske Tidsskrift for Videnskab og Lite-

ratur for 1848 Side 305—407 meddelte Data for Christiania Stift kan ansættes til 126,000 Mennesker. Hvis man nu antager Befolkningen i 1560 lig med den i 1664—1667, saa vise de her extraherede Regnskaber, at der for hvert 10000 Mennesker i 1560 har været betalt Sagefald af 43 Domfældte. Saa lidet paalidelig som denne Talangivelse vistnok i og for sig er, saa synes den dog med temmelig stor Evidents at godtgjöre, at Antallet af Forbrydelser i Forhold til Folkemængden var betydeligt större dengang end nu. Vistnok har Sagefald i hiin Tid været oppebaaret i flere Tilfælde, som nu enten aldeles ikke ere belagte med Straf, eller i hvilke denne ialfald er privat, og hvilke Tilfælde saaledes ikke ere indbefattede i den anförte Opgave for 1846, Noget der navnlig gjælder om en Deel af de i 1557 og 1560 straffede Lösagtighedsforseelser og mindre Eiendomsindgreb; men paa den anden Side maa bemærkes deels de allerede anförte Omstændigheder, at Folkemængden i de omhandlede Districter af Christiania Stift (inclusive Bahuuslæn) sandsynligviis har været mindre end 126,000, samt at ikke alle Tilfælde, i hvilke Sagefald i disse Districter har været erlagt, ere anförte i Regnskaberne, deels den Omstændighed, at Antallet af domfældte Forbrydere maae have været större end Antallet af dem, som have erlagt Sagefald, da ikke alle Skyldige kunne antages at have havt Evne til at udrede saadant. Et endnu sikrere og mærkeligere Beviis for Civilisationens heldbringende Indflydelse paa Opretholdelsen af Retssikkerheden giver Sammenligningen af Forholdet mellem Antallet af de for de farligere Forbrydelser Domfældtes Antal i hiin fjerne Tid og i 1846. Saaledes blev der for saa grove Legemsfornærmelser som Knivstik, Hug med Öx, Sværd, Spyd, eller andre Tilföielser af blodige Saar og deslige i 1557 straffet 143 og i 1560 148 Personer (hvoriblandt en Præst), eller forudsat at Folkemængden var 126,000, aarligen omtrent 114 af hvert 100,000, medens der i 1846 for Fornærmelser paa Legeme og Helbred efter justitiel Forfölgning kun straffedes 182 Personer eller omtrent 13 af

hvert 100,000. Derimod var Antallet af dem, som for Tyvsforbrydelser betalte Sagefald meget lidet, — i 1557 : 23 og i 1560 : 16 — medens de for Tyvsforbrydelser i 1846 Domfældtes Antal for hele Riget var 1153. For en Deel kan vel det ringe Antal af de i Sagefaldsregisterne anförte Tyverier forklares deraf, at nogle Tyve ikke have kunnet erlægge de idömte Mulcter, men have maattet böde med Kroppen, i hvilket Tilfældet de ei ere blevne omtalte i Regnskaberne. Da den almindelige Erfaring viser, at Civilisationen, medens den formindsker Antallet af Forbrydelser mod Personer, hidtil har medfört Forögelse af Forbrydelser mod Eiendom, er det alligevel rimeligt at antage, at Antallet af Tyverier i Forhold til Folkemængden nu er meget större end dengang, hvoraf dog ikke fölger, at deres Antal er saa særdeles meget större i Forhold til den Anledning eller Fristelse til Tyveri, som vor Tids Leveviis medförer. Rettest forklares vel nemlig Tyveriernes tiltagende Hyppighed ikke saameget deraf, at Individernes moralske Kraft slappes mere og mere, som deels deraf, at Civilisationen medförer, at rörlige Formuesgjenstande foröges i saa særdeles höi Grad endog i Forhold til Folkemængden, hvorved der altsaa bliver saameget större Anledning til at stjæle, deels deraf, at de ved Civilisationen hos de lavere Classer vakte större Fordringer paa Livsnydelser skjærpe Fristelsen til ad ulovlig Vei at tilvende sig de Goder, som man ikke uden Opofrelse af Tid og Arbeide paa retmæssig Maade kan komme i Besiddelse af, hvilket Krav paa Livsnydelser imidlertid forövrigt er forbundet med saa mange og store Fordele, at man ikke kan ansee det som et Phænomen, der i det Væsentlige bör characteriseres som farligt for Samfundets Orden og Moralitet.

Forbrydernes Antal var i det förste Aar 553 og Sagefaldets Belöb 2206 Daler 17 Skill. 2 Hvide, Forbrydernes Antal i det andet 552 og Sagefaldets Belöb 2135—24—2. Gjennemsnitsstörrelsen af den Bod, enhver enkelt Forbryder maatte erlægge, har altsaa været omtrent 4 Daler eller noget Meer, end hvad

der almindeligviis er bleven betalt i Bygsel af en Gaard, hvilket viser, at man ingenlunde er gaaet lemfældig tilværks med dem, som ere blevne tiltalte. Ihvorvel det nok sees, at man ved Fastsættelsen af Bödernes Störrelse i de enkelte Tilfælde paa en Maade har taget Hensyn til Forbrydelsens Beskaffenhed, saa er dette dog ikke skeet saameget, som det vilde udfordres til at tilfredsstille vor Tids Fordringer til Retfærdigheden, idet man ofte seer Kniv- og Dolkestik straffede ubetydeligt höiere end saadanne Smaaforseelser som ikke at erlægge Skat i rette Tid eller at negte at gjöre Skydsbud. Den Omstændighed, at Sagefald var en betydelig Statsindtægt, har formodentlig bevirket, at man mest har taget Hensyn til den Skyldiges Formue. Værst vare imidlertid de farne, som efter Regnskabernes Udtryk ei vilde sone med Provster og Fogder, og mod hvem altsaa Lænsherrens Myndighed maatte anvendes; Regnskaberne vise nemlig, at disse Personers Gjenstridighed har paadraget dem særdeles store Böder.

Oppebörselen er i Almindelighed foregaaet saaledes, at Fogder og Provster, deels selv, deels gjennem Lænsmændene, som derfor sees undertiden at have erholdt Betaling, have indkrævet Lænets Indtægter. Kun Indtægterne af Tönsberg Provsti, samt maaske Tienden og i visse Districter Landskylden af det gamle Krongods have været bortforpagtede for en vis aarlig Afgift. De indkomne Varer, Creaturer o. s. v. have fra hele Lænet, selv fra Guldbrandsdalen, Valders og Bahuuslæn, været förte ind til Akershus Slot. Omkostningerne ved denne Transport have faldt Lænets Casse tillast, og det synes ikke, som om Nogen har været forpligtet til derved at være behjælpelig. Naar de oppebaarne Varer vare blevne bragte ind til Slottet, bleve de enten anvendte til den dersteds förte store Huusholdning, hvorved Lænsherren, hans Tjenere, Svende og Arbeidsfolk bleve underholdte, eller de bleve solgte, og de herved udbragte

Summer bleve tilligemed de Penge, som af Skatteyderne indbetaltes directe i de offentlige Casser, anvendte til Lön for de nævnte Personer, Superintendenten, Tærepenge for dem, som reiste i Kongens Ærinde o. s. v., eller til Indkjöb af de til Slotshusholdningen fornödne Varer, som ikke fandtes blandt de in natura oppebaarne Indtægter. Foruden hvad der saaledes opbrugtes i Landet selv, sendtes en Deel ned til Danmark, hvorimod paa den anden Side en ubetydelig Deel Födevarer sendtes derfra herop; omendskjönt hvad der saaledes sendtes til Danmark, i Værdi vistnok oversteg, hvad der derfra modtoges, saa maa dog den daværende Regjering, slet som den var, fritages for den Daddel uforsvarligen at have trukket Penge ud af Lænet til Forbrug i Danmark; hvad der förtes til Danmark, bestod nemlig væsentligt af Træproducter, navnlig Saugdæler, som for störste Delen have været skaarne af Tömmer, hugget i Kronens Eiendomsskove. Og det kan ikke have været Landet til Skade.

Forsaavidt der ikke falder Lænsherren og hans Betjente noget Bedrageri tillast, og hvad der i Regnskaberne anföres at have været fortæret paa Slottet, virkelig der har været opbrugt, vidne disse om, at man paa den Tid her som i de fleste andre Lande har levet godt og kraftigt, Noget der forresten allerede fölger af den Omstændighed, at Kjöd, Smör og Korn dengang stode i en forholdsmæssig lav Priis. At der dog har fundet betydeligt Underslæb Sted med de indkomne Varer, kunde Sammenligningen med, hvad der i dette Tidsskrifts 1ste Hefte Side 98 anföres i Axel Gyldenstjernes Lænsbrev som Maximum af, hvad der maatte fortæres paa Slottet, synes at vise; men herved maa bemærkes, at det Antal Knegte, som der befaledes ham at holde paa Slottet, var meget mindre end det Antal, som ifölge disse Regnskaber fandtes sammesteds. At imidlertid Bedrageri har fundet Sted ved Aflæggelsen af Regnskaber som disse, hvorved der aldeles mangle Legitimationer, er vel temmelig sikkert.

X.

Uddrag

af

Bergens Raadhus-Protokol

for Tidsrummet Juli 1592 — Mai 1594.

(Meddelte af N. Nicolaysen).

Ovennævnte Protokol, der ifölge en Notits paa Titelbladet i 1791 foræredes af en Jordan til de bergenske deputerede Borgeres Arkiv, hvor den endnu forefindes, er saavidt vides den ældste bergenske Retsprotokol, som er os levnet. Den er skreven med en rask og tydelig Haand,[1] har efter Paginaernes Tal engang udgjort 242 Folioblade, hvoraf nu de 28 mangle, og indeholder foruden de nedenfor aftrykte Sager endnu fölgende af forholdsvis mindre Interesse, nemlig for 1592: Gjeldssager 14, hvoriblandt en imod Abraham Seuicker Bogförer[2] (ɔ: Boghandler) ang. 50 Rgdls Gjeld for Böger kjöbte af Lauritz Benndicht Bogprenter i Kjöbenhavn, Arv 1, Husekjöb 6, Varehandel 5, hvoriblandt en imod en amsterdamsk Kjöbmand angaaende Undladelse af Ordrens Efterlevelse ved Salget af en konsigneret Trælastladning fra Bergen, Sagefald 1, Skjeldsord 3, Vold 1, Bedrageri og Tyveri 2; for 1593: Gjeldssager 14, Arv 1, Tvist om fast Eiendom og Husleie 4, Skjeldsord 9, Slagsmaal 1, Leiermaal og Hor 2, Voldtægt 1, Drab 1, Sigtelse for Drab 1, Falskneri af Haandskrift 1, Overfald af en Bytjener paa sageslös Mand 1, Tyveri 5, Do. i Forbindelse med Overfald og Gadeuordener 2, Angivelse af urigtig Læstedrægtighed 1, ulovlig Handel i Sölenene af en Kjöbmand paa Bryggen 1; og for 1594: Gjeld 3, Arv 1, Husekjöb 2, Pantegods 1, Skjeldsord 1, Slagsmaal 5, urigtig Regnskabsaflæggelse 1, löst Levnet og Husning af Lösgjængere 2, samt en vidtlöftig, men i det nævnte Aar endnu ikke tilendebragt Sag, vedkommende Christoffer Pepler, Tyge Brahes forhenværende Foged over Nordfjord-Len, og hele hans uredelige Færd i Bestyrelsen af Lenet.

---

1) af Bergens og Gulathingslagmand Poul Helliessön, som ved Slutningen af Aaret 1592 har tilföiet fölgende: „Fra denne forschreffne 5 Decembris Ao. 92. oc indthill denud 9 Aprilis Anno 93. war ieg Poul Helliesön paa Osloes reigse epter Konngelige breffue och befalning Om Norgis Lougböger att forklarre".

2) Paa et andet Sted i Protokollen nævnes i samme Aar en Jesper Thellemann, Bogförer i Bergen.

I. Fire Trolddomssager.

(Som det vil sees mangler Begyndelsen til förste og fjerde Sag, paa Grund af Lakuner i Protokollen).

1. Oluf Gausdal.

Deremod berettet Velb. Peder Tott[1] och meente at Bispenns[2] hustru war pligtig thill at stannde samme troldkarll for rette thil ordtz förennd hannd fick sin Enndelig domb, Eptherdij att Bispenn haffuer nogle gange skreffuit hannom thill, att hannd icke skulle lade samme Misdeder staa sin rett förennd hand fick wijdere beskeden derom, Och for den Orsage at forne Marrine nu siste ganng haffuer Supplicerit thill Konng. Maijtt. att denn saig motte forhöris till rette, Och hennde motte forskaffis derwdj hves louglig Christeligt och rett kunnde were, Och fremlaugde nu Peder Thott ein Supplicatz som Mester Anders for nogenn aar siden thil hannom giordt haffuer wdi huilchen hannd begierer att Peder Tott paa Kong. och sit Embedes wegne epther Ordinantzen oc anndenn Kongenns skrifftlige Priuilegier wille hanndheffue Bispenn att hannd med sit buss motte niude fred och rolighed som samme Supplicatz med widlöfftig Omsteendighedt inndeholler, paa huilchen Supplicatz hand nu her for retten lod antegne den dag oc aar som foresiger,

Dernest fremlaugde Velb. Peder Tott ein Supplicatz som forne Marrine Rubbertzdaatter giordt haffuer, liudendes att hunn haffde Ombedet welb. manndt Anders Maat[3] oc Henning Sparre[4] at gaa thill denn gode manad Peder Tott och hannom Ombede att wille være hende till rette behielpelig i henndes sager, som

---

[1]) til Boltinggaard, Hövedsmand paa Bergenhus 1589—1596.

[2]) Anders Mikkelssön Foss, Biskop i Bergen 1582—1606, gift med Maren eller Marine Robbertsdotter Geisaust.

[3]) Anders Mouatt til Hofland i Onarheims Sogn i Söndhordeland.

[4]) Kjendes ikke.

samme Supplicatz med mange artikler i sig sielff formeller, paa huilchenn nu bleff antegnit aar oc daig som foresiger, och sagde nu forne gode mannd Peder Taatt att hannd for saadanne Supplicatzer oc breffuer skyldt gierne wille hielpe hennder till rette, och hörre henndes Unndschyldinng dog kunnde hannd det icke giöre förennd hunn wilde stannde med denn Troldkarll till ordtz oc forklare hennder for sagenn som ein Erlig quinde burde at giöre, Och satte nu forne Peder Tott wdi rette, om forne Marrenn Rubbertzdaatter sjelff personnligenn bör at staa thill ordtz med forne Troldkarll förennd hanns domb skulle hannom Offuergaa for hanns bekendelse oc misgierninger eller icke. Derthill suaret Mester Anders at eblant de artikler som forne Troldkarll om hanns höstru berettet haffuer, derudi findes hanns Löigenachtige ordt den eene artikell emod den anndenn, aff huilche artikler hannd nu fremblagde ein wdschrifft sub. dato 1590 den 7 Septbris som forne Troldkarll i welb. Jörgenn Kaases[1] och flere Dannefolcks neruerelse skulle haffue bekiendt, paa huilchenn schrifft nu antegnit bleff, Och samme troldkarll sidenn tuende Ganger anderledes skulle haffue bekienndt som hannd med sandferdige schriffter oc bewis saigde sig i fremtiden att wille bewisliggiöre, huormed hannd wille lögennachtelig giöre denn Troldkarlls ord som hanns Höstru thill Kong. Maytt. Supplicerit haffde, Och meente at alt sammens saadant var denn gode mannd Peder Tott wel witterligt, Och dersom hannd wilde hanndhaffuit och forsuarrit hannom epther Ordinantzenn wdi huilchen Bispenn nu opleste nogle artikler, om samme saig, Da haffde M. Anders oc hanns höstru icke thill stor Omkost oc Skade hafft behouff att giöre disse lange reigser till Danmarck som skeedt er, Och fremlaugde nu M. Anders Konning Christians wor allernaadigste Herres Obet welbeseglet breff dateret paa Kiöpnehauffnsslott den 17 Maij Ao. 91, inndeholdendes om forne M. Anderses klagelige beretninng, att ein

[1] til Gieldskov, Befalingsmand over Vardöhus og Senjens Len.

Troldkarll her i Bergennhuss leen haffde saugdt M. Anderses Höstru oc huss nogenn Ordt dennom paa deris naffn och rögte till största wanære och högbete Konnge Maytt. derfore tager hannom hanns höstru och huss wdi Konngelig Hegenn Freed wernn oc beskermelse, besönnderlig at wille hanndhaffue, forsuare oc fordagtinge till all rette, saa att huo som hannom hans hustru och huus haffuer noget thill att talle, de skulle det giöre med loug och rett oc for sin tilbörlig dömmere og icke annderledes, Och skulle Mester Anders wdi ligemaade med hanns hustru oc huus emod alle holde dennom fredelig, tilbörlig och louglig som höigbete Konngenns breff wijdere i sig sielff formeller med de höigwisse regierende raadz wnndertegnelse, Erlig welb. Niels Kaas, Peder Munck, Jörgenn Rosenkrantz och Hack Ulffstannd huer med eigenn haandt, Da satte enndnu Peder Tott andenn gang wdi rette om forne Marren Rubbertzdaatter icke sielffuer personnligenn burde at staa till wedermaals talle med forne Troldkarll, Eptherdij dett er henndes ære anrörendis och icke Bispenns, Och stod nu forne Troldkarll her for rette, och begierit att hun motte komme tilstedes, Och sagde att hannd endnu wille sige hennder de Ordt thill hannd tilforne bekienndt haffde med flere Unöttige Ordt som hannd begönnte at wille sige i samme saig, Dog den gode mannd Peder Tott icke ville höre hannom till Ordtz epterdij at forne Marrine icke war sielffuer tilstedes, Dertill suarett forne M. Anders Foss, att dersom nogen Erlig manud haffuer hans hustru noget till at talle, oc wille giffue hennde saig da skulle hunn sielffuer personlig komme tilstedes, Menn dersom icke war anndre sager, Ennd epther denne Troldkarls ordt, Da stod hannd nu tuo eller tree ganngor Offuerbödig her for retten att wille suare til sagenn paa hendis wegne, for alt hues nogen kunnde haffue hennde til att talle, Endog at höigbete beskermelse breff inndeholder att dersom nogen haffde dennom til at talle, Da skulle hannd dett giöre for deris tilbörlig dommere, Och sagde eptherdij hannd och hanns hustrue

er eit epther denn hellige schriffles liudelsse Da holler hannd det for, att naar hanns hustru bliffuer wlougligenn Offuerfaldett, eller thiltalet Da er det ligesom dett war hannom sielff hendt och wederfaret, och hennder derfore att niude mue denn rett som hannom sielff epther Konnge Maytts breffs Liudelse, Och epther wij haffde hört begge parternis breffue saa och thiltall och giensvar emellom Slotzherrenn och Bispenn, som foresiger, Da befandts klarligenn att Peder Tott icke wille anklage eller lade annklage forne Trollkarll for sine bekiente misgierninger förennd han fick beskedenn om forne Marrenn burde sielff personligen at staa thill ordtz med hannom eller icke, Och bispenn deremod frembsette, att eptherdij ein Misdeders Ordt icke staar thill troenndes som Recessen formeller, att huilchenn hannom eller hanns hustru haffuer thil at talle de skulle dett giöre med Loug och rett for deris tilbörlig dommere, oc icke annderledes, Och meente att hanns dommere icke ware her i Lanndet, wdenn huilche Konnge Maytt dertill forordne wille, Och for saadanne och andre Orsager meente sin höstru (som ein Erlig Quinde) icke burde staa med ein Misdeder till rette, Om huilchenn tuistige artikell begge parterne ware aff os begierendes eit rigtig anndsvar som wij wille were bekienndt om wijdere behouff giöris, Da eptherdij her war flere sager forhaandenn som ere weigferdige, oc Konnge Maytts breffue oc Mandater formeller att domsmennd skulle haffue thidt oc stunnder att offuerweige deris sager, Thi haffuer wij denne saig Optaget i beraad paa nogle dagers thidt oc sidenn at giffue derpaa skrifftelig anndsuar fra os. Till widnisbyrdt Under wore Zignetter. —

Gunstige welbördige Peder Taat woris Slotzherre, oc fromme Mester Anders Foss woris Biscop, Epther som eder witterligt er att denn Trolkarll Oluff Gousdall meere ennd offuer tuo aars thidt for sin eigenn bekiendte Troldoms-Gierninger, er fængsligenn anhollen paa Bergennhus Och samme Troldkarll tuende gangèr i begge eders neruerelse er inndkallet for os paa wort Raadhuss, denn förste gang Ao. 90. den X Octobris, Och epterdij

ingen wille da hannom thiltalle och anklage for hans misgierninger, kunnde wij derfore paa denn thidt icke noget Enndeligt, om hanns tilbörlige straff beslutte, Denn andenn gang wdi dette nerwerendes Ao. 92 denn 26 Septembris er samme Troldkarll wdi ligemaade her for rette indkommit, Och icke da heller er bleffuen anklagett for sine Ordt oc gierninger i nogen maade, Orsagenn att denne Sag saa lang thidt haffuer werit Oppeholdenn er at E. w. Peder Tott meener og fremsetter att Bispenns hustru Marren Rubbertzdaatter sielff personnlig burde at staa thill wedermaalstalle med forne Troldkarll förennd hannd skulle faa sin tilbörlig dom, och forklare sig som ein Erlig quinde burde att giöre for denn Troldomssaig forne troldkarll hennder tillaugdt haffuer, Och E. w. Mester Anders heremod fremsetter att samme Troldkarll icke war förste ganng fenngslet for Eders hustrues skyldt Men for sin eigenn misgierning, Och det atj er eders hustrues rette forsuar och icke will gaa i rette med denn Misdeder som sig thill Dieffuellenn besuarett hauffuer, oc sagde eders tilbörlige dommere icke her att were, som beggis Eders fremsetning wdi wor Thingbog med wijdere Omstendighed finndes antegnitt. Om huilche sager j paa begge sider haffuer forhuerffuet trende Konngebreffuer ladet Oplese Och wdi de tuennde förste breffuer thill E. w. Peder Taat formeldis att samme Troldkarll skulle fordris for rette och epther hanns bekienndelsse lade gaa dom offuer hannom oc at forne Marrinne Rubbertzdaater, motte wederfaris hues loug och rett, som same tuennde Konngebreffue i sig sielff wijdere formeller, Och eptherdij det tridie Konngebreff formeller att hanns Konnge Maytt annammer eder M. Anders sampt eders hustru oc ganndsche huss wdi hanns Konngelig hegenn fred wern og beskermelse besönnderlig att wille hanndhaffue, forsuare oc fordagtinnge thil all rette saa att huo som eder, eders hustru och huss haffuer noget thil at talle, da skulle dett giöre med Loug och rette for eders tilbörlige dommere och icke annderledes.

Da eptherdij forne Mester Anders forskyter sig i denne

saig, for anndre höigre dommere, epther sit beskermelsesbreffs liudelse, Derfore kunde wij for saadann hanns forskydelse icke sige hende paa denne thidt her for rette at staa med samme Troldkarll Men dersom nogen wil samme Troldkarll for os wdi rette tiltalle, oc anklage, Da skulle wij forhielpe epter denn forstannd gud os giffuet haffuer hues Lougligt Christeligt oc rett kannd were, 'epther Höigbet Konnge Mayttsbreffs Liudelse.

Gunstige Peder Thaat oc fromme M. Anders Foss er derfore woris ydmyge begiering, att J dette woris skrifftlige anndsuar i denn beste maade wille Optage, som wij oc Uden tuiuell forhaaber, Och ere disse skrifftler trende, all einsliudendes wnder wor forsegling som herepther fölger:

Pouell Helliesenn Laugmand i Bergenn, Lauritz Hansenn, Hanns Finndsenn Borgemestere,

Joenn Olsen, Jörgenn Hansen, Jörgen Jacobsen, Niels Biörnsenn, Söfrenn Anderssenn, Hanns Möller, Hans Hanssen, Niels Helliessen, Jacop Villomssen oc Peder Claussen, raadtmendt, Hanns Pedersen, Jacop Jannsen, Gert Böing, Mickell Jennsen, Rörick Jacopsen, Nicolaj de Freundt, Peter Hofft, Dirick Pedersen, Tommes Pedersenn, oc Johann Melck, Laugretsmendt Ibidem, Actum Ao. 1592 denn 16 Septembris ut supra.

Erlig welb. mand Peder Tott till Boltinggaard Höffuetzmannd paa Bergennhuss sampt hederlig höiglerde mannd M. Anders Foss Superintendens till Bergennsslicht woris gode wenner ydmygeligen tilschreffuit. —.

Anno 1592 den 3. Octobris paa Bergennraadhuss nerverende Erlig welbyrdig Mand Peder Tott thill Boltinggardt Höffuetzmand paa Bergennhuss, Aage Jensen thill Östraat, Jörgen Kaas thill Gieldchouff, befalingsmandt offuer Wardöyhuss oc Sennielcen, Pouell Helliesen Laugmand, Lauritz Hannsen, Hanns Finndsen Borgemestere, Joenn Olsen, Jörgenn Hannsen, Niels Biörnsen, Seuffrenn Andersen, Hanns Möller, Hanns Hannsenn, Niels Helliesen, Jacop Willomssen, oc Peder Claussen, raadtmenndt.

Hanns Pedersenn, Jacob Jannsen, Jesper Skröder, Jenns Thommesenn, Gerdt Böinng, Michell Jennsenn, Rörick Jacopsenn, Jacop Kypper, Nicolaus de Freundt, Hermannd Borris, Johann Cornelisenn, Abraham Dauidsen, Petter Hofft, Christoffer Pedersen, Dauid Borsell, Erick Pedersenn, Johann Kopperslager, Tomas Pedersenn, Johann Louer, Anders Christennsenn, Aarent Henndricksenn, Johan Kopperslager, Carnelus Vonn Zanten, och Jörgenn Jörgennsen Laugrettesmendt.

Kom for oss Claues Meltzouw Byefouget oc Jörgenn Nielsenn fouget i Nordhordleenn och her wdj rette inndkallet ein Troldkarll wed nauffn Oluff Gousdall och hannom adspurde om nogenn havde locket, kiöpt eller beedett hannom thill at sige troldomsgierninger paa nogenn, Derthill suarit forne Troldkarll at inngenn haffde hannom ombedet i nogenn maade at sige anndet Ennd som hand sielff friwilligenn wille.

Dernest lod E. w. mand Peder Taat thill Boltinggaardt Höffuedzmannd paa Bergenhuss her for rette Oplese Konning Christian denn 4 wor allernaadigste herris breff daterit paa Anndworschouffslott denn 19 Augusti Ao. 92. Indeholdendes i sin beslutning, att höigbete Konnge M. biuder oc befaller Peder Taatt at skulle lade samme Troldkarll fodre for rette oc sidenn epther hanns eigenn bekiendelse oc hues anndre Vidnisbyrdt offuer hannom kand were forhuerffuit, lade gaa dom offuer hannom, Och hues domb offuer hannom Udgiffues, saa oc hues hannd sielff bekiennder dett at lade klarligenn antegne oc opschriffue Och sidenn lade hannom epther hanns misgierninger epter dommens liudelse strax staa sin rett oc bekomme sin tilbörlig straff som hanns Maytz breff i sig sielff wijdere formeller, Och begiert nu denn gode manndt Peder Tott, förste, anndenn oc thridie gang att dersom nogen haffde herwdi att sige förennd dom gick offuer samme Troldkarll, att hannd nu det her for rette anngiffue wille, Da opstod hederlig höiglerdt manud M. Anders Foss Biskop i Bergen oc paa sin hustrus wegne giorde henndis Undskyldinng emod samme Troldkarll

oc sagde sig wdi mannge maade att kunnde bewisligt giöre samme Troldkarll att were ein Löignere Först at hannd meget wchristelig haffde besuaret sig till dieffuellenn oc bedreffuit det största affguderie emod denn förste taufflis Liudelse, Till det anadet at hannd haffuer tallet oc hafft sin Omgiengelse med diefflenn, epter sin eigen bekiendelse, Thill det tridie findes hannd ein Lögner att were i sin beretning aff stedenn som hannd hanns hustru naffngiffuet haffuer, Dernest aff tidenn naar samme gierninger skulle haffue skeedt, oc aff personerne hos henne haffe weritt, denn tidt hunn epther hanns ordt schulle haffue brugdt samme onde gierning Ogsaa aff maadenn huorledes dett skulle were sig tildragett med samme Troldomsgierninger, och wdi alle disse Omstenndigheder finndes hanns Ordt oc beretninng paa adschillige tider emod hueranndre som M. Anders hos huer Omstenndighed med wijdere beretning gaff tilkiende som findes wdi anndre samme throldkarlls artikler inndfördt, Och derfore meener hannom löigennachtig att were epther hanns bekiennte troldomsartiklers Liudelsse, Oc derfore satte forne Mester Anders wdi rette om samme troldkarll skulle regnis sanndrue eller ein Lögner, wdi de stöcker som hannd epther sin eigenn bekienndelse aff dieffuellenn om hanns hustru Maren Rubbertsdaatter tallit haffuer; Och dersom hannd finndes ein Löigner huad hanns straff bör da derfor (saawell som for anndre hanns misgierninger) att were som i hanns inndlaugde schrifftlig spörsmaalsartikell formelder, Dernest berettit forne gode manndt Peder Tott att hannd paa Konng. M. wegne og Bispenn paa sin hustrues wegne her for rette denn 26 Septembris sist forledenn haffde giordt deris Spörsmaall och framsettning om forne Marrine Rubbertzdaatter burde sielff personnligenn att staa wdj rette thill wedermaalstallc med forne Troldkarll eller icke, Da haffuer wij nu derfore Offuerantwordit thill forne Peder Tott oc Anders woris schrifftelig beseglet ansuar wdj samme saig. Inndeholdendes wdi sin beslutning att wij icke kunnde sige hennde pligtig were, att staa med samme

Troldkarll til ordtz for de Orsager som samme schrifftelig ansuar i sig sielff formeller, Da stod nu forne Troldkarll Oluff Gousdall, oc bekiennde epter som tilforne antegnit war Ao. 90. denn 2 Septembris at haffue lerdt Troldomskaanst hos Marine i Haldorsgaardt som nogle aar siden bleff brendt for hennadis misgierninger, Och bekienndet sig att haffue ein dieffuell till hanns Patron som hannd kallede Mammet, oc sagde att were suart oc lödenn som ein hunndt som haffde epterfuldt hannom, Och derhos bekiennde Orsagenn huorledes hannd först bleff Openbarit med sin Troldoms-Kaanst, at ein troldquinde wed naffn Mumpe Guron som siden bleff brenndt hun först wdlagde honnom, Da lod Jörgenn Nielsen fougdenn hannom antaste her i Nordhordleen och forschicke hannom til Bergenhuss, Derepter fremförde fougdenn tuende widnisb. offuer hannom wed naffn Östenn paa Dall, Nicolaus paa Gresdall, oc Gundwor paa Sundt som witnede huorledes forne Troldkarll wdj eit bryllup forgiorde en dreng som tiente forne Nicolaus wdi saa maade, att denn tidt forne dreng war schencker wdi forne Bryllup da bad forne Troldkarll att drenngenn schulle giffue sig dricke wdj ein Skaall, saa gaff samme Dreng hanom Berme wdj Skaallenn att dricke, da sagde hannd thill drenngenn, Du skallt well betale mig dette, Sijdenn gick drengenn wdj marckenn oc laugde sig oc bleff stiffliggendis somm hannd haffde werit dödt, Blaanede oc Sortnede som ein gast, Da kom der nogle thill forne Troldkarll oc sagde at hannd haffde wist giordt samme Dreng ildtt, Och bade hannom böde det igienn Da swarede samme Troldkarll at hand wille see huad hannd kunnde giöre, Saa tog hannd tuo tomme tönner, och satte ein hos huer sijde wed Drenngenn, Threen op oc stod paa huer tönne med ein fod offuer drenngenn, bucket sig op oc Nedt oc strög aff sit Hoffuet paa Drenngenn, steg saa ned bad folcket bere Drenngenn I eit Huss som de oc giorde oc samme natt döde Drenngenn, Huilket forne Oluff Gousdall enndnu som tilforne bekienndett saaledis att were tilgaaet, foruden nogen andenn Ordt, hand

stod oc berettet om M. Anderses hustrue, at haffue nogle gange talit med hannom sijdenn haund er bleffuen anholdet paa Slottet oc wdj ein andenn fortegnelsse er forfattet. Derfore begierit nu forne Peder Tott epther Kong. Mayts breffue oc strennge befalninng Dom offuer samme misdeder, Och herhos lod Slotzherrenn oc Bispenn her for retten Oplese, adschillige schrifftlige bekienndelse som forne Oluff Gusdall thilforne paa Slottet och her paa raadhusset giort haffde baade om sin eigenn misgierninger, ochsaa om anndre, Wdi huilcken hanns bekiendelse findes adschillige Ordt som icke altsammens kommer offuer eit med huer anndet som samme schriffter i sig sielff formeller, Och eptherdi at Bispenns Spörsmaal indfaller i denne Troldkarlls saig, Da haffuer wij denn Optaget paa tuo dages tidt att randsage och nu i daig som er dennd 4 Octobris for rette affsaugde, Och eptherdij forne Oluf Gusdall sielff wnödt og wtuungenn haffuer bekienndt sine Troldomsgierninnger, som foresiger, Och Norgis Loug oc den gammell Christenn rett formeller att saadanne Troldfolk bör att döö for deris misgierninger, Thij saugde wij for rette att forne Oluff Gusdall epther Laugenn oc epther Landsenns gamle wedtagene brug schall straffis paa sit Liff for sine egne bekiente troldomsgierninger, som en Obenbar Troldkarll wedbör epther höigbete K. M. breffs Liudelse, Menn huad M. Annders Fosses spörsmaals Artikler paa hans Hustrues wegne er anlangenndes derthill haffuer wij saaledes suarett, Att eptherdij det er sedvanligt at naar nogen saadanne misdederre angiffuer nogle tuiffuellachtige sager, som enten dennom sielffue eller anndre folck er anrörenndis, att de epter Domb er gaaenndis, bliffuer Offuerhörde wdi Erlige folckes nerwerelse oc paahörelse som det sig bör: Och saadann deris bekiendelse pleiger mannd schrifftlig lade antegne, Thij haffuer wij denne saig opsat indtill det saaledes bliffuer forhandlet med forne Troldkarll, Och siden gaa Dom hues rett er. Thill widn. wnder wore Zigneter. Actum den 5 Octobris. Ao. ut supra.

Dette eptherschreffne er en forklaring paa de ord oc ansuar Bispen giorde i dag paa Bergenraadhus emod denn Throldkarll Oluff Gusdall som hannd sine Ordt schrifftligenn forfattet haffde epther Dommen war forseiglett som foreschreffuit staar,

Först att dennd misdeder findes wsandferdig wdj thidenn som hannd haffde saugdt at weret Scti Hanns natt, det meener Bispenn klarligenn at kunnde bewisse med mange trofaste oc gudfröchtige mennischer, oc besönnderligenn med de sex dannemenndtz breff oc segell som haffuer bekienndt at Bispenn med sin Hustru oc andre medfölgende selschaff wdi Bispenns Visitatz weritt haffuer paa same thidt henwed xvj eller xviij wege siöes fra Bergenn Och ligesaa nogle dage för oc epther samme natt.

Dernest om steden haffuer Troldkarlenn sielff wdi ein sin bekienndelse saugdt at saadanne bestilninger som hannd omtallit haffuer, skulle haffue werit skeedt Offuenn for Bergenn wed Flöyenn, Men wdi ein anndenn hanns beretninger haffuer hannd saugdt same bestilning at were skeedt wdj ein dall wed Logderhorn,

For det tridie Om maaden haffuer hand wdi ein beretninng saugdt, att de som saadant giorde, haffue blest ein Pijbe fuld med weijer oc traadde saa paa denn med födder, saa bleff denn Vindt som hannd omtallit haffuer, Menn wdi ein anndenn hanns beretning haffuer hannd saugdt, att de haffde ein Belge, den groff de wdi iordenn ooh sette saa ein tönne derhos oc bleste samme tönne fuld aff windt oc slapp saa denn löss.

For dett fierde om Personer sagde Bispenn sig icke rettere at wijde Ennd den findes wdj ein anndenn schrifftlig beretning som Mumpe Guron haffde paa slottet giordt den thidt hunn bekiendt sig at haffue giordt samme Vindt, Och hunn bleff adspurdt huem der war med hennde, Suared hun ingen wden Gunnildt Hoffmannds Apostell han kom thil hennder oc bad hender giöre samme windt. Menn eptherdij att denne

misdeder haffuer wdi sine adschillige schrifftlige antegnede beretninger Ochsaa herom berettet annderledes Saauellsom hann emod sig sielffuer wdj de anndre Circumstantzier saugdt haffuer, Och hannd icke haffuer lerdt huad dett er: Oportet mendacem esse memorem Satte Bispenn wdj rette denne saig som er dend 3 Octobris Om denne misdeder haffde farit med Löigenn eller sanndhedt som i forne domb finndes antegnit med wijdere Omstendighedt, Och haffuer Bispenn disse artikler sidenn domb er gaaen antwordit mig schrifftligenn, all forklaringh paa de Ordt hannd tallede for rettenn.

---

2. Dilis Röncke.

Wij eptherschreffne Pouell Helliesenn Laugmannd i Bergen, Lauritz Hannsen, Hanns Findssen Borgemestere, Jörgenn Jacopssen, Niels Biörnssenn, Jacop Willomssen, Peder Claussen, Peder Clausen, Michell Jensenn, Jenns Tommessen raadtmennd, Joenn Broch, Jacop Strang, Mogens Buggi, Jesper Skröder, Hanns Pederssen, Abraham Dauessenn, Morten Henndrichssen, Claus Ludt, Rassmus Pederssen, Johann Anderssen, Jacob Olsen, Hermand Wantscher, Oluff Rassmussen, Niels Nielssen, Jesper Langermannd oc Hanns vonn Gylick Laugrettesmennd her sammestedtz, Kiendis och witterligt giöre med dette wort Opne breff at paa Bergennraadhuss, Aar 1594 denn 2. Martij er kommen for Os Claues Meltzou Byfougett her sammestedtz oc Steffenn Hermanndszen boendes paa Mölnedal[1] strax sönndenn for byenn, med sin quinde Beritte oc her wdi rette lod inndföre Dilis Röncke som er Mogenns Maattis hustru boenn-

---

[1]) Ogsaa det lille Dalföre ved Udlöbet af lille Sandviks Elv (Gunnhildará) kaldtes endnu i det 14de Aarhundrede Mölledal (Mylnudalr).

dis her sammestedtz som epther anklagerenns begiering denn 9 Januarij sistforledenn bleff fenngseligen forwaritt, Och berettet forne Claues Miltzouw att hand epther Erlig welbördig Peder Taatt till Boltinggaard Höffuetzmannd paa Bergenhuss befalinng haffuer ladett schriffue nogle widnisbyrdt offuer forne Dilis om hendes troldomsrögte oc gierninger, Och derpaa fremlaugde hannd ein löss wbeseiglet Schrifft daterit denn 12 Dag Januarij sist forleden wdi Byfougdenns huss, Indehollendis att Byfougden haffde ladett kalle for sig i tuennde menndtz Neruerelsse, ein quinde wed naffn Agatha Joenn Ferröschea, som for dennom haffde bekienndt oc sagd sig eingang at haffue kommit wdi forne Dilis Mogenns Manttis quindes Huss oc att haffue begiert ½ Kannde Öll hos hennder, oc nogen thidt lanng derepther skulle forne Dilis were kommenn thill forne Agata oc begierit henndis betalning for denn halffue Kande Öll oc som hunn dett icke fick Thog forne Dilis j trækannde fra hennde Och sagde at forne Agata skulle faa baade scham oc schade, dersom hun icke fich sin betalning, Och som forne Dilis war gaen Ud aff Dörrenn fra hennde, Da schulle Agata strax faett Ondt saa at hun war nær sprengdt, Och sagde forne Agata at det onde hunn loffuede hennde det fick hunn oc. Och eptheratt hunn haffde faedt saa Ondt sagde hunn sig att haffue gaet till Hr. Geble sogneprest paa Fanne oc bekommit aff hannom 2 schilling, oc dermed gaet thill Dilis oc sagdt her haffuer du dine penninge, oc Tussend Dieffle thil tacke for dett onde du haffuer giordt mig, Och haffue nu sielff saa megenn spreck oc Wee som du haffuer giordt mig, Och sagde forne Agata at Dilis gick hender da Under öyenn oc schulle haffue sagdt, Agata kandst du icke forstaa schemptt, oc dermed att haffue faett strax bedre Oc derhos fremlaugde forne Claues nogle andre schrifftlige artikler, som Her Matz Prestenn i Hospitallitt epter forne Agates ordt om samme saig antegnit haffuer, Liudenndes at Joenn Ferrösches quinde kiöffte eingang j Kannde Öll hos Dilis och som hunn icke fick ij schilling strax, Da fick quinn-

denn saadann Rempe at hunn war ner dödt, Da bad hunn ein bonde om 2 ß, dem fick hunn hennde, Saa bleste Dilis 3 gannge paa hennde Saa fick hunn boed igienn, Huilche tuennde bekienndelser wdi samme saig som forne Agata haffuer ladett antegne er emod huerranndre.

Herthill suarett nu forne Dilis at forne Agatta haffuer thidt oc offte hented Öll hos hennder denn thid hunn holtt Öltap, Fordij forne Agata haffuer denn sedwane att hunn giorne dricker Tydstöll, oc hunnd derfore thidt oc Offte war hennder schyldig Öllpenninge, Undertiden 2 ß, Undertidenn mer, Men huad dett anlannger om denn j Trækande, oc det andet Onde löffte oc scheldtzord som i forne Agattes schrifftlig bekienndelse antegnit er det benegter nu forne Dilis. Haffuer wij derfore adspurdt oc formanett forne Agatta huad widnisbyrd hunn haffuer till forschreffne henndis Klagemaal och berettningh Och naar dett war skeedt dennom emellom som foresiger. Derthill suarett nu forne Agatta sig icke kunnde dragis thill minnde, huor mange aar der er sidenn, Dog scheede dett denn thid forne Dilis bode innde paa Marckenn Förennd hunn flötte thill Offuergaten, oc sagde forne Agatta sig att haffue hafft dett onde paa 3 timers thidt Dog hunn ingen Prouff eller widnisbyrd wiste sig wdi den saig at bekomme, Och hunn icke heller nu wiste att beschylle forne Dilis for dett onde, Eij heller kunnde thill wisse sige huem dett Onde haffuer giordt hennder.

Dernest fremeschett forne Claues Miltzou, Giönette Mogennsdaatter som er Mungatz[1] quinde paa Offrestredet hues Klagemall byefougdenn Vdi ligemaade haffuer ladet antegne som herepther fölger.

Att forne Dilis haffde eingang kommit till hennde oc begierett ein stamp Mask hos hennder, Mennd hunn fick denn icke, gick hunn wred wdaff dörrenn, Och siden daa löckedes aldrig

[1]) Mungaat (munngát) var en Sort tyndere Öl, end öll og bior. Ordet höres endnu af og til i Bergen.

forne Giönetes Mungatz brögning Menn huad heller Dilis giorde hennde dett ondé eller icke, dett sagde hun sig icke att wijde, Menn forne Dilis motte dett sielff wijde, Och forne Giönete nu saugde sig icke at wille legge hende nogenn saig thill,

Derthill suarett nu forne Dilis oc bekiendet sig att haffue weritt hos forne Giönette om Draff[1] dog icke att haffue hafft nogenn onde Ordt med hennde i nogen Maade.

Dernest fremeschett Byfougden ein quinde wed naffn Helga Olsdaatter, hues klagelig beretning hannd wdi lige maade haffuer ladett antegne som hereptherfölger. Att forne Helges mand, Joenn Tömmermand war bleffuen forne Dilis schyldig wdi Öll wed xiiij ß. Och der hunn eingang haffde wduist sin sönn med fire alb.[2] at kiöbe sig grynn fore, oc som hannd gick omkring hendis huss som Dilis stod i Dörren, Da schulle hunn haffue sagdt thill Helgas sönn, Gud lade ein Ild aargang komme baade offuer dig, din Fader oc Moder, förennd dette aar gaar omkring, som schulle were scheed ein Julleaftenn. Och der Dilis saaledes banndet oc önschet thennom dett Onde, da haffde Helga staaed i hennde dör oc hört derpaa, Och derfore strax att haffue tallit thill Dilis derom, Och sagd gud naade dig fattige for den Tunge bönn, du badst min fattige hussbond mig sielff oc mitt barn, naar du schaltt suare derthill, Och fra denn thid haffde henndis mand aldrig treffuest, oc om Paaschenn derepther da falt hendes mannd neder aff Dirich Wittenbergs skiurd oc slog sit been i 3 stöcker oc döde deraff oc sex wgger derepter da döde dett samme henndis barn i stor Pine oc elendighed som forne Dilis haffde banndett.

Herthill suarett nu forne Dilis oc bekiennde att forne Joenn Tömmermannd oc hanns quinde war hender thidt oc Offte schyldigh penninge for Öll, Men aldrig hun haffde huercken banndet eller lofft dennom noget ondt, Och begieret forne Dilis att wijde

[1]) oldn. draf, angelsax. draff ɔ: Mask.

[2]) Hvid.

huad thid det schulle haffue scheedt oc huad widnisbyrd forne Helga derpaa haffuer. Derthill suarett forne Helga at det schulle were scheedt paa ein Julleaftenn, omtrend fem aar forledenn, Dog sagde hunn sig icke wijde, huad heller forne Dilis war wollendis i forne hendis mandtz oc söns död oc Ulöcke eller icke.

Dernest fremlaugde Steffen Hermandsenn sit Klagemaall paa sin quindes Beritte Gulichsdaatters wegne schriffteligen her Vdi rette nu Neruerendis forne Bergette, indehollendes att om wor Fru Messethid om fasten Ao. 93. kom Dillis thil forne Steffen oc hanns broder Oluff paa Mölnedallen oc dennom tilspurde huad hun schulle giffue for ein woug Korn att malle, Da haffde Steffen suarit ij ß. Neij sagde Dilis det er nock iiij alb. Dermed gick forne Dilis thill byen Och som Steffens Dreng Torald kom thill byenn med ein Hest at hente Mcellen for andett godt folck Da kom forne Dilis oc henndis mannd oc lagde ein seck med Korn paa hanns hest, oc lod Drenngen före denn hiem med sig Steffen wuitterligt Thij hannd war i byenn, oc der war hennwed ij woger Korn i seckenn Och som Kornit kom hiem oc war inndsett wdi Steffenns huss, oc Steffenn haffde icke loffuett hennde at malle Menn Oluff Da kom Steffen hiem aff byenn oc aff ein Henndelse satte sig paa forne Dilises Kornseck, saa att Kornit gaff sig thilsammen, Och paa annden dagen derepther kom forne Dilis med hendis mand thill Mölnedall oc spurde epther henndis Kornseck oc kom saa i Steffenns huss som secken stod oc saa att denn war sammengiffuet sig, thi Steffenn sad der paa Da sagde Dilises mand, wort Korn er icke der altsammen, Der er tagett aff Da saugde Bergette, Steffenns quinde, Dett siger du wsandt wij haffuer icke tagett aff ditt Korn, saa sandt straffe dig gud, Da suarett Dilis gud straffe dig sielff, Da ginge de alle tre, Steffens quinde, Dilis oc henndis mand op i fra gaardenn oc till quernhussit Da sagde Bergette thill sin mannd Steffen, Disse folck sige att wij haffue tagett aff deris Korn, Da bleff Steffenn nogett wred oc gick

saa wd aff quernhusset, oc sagde tager eders Korn lader dett maalle ein andennstedtz, ieg haffuer icke lofft eder att maalle dett, Da gick Dilis oc henndis mannd thill byenn, Och paa Weijenn mötte de Margretta paa Houglannd oc ennda schulle de haffue saugd, att Steffenn oc hanns quinde haffuer tagett aff deris Korn oc brugte Orkenösch maall oc lode ilde, oc ginge saa thill byenn.

Strax derepther att de ware hiembkommenn kom Steffens drenng thill byen med Dilises Korn som mallit war oc fick dem dett Da sagde Dilisses mannd, Gud giffue Dieffuellenn bryder halsenn sönder paa Steffen oc hanns quinde, Da war Klockenn mellom xj oc xij om afftenen, samme natt förend halff tuo war slagett Da fick Beritte Steffenns quinde saa Önkeligt wdi sit höiger Kne oc foer neder i fodenn oc op i hoffuedet sidem offuer alt liffuett oc lemmer med werk oc wee, lijgesom dett haffde Werit ein ond leffuendis aandt saa at hunn haffde roo huerckenn natt eller dag, Dett warede meer ennd ein Maanidt indthill forne Bergetis mannd gick thill byenn oc bad gode mend bede for hennde, Da haffuer dett sig nogett stillett saa att hunn kunnde nogett gaa inndenn husse Dog war dett samme werck i Kroppenn, Denn 12 Dag Maij kom forne Dilis thill Möllnedall, oc da sad Steffens quinde Beritte oc bagett wdi Ildhusett, Da sagde Dilis thill hender Beritte siste ganng ieg war her Da baget du oc endnu bager du, Da suarede Beritte Steffenns quinde, Dett tacker ieg gud for oc icke din forbandede dieffuels troldkone som haffuer manitt dinn gand wdj mig fattige quinde, Och dersom du raader icke boed derpaa, schall ieg klage dig for gud oc min Öffrighedt, Herthill suaret Dilis inthett, wdenn saigde wiltt du straffe gudz gierning Da sagde forne Beritte naar min herre oc gud legger mig nogenn siugdom paa, Da er dett Naturligt oc ieg tacker gud derfor, Denne siugdom haffuer din Dieffuels troldkonne giord, saa sant skennde dig gud, Da sagde Dilis, gud schende dig sielff oc saa gick Dilis fra hennder oc knurrett paa sit Orkenöesch maall.

Tridie natt derepther, haffuer Beritte Steffenns quinde faedt saa hartt, at hun motte gaa thill sengh, Och da haffuer det saa Jammerlige hennde brudett Da wdi et leed og da wdi et anndett att naar det kom wdi Haandenn satte dett haanden aff' leed oc i leed igien, Sammeledes i fingerne, Och naar dett kom wdi halsenn, da stod halsenn stiff oc kroget omsnodt med stor werck oc pine, Saa at hun icke andett wiste, end att dett schulle bryde lemmer oc alle leeder fra hueranndre, som hun wdi ligemaade schulle haffue beklagett for prestenn der hunn annammitt Sacramente, Och dersom hun haffde dödt i samme siuge wilde hun haffue klagett sin dödt paa forne Dilis, som Steffenns indlaugde Clagemaall derom wdtröckeligenn formeller som forne Steffen nu her for rettenn bekienndett oc Her Matz i Hospitalett haffuer thilsammen schreffuit her wdi Byenn, eptheratt hannd tilforne i nogle bönders neruerelsse paa Mölnedall haffuer hördt forne Berittes ordt denn thid haand meddeltte hennder dett höigwerdige Altar Sacramente,

Derthill suarett nu forne Mogenns Maatt oc hanns quinde Dilis att forne Steffen eller hanns quinde icke schulle bewisse at forne Dilis haffde bandett eller lofft dennom noget ondt wdenn den thidt at de saa at der war tagenn aff deris Korn Da tallit de forne Steffenn oc hanns quinde thill derom, Da haffde de giord dennom Wrede, skeldit oc banndet forne Mogenns oc hanns quinde, Och da haffde Mogenns oc Dilis suaret, att de motte haffue dett sielff som de önschett dennom, Och derhos sagde att forne Bergette samme thidt haffde önschett oc bedett gud straffe sig om hun eller henndis mannd haffde tagett aff Dilisses Korn, Och meente forne Dilis at hun well kunnde faed dett Onde epther henndis eigenn Önschenn oc bönn, Och kunnde nu forne Steffenn oc hanns quinde icke sige at forne Dilis haffde truedt eller lofft forne Bergette wndt, wden sagde sig haffue faedt Ondt eptheratt de haffde werit i trette om Kornitt Och derfore lagde hun nu forne Dilis fuld saig thill att haffue giordt henndc dett Onde hun haffde som foresiger.

Bleff nu forne Marritte paa Houglandt frembeschett som i forne Steffens beretning er antegnitt oc bekiènndett at haffue mödt forne Dilis og hendis mand paa Veijen oc haffde hörtt aff dennom att de beklaget dennom for deris Korn som war bort-taget Dog icke hörde att de bade eller Önschet forne Steffenn eller hanns quinde nogett Ondt.

Sammeledis bleff her fremeschett ein lidenn Dreng forne Tarald, som i forne Klagemaall formellis, Och witnet nu att den tid hand kom hiem till forne Dilis med Miellett, sagde hunn, att Dieffuelen bryde Halssen söndor paa denn som henndis Korn borttog Dog hun icke neffnde forne Steffenn eller hanns quinde, Huilchett widnisbyrdt er emod forne Steffenns schrifftlig ind-laugde Clagemaall oc beretning som forne Her Matz om samme Drengs Ord schreffuitt haffde.

Derhos berettet forne Steffenn at forne Dilis tuende gannger haffde forschickett sit bud thill hannom, den förste gang med tuo quinder oc den anndenn gang med 3 quinder, oc lod hannom thilspörge om hannd oc hanns quinde Beritte beschyller hennder for dett Onde, som forne Beritte haffde, Derpaa fremeschet hand nu Kierstine Peder Kockis oc Magdallena Sander Skredders som wittnede att de Vdi saa Maade wdsennde ware, Och som de denn siste ganng ware paa Weijenn thill Mölnedall mötte forne Steffenn dennom wed Papegöyestangen,[1] Och som de hörde forne Steffenns Ordt, att forne Beritte oc hand beschyldede forne Dilis for dett Onde, Da wennde de thilbage igien oc sagde forne Dilis saadann suar, Huilchet oc forne Dilis nu her for retten bekiendett og sagde sig saadanne budschaff at haffue indsendt fordij hunn wiste sig wschyldig i samme saigh.

Frembeschett Byfougden Ingelbret Lauritzen som haffuer sit thilhold i Hospitalett oc forne Helga Olsdaatter, som wittnede att de haffde hört nogenn Ord emellom forne Dilis oc Beritte Peder

---

[1]) som dengang stod paa St. Jacobs- eller nu Markekirkegaarden i Nærheden af Stadsporten. Se videre nedenfor under No. V.

Tordssenns quinde, som oc nu her tilstedes war for rette, oc berettet dett samme att forne Dilis haffde sig beklagett at were skyldet for Mölnedals quinde, Da skulle forne Peder Tordssenns quinde Beritte haffue sagdt at Absolons Anna haffde kallett Dilis ein Troldkonne, Och derfore icke wille lade kiöbe Öll hos hennder, Och samme Widnisbyrdt icke kommer offuereins med det beschreffne prouff epther samme ordt som Her Matz screffuit haffuer oc nu bleff her wdi rette laugdt aff Byfougdenn, Och yttermere sagde forne Ingelbret oc Helga, att der laa ein kranck dreng i Hospitalet wed naffn Henndrick Knudsenn som althid i sin Krankdom beklagett at forne Dilis haffde giord hannom dett Vnnde hannd haffde, Och som hannd sidenn döde wdaff paa det tridie aar sidenn som de sagde att flere Vdi Hospitalit med hannom hört haffuer, Och yttermere saugde forne Helga, at hun haffde hörtt at forne Dilis haffde loffuet samme dreng Ond fordij hannd icke wille fölge hendes daater thill Bardscherenn, Och drengenn önskett at forne Dilis icke schulle komme aff denne werdenn, Förennd hunn motte lijde saadann spreck oc wee, som hand leedt Huilche forschreffne Ingelbret Bergette oc Helga nu med huer deris Eed her for rette stadfostet at haffue hördt saadanne ord huer for sig som foresiger. Dog de icke wiste om Dilis det Onde haffuer giordt forne Drenng eller icke, Dog forne Helga fantst att were forne Dilisses affuindtzman epther henndis förre Klagemaals liudelse, om henndis mandtz oc söns död som foresiger.

Dernest adspurde wij forne Claues Meltzau och forne Steffenn om de haffde nogenn anden widnisbyrdt i samme troldomssaig offuer forne Dilis Ennd som de her nu fremfördt haffuer, Thill huilchett de suarett Neij att de ingenn andenn haffuer eller wiste at bekomme Wdenn nogle bönder oc quinder som haffuer hörtt forne Bergette Steffens quindes ordt denn thid hun laa Kranck som foresiger.

Viigett begge parterne for Dörrenn, och eptheratt wij haffde ranndsagett alle disse forschne widnisbyrd, Befanndtz de meste

partenn att were tagenn oc schreffuenn i forne Dilisses frauerelse, Och medenn hun war fengseligen anhollenn, Och endog Steffenns quinde legger forne Dilis fuld saig thill, kunnde hunn dog icke fremföre saa louglig witnisbyrdt som de hender same Troldommssag med Offuerbewisse kunnde, Och ein part aff samme Klagemaall oc widnisbyrdt war anderledes digtet och schreffuit End som de nu sielff personligen her for rette bekiennde wille. Och finndes wdi sanndhedt at hues trette forne Steffenns quinde oc Dilis er wdi kommen att were scheedt for dett Korn som forschne Dilis sagde att were staalit aff hendes Korn i forne Mölnedall, som saggen er först thildragenn Oc er dett höigeste widnisbyrdt i denne saig som forne Ingelbret oc Helga witner epther forne Drenngs ord som schulle haffue klaget sin Dödt paa forne Dilis, som de siger att were paa det tridie aar forledenn, Och aldrig thilforne Meden forne Dreng war kranck haffuer giffuet thilkiende for Hospitals Ombudtzmannd eller nogenn andenn geistlige eller Verdslige som befallning haffuer offuer Hospitalet epther Ordinantzenns Liudelse, epther som forne Hospitals Ombudtzmannd Jacop Villomsen nu her for rette berettet, Dog sagde forne Enngelbrett Helga oc Beritte Peder Tordtsens att de sielff for deris eigenn personn, icke wdi nogenn Maade wiste att beschylle forne Dilis for nogen ſtroldomssaig, Dett maa gud wijde oc icke de, saa att wij wdi ingenn Maade kunde kiennde forschreffne Klagemaall oc widnisbyrdt saa lougligenn offuer forne Dilis at hunn derfore burde att miste sit liff Vndertagenndes att forne anklagne kunde herepther fremföre anndenn louglig widnisbyrdt i samme saig.

Menn eptherdij at forne Dilis haffuer i nogle aar aff disse forschne folck werrit wdj ondt rögtte for samme Troldomsgierninger, Och enndnu her for rette er thillaugdt fuld saig aff forne Steffenns quinnde som foresiger, Och byefougdenn paa Konnge Maytts wegne med forne anklagere begiere rett offuer hennder, Thij kunnde hunn icke aldelis bliffue frij for sagenn wdenn hunn befrijer sig epther lougenn.

Ranndsagede wij derfore Gulathinngs Loug som klarligenn formeller at Troldomssager, er regnitt iblant wbotemaalssager wdi Manndhelgibogenn,[1] Oc wdi denn siste bog[2] i Gulathings Loug i det xiij Capittell formeldes, om Kongen legger mannd Ianndtzforrederie sag thill, Da schal hannd giöre sig frij med sin Eed sielff tolffte, saa schall oc befrije sig for alle Obotemaalssager. Sammeledis ein artikell wdi forne Gulathings Lougbog som er wddragenn aff den gammell Christennrett wdi alle saadanne sager att dömme epther, Indehollendes i sin beslutning att dersom Kongens Ombudtzmannd eller Bispenns siger at mand far med Troldomsgierninger, oc hedensche widfarelse, och kannd det icke louglig beuisse hannom offuer, som det thilsaugd bliffuer, Da befrije denn sig som for sagen staar, med sin Eed sielff tolffte, Menns dersom hanns Eed falder, Da bliffue hand wdsleger som forne Gulathings Loug oc Christennrettenn wdi flere artikler derom wijdere formeller.

Thi saugde wij for rette at forne Dilis Röncke schall giöre henndis Eed sielff 12 met Erlige Dannequinnder, som hun wdi denne bye haffuer boedt wdj granndschaff oc Naboschaff med oc hennder best kienndor som Kongens byefoget hender her for rette thilnaeffndt haffuer, oc denn eid att giöre epther lougenn, oc indenn ein Maanidtz dag nestkommendis.. Och eptherdij denne Maanidtzdag inndfalder thill Paaschehöigtid som er forbudenn saadanne Werdzlige sager oc bestilninger att foretage, Da schulle hun forpliglig were, thill förste Sögne strax epther forne Paaschewegge haffuer Ennde at fuldgiöre samme henndis Eed wnder denn straff oc Pænn som Lougen oc Christenretten derom formelder. Thill widnisbyrd Vnder wore Signetter. Actum Bergen Aar og Dag som foresiger.

Disse epthern̄e haffuer Byfogden thilneffnd att suerge med Dilis Röncke, hustru Johanne Niels Lauritzens, Anna Pouell

[1]) Manhelgebalken Cap. IV.

[2]) Tyvebalken.

wantmagers, Lisbet M. Alertts qude, Johan i Badstuffuens qude, Maren Kristen Rasmussens quinde, Margreta Söffrenns qude, Alberts quinde paa torgett, Knud Clauesens qude, Oluff Rasmussens qude, Gert Magorises (?) quinde, Steffen Stoeldreijers quinde, Mentz Skredders quinde. —

Anno 1594 denn 9 Aprilis paa Bergenraadhuss neruerendis Erlig welbördig mand Peder Taatt slotzherre, Pouell Helliessenn laugmannd, Lauritz Hannssenn, Hanns Finndssenn Borgemestere, Jörgen Jacopssenn, Niels Biörnssenn, Seuffrenn Annderssen, Hanns Hannssenn, Jacop Willomssenn, Peder Claussenn, Mickell Jennssenn, Jenns Tommessenn raadtmenndt, Joenn Brock, Jacop Stranng, Mogenns Buggi, Hanns Pederssenn, Rörek Jacopssen, Abraham Dauidssenn, Anders Christenssönn, Johann Anderssenn, Hermannd Wantscher, Isebrand Rassmussenn, Oluff Rassmussenn, Hanns vonn Gylick, Hanns Sass, Henndrick Rodennborg, Jörgenn Lauritzenn, Hanns Holck, Laugrettesmenndt sammestedtz. Kom for oss Claues Melzouw Byefougett sammestedtz och ber wdi rette haffde steffnedt Dilis Röncke Neruerendis hendis mannd Moggens Maatt och fremeschett xij qninder som denn 2 Martij bleff neffndt att suerge med hennder om Troldomssager, hennder her for rette tillagdt er, Och epther att wij haffde hörtt forne quinders Ordt huer for sig, Da benegtett de att de icke kunnde suerge med hennder, Dog saugde de dennom icke wijde eller haffue kienndt hennder for nogenn Troldomssager, huerckenn i grandschaff eller Naboschab, Da eptherdij forne Dilis icke kunnde fuldgiöre henndis Eed epther forne Doms liudelsse. Thi haffuer Konngenns Byefougett lagdt hennder thidt fore, inndenn fem Netter att römme aff denne bye, oc Sticht oc aldrig igienn komme Vnder hendis höigeste straff epther lougenn, Om hunn icke römmer inden forschfne tidt eller om hunn sidenn igienkommer emod henndis doms lydelsse.

---

3. Johanne Jensdotter Flamske, Væverske.

Wij eptherschreffne Pouell Helliesön Bergenns og Gulathings Laugmand, Lauritz Hannsenn, Hanns Finndsen Borgemestere wdi Bergenn, Niels Biörnsen, Seuffrenn Anderssen, Hanns Hannsen, Jacop Willomsen, Peder Clauesenn, Michell Jensenn, Jenns Tommesen raadtmennd, Joenn Brock, Jacop Jannsen, Jacop Strang, Mogenns Buggi, Jesper Skröder, Nicolaus de Freundt, Hanns Pederssen, Rörick Jacobsen, Abraham Dauidssen, Anders Christenssen, Morthenn Henndrichssenn, Rasmus Pederssen, Johan Annderssenn, Hermannd Vantscher Laugrettesmennd indenn Wæbond, Johan Melck, Oluff Rasmussen, Niels Nielssen, Jesper Lanngermann, Hanns von Gylick, Hanns Sass, Hanns Bijssouw oc Hendrich Rodennberg Laugrettesmenndt sammestedz Kienndis oc witterligtgiöre med dette wort Opne breff at paa Bergennraadhuss aar 1594 thennd xiiij Martij kom for oss Claus Melzouw Byfouget i Bergenn oc Jacob Jörgenssen slotzschriffuer paa Bergennhuss, Och nu den fierde gangh her wdi rette lod indföre Johanne Jensdaater Flemsche weffuersche med anklagere oc widnisbyrdt wdi henndis trolddombssager som her eptherfölger. Först Mogenns Bentsen Snedicker oc borger her sammestedtz, witnett at forne Johanne weffuersche war eingang kommen thill Mogenses quinde Inger Medenn hun laa i barnseng, oc eblandt anndre hendis fagter, tog med denn ene henndis haand Vnder halsenn paa quinden, som hunn laa i sengen, oc med denn andenn haand bagoffuer hennder, oc saa ragte thill barnitt, Och der hunn dett haffde giordt, satte forne Johanne sig neder, oc beklaget att hunn war forfördt paa slottet for ein Troldkonne att were oc henndis naboer Walther gjör hennder althid stor Offuerlast oc stedtze beschylder hennde for dett onde hand haffde faedt. Wdi dett same Johannis litle pige Else Tungebijdersdaatter, epther hennde sigenndes att hunn allene icke torde bliffue hiemme i husset for redtzell schyld, Sijdenn

beklagett forne Mogenns for hennder, att der war noget bleffuit borte aff sine Snedker Redschaff oc bad hennder giöre epther att hannd motte faa dem igienn Och da fick hunn eit sold oc sax oc sagde thill Mogenns de siger Jeg kannd troldom, Nu will ieg lade dig see huad troldoms Kaanst ieg kannd, oc hun bad Drengenn att hannd schulle hullde i soldett oc saxen med hender, Och der hunn leste da gick soldott, oc saxenn rundt omkring, Siden epther forne Johannes begiering hollt forne Mogenns Snedker sielff med hender om forne soldt oc sax, Och der hunn leste gick dett omkring som thilforne, Och eptheratt Mogennses quinde som hunn laa i Barsellsengh haffde hörtt disse Ordt oc seett denne gierningh Bleff hun forferdett oc Vennde sig i sengenn, thil Veggen, Strax gick forne Johanne Vd fra dennom oc wilde gaat hiem, Och forne Mogenns tog eit liuss oc wilde liussett hennder wd Menn Johanne wille icke thilstede dennom dett Och sagde hannd schulle faa dieffuellenn om hand liuste hender wd, Och om andenn dagen strax derepther, fick forne Mogennses quinde ein megett Vnderlig oc wnaturlig Kranckdom, saa at hun miste sit maall, oc henndis mundt oc Öigen omwendis thill denn ene side, oc all hendis Krop bleff opheffuit meget töck oc stor som hun haffde weritt Opblest, Och hunn sidenn oc enndnu, ligger i stor smerte wee oc pine, Derepther gick Mogenns thill Johanne oc bad hender om Raadt thill hanns quinde for samme Kranckdom, Strax wiste hun drenngenn thill Apotekerenn epther Cardobendica, dog hun fick der inthett Och stod nu forne Mogenns oc lagde forne Johanne sag thill att hun haffde giordt forne hanns quinde dette ondt hunn haffde faett paa hendes barnseng.

Derthill suaret forne Johanna oc bekienndett de tuende gange att haffue giordt epther med dett soldt oc sax som foresiger, Och icke heller kunde benegte at dett io war thilldragett med forne Mogenses quinde, Dog hunn sagde sig icke att haffue giordt hennder nogett Ondt.

Barrabra Christennsdaatter beretter at Johanne weffuersche

war wred paa Inger Mogenns Snedkers quinde for hun wille haffue forschaffet hennder tieneste paa ein anndenn sted, Da saugde Johanne, dett skader icke ieg rammer hennder well, Huilchet scheede i winters forledenn stacket Förennd forne Inger fick det endt som forschreffuit staar.

Thill det tridie bekienndett forne Johanna epther Marrenn Hannsdaatters berettning att haffue brugtt soldett oc saxenn med henndis Lesning thill att giöre epther nogle Epler, som forne Marrenn Hannsdaater haffde borttagett som scheede paa nyetaarsdaig, Menn natten thilforne kom der mange Katter wdenn for Jahannis winnduge oc lode meget oc forschreckeligt ilde att Mennischenn motte gruffue derfore, Da sagde Jacob Engils ein Murmester som laa der thil herbergs, Gud beware oss huorfra kommer disse mange onde Katter, Da suaret Jahanne, Kiere Jacop lille klap ickunn lidet paa weggen saa löber de strax bort. Oc epther att hannd det haffde giort forsuannd de strax Menn strax derepther om samme Nyttaarsnatt kom der ein forferdelig stor storm som giorde ein stor schade, Denne forne beretning om de Katter bekienndett forne Jahanne oc Jacop, nu her for rette saaledes at were thilldragett.

Item forne Marrenn Hannsdaater bekiendett att hunn med ein wed naffn Barabra i forne Jacop Murmesters neruerelse, bragte dett soldt oc sax thill at opfinde Troldkoner med, Da rampte det paa forne Jahanne oc Kierstine i Sancti Karens huss[1] For huilchet forne Johanna sidenn haffde straffet forne Marine, med ord oc bedet hennder forware henndis Mund oc wijde huad hunn sagde, Thij fanger Kierstine det att wijde, Da finge Marren skam for henndis wmag Huilchenn beretning forne Jahanne nu icke benegte kunnde, Oc saugde at Jacop Murmester haffde sagdt hennder om samme Marins lesning oc Kaanst. Item ein afftenn wdi mörckningen war forne Jahanne bleffuenn siug, Da begöntte hun hastig att raabe, Faa hid

[1]) d. e. St. Katarinas Hospital der, hvor nu den almindelige Friskole er.

faa hid Förtygh, Thij der kommer rett strax giester som icke ere gode, Och som Pigerne haffde tenndt Liuss bleff det da nogett beter med hennder igienn. Item bekiendet Jahanne weffuersche tuende anndre gange, att haffue brugt dett sold oc sax med henndis lesningh att giöre epther Een gang epther eit lidett nogle med traa, Denn andenn gang epther ein hespe med huid Traa, huilchenn Kaanst war fix oc slog hennder icke feill, Item bekienndet forne Johanna epther Jacop Murmesters berettning, att som de sad i deris stuffue, Begönte dett megett att buldre og Regiere, wdi Köckeniet indenn lugte dörre, huoraff forne Jacop bleff forferdit, Och der hannd tog eit Liuss oc wilde see huad det monne were, forsuandt dett saa hannd icke fornam der mere thill, Och bekiendett nu forne Johanne, epther Barrabra Christennsdaaters beretning att om nattertijde som de laa i sengenn, haffuer Jahanne thidt oc Offte begönt at reise oc wille haffue staadt op aff sengen, oc saugde thill Barrabra der staar hannd kannd du icke see hannom, ieg will gaa med hannom, Huilchet Jahanne saugde at were scheedt Vdi henndis Raserij oc noget aff druckenschaff.

Item witnett oc forne Jacop Murmester att hannd war i Skienn den thid Jahanne weffuersche war sit schudtzmaall der begierendes aff Borgemesterenn huilchet hand hende negtit, for henndis Onde rögte schyld Och saugde att denn som för hennder offuer alle store fielde hannd wiste best at giffue hennder Prouff oc schudtzmaall.

Sammeledes witnet Lauritz Wincke at nogen thid forledenn der hannd war Vdi Skijenn er borgemesterrenn der sammestedtz kommenn thill hannom, oc der de komme Vdi snack om nogle Troldquinder, som sad fengslit der wdi byenn, oc schullde brenndis, Adspurde Borgemesterenn hannom, om hand kiende Jahanne Flemsche weffuersche der boode i Bergenn, Huorthill hannd suaret Ja, Da saugde Borgemesterenn, att dersom hun haffde weritt wdi Skijenn paa denn thidt, Da schulle haffue faed loff att were med de anndre Troldquinder, som brendis schulle,

Fremkom ein quinde wed naffn Barrabra Lauritzdaatter, oc beklagett at forne Johanne war bleffuenn schyldig forne Barrabras moder fem daller, denn thidt hun boede i Skeen, Och der forne Barrabra kraffde betalningenn Bleff forne Johanne Vred oc wdspurde henndis faders naffn, oc siden giorde hennde dett Onde, som hun enndnu haffuer i sin angsichtt, For huilchenn hunn saagde sig att haffue klagett forne Jahanne Vdi Skijen for rette,

Derthill suarett forne Jahanne och icke kunnde benegte att de io haffde werit for rette wdi Skijenn, Men wilde icke bekiennde forne troldomssager, oc benechtet sig att haffue giord forne Barrabra dett Onde i henndis ansigtt.

Walter Snidker borger her sammestedtz beklagett, att hannd ein thid lang haffde werit i tretle med forne Jahanne wedfuerschs om eit stöcke grunnd wed Walthers haige som Johanne lod bögge huse paa, oc om eit schab hand solde hennder, Och strax haffuer baade hand oc hanns hustru faedt ein Vseduanlig Kranckdom som de aldrig thilforne haffuer hafft. Och beschölde inngenn andenn derfore wdenn forne Jahanne, att haffue dennom dett paa kast med henndis Troldombskaanster,

Barrabra Christennsdotter oc Tönne Gierdtzdaatter witnede at Walther Snidker kom eingang löbenndis med ein Öxe i haanndenn inad i Jahannes huss Och sagde sig wilde hugge skabet op om hannd icke kunnde faa sine sex marck som hunn war hannom schyldig oc som hannd gick wdaff huset sagde Jahanne, lad hannom gaa jeg schall well ramme hannom Huilchet forne Jahanne nu icke benegte kunnde.

Dernest berettet Judit Claues Smedtz quinde att forne Johanne wbeden kom innd thill hennder den thid hun haffde leijget xiiij dager i sin Barsellsengh, Och som de komme Vdi snack thilsammen, om dett onde som Judit haffde, Da sagde Jahanne att det haffde denn Prestekone giordt hennder, som war I hospitalit, Da sagde Judit oc Önschede att alle som denn Trolddoms Konst kunnde, motte komme paa Nordnes oc bliffue

brenndt, Och der forne Jahanna haffde tagett sig disse forschreffne ord thill, Gick hünn strax wdaff husett, Strax derepther bleff Juditz barn megett kranck med ein Vnderlig oc wsedwanlige Kranckdom, oc siugdom, Och Juditz mand haffde werit hos Jahanne oc beklagett dett for hennder, Da fölgede hun hannom hiem, oc leste offuer barnett i woggen, Dog de wiste icke huad dett war, och strax bleff barnidt helbredt.

Derthill suarett nu forne Johanne att hun leste ein signelse som kallis wor Frue bönn offuer samme barn aff huilchet dett fick strax bedrø, Huilchen bönn hun her for retten Opregnitt oc finndes wdi wor tingbog antegnett.

Derhos beretter forne Juditt att de andre henndis grannder, att all denn stund forne Jahanna haffuer boedt der Vdi granndschabett med dennom, Da haffuer der althidt werit Rumor oc spögerij Och de icke haffuer hafft nogen löcke eller fremgang, wdi hues deell de haffe hafft forhaanndenn, Wnderthidenn med vseduannlig kranckdom, Vnnderthidenn i anden maade, Huilchet icke er dennom wederforett förennd forne Jahanne kom der att boo hos dennom, som deris inadlaugde schrifftlige berettning derom wijdere Wduiser.

Fremkom Gurenn Pouelsdaater som witnede att hunn war i Skeen der Johanne Weffuersche römpte deraff hiemmelig om Nattertide, Denn thid de troldquinder der i Skijenn bleffue fengslede, Och Borgemesterenn der wdi Skijenn sidenn schulle haffue spurdt at forne Barbra Lauritzdaatter, som althid scheldett forne Johanne for dett Onde att haffue giordt hennder wdi sitt angsichtt, att were kommen wdi Bergenn, Och hand haffde sagdt, Dett war well de ware aff med dennom wdi Skijenn de motte forliges dett beste de kunnde, Oc forne Gurenn sagde sig tijdt oc Offte att haffue bedett forne Jahanne att hunn icke schulle lere Garonsdaatter Barrabra nogett Ont, som Garonsdaatter haffde med sig thill tienneste.

Witnet Jörgenn Jacopsön raadmand her sammestedtz, att omtrent ein Maanedtz thidt förennd forne Johanne bleff fengslett

kom hunn innd i hanns huss oc begierett att hannd wilde were hendes forsuar for wrett Och der hannd spurde hued hender schade, Da begönte hunn att fortelle, huorledes hunn haffde giordt epther med dett soldt oc sax som foresiger, Och sagde at hunn war saa bange att hunn icke kunde bede henndes Fader wor. Da suarett Jörgenn att hunn motte gaa thill Peder Anndersenn der hunn pleigett att haffue henndis Omgengsell, hand motte forsware hennder.

Item forne Gurenn Pouelsdaater witnet att neste dagenn förennd Johanne bleff fangenn sagde hunn thill forne Gurenn, att haffue ein thidlanng forgett Fader wor, Och sidenn haffde hunn gaett thill ein henndis gode Venn som haffde lerdt henn- der denn paa nye igien.

Barbra Christennsdaatter oc Marrine Hansdaatter witnett at Kierstine i Sanct Karenns huss kom thidt oc Offte thill Johanne weffuersche oc Johanne thill hennder igienn Och huer gang forne Kierstine kom thill hennder, Da gaff Johanne Pigerne forloff, saa de bleffue tuo allene siddendes oc haffde deris snack thilsammen Vndertiden i stuffuen wndertidenn i Lilleboo som ingenn motte höre deris Ordt, Och da haffde pigerne som lerde att weffue sagdt Dennom emellom, Nu bruger de Deris Kaanster thilsammes,

Bekiender nu forne Jahanne att hun haffde hafft sin Omgenngelse med forne Kiersten som foresiger, Doig icke brugt noget ont. Alle disse forschreffne menndtz oc quinderspersoner haffe huer for sig med fuld boger Eedt stadfestett deris berettning oc Widnisbyrdt sandferdig att were som her antegnitt er, Och widere wdj ein anndenn Register som er os tilschickett aff slottet wed forne Jacop Jörgenssen findes beschreffuit Dog wdi samme Mening som her Vdi kortelig forthaldtt er.

Oc effteratt wi saaledis grandgiffueligenn haffuer Ranndsagett forne Jahanne Jennsdaatters weffuers sager, befinder Vij att hun haffuer werit wdi eit langsom troldomsrögtt, Medenn hunn war i Skienn, Förennd hun kom hid thill Byenn, Och

sidenn epther henndis eigen bekiendelse haffuer hunn Omgaett oc ladet sig bruge med wchristelig lesning oc signelse, med Denne epthergiöring oc i anndre maade, som foresiger Om huilcken sag forne Jacop Jörgennssen her for rette fremlagde ein Vdcopie aff Konnge Maytts breff Koning Christiann den 4 wor allernaadigste Herris breff Daterit paa Kiöpnehaffns slott Denn 31 Julij Anno 1593.[1] Och nu i winter forledenn her paa Bergennraadhuss först bleff forköndett IndeholIendes at hanns Konnge M. er forekommitt huorledes offuer all Norge brugis Kaarsskering Signelse oc fabel oc lesning oc med anndre forfengeligheder oc Throldombskaanster, Emod denn Christelig Religion. Och Konnge Maytt biuder at huor saadant folck befinndes som entenn bruge eller lade bruge oc giöre saadann forargelig oc Wchristelig middell, Da at schulle lade dennom som befinndes dermed straffes paa liffuett som i Danmarck oc anndennstedtz i slig fald scheer. Och med ingenn saadanne see igiennom fingre som högbete Konngebreff i sig sielff wijdere formeller.

Thij sagde wij for rette att forne Jahanne Jennsdaatter weffuersche epther forschreffne henndis eigenn bekienndelse om samme lesning oc signelse, Och epther höigbete Konngelig alffuorlig oc strennge befalning bör att straffes paa liffuet. Actum Bergenn aar oc dag som foresiger. —

Anno 94. denn 16 Aprilis bleffue disse tuende Troldquinder Jahanne oc Anna[2] Brende paa Nordnes, Och haffde de sidenn deris dom er gaenn, megett bekiendt mere, om disse oc andre deris Troldomsgierninger, som welb. Peder Taatt haffuer ladett antegne paa Bergenhuss i dannemendtz neruerelse oc hos hannom findes forseiglet.

---

[1]) Trykt i Evensens jur. Saml. II, 1, 38.

[2]) Se fölgende Sag.

4. Anne Knutsdotter Kristen Jydes Kvinde.

Anno 1594 denn 16 Martij paa Bergennraadhuss Neruereades Erlig welbördig manud Peder Taatt Slotzherren paa Bergennhuss sampt Laugmannd, Borgemestere, Raadtmennd oc Laugrettett. . . . . Da haffuer hunn sig paa dett allerhöigeste forplichtett, att hun epther denn dag slet oc aldellis wille offuergiffue oc afstaa saadanne forfengelige lesninger, signelser oc kaarskeringh Och strax römme oc Vnduige aff Staffuangers stichtt, saa at dersom hun derepther med saadant befanndtst, wilde hunn lijde oc Wdstaa den straff som Öffrighedenn wilde hennde paalegge, som oc Wijdere Vdi hendis missgierningh wdj gode menndz Missiuez breffuer aff Staffuanger er antegnitt, för huilcke sager hunn war der aff Staffuangers stichtt römptt.

Dernest fremeschott Claues Meltzouw ein borgersche her sammestędtz wed naffn Magdalena Henndrick Murmesters som thillaugde oc beschyldett Anna Knudtzdaatter att hun med Troldomskaanster haffde Omkommitt henndis förre manndt, oc sidenn giordt hender sielff megett ondt wdi adschillige maader oc paa adschillige tijder som henndis schrifftlige berettning som Claues Meltzouw i dannemendtz neruerelse derom haffuer ladett antegne wijdlofftig formellder, Och eblant anndre Artikler formeldis att denn thid forne Magdalena fick ein hastig kranckdom, saa hunn bleff wild oc fra henndis sinnd, Da kom forne Anna wdenbudt oc w-ombedenn thill hennder oc adspurde henndis pige Anna Hieronimusdaatter Huj ligger din Matmoder i saadann schick, oc pigenn haffde suarett at gud motte dett wijde, Da bekienndett nu forne Anna Knudtzdaatter, att hun tog eit stöcke inngefer oc stack det wdi forne Magdalenis mundt, oc forne Anna wuitterlig dermed strög hende paa Röggen, oc brugtt derthill denne epther schreffne lesning for Ichtt saa att hun om anndenn dagen bleff derepther hiolpenn oc kunnde gaa igien som thilforne. . . . .

Flye bort icht du fulle skam, gud frij os fra laster oc skam, i tre naffn gud faders, sönns oc helligaandtz Amen.

Item opregnitt nu forne Anna tuende andre signelser som hunn her wdi byenn brugdt haffuer som thilforne i Staffuangers sticht emod henndis forplichtt. Först for Begh som Mennischenn faar i födtzellen,

Der war Nie Marier schulle bede binnde, den ene bad, den anden bandt 3 fingre nedenfor naufflenn, Der schaltt du bunndenn ligge indthill Domsdegi saalenge den Stein laugder war fra Doms effue,

Item for Vreed, Wor herre Jesus reed offuer ein bro der mötte hannom ein Ond quinde, huort schalttu sagde Christus, Jeg will mig i Manndo hiem, huad schaltu der sagde Christus, Jeg schall brytte lem fra lem, ryg fra Ryg, neij sagde Christus, Du schaltt ingenn lytha oc inngen brytha, Du schaltt dig i Bergen blaa, der schaltu steffne paa i tre naffn gud faders sönns oc helligaandtz Amen.

Item saugde forne Anna sig att haffue brugdt ein signelse for Læd, som hund nu ei saa hastig kunnde mindes at opregne, Och Derhos bekienndett hennder, att haffue lest wdi gaassefiedt for Vred oc sentt Halte Mogenns for Helseboed for hans Kranckdomb.

Item wdi forne Magdallenis schrifftlig berettningh er anteg-nit att forne Anna nogle gannge haffuer sagdt thil Magdalenis pige Anna Hieronimusdaater, att dersom Magdalena wille were hender tro, oc icke sige fra, Da wiste hun huem dett onde haffde giordt forne Magdalena, oc denn att wilde wise hennder, Saa denn schulle komme for henndis seng og bede hennder om forladelse, Huilchenn berettning forne Anna Knudtzdaatter nu icke benegte kunnde, Wdenn saugde sig saadant at haffue tallet Vdi henndis Kranckdom oc Raserij Oc derhois bekiender forne Anna Knudsdaater att haffue bedett forne Magdalenes pige hente hennder Kierkeiord aff Kierkegaardenn, thil forne Magda-

lenis Helseboedt, Och der forne Anna haffde bekommet samme Jord aff Scte Mortenns Kierckegaard oc denn behollet hos sig paa tridie Daig, senndet hun bod med ein blind quinde wed naffn Mette thill forne Anna Hieronimusdaatter, at komme thill hennder, Och der hun kom antuordit hun hende samme Kirkeiordt med saadan befalningh att hun ein partt deraff schulle legge Vnder Magdalenes Öltönne, oc nogett Vnder dörstockenn, oc nogett Vnder henndis seng, som forne Anna Knudtzdaatter sampt forne Anna Hieronimusdaatter oc forne Mette nu her for rettenn bekiendett saaledes were sig thildragit. Oc som denne Jord haffde ligget wed forne Magdallenes seng wdi sex wger, Da sagde forne Magdallena sig at haffue bleffuit kröpell oc lam, Saa hun icke andet wiste ennd hun haffde werit dödt, Och der wij nu adspurde forne Anna Knudtzdaatter for huad Orsage hun loed hempte oc bruge denn Kirkeiordt Da suarett hun att dett for lang thid sidenn war hender raadlagdt aff ein quinde wed naffn Guron Fielder i Skioldtz soggen i Ryfölcke, (som hunn sagde nu att were dödt) att dersom Duergen eller nogenn gaardboo sögte nogenn, Da schulle denne Kirkeiordt hielpe, Sammeledes bekienndett forne Anna Knudtzdaatter att haffue tagett oc fölt paa forne duerg att hannd haffde smaa blöde oc laadene fingre, Och hannd eingang wille hafft med henndér att giöre, oc wilde hafft honnder aff sengenn.

Item forne Annes mand Christen Jude bekiänndett att emedenn forne Anna laa kranck antuordett hand nogett Saltt thill Lisbett Her Wolffganngs söster, som hun schulle bere thill forne Magdallena for helseboedt, Huilchet Saltt forne Magdalena oc Lisbett saugde att haffue forsuunndet fra dennom, Och der de Willde brende skaalen med Kluderne, som dett salt haffde leiget wdi oc denn Kirkeiordt, som forschtt staar, Da gaff dett megenn bulder fra sig som forne Magdalenes oc Lissbets schrifftlige beretning derom wijdere formelder, oc de nu sielff her for rettenn bekienndet: Suarit nu forne Anna att naar nogenn will

kaste ein Klud med saltt i Ildenn, Da kannd den Klud icke brennde, oc salltet bliffuer wdi ein Klimp,

Derhois bleff her wdj rette fremlaugdt ein beseiglett wdcopie wnder Dannemendz forsegling i Staffuannger som M. Jörgenn Ericksönn Superintendent i Staffuangers sticht forhuerffuett haffuer aff höiglofflig Konning Frederich denn thid forne Anna brugte henndes wgudelig signelsse paa Cosmussis hôstru i Staffuannger, Dog wij her Vdi rette icke thilforne haffuer hafft Copie eller widschaff om samme breff, som er daterit paa Kiöpnehauffns slott denn 21 Dag Septhembris aar 1584[1] med hanns naades eigenn haandt Vndertegnett, som I sin beslutning Vdtröckelig formeller, at huor nogenn saadann folck finndes som entenn bruge eller giöre forargelig wchristelig middell entenn med kaarssignelse lesning oc anndenn saadann wgudelig oc wchristelig hanndell, Da at schulle lade Dennom som befinndes entenn at söge eller bruge, eller att giöre saadant straffis paa liffuett wdenn all naade, oc med Ingenn saadanne see igiennom fingre, Saa frempt de icke wille stannde högbete Konge Maytt derfore thill rette.

Item bleff her wdj rette Oplest Wdcopie aff Konning Christian 4 wor allernaadigste herris breff Daterit paa Kiöpnehaffn slott Denn 31 Julij Anno 1593[2] Indeholllendes att huilchen som befinndes att bruge oc bruge lader, oc giörer saadann forargelig oc wchristelig hanndell, Da at schulle lade Dennom straffe paa liffuitt wdenn all naade oc med ingenn saadanne see igiennom fingre som höigbete tuennde Kongelige breffuer derom wijdere formeller.

Oc effteratt wij haffde Ranndsagett forne Anna Knudtzdaatters saig, Da befinndes wdj sanndhedt att hun wdj mange aar epther denne forschreffne henndis eigen bekienndelse haffde omgaett med henndis wchristelig signelser oc Troldomskaanster

---

1) Paus Forordn. S. 415.

2) Se foran S. 252.

emod högbete Konnge Maytts breffuer, oc den forplicht som hunn for Öffrighedenn i Staffuanger giordt haffuer, Thi saugde wij for rette at forne Anna Knudtzdaatter epther saadann henndis eigen bekienndelsse oc Kongelig strenge oc alffuorlig befalning bör att straffes paa Liffuit.

II. Henvisning til Kontorets Ret.

Wij efflerschreffne Pouell Helliesenn Bergenns oc Gulatings laugmand, Lauritz Hannsen, Hanns Findsen Borgemestere i Bergenn, Kienndes oc Vitterligt giöre med dette wortt Opne breff, at paa Bergennraadhuss Anno 1593 denn 13 Septembris, Kom vdi rette tuende Kiöpmennd wed bröggen, Jost Harberdingh oc Hanns Proust i Guldskoenn [1] paa den ene, oc Niels Kallesenn paa den anden partt om xxx Voger fs som forne Jost Kraffde forne Niels Kallisenn, Och forne Niels saugde att haffue senndt forne Kiöpmennd thill sammenn eit hundrede woger, som de saugde at Hanns Proust allene skulle haffue Optaget oc meer ennd hannom burde, oc forne Hanns Proust meentte dett annderledes att wille bewisse for deris Kiöpmanndtz rett wed bröggen, Da eptherdij denn sag er tuennde Kiöpmender anlangenndes om deris Kiöpmendtz handell som baade ere Residerendis wed bröggenn Vnder Contors rett, Thi haffuer wij denne saig Opsatt thill deris Oldermand oc Kiöpmandtz rett, oc gaa dom hues rett er.[2]

---

1) Guldskoen, der rimeligvis engang har tilhört den bekjendte Halvard Gúllskór under Haakon Haakonssön, og först træffes i et Diplom af 1308 (i Gúllskónum), udgjör nu det nordlige Hjörne af Bryggen ved Dreggens Almending.

2) Man seer heraf, at naar begge Parter hörte til paa Bryggen, og Sagen angik Handel, kunde Sagvolderen skyde sig fra Byens Domstole og forlange Afgjörelse for Kontorets Ret paa Kjöbmandsstuen, ligesom

III. Madskabi.

Wij (o. s. v. som No. II) Anno 1593 denn 25 Septembris. Dauid skredder: Simon skredder Oldermennd for Skrederne herwdi Bergenn endnu som thilforne herwdi rette haffde steffndt Lauritz Hardekop skredder for hannd holler Madskabi[1] med sine tiennere Och begierett at hannd schulle fyllestgiöre denn Eedt hannom bleff forelaugdt sielff tridie for samme saig. Suarid forne Lauritz sig icke denn Eedt at kunde fyllestgiöre, Och

i Almindelighed alle Sager, der reiste sig af Kontorets Forhold til Hansen eller de enkelte Medlemmers Forhold til det samlede Kontor vare unddragne Byens Ret. Derimod var det en Regel, som idelig indskjærpedes, men som de Kontorske rigtignok ligesaa hyppigen sögte at unddrage sig fra, at de i Almindelighed havde de samme Forpligtelser mod Staten og Staden, som Byens övrige Indbyggere, og at de navnlig for almindelige Forbrydelser havde at svare for norsk Ret.

[1]) Ved Madskabi, der er en Forvanskning af det hollandske Maatschappy, forstaaes i Almindelighed Selskab, Fælleskab, Kompagni (af maat d. e. en, som deeltager med en anden i noget). Den ovennævnte Forseelse, at holde Madskabi med sine Tjenere, maa vel derfor have bestaaet i, at vedkommedde drev sit Haandverk i Fællesskab med sine Svende og Drenge. I Mangel af Bestemmelser for Haandverkerne og Laugene faa vi nogen Oplysning om saadant Forhold i en Anordn. for Bergen af 8 Januar 1573 Art. 17 (Paus Forordn. S. 365), hvor det heder: „Ikke skal heller nogen Borger holde flere Kramboder eller Drenger staaendes andensteds end i deres egne Huse, hvor de selv boe, og ikke heller holde Madskaberi med sine Drenge; hvo flere Kramboder have, skal det strax være ham forbudet under Lovens Falsmaal. Hvo som bliver mistænkt for Madskaberi at holde med sine Drenge, skal forklare sig med sin Eed, eller böde 8 Örtuger og 13 Mark til Kongen og Byen for hver Gang deres Bröst saa findes“.

begierett at böte derfore epther Skredernis skraa oc deris sigelse, Doig att de icke wille strenge med hannom offuer sin formuge, Huilchett hannd nu her for rette lofft Skredernis fullmechtig med haandt oc Mundt wryggelig att wille holle.

IV. Kjöbebrevs Indförelse i Thingbogen.

Anno 93 denn 26 dag Septembris er komen Johann Heltt borger hersammestedtz paa den ene oc Elias Lokouw aff Rostock paa den anden partt, oc lod Oplese et Kiöbebreff sub dato 93 5 Septembris liudenndes om den siette part i brödregaardt[1] paa bröggenn som Johan Holthus soldt haffuer forne Elias Lockouw for ij h. rixdr. som forne Kiöbebreff oc Vdschaarenn Certer[2] wijdere formeller oc begierett begge pterne at det

[1] Brödregaarden (brœdragarðr), der nævnes förste Gang i 1280 og laa ved Siden af Finnegaarden, der nu danner Bryggens sydlige Hjörne, blev efter Branden i 1623 ikke opfört igjen. Hvor stor Gaarden var, have vi forövrigt ingen Data til at kunne bestemme, men af den oven omtalte Salgspris maa man kunne slutte, at enten har den været meget liden, endog mindre end den mindste af de nuværende Gaarde paa Bryggen, eller saa maa Gaardene i den heromhandlede Tid have staaet i meget lav Pris. Omsat i vore Penge vilde nemlig Kjöbesummen, 200 Rigsdaler for en Sjettepart, udgjöre kuns 186 Spd. 80 ß eller for hele Gaarden 1120 Spd.

[2] Heraf saavelsom af flere andre Steder i Protokollen sees det, at man allerede dengang almindeligvis brugte udskaarne Certer ved Kontrakters Oprettelse, uagtet det först blev paabudt i Chr. IV Norske Lov Kjöbebalk. Cap. 11, som vel forövrigt ganske stemmer med Magnus Lagab. Gulathingslov, men dog gjör den Forandring deri, at man, naar Indsegl ikke havdes, skulde bruge „udskaaren Skrift" (chartæ partitæ syngraptum) istedetfor som hidtil kun „chirographum".

herwdi Bergennbyes tingbogh[1] thil Vidnisbyrdt inndtegnis schulle att de dette begierrer Wryggelig att wille holle.

V. Vaadesdrab.

Alle oc huer aff huad werdighed stand Condition oc wesenn de ere som dette breff till at see höre lesse forekommer, Helser Vij Borgemestere oc Raadtmend i Bergenn i Norge, nest woris tienestes thilbiudelse hermed Offentlig bekiennder oc Vitner attj dag den 8 Nouembs wdi dette löbennde aar 1593 paa Vort Raadhuss for os er kommett Erlig welforstanndig mand Joen Meen, borger oc indbögger her sammestedtz i fullmagt paa sin egtesönns denne breffuisers Joen Joensens Menns wegne, oc önkeligenn beklagett huorledes at forne hanns sönn Joenn Joennsen i forleden sommer paa tridie Pintzedag epthermiddag Omtrent wed 3 slett war iblant nogle gode folck baade ædell oc wædell som epther gammel sedwanne sköde epther Papegöyestangenn,[2] Och epther Papegöyenn war affskott oc

[1]) Indförelse i Thingbogen af Kjöbe- og Pantebreve sees allerede i den herombandlede Tid ikke blot at have været almindelig i Brug, men ifölge Retsvedtægt endog anseet for en nödvendig Betingelse for deres Gyldighed, uagtet det for Norges Vedkommende ikke blev paabudt för ved Forordninger af 1622 og 1646, hvorom mere nedenfor under No. XI.

[2]) At skyde efter Papegöien var en Forlystelse, som i ældre Tid ikke kjendtes i Norge, heller ikke synes den, idetmindste ikke i Bergen, at være kommen rigtig i Brug, för Tydskerne begyndte at föle sig hjemme der. Vi finde nemlig intet desangaaende för i et Brev, udstedt i 1497 af Biskop Hans, hvorved han skjænker de ærlige Embedsmænd: Skomagere, Skreddere, Guldsmede, Bagere og Bortskjærere den fornödne Grund til deres „Papegöye liggendes hos Iherusalem“ (Nor III, 3, S. 75). Det sidste Navn er nu forlængesiden uddöet og træffes heller ikke uden i dette ene Dokument, hvorfor det ikke med Bestemthed kan paavises, hvad det var for et Sted, som dermed be-

skötterne wille gaa Vdi byonn, oc som haand stod eblant folckett med sit lange röhr paa Axellenn som Var ladt oc spendt, Da slap den löss hannom wuitterligt oc ramte ein Karll wed naffn Hendrick Höijer Kiöpsuend paa bröggen i Solegaard som stod lang Veig fra forne Joenn Joennsenn, af huilchett wforseendes skutt forne salig Henndrick fick sin Bane oc strax döde huilchet alle Skötterne som i forleden Sommer derom thill Vidnisbyrdt Eskede Vaare, haffuer for os bekienndett att denn skade skeede med forne Joen Joensens wuilliewerck oc hannom wuitterligt, Och forne Joenn Menn sidenn paa sin sönns wegne Vdi Erlig* welbyrdig manndz Peder Taatt thill Boldtinggaard höffuetzmannd paa Bergennhuss sampt flere dannemenndtz nerwerelse wdi Borgemesters huss her samestedtz haffuer Esket oc kraffdt forne salig Hendrich Höijers neste slechtinger som her Vdi Bergenn thilstedes war, wed naffn Johann Juncker, wdi Breersgaard Lyder Meijer vdi Sollegaard oc Dirich Korttmann i Leppenn[1] Kiöpsuenner wed bröggenn, Och forne Joenn Men sig thilböd att wille lijde oc Vndgielde paa sin sönns Vegne huad Norgis loug om denn wforseendes manndsletts skade formelde kunnde, Da haffuer forne denn dödes slegtinger beroffit dennom paa salig Henndrich Höijers moder oc broder nu verenndis thill Bremmen, Och loffuet forne 3 Kiöpsuenner att de for deris personn wille lade forne Joenn Joensenn, were wfeigdett epther denne daig i alle Maade, Dog saa hannd schulle

tegnedes, men da Papegöistangen ifölge Edvardssön fra först af havde staaet der, hvor den stod endnu i 1651, da den blev flyttet til Nordnes, nemlig paa Markekirkegaarden nærved Stadsporten, saa maa dette sidste Sted have været benævnt saaledes. I Nærheden deraf laa Emahus (foran S. 43) og paa den förste Höide udenfor Byen Calvaria (nu Kalfaret). Se videre Bergens Beskriv. af Sagen og Foss S. 596 og Hofnagel i Suhms Saml. t. D. Hist. II, 2, 133.

[1]) Brædsgaarden (Brœdisgarðr) nævnes först i 1309, og Leppen (Lepprinn), der formodentlig engang har tilhört Lodin Lepp, i 1296. Solegaarden derimod træffes ikke tidligere end i 1560.

holle sig fra deris Lagh eller samquem, Och strax haffuer de Ombedet tuende aff deris Öffrighed wod bröggen Ved naffn Christoffer Kraan oc Dirich Kraamer, att wille saadantt deris löffte her for rette Obenbarlig giffue thillkiennde Thij haffuer forne Christoffer oc Dirick epther forne Joenn Mens Esking oc begierinng nu i dag for os Vdi rette saadantt löffte och thilsagenn paa forne Johann Junkers Lyder Meijers oc Dirick Korttmanns wegne offentlig bewitnett wdi alle Puncter og Articuler som foresiger, Huilchett sitt thilbudt oc kiöpmends widnisbyrdt forne Joenn Menn paa sin sönns Joenn Joensenns Vegne war aff os skrifftligenn begierenndes och ein forschrifft thill Öffrighedenn wdi fremmede lannde som forne Joenn Joennsen nu agter sig att forsöge, Huilchett wij hannom paa rettenns Vegne icke weigre kunnde, Thij er wores ydmyge bönn thill alle forne stater som forne Joenn Joennsenn forekommendis vorder eller om denne saig i fremtidenn noget kunnde bliffue anfegtett eller anklagett attj denne Voris sanndferdige schrifftlige beskeedenn om forne wuillewerck oc Manndslettskade wille haffue betroedt oc saa megett mugeligt er thill rette handheffue oc beskerme hannom Vdi alle thilbörlige Maader Eptherdij hanns fader forne Joenn Menn haffuer sig for öffrighedenn forpligtett, att hand paa sin söns wegne will denne sag thilfredtzstille baade thill den dödis slegtt oc Venner oc sidenn thill Verdtzlig Öffrighedt saa wijdt som Norgis loug kannd hannom thilsige, Wij wille vdi saadanne oc all andre rettferdige maader med eders folck os forekommer dett ganndsche gierne fortienne, Och will hermed haffue eder gud allermegtigste i sin Naadige beskötteIse befallett. Aff Bergenn, Anno &c die ut supra.

Vnnder wortt sedwannligt byes Secrett inndseggell.

VI. Sophia Gyntersberg. Indlösning af pantsat Odelsgods.

Wij efftterschreffne Pouell Helliessön Bergenns oc Gulathinngs laugmannd, Lauritz Hannsen Borgemester, Seuffrenn Andersenn, Hanns Hannsen, Niels Helliesen, Jacop Villomsenn, Raadtmendt, Jacop Jannsenn, Jesper Skröder laugrettesmenndt, Kiendis oc Vitterligt giöre med dette wort Opne breff att paa Bergennraadhuss aar 1593 den 13 daig Nouembris Neruerendis Erlige Velb. mennd Peder Taatt thill Boldtinggaardt höffuetzmannd paa Bergennhuss oc Jörgen Kaas thill Gieldschouff Konge Maytts befalningsmand offuer Vardööhuss oc Sennieleen, Kom for os Erlig Velb. hustru Sophia Göntersberg oc her Vdi rette haffde steffndt Erlig welforstandig mannd Joenn Andersenn thill ndre Kraagen i soggen hendis suoger Erlig welforstanndig mannd Jacop Jörgennsen Slotzschriffuer paa Bergennhuss, paa sin hustruis Erlig welb. hustru Ingerd Göntersbergs wegne, oc hendis söster Erlig Velb. Jomfru Anna Göntersberg, oc klagelligenn gaff forne hustru Sophia thilkiennde huorledis deris forældris Odalsguodtz[1] wdi Sundhordleen i nogle aar haffuer staett thill Vnnderpandt hos Erlig Velb. mannd Ludwig Munck[2] thill Norlundt for ein stor Summa penninge — xvj h. xij daller som deris fader salig Axell Göntersberg war hannom schyldig epther nogle beseglede haandschrifftter oc Pantebreffuer som forne hustru Sophia lod her for rettenn thilsiune oc paategnit bleff, Paa huilchenn Summa penninge henndis förre Mand Mogenns Heinesen[3] (salig med gud) haffde fornöigett forbete Ludwig Munck — vj h. daller, Och forne Ludwig Munck haffde sig for-

[1]) nemlig Gaarden Mel i Kvindherred og fire andre Gaarde.

[2]) Ludvig Munk til Nörlund i Jylland, Statholder i Norge og Lensherre over Akershus Len, til hvilke Bestillinger han udnævnedes i 1577.

[3]) Den bekjendte færöske Kaper, som i 1588 var bosat i Aalborg, og Aaret efter halshuggedes i Kjöbenhavn. Se om ham videre den Norske So i Suhms Saml. t. D. Hist. II, 1, S. 20 og 23.

behollett aff samme Pantteguodtz ein gaardt wdi Aggershussleenn wed naffn Skraatorp[1] for — vj h. xliiij daller Menn denn Restantz Summa fire hundrede daller saugde forne höstru Sophia sig epther forne Mogenns Heinesenns dödt aff henndis eigenn penninge, att haffue betaldt thill forne Ludwig Munck oc indlöst dett guodtz i Sundhordleen som Lodwig Munkh wdi pandt haffde som forne pantebreffue oc forne hustru Sophies schrifftlig bewijs derom Vijdere formeller, som nu her for rettenn paategnit bleff Och der hunn wdi forleden aar haffde same panteguodtz i Rolig heffdt fick hunn beskeedenn herfra thill Danmarck att forne Joen Andersenn Vdenn loug oc domb haffde Arresteret oc giordt forbudt paa lanndschyldenn som henndis Ombutzmannd paa henndis Vegne aff dett guodtz i Sundhordleen skulle haffue Opperborit Saa att hunn nu haffuer nödsag thill at drage denne lange oc besuerlige reigse fra Danmarck hid thill Bergenn om samme lanndschyldt oc rettighed Och meente att hennder derwdi er skeedt Wrett med samme forbudt att lanndschyldenn skulle hennder fratagis Förennd guodtzett er hennder louglig fralöst eller med rette affwunndett, Och satte Vdi rette om hennder icke burde denn lanndschyldt igien som Vnder samme beslag optagenn er, oc hendis Kost oc Thering igienn som hunn paa denne Reigse giordt haffuer, Derthill suaret Joenn Andersenn att hannom töchtis at de pantebreffue salig Axell Göntersberg thill Velb. Ludwig Munck wdgiffuett haffuer icke werit saa louglig som det burde, Fordij hannd haffde Vdsat sine börns möderne guodtz med sit eigett guodtz som hand haffde i hellmingslaugh. Och derfore meente sig haffue rett thill at beslaa Lanndschyldenn aff samme guodtz indthill hand finge dom for Kongenn oc Danmarckis raad om samme breffue burde att staa wed magth eller icke som forne Joenn Andersenns inndlaugde Supplicatz wijdere formeller, Stoid oc forne Jacob Jörgennsenn paa sin hustrus wegne, oc Var Offrbödig att oplegge oc betalle

[1]) En Gaard i Raade Sogn i Smaalenene.

sin anpart wdi de iiij h. daller Med slig wilkaar att hannd will holle sig thil den tridie partt i guodzit oc sidenn söge sin rett med hustru Sophia om hues guld og sölff eller andenn lössöhre som hunn med salig Mogenns Heinesenn baade i Axells liffsthidt oc epther hanns dödt oppeborit haffde mere ennd henndør burde med rette, Suarit forne H. Sophia att hues hunn Vdi hendis faders liffsthidt oppeborit haffde, dett haffde hendis fader henn-der godwilligen skenckt og giffuett Vdi gode folckes nerwe-relsse oc paahörelsse Men huad Mogenns Heinesenn epther henndis faders dödt annammit haffde, er skeedt epther Ludwig Munchs pantebreffs oc befalninngs liudelse, Och epther Mogenns Heinesenns döidt er hunn gaedt fra arff oc gieldt epther denn Dansche loug Och hun derfore meener sig icke haffue nogett at suare thill Mogenns Heijnesenns gieldt Vdenn allene Kreffuer henndis eigenn Vdlaugde penninge, de iiij h. daller med hendis Kost og Thering eller hun motte beholle godzit inndthill de bliffuer betaldt som foresiger, Da epther begge parternis thil-tall oc gieensuar breffuer og bekienndelse, Randsagett wij sa-genn oc befinndes at forne H. Sophia haffuer fornöigett den gode mand Ludwig Munck de forne iiij h. daller Och dermed be-fried oc indlöst dett guodtz i Sundhordleen som panndsat Var oc huercken hun eller henndis Ombutzmannd haffuer steffndt oc kallett at suare thill samme saig, Förend det beslag paa lannd-schyldenn er skeedt, Och Vnder samme beslag er denn meste-partt aff lanndschyldenn oppeborenn, Huilchett er emod Norgis loug[1] Besönderlig emod dett förste Capittell i Kjöbebogenn, att ingen Vdenn dom skall tage sig nogett thill, Sameledes emod Her Jörgenn Löckes Recess wdgiffuen den 4 Aprilis Anno 1568[2] som höiglofflig oc salig i hugkommelse Konning Fredrich stad-festit haffuer, som i sin beslutning inndeholler, att om nogenn finndes att giöre Vlouglig beslag eller oc epther deris hoffued

---

[1]) Magn. Lagab. Gulathingsl. Kjöbebalken Cap. I.

[2]) Paus Forordn. S. 354.

tager dennom thill rette, Vdenn louglig domb, Och slig saig inndsteffnis for laugmanndenn Da schall hannd dömme dennom fra godtzit som dett tagett haffuer, som oc lougenn oc Recesserne om saadanne wlouglig beslaig wijdere formeller.

Thij saugde wij for rette at forne Hustru Sophia bör at beholle forne panteguodtz i Sundhordleen, Saa widt henndis Vdlaugde penninge strecker epther forne pantebreffuis liudelsse med lanndschyldenn oc all anden Rettighed som hennder her thill daigs forbehollenn er, all den stund de breffue staar wid magtt oc Wröggett aff begge deris thilbörlige Dommere, i denn saig, Och forne Joenn Andersenn att igiengiffue hustru Sophia Kost oc Thering epther dannemendtz sigelse, Saa frampt att de icke anderledes wdi Vennlighed Kunnde forliges om samme saig.

Wij efftterschreffne Jörgen Kaas thill Gieldschouff Konnge Maijtts befalningsmannd offr Vardöhuss oc Sennieleen, Pouell Helliesen laugmand i Bergenn, Lauritz Hannsen Borgemester, oc Hanns Hannssen raadmand samestedtz Kiendis oc Vitterligt giöre med dette wort Opne breff at aar 1593 denn 27 dag Nouembris wdi Borgemesters huss ware Vi thilbeden aff Erl. Velb. höstru Sophie Göntersberg paa den ene, og Erl. welforstandig mand Jacop Jörgensenn Slotzschriffuer paa Bergennhuss paa sin hustrues Erl. welb. Inger Göntersbergs wegne och i fullmacht paa Erl. welforstandig mandz Joenn Andersen thill Indre Kraagenn paa sin höstrues Erl. oc Velb. H. Sizillia Göntersbergs wegne nu Neruerendis Erl. welb. Jomfru Anna Göntersberg som alle trende ere samborne söstre[1] paa denn andenn partt att

---

[1]) Heraf sees det, at Krafts (Norg. Beskr. IV. S. 551) Formodning om, at den Fru Magdalena Gyntersberg, som eiede Mel i 1608 og 1639, var en Dotter af Axel Gyntersberg, ikke er rigtig.

Offuerwere ein Venlig forligelse Emellom forne hustru Sophia oc forne treende henndis söstre om — iiij h. Dr. som hunn nogenn thidt sidenn thill Erlig Velbyrdig Ludwig Munck thill Nörlanndt paa deris Vegne for noget guodtz wdi Sundhordlecn som deris salig fader salig Axell Göntersberg for nogle aar forledne thill Ludwig Munck for ein Summa penninge haffde thill panndt satt som samme Pantebreffuer ytermere formeller, oc inndeholler, Och nu denn 13 daig Nouembris paa Bergennraadhuss sist forledenn er gaen domb Vdi sagenn emellom forschne höstru Sophia oc Joen Andersen om eit beslag hannd giordt haffuer paa lanndschyldenn af samme guodtz, Och efflerdij att forne tre söstre beklager dennom att were megit misholienn wdi samme guodtz oc Vdi lösse penninge som Mogens Heinesenn paa sin höstrues Vegne Oppeborit haffde wdi Hiemmenföllie[1] eller Vdi anndre maader, Thij haffuer forne hustru Sophia Göntersberg for sösterlig Kierlighed oc Voris bönn schyldt eptherladet oc thilgiffuett forne sine trennde söstre Jomfru Anna hustru Ingerd oc hustru Cizillia Göntersberg j h. rixdaller aff henndis Vdlaigde penninge som forne hustru Sophia same guodtz med inndlöst haffuer. Och desligeste henndis store möye oc Vmage Kost oc Theringh som hunn giordt haffuer heller her epther gióremndis Vorder, paa denne farlige reigse fra Danmarck och thill henndis hiem igienn, formedelst Joenn Andorsenns Vlouglig beslag oc Arrestering paa same guodtz dog med slig forordt att forne Jacop Jörgennsenn paa sin hustrues oc höstru Cicillies Vegne oc nu med forne Anna Göntersbergs samtöche loffuet at giffue forne H. Sophia — iij h. rixdaller, förennd hunn drager her aff Bergenn, baade for hoffuetstollenn oc for hues Kost oc Thering hender burde epther forne Pantebreffue oc doms liudelsse, Och hues annpart i same godtz som forne hustru Sophia Kunnde Vere arffueligenn thillfallenn eller oc med hues anpart i de grunder som hennder er arffueligenn thilfallen her i Bergenn, skienkte,

[1]) Heimanfylgja d. e. Konens Medgift.

oc gaff hunn thill de forne 3 söstre, Saa att forne hostru Sophia eller henndis arffuinger, aldrig wille ancke talle eller Klage paa forne panteguodtz wdi Sundhordleen oc Hardanger, eller grunder som forskreffuit staar, oc om den gaard Skraatorp i Aggershussleen Saa widt som forne Ludwig Munck oc deris salig faders Pantebreffue derom Vdwisser. Oc hues aff samme godtz er Vdsatt thill Erlig Velb. Niels Bildt dett schulle oc forne tre söstre Vere frij fore at Indlösse oc wdi lige maade thill Odall oc Eigenndom at beholle Doig med slig wilkaar at eptherdij forne Jacop Jörgensen nu Vdlegger oc forstrecker penninge for samme guodtz oc dett inndlösser aff forne hustru Sophia med alle de pantebreffue oc bewiss som henndis salig mannd oc hustru Sophia aff Ludwig Munck bekommett haffuer, Da schulle forne Jacop Jörgennsenn hanns hustru eller deris arffuinger beholle samme guodtz Indthill det bliffuer hannom igienn lougligenn afflöst for de — iij h. daller som hand Vdleggendes worder, epther som Joenn Andersenn oc haffr giffuet sit samtöcke derthill paa forne iij h. dallers lössenn Förennd hannd nu siste gang dhrog hraff byen, Menn hues dett Ferröesche guodtz er anlangenndes som henndis Modersöster Frue Adelutz[1] haffuer inndlöst dett haffuer hustru Sophia seg forbeholdett sin sösterpart, Med hues andet hennder i fremtidenn arffueligenn thilfalle Kunnde, Huilchenn Contract oc forligelse, forne begge parterne nu her for os loffuit for dennom oc deris arffuinger med haandt oc Munndt wryggeligenn att holle, Och forne hustru Sophia oc henndis börn oc arffuinger hermed frij att were for all yttermere thiltall baade for all hues lösseöhre guld sölff boo oc boeskaff Vero sig i Hiemmengifft[2] eller i anndre Maade som henndis salig husbonnd Mogenns Heinesen eller hunn sielff

[1]) Adelus Benkestok, gift med Christopher Erikssön (Bernhoft) Hövedsmand paa Steenviksholm, der döde 1565.

[2]) Heimangjöf var det samme som heimanfylgja nemlig Konens Medgift.

Oppeborit haffuer Doig med saa skell at forne Joenn Andersenn, Jacob Jörgensen oc Jomfru Anna Gyntersbergh wille haffue sig frij forheholleti att hues de ere Kommenn thill agters hos salig Mogenns Heijnesenn entenn Vdi lössöre guld sölff Booschaff som hannd annammett haffuer, oc hues godtz hannd thill Niels Bildt i panndt sat haffuer wille de söge deris Oprettning igienn Vdi Mogens Heinesenns guodtz huorsom heldst dett finndes Kannd, .Thill sanndingenn herom haffuer de huer med eigen haand her Vnndertegnitt. Och thill yttermere widnisbyrdt haffuer de os thilbedett att besegle disse breffue som ere thrennde alleins liudendes. Actum Bergenn, Anno & die ut supra.

VII. Forföininger ved Retsaarets Slutning.

Anno 93 paa Sancti Thomæ daig, som er denn 21 Decembris paa Bergennraadhuss war forsamlet Erlig welb. Peder Taat sampt laugmannd borgemestere Raadtmend oc menige borgerskabet hersammestedtz.

Bleff först Kaarit oc Opneffndt tuo raadmennd[1] Michell Jennsen, Jenns Thommesen, oc Jullewachtenn thilskickett oc

---

[1]) Den nuværende Indretning, at Raadmænd skulle have kongelig Udnævnelse, er ikke ældre end Souveræniteten. Angaaende deres Udnævnelse för denne Tid have vi for Bergen Bestemmelse i Erik Magnussöns Retterbod af 9 Marts 1295, gjentaget og klarere udtrykt i Magnus Erikssöns af 19 Juli 1320, hvor det foreskrives „at Sysselmanden og Lagmanden med Raadmændenes og de bedste Husbonders Samtykke skulde omskifte Raadmændene hver tolfte Maaned og kaare andre dygtige i deres Sted," dog tilföies der: „forsaavidt Kongen selv ikke er tilstede". Sammenholdes dette med det ovenstaaende Valg, vil det sees, at den ældre Bestemmelse i det væsentlige endnu fulgtes, og at det derfor idetmindste for Bergens Vedkommende ikke er saa ganske rigtigt, hvad J. Chr. Berg i Saml. t. N. F. o. S. H. V synes at an-

satt Jullefredt epther Bylougen, Sijdenn bleff Bylougenn med byens wedtegter Oplest for Menige borgerskab. Besönderlig om Wnöttigt löst folck at skulle driffue heraff byenn, Dett andet huorledes handles skal med Byeans Omgangs Vachtt Item Om Ildt, liuss, Skorsteener, Ildsteder oc anndenn Byens bestilninger.

VIII. Nicolaus de Freundt. Handel med Apothekervarer.

Wij effterschreffne Pouell Helliesen Bergenns oc Gulathinngs laugmand, Lauritz Hannssen, Hanns Finndssen borgemestere i Bergen, Jörgenn Jacopssen, Niels Biörnssen, Hanns Hanssen, Jacop willomssenn, Peder Claussenn, Mickel Jennssen, Jenns

---

tage, nemlig at der allerede i den her omhandlede Tid ikke mere blev Spörgsmaal om Borgerskabets Deeltagelse i dette Byanliggende. Se forövrigt om hele denne Materie det nysnævnte Skrift fornemmelig S. 602 og 607. — Borgermesterembedet besattes derimod af Kongen ligefra dets Oprettelse. Dette maa for Bergens Vedkommende være skeet för 1 Septbr. 1537, da Borgermestere förste Gang nævnes i Chr. III Privil. af s. D., og efter Priv. 14 Octobr. 1528, hvori de endnu ikke forekomme. Det synes derfor lidet rimeligt, naar Hvidtfelt og efter ham Edvardsön og Holberg sige, at Borgermestere bleve först beskikkede i Bergen af Fr. I i 1528. Derimod er Absalon Pederssön udentvivl nærmere det rette, naar han i sin Norges Historie (Suhms Saml. t. D. Hist. II, 1 S. 91) beretter, at „udi Kong Christians (III) Tid, samme Aar Kongen var kronet, fik man först Borgermestere i Bergen, da var Slotsherre Herr Esge Bilde og Herr Vincents Lunge, som var slagen det samme Aar". Men her möder os atter en Modsigelse, thi Kong Christian III blev kronet den 12 Aug. 1537, og Vincents Lunges Drab foregik allerede den 2 Januar 1536. Saameget maa man dog heraf i Forbindelse med det först anförte kunne slutte, at det var Christ. III, ikke Fr. I, som beskikkede de förste Borgermestere i Bergen og da rimeligvis i 1537.

Tommesseun, raadtmennd hersammestedtz, Kiendis oc witterligt giöre medt dette wortt Opne breff at idag denn 24 Februarij oc 2 Martij[1] Anno 1594 paa wortt Raadhuss er kommett for os Nicolaus de Freundt[2] woris medborger hersammestedtz oc Klageligen gaff thilkiende, Huorledes hannd nyligenn med Erlig welbyrdig Peder Taaltes schrifftlige steffningh er inndsteffndt her fra at möde for Konnge Maytt. wor allernaadigste herre oc hanns höigwisse Regierenndis raadt[3] for nogenn Apotekische Kryder oc Specerie som hannd aff fremmede lannde forschreffuit haffuer, Och andre Klageartikler som steffningen wdi sig sielff wijdere formeller. Dog sagenn herwdi rette thilforn Wforhörtt. Wdj huilchett forne Nicolaus Meener sig at were skoedt wrett

[1]) Da det sidstnævnte Vidnesbyrd af 2 Marts er af samme Indhold som det her aftrykte af 24 Februar, ansees det overflödigt at meddele det i sin Heelhed, hvorimod enkelte afvigende Punkter ville blive anförte i Anmærkningerne.

[2]) Dette maa være den samme, som omtales under Chr. IV Ophold i Bergen i 1599 og hvorom det heder i Sivert Grubbes Dagbog: „Den 23de (Juni) indböd Kongen alle de Adelsmænd, som havde været med ham paa denne Söreise, til Gjæst hos sig i Apothekeren Nicolai Freundts Hus, hvor vi bleve kosteligen beværtede, og Byens smukkeste Piger vare tilstede; dem dandsede vi ogsaa flinkt med, glade over, at vi nu vare komne paa et Sted, som nogenlunde stemmede med vor Natur og Sindelag. Siden, da vi havde drukket og dandset nok, sloge vi alle Apothekerens Vinduer ud, og lode, til et Erindringstegn, Kapteinen Christian Fredriksens (Chr. IV) Vaaben tilligemed alle vore egne sætte i dem“.

[3]) I nysnævnte Vidnesbyrd heder det: „for woris höige Öffrighed wdi Danmarch“. Endskjönt det er noget dunkelt hvad der menes med denne Stevning til Kongen og hans Raad, synes det dog rimeligst at forklare den om en Indkaldelse til at möde blot for Kongen og Raadet og ikke om nogen egentlig Herredag, ihvorvel en saadan blev holdt i Kjöbenhavn i Juli 1594. Men i begge Tilfælde havde vedkommende vistnok Grund til at finde sig brösthołden ved denne Stevningsmaade.

oc forkortt emod Norgis loug Konngelige breffuer oc Recesser Och seg nu deroffuer att were fororsaget höigbete Konnge Maytt oc hanns Naadis höigwisse raadt att bessöge, Epther forne welbördig Peder Tottis steffnings liudelsse Och derfore war forschreffne Nicolaus aff os begierrendis eit sanndferdigt widnisbyrd om sit leffnett oc Omgengelse all denn stunnd hannd haffuer boedt i dette borgerschaff saa megett oss derom witterligt er, Oc eptherdij att wij paa rettenns Vegne schyldige ere sanndhedt att bekiennde, Da haffuer forne Nicolaus de Freundt werit wnnder dette borgerschaff med os, Ompass XX aars thidt som bleff her inndgifft med ein quindes Personn som oc Erligenn oc frommeligenn haffuer leffuit oc boidt wdj dette borgerschaff wed XL aars thidt Saa wij icke andett wijde eller hört haffuer, Ennd att forne Nicolaus oc hanns hustru haffuer schickett oc hanndlett dennom Christeligenn Erligenn, oc fredsommeligenn baade Vdi Religiönenn oc deris leffnit oc Omgenngelsse oc Oprigtig hanndell oc wanndell inden oc Wdennbyes, Sammeledis i Naboschaff som Erlig folck well anstaar, Och haffuer althidt wellwilligenn giordt sin rettighedt thill Konnge Maytt oc denne bye som ein tro oc hörssom borger pligtig er oc bör att giöre i alle maade, Saa wij icke haffuer hördt att nogenn heremod haffr dennom enttenn for Ordt eller gierninger i nogenn maade at beschylle,

Menn huad dett Apotekische hanndell belannger som hannd haffuer aff fremmede Lannde forschreffuitt, Derom er os saa megett witterligt, att wdi forledenn Sommer er kommen hid aff Straalsundt och thill denne bye ein Vng Karll wed naffn Henricus Hoierus som er en Medicus oc sögd thill herberg hos forne Nicolaus, Och strax forne Henricus er her annkommen, haffuer hannom da wdi midlerthid bessögtt nogle siuge oc Krancke Mennischer oc begierett hielp oc tröst hos hannom, wdi deris Siugdom. Da haffuer forne Henricus for gudtz oc Deris store anliggende nödt oc bönn schyldt antagett nogre personer Vnnder sin haandt, oc aff gudtz Naades hielp haffuer

hiolpett mange thil deris Sundhedt igienn som nocksom er bewisligtt om behouff giöris, Saa er hannd saa megett oss witterligt er betacket aff alle dennom ssom hand haffr hafft wnder henderne, er hannom[1] da strax formeentt aff ein wed naffn Lambertus Gierdssen nogenn Apotekische Kryder att bekomme thill Kiöps for de Kranckes penninge wdi hanns boo, Derfore bleff forne Nicolaus fororsagett att forschriffue samme Apotekische Kryder,[2] som hannd de siuge med tiene kunnde thill deris sunndhedt oc Karschhedt, Eptherdij her icke thill denne daig haffuer nogenn i denne bye denn ene borger mere end denn anddenn werit Priuilegierett at holde Apotekersche Vaare thilkiöps, Och derssom Menighedenn wdi denne bye schulle were forbunndenn, oc tuungenn thil en Krydekremmer eller Apoteker, Da kunde hannd forschriffue sig allehaande forleijgett guodtz, som lijdett eller inthett duede, oc holde dett saa dyrtt som hannom löstett, Huilchett paa dett siste schulle wdgaa offuer den fattige Menighed Och de fattige Krancke deroffuer icke komme thill deris sunndhedt oc Karschedt,

Sammeledes om Menighedenn skulle were forbunndenn thill ein Doctor wdi Lægekaansten, Da motte hannd hielpe den huilche hanns gunnst oc wenschaff haffde, Och for ein rinnge Orsag schyld forschyde den huilchen som hannom med eit Ordt

[1]) I Vidnesb. af 2 Marts heder det: „Da haffuer ein part af de Krancke ladett for os Önkelig beklage att dennom war forbödett nogle Kryder eller guodtz att bekomme thill Kiöps hos forne Lambertum, Huormed de Krancke Kunnde bliffue hiolpenn Och eptherdi der haffuer icke mere werit forbödett den ene borger ennd denn anndenn thil denne thid som haffuer deris hanndell oc Vanndell i fremmede lannde att forschriffue hued nöttig ware eller Apotekersche guodtz som disse fattige indböggere oc disse ganndsche Norlandsche lannd behoff giöris, Thij haffuer forne Nicolaus aff os weritt forlöffett epther de Krancke oc siuge Mennischers begiering paa denne menige byes Wegne att forschriffue ferschtt Apotekersche guodtz oc Kryder".

[2]) Det tidtnævnte Vidnesb. tilföier: „aff de Östersche oc Vestersche Siösteder".

fortörne Kunnde, Och war nu forne Nicolaus paa rettens wegne, aff os herom begierendes ein schrifftlig bewijs oc ein forschrifft thill woris höige Öffrighedt om denn sags leiglighed som foresiger, Huilchet wij hannom icke benegte kunnde, Derfor er woris wnderdanigste bönn oc ydmygeste begierinngh thill högbete Konnge Maytt wor allernaadigste herre och thill hanns Naadis höigwisse Regierenndis raadt, att forne Nicolaus de Freundt icke motte forhinndris i denne hanns retferdige foretagne forsett Menn att hannom motte thilstedes att oppeholde same sin begönte Apotekische hanndell, med ein forfarenn mannd wdi legekonst som denne byes menighed kunde were thil gaffn oc beste som oc menige inndböggerre hersammestedtz wnderdanigste er begierenndis, Och haffuer forne Nicolaus loffuet at wille aarligenn holle gode fersche Apotekische Kryder for eit billigt oc skelligt werdt, Saa at Menigheden icke wbilligenn deroffuer schall bliffue beskattet, Huilchet wij for woris Personn hos höigbete woris allernaadigste herre oc hanns Maytt höigwisse raadt med wor Vnnderdanigste tro tieneste aff woris yderste formuge skulle findes plichttwillig oc hörsomme aff woris gandsche formuge, Actum Bergenn Anno & die ut supra. Vnnder wore Signetter.[1]

IX. Urigtigt Stevnemaal.

I en Sag, hvori Bergens og Gulathingslagmand, de tvende Borgermestere, 7 Raadmænd og 3 Lagrettesmænd bekjendtgjöre med sit aabne Brev, at paa Raadhuset den 12 Marts 1594 for dem og menige Lagrette mödte Slotsskriver Jacob Jörgensen som Fuldmægtig for Hövedsmanden Peder

[1] Iflölge Meyers Bergens Beskrivelse skal Chr. V omtr. i 1680 have udstedt Bevilling for to Apotheker i Bergen, men under 22 Aug. 1691 igjen indskrænket Tallet til et; under 24 Jan. 1705 blev det atter bestemt, at der skulde være to, hvilket endnu finder Sted. Disse Bestemmelser findes dog ikke i Bergs Samling af Reskripter.

Thott, og fremlagde Kopi af en Stevning, dateret 10 Januar og oplæst for Retten den 15 Januar næst efter, over Morten Pederssön, Sognepræst til Indviken i Nordfjord, angaaende nogle af ham som Kirkens Ombudsmand aflagte urigtige Regnskaber, og at Raadmand Jacob Willomssön som Fuldmægtig for Sagvolderen begjærede Dom om han burde at svare til Sagen efter denne Stevning eller ikke, heder det i Slutningen:

Dernest haffuer wij Offuerlest trennde beseglede Konngebreffuer Dett förste Daterit wdi Soer Kloster denn 9 Nouembris aar 1577 med höiglofflig Konning Fredrichs eigenn hanndt Vndertegnitt, Indehollendes at Lennsmanden paa Bergennhuss wnderthidenn haffuer wdgiffuet steffninger i de sager som Laugmanndenn i Bergenn schulle dömme paa, Och derfore allfuorligenn forbiuder högbete Konnge Maytt at Lennsmanden paa Bergennhuss Denn som Da war eller her epther kommendis worder, ingen steffninger epther denne daig at wdgiffue wdi nogen de sager som Laugmanndenn hersamestedtz schulle dömme paa, Menn huem Steffninger will haffue, schulle dennom tage aff Laugmanden, Och hannd oc inngenn anndenn schulle dennom wdgiffue, Dernest tuende anndre Kongebreffue,[1] som formeller, att sagerne schulle först forhöris thill deris hiemtingh, Och huilchenn lougligenn schall steffnis oc kallis Da schall dett skee for hanns gaard som hand boer, Paa dett at ingen med nogen forfölging schulle Offuer Iles som icke lougligen steffnd er.

Oc effterdij wij befinder forbete Peder Tottes steffningh offuer forne Her Morthenn emod högbete Konngelige Mandater som foresiger, Thij wiste wij icke med rette at sige hannom, wdi nogenn sagfaldt for samme Steffnings forsömmelse Menn huem hannom nogett haffuer at beschylle, Da steffne hannom epther lougenn oc högbete Konngebreffer Thill widnisbyrd Vnnder wore Signetter. Actum Bergennraadhuss aar oc daig som foresiger.

---

[1]) Se Privil. for Adelen af 21 Juli 1591 Art. 14 (Paus Forordn. S. 431), jfr. Forordn. 16 Aug. 1590 (sammesteds S. 421).

X. David Leffell. Skjældsord.

(Intimationen den samme som ved No. 4).

Kom for os sampt menige Laugrettet Jesper Dauidsen borger i forne Bergenn oc anden eller tridie ganng haffde her wdj rette steffnd Dauid Leffuell skott som Vden pasbordt oc bescheedenn nogenn thidt sidenn er kommen her wdi byenn, Och beklagett huorledes forne Dauid först hiemme Vdi Jespers huss oc sidenn herfor rette haffde beschöllett forne Jesper for nogle Daller att haffue staalet fra hannom, Den thid de weslet penninge thilsammens Oc epther att forne Dauid er forlaugdt at före bewis wdi samme saig, oc hannd huerckenn wdi nogenn Maade kannd sine Ord beuisse Och icke heller wille bekiennde her for rette att hannd haffuer saugd hannom Vsandingen offuer Enndog hannd ein gang haffuer Optingett med Claues Meltzou Byfogden her sammestedtz for konngenns saig oc gifft hannom 2 Daller i sagfald for hanns mundt epther som Byfougdenn nu bekiendett oc forne Dauid icke sielff benegte kunnde, Och forne Jesper Dauidsenn deroffuer er kommenn wdi Ondt rögte offuer den gandsche bye som thilforne haffuer werit bekienndt for ein Erlig wberöchtet dannemand med ordt oc gierninger som menige Laugrettie oc borgerschaff som her thilstede ware, bar hannom widnisbyrd. Thi begierett nu forne Jesper domb wdi sagen Och dermed wijgett begge parterne for dörren, Randsagett wij sagen oc befinder att forne Dauid Leffuell tuende dager her for rettenn haffuer laugdt forne Jesper fuld tiuffuerijes sag thill, wden nogen bewijs, Thi bleff forne Jesper forelagdt at forklare sig med sin Eedt sielff siette, med Erlige Dannemenndt som hannom best kiender, Huilche borgere byfougdenn Claues Meltzou i welb. Peder Taattis neruerelse nu thilneffnde hannom her for rette, wed naffn Mogenns Bugge, Peder Lem, Niels

Skredder, Peder Pouelsenn oc Oluff Nielssen, Oc epther att forne Jesper Dauidssenn haffde giord fuld boger Eedt paa sin siels salighed oc himmeriges lodt oc annpartt at hand aldrig haffde grandett eller forkommett nogett aff forne Dauidz penninge, huerchen wdi dett mindste eller meste Da haffr nu forne fem mennd wnder huer deris boger æd, stadfestet forne Jespers ædt epther lougen i forne Dauidtz paahörelsse, Thij sagde wij forrette at forne Jesper Dauidtzenn bör att were quit oc frij for samme saigh, All denn stund hanns Eedt staar wed magt. Och huilchenn som hannom hanns hustru eller arffuinger epther denne daig Brixler[1] for same löigennachtige scheldtzordt at schulle stannde derfore thill rette, oc straffes som wed bör. Och forne Dauid leffuell schulle böte iiij ℔ thill kongenn for fiöllmælle, oc stannde Jesper Dauidtzen sex mandz dom epther dett 30[2] Capittels liudelsse i Mannhelgi bogen, huilche sex mennd bleffue her for rettenn thilneffnde wed naffn Abraham Dauidsen, Annders Christennseun, Morthenn Hendricksen, Rasmus Pederssenn, Jacob Olsenn oc Isebrandt Rasmussenn Laugrettesmennd hersammestedtz som wduigede for dörrenn, oc epther att de haffde ranndsagett sagenn indkomme de her for rettenn igienn oc saugde saaledes aff for rette, at forne Dauid leffuell schulle giffue Jesper, for samme wthilbörlige scheldtzordt ein Mandzboett,[3] Dog haffuer forne Jesper thilgiffuett forne

[1]) d. e. lægge tillast (oldn. bregdsla).

[2]) feilagtigt for 23de Kap.

[3]) Af denne Dom har man Grund til at slutte, at Chr. IV N. L. kun stadfæster en almindelig Retsvedtægt, naar den i Bestemmelserne angaaende Injurier (fjölmæling) aldeles fölger Magn. Lagab. Gulathingslov, uden at tage Hensyn til den Forandring, som deri var foregaaet ved Haakon Magnussöns Retterbod af 2 Mai 1313 Art. 10 (Norges gamle Love III, S. 101). Efter Chr. IV N. L. Manhelgeb. K. 21 og den nysnævnte Lov af Magn. Lagab. K. 23 jfr. Tyveb. K. 7 er nemlig Straffen for al Slags Fjölmæling 4 m℔ til Kongen samt desuden Bod til den fornærmede efter 6 Mænds Skjön, hvorimod den anförte Retterbod

Dauid leffuell samme saig wnder hanns strenngist forplichtt som hannd nu her for rettenn giorde, att hannd strax schulle römme denne bye oc aldrig igienkomme, Thill widnisb. haffr wij med forne 6 mend som i samme dom War neffnd tröcht woris signeter her Vnder Actum Bergen Anno & die ut supra.

XI. En Pantsætning kjendt ugyldig af Mangel paa Indtegning i Thingbogen.

Wij effterschreffne Pouell Helliesön Bergenns oc Gulathings Laugmand, Lauritz Hannssenn, Hanns Finndsen Borgemestere i Bergen, Jörgen Jacopssen, Niels Biörnsenn, Seuffren Annderssen, Hans Hanssen, Jacob willomssen, Peder Clauesen, Mickell Jennssen, Jens Thomessenn raadtmenndt, Jacop Strangh, Mogenns Buggi, Jesper Skröder, Hanns Pederssenn, Rörick Jacopssenn, Abraham Dauidzönn, oc Morthenn Henndrichsenn Laugrettesmendt sammestedtz Kiendis oc witterligt giöre med dette wort Opne breff, att paa Bergennraadhuss aar 1594 denn xviij Aprilis, Kom for os sampt flere aff Laugrettet welforstandig mand Tomas Pederssenn[1] borger hersammestedtz i fulmagt paa all salige Jacob Hannsenns paa Agatenes[2] arffuingers wegne, Och herwdi rette haffde steffndt bescheedelige menndt Walter Lubeleije[3] aff de Otte raadtzforwant wed Contoritt, Cortt vann

---

skjelner imellem större og mindre Fornærmelser, og straffer de förste kun med 4 m℔ til Kongen, uden at der tillige omtales Bod til den private, medens der for de mindre blot erlagdes Bod til den fornærmede efter 6 Mænds Skjön.

[1] I Randen af Protokollen har Skriveren tilföiet: „i Kiöckelluig," et Sted i Nærheden af Bergen, det gamle Gýgisvík.

[2] Aagotnes, en Gaard paa Store Sartorö i Sunds Prestegield.

[3] Dette maa være den samme, der som Oldermand modtog og bevertede Chr. IV, da denne under Opholdet i Bergen i 1599 var til Gjest

Horn Borckertt Lyders wdi Finegaard[1] oc Hermannd Eigennhuss i Leppenn, Kiöpsuenner paa bröggenn hersammestedtz. Verenndis fulmechtige paa alle Creditorers wegne som paa deris guodtz oc penninge thil agters ere, hos salig Hanns Von Horns siöstuffue oc selschaff i forne Fincgaardt paa bröggenn, Och fremlaugde forne Tomas Pederssen ein handtschrifft som Claues von Horn wdgifft haffuer Anno 1572 den 20 Julij, oc forne S. Hanns Vonn Hornn sidenn med sin eigen Handt paa samme handschrifft thill Hamburgk wndertegnit haffuer, Anno 1573. Den 29 Septembris. Inndehollendes at forne Jacop paa Agatenes guodwilligenn haffuer laant thill forne Hanns Vonn Horns stuffue oc selschaff iij h gamle Daller, att bruge wdenn rentte, som schulle igienn betalles aff forne stuffue oc selschaff med ware eller penninge, oc derpaa haffuer satt forschne stuffue oc selschaff thill wnderpanndt som forne handschrifft derom i sig sielff wijdere wduijsser. Och derfore war nu forne Tomas Pederssen begierrendes betalning epther forne hanndschrifftes liudelse aff forne Stuffue oc selschaff for alle andre skyldener Eptherdij at forne Handschrifft formeller paa Pantt som foresiger Suarit forne fullmechtige att der er flere aff forne salig Hanns Vonn Horns Creditores thill samme stuffue som oc haffr hanndschriffter oc klare Regenaschabs böger, oc i mange aar haffuer mist deris betalningh saa well som forne Jacob eller hanns arffuinger, Och fremlaugde forne Cortt van Horn forne sin faders Hans Von Horn Regnschaffsbog som hörer thill forne Finegaardtz stuffue som klarligenn formeller att forne Jacop paa Agattenes haffuer Oppeborit aarlig rentte aff Ombudtzmenderne paa forne stuffue for sin laante penninge, Indthill omtrent Anno

paa Kjöbmandsstuen. (Hofnagel i Suhms Saml. t. D. H. II, 2, 130). Han eiede Stue i Dramshusen, en Gaard, der förste Gang forekommer i 1341, og dengang hed dramsúdin.

[1]) Finnegaarden (Finngarðr) omtales allerede i Slutniugen af det tolfte Aarhundrede.

79 Da haffuer Hanns Von Horn giordt ein Enndelig Contract med forne Jacop Agatenes att forschne iij h daller schulle betalles paa fire Terminer som er iiij aars thidt fra Anno 84 Anno 85. 86. oc Anno 87. huertt aars thidt lxxv daller Wdenn rentte, Inndthill denn gandsche Summa bleff betaldt, Huilche Terminers betalningh forne begge partorne nu bekienndett wdi ingen maade att were fyllestgiordt, Och epther wij haffde hört begge parternis thiltall giennsuar, Regennschabsböger oc handschriffter Da haffuer wij thilneffnd nogle Dannemendt att wdwige med Dennom for dörren thil einn wennlig forligelsse at giöre dennom emellom, Och der de ein thidlang haffde forhanndlett sagenn dennom emellom wille de icke lade dennom beweige eller inndgaa nogenn Endelig forhanndling om samme penninge, wdenn begierett paa begge partterne dom i sagenn,

Oc effter att wij saaledes haffde ranndsagett sagenn, Saa befinndes icke att forne Jacop paa Agatenes hanndschrifft nogenn thid her for rette i begge parternis nerueerelsse er louglígenn indtegnitt wdj woris Tingbogh for ein louglig Vnderpannd som Byenns wedtegtt formeller oc gammel sedwanne om saadan forpantningh weritt haffuer, Och derfore kand denn handschrifft icke regnis for saadann louglig pantebreff att denn schyld bör att gaa Vdaff selschabett eller stuffuenn, for alle anndre schyldenner,[1] Och enndog at same hanndschrifft for-

[1]) Allerede tidligen var det bestemt, at Lagmanden paa Forlangende skulde give sine Orskurd og Lagrettens Domme beskrevne, og navnlig var det ved Haakon Magnussöns Retterbod af 17 Juni 1308 (Norges g. L. III S. 76) paabudt, at han skulde have en Klerk med sig til at nedskrive sine Orskurd, men egentlige Thingbögers Holdelsse er en Indretning fra en meget senere Tid. Saavidt vides haves for Norge ingen Bestemmelse derom för i Recessen af 13 Marts 1568 (Paus Forordn. S. 353), hvor det foreskrives, at enhver Lagmand skulde holde en klar Bog til deri at tegne „Domme og Breve, som Magt paaligge.“ Formodentlig er det nu fra samme Tid ved Indvirkning af dansk Ret kommet i Brug at indföre ogsaa Kjöbe- og Pan-

melder paa penninge att betalles wdenn rentte saa bekiennder dog begge parterne deremod, att her haffuer werit giffuett renttepenninge deraff Indthill forschne 79 aar som forschreffne Contract bleff giordt, oc inndtegnitt i deris Regenschaffs bogh som foresiger, Och Konnge Maytts Reces formelder att der bör att giffues 5 daller thill rentte aff huertt hunndrede Daller[1] Oc norgis loug wdi arffuebogenn i det 17 Capittell,[2] klarligenn

tebreve i Thingbogen. For Danmark var dette nemlig paabudt allerede ved en Forordn. af 1553 (jfr. Frd. 22 Aug. 1580). For Norge derimod haves ingen Lovbestemmelse derom för i Forordn. 26 Juli 1646 for Bergen (Paus Forordn. S. 825) jfr. Forordn. f. Adelen af 26 Aug. 1622, men det sees saavel paa flere andre Steder i den her benyttede Protokol, som især af den ovenmeddelte Dom, at Indretningen dengang allerede i lang Tid havde været i Brug, og med Hensyn til Retsvirkningen deraf, ikke blot at Afhændelses- og Pantebreve i Kollision med andre af samme Natur maatte staae tilbage, naar Indförelse ikke var skeet, men at de overhovedet vare aldeles ugyldige endog i Forhold til simple Kreditorer.

[1]) Den Tilladelse til at tage Rente af udlaante Penge og Gods, som findes i Haakon Adelsteensfostres Gulathingsl. Kjöbeb. Kap. 9, maa være bortfalden, efterat ved Kristendommens Indförelse den kanoniske Ret ytrede sin Indflydelse, hvilket viser sig, om ikke för, saa dog af Magn. Lagab. Gulathingslov, hvor den er udeladt. Ifölge Jons Kristenr. K. 52 var det endog en dödelig Synd at tage Rente, ligesom det ogsaa ifölge Erik Magnussöns Retterb. af 1280 Art. 26 (Norges g. L. S. 9) og Chr. I Forordn. af 10 Oktobr. 1453 Art. 2 (Paus S. 268) var strengelig forbudt som andet Rov og Tyveri. Först ved Fordn. af 1553, Reces af 1557 Kap. 8, og den koldingske Reces Art. 66 blev det i Danmark igjen tilladt, og Grændsen derfor fastsat til 5%. Til disse Bestemmelser maa det være at der ovenfor sigtes; thi for Norges Vedkommende kjendes efter Reformationens Indförelse ikke noget ældre Lovbud angaaende denne Materie, end Chr. IV store Reces af 1643 2—15—11, som tillader endog at tage 6%. At forövrigt den sidste Rente i den ovenomhandlede Tid i Bergen har været ligesaa hyppig som 5%, sees af flere andre Sager i Protokollen.

[2]) feilagtigen for 12te Kap.

formeller, att schyld og gield epther dödt folck schulle Registeris oc om den dödes eptherladenndes guodtz eller penninge, icke forstrecker thill huer sin betalningh Da schall denn mest miste som mest haffde att kreffue wdi laante penninge,

Thi saugde wij for rette med menige Laugrettis samtöcke att forne begge partterne med dett allerförste dennom Mugeligt er, schulle beregne huor megenn renttepenninge som igien staar wbetalde paa forne hanndschrifft eller laante penninge Och sidenn summere samme Rentte thil hoffuettstollenn de forschreffne iij h. daller Och epther att de haffde Registeritt all denn anden salig Hanns Von Horns schyldt her wdi lanndett, inden oc Wdenbyes Och deremod huad penninge der er behollenn aff forne Stuffue oc selschaff wdi samme betalningh Da schall forne Tommes Pederssenn epther sin hanndschrifftes liudelsse oc epther Recessenn om renttepenninge, Saa well som huer aff de anndre Creditores haffue sin betalning epther anpartenn som lougen formeller wdenn lenger forhaling, Som oc thilforne Anno 1591 denn 15 Aprilis her for retten er gaenn domb emellom nogle Creditores i byenn oc paa bröggen om ein stuffue oc selschaff i Kappenn[1] paa bröggenn, oc samme domb om saadanne rentepenninge oc om ffere tuistige Artikler derom i sig sielff wijdere formeller, som oc forne Creditores i forne gaard kunnde haffue dennom epther att rette om nogle anndre tuistige Puncter eblant dennom i forne finegaardtz selschaff kunnde indfalle som kunnde were lig foræning eller alldeins wed nogle Artikler i samme dom. Thill widnisbyrdt Wnder wore Zignetter.

(Till. i næste H.)

[1]) Kappen omtales förste Gang i et Diplom af 1330 (i Kappannm).

XI.

Skrivelse til Statholder Gyldenlöve

angaaende Bergens Takmark. 1667.

(Afskreven efter Originalen paa Papir i Rigsarkivet af N. Nicolaysen).

Höy och Velbaarne Her: Stadtholder Höygunstige Herre och Patron.

Efftersom denne Byes fattige Indwohnere aff fremhfarne Höyloffllige Konger, saauelsom itzige wores allernaadigste Arffue Konning iblant andere Byens Priuilegier, er forundt, ald den Jord och March som paa Begge Sider ligger omkring Byen, Nemblig paa den Enne Side fra Sundnæs Till Nordnæs, och paa den anden Side fra Sanduig och till Lungaards Eyendeeller wden for portten, som aff kongl: Commissarier aff-Adel wed Rigtige Marchestene er giortt schell oc Schiffte, Och dend deell Byen er forundt, kaldess wdj kongelige Priuilegier, Byens Tagemark, Huor aff en deell[1] er Priuilegerit till Byens frij Munsterplatz wbebiugt Altid at schall forbliffue, Resten bruges udij Allmindelighed aff Indwohnerne och Heldst de fattige till at föede Kjör, Heste, Gies och Hönss paa och en deell till Blege-platzer, sig iche till Ringe Hielp, till deriss Hustruers och Börns wnderholding,

---

[1]) Meyer anförer saaledes i sin utrykte Bergens Beskrivelse, at St. Hans Grunde d. v. s. den Strækning, som havde tilhört det nedlagte St. Hans eller Jonskloster, efter Magistratens Anmodning ved Reskr. 28 Oktobr. 1599 bevilgedes til Mynstreplads for Borgerskabet, men at Fogden, som havde dem i Forvaltning, gjorde Vanskeligheder derved, hvorfor der atter udgaves et eftertrykkeligt Reskr. 8 Juli 1603 des-angaaende. Det sees forövrigt foran S. 22, at denne Deel af Byen (Engen) allerede tidligere brugtes til Samlingsplads for Krigsfolket.

Aff Huilchen forschrne Byens Tagemarck[1] iche allene er alle—

---

[1]) Om Byens Grændser eller de saakaldte Takmerker (Takmark), der findes bestemte i Magn. Lagab. Bylov Kjöbeb. Kap. 19, se Langes Tidsskr. f. 1848 S. 9. — Som Tillæg og Rettelser til det der anförte kan endnu bemærkes fölgende. Om det nogensinde kunde være tvivlsomt, at den nordlige Grændse Gunnhildará maa forstaaes om lille Sandvikselv, saa fremgaaer det paa det bestemteste af en Aastedsbefaring i 1566, der findes fuldstændig i Meyers Bergens Beskrivelse, og af en Forordn. af 9 Febr. 1302 (Norg. gamle Love III S. 44). Ved den förste, der afholdtes ifölge en i Anledning af en opkommen Tvist efter Erik Rosenkrandses Anmodning udgiven kongelig Befaling af 12 Okt. 1565, blev det nemlig bestemt, at Grændsen skulde være som den fra gammel Tid havde været d. v. s. den Aa, som löber ned fra Rundemanden i Söen söndenfor Tyveholmen, altsaa lille Sandvikselv. Herved kan tillige bemærkes, at Navnet Tyveholmen, der tydelig röber sig som en Forvanskning af Tóluholm, endmere bestyrker den i det anförte Tidsskr. S. 15 fremsatte Paastand, at der ved det sidste Navn betegnedes den nuværende saakaldte Holmen (Christiansholm). Dernæst sees det i Slutningen af den ovennævnte Forordn. af 1302, der indeholder Bestemmelser om Flytning af Fattige, at Byen mod Nord ophörte ved Mylnudal, et Navn, som dengang knyttede sig til den nedre Deel af Dalföret langs lille Sandvikselv, og först senere overförtes paa det syd for Bergen liggende endnu saakaldte Möllendal, hvis gjennemlöbende Elv oprindelig udentvivl hed Aalrekstadsaa, men lidt efter lidt antog sit nuværende Navn Möllendalselv, efterat Möller der vare anlagte. Naar dette skede, vides ikke, men det kan dog bemærkes, at det har sin Grund i en Misforstaaelse, naar der i Bergens Beskriv. af Sagen og Foss S. 329 siges, at disse Möller bleve först bygte i Aaret 1530 af Palle Anderssöns Sön fra Sverige, der havde lært Kunsten i Böhmen. Sagen er, at denne Bemærkning, der er overfört fra Edvardssöns Bog, paa dette Sted ikke knytter sig til Möllendal, men gjöres i Almindelighed om „alle Möller og andre Sagmöller i Norge", efterat Möllerne omkring Bergen ere omtalte. Edvardssön har igjen med nogen Forvanskning optaget Beretningen fra Hvidtfelt (S. 1321), som kun simpelthen fortæller, at den nævnte Mand og i det nævnte Aar var den förste, som i Norge byggede de forbedrede Vandsager, og at han havde lært Kunsten i Böhmen.

Hvad Byens sydlige Grændse angaaer, da kan det heller ikke

rede en stor deell till de anrettede Werche och Redøter paa

være tvivlsomt, at den dannedes af den nedre Deel af den Elv, som udspringer paa Fjeldet af det i 1643 af Skomagerne opdæmmede og derfor efter dem kaldte Skomagerdig, og löber ud ved Flöen. Derimod er det urigtigt, naar jeg af Mangel paa oplysende Data i det nysnævnte Tidsskr. S. 10 har antaget, at den i Takmerkerne som et Punkt i den sydlige Grændse fremhævede Korsbro (Krossbrú) maatte være den samme, som förer over Elven i Kalvedalen. Det er nemlig klart af de til Gaarden Kalfaret hörende Papirer, som jeg först senere har haft Anledning til at gjennemgaae, at den nævnte Bro ingen anden er, end Broen i Flöen. Til Bevis herfor vil det for enhver, som er kjendt paa disse Steder, være fuldkommen tilstrækkeligt at anföre, at Grændserne for Gaarden Söndre Övre Nobben ved en Skyldsætningsforretn. af 19 Juni 1786 sættes imellem det til „Byveien“ stödende „Tvergjærde sönden for Korsbro til Tvergjærdet mod Nordre Övre Nobben“. Heraf fölger nu tillige, at den af Sagen fremsatte Etymologi af Navnet Nobben er urigtig, hvorimod det er rigtigt, naar han anförer, at Stedet oprindelig hed Nobbis Kro eller som det i det ældste Dokument af 1604, hvori jeg har truffet det, heder Nobbis Krog, der tydelig nok er indbragt fra Tydskland, hvor der findes flere Steder med Navnet Nobiskrug f. Ex. imellem Altona og Hamborg, ved Kiel, ved Münster o. fl. Ifölge Grimms Deutsche Mythol. 1844, I S. 954 knytter dette Navn, hvis förste Deel er en Forvanskning af abyssus fransk abîme (Underverden), sig hyppig til afsidesliggende eller Grændse-Vertshuse, ved hvilke man ligesom kommer i et andet Land. — Endelig kan det med Hensyn til det nævnte Tidsskr. S. 25 bemærkes, at Sagen har Ret, forsaavidt han hidleder Navnet Kalfaret fra det bibelske Calvaria, dog ikke af den Grund, at der her skulde have været et Rettersted, men formodentlig, om ikke reent vilkaarligt optaget, paa Grund af Lighed i Beliggenhed mellem det nævnte Sted ved Jerusalem og dette her ved Bergen. Til Oplysning om Stedet og dets Navn, som jeg först har truffet i et Dokument af 1604, hvor det skrives Calvarii og Calfairet om hinanden, kan her anföres endeel af en Lagthingsdom af 1766 i Anledn. af en Proces, som Byen anlagde mod Gaardens daværende Eier Justitsraad J. Carbiner. I denne Proces paaberaabte Byens Sagförer sig Navnet Calvaria som Bevis for at Stedet engang maatte have tilhört Byen; „thi i de romersk katholske Lande kalde Stæderne deres Retterpladse uden

bege Sider[1] bortgaaen, mens endoch paa bege Sider en deell aff nogle Sæhr Personers Indhegnede Eyedeller wnder prætext

---

Byen overalt med det Navn Calvaria, som er tagen af versione vulgata. Er det da troligt, at Bergens Calfairie, der kun er en fortydsket Udtale af Calvaria, skulde have haft nogen Eier uden Byen selv? eller hvilken privat Mand vilde lade sin Eiendom saaledes vanhelde af en heel By med dens Misdæderes Henretten". Herimod bemærkede Carbiners Sagförer: „Paastanden om, at Stedet har Navn af at det har været et Rettersted, er aldeles ubevislig og ikke i nogen Mands Minde; det rette og almindelige Rettersted har som bekjendt fra Arilds Tid været i Sydnes paa Midgaarden og er siden for nogle Aar paa Grund af Höiesteretsdom flyttet et andet Sted hen, da Magistratens Paastand om at det tilhörte Byen, fordi det var Rettersted, ikke blev tagen tilfölge". Heri havde han aabenbart Ret, da der ikke nogensinde omtales Retterpladse paa andre Steder, end paa Nordnes og i Sydnes, hvorhos det dog kan bemærkes, at der i selvsamme Dom omtales en Knægalge, som det af Lungegaardens Eierinde Mad. Wessel i 1746 blev tilladt Kom. paa Bergenhuus Generallieuten. Weinmann for en kort Tid at opsætte paa Kalfaret for derpaa „at hefte Desertörers Navne". Processen blev derfor ogsaa vunden af Carbiner. Til Slutning kan endnu tilföies, at der i en Aastedsforretning af 1791 omtales en Top af Fjeldet over Kalfaret med det snurrige Navn „Lövердagsknausen", og „den store Varde Fader Berg kaldet". Ved det sidste kommer man at tænke paa den bekjendte Figur i Bellmans Sange.

[1]) For at sikre sig imod pludselige fiendtlige Overfald var der allerede i Haakon Adelsteensfostres Tid paa Logderhorn oprettet en Vite og et Vagthus, som i Juni 1666 omgaves med en Skandse, og allerede för 1650 var bleven forsynet med et rödtFlag, hvormed alle under Opseiling værende Fartöier signaliseredes til Byen, en Indretning, som endnu fandt Sted i 1720. Efter Byens Anlæg blev der tillige holdt Vagt i Nicolai Kirkes Taarn paa Övregaden. Men det var först i det 12te og 13de Aarhundrede at en egentlig Befæstning anlagdes, idet Kong Sverrer i 1193 opförte Sverresborg, som med enkelte Mellemrum vedblev indtil 1477 (Se Langes Tidsskr. f. 1848 S. 32 og 41), og Kong Haakon Haakonssön noget för 1247 omdrog Kongsgaarden med Mur, og satte et Taarn over hver af de tvende Porte. I Begyndelsen af 16de Aarhundrede modtog Kongsgaardens Befæstning nogen Forbedring af Hövedsmanden

nest wercherne belligende ödelagt, Och udj Steden for Huiss de udj saa Maader haffue miest, er dem aff Öffrigheden paa

---

Jörgen Hansen, fornemmelig med tvende Taarne, hvoraf vi kun have Beretning om det ene, der sprængtes af Lynild, og senere formodentlig afgav Fundament for det nuværende Taarn paa Bergenhus, der fuldförtes 1565, og hvorved kan bemærkes, at der ikke kjendes noget historisk Datum, der skulde hjemle Meyers Beretning, „at Taarnet efter den Tids Maade blev indrettet til derpaa at plante Kanoner paa 2 à 3 Etager". I Slutningen af Aarhundredet flyttedes Vagten fra Nicolai Kirkes Taarn, der allerede var nedfaldet för 1570, til Strandsiden, hvor der af Jons Kirkens Levninger ifölge kgl. Befaling af 9 Febr. 1579 blev indrettet et Vagttaarn. Det kan ogsaa tilföies, at der ifölge Borgernes Anmodning udgaves et kongel. Reskr. 3 Mai 1589 til Hövedsmanden Peder Thott om at anstille Undersögelse angaaende Anlægget af et Bolverk fra Bornesker og tvers over Havnen. Denne Undersögelse blev dog först foretagen af Lauritz Kruse og Jörgen Kaas, efter hvis Anbefaling der udgaves et kgl. Reskr. 6 Marts 1598, hvorved Grunden til Havnens Forbedring bevilgedes Magistraten uden Grundeleie. Men Verket kom dengang ligesaalidt til Udförelse som senere, da det ved Reskr. 3 Jan. 1653 atter bestemtes, at et Bolverk til Byens Defension og Havnens Sikkerhed skulde anlægges tvert over Vaagen. Lensherren Ove Bjelke havde nemlig för Reskriptet kom til Bergen nedsendt en Modforestilling, fordi han antog, at Byen bedre og billigere forsvaredes ved andre Anlæg paa Nordnes og Bergenhus, hvortil ogsaa Borgerne havde lovet at bidrage. Ved Reskr. 14 Jan. 1653 blev det derfor bestemt, at Bolverket ikke skulde anlægges. — För det 17de Aarhundrede var der saaledes kun ubetydeligt gjort for Bergens Befæstning, men fra 1640 og til den Tid, da ovenstaaende Klage blev skreven, var Byen paa alle Kanter bleven forsynet. I 1641 var der bygget en Skandse paa Holmen, som fra den Tid blev kaldt Christiansholm; i 1644 indhegnedes Nordnes med Pallisader og forsynedes med Skandser, Volde, Töi- og Vagthus, hvortil kom et Blokhus, der laa imellem Toldboden og Nordnes og antræffes allerede i 1645, hvorhos et lignende blev lagt ved Sydnes i 1646. I dette Aar blev ogsaa Stadsporten, der var bygget 1628, forsynet med Töi- og Vagthus, en Grav med Vindebro indrettet der og en Redut anlagt; Bergenhus, som hidtil kun havde været

Slottit Bewilgett, at indhegne en stoer deell aff Byens Tagemark och frj Munsterplatz.

Altt dette wanseet, er oss forrekommen. Huilchet och er Höytbefrychtende, at der sig endnu nogen schall wnderstaa, wnder en eller anden prætext, at söge Beuilling och Tilladelsse, ydermehre March Imellum de Reduter offuen for Byensport och de wed Suartzborg ere anlagt; at Indhegne,

Da efftersom Eders Excell: sielff denne Leylighed oc Byenss ringe och mange fattige Nöedlidende Mennischers tilstand och Wilchor well er Bewust saa och at till denne Bye er Huerchen Agger eller Eng Mens Höye Bergo om Byen, Haffuer wij oss derfore Höynöedwendigen till fordristett, Eders Excell: Herom Supplicando at Erindre och andrage, med allerydmygligste bön och Begiering, At Eders Excell: wille dette offuenschrne behiertige och iche allene affwerge och forhindre, Om Nogen sig wille wnderstaa (de fattige och Nöedlidende till störste Schade och Affbrech) at begiere Widere aff det ringe som endnu till offuers er, Mens end oc wed Eders

omgivet med Pallisader, modtog i samme Aar af Henrik Thott Jordvolde, der senere af Kantsleren Ove Bjelke omgaves med Steen. I 1650 byggedes et nyt Vagttaarn paa Munkeliv i Nærheden af Pratebomen, hvilket dog brændte igjen 1660; og paa den samme Höide, hvor nu Frederiksberg ligger, men noget længere ude, paa et Sted, hvor der forhen havde staaet en Veirmölle, blev der anlagt en Skandse, som senere forbedredes i 1666; paa Vaagen lagdes et med Kanoner besat Blokhus, som dog bortreves igjen af Stormen i 1663, ligesom der i hele denne Tid laa en lignende Befæstning ved Kommunens Nordpynt. I Tiden fra 1664—66 bleve endnu större Befæstningsarbeider udförte. Saaledes befæstedes Katten; en Skandse kaldet Christiansberg anlagdes i Sydnes 1666; Sverresborg, som siden 1477 kun havde været en Steenhob, blev forsynet med Vagthus og Skandser, som endog strakte sig forbi Skudeviken til Rothougen; og paa Bergenhus blev der anlagt fuldstændige Omgangsvolde af Steen, og en Grav opkastet paa den indre Side ved Byen. Til alle disse Anlæg er det der sigtes i den oven meddelte Klage.

Excell: goede befahling beuilge, at Byen effter Priuilegierne maatte wbehindret Niude det Lille, somiche wdj festningernes wolde ere eller bliffuer begreben och att deris Queg wmolesterit maa söge deris föede paa Marchen Wden woldene och for Reduterne. Endoch Allerydmygeligst Erindres och Begieres, At efftérdj Gud allermechtigste Naadeligen giffuer oss den yndschelige fred at Eders Excell: da och effter Höygunstige gorde Löffte wille glæde de fattige Borgerschab med Indquarterings forlindring. Thi Her er en dyr tid Saadan Eders Excell: Höye Naade och gunst Will wj troligen den goede gud schall Rigeligen Belönne,

Bergen den 30 July Anno 1667.

Hans Excell: Kgl: Stadtholders ydmygeligste och Troschyldigste thienere

H. Garman Offue Jenssen P. Troiel
Iffuer Christenssen Peder Hanssen.[1]

(Udskrift):

Hans Kongl: May: Till Danmarch och Norge etc: Höybetroede Stadz Raad, Stadtholder och General Offuer Norge, Gouverneur offuer Aggers Huuss och dess wnderligende ampter,
Den Höy- och welbaarne Herre Herr Uldrich Friderich Güldenleu, Arffueherre till Kallöe wores Tilforladendes Höygunstige Herre och Patron Dette ydmygeligst.

---

1) Af disse fem her nævnte Personer vare den förste og de to sidste Raadmænd, de to övrige Borgermestere.

XII.

25 Skrivelser fra Frederik VI

til Prins Christian August i Aarene 1807, 1808 og 1809.

(*Meddelte af Carl Stoud Platou*).

Ved Undersögelser, som Meddeleren heraf ifölge den daværende Generaladjutant, Generalmajor Spörcks dertil velvilligen meddelte Tilladelse i Aaret 1833 erholdt Anledning til at anstille i Armee-Kommandoens Arkiv, stödte jeg paa en Pakke, der havde til Udskrift: „Efterladte Papirer fra Prins Christian August til Brug for den kommanderende General", og forefandt heri blandt Andet fölgende 25 Skivelser fra Frederik VI til Prins Christian August, deels skrevne med Bogstaver samt egenhændige, deels skrevne med Chiffre. Flere af Frederik VItes Brevskaber til Prinsen vare ikke nogetsteds at opdage. De af hine Breve, som den höie Brevskriver egenhændigen har forfattet, meddeles her med Bibehold af Originalernes Stiil og Ortographi.

I.

(Egenhændigt).

Jeg modtog i Gaar Deres Durchlauchtigheds Brev til det forrige Generalcommando af 16 Novber,[1] ligesom ieg i Dag med Posten erholdt et Brev dateret den 10 Novbr fra Dem, ligeledes modtog ieg et Brev i Gaar fra Commandeur Capitain

[1]) i Kjöbenhavn.

Schneedorff[1] dateret den 24 November. Hverken ved Helsingöer eller her paa Reden er Engelske Krigsskibe, det sidste som forlod Reden löb temmelig nær Fæstningen Cronborg, men vente ligesaasnart at to Skarpeskud havde truffet ham fra Fæstningen.

Den Svenske Consul Gram, som formedelst at have coresponderet med Fienden, er arresteret og sadt under Tiltale, er en indfödt dansk Mand, dette haver bevæget den svenske Konge til at befale vor Consul Braun, ei at skrive eller sende Baader eller Estafetter. Jeg forbeholder mig ved Leilighed at skrive Dem til vidtlöftigere.

Kjöbenhavn den 1ste Decbr. 1807.

Deres hengivne Ven
Frederik CP.[2]

II.

(Egenhændigt).

Det af Deres Durchlauchtighed gjorte Forslag om at indrette Coefardie Skibe til Defenssions Skibe, kan blot nytte et eller andet Sted, men at bruge disse bevæbnede Fartöier som skal krysse og . . . . .[3] til Orlogsflaade dette er ei tilraadeligt.

Skulde nogen bygge Canon Chaloupper da kan den nödvendige Underretning derom faaes i Frederichsværn.

Samtlige Cadetter og af dette Corps tagne Maaneds-Lieutenanter befaler De at reise her ned, ligeledes skal de af Coefardiefarten udtagne Maaneds-Lieutenanters Antal paa muligste

---

[1] dengang Chef for Linieskibet „Lovise Augusta". Jevnför Aalls Erindringer 1ste Deel S. 68.

[2] d. e. Cron-Printz.

[3] Her staaer et ulæseligt Ord.

Maade, indskrænkes. Endvidere indsendes et fuldkomment Etat af alt hvad af Söe-Officierer og Matroser Deres Durchlauchtighed anseer fornöden for Norge til næstkommende Foraar.

Orlogskibet Louvise Augusta er tilbagekommen efter en Krystour i Östersöen og skal nu indlægge. Orlogskibet Christian Frederich er seilet til Christiansöe for at afhente nogle der liggende engelske Priiser som der ere af vore Capere indbragte.

Det vigtigste ieg ellers kan berette er at Keiseren af Rusland aldeles haver declareret sig for os og imod Engelland, Kongen af Sverrig er endnu fast imod Frankrig og for Engelland. Der er gjort alt for at Proviantere Norge, Levnetsmidler og Korn have vi i Overflödighed, saa at ieg haaber at ieg skal aldeles afhjelpe Norges Trang. Det var önskeligt om man fra Bergen og Trondhiem kunde opmuntre Kjöbmændene at hente Korn i Archangel, og dersom dette kan udföres skal ieg ei undlade at söge den fornödne Tilladelse til dette Korns Udförsel fra Archangel.

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 12te December 1807.

Frederik CP.

Til

Hans Höifyrstelige Durchlauchtighed Prinds Christian August til Slesvig Holsteen Sönderborg, Commanderende General Sydenfjelds etc.

III.

(Egenhændigt).

Oberste Staffeldt vil om nogle Dage afgaae herfra til Norge, ieg skal ei undlade at udförlig at tilskrive Dem med Her Obersten.

Jeg kan nu blot underrette Dem om fölgende:

1) Posterne ere endnu ei komne fra Sverrig, men Kongen er reist til Stokholm.
2) Almindelige Rygter synes at bekræfte at russiske Troupper forsamle sig paa den Finske Grænse.
3) Frankrig synes meget at önske, at vinde Kongen af Sverrig, om det derimod er muligt tvivle mange.
4) Briggen Louggen holdes saavidt mueligt i seilklar Stand.
5) Orlogskibet Christian Frederik lader ieg krysse men först efter at være kommen fra Bornholm.
6) Commandeur Fisker vilde De tillægge Befalning at rapportere alt til Collegiet omendskjönt han staaer under Dem og imodtager Deres directe Befalinger; thi dette er fornödent deels for Ordenen, deels for at bringe Eenhed i det hele Söevæsen.

Töeveiret er nu atter saa stærkt at ieg haaber at dette vil bidrage til at vedligeholde Seiladsen længe.

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 22de December 1807.

Deres altid meget hengivne
Frederik CP.

Til

Hans Höiförstelige Durchlauchtighed Prints Christian August til Slesvig-Holsteen-Augustenborg, Commanderende General Söndenfjelds etc.

IV.

(Egenhændigt).

Deres Durchlauchtigheds Brev, erholdt ieg i Gaar ved Fuldmægtig Sivers! Kammerherre Rosenkrantz haver ieg med Gaarsposten tilskrevet og vidtlöftigen underrettet ham om den Feiltagelse hvori han med flere synes at staae i; ieg forbigaar der-

for at beröre denne Sag videere.[1] Da det er umuligt at vide hvad Vending denne Krig vil tage saa anseer ieg blot fornödent

[1]) Her sigter Kronprinsen udentvivl til en Brevvexling imellem ham og Kammerherre Rosenkrantz, der findes trykt i Christiania-Bladet „Den Constitutionelle" No. 91 for Aaret 1844, og som vi tro her at burde gjengive efter bemeldte Blad.

A. Skrivelse fra M. G. Rosenkrantz til Kronprinsen af 23 December 1807.

Til Kronprindsen!

I dybeste Underdanighed og med tillidsfuld Frimodighed, som den vise og retfærdige Fyrste indgyder den retskafne Mand, vover en velsindet Undersaat herved at nedlægge for D. K. H. fölgende underdanigste Forestilling, foranlediget ved at Stiftamtmand Grev Moltke har tilkjendegivet den interimistiske Regjeringscommission for Norge, at han har modtaget Ordre fra det kgl. danske Cancellie til at lade justitialiter tiltale en Borger i Tönsberg, ved Navn Henrik Holst, fordi han skal være befunden, ved nogle Breve, som det naadigst har behaget D. K. H. at lade tilstille bemeldte Collegium, at have fört Brevvexling med England. Af de Breve, Grev Moltke har modtaget fra Cancelliet, sees ikke at bemeldte H. Holst har foretaget sig andet end at kjöbe af En af sine Medborgere en Vexel paa et Huus i England, og brugt den til at betale et andet Handelshuus i Hamburg. Frygt for, at det kongl. danske Cancelli anseer endogsaa et Advisbrev, der blot afgives forat gjöre en Vexel betalelig og derfor blandt Handlende ei henregnes til sædvanlig Brevvexling, at henföres til den ved Plakaten af[1] forbudne Correspondance, bevæger mig derfor til, i dybeste Underdanighed at anmelde for D. K. H., at, om det er en Forseelse at udgive saadanne Advisbreve, saa er jeg mod Formodning og et af mit Hjertes varmeste Önsker bleven en Overtræder af en kgl. Anordning; thi for at redde en Deel af de betydelige Fordringer, ei mindre end 15,456 Pd. Strl., jeg ved Krigens Udbrud havde tilgode i England, sögte jeg at inddrage hvad der var muligt af denne store Sum, hvilket jeg ansaae for min Pligt, ei alene mod de mange

1) Her er en Lacune i Manuskriptet; formodentlig sigtes til Forordningen af 9de Septbr. 1807 § 28, cfr. Pl. 30te Octbr. s. A.

at underrette Dem om alt, og i forveien at gjöre Dem opmærksom paa de vigtigste Puncter, hvorfra enten vi bör agere eller

---

Familier, der hidtil ved mig have erholdt Midler til at ernære sig, saavel som mine Creditorer, der have betroet en Deel af eller hele deres Formue i mine Hænder, men endog mod mit Fædreland, da jeg ansaae det for enhver Patriots Pligt, saa hastigen muligt at udrive sin retmæssige Eiendom af vore Fienders Hænder, för dette blev gjort umuligt ved befrygtet Beslag paa alle danske og norske Fordringer i England. Jeg troede ei, og kan endnu ikke forestille mig, at vor allernaadigste Konge, eller De, naadigste Kronprinds, ved at forbyde Brevvexling med vore Fiender, har ogsaa villet forbyde Advisbreve, som blot udgives for at fordre sit Tilgodehavende og hverken have Handel eller Politik til Gjenstand. Saameget mindre formoder jeg at det har været Hans kgl. Majestæts allerhöieste Villie at forbyde Advisbreves Afsendelse til England, som det, uden disse, vilde været umuligt at faae sine Fordringer i England inddragne, og at forsömme dette, vilde været at berige vore Fiender. Jeg har derfor heller ikke lagt Skjul paa at jeg har afgivet Advisbreve, men saavel i som udenfor Regjerings-Commissionen talt derom, og fölgeligen kan dette ei være mine Medborgere ubekjendt. Bliver altsaa Nogen af dem tiltalt for samme Handling, saa maa jeg sættes under lige Tiltale, og kan da som tiltalt for Overtrædelse af kongelige Love ei vedblive at forestaae de Embeder, Hans kgl. Majestæt allernaadigst har behaget at betroe mig. Jeg vover derfor underdanigst at ansöge D. K. Höiheds naadigste Bestemmelse for, at Ingen maa blive tiltalt eller dömt, som ikke er befunden at have fört nogen Correspondence med Englændere siden dette blev forbudet, uden alene forat inddrage deres retmæssige Fordringer eller skaffe deres anholdte Skibsfolk og andre deres Landsmænd fornöden Understöttelse i England. Længselfuld seer den Mand D. K. Höiheds naadigste og afgjörende Bestemmelse imöde, som altid regnede det blandt en af sine helligste Pligter at vise den nöiagtigste Lydighed mod de kongelige Befalinger.

B. Kronprinsens Svar herpaa.

Paa Deres Skrivelse af 23de Decbr. f. A. har jeg ikke villet undlade, herved at afgive til Svar, at § 28 i Forordningen af 9de September f. A. i saa almindelige og vidtomfattende Udtryk forbyder al Brevvexling uden Undtagelse, saavel paa England som med storbri-

vente Fiendens Bevægelser; disse anseer ieg i Tilfælde af Engellændernes Ankomst til Foraaret for Fölgende:

a) Den Engelske Flaade blocqverer Siælland og Fyen.

b) angriber Christiansand.

Christiansand maae ieg derfor anbefale til Deres Opmærksomhed, om Fienden ei skulde kunde lande i Egnen af Byen

---

tanniske Undersaatter, at det aldeles ikke kan være Tvivl underkastet, at ethvert Brev, hvor ubetydeligt og tilsyneladende uskyldigt det end maatte være, er utilladeligt, saasnart det er bestemt til England eller til nogen engelsk Undersaat. Naar flere veltænkende Mænd, som sætte sin Ære i at efterleve deres Konges Bud, have staaet i den Formening at simple Advisbreve vare tilladelige, saa hidrörer dette formodentligen derfra, at det aldeles ikke er forbudet at trække Vexler paa tilgodehavende Fordringer i England og afstaae samme til Neutrale, som see sig istand til at indcassere dem; man har maaskee deraf udledet den feilagtige Slutning, at Advisbreve, som man kanskee altfor meget anseer som et uundværligt Tillæg til Vexelen, ei heller var indbegrebet under Forbudet. Men det er vigtigt at Enhver jo för jo heller gjöres opmærksom paa og overbeviser sig om det Urigtige i denne Slutningsmaade. At Enkelte kunne tabe, Nogle maaskee endog betydeligt ved Forbudets strenge Overholdelse, vil jeg ikke ganske nægte, uagtet det ikke er fuldkommen afgjort, men jeg er overbeviist om, at De og hver veltænkende Mand vil tilstaae, at Regjeringen saa lidet kan tage Hensyn paa Enkeltes som paa det Heles pecuniære Fordeel, naar samme kommer i Modsætning med Overholdelsen af saadanne Grundsætninger, som den ved gjensidige Overeenskommelser höitideligen har vedtaget. Efterat have tilkjendegivet Dem dette i Almindelighed maa jeg, hvad Henrik og Michael Holst i Tönsberg i Særdeleshed angaaer, endnu tilföie, at den Brevvexling, for hvilke disse underkastes Tiltale, paa ingen Maade kan henregnes til blot Advisbreve, da samme tillige indeholder Anslag paa en sikker Vei til at fortsætte den utilladelige Brevvexling, saavelsom Forslag til at modtage Afstaaelsen af engelske Fordringer her i Landet, for at unddrage samme fra Confiscation; — hvilke Omstændigheder særdeles aggravere Forbrydelsen.

Hovedqvarteret i Kjöbenhavn den 2den Januar 1808.

Friederich C. P.

og derved tage fra Landsiden, synes mig mere umulig end at den blev taget fra Söe Siden; ieg anseer det, naar man blot haver Troupper i Nærværelsen, let at forjage Fienden igjen, men at Deres Durchlauchtighed haver nogle bevægelige Haubitzer færdig for at fölge Trupperne er en aldeles Fornödenhed.

I Henseende til de Bevægelser vi fra Norge kunde gjöre, i Tilfælde Rusland besætter Findland, og Kongen af Sverige deler sin Armee, da vilde et Indfald fra Norge være af stoer Nytte, særdeles naar dette kunde skee fra Söndenfjælds og Nordenfjælds; Söndenfjælds til Gottenborg, Wennern og Jönkiöping, Nordenfjelds igienem Hjemteland, eller kanske var det bedre at gaae fra Kongsvinger af, hvorved man dækkede den Söndenfjeldske Collonnes Venstre Flanke og kunde faae, ved at besætte Carlstadt, Vennersöens Nordre Side aldeles i vores Magt, kunde ieg da være saa hældig at kunde andgribe Skaane og besætte Landskrone og Malmöe, da kunde man snart være Mester af Skaane.

Men alt dette er hverken mueligt naar den Engelske Flaade er i vore Faervande, ei heller i Fald Kongen af Sverrig forlader Findland, og sætter sig ved Christianstadt, hvor han kunde consentrere sin Magt.

Disse flygtige Tanker, og som blot ere grundede paa Mueligheder tilstilles Dem til nærmere Overveielse.

Af Deres Durchlauchtigheds Skrivelse seer ieg fölgende:

1) At Agerôens gamle Fortificationer er sprængt, hvilket er mig meget kjært.

2) At et Skiib er strandet og Een Deel Fanger gjort, endvidere, at Deres Durchlauchtighed undersöger denne Sag er meget nödvendig.

3) Da dette alt er af mig besvaret, og viser at Regjeringscommissionen haver misforstaaet Sagen, saa forbigaaes samme.

4) Jeg haaber at Sagen betræffende Major Sejerstedt og Ritmester Darre er aldeles i Orden.

5) Det glæder mig at alt fremmes til Landets Gavn, herpaa haver ieg aldrig tvivlet, da det er i Deres Durchlauchtigheds Hænder.

6) Saltpeter, Svovel, og Flintestene ere for Krigen uundværlige Ting, hvad heri kan skee for at frembringe det hos os selv, er saare vigtigt og nyttigt.

7) Denne Efterretning fra Kjöbenhavn er aldeles ikke sand, at nemlig: Sverrigs Fred var bestemt med den hele Verden.

8) Den mig tilsendte sikkre Mand skal i denne Uge blive afsendt til Deres Durchlauchtighed.

Iövrigt vilde De om det omtalte Operationen betræffende forsaavidt at det Nordenfjeldske General Comando skal medvirke, sætte Dem i Correspondensse med General v. Krogh, da han kan oplyse alt hvad hans underlagte Commando betræffer best.

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 4de Januar 1808.

Deres altid meget hengivne
Frederik CP.

Til

Hans Höifórstelige Durchlauchtighed Printz Christian August til Slesvig-Holsteen-Sönderborg, Commanderende General i det Söndenfjeldske Norge.

V.

(Egenhændigt).

Jeg benytter denne Leilighed for at tilmelde Dem at Orlogskibet Printz Christian Frederik under Capitain Jessens Commandoe er seilet, men maatte formedelst Modvind gaae tilbage til Kronborg. Han beretter at de svenske Fyerer ere slukkede; i övrigt vides intet Nyt.

Jeg billiger aldeles, at man paa samtlige Gaarde efterseer hvad Beholdninger de have af Höe, en saare vigtig Artikel endog, til den mindste Militaire Bevægelse.

Da ved det indrettede Chiffer, Endeel uforstaaeligt findes, tilstilles Dem vedlagde, som er Oversættelsen af det Deres Durchlauchtighed sidst skrev mig i Chiffer.

Hovedqvarteret Kjö(benhavn) d(en) 7de J(anuar) 1808.

Deres altid meget hengivne
Frederik CP.

Til

Hans Durchlauchtighed Printz Christian August til S. H. Sön. etc.

VI.

(Egenhændigt).

Da Kjöbmand Aael reiser til Norge, saa er det Pligt at nytte denne Leilighèd for at underrette Deres Durchlauchtighed, om hvad ieg haver erfaret siden min Skrivelse i Gaaer, hvilket er fölgende:

1) Sverrige önsker at kunde blive aldeles Neutral hvilket er et aldeles urimeligt Princiip, for denne Stat som er i aabenbaer Kriig med Frankrig.

2) Saanart Vinteren skulde komme og Sundet tilfryse da skal en Kordons af de Svenske trækkes langs skaanske Kysten.

3) Den Engelske Regiering haver giort Andslag paa at dræbe Kæiser Allexander.

4) De engelske Varer som skal sendes paa de Kyster med hvilke Engelland er i Kriig med paastaar man er forpestede.

Disse Efterretninger ere mig i Gaaer meddeelte, og omendskjönt ieg ei tör indestaae for Sandheden af samme, saa ere de dog af den Vigtighed at ieg ei kunde undlade at underrette Dem om samme, ligeledes paastaaer man at der kan ventes en haaben Engelske Coefardie [Skibe] med Provisioner til Gottenborg, en herlig Fangst for vore Capere og en Efterretning som burde gives Capitain Jessen.

Hermed fölger de Noter som ere vexlede imellem Dannemark og Sverrig, som ieg haver ladet trykke for at tjene til Oplysning for alle vrange Domme.

Jeg forbliver med sand Höiagtelse Deres Durchlauchtigheds altid hengivne

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 8de Januar 1808.

Frederik CP.

Til

Hans Höifyrstelige Durchlauchtighed Prints Christian August til Slesvig-Holsteen-Sönderborg, Commanderende General Söndenfjelds.

VII.

(Egenhændigt).

Med denne Leilighed tilstiller ieg Deres Durchlauchtighed Duplicater af de seneste Breve ieg tilskrev Dem, ieg veed altsaa intet at tilföie, som kunde have mindste Interesse for Dem. Fölgende maae ieg dermed paalægge Dem.

1) Jeg anseer blödt Bröd altiid, saavel for Soldaten som Kongens Casse, best at uddele naar Mandskabet staar paa Feltfod, gives 8½ ℔ og i Fredstid i Standqvarterene det sædvanlige.

2) Haart Bröd bör altid haves i Forraad paa 10 a 15 Dage for at bruge ved en rask Fremrykning, men da troer ieg at den sædvanlige Vægt som er befalet i Standqvarterene er nok. 1801 erholdt Mandskabet blödt Bröd og det havde aldeles ingen skadelige Fölger.

3) De Skiibe som opsendes med Korn og Födevarer, maae snarest muleligt nedsendes, og blot Fiendtlige Kryssere kan være antagelig Grund for at tillade disse at blive i Havnene.

4) Jeg önsker at erholde Maanedlig fra Regieringscommissionen en General Oversigt over alt hvad der indföres af Korn og Födevarer til Norge; dette kan ved Toldstædernes Raporter best sammendrages.

5) Den i Nummer 4 omtalte Rapport gives for hver Maaned siden Regjeringscommissionens Oprettelse.

6) Ligeledes vilde det være nyttig at see hvormeget der af Korn og Födevarer er indkommen i Aaret 1806, hvilket af Toldbögerne kunde uddrages.

Jeg forbliver med sand Höiagtelse Deres Durchlauchtigheds altid hengivne

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 11te Januar 1808.

Frederik CP.

Til

Hans Höiförstelige Durchlauchtighed Printz Christian August til Slesvig-Holsten-Sönderborg, Commanderende General Söndenfjelds.

VIII.

(Egenhændigt).

Deres Indberetning af 2den Januar haver ieg rigtig erholdt. Aarsagen hvorfor Skiibene ei komme saa hyppig i de förste

Dage af Aaret, maae være Frygt for de Engelske Kryssere; imidlertid haaber ieg at Assurancen og Capitain Jessens Activitet vil afhjelpe dette nye Onde, som den ulyksalige Frygt tilveiebringer, Maatte blot Vinteren som nu haver indfunden sig ei tilbageholde Skiibene. Vi have havt nogle Dage en saare stærk Storm hvilken ved dens Lægning bragte os Snee og 5 indtil 7 Graders Kulde.

Til Besvarelse af de af Deres Durchlauchtighed gjorte Spörgsmaal, tjener fölgende:

1) Stabschiurgus Thulstrup gives det sædvanlige Felttillæg, dog uden Rationer og Portioner.
2) Skagens Fyer haver ieg ladet tænde den 31te December forrige Aar til Veiledning for Capitain Jessen.
3) At skaffe Fourage til Norge anseer ieg for saare vanskeligt særdeles paa denne Aarsenstiid. Jeg veed derfor blot tvende Midler,
   a) nöje at holde over det hvad enhver Bonde skal have paa Gaarderne —
   b) ei at lade dette ligge hos Bonden men sammenkjöre det, ei i store men i smaae Magasiner, saaledes at det er a porte hvor man vil have det henfört.
4) At afhjælpe Officiers Mangelen er saare vanskeligt, imidlertiid synes mig at i Norge maa være, deels ved det Norske Landcadet Corps, deels ved Skoelerne, deels i Regimenterne af Underofficiersclassens Folk nok hvoraf man kan vælge; og skulde disse nu ei være strax beqvemme til at oprykke til Officerer, var det ei skadeligt at andsætte saadanne unge Mennesker som overcomplette Underofficerer, derved vantes, baade at de hastigere lærte Tjenesten og man fik Leilighed at lære at kjende deres Opförsel.
5) Krudtmangelen er saare farlig, men der maae sættes Officerer til Opsigt over disse Fabriqver, som under stræng Control paaseer at de haste, og forarbeider det efter Pröverne.

Jeg ved nu blot at tilföje, at ieg haver sikker Efterretning at Kongen af Sverrig alt i forrige Sommer var af Engellænderne opmuntrede til at andgribe os med Engellænderne, men at nogle svenske Mænd havde fraraadet ham denne, for hans Tænkemaade saa passende Handling. Imidlertid er hans Havne sikkert Ophold for vore Fiender, og i Gottenborg er fuldt af Fiendtlige smaae Skibe, desuden ligger der 1 Fregat paa 40 Canoner. Skulde svenske Skiibe af franske Capere opbringes, da maae disse imodtages i vore Havne; det videre herover skal ieg sætte i Form og tilstille Regjeringscommissionen; ieg berörer denne Sag blot for at man ei behandler Caperne, saaledes som ellers i Tilfælde vi ei var i Krig havde været Tilfældet. — Kongen skal opholde sig paa sit Löstslot Gripsholm.

Jeg forbliver med sand Höiagtelse Deres Durchlauchtigheds altid hengivne

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 14de Januar 1808.

Frederik CP.

Til

Hans Durchlauchtighed Printz Christian August til Slesvig Holsteen Sönderborg, Commanderende General Söndenfjelds i Norge etc.

IX.

(Egenhændigt).

Deres Durchlauchtigheds Skrivelse af 10de Januari erholdt ieg i Gaaraften, ved Lieutenant Hekke af det norske Jægercorps. Til Gjensvar paa deri gjorte Spörgsmaal tjener fölgende:

1) Da Kanoner hverken til Kyst Batterier eller Flottillie kan erholdes fra Dannemark saa er disses Anskaffelse og Forfærdigelse i Norge i enhver Henseende önskelig.

2) Affuttagen maae være den for Söebatterier andtagne höie Slæde-Rapert, efter den franske Model, dertil hörer 6 Fod höi Brystværn, skulde i Norge ei overalt dette höje Brystværn kunde erholdes da vil ieg meget önske at dog Raperter forfærdiges og disse sættes paa Slæder, som man paa Blokskiibe og Flaader haver brugt, over Bænk maae altiid fra Söebatterier skydes forsaavidt muelig.

3) Mangelen paa Söeofficerer er overalt stor besynderlig af Subaltern-Classen. Jeg bifalder derfor at de fra Cadetterne tagne unge Mennesker forblive i Norge imidlertiid vil en Haaben af Coefardiefarten være at tage til Hjelp for at afhjælpe Mangelen. Jeg önsker derimod at disse ei andtages förend at Eqviperingen begynder.

4) Blyet er en aldeles fornöden Ting og maae tages om det endog var fra Kirkerne naar det skal bruges, og ved at betale det, efter en billig, men ei overdreven Priis, skeer heller ingen Individ Uret derved.

5) Klædesfabrikkernes Ophjelpning er vist önskelig men vanskelig, særdeles naaer Kongen skal være besværet med Forskudder hvis Afbetaling i Varer er en saare betænkelig Sag. Exemplet med Mathiesens Fabrikke i Moss er mig desvære i al for frisk Minde for ei at frygte sligt.

6) Var en Svovel-Fabrikke at faae i Stand efter Forslaget da er det meget önskeligt, og 3 a 4000 Rd kunde gjerne af Regieringscommissionen forskydes, naar blot samme, er sikkret for Capitalens Sikkerhed, og Afdrag saavel af Hovedstol som Renter.

7) Den Opmuntring og lykkelige Tanke at tilveiebringe Saltpeter i Norge er alt for vigtig for at ieg ei skulde önske at det maae have den best muëligste Fremgang,

8) Da Deres Durchlauchtighed saa meget bidrager til alt Materialiets Frembringelse som henhöre til Krudts Forarbeidelse saa önsker jeg Dem det samme Held i henseende til Krudtets Forarbeidning, og ieg troer at en

Mölles Andlægning som blev dreven med Vind, vilde kunde faaes for meget lidet.

9) Fyrernes Tænding og Slukning er en Ting ieg ved Parolbefalning fra i Dag haver bestemt at henhöre til de höistcommanderendes Bedömmelse.

10) Trouppernes Samling udsættes saa længe som mueligt.

Siden min siste Skrivelse er intet nyt forefalden, som i mindste Maade fortjente at nævnes, der bliver altsaa nu blot tilbage for mig at beröre fölgende. I Henseende til Troupernes Samling til Foraaret, nemlig Christiansand er et Hovedpunct, hvor ei allene Garnisonen bör være stærk, men man maae endnu mere være betænkt paa, at afværge en Landgang i Egnen, thi ieg frygter mere for at Christiansand tages fra Land, end fra Söesiden.

Ligeledes er Kyst-Batterierne og de svenske Grændser vigtige Gjenstande, hvad den svenske Grænse betræffer da vil man ved et Central-Corps kunde hindre meget naar dette er forsamlet ved Rackestad og Frederikstad og Frederikshald got besat samt at man fra Nordenfjelds af söger at trække disse gode Troupper til imod Kongsvinger. Den nye Flottillie er ogsaa et herligt Værn og dækker inden Skjærs den höiere Flanke. Dertil hörer at Vejene maae istandsættes thi uden dette kan i Norge intet skee.

I mit Brev til Regjeringscommissionen haver ieg omtalt alt hvad Capere betræffer. Een Ting haver ieg ei nævnet, den nemlig naar en fransk Caper tager et Neutralt Skiib enten i Nærværelsen af vore Kyster eller ved Een af vore Fæstninger; Ieg troer at det er bedre ei at være for stræng heri, deels er det vanskeligt at hindre uden at fornærme sig mod sine Allierede, deels er det i realitet ei til Skade for os.

Ieg forbliver med vedvarende Höiagtelse Deres Durchlauchtigheds meget hengivne

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 18de Januar 1808.

Frederik CP.

Til

Hans Höiförstelige Durchlauchtighed Printz Christian August til Slesvig Holsteen Sönderborg, Commanderende General Söndenfjelds i Norge etc. etc.

X.

(Egenhændigt).

Deres Durchlauchtigheds Skrivelse af 17de haver ieg rigtig imodtaget med Posten over Fladstrand. Politiske og Militaire Efterretninger haver ieg ingen at meddele Dem, mig staaer altsaa blot tilbage at beröre fölgende:

1) Canon Chaloupperne gives Navne af Giverne f. Ex: Navnet af Giveren, og haver denne givet flere da Nummerere den med hans Navn, og med No. 1 og 2, alle andre Chalupper og Joller erholde blot Deres No.

2) At sende Fourage til Norge holder Feldtcommissariatet særdeles vanskeligt, imidlertid hvad der er muelig skal skee.

3) At udsætte Samlingen nogle Uger, kan allene af Deres Durchlauchtighed bedömmes og bestemmes.

4) Parol-Befalingen er den eneste Rettesnor i alt, fölgelig ogsaa i Avancements Sagen.

5) Den i Forslag bragte Broe maae gjöres, thi alt hvad der kan bidrage til at forbinde den ene Communication med den anden, er fornöden.

Det glæder mig inderlig at kunde tilmelde Dem, at min Kone er lykkelig nedkommen med en Datter den 18de denne Maaned om Morgenen tiidlig. Ieg reiser i Morgen men bliver blot borte 14 Dage. Hvilket ieg tör tillade mig da intet af Vigtighed nu forefalder, men formodentlig vil 5 a 6 Uger være

en mere interessant Tiid for os alle, som have med det Militaire at giöre.

Ieg forbliver med sand Höiagtelse Deres Durchlauchtigheds altid hengivne

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 21de Januar 1808.

Frederik CP.

Til

Hans Höiförstelige Durchlauchtighed Printz Christian til Slesvig Holsteen Sönderborg, Commanderende General Söndenfjelds i Norge etc. etc.

XI.

(Egenhændigt).

De af Deres Durchlauchtighed trufne Foranstaltninger kan ei andet end finde mit Bifald.

Ieg troer blot at maatte beröre fölgende:

1) Deres Durchlauchtigheds Forlangende at erholde Regnskabsförere for Flottillen skal fuldbyrdes ligesom de fornödne Chirurgi, da af hvert Slags et dueligt Subjekt skal blive sendt saavel til Christiansand som til Frederichsværn.
2) Deres Durchlauchtighed vilde takke for de frivillige Bidrag i mit Navn, og anvende disse for Flottilen som ogsaa til en Brigs Bygning efter Stibolts Tegning og med 18 Canoner armeret, saaledes som de nu ere blevne bestemte for disse Brigger.
3) Deres Durchlauchtighed bevilges saalænge Krigen varer at nedsætte Overcrigscommissioner, naar blot Dommene inden de afsiges indsendes til min Aprobation.
4) Caper Reglement med videre maae indtil videre blive uforandret.

5) I Henseende til Udvexling af Krigsfanger, da anseer ieg det for Tiden som upassende, ligeledes vedbliver de givne Befalinger betræffende Parlementairer.

6) General Krogh som agter at lade bygge en Deel Canon-Chaloupper vilde Deres Durchlauchtighed hielpe med Tegninger, og med Canoner, samt tilstaae Een Söe-Officier for at Kommandere og indrette denne Armering, ligeledes gjöres saavidt mueligt Anstalt til at i det mindste 4, 24& Canoner blive paa Vinterföret bragt til Trundhjem.

Den Politiske Forfatning er den samme, paa det nær at det vigtige Öieblik nærmer hvor den nordiske Forfatning særdeles med Rusland og Sverrig vil udvikle sig. Kongen skal bestemt holde paa det Fiendtlige Partie, det videre vil Tiden lære.

Ieg viste ei mere at tilföje end at ieg beklager at neppe Leilighed vil findes til at ieg kan faae Dem i Tale, hvilket det foregaaende sammenholdt med dette let vil udvise.

Paa de mig tilstillede Chiffre kan ieg denne Gang ei Svare, da Nöglen ligger i Kjöbenhavn; men ieg skal snarest mueligt lade den oversætte og besvare det.

Kiel den 4 Februar 1808.

Frederik CP.

Til

Hans Durchlauchtighed Printz Christian August til Slesvig Holsteen Sönderborg, Commanderende General i det Söndenfjeldske etc. etc.

XII.

(Egenhændigt).

Til Gjensvar paa Deres Durchlauchtigheds forskjellige Skrivelser tjener fölgende:

1) Krudt bör og kan kiöbes i Sverrig.
2) De fornödne Canoner bör stöbes, saavel for Söe som Land-Etaten, önskeligt om den sidste erholdt dem sværere i Godset, end den förste.
3) Forslaget fra Assessor Henckel bör nu iværksættes, forsaavidt Svovel betræffer.
4) Naar en ordentlig Feldtpost er indrettet, bör Porto-Frihed dermed være forbunden.
5) Ved at inddele Kysterne i Districter, og have Central-Corpser ved Christiania, Laurvig og Christiansand, kan alle Hoved-Angreb mödes, de mindre kan ei forebygges.
6) Briggen bygges der hvor Generalcommandoet finder det best.

Hermed fölger, foruden det der er sat i Chiffer, tvende Charte blanche som ere bestemte til Bergen og Trundhjem i paakommende Tilfælde, hvilket overlades D: Durchlauchtighed at benytte.

Kiel den 16 Februar 1808.

Deres altids hengivne
Frederik CP.

Til

Hans Durchlauchtighed Printz Christian August til Slesvig Holsteen Augustenborg, Commanderende General Söndenfjelds i Norge etc. etc.

(Med Chiffre).

De meget vigtige Bestemmelser, den Franske Keiser har taget, nemlig tilligemed Russerne at angribe de Svenske, gjör, at vi med det förste kan vente 20,000 Mand Franske Troppers Gjennemmarch til Sjelland for derfra at tage Sverige i Besiddelse. Dette foranlediger mig at paalegge Dem fölgende:

1) At holde alt i Beredskab til at rykke ind i Sverige fra Kongsvinger og Frederikshald af, alt efter det ieg i forbigangne Befalinger har paalagt Dem.
2) Ei at rykke frem förend nermere Ordre, men blot under Pretext af Kysternes Dekning at samle Fri-Folkene i samtlige Garnisoner saavel af de Gevorbne som af de Nationale.
3) Fra Trondhjem kunde trækkes Forsterkning til Kongsvinger.
4) Fra Bergen kan ligeledes 1 Bataillon og det Lerdalske lette Infanterie-Compagnie trækkes til Christiania.
5) Marchen igiennem Jemteland kan ej foretages.

XIII.

(Egenhændigt).

Krigen er erklæret af Rusland mod Sverig, de Franske 20,000 i Tallet kan ventes hver Dag, de forene sig med vore Troupper for at andgribe Sverrig. Vores Krigs Erklæring er ei endnu udgaaet, ligesaalidt som Findtlighederne begyndt; men det kan og bör ei længer udsættes. Vanskeligheden er Overfarten, denne bör og maae af bevæbnede Fartöjer dækkes, dette udfordrer at Orlogskibet uopholdelig nedsendes til Kjöbenhavn, denne Befaling iværksættes strax til Capitain Jessen. 6000 Danske skal fölge de franske til Skaane, mere tör ieg ei medgive for ei at degarnere Sjælland; fra Norge under Deres Commando bör 5000 Mand indfalde paa samme Tiid, 4 Escadroner og 2 Batterier iberegnet, som de medtager udgjör dette Corps 5000 Mand; Regiments Artilleri medtager De ei. Alt hvad Eqvipage, og Bagage er maae blive hiemme; det forhindrer Marchen, ligeledes maa samtlige Infanterie Officerer ei

gives Ride-Heste — blot Stabs-Officiererne og Adjutanterne, bör ved Infanteriet være beridne.

Kiel den 19de Februar 1808.

Frederik CP.

Til

Printz Christian August til S. H. S. etc. etc.

XIV.

(Egenhændigt).

De Efterretning ieg haver fra Sverig er at

1) 31 Canonchaluper udrustes i Gottenborg, Landskrone og Malmöe

2) I Carlskrone udrustes med megen activietet og 700 Mand Baadsmænd ere dertil sendte samt 2 Regimenter ere kjörte derhen.

3) Alt ungt Mandskab opskrives i Landet for at gjöre Regimenterne fuldtallige og tillige og de gamle Folk forafskediges.

4) i Gottenborg indfryse de Engelske, Vinteren er her indtil 10 og 9 Graders Kulde.

Ieg haver erholdt Deres Brev af 17de Februar; som Tiderne ere vanskelige, forbyder disse mig at skrive udförligere, hoslagde vil derimod bidrage til en mere sikker Correspondence.

Kjöbenhavn den 29de Februar 1808.

Deres hengivne
Frederik CP.

Til

H: D: Pr: Christian August til S: H: Sönd: Commanderende General Söndenfjelds i Norge.

XV.

(Ved denne Skrivelse, der, som den umiddelbar foregaaende, er dateret 29 Februar 1808, fremsendte Kronprinsen en ny Chiffer-Nögle. Skrivelsen er endnu tilstede, men Chiffer-Nöglen mangler).

XVI.

(Med Chiffre).

De Franske er endnu ei komne videre end med at indlægge et Regiment Chasseurs i Eutin; Russerne var den 16 Februar efter vores Stiil ei endnu indrykkede i Finland. — Den 8 Febr. reiste General Buxhöewden fra Petersborg til Armeen for at overtage Commandoen. Man paastaaer, at saasnart den russiske Declaration er afgiven, vil Norge blive angreben af Kongen af Sverrig. Saaledes staaer Tingene og ikke anderledes. Fölgende beder ieg Dem at være opmærksom paa, da de baade er i Tilfælde at kunne blive angreben og at angribe.

1) Festningerne vel besatte.

2) Et bevegeligt Corps enten ved Christiania eller Frederikstad alt efter Omstændighederne.

3) Indlad Dem ei paa en lang Cordon.

4) Vær bered at angribe enhver Colonne som maatte komme, helst ved at afskjere den.

Ieg er overbeviist at De gjör hvad De kan efter den Kraft og den Lejlighed de bör og kan bruge —, meer forlanger ieg vist ej heller.

Kjöbenhavn den 3die Marts 1808.

Frederik CP.

XVII.

(Med Chiffre).

Duplicat.

Ieg takker Dem meget for Deres Breve af 22de og 25de Februar. Det som ieg denne Gang kan berette Dem er: — (Chiffer).

1) At de franske har tiltraadt Marchen til Holsteen, og at det 1 Regiment indtræffer i Nyborg den 17 Marz. Armeen faaer ingen Rastdage uden 1 i Odense,

2) Denne Armee er sammensat af franske, Spaniere og Hollændere. Man formoder, at deres Antal vil regnes til 24000 Mand. Naar nu det Corps af os, som er bestemt at fölge, anslutter sig, saa kan man, i Tilfælde, at Overgangen lykkes, være temmelig sikker paa Udfaldet.

De Foranstaltninger ieg har truffet er Fölgende:

1) 4 à 5000 Mand kan i 1 Transport passere det store Belt.

2) Her og langs Kysten er ieg saavidt, at 20,000 Mand og 3000 Heste i 1 Transport men fra forskiellige Puncter kan overföres til Skaane. Jeg haaber snart at komme videre og at faae Plads til et större Antal Heste. Den svenske Post er bleven ude, omendskjönt Iisbaade med Passagerer komme. — Fra Skaane vides Fölgende:

1) Gothenborg og Landskrone Garnisoner ere forstærkede. Den 15 Marz skal store Flaaden være ferdig og den iises ud.

2) I Gothenborg ligger det samme Antal af Krigsskiibe fra vores Fiende.

3) I Landskrone Havn sees et tremastet Skib og en heel Deel Canon-Chalupper.

Videre veed ieg for Tiden ei at underrette dem om; ei heller kan ieg give Dem bestemtere Instructioner, end dem, De har, forinden de Franske er ankomne.

Hovedqvarteer Kjöbenhavn den 8de Marts 1808.

Frederik CP.

XVIII.

(Med Bogstaver, men ikke egenhændigt).

Hvis Sverrig skulle gjöre Mine til et Indfald i Trondhjems Stift fra Hjemteland, da bör Troppernes Styrke i Trondhjems Stift ei svækkes, med at sende Forstærkning til Söndenfjelds; hvilket Alt ieg overlader Deres Durchlauchtighed og General v. Krogh nermere at bestemme.

Hovedqvarteer Kjöbenhavn den 9de Marts 1808.

Frederik CP.

Til

Hr. General Major Prinds Christian August, commanderende General Söndenfjelds.

XIX.

(Med Chiffre).

En fransk Armee sammensat af Franske, Spanske og Hollandske Tropper, i alt 32000 Mand stærk, har betraadt vores Territorium og marcherer med forcerete Marcher her til Sielland. Russerne staae ved Aabo, fölgelig er Finland deres. Da nu alt er i Gang og vi blot vente paa den franske Armees Ankomst for at angribe, saa beder ieg Dem at være forsigtig og nöie fölge min Instruction, da alt bör operere i Sammenheng for at naae Maalet. Kongen af Sverrig har ladet den russiske Minister i Stokholm arrestere, og holder ham og hans Familie under streng Bevogtning. Ieg önsker Dem al den Lykke til det Forestaaende som kan tenkes.

Hermed fölger vores Krigsdeclaration til Sverrig.

Kiöbenhavn den 10de Martis 1808.

Frederik CP.

XX.

(Egenhændigt).

Herved tilstilles Dem de nyeste Nyeheder fra Sverrig, hvilket ei andet kan end interesere Dem, ieg iiler derfor at berette Dem det.

Kiö: den 10de Marts 1808.

Deres altid hengivne Ven
Frederik CP.

Precis des nouvelles contenues
dans un rapport de Stockholm dû 5 Mars 1808.

L'armée Russe a franchi la frontiére de la Finlande Suedoise le 22 Fevrier. Elle a trouvé peu de rescistance et s'est avancée rapidement. Selon les dernières nouvelles les premières colonnes de cette armée n'etoient pas loin d'Abo, et l'on doit par conséqvent regarder la conquète de la province attaquèe comme a peuprès consommée. — Le Roi de Suède a fait arreter le ministre de Russie, et a fait mettre les scellés sur les archives de la lègation: Tous les ministres ètrangers, y compris celui d'Angleterre, ont protestè en vain contre cette violation du droit de gens. L'on ne remarque encore ancun mouvement decisif dans l'armée Suedoise en deça du golphe. — L'on parle cepandant de différens préparatifs faits sur la frontiere de la Norvege. Le Roi de Suède ne pourra guères mettre plus de 25,000 hommes en campagne. L'on assure que l'armée est depourvue des objets les plus nécessaires, qu'elle manque surtout de munitions, et que les magazins sont tres-mal fournis.

XXI.

(Med Chiffre).

Duplicat.

Deres Durchlauchtigheds Rapporter af 23de Septbr. og 6te samt 14de Octbr., have Vi rigtig modtaget.

(Chiffer).

Der skal skee alt til at afhjælpe Korn og Levnetsmidlernes Mangel. Skibe sættes i Reqvisition, saavel i Hertugdömmerne som Jylland og Fyen, for at hielpe paa alt. Feldt Commissariatet skal blive befalet at afsende alt til Munderingsstykkerne henhörende, saavel for Officiererne som for de Gemeene; ligeledes skal Krudt blive dem tilstillet.

At indgaae en Vaabenstilstand med de Svenske er vist ei önskeligt; særdeles da ieg aldeles har afslaaet det til Kongen af Sverrig. Ieg kan derfor ei approbere det. Skulde en absolut Nödvendighed nöde Dem til dette Skridt, da er det dog fornödent, at naar samme kommer til min Approbation at ieg afslaaer det.[1]

Tilförselen fra Vestkanten af Iylland har aldrig været ophævet, men derimod var vel de lyse Nætter den sande Grund for at Tilförselen ei kunde være saa stærk som enhver maatte have önsket det. Nu maae i de sidste 4 Uger over 60 Skibe være afgaaet fra Jylland til Norge. Den forlangte Assurance skal blive tilstaaet for Medicamenter der opsendes til Norge lige til 10,000 Rigsdaler, og Feldtkommissoriatet i Kiel skal vist med Iver sörge derfor. — At opsætte Angrebene til Vin-

[1]) 8 à 10 Timer förend nærværende Skrivelse indlöb til Prins Christian August havde denne i Skrivelse af 7 December 1808 vedtaget den svenske Overgenerals Forslag om en Vaabenhvile, i hvis Fölge Fiendtlighederne ikke skulde kunne optages paany, förend efter 48 Timers Opsigelse, meddelt i Modpartens Hovedqvarteer, og denne Vaabenhvile vedblev lige indtil Begivenhederne i Marts 1809.

terföret er rigtigt og kan ei andet end finde mit fulde Biefald. Den russiske Flode er reddet, men et Orlogskib er taget; den russiske Admiral havde kundet ruinere de samtlige engelske og svenske Skibe, forinden de bleve foreenede sammen; men dette Öieblik tabt, fordærvede, og beskjæmmede denne heele Campagne. Söe Defensionen under Deres Commando er i en fortræffelig Stand, og det glæder mig at bevidne Dem min Tak derfor.

Ieg skal ei undlade at opsende endnu 10 Guld og 30 Sölv Kors, hvorom Ordens Kantzleren skal blive underrettet. De Franske forlade nu de danske Stater, paa 2 Regimenter nær, de komme til at ligge i Holsteen imellem Hamborg og Lübek; Dette er en sand Lykke for Landet. Ieg har gjort en Reise til Holsteen paa nogen Tid, hvorfra ieg agter at vende tilbage og indtreffe i Kiöbenhavn i de sidste Dage af denne Maaned.

Ieg slutter med den Forsikring, at ieg gjör alt hvad ieg kan for de brave norske, og takker Deres Durchlauchtighed meget for Deres redelige Iver og gode Anförsel.

Kiel den 11te Novbr. 1808.

Frederik R.

Til

Vor General Prinds Christian August, til Slesvig Holsteen etc. Commanderende General Söndenfields i Norge.

XXII.

(Med Chiffre).

Original.

Deres Durchlauchtigheds Rapporter af 17de, 24de, 28de Octber og 4de November have Vi rigtig modtaget.

(Chiffer).

Alt mueligt skal skee for Norges Proviantering samt for Armeens Klædning og for at skaffe samme Krudt og Medecin. —

Hvad den med Rusland sluttede Vaabenstilstand betreffer, da er den ei af Keiseren, Alexander, approberet, men derimod strax af ham selv ophævet.

(Uchiffret).

Med sand Glæde have Vi gjennemlæst Commandeur Fiskers Rapport, og finde at det er en Lykke at have en saa activ Officer under sig som Generaladjutant Fisker.

(Chiffer).

Vi afreise herfra den 21de d. M. herfra, og giöre nogle Reisetourer i Fyen og Siælland, som foraarsager, at vi förs timellem den 29 og 30te November ankomme til Kjöbenhavn.

(Uchiffret).

Alt hvad Deres Durchlauchtighed gjör, erkjende Vi med sand Taknemmelighed, og bede Dem at være forvisset om Vores Agtelse.

Kiel den 20de Novbr. 1808.

Frederik R.

Til

Vor General Prinds Christian August til Slesvig Holsteen Augustenborg, Commanderende General Söndenfields i Norge.

XXIII.

Denne Skrivelse, der er dateret 3 Januar 1809 og er affattet i Chiffre, indeholder blot Forskrifter betræffende Kjendingssignaler mellem Rigets Fæstninger samt Batterier og Krigsskibene, hvorfor den ikke meddeles her.

XXIV.

(Med Chiffre).

Triplicat.

For muueligt at anvende ethvert Middel, der kunde biedrage til at afhielpe den öyebliklige Trang, hvoraf vort Rige Norge trues, bemyndige vi herved den interimistiske Regierings Commission til at meddeele de i Christiansand liggende amerikanske Skibe Leidebrev, indeholdende Forbud til at danske og norske Capere at opbringe disse Skibe, saafremt de findes villige til at afgaae fra Christiansand med eller uden Ladning til nogen Havn i vort Land Iylland eller Fyen, eller i vore Hertugdömmer, for derfra igjen at overbringe Levnetsmidler til Norge. Paa anden [Maade] kan bemeldte Amerikanske Skibe i de förste 2 til 3 Maaneder ikke afbenyttes, da Östersöen er useilbar formedelst Iis og Amerikanernes Fart fra de venskabelige Havne i Nordsöen, er at ansee som umuelig formedelst de politiske Conjuncturer. Iövrigt vilde vi intet Öieblik efterlade at gribe ethvert tjenligt Midel til vort Rige Norges Forsyning, som er uafladelig Gienstand for vor landsfaderlige Omhue.

Hovedqvarteret Kjöbenhavn den 11te Januar 1809.

Frederik R.

Til

Vor interimistiske Regierings-Commission for Norge.

XXV.

(Med Chiffre).

Duplicat.

Feldtmarschal Klingsporn har tilskrevet den Höist-Commanderende for den Danske Armee og berettet, at Hertugen af Södermanland havde ad intrim overtaget Regjeringen i Sverrig, og

at dette var skeet efter eenstemmig Forlangende af Folket, Armeen, de Store og Borgerne; samt at han forlangte en Vaabenstilstand, til hvilken Ende der var afsendt Officierer til samtlige med Sverrig krigförende Magter. 2 Svenske Officerer og en Sekretair ere alt passerede Rensborg i Nat, ledsagede af 2 af mine Officierer til Hamborg. Mit Svar er, at ieg ei vil, eller kan höre tale om Vaabenstilstand, forinden at Havnene i Sverrig lukkes for de Engelske, Handelen med samme afbrydes; de i disse Havne værende Skibe, som er Danske og af Engeland tagne, udleveres, og at vi faae frie Passage til Norge med Provisioner, samt at de Svenske Havne aabnes for os og vore Allierede. Den ulykkelige Konge skal være paa Drofningholm. Hertug-Regenten har samenkaldet en Rigsdag til den 21de Marts. Aarsagen der har paaskyndet denne Tildragelse, skal være, deels at Armeen i 4 Maaneder ei havde faaet deres Sold, Gardernes Aftakning, og endelig, at Kongen vilde have, enten et Laan af 5 Millioner i Landet, eller vilde tage Banken, hvori skal være 2 Millioner Species. Til Kiöbenhavn er ankommen de paa Konge-Jagten tagne Officierer, Riis, Fogh og Top samt 144 Matroser; Top har paa en Bankoseddel tilskrevet Dem det Nye han viste, hvilket en Matros skal levere Dem.

Kiel 25de Marts 1809.

Frederik R.

Til

Vor General, Prinds Christian August til Slesvig-Holsteen-Augustenborg, commanderende General i den Norske Armees 1ste Divisions District.

XIII.

Uddrag

af

Bergens Raadhus-Protokol

for Tidsrummet Juli 1592—Mai 1594.

(Meddelte af N. Nicolaysen).

Fortsat fra No. X Side 282.

Ved nærmere Undersögelse har jeg fundet, at den ovennævnte Retsprotokol ikke alene er den ældste bergenske, men efter al Sandsynlighed overhovedet den ældste norske, som er os levnet. Idetmindste forefindes der i Rigsarkivet ikke nogen ældre end 1607, og saavidt bekjendt heller ikke i andre Arkiver nogen af höjere Alder. Der knytter sig saaledes til disse Retssager den særegne Interesse, at de fremvise Billedet af vor Retstilstand i en Tid, der ligger forud baade for Raadstueretternes Indförelse og Christian den fjerdes norske Lov. Foruden de i forrige Hefte leverede fortjene derfor at aftrykkes endnu endel af de Retssager, som i Indledningsordene paa det nævnte Sted ere anseede for at være af „forholdsvis mindre Interesse". Idet jeg nedenfor leverer disse, vil jeg med det samme til det S. 281 i Anm. 2 anförte föje den Bemærkning, at der i 1590 udgaves en kongelig Forordning for Norge, som bestemte Renten til 5 pCt. (Slanges Chr. IV Historie S. 43).

---

1. Sagens forelöbige Oplysning for Byfogden.[1]

Anno 1592 thend 20 Julij paa Bergennraadhuss Nerverendis Erlig welbördig Peder Thott Pouell Helliessen Lauritz Hansen Hanns Finndsen Borgemestere, Jörgen Jacobssen Hanns Skrif-

---

[1]) Som et Analogon kan man her sammenholde Erik Magnussöns Retterbod af 1280 § 24.

fuer Peder Clauesen raadtmennd Hanns Pederssen Jacop Jannsen Mogens Bugge Gerdt Böingk, Johann Carnelissen, Damb Thönnissen, Rörick Jacopsen, Peter Hofft Erick Pederssenn, Joenn Annderssen Johann Melck Laugrettesmennd ibidem.

Effi Skottequinde med hendis moder som anklaget Peter Skullt borger hersammesteds for hannd skullde skeldett dennom for töffuersker[1] Och forne Peter beklaget at de hannom igien haffde skeldett, Och eptherdij de icke alle haffde deris widnisbyrdt thilstede Bleff dennom befallet at gaa vdi Byfougdenns huss med alle deris widnisbyrdt, och der lade dennom antegne, Och sidenn Komme her for retten igienn Om de icke anderledes forliges Kunnde.

---

2. Borgen for kontraktmæssig Gjeld.

(Anno 1592 den 22 August paa Bergens Raadhus nærværende Lagmanden, Borgermesterne, 7 Raadmænd og 14 Lagrettesmænd).

Erlig welbyrdig Henning Sparris tiener wed naffn Herloff Lauritzenn[2] haffde herwdi rette steffndt oc thiltallet Mogens

---

¹) d. e. Hexer eller Troldkvinder af oldn. töfra, Bygdemaal tauvra, det tydske zaubern.

²) Navnet Herlof er saa sjeldent i Bergen, at det ikke træffes mere end en Gang iblandt de 9205 Personer, som ifölge den i Byens Arkiv værende „Borgerbog" have taget Borgerskab imellem 1568 og 1751, og da det her netop er forbundet med Familienavnet Lauritzenn, kan der vel ikke være synderlig Tvivl om, at den Person, der bar det, og blev indskreven som Borger i 1598 uden Tilföiende af Födested eller Næringsvei, var den samme, som den ovenfor i Texten omtalte. Hvad der imidlertid især interesserer os herved er, at denne Person udentvivl ogsaa er identisk med den Herlof Larssen, der i 1592 havde forfattet endel Optegnelser om Bergen, som Edvardssön anförer blandt Kilderne til sin Bergens Beskrivelse. Disse Optegnelser have hidtil været anseede for tabte, men jeg haaber i et fölgende Hefte af disse Samlinger at faa Anledning til at paavise, at vi endnu har dem, og tillige at levere et Aftryk deraf.

bugge, borger herwdj byenn Lucas Skrabentorpff Kiöpmannd paa bröggenn i Bouergaard[1] for xlvj daller som de paa Dines Hansens wegne haffde werit borgen[2] thill forne Henning Sparre Och der paa fremlaugde deris besæglet hanndschrifft sub dato Ao. 1591 denn 28 Aprilis liudenndis att de thill Michaelis i samme aar skulle haffue betaldt samme Summa penninge som hannd saugde enndnu icke att were skeedt, Och begierit rett paa forne sin herre oc hosbondes wegne, Wiget begge parterne for dörren.

Randsaget wij sagenn och for rette affsagde at forne Mogenns oc Lucas skulle forpligtige were att haffue fyllesgjort deris hanndtschriffter inndenn fiorten dags thidt nestkommendis med hues skade derpaa belöbe kannd Vdenn de anderledis kunde haffue det i denn gode mandz minde, Och de siden at besöge Dines Hanssen eller hanns godtz om deris betalning oc skadegieldt Ihuor de det indenn eller wdennlanndtz Opspörge eller befinde kannd.

---

3. En Handelssag.

Wij efftcrschreffne Hans Pedersön Mogenns Bugge, Jenns Thomessen, Dam Tönnissenn, Nicolaus de Freundt, Johann Car-

---

1) d. e. den Gaard, som nu kaldes Bogaarden, og som under det oprindelige Navn Buagarðr d. e. Böndernes Gaard træffes første Gang i 1303. (Dipl. Norveg. I. No. 97).

2) Om Borgen i kriminelle Sager eller i Gjeldssager efter begyndt Proces for at undgaa en extraordinær streng Forfölgning haves mange Bestemmelser i vore ældre Love; ligeledes finde vi i den ældre Gulathings Lov. Kap. 115, (jfr. nyere Landslov V—14 og Chr. IV Lov sst., n. L. VII—33 og Chr. IV Lov. 31) Lovregler om Borgens Stillelse til Sikkerhed or Umyndiges Midler og Skadeserstatninger; den Slags Borgen derimod, som omhandles i den oven meddelte Sag, omtales, saavidt vides, ikke i vore Love för i Fr. 1 Juli 1619 (Paus S. 582) og Chr. IV store Reces 1643, 2—18.

neligsenn Pether Hofft Seiger Brun, Joen Andersen, Mortenn Henndricksenn Eedsuorne laugrettismendt Kienndis oc Vitterligt giöre med dette wortt Opne breff at paa Bergennraadhues aar 1592 denn 29 Augusti er kommet wdi retto welforstanndig mannd Christoffer Olsenn wor medborger oc Vdi rette haffde steffndt Carnelis Reyersenn aff Amsterdam oc hannom thiltalit for ein skipstrælast som forne Christoffer hannom forskicket haffde, i nest forleden föraar med Skipper Henndrick Egbertsen aff Amsterdam, epther nogle Missiue breffuers liudelsse som forne Carnelis hannom thilschickett haffuer indehollendis i deris beslutning at forne Christoffer skulle giöre ein god markett med samme Threlast, Och skulle frij lade samme Threlast ankomme thill Carnelius Och betro skipperenns Ordt huad hannd raade hannom Thi det war ein god mand som forne Carneliusses breffuer i sig sielff widlöfftiger formeller, Och meente forne Christoffer at forne Carnelius wdi samme sin skriffuelse icke haffde hanndlet sig saa Throligenn som det sig burde, Dertill suarede forne Carnelius sig icke andet at wijde end att haffue tiendt troligen oc well, Epther forne Christoffers skrifftlige befalning, Fordij at den förste gang hand frachtet forne skipper paa Christoffers wegne Da war samme Trelast noget wdi prijs, Sijdenn samme trælast er ankommen thill Amsterdam, Da er marcket affslaget, Och fremlaugde nogle Missiue breffuer som Christoffer Olsen hannom thilskreffuit haffuer som med wijdere Omstendighed formeller om samme Trelast Och wdi det siste breff med skipperenn ein Artikell saa liudenndes at hannd sender forne Carnelis samme Trelast at selge paa hanns wegne epther det kiöb som gud oc löckenn will giffue, Och huad frij penninge som kom aff same trelast skulle forne Carnelius sennde hannom med det allerförste, halffueparten wdi gode waare oc halffpartenn wdi penninge som forne Christoffers breff derom wijdere formeller.

Da eptherdij denne Tuijst oc Wænighed emellem begge parterne indstrecker sig thill siöfars handell oc kiöpmandschaff

Bleffue wij forne xij menndt aff Laugmand Borgemestere och Raadmennd paa rettenns wegne thilneffnde ytermere att grandske oc forfare begge parternis Klage Artikler som de haffde emod huerandre Oc epther at wij nogle gange haffde Eskett begge parterne for oss Och thilbödett dennom om wenlig forligelsse wdi samme saig, huilchet de inngennlunde paa nogenn side wille indgaa Menns begierit enndelig domb, Och epther at wij granndgiffuelig haffde ranndsaget same saig saa wijdt oss war mugeligt, Da ere wij nu idag denn 31 Augusti inndkommen paa Bergennraadstuffue for Laugmanden Borgemestere Raadt oc menige Laugrettit wdi Erlig welb. Peder Thottis nerucrelsse oc for rette affsaugdt, att eptherdij der findes forseelsse wdi begge parternis breffue, Först at forne Christoffer Olsenn icke haffuer i begõnndelsenn giordt saa rigtig Certer om deris Contract som det sig burde, Och wdi sit siste breff med skipperenn giör forne Carnelius fullmegtig at selge same Threlast epther markegang, Deremod findes forne Carnelius forseelsse at hannd wdi sine breffuer icke haffuer saa retteligenn thilskreffuit forne Christoffer huad læstenn kunnde gielde som hannom burde Menn hannom angiffuet at hand skulle giöre en god market med same Threlast, Och indthill denne daig emod forne Chrfrs skriffuelse forholdet hannom sin fri penninge oc Vaare som er behollen aff forne Trelast. Thi sagde wij for rette at forne begge parter skulle giöre huer annden Regnskab i dannemendtz nerwerelsse Först huad same Threlast haffde kostet forne Christoffer i Ryfölcke baade med förste inndkiöp och med att skibe, Dernest forne Carnelius huor dyr samme last er soldt i Holland Och huor megen frij penninge deraff kommet er, som de huer med deris Eed wille forklare, om paaeskis, Och hues skade som derpaa beregnis kannd paa same last Det skall forne Christoffer oc Carnelius huer drage halffpart Och hues forsömmelse som forne Christoffer med sit folck haffuer giordt paa samme Threlast, Och hues Factors penninge eller försömmelse som Carnelius wdi Holland haffuer derpaa giordt skall falde emod huer annden

Och epther att denne wor dom war affsaugdt Da haffuer Laugmand Borgemester oc Raadt oc menige laugrettit Den med oss samptöchtt.

---

4. Voldtægt.

I en Sag, hvori en Person ved Navn Söffren Felde var tiltalt for Voldtægt, blev, da Faktum ved Vidner og hans egen Tilstaaelse var bevist, af 12 de forstandigste Mænd afsagt fölgende Dom:

Thij sagde wij forne tolff menndt forrette at forne Seuffren Lauritzen felle, for saadan sine misgierninger haffuer forbrudt liff oc guodtz epther lougen[1] oc Priuilegernis liudelse, Vdenn Kongens befalningsmanndt paa Bergennhuss anndorledes will haffue hannom benaadett. Huilchenn wor domb wij for rette i dag paa Bergennraadstuffue Opsagdt haffuer. Och epther at Laugmanndenn Borgemestere och Raadtmenndt da paa nytt haffuer Offuer hört forne Vidnisbyrdt wdi forne Seuffrenn Lauritzenns egen Neruerelse oc paahörelse, som oc thilforne tuende gange skeedt er, Da haffuer de med oss samptöcht samme domb.

I Anledning heraf udstedte Tiltalte en saakaldet „Forpligt", som er indtagen i Protokollen, og hvori det, efterat Dommen er omtalt, heder:

Sijdenn haffuer min husbondt Erlig welforstandig manud Strannge Jörgennsenn giord forbönn for mig thill Erlig welb. Frue Beritte Skram[2] wdi henndis manndtz E. welb. Peder Tottis frawerelse, paa Bergennhuss at hun for gudtz schyldt paa Konge Maytts. wegne uilde Unde mig liffuet paa denn forhaabning at ieg (Nest gudtz hielp) wdi anndre fremmede lande

---

[1]) Manhelgeb. Kap. 4 og 5.

[2]) Vi have her, ligesom i den fölgende Sag og den under No. 9 meddelte, et ikke saa sjeldent Exempel paa, at et Fruentimmer i Kraft af den hendes Mand af Kongen overdragne Bemyndigelse udöver Benaadningsretten, jfr. Dipl. Norv. I, No. 1046.

kunnde mig forbetre, Då haffuer denn gode Frawe Bergette Skram med andre gode folckes raadt oc samptöcke for gudtz schyldt benaadet mig liffuet, Med slig wilkaar at ieg schulle fornöige de andre dannequinder som ieg saa önkelig skenndet oc slaget haffuer, hues billigt oc rett kunnde Verè, oc som dn lader Dennom nöjge med Ock betalle huer innden eller Vdenbyes som ieg noget schyldig er, Och naar ieg gaar aff mit fengsell paa Bergennhuss skall ieg strax römme denne bye oc Norgis rige oc aldrig igienkomme Menn dersom ieg heremed kunnde befinndes nogenstedtz at fortöffue, eller thill lanngewerenn at bliffue Maate ieg strax angribes oc fengseligenn föris hid thill Bergen som ieg mig forseet haffuer Och stannde min thilbörlig straff paa liffuet epther min dems liudelse, Vdenn all Naade eller forbönn i nogen Maade, Thill sanndingen herom at ieg dette forschreffne saa Wryggeligenn paa min ære oc liffs fortabelse will holdet haffue, Vnderschriffuer ieg denne forplicht friwilligen med min Eigenn haandt oc denn indlegnit lade i Bergennbyes tinngbog hos forschrne min domb, wdi samme saig, Actum Bergenhuss Anno 1593 denn 25 Maij.

Söffren Welde
med eigen haandt.

---

5. Overfald paa sagesløs Mand.

Simonn Preen som haffuer tiendt Peder Clauesenn raadtmannd hersammestedtz her wdi rette haffde steffndt Halstenn Jacopsenn tienendes Claues Meltzouew Byfougett her sammestedtz oc klageligenn berettet huorledis forne Halstenn Vdenn all billig Orsage, Meden forne Simon om natterthidt stod hos sin husbondis huss om nattenn thill anden Pingstdaigh, Kom bag paa hannom oc slog hannom i hoffuedet med ein lang skafftet öxe att hannd störtet neder paa gatenn wdi beswiming oc icke wiste huem dett giorde För anndre folck derepther

haffde Vnderwist hannom att forne Halstenn det giordt haffuer, Och sidenn haffde de werit paa slottett i Erlig welb. Fruv Beritte Skrams nerwerelse Och wdi saa maade tilgaff sagenn formedelst henndis oc flere gott folckes forbönn schyldt att Claues Meltzouw loffuett att betalle Bardscherlönn, Och forne Simonn wille haffue sin Swede oc werck for inthett, om hannd kom thill sin sunndhedt oc karskhedt igien, Menn der som hannd icke kom thill sin sunndhedt igien, wille hand haffue sig dett forbehollet epther saggenns leiglighedt oc gode mendtz sigelsse. Och derhos berettet forne Simon att hannd haffuer forsögtt bardskier Hielp oc icke kand faa sin Karskhedt i hoffuedett igienn som thilforne, Och derfore begierett rett for sig offuer forne Halstenn Jacobsenn, Och kunde nu forne Halstenn icke benegtte att hand io haffde slagett forne Simon oc meente sig haffue Orsage thill, oc att were Vduist aff sin husbond Claues Meltzouw. Suarit Claues sig icke haffuer befallet hannom at slaa nogenn folck, oc samme Halstenn nu icke att were i hanns tieneste, oc hannd haffde icke mere end hannd gick oc stod wdj, wille nogenn haffue halsen aff hannom, motte de dett giöre, Da thilneffnde wij tre menndt Rörick Jacopssenn, Hermannd Borris oc Johann Carnelisenn som Vdwigett med begge parterne, Och der de igienn inndkomme, Saugde de att forne Simonn Eskett femtie daller, Och forne Halstenn inthett derpaa bödt, Da eptherdij forne Halstenn haffde ingenn borgenn oc hannd er ein löss Karll, Och deris prouff icke war thilstedes wdi sagenn, Thij bleff Byfougdenn Befallett att fenngselligenn forware hannom indthill hannd bekommer borgenn thil sagsens wddragtt herfor rette om de icke anderledes wdi Vennlighedt forliges kunnde.

---

6. Læstedrægtigheds Beregning.

Anno 1593 denn 18 Septembris paa Bergennraadhuss Neruerendis Erlig welb. Jörgenn Kaas thill Gieldschouff, Peuell

Hellfesen laugmannd, Lauritz Hannsenn oc Hanns Finnds en Borgemestere, Joenn Olsenn, Jörgenn Jacopsen, Niels Biörnnsen, Jacop Villomsen Peder Clauesenn, Raadtmenndt sampt menige Laugrettesmenndt som thillforne er antegnitt.

Jacob Jörgennsön skriffuer paa Erlig welb. Peder Tottis wegne her wdi rette haffde steffnndt oc thilltallett ein skotteskipper wed naffn N. oc berettet att samme skipper med ein anden skotsk mannd Annders Reddell icke haffuer retteligenn angiffuit sit skip som er besigtet aff sex mennd att were paa xxx smalle lester oc regnit tolff tönner i lestenn epther ein Ubeseglit Zedells liudelse som disse eptherschreffne schulle wdgiffue, Dauid Borsell Claues Torff, Joenn Engils, Annders Christennsönn oc Hanns Pedersenn borgere hersammestedtz, og forne skipper deremod icke haffde giffuet fracht wdenn sex daller for xxiiij lester Och meente att hand formedelst de sex lester, som hannd dullt haffde Da war hanns skip forbrudt wnder Konngl. Maytt. Deremod berettet forne skipper, at alle skotske skipper regnit huer lest paa fiortenn Tönner, oc derepther fortoller de i alle ladsteder, oc saa haffuer hans skips folck frij wdenn toldt ij lester i föringg Huilchet hannd meente att belöpe thill xxx smale lester, regnett — xij tönner i lesten, Huilchet oc nu bleff forslagenn, och befanndtst at forne skipper icke herwdi haffde sig forseett, med Kongl. Maytts toldt paa lestetallitt som foresiger.

---

7. Tyveri og Römning.

Claues Meltzouw byefougett hersamestedtz her wdi rette inndförde ein suensk Karll wed naffn Peder Olsenn, Och berettet huorledes hand er hidkommen, Vdenn Pasbordt eller bescheedenn Och i denne sommer i mange Maade Omlöbett med Drick och skalckhedt, Först er befunden hos ein Kiöbmandt paa bröggenn att haffue staalit ein Hatt, huilchenn dog bleff tagenn

fra hannom, oc haand deroffuer med hug oc slag bleff forwist, Sijdenn er hand skalckelig giffuet sig wdi eit huss som nogle fremmedt bönnder haffde inndsatt deris laandschyldt smör thill Strange Jörgennsenn oc skrabit aff lx löber Omtrent eit pundt oc wille fördt dett smör aff husitt oc soltt det i deris frawerelse, paa huilchenn hanns skalchedt hand bleff antastett oc fenngseligen foruarit wnder Raadhusett. Da haffuer haand sönderslagett ein nye fengsell dör sidenn bleff hand förtt Vdi Byefougdennas huss denn dag Augusti Och da bleff haand benaadett paa sin forplicht strax at schulle römme denne bye, oc aldrig igiennkomme Nerwerenndis Erlig welb. Jörgenn Kaas thill Gieldschouff, Pouell Helliesenn oc Strannge Jörgennsenn, Sijden haffuer forne Peder emod sin forpligtt forholdett sig herwdi byenn oc hiemmelig Vdtagett aff ein baatt xx uoger fisk som thilhörde Halffuord Christensenn föd i Swerrig i Angermannlandt oc dennom seldo thill Jacop Jansenn borger hersammestedtz wdenn Eyerens minde oc samptöcke, oc Oppeborit -iij daller som forne Peder i Ölkroger fortærit haffde, Och der haand for samme fisk bleff thiltallett bekienndett hannd sig samme fisk at haffue tagit igien aff tuo anndre tyffue som haand saugde denn alt haffae staallitt. Oc emedenn hand sad i Kongens oc Byenns fenngsell Da slog hannd andenn gang same fenngsell dör wdi stöcker, Och römde sit fenngsell oc sidenn bleff hannd antastet igienn oc nu fördt herwdj rette, og begierett Byefougdenn dom offuer hannom, Suarit nu forne Peder oc bekienndet alt dette som foresiger oc saugde sig icke haffue staalett denn fisk Vdenn soldt denn forne Halffuord thill beste, Bleff denne saig Ranndsagett oc befanndtst at forne Peder haffde brugt megenn skalckhedt oc Moduillighed oc er tuiffuell om hannd er Ved sin rette forstand Eller hannd giör dett aff sin eigen schalckhedt Thi haffuer wij inndskott denn saig teill den gode manndt Peder Taat huad hannom her wdi töckes enten hannd will lade straffe hannom paa sin hudt hiemmeligenn i fengsellit eller Offentlig paa Kagenn, Och sidenn forwisse hannom wnder sin liffs straff

om hand igienkommer i denne bye som hannd thilforne emod sin förste forplichtt giordt haffuer.

---

8. Sagvolderens Udeblivelse.

Pouell Helliesön Bergens oc Gulatings Laugmannd kiendes oc vitterligt giör med dette mit Opne breff at paa Bergennraadhuss 1593 denn 12 Octobris, Neruerendis Erlig welb. mand Peder Taatt thill Boldtinggaard höffuetzmand paa Bergenhuss, kom wdi rette Peder Trane fougett i Sundhordleen oc Eskett Anders Hornelannd boenndes paa Storenn epther Peder Tottes steffnings Liudelsse, oc hannd icke mötte, Och fremlaugde 3aars Regnskab liudenndes om 2 faar oc j gieed Vdj fredtoldt som hannd sagde sig att Vere Vdj trette om med forne Annders Hornelannd oc om nogenn anden sager, Och eptherdij forne Anders Hornelannd nu icke war thilstedes, och icke heller hanns louglígh Ombutzmannd eller forfaldtzwitne som paa hans wegne loug oc rett kunnde suare, Endog att hannd nogle dager thilforne, haffde Verit her Vdj byenn, Thij begieret nu Peder Taatt med sin fougett Peder Tranne, domb offuer forne Anders Hornelanndt, Saugde ieg for rette att dersom forne Annders Horneland befinndes louligenn att were steffndt for de sager som thilforne er forhört oc dömpt wdi thill deris hiemtingh epther K. M. breff oc allfuorlige strenge Mandatters liudelsse, Och sidenn bör her for retten et inndsteffnis oc om hannd icke er forhinndrett med louglig forfaldt Da bör forne Anders Horneland at igiengiffue Peder Tranne all hues bewislig Kost oc tering som hannd paa forne Anderses Vegne paa denne reigse lidt oc giordt haffuer epther sex wuillige menndz sigelse louligenn thilneffnde Och dersom denne steffning findes saa louglig som foresiger, Da skal forne Annders böte thill Konngl. Maytt — viij Örtuger oc xiij ß i Steffnefaldt epther Konning Hanses

rettebodts[1] lindelse, Actum Bergenn Anno die ut supra. Vnder mit Signett.

---

9. Overfald paa sageslös Mand.

Anno 1594 denn 9 Januarij 3 laugtingsdaig paa Bergennraadhuss Neruerendtis E. w. Peder Taatt Slotzherrenn sampt Laugmandt Borgemestere Raadtmend oc menige laugrettett baade inden oc Vdenn wæbonnd som foresiger.

Kom for oss Peder Clauesön raadmand her i Bergenn oc gaff Klagtt offuer trennde Claues Meltzouwes byefougdens tienner wed naffn Halstenn Jacobsen, Oluff Olsenn, oc Niels som tiente Hanns Möller for de anndenn Pingstafftenn forganngenn aar 1593 haffuer for hanns dör Offuerfaldett hannom hanns hustru oc hanns tienner Simon Preen[2] Och slo hannom Vdenn for hanns dör att hannd laa for eit dött mennische oc sidenn huggit oc stungit 8 stinng i hanns dör, Och sagde Oluff Olsenn sig da schulle were saa god som Peder Clauesens quinde, Och wildo icke der hengde denn Klack wed hanns Nesse som der hengde Ved henndis, Derthill huggett eit Maijtræ[3] neder for hanns dör:

---

[1]) Forordn. af 3 Juli 1483, se Paus Forordn. S. 274.

[2]) Se foran Sag No. 5. S. 327—328.

[3]) Dette er det eneste Sted, hvor jeg har fundet Spor af, at der ogsaa i Bergen afholdtes lignende Folkefester ved Foraarets Begyndelse, som i Danmark, Sverige og hos andre germaniske Folk, hvorom berettes vidtlöftig i Grimms Mythologi, men hvor der dog kun paa to Steder omtales egentlig Majtræ. Han siger derom fölgende: „I Gelderland plantede man om Majaften Træer, som bleve smykkede, og ligesom Juletræer behængte med Kjerter; derpaa fulgte Sang og Dands omkring Træet". „Ogsaa England havde lige til det 17 Aarhundrede lignende maygames eller mayings. Den förste Majdag droge Drenge og Piger, Ynglinge og Jomfruer kort efter Midnat med Musik og Hornblæsere til en nærliggende Skov, hvor de bröde Grene af Træerne, og smykkede dem med Löv og Blomsterkrandse. Derpaa vendte de hjem, og plantede ved Sol-

Och for saadann sager nu stod forne Peder Clauesenn oc begierett domb oc Rett offuer dennom for Offuerwoldt oc Wrett hannom oc hanns quinde, war Vederfarilt, Dertill suarett Claues Meltzouw paa hanns tieneris Vegne at Borgemester Lauritz Hannsenn haffde befallet hannom att Nederhugge samme Maijtræ Och sagde Neij att Oluff icke haffde giffuet hanns quinde saadanne Wquems ordt Och det skulle hannom icke kunnde Offuerbewisses Videre beretter Claues Meltzouw att forne Peder Clauessenns tienner haffuer i forledenn sommer[1] paa Slottet i Erlig welb. Fruw Bergette Skrams nerwerelsse ladet sig forlige med forne Halstenn som denn schade giorde hannom oc Var Offuerbödig att rette sig epther same forligelse, Huorthill forne Peder Clauesenns suarett att dene forligelse er icke hollenn. Bleff enndnu samme saig Opsatt att forfare om den kanud bliffue med denn förre Contract eller icke.

---

10. Appel til Lagthinget.

(Anno 1594 den 11 Februar paa Bergens Raadhus nærværende Poul Helliesen Lagmand Lauriz Hansen og Hans Findsen Borgermestere, 7 Raadmænd, „Berndt Ferrösch oc Seuffrenn Jenssen baade gode meadts Ombutsmend", samt 18 Lagrettesmænd).

Kom for os Peder Jennsen som nogen thidt forledenn haffuer tiendt Erlig welbördig mannd Knud Grubbe, oc her wdi rette haffde steffndt Hendrick i Poldenn, Jochim paa Rödberg, Rassmus paa Berg, Michell Suenndtzen i Ordall, Oluff i Saltt, Jenns

opgang disse Majbuske i Husenes Döre og Vinduer. Men fremfor alt medbragte de fra Skoven et stort hugget Majtræ kaldet maiepole eller maipoll; tyve eller firti Spand Oxer, enhver smykket med en Blomsterkost imellem Hornene, trak Træet, hvorpaa det blev plantet i Landsbyen, og dandset omkring det. Forsædet for hele Festen förte en dertil udvalgt lord of the may, som endnu blev stillet en lady of the may ved Siden". Grimms deutsche Mythol. S. 738, jfr. Allens Danm. Hist. 1845 S. 339.

[1]) Se foran S. 328.

paa Quallem, samt siuff anndre laugretteswenndt som nu icke thilstedes ere, Doig haffuer deris fulmechtig her for rette, Vnndertagenndes ein Ved naffn Christen paa Rögh, som huerckenn sielff war thilstedes, icke heller forschickett sin fullmegtig, Och beklaget forne Peder Jennssen huorledes ein bonde wed naffn Mogenns paa Skram wden schyld oc bröde, megett Thiraannscheligen haffuer huggit oc slagett hannom med sit eigett Werge oc Thiraannscheligenn jagett hannom i Siöenn, Och der megett wthilbörligenn hanndlet med hannom Om huilchenn schade forne Peder, sagde sig nogle gannge att haffue werit hiemme wdi Nordfiordt oc der wille haffue sögt sin rett, epther Konngl. Maylts breff oc befalning wdi sognen som skadenn er skeedt Och dog ingen rett bekommitt, Vdenn denn siste reigsse som hannd kom der Nord medt Slodtzherrenns oc Lougmanndenns forschrifft Da haffuer de dömpt ein domb wnder Dato denn 5 Nouembris sist forledenn, Inndehollendis i sin beslutning, att de xii mend paa dett yderste haffuer Ranndsaget oc forfarett sagen med sin Omstenndigheid oc haffuer derpaa sagd att forschreffne Peder Jennssenn schall haffue for sin store skade 30 daller som er ein rett mandtz boedt epther lougenn, Huilchenn domb de wille handhaffue oc forsuare naar oc huorpaa Eschis, som samme domb Vdtröckeligenn, med flere Ordt formeller, Och derhos beklagett forne Peder Jennsenn att hannd icke kunnde betalle sin Kost oc Theringh som hannd for denn saig Vdi disse reigser giordt haffuer med de penninge som forschreffne domb formeller, Megett mindre hues store skade sweije oc Werck som hannd lijdt haffuer i samme saig Suarett forne Mennd de icke Retteligen haffuer hört widnisbyrdene i samme saig, Fordij de icke haffde thid oc stunnder derthill, Och epther dij samme dom icke fandtz saa lougligenn att were som dett sig burde Begierett forne Mennd Respit dennom att beraade paa nogle dages thidt om de Denne sag med forne Pæder Jennssen thill forligelsse eller denn afflegge will, Huilchet schudtzmaall dennom oc eptherladett er fra den 7 Februarij thill denne

dag. Och nu begierett forne Mennd med forne Peder Jennssenn paa forne Mogens Skrams oc deris egne wegne, Om samme saig att begiffue dennom wdj ein wennlig forligelsse, Och epther lanng forhandling dennom emellom, Bleffue de nu i woris nerneerelsse saaledes wennligenn forligte, at forne xij mennd huer for sig schulle giffue, forne Peder Jensön iij daller v ß paa forne Mogenns Skrams wegne for samme saig Huilcke penning forne tolff mennd eller deris fulmechtige nu strax oplagde oc betalde thill forne Peder Jennsen, Deremod schulle forne saig emellom begge parterne baade huad denn dom oc forne schade anrörendis er were ein Euig dödt oc afftallet saig dennom emellom, Doig forne Christen paa Rödtz sag at stannde Oben indthil sagsens wddragett dennom emellom, Eptherdij at hannd nu haffuer siddett steffningen offuerhörig oc Modwillig.

XIV.

Proces fra 1597

angaaende

en Stöl, Nödeteig, under Gaarden Thoug i Ryfylke, som Herr Olaf Nilssön, Ridder og Hövedsmand paa Bergenhus, i sin Tid skulde have tilvendt sin Gaard paa Talgöen.

(Meddelt af Fr. Brandt).

Originalakten til nedenstaaende Proces tilhörer Hr. Konsul Jakob Kielland i Stavanger, og udgjör 16 Blade i Folio. Den er her trykt efter en af Hr. Rigsarkivar Chr. Lange tagen Afskrift.

Man finder her en Del interessante Efterretninger om Befalingsmanden paa Bergenhus Hr. Olaf Nilssön og dennes Uenigheder med Hanseaterne. Da han efter en Gang at være bleven fordreven af dem, siden kom tilbage som Lensherre, blev han tilligemed sin Broder og Biskop Thorlaf ihjelslagen af de Tyske den 1 Septbr. 1455 i Munkelivkloster, hvor han havde sögt Tilflugt, ved hvilken Lejlighed Munkeliv blev opbrændt af de forbitrede Tyskere. Tyskerne bleve satte i Kirkens Ban; men for Retten gik denne Voldsgjerning aldeles ustraffet hen; vel blev de dömte til at gjenopbygge Klosteret, men det kom neppe til Udförelse ved dem. Se forövrigt Dipl. Norv. I. No. 801, og Langes Klosterhistorie p. 479 fg. og 598.

Derhos er denne Sag et oplysende Bidrag til at kjende Aastædsprocessen i de ældre Tider. Efter den ældre Gulatingslov Kap. 86 skulde Markeskjelstrætter stevnes til Aastædet med mindst 5 Nætters Varsel, og forövrigt den i Sager angaaende Penge og Gods brugelige Fremgangsmaade med Domfæste bruges (Kap. 37). Der skulde sættes en Ret af lige mange Mænd fra hver Side, og disse skulde undersöge og paakjende Parternes Bevisligheder. I Aaværksager, hvoraf der fulgte Landnam (K. 89 og 91), var Fremgangsmaaden ligeledes Hjemstævne med Krav eller Kvaða, eftersom Indstevnte tilstod eller ikke. Frostatingsloven (XIII—23 jfr. 11 og 14. XIV—7. X—3) har i det hele de samme Bestemmelser; 6 Mænd paa hver Side skal sætte en Dom og paakjende Tvisten. At Retten skal sættes paa Aastædet foreskrives ikke udtrykkelig; X—11 bestemmer i Almindelighed, at den skal sættes paa det sædvanlige Tingsted, men Meningen er uden Tvivl blot, at Tingstedet træder istedetfor Sagvolderens Bopæl efter Gulatingsloven, naar Hjemstevne

anden Sted; i Markeskjelssager sattes Retten vistnok altid paa selve Aastedet. I Forbindelse hermed bestemmer ogsaa F. L. XIII—10, 11, at den Fornærmede i Aaværkssager skal lade Vidnerne besigtige Skaden, forinden han stevner. Forövrigt forudsætter Frostatingsloven stadig, at Sagsögeren begynder med Lovfæstelse eller Forbud paa det Omtvistede. Frostatingslovens Bestemmelser ere igjen i det Væsentlige gaaede over i Magnus Lagaböters nyere Landslov VII—24, 25 og 61, jfr. 5, 18, 19, og af disse er igjen Christian d. 4des Lov, Landslejebolken Kap. 22, 23, 58, 4, 16 og 17 ligefrem Oversættelse. Om nogen Appel er der i de ældre Love ikke Tale. Derimod bestemmer M. L. VII—24 jfr. 25, Chr. IV Landslb. Kap. 22 jfr. 23, at naar Domsmændene ere uenige, skal Sagen stevnes for Lagmanden.[1] Og derhos maa man antage, at den i M. L. I—4 og 11 udtalte Grundsætning, at Kongen er berettiget til med de bedste og skjönsomste Mænds Raad at underkjende Lagmandens Dom, ogsaa har gjældet her.

I nærværende Proces sees der at have været Meningsulighed mellem Domsmændene, idet 5 stod mod 7; og Sagen skulde saaledes ind for Lagmanden i Stavanger; men da denne var interesseret i Sagen og fölgelig inhabil, har Statholder Axel Gyldenstjerne paa Kongens Vegne nedsat en egen Kommission, bestaaende tildels af Retsbetjente fra Bergen, til Sagens Paakjendelse. Disse foretoge förstSagen i en Session paa Gaarden, hvor de gjennemgik Bevislighederne, og begave sig derpaa til Aastedet i Forening med Sagens Parter, de Mænd, der forhen havde dömt i Sagen, samt 12 nye af Fogden paa begge Parters Vegne opvævnte uvillige edsvorne Lagrettesmænd for at besigtige Aastedet og afsige den endelige Dom.

Wij eptherschreffuenne Lauritz Kruse thill Suennstrup, höffuidtzmannd paa Bergennhuus, Hinnrich Munndt thill Idenn. Poffuell Helliesönn Bergens och Gulatinngs laugmand,[2] thill kaldit vdj stedenn for velbiurdig Otte Thommesönn till Wadtnne, (som nu er j Danmarck), Michell Jenssönn borgemester vdj

1) Hervod menes uden Tvivl Logtinget, hvor dog Lagmanden tidlig havde faaet aldeles Overvægten (se saaledes M. L. I—4). At Lagmanden ved sit orskurd skulde kunne afgjöre en Sag i anden Instans synes hun lidet rimeligt. Omgangsmaaden i nærværende Proces synes at bestyrke dette, uagtet rigtignok paa denne Tid Lagmandens Myndighed til at give orskurd, ved Bygdetingenes bedre Indretning og Sorenskriveres Indförelse, paa det nærmeste maa være bortfalden.

2) Om ham se ovf. S. 221, Anm. 1.

Bergen Peder Clausönn raadmannd sammestedts, och Christen Thranne, fougid offuer Ryefölckid Jederenn och Dalerne, kienndis och witherligt giöre mz thye wort obene breff, at aar etc. 1597, thennd 18. 19 och 21 Nouembris. neruerendis the förste thuennde dager. hederlig och höiglerd mannd, mester Annders Fossius biskop vdj Bergenn, ware wij forsamblede paa Thalgöe vdj forne Ryefölckid, effther Kong. Matz: statholder vdj Norge, erlig och welbiurdig manndt Axssell Gyldennstiern thill Lynngbyegaard,[1] hanns schrifftlige befalinng, vdgiffuenn vdj Kiöpnehaffnn, thennd 7 Julij ao etc. 96, jnndehollendis, at for hannom haffuer berett, erlig welbiurdig mannd, Arild Huidtfeldt thill Oddersberg, Danmarckis riges canntzeler, huorledis her schulle thilldrage sig, nogenn thrette, paa hanns sösters, erlig och welbiurdig. fru Beatte Huidfældtzs thill Suennstrup hinndis weignne, paa thend enne, och Knuud Engelbritzönn paa Though. paa thennd andenn sijde, om enn marckeganng, emellom forne Thoug, och enn aff forne fru Beatte Huidfældtz jorder, wed naffnn Gaardenn, liggenndis paa Thalgöe om enn sætherstöell kaldis Nödetheig, paa huilchen stöell, nogle laug rettismenndt haffuer werit thillkaldit, som enn part, haffuer gangidt samme stöelle fra Thalgöenn, och enn part sagd thennd ther thill igienn Och laugmandenn vdj Staffuannger Morthenn Nielsönn, haffuer samme tid, paa Strange Jörgenssönns[2] fougid offuer Munnckeliff closters wegnne, werit enn anclager, och enn wederpart wdj sagenn, och ther for icke kunde were dommere, och forbete Axsell Gyldennstiernn, paa höigbete Konng. Matz. wegne ther fore biuder oss, att steffne begge partherne, paa aasteden, som samme thrette haffuer sig begiffuedtt, och ther at granndsche och forfare. ald leylighedenn, om forne marckeganngh, som forne laug rettesmend sidste ganng giort haffuer, och ther som icke findis loulig mar-

---

[1] Var Statholder i Norge og Hövedsmand paa Agershus 1588—1601, se ovenfor S. 95.

[2] Var Raadmand i Bergen ved Aar 1600, og ejede Lysekloster, se ovf. S. 64 og 326 o. fl.

ekegang att were giordt, att wij tha schulle giöre ther et enndeligt marckeschiell emellom, och nedersette marckestenne och stabell. saa the paa begge sider. kunnde wijde thennom at rette ther effther, Sammeledis att wij schulle dömme thennom emellom om forne Nöedetheig mz sinn. marck bör at fölge, forne Arild Huidfeldtz sösters bonnde paa Thalgöe, eller om thennd bör. at ligge thill forne bonnde paa Though, och huis wij vdj saa maade, granndskendis forfarendis, dömmendis, eller for rette affsigendis worder, at schulle giffue begge parthernne beschreffuit som forne schriffllige befaling i sig selff widere forklarer,

Tha fremkom nu for oss, forne frue Beatte Huidfeldtz fougidt och fuldmektige, erlig och welagt. Jacob Holdst, med henndis beseigled och vnderschreffuenne. fuldmacts breff, dateridt paa Suennstrup, thend 4 Septembris, sidst forgangen, och ther hos fremlagde, enn beseigled steffning, aff schriffuerstoffuinn paa Bergenhus, som hand wed thuinnde borgere. Dam Thönnessönn. och Petter Cornelissönn haffuer ladit forkynde, for forne Strange Jörgensönn, at schulle möde her paa forne Thalgöenn, och were offuernerendis, naar thennd marckegang schulle holdis, paa enn bestembd thijd och sted, och schulle haffue med sig, huis breffue och beuis, som hannd wille forsuare den sætterstöell Nödetheig mz, nu neruerendis mz forne Jacob Holdst forne fru Beattis bönder paa Thalgöe, wed nafn Rasmus Oelsönn, Oluff Nielsönn, Christoffer Jonssönn och Hinnrich Lauritzönn, som ere anchlagere, paa thennd enne, och Morthenn Nielsönn, sampt Knuud Enngelbritzönn paa Thoug, paa thend anden part, Derimod lod forne Morthen Nielsönn, laugmannd vdj Staffuanger, oplesse forne Strange Jörgensöns missiue breff, dateridt vdj Bergen. thend 30 Octobris, och forne Morthen Nielsönn thilhennde kommidt. then 10 Nouembris, som jndeholder, at hand endnu. som thilforne thillbeder forne Morthenn Nielsönn, at were hans fuldmectige och suare paa hanns weignne, thill samme sag, med wijdere omstenndighz. som samme breff j sig sielff formelder · Och ther hos berette nu forne Morthenn Nielsönn, at hannd icke

haffde loffuidt forne Strange, eij heller wille were hanns fuldmectige i theend sag. eptherdj hand jnnthz oppeber aff hanns rennte, eij heller haffuer ther nogenn geneidt for. dog sagde sig att wille were hos samme marckegang och vnderuise oss huad hannom witherligt war therom. Derhos fremlagde forne Jacob Holst, copie aff en 12 mendtz beseglед domb, som Joseph paa Walem lennsmand j Aardals schibrede, er formand fore, vdgiffuit aar etc. 94 thend 8 Junij i forne Morthenn Nielsönns,[1] sampt her Elling Simonsönn sogneprest paa Finnöen, theris neruerelsse, jnndehollendis at the tholff mennd ware thilkraffde, at grandsche och forfare ret marckeskiffte, emellom forne Thoug och Alleswigs marcke, och eigenndeler, desligte at forfare, huis preuff och windisbiurd, the mennd paa Thoug, och the paa Gaardenn (paa södre Thalge boendis ere) haffuer emod huer andenn, om theris annmarck och stöele, och effther begge parthernis windisbiurdz breffue som the haffde emod huer andenn, bleffuo liudelig oplest, och formeldit lige eens, vdj mening och beslutning, effther som gammelt folck, baade mend och quinder haffuer berettedt, och aff theris forældre hört haffuer, mannd epther mannd, at ther haffuer boed paa forne Gaardenn, een edellmand, wed naffn her Oluff Nielsönn, som bleff slagenn i Munckeliffs closter j Bergenn, som mz offuermagt haffde gaaendis paa forne Thougs marck, thoe hester, jnndlest vdj fiedre, som hannd wille haffue sig thill behielp att vnndflye med, naar hanns modstandere wille sætte epther hannom, Och vdj saa maade er theris anmarck paa forne Gaardenn, först jnndkommid paa forne Thougs marck, och haffuer altid siden, kaldit thennom thz thill, for eyenndeell, saa wijdt thænnom thöckte at were, baade thill stöele och j andre maade, forwdenn huad samme domb widere formelder och theris marckegang och enndelige beslutning, om Thougs och Alleuigs marck och eigendeler, epther forne prou och widnisbiurdtz

---

[1]) Han har kun været tilstede som Fuldmægtig for Munkelivs Foged; se ovenf. S. 338 og nedenf. S. 357.

liudelsse,[1] Der till suaridt nu forne Jacob Holst, at femb aff the 12 suornne mend, som först waare thilneffnde i forne marckegangs dom, haffuer affuigedt fra the 7. epther theris beseiglede breffs liudelse, vdgiffuit thend 8 Junij anno etc. 94 som forschriffuit staar,[2] som Jacob Knudtsön, lensmanndt j Sæböe schibred er formand fore, jnndehollendis at thennd thijd the waare tilkaldit aff forne Morten Nielsönn, at besichte och forfare thennd stöclemarck j Nödetheig, som Gaardenn paa Thalge, mand epther manndt, brugt haffuer, och ther the andre dömbde same stöclemarck, fran Gaardenn, thill thennom paa Thoug, tha sagde the femb mend, at thz war wlideligt och ther fore affuigedt fra thennom, med widere omstendighed som samme breff om formelder, Och therhos beklager forne Jacob Holst, att the prouffs breffue,[3] som forne bönder paa Gaardenn haffde wdj rette for Morthen Nielssön, och the 12 mend, thennd thid forne marckegang först bleff gaaedt, jcke er retteligenn jnndfördt, vdj the 12 mends domb, som thz sig bör; ey heller paa thegnid, endog de samme tidt bleff opleste, menns er forwenndt aff theris rette ordt och mening, forne Thougs bönnder thill beste, och fru Beatte Huit-

[1]) Det maa mærkes, at her ikke omtales, hvorvidt Lovfæstelse havde fundet Sted.

[2]) Efter M. L. VII—24 skal Sagen, i Tilfælde af Uenighed mellem Domsmændene, ind for Lagmanden (Lagtinget). Vistnok tales her kun om Aaværkssager, men at det samme gjaldt om Ejendomstretter i Almindelighed, viser Lovstedets Kilde F. L. XIII—23, og Udtrykket kan forsvares derved, at det forudsættes, at alle Ejendomstvistigheder begynde med Lovfæstelse.

[3]) ɔ: Tingsvidner, eller overhovedet Bevisligheder. Disse synes for det meste at have været extrajudicielle, (se dog Truid Ulfstands og Cl. Bildes Reces 1538. Art. 11. Paus p. 294), og det var for at forhindre de Misbrug, som dette nödvendig maatte medföre, at Fr. om Adelen i Norge af 14 Febr. 1582 (Paus p. 392) paabyder, at Modparten skal være lovlig stævnt. For Danmark var en lignende Bestemmelse given tidligere Chr. III. Fr. 1546 (Krags Hist. II. 172.) Kjöbenh. Rec. 1547 Cap. 8.

fald thill schade, paa hindis godtz och eigenndell. Och ther paa fremlagde 3 beseiglede prouffs breffue, dett förste wdgiffuidt anno etc. 92 thennd 13 Junij, som 3 laug rettismenndt wdgiffuidt haffuer, epther Jngebore Hans dother paa Böle hindis bekiendelse, At ald thend stund. hunn thienndte Gunnder paa Thoug, da hörde hun jcke andett, end at the som paa Gaardenn bodde, bruged och stöelede vdj Nödetheig, och hinndis marck, och helfftenn vdj Annderhoffuenn. och hörde hunn aldrig nogen paa kiære, menn ald thennd stundt the waare thill stöls, vdaff forne Gaardenn, tha gich hornn mod hornn,[1] oc hunn war 15 aar gammell, thend thid hunn thienntte forne Gunder paa Thoug, Sammeledis haffde forne Inngeborg Hanns dother witnedt, att hunn haffde thienndt Rasmus Biörnssön, som bodde paa Gaardenn, med hustru Innger, at naar forne höstru Inger. jcke selff wille före thill stöels om sommerenn, tha leigde the som bodde paa Regnestad samme stöell aff hinnde och gaffue hinde 2 pund smör vdj leye, Det anndit breff som 7 laugrettismenndt witnedt och beseiglidt haffuer. epther theris foreldris ord och beretning wdgiffuit anno etc. 92. thend 25 Junij, paa Findöes kirkegaardt, förat Effuind paa Faa. at hanns moder bodde paa Östreböe vdj Thalge, mest ald hinndis bonnedt, och hindis fader for hinde. tha wiste hun icke andet, och ey andet hört haffde, ennd at the som bodde paa Gaardenn och boedt haffde, haffuer fölgidt oc brugt forne Nödetheig, och hindis anmarck, och helfftenn vdj forne Anderhoffue, och hörde hun thz aff sinn s. fader, och thz selff well witherligt er, at een mannd, wed naffnn Halword, som bodde paa Milling, opsætte en gaard vdj forne Anderhoff, at wille jndsette sine hester, paa thett, hand schulle haffue thennom wisse, naar hanndt haffde thennom behoff, menn Siuord Madtzön, som bodde paa Gaardenn j thennd thijd. formendte hannom thz. saa at forne Halffuord strax motte neder

---

[1]) Formodentlig = om hinanden, uden noget bestemt Forhold, jfr. G. L. 84. M. L. VII—41, Chr. IV. L. Landslejeb. Kap. 38. N. L. 3—12—3.

slaa somme gerdt igienn, Disse ord bekiende och Biörn paa Bærsall, at forne Nödetheig, och hindis marck och helfftenn vdj Anderhoffue haffuer fölgd thennom som boed haffuer paa Gaardenn, Ther nest proffuede Halffuor paa Nerlaandt, sinn s. faders. oc moders ord, att den thid hun thientte paa forne Thoug, tha hörde hun thennom aldrig paa thale, eller kiere paa forne Nödetheig och hiondis marck, och om schiffte emellom forne Nödetheig och Allesuig, at begyndis fra Sorttediige och j Odtz aasenn, och ther i frann vdj Lillekronn, vdaff Lillekronn. j Wadtzendenn, och ald thenad marck norden for watnedt och neder j Snöregaardtz myer, och neder j et schar, östenn for Breduig, Disse forne ord, om samme schiffte, och att forne Nödetheig, med hindis marck, och helfften vdj Anderhoffue, haffuer liggidt wnder Gaardenn, saa lenge hannom minttis, sagde hand sig at wille giernne annamme thz hellige sacramente, paa samme ordsandingen at were, Thernest proffuede och Ragnilde paa Throffland samme ord, som forne Halffuordtz fader haffde sagd, och sagde sig at haffue giedt fæ, epther samme schiffte, thend thid hiondis s. moder bodde der paa Gordenn, Dissligeste prouede Thrugels paa Hoffder, och Samsonn paa Rognestad, theris s. faders ord, att the aldrig andit hörde aff hannom, ennd at forne Nödetheig, och hinndis marck, och helfftenn vdj Annderhoffue haffuer jo fölgid thennom, som boed haffuer paa Gaardenn j alle sinne dager, och hörde the aff theris s. fader, at enn wed naffnn Oluff Nielsön som bodde paa Gaardenn, haffde gaaendis thoe hester vdj Nödetheigs marck j laasse, paa thett. hand haffde thennom wisse, naar behoff giordes, for thend aarsags schyld, hand war en vfredmand, dog firede hannd. huercken thennom som bodde paa Thoug, eller nogenn andenn for marckenn som the ginge vdj, Ther nest proffued Oluff Thovessön, thend thid hand bodde paa forne Gaardenn, tha brugte hand och hanns grander forne Nödetheig, och hindis marck, och helfften vdj Anderhoffuenn, och aldrig hörde nogenn ther paa thale j nogenn maade, vnndertagendis, naar som theris anmarck (thz

er hester fæ och queg) kom hiemb vdj s. Engelbredtz ager eller eng, som tha bodde paa Thoug tha war the vdj hans minde, och forligtes med hannom ther fore, menn aldrig for forne Nödetheig, hindis marck eller halff Anderhoffue j nogenn maade, Thett thredie pruoffs breff, som 4 mend wdgiffuit haffuer, paa Thalgöe kirckebacke, thredie paaschedag anno etc. 93, epther Lauritz Sifftunsöns ord, som bodde paa Böe, som witnede for thennom, om forne Nödetheigs, sætterstöell at the mend paa Gaardenn boendis ere, thend brugt haffuer, och denn thid forschne Lauritzis fader, bodde paa Milling, tha wiste hand jcke eller andett hört haffde, end att forne Nödetheigs stöelle, haffuer jo liggidt och brugt werit, wnder forne goedtz fæ och boschaffs fremfurdrinng, och war theris beitte halpartenn Anderhoffuid, fra söenn, och saa op j Odtz aassen som samme thrende prouffs breffuer j thennom selff mz wijdere omstendighz om forklarer, huilcke threnmde prouffs breffuer, jcke saa retteligenn er jndfördt vdj theris dom, som thz sig burde, och som the vdj sig selffue formelder, och icke heller paathegnid, endog the haffuer werit oplest, for the 12 mend, thennd tid the förste ganng dömbde samme Nödetheig fra Gaardenn, Ther emod fremlagde Knud Engelbritzön paa Thoug, disse eptherschreffuenne 6 prouffs breffuer, thz förste som 3 mend beseigled haffuer anno etc. 87 wed Botholphi thid epther Aslagh Thoraldsönns ord paa Östhus, at hand haffde hört aff sinn fader, at her Oluff Nielsönn haffde schiff vdj söenn, som the menndte, at hannd lod röffue paa the Tysche. och andre wdlenndische, och ther de Thysche finge att wijde, huor hannd aatte hieme, tha thrued, och wndsagde de hannom, at wille giöre hiembsogenn paa hannom, thij begiered hand aff the mend paa Thoug, thend thid bodde, att motte holde tho hester mz forloff, vdj theris marck vdj fjedere och sidenn haffuer the Thalgöe mennd, altid hertil dags leigd af thennom paa Thoug, samme marck. men nu ville the haffue thz thill eigner, Det andet prouffs bref som 3 mend j lige maade, wdgiffuit haffuer, thend 4 dag Aprilis, och findis jngenn aars da-

tum ther hos jnndeholleendis epther een mandtz ord, wed naffnn Erich, om forne her Oluff Nielsönns thuennde hester som fore-siger, och thz schulle were forne Erich witherligt, att the paa Thalgöen. haffuer altid giffuid thennom paa Thoug greslije, men nu wille the haffue thz thill eigenn. Det thredie breff, som 3 mend wdgiffuit haffuer, anno etc. 93, thend 13 Martij epther Oluff Odtzenns beretninng, som thz schulle haffue hört aff sinn fader, om forne her Oluff Nielsöns hestebede som forscht staar, Dett fierde breff, som och 3 mend wdgiffuit haffuer, anno etc. 93 thennd 13 Martij epther Thorfinnd Thoraldsönn paa Bergöenns ord, som j lige maade formelder om her Oluff Nielsönns heste-bede, huilcke forne 4 prouffs breffuer her Jens Andersön, sogne-prest thill Strandtz gjeld, nu for oss bekiende ssig at haffue schreffuit, och findis icke, at ombudtzmenderne eller welbiurdig fru Beattis fuldmectige haffuer werit thillstede thend thid same prous breffue war thagenn,[1] Det femte prouffs bref som ssex mend beseigled haffuer ao etc. 93 thenndt 26 nouembris, epther Thore paa Thimslandtz ord, att hannd well dragis thill minde och offte aff hans foreldre, och andet godt folch hört haffuer, om forne Oluff Nielsönn paa Thalgöenn, att haffue holdit schiff i söen som fore siger, och haffuer holdit tho hester, med theris forloff paa Thoug, och the som paa Thalgöenn haffuer boed, haffuer leigd samme stöell af thennom paa Thoug, som thil-forenne i the andre prous breffue bemelder, Thet siette prous breff, som 3 mend besseigled haffuer ao etc. 94. hellig threfoldig-hedtz sönndag, epther Jonn Helliesönns och Anders Helliesöns ordt, som boer paa Öersdall, at the haffuer hört aff theris moder Helga (som endnu liffuer) sige, att hun thiente 8 sambfelde aar, enn mand, wed naffn Siuord paa Gaarden, forne Thalge, huilcken och brugte forne stöell Nöudetheig wed naffnn, och ald thend stund hun thienndte hannom, brugte hand forne stöell, mz theris forloff, wille och wenschaff, som bodde paa Thoug, och

[1]) Jfr. her nedenfor S. 360.

gaff thennom aarligen for græsleije j löb smör, och hans sönner som bodde hos hannom, wed nafna Aamund. och Börell paa Gaardenn i Thalge, gaffue och for theris anpartt. huer et pund smör, och förde iche nogenn, thill stöelle mz theris fæ och queg, förend thz war mz theris forloff, som bodde paa Thoug, Och epther att wij haffde randsagt thisse forne prouffs breffuer, da befinndis the wlouligen at were thagenn, dictet och schriffuit emod lougen och kongelige breffuer, i theris weder partis frauerelsse och emod the loulige heffder och odelswitner, som the paa Gaardenn, haffuer thill forne sætterstöell, Vdj lige maade, beklagid forne Jacob Holst, at thend thijd. forne 12 mend waare thil kallede, da war fru Beattis loulige ombudtzmand, eller fuldmectige, huerckenn steffnd. eller kaldit thill samme marckeganng, och iche heller war nogen aff samme bönder thilneffnd, paa hindes wegne. at gaa samme marckeganng, och forne bönder paa Gaardenn boendis ere, beklager, jcke att motte niude schudtzmaall. thil theris landdrot och ombudtzmend, och mendte for saadane och anndre aarsager, som her epther följer, j forne Jacobs schrifftlige forsætter, samme 12 menders dom, wlouligen at were thagenn. Dernest fremlagde forne Jacob Holst, et beseigled marckegangs breff, som 21 suorne mend j Ryefölchid, wdgiffuit och beseigled haffuer anno etc. 1595 thennd 3 dag Julij, som formelder thuert emodt forne 12 menndtz domb,[1] att the epther gammell prouff och widnisbiurd, som for thennom er kommid, haffuer gaaedt. och forfaridt thennd leylighz, som the best kunnde, epther theris forstanndt, och tha iche kunde fradömme Thalgöe forne stöell Nödetheig, epther forne prouff, som saa langsomelig thid haffuer liggid wnder Gaardenn, paa Thalgöe, menn samme stöell. att schulle ligge ther wnder, endnu jndtill saa lenge. att begge parthernne aff eigenne möder, mz theris gamble breffue och register, som the wille forsuare samme forne stöell mz,

[1]) Deslige Contrabefaringer omtales, saa vidt vides, intetsteds i Lovene, og maa vel have været ugyldige, uden i alle Fald som Bevismidler.

Och ther hos fremlagde, ett besegled prouffs breff, som 5 suornne mennd. paa Fisters kirckegaard, thend 3 dag jull, anno etc. 95. wdgiffuit haffuer, jndeholleandis att Siuord Ormsönn paa Fister haffuer hört. aff sin s. fader, at thend stöell som kaldes Nödetheig, liggendis sönder paa stranden, thend laa wnder Gaardenn, som ligger paa Thalge land. Och ther bodde enn herremand, wed naffnn her Goutte paa Gordenn, och brugede samme stöell i hans tid thill sin gaard som hannd bodde paa. wed naffnn Gaardenn, Sammeledis fremlagde Jacob Holst, et beseigled missiue bref som salig Christoffer Grönn. till Harrestad, fordum laugmand wdj Staffuanger, haffde thilschreffuit forbete erlig och welbiurdig Arild Huidtfæld a° etc. 96, thend 3 Junij, vdj huilckid breff, forne Christoffer Grön giffuer thilkiennde, at bönderne som boer paa gaardenn Thalge, er megenn wret weder farit, paa theris schouff och marck, som aff gamell thid haffuer liggid ther wnder, formedelst nogle fattige, wforstandige, vnge menndts widnisbiurdtz schyld, epther huilcke Morthenn Nielsönn laugmand vdj Staffuanger, dömbt haffuer, med nogle andre borgere ther samestedz, och jngenn aff Arild Huidtfeldtz ombudtzmenndt eller fuldmectige thil stede haffuer werit, och the bönder paa Gaardenn boendis er, jcke motte hinde schudtzmaall thill theris ombudtzmanndt eller fuldmectige her i landit, Och forne Christoffer Grönn widner effther sinn s. faders Niels Claussöns Gröns[1] ord, som war, nesten 100 aar gammell, den tid hannd dödde for 40 aar sidenn, och forne Christoffer Grönn: vdj lige maade selff haffuer forfaritt aff gamble breffue, som hand haffuer lest her j Ryefölekid, och enn deell selff forsögt, thi hand war offuer 60 aar gammell, vdj saa maade, at ther war en gamell ridder paa Thalgöenn wed naffn her Goutte, hand war Norgis drost, hannd satte Thalgöe, och bodde ther paa, hand brugte samme eigenn, och stöellede, thil sit fæ och queg, som er henn wed halfthre-

[1]) Formodentlig den samme Niels Claussön, som var Lagmand i Stavanger 1539. Dipl. Norv. I. No. 1094.

diehundred aar sijdenn, Epther hannom kom enn ridder, wed nafn her Oluff Nielsönn, som och war Norgis drost, hannd satte och Thalgöe, och bodde ther paa, och brugte ochsaa, the samme stöelle, schouff och marck. och eigendeeler, huicken sijdenn bleff slagenn aff the Tydsche wed bröggen j Bergenn, Sijdenn bodde hanns frue, paa samme öe. fru Kirstinne, hun war aff the Brader j Danmarck, saa foer hun ther fra, och sætte en paa samme gaard igienn, wed naffnn Morthen Josönn, och epther hanns död, kom höstru Inga, hunn bodde ther paa ald sinn alder, som war en gammell quinde, och alle disse forne haffde brugt samme marck, stöeler och eigendeeler, Ther nest fich salig Christopher Huidfæld samme gaard Thalgöe, och altid haffuer samme eigendeell liggid vdj rolig heffd, wnnder samme gaardt, mand. epther mand, jndtill for 3 aar for lidenne, thz er dömbt ther i fra. som forne missiue breff i samme sagh widlöfftigere formelder. Ther nest haffuer forne Jacob Holst och the bönder paa Gaardenn j begge parthernis neruerelse, for oss eschid, thisse eptherschne mendt, wedt nafn Oluff Biörnsön paa Nesse, Samson paa Ronnstad, Knud Gundersön paa Mellem, Biörnn Suenckesön paa Kylle, Orm Siuordssön paa Fister. Asgud Hansön paa Norem, Effuind Johanssön paa Westby, och Lauritz Siffiunssönn, alle boendis j Ryefölchid, och effther wij haffde formanidt, och adspurd huer, wnder theris höigeste ædt, at schulle witne, huis thennom vdj saandhz witherligt er, om forne Nödetheig, eller sætherstöelle och marck, tha witnede forne mend, huer for ssig, som her epther fölger, Först forne Oluff Biörnssön paa Nesse wed 70 aar gammell, at hand paa 7 aars tid, haffuer bood paa Gaardenn, paa forschne Thalgöenn, och er nu wed 22 aars tid, sidenn handt flötte och förde ther fran, at ald thennd stund, hand ther war boendis, tha brugte hanndt thennd stöell till Gaardenn paa Thalge, som kaldis Nödetheig, frelseligenn och wpaathalid aff nogenn, och icke hand firet, eller gaff thennom paa Thoug boendis var, nogid ther fore. och icke the heller war nogid begierendis, och haffuer s. Engelbret, som bodde paa Thoug, wist

hannom schiffte emellom forne Nödetheig, eller gaardtz marck, som war fra Raungswig, och op wnnder schouff breddenn, Sammeledis haffde hanns moder vmbtrentt – 50 aar sidenn, effther höstru Ingeridtz död, boed paa Gaardenn 4 aar, och aldrig war amagidt, eller paa thalid, samme ssæther stöell Nödetheig, i hindis tid, Vdj lige maade widnede forne Samsonn paa Rognestad, paa sine eigne, och sinn broders Throenad Aslagsöns weignne, (som nu ligger kranck) at theris fader Aslag Aslagsönn, som vmbtrendt — 50 aars tiidt sijden forliden, bodde paa forne Gaardenn, och brugte jordenn med forne stöole, sampt hindis marck, paa 3 aars tidt, at aldrig war amagidt, eller thalid paa ssamme stöell, j midler tid. hand thend brugte, och iche hannd gaff thennom paa Thoug, nogen gresleije therfore, och iche heller the war thend begierendis j nogenn maade, Jtem forne Knud Gunndersön paa Melem offuer 40 aar gammell, som er föd paa forne Gaarden, och hanns forældre thienndte höstru Ingerid, som bodde samme stedtz, och thiendte hand enn wed naffn Siuerd Assbiörnsönn, som bodde paa Gaardenn omtrendt 17 aar, att hannd aldrig hörde thennom paa Thoug begiere nogenn græsleije, aff forne sæther stöelle Nödetheig, som the brugte thill forne Gaardenn, Och samme tid thiendte j gaarde mz hannom enn wedt naffn Helga, som boer j Örssdalenn j Birckereim schibrede,[1] och mehnner at hunn mz rette iche annderledis schall bestaa, end som hand nu haffuer widtnett, vndertagendes the kannd haffue giffuit thennom paa Thoug nogid for at theris fæ. kannd haffue gangid jnnd paa theris ager och eng. Dernest forne Biörnn Suenckesönn paa Kylle, omthrentt 70 aar gammell, hanns fader var boendis 15 aar, vdj granndschaff mz Thoug, paa een gaard kaldis Fielle. oc hannd hörde aff hans fader forne Suenke, at ther boddc enn mand wed naffnn Ahnnsteenn paa Thoug, hannd aatte en sönn hedtt Assull, och Assull enn sönn wed naffnn Engelbret, som war theris fader, nu er

[1]) Annex til Hellelannds Prgd. paa Jæderen.

boenndis paa forne Thoug, och the samme 3 mennd. haffde boed, ald theris alder wdt paa forne Thoug, thennd enne effther denn anden, och aldrig haffuer werit nogen threttc, eller kiennd thennom thill samme stöelle marck Nödetheig, eller begierit nogen gres leije ther fore, Jtem forne Orm Sijnordtzönn paa Fister, wed 60 aar gammell, widnedt effther sinn faders Siuord Oelsönns beretning som er omtrendt 100 aar gammell, och enndan er j liffue. at forne Nödetheig, haffuer liggid j rolig heffd, wunder Gaardenn paa Thalgöe, och aldrig haffuer werit giffuidt nogidt i gresleije eller for fiskerij thill Thoug ther fore i nogen maade, forennd nu wed 20 aars tid sidenn, at forne Rasmus paa Thalge, haffuer giffuit nogid for theris fæ, motte gaae med fred, och icke slaaes eller driffuis ther aff marcken, dog icke haffuer giffuit nogid for Nödetheigs stöell. eller marck j nogenn maade. Thernest witned forschne Assgud Hansönn paa Norem j Sterneröenn epther sinn quinndis moders ord, wed naffn Ranndj som er wed 70 aar gammell, hunn er op född j granndschaffuit, och boddo paa enn gaard kaldis Hoffde, i mange aar, at Gaardenn paa Thalge, haffde friedt och frelst sommer bede, thill theris fæ, paa forne stöell Nödetheig, och aldrig var aff nogenn formenndt, eij heller kiiff och threte therom, som hunn wiste aff, eller hört haffde, Effuinnd Johanssön paa Westbye, paa Finnd öen, wed 100 aar, som er födt j granndschaffuidt, och haffuer werit hos hanns foreldre, paa Vstcböe paa Thalgöen, och aldrig handt haffuer hörtt anndit aff sinne forældre, ey heller sselff witherligt er, wden Nödetheigs stöell haffuer liggidt wnnder Gaardenn paa Thalgöenn jndtill nu nyeligenn at the bönder paa Thoug, haffuer begynnd, att threlte ther paa, och for nogle aar sijdenn, at her Marckus paa Findöenn begiered prouff, aff Knud paa Thoug, at ther war jngen marck, emellom Allesuigs marck, och Thougs marckh, da haffde forne Effuind suaredt, at Nödetheigs marck laa ther emellom, thersom presten haffuer ladit schriffue, nogid anditt prouff ther om, tha will hand iche were thz bestandigt eij heller haffuer anderledis witnedt mz han-

nom, end som fore ssiger, Der nest witnede Lauritz Siffuennsön paa Opsall, om pas 70 aar gammell, epther sin s. faders ord, som war wed 100 aar gammell, och som hannom selff witherligt er, att ther aldrig haffuer werit nogenn paathale, eller klage paa Nödetheigs stöell eller marck, förennd nu the wage mend paa Thoug, thet begönt haffuer, menn the paa Gaarden klagede altidt, att the Thougsmenndt bette for thidlig om aarit,[1] förend the paa Gaardenn boendis, war, kommenn ther offuer mz theris fæ, Dernest haffuer forne Jacob Holst, her for oss fremesskid, thissze epthersehreffuenne bönnder, boenndis paa Gaardenn, wed nafnn Rasmus Oelsönn, som ther paa haffuer boed 22 aar, Oluff Nielsön. som haffuer thienndt och boedt ibid. 26 aar, Christoffer Joensönn, som haffuer boed ther paa j 12 aar, och Hinnrich Lauritzönn paa thz fierde aar, och thennom for mahnnidt och adsparde, wnder theris höigeste æd, om the nogenn tid haffuer giffuit gresleije eller landschyld, aff forne Nödetheigs stöelle, schouff marck. eller fischerij, thill forne Thougs bönder, huor thill the nu alle sambdrecteligen och huer for sig suarede, att the aldrig haffuer giffuit thennom paa Thoug, nogenn leije, huerckenn for Nödetheigs schouff, marck, græs ganng eller fischerij, wdenn huis korn the haffuer giffuit thennom, som först ehr for 20 aar sidenn: er for thend aarsage, att theris fæ ther aff Gaardenn, motte gaa friedt och felligt ther paa marckenn, at thett icke schulle for jagis, foruildis eller komme thill schade, och forne Thougs folch schulle forhielpe, och see thz thill beste. effther dj the bönnder paa Thalgöenn, jcke ere ther saa nær hoes boendis, och forne Oluff Nielsönn at haffue boed paa Gaarden, ij 2 aar, förennd hand gaff thennom paa Thoug, vdj saa maade nogidt for sit fæ, och hannd iche wiste nogenn, som haffuer boed

[1]) Hvor tidlig paa Aaret man skal fare til Sæters se G. L. 81. M. L. VII—40. Chr. IV. L. Landslb. c. 39. N. L. 3—12—12; der dog alle omtale det Tilfælde, at der er Sameje i Hjemmarken, og derfor befale, at man skal drage til Sæteren.

paa Gordenn, att haffue thil forne saaledis giffuit noget thill Thougs bönder, for theris fæ, forennd hand thz sselff begönnt haffuer, wdenn sinn landdrottis willie och samtöcke, huilchid the nu wed theris æd huer for sig stadfestedt vdj sanndhz at were, som fore ssiger, Och epther att wij alle disse forne begge parthernis prouff och widnisbiurd haffde grandgiffueligenn offuer læst paa Gaardenn, da haffuer wij thennd 21 Nouembris begiffuit oss paa aasteden, forne Nödetheig, som samme thrætte haffuer sig begynt, louligenn foresteffund. begge parthernne, sampt the laug rettismenndt, eller dombsmenndt som haffde werit vdj forne thuennde dommer, om Nödetheigs marck och eigenndom, huiloke domme, ere emod huer anndre, och ther foruden haffuer konng: Maitts: fougidt j Ryefölcke paa begge parthernnis wegnne thillneffnnd andre 12 wuildige, och wpartiske, laug rettismend wed naffnn Jacob Knudtzönn paa Byrre, lennsmannd j Sæböe schibredt, Biörnn paa Söreböe Clemmidt paa Nordbye, Seuad paa Förre, Endre paa Norem, Assgud ibid. Thorgier paa Galte, Niells paa Galte, Orm j Buckenn, Sijword paa Norhus, Annders paa Vbbe, och Oluff j Schyrestad, suornne laug rettismennd j forne Sæböe och Husche schibreder i forne Ryefolchid, Och epther att wij, ennda haffde offuerhört 4 beseigled prouffs breffuer, som her Elling Simonsön nu lod oplæse, som alle ere wdgiffuenne anno etc. 1593, som forne her Ellings foremand, præst thill forne Finndöe gield, her Marckus Mogenssön haffuer thilsammen dictedt, om Allesuigs och Nödetheigs marck och eigenndom, huilcke breffue finndis wlouligenn at were witnedt, dicted och schreffuit, vdj wedderpartenns frauerelsse, som widere herom formeldis vdj thette wort breffs beslutning, huilche sidste 12 menndt, med enn part aff oss, och enn part aff the bönnder, som tilforne haffuer gaaedt marckegang, sampt böndernne paa Gaarden och Thoug boendis ere, nu paa nye ere wdgaaenn och besichtz samme marckeschiell, emellom forne Nödetheigs stöele och marck. paa thennd enne, och Allesuigs sampt Thougs marck och eigenndomb paa thennd andenn part, epther forbe-

melte, erlig welbiurdig manndtz Axssell Gyldenstiernns schrifftlige befalning, paa höigbete konng: Maietts: weigne.

Da befunnde the 20 gamble, kiendelige, och loulige marckestenner, emellom forne marcker och eigenndomme, och ther fore dombde the forne 12 menndt,[1] forschreffuenne Nödetheigs marck oc eigenndomb, epther forne marckestenner, och epther theris loulige widnisbiurd, om heffdenn wnnder Gaarden paa Thalgöenn, som nogle hunred aars thid tilfornne, ther haffuer wnder liggid amagelöst, som forne sidste 12 mendtz beseiglede domb, ther om widere forcklarer, och vdj samme marckegang, er befundet, at forne Thougs bönder haffuer thill vplict, forhuggidt enn egeschouff, som hörrer Nödetheigs marck thill, och siges att the bönder paa Thoug, haffuer mesteparten for thennd egeschouffs schyld, begynndt samme thrette (som nochsom paa kiennder) thennom selffue thill nytte och gaffnn, som konngenns fougid j Ryefölche, nu beclagitt, thenne schouff schade at were schiedt, emodt höigbete kong: Maitts: forbudtz breffue, och wdenn fougdenns widschaff och forloff j alle maade, epther et andet beseigled breffs liudelse, hannd ther paa aff oss bekommid haffuer, Thernest fremlagde forne Jacob Holst, enn beseigledt dom, som Morthenn Nielsönn, laugmand vdj Staffuannger sampt borgemestere och raad ther sammestedtz, vdgiffuiidt haffuer, anno etc. 1596 denn 22 Martij paa Staffuangers raadstoffue, emellom the bönder paa Thoug och the paa Gaardenn boendis ere, huilckenn domb j sin beslutning formelder, att the bönder paa Gaardenn boendis ere, som finndis at haffue giort emod thend förste 12 menndtz dom, schulle böde huer for sig domb roff. och saa for the haffuer giort emod fougdenns forbudtzs breff, och sammeledis for wold, eller laanndnam. och the, som paa forne Thoug boer, eller her epther boenndis worder, aldelis schulle haffue thennom epther samme domb at relle, ald thend stunnd denn wed mact staar

[1]) Man mærke sig dette Udtryk, hvoraf man ser, at endnu paa denne Tid bevaredes den Form, at Lagrettesmændene dömte om det Faktiske.

som forne laugmandtz domb. j ssig selff ther om wijdere forcklarer, och ther hos fremlagde forne Jacob Holst, huis gamble adkompst breffue, som hanns herschaff haffde paa samme godtz, först forne Her Oluff Nielsönns ridders thennd tid höffuidtzmannd paa Bergennhuus, hans beseiglede pergamenndtz kjöbebreff, wdgiiffuidtt sancte Priscæ dag, anno etc. 1451, jnndehollenndis at Thore Gaardtzönn, och Thorgeir Aannunndtzönn, medt Catharina, Gaardtz dother[1] hanns quinde, haffuer sold forne her Oluff Nielsönn, thrye menndtz werck j den jord Gaardenn, med eigenn och odell, lotter och lunder,[2] smaa och store, jndenn och wdenn gaardtz, som wnnder forne Thalge jord ligger och liggidt haffuer, jtem et andit her Oluff Nielsönns kjöbebreff, wdgiffuit anno etc. 1450. paa sanctj Michelsdag. lydendis, paa tho menndtz werch paa forne Thalge, som war kiöpt aff Aslag Östennsön, thill thett thredie, nogle adkompst och kiöbebreffue, som salig Christoffer Huidtfældtz börnns fuldmectige, haffuer bekommidt paa forne jordt. aff Niels Botholffsönn anno etc. 1569. som forne breffuer. j thennom selff med wijdere omstenndighedt forklarer, etc. Och ther hoes lod forne Jacob Holst, oplesse nogle schrifftlige artickler, och forsætter, annrörenndis, emod thennd förste 12 menndtz domb, med huilche the haffuer franndombt, welbiurdig. fru Beatte, hindis grunnd och eigenndomb, Först haffuer the 12 mennd. ladit jnndföre, vdj therris domb, att begge parthernnis prouff, och witnisbiurd, schulle lige eens formelde, vdj

---

1) Uden Tvivl ere disse 2 Börn af Gaard Thoressön paa Gauta-Talgö, g. m. Ramborg Knutsdatter, Söster af Hr. Ögmund Finnssöns Frue, Katarina Knutsdatter. Denne Gaard var vel atter en Sön af den Thorer Köger, der gjorde Paastand paa Arv efter Hr. Ögmund. Men 1409 (Dipl. Norv. I. No. 619) afstod Gaard al sin og Hustrus Arveret efter Hr. Ögmund og Fru Katharina til Kong Erik og Norges Krone. (Jfr. Saml. til N. F. og Sp. Hist. III. 591).

2) ɔ: med hlutum ok hlunnindum — med til- og underliggende Herligheder.

mening och beslutningen, att her Oluff Nielsönn, med offuermagt schulle haffue jnndförd sinne hester, och the paa Thoug ther offuer at were kommenn fra theris march. Der thil suarid for^ne^ Jacob Holst, at hannd jcke nogenn stedtzs. kannd befinnde, eblanndt the prouf och widniisbiurd, som hannd paa hanns hosbonndis wegnne haffuer fremfördt, saaledis at were proffued, menns lige thuertt emod. alle therris prouff, som hanns wedderpart fördtt haffuer, huorfore hannd menner, sinn hosbonndis prouff, wranngeligenn at were forcklarid och wdtyedt, thennom paa Thoug thilbeste, at winnde hanns hosbondis grunnd och eigenndomb medt, och hanns hosbonnde thill schade och affbreck, paa hinndes eigenndomb. och ther wdoffuer at were schied forkort och wrett, Thil thett anndet, att the haffuer jnndfördtt vdj theris domb at her Oluff Nielsönn war denn förste, som haffuer brugt samme setterstöell. thill Gaardenn, Deremod menner for^ne^ Jacob Holst, sig nochsom at haffue beuist samme sætterstöell. at haffue werit brugt thill Gaardenn lanngt för her Oluff Nielssöns thid, aff enn ridder wed naffnn her Geutte som fore siger, och ther fore menner, saadanne theris prouff w nögactige at were, och iche mz rette burde at komme hanns hosbonnde thil schade, paa sinn grunnd och eigenndomb, j nogenn maade, Jtem som the wijdere haffuer jandförd j theris domb. om her Oluff Nielsön att hanndt for thuennde aarsager, schulle haffue jndsætt samme heste paa for^ne^ Thoug, paa thz hannd wille haffue thennom wed handenn, at wndflye och römme med, naar the Thydsche wed bröggenn j Bergenn. wille ssette epther hannom, etc. huilckid prouff for^ne^ Jacob Holst, mehnner wthroeligt, eptherdj for^ne^ her Oluff Nielsönn, samme tid war Norgis drost, och höffuidtzmand paa Bergennhuus, och kunde well nærmere hos Bergenn haffue bekommidt wnndssætninng at flye med end the tho greshester, vdj Thougs marck, som war 13 eller 14 mille weijs fra Bergenn,[1] och therfore menner for^ne^ Jacob, at the

[1]) Dette synes ogsaa rimeligt nok.

med saadanne prouff, jcho kunde winnde nogenn god mandtz grunnd och eigenndomb i fra. Thill thz fierde, finndis paa forne Thalge, thuende andre gaarder forwdenn hanns hussbondis, och enn huer gaardt. haffuer sinn stöell offuer fiordenn, liggendis hos thend stöell Nödetheig, som haffuer liggidt thill hanns hosbondis gordt. och lige som Thalge gaarderne ligge paa rue, epther huer andre, saa findis och enn huer sinn stöell. at ligge hos hinn andenn, offuer fiorden, och epther dj the ssiger, at her Oluff Nielsönn, med offuermagt haffuer thagid sinn stöell thill, wille hand gerne wijde, huem ther haffuer thagidt the anndre stöelle thiill forne thuennde gaarder, och huorledis the motte were ther thill kommenn, Och epther samme thuennde gaarde, beholder theris stöelle, och gresmarck. och som hanns hosbonndis jord. er thend störste gaard. och giffuer mest vdj lanndschyldt och kunnde holde, til foders om winntherenn. wed hundrede nödt. menn om sommerenn thill gres nepelige kunnde föde fierde partenn ther aff, epther the sidste 12 menndtz granndschinng och besichtning och therfore mehnner forne Jacob Holst, sinn hosbondes bönder at were skiedt wretth vdj, att the erre wed theris stöelle och græsmarck. aldelis affschilde och frandömbt. Thill thet fembte, effthordj forne Jacob Holst, jcke kannd befinnde, sin hosbonndis ombudtzmannd, eller fuldmectige, louligenn at were steffnnd och kaldit, thill thenne theris förste marckeganng, thj meener hannd, thennd theris domb och marckeganng wloulig at were giort. Thill thet siette, epther som Morthenn Nielsönn. laugmanndt vdj Staffuannger, jcke aldennisto haffuer dömbt. forne Jacobs hossbonndis bönnder paa Thalghöenn, j stor pendinngs forthabelse, menn och saa wnderstaaedt sig, att dömme paa hinndis grunnd och eigenndomb,[1] menn eptherdj forne Morthenn Nielsönn, haffuer werit thennd, som haffuer furdrit och dreffuit paa samme marckeganng, och wdenn thuiffll well wiste. att wedderpartenn jcke war louligenn steffnd och

[1]) Her menes vel den anden Dom af 22 Marts 1596, se ovf. S. 353.

kaldit, thill nogenn marckegannggh. som manndt wijdere. vdj dommenns jndehold. kannd forfare, aff forne Morthenns giennsuar, thij mener forne Jacob. at thenne forne Morthenns domb. jcke bör. at komme hanns hosbondis thiennere eller bönder thill schade, eij heller hans hosbonnde, thill affbreck paa sinn eigendomb j nogenn maade, Och thill beslutninng. paa disse forne forsetter, giffuer forne Jacob Holst thillkiennde, att epther som hannd haffuer fört nögactig prouf. och beuisning, och medt. sinn hosbondis gamble jorde breffue, kannd beuisses (som hannd mehnner) samme Nödetheigs stöllsmarck att haffue liggid thill Gaardenn. jcke aldenniste j sexthie winnthers hefld epther Norgis loug.[1] men lanngt offuer the halffandit hundrid winnther, och jngen haffuer kienndt, eller wist at kiende sig thill samme stöelsmarck, och jngenn nogenn tid haffuer formehnnidt de mennd paa Gaardenn, thend at bruge, med schouff. marck, fischerij och anndit mehre, huad som i samme stöels marck. jnndbegrebid er, förennd nu. enn slackid tid forledenn. att disse thuennde vngemennd paa Thoug, thet begyndt haffuer. och ther fore ssætter forne Jacob Holst vdj rette om saadann lanngsommelig roligh hefld, jche bör at were, wed sinn fuldmagt och samme stöelsmarck efflher som thenne er omkring satt, med marcke stenner, at ligge och fölge. wnnder forne Gaardenn her efflher som, denn aff arildtz thid, giort haffuer.

Thill denn förste och andenn forne Jacobs fremsett, om the prouff og widnissbiurdt. som iche retheligenn er jnndförd. vdj theris domb, suaridt forne Josep. paa Walem, och hannss medbrödre, at denn thid the affsagde samme dom om forne Thougs marck, da bleff begge parthernis prouffs breffuer, anndtwordit thill forschne Morthenn Nielsönn, och the bethrodde hannom samme dom at schriffue,[2] ther som nogid ther wdj er for-

[1] Se M. L. VII—61.

[2] Dette maa have været en aldeles privat Bistand, thi Lagmanden kan ikke have deltaget i den förste Markegang som Dommer. Desuden var han inhabil. Lagmandens sednere Tilsvar viser ogsaa, at han ikke

seedt, at samme prouffs breffuer jche retteligenn war jndfördt, som thet sig med rette bör, da meendte the att hand war plichtig at suare ther thill efftherdij hannd er theris öffrighz, och bethre kunnde forstaa sig. paa samme prouffs breffuer ennd the som dömbt haffuer j samme sag etc. Thill thett siette och sidste forne Jacobs forsæt som forne Morthenn Nielsönn ann rörenndis er, om thend sidste domb. som hand wdgiffuit haffuer vdj Staffuannger j samme sag, suarid nu forschne Morthenn Nielsönn, som och enn ganng paa Gordenn thilfornne, at hannd iche wed anndit, end hannd haffuer dömbt epther lougenn i samme sag, och thersom the förste 12 menndt haffuer dömbt wrett, om forne marckegang, tha war thet iche hanns schyld, fordj thennd thijd, the waare paa forne aastedt med hannom. och epther the haffde gaaedt samme marckeganngh, da igienn komme the thill hannom paa marckenn, och affsagde ther. samme theris dom, förennd the haffde nogidt med hannom ther om raadslagidt. for huilckidt hannd och samme tidt haffde theennom thiltallidt, att the haffd. werit for hastige med samme domb att affsige. och ther som the thilfornne haffde willidt raadslagid med hannom, schulle hannd anderledis haffue forhandled sagen emellom begge parthernne, om samme eigendomb. huilckidt forne Joseph, med ssinne medbrödre, nu jche benecte kunnde. saaledis att were sig thill-dragid. Och epther at wij haffde paa thett flittigste raandsagid samme sag baade epther leffuenndis röst. och schrifftlige widnisbiurdt, och berettninng, som alle partherne nu for oss fremlagde, da befanndis först vdj sanndhz, effther som begge parthernne nu ssielffue for oss. jcke benechte kunnde, at thennd thijd, thennd förste marckeganng war giort, epther Stranngе Jörgensönns, och her Ellinngs befalinng, da war welbiurdig fru Beattis

NB. Conclusio.

---

kan have deltaget som Dommer, da ellers jo hans Mening vilde gjort Udslaget, hvad han her benægter. Som ovf. S. 338 anfört, mödte han paa Munkelivs-Klosters Foged Strange Jörgenssöns Vegne, men har da vel ved sin Auktoritet faaet Mændene til at dömme som han önskede det.

fuldmechtige, huerckenn louligen steffnd. kaldit eller neruerenndis tilstede, at suare thill samme marckegang, och the prouffs breffuer, som fruenns bönder paa Gaardenn, haffde for the 12 mennd samme tid, jcke bleffue jnndförd. i theris domb, eij heller paa theguuidt, enndog the bleffue op leste paa aastedenn. paa forne Nöude theigh, epther samme dombs jnndehold, och formeldis vdj samme 12 menndtz domb, att begge parthernnis widnisbiurdtz breffue, formelder lige eens, vdj mening och beslutning, epther som gamble folch. baade mend och quinder haffde beuitnedt, och aff theris forældre hört haffuer etc. mannd epther manndt, som samme 12 mendz domb, mz mere omstendighz, jnndeholder, paa huilckenn forcklaring, the 12 mennd haffuer funnderit theris domb, huilcked med frw Beattis prous breffue tilfornne, saa och nu med gamle leffuenndis menndtz prouff, langt anderledis er befunndit, som nu thagenn ere, i begge parthernis neruerelsse och paahörelsse, louligenn foresteffnde, Men huis prouffs breffue som the bönnder paa Thoug, eller forne her Markus thilforne thagid haffuer, finndis jche fru Beattis fuldmechtige, att haffue werit ther thill kaldit, ey heller louligenn thaget, och forne Thougs bönnder eller prestenn, nu iche nogen aff samme gamble menndtz, eller quinnders personer kunde her for oss. fremföre, som theris prouffs breffuer wille were bestendige, Och ther fore finndis samme breffuer, at were thagén emod Norgis loug, j mannge artickler, offuer huilche artickler höiglofflig salig konng Frederich thennd andenn med gudtz naade med hans Matz. elskel. Danmarckis riges raad, epther mennige norsche adels egenn begiering. haffuer ladit wdtgaae, som till enn beslutninng offuer lougen (om saadanne sager) et obedt beseigled breff daterit paa Kronneborg ao etc. 1582 thennd 18 Februarj, som eblanndt anndre artickler formelder, skall och jngenn widnissbiurd her effther maa thagis offuer nogenn, som gielder paa liff ære eller godtzs, wdenn at the selffue. som thz annrörenndis er, ere ther louligenn thilsteffnde, eller neruerenndis tilstede, och jngenn prester epther thenne dag, at schulle thage, eller

schriffue nogle windesbyrdtz breffue, eller nogenn anden benckebreffuer, wden baade fougdenn och lensmanden ther med omgaar, efftther lougenn,[1] emod huilcke artickler forne presteanns, och the Thougs bönders breffue findis meste parten at were thagenn, dicht och schreffuen. saa att the therfore jcke kunde actis. eller holdis, wden for benckebreffuer epther höigbete konngelige breffs jnndehold. och forne förste 12 mendtz domb, som epther saadane wlouglige prouffs breffuer dömbt er, jcke her epther at schulle komme forne fru Beattis eigendomb. och gammell heffd. thill hinnder, eller schade. i nogen maade etc. Menn huis schade som forne frw Beatte, eller hindes bönder her paa Gaarden ther offuer. formedelst samme förste domb haffuer liedt. eller och huis schouff schade the Thougs bönnder, haffuer giort, paa Nödetheigs schouff och marck. emod höigbete K. M. forbudtz breffue, som nogle aar sidenn forledenn ere forkynndett her i Ryefölckid. saa well. som j andre omliggenndis leener, om eige schouffuer att forhugge, thett aldsammenns haffuer wij opsætt, at forne Jacob Holst. och K. M. fougid i Ryefölchid, jndsteffner thennom. for theris eigedt laugthinng,[2] och ther söger sagen mz thennom thill lougsens ennde, baade paa kong. maietts. och saguolderens wegne, Mens huad belangendis er forne Jacob Holstis forsætt, om Morthenn Nielsöns laugmanndtz domb i Staffuannger, ther om befinder wij vdj lougenn, vdj thingfarbolch[3] at jngen schall dömme paa laugmanndtz domb. wdenn kongenn, eller huilchen hans Maitt. ther thill forordnendis worder, thy wnderstod wij oss iche nu, at dömme paa

---

[1]) Vistnok menes den norske Adels Privilegier, dat. Kronborg d. 14 Febr. 1582, (Paus Frr. S. 392) der har næsten ordlydende det samme. Bestemmelsen er gjentagen i Chr. IV. L. Tingfb. c. 4, der for övrigt saa godt som er udskrevet af den nyere Landslov. Nogen Forordning af 18 Febr. 1582 kjendes ikke.

[2]) Her var nemlig Stavangers Lagmand ikke inhabil.

[3]) M. L. I—11 cfr. 4.

hanns sag etc. mens K. M. fogid vdj Ryefölckid, som themnd sag ahnnarörenndis er. haffuer loffuidt vdj midler tid. jcke at wille forfölge. for^ne fru Beattis bönnder, efflher for^ne laugmanndtz dombs lindelsse. Thill widnisbyrd wnader wore signether, Actum Thalgöe. aar och dag som forschreffuit staar etc.

[Sex Segl paatrykte Traaden, hvormed Dommen er sammenhæftet, i Vox under en Papirstrimmel].

Fölgende Paaskrifter med andre Hænder:

Beslutning aff denne domb, bleff lest paa Hæssby fierdings ting stuffue den 9 May 1648: huor mennige bunde lensmand i Ryefölche, med en deel aff almuen vahre for samblett.

Thomas Christenssen,
egen haand.

Lest paa Hessby schatteting denne dombs beslutning for en deel almue aff Findöe Housche og Asche schibreder som der til stede war den 1 Jullj 1651.

Thomas Christenssen.
Egenhaandt.

Wehret vdj rette paa Nödthig, som ehr stölls march vnder Gaarden paa Talg Öen for tolf mens, som da retten betientte den 9 October 1652.

Thomas Christensen.
Egenhaandt.

XV.

Nye Bidrag til Kalmar-Krigens Historie.

(Meddelte af Chr. Lange).

Det er almindelig bekjendt, at Kong Gustaf Adolf af Sverige under den saakaldte Kalmar-Krig 1611—1613 i fremmede Lande lod hverve to Corpser, og at det ene af disse under Oberst *Georg Sinclair* fra Romsdalen trængte ind i Gudbrandsdalen, hvor det af Bönderne blev ödelagt ved Kringelen 24 Aug. 1612, medens det andet under *Johan Mönnichhofen* eller *Munkhaven*, efterat have plyndret paa Söndmöres Kyster, seilede ind Throndhjems-Fjorden, og efter et forgjæves Forsög 19 Juli 1612 paa at overrumple Throndhjems By, gik i Land i Stördalen, hvorfra Skibene uden at angribes seilede hjem, og derpaa over Jæmtlandsfjeldet lykkelig ankom til Stockholm. Vi kunne herom henvise til Slanges Christian IVdes Historie I. 312. 352—354. (Schlegels tydske Bearbeidelse 552), men fornemmelig til J. Chr. Bergs Indledning til de i Saml. til Norske Folks og Sprogs Historie III. 219—260 meddelte Aktstykker angaaende denne Sag. Hvad her fölger er ikkun et Supplement til disse sidste, og har været Slange bekjendt, men er ikke forhen trykt. Det angaar Tiltalen mod Lensherren *Steen Bilde* og mod *Jæmterne;* den förste beskyldtes for Forsömmelse og Uagtsomhed, de sidste for Frafald til Sverige og Landsforræderi. — Til hvad der i Samlingerne (anf. St. S. 227. Anm. 2) er anfört om *Steen Jenssön Bilde* eller *Bille* til Billesholm i Skaane, der fra 1601—1613 havde Throndhjems Len, Jæmteland og Herjedalen i Forlening, kan her kun föies, at han var födt 1565 paa Visborg paa Gotland, hvor hans Fader Jens Claussön Bilde, en Sön af den i Norges Reformations-Historie mærkelige Hr. Claus Bilde, da var Lensherre, og at han i sin Ungdom studerede ved udenlandske Universiteter, samt i sin Tid skal have gjældt for en lærd Mand. Om hans Sygelighed paa Kalmarkrigens Tid, især i 1611, afgive de i Saml. trykte Breve tilstrækkelig Oplysning. Hans Dom, saaledes som den nedenfor er aftrykt, lyder kun paa, at han har forseet sig og derfor bör staa Kongens til Rette, men paa Grund heraf skal Kong Christian IV. have paalagt ham i 3 Aar at opholde sig udenlands, og tjene udi Krigen, hvor Krig var, og da han desuagtet opholdt sig hemmelig hos sin Slægt i Jylland, blev han sat

paa Dragsholm Slot (nu Adlersborg) i Sjælland, hvor han skal have tilbragt 17 Aar. I denne Tid var det vel, at han digtede forskjellige Psalmer, hvoraf nogle haves trykte i Brandts og Helwegs „Danske Psalmedigtning" (Kbhvn. 1845) I. 217—223. (jfr. det samme tilföiede Omrids af Forfatternes Levnetslöb S. 30). *Steen Bildes* adelige Slægt uddöde med hans Brodersön Rigsmarsken *Anders Bilde*, der faldt ved Forsvaret af Frederiksodde (Fredericia) 1657.

De her meddelte Aktstykker ere fölgende:

1. Christian IVdes Ordre til Steen Bilde og Jens Bjelke angaaende Krigen med Sverige, dat. 4 Marts 1611. (Afskrevet af „Norske Tegnelser" III. 407 a — 408 b.)
2. Sammes Ordre til Samme om Throndhjems Forsvar m. v., dat. 27 Juni 1611. (Sammesteds fol. 424 a — 425 b.)

3—6. Fire Udkast angaaende Klagepunkterne mod Bilde og Jæmterne og Uddrag af hvad derom er oplyst. Disse Dokumenter findes i Justitsministeriets eller det forrige Danske Cancellis Archiv i Kjöbenhavn, ere skrevne med en og samme Haand og fulde af Rettelser og löse Optegnelser. De maa saaledes antages for at være Actors, kgl. Secreterer *Tyge Langes* egne Optegnelser og Extracter af den Sag, han af Kongen var paalagt at före mod de Tiltalte.

7. Herredags-Dom over Steen Bilde, afsagt i Kjöbenhavn 11 Juni 1613. (Efter Klevenfeldts Afskrift af Rigens Dombog, bl. Klevenf. Saml. i det danske Geheimearchiv).

Den Tids forvirrede Retskrivning har jeg anseet unödvendigt at gjengive.

1.

Steen Bilde og Jens Bjelke finge Brev adskillige K. Maj. Befalinger, i Throndhjems Len at udrette.

Christianus quartus.

Vor Gunst tilforn. Vider, at eftersom vi nogen Tid forleden have ladet vores aabne Patenter og andre Breve indskikke udi Sverige til Rigens Raad og Stænderne der sammesteds, og derudi tilkjendegiven den store Uret og Indtrang, som Konnig

Carl udi Sverige os og vore Undersaatter baade udi Östersöen saavelsom udi vort Rige Norge i Nordland og Vaardehus Len tilföier, med naadigst Begjæring, at slig Indtrang og Uforrettelser maatte vorde afskaffede, samt denne hosföiede Commination, saafremt det ikke skede, da foraarsagedes vi til at bruge tjenlige Middel, ved hvilke slig Uret kunde forhindres, eftersom vore paa Tryk udgangne Patenter videre indeholder. Saa have vi siden den Tid trende Skrivelser fra höibte konning udi Sverige bekommet, og deraf forfarer ingen Forhaabning at være paa Færde, at höibte Koning sin begyndte Indtrang virkeligen skulle ville afstaa. Af slige Aarsager have vi med vore elskel. Rigens Raad endrægteligen for raadsom anseet og besluttet at paaföre höibte Konning udi Sverige en aabenbar Krig og Feide, dermed at erholde vore Rigers Regalier, Höihed og vores kongl. Reputation, og at beskytte vore Undersaatter for Uret, og ligesom samme Konning os og vore Undersaatter, efter vores Værste tractere, saa ville vi i lige Maade med Krigsmagt det vedergjöre, tilbagedrive og hans K. det retsindeligen betale, saa vidt Gud almegtigste os Lykke og Magt dertil givendes vorder. Og til dette vort Forsæts yderligere Effectuering ville vi, at vore Undersaatter udi Throndhjems Len skulle udgjöre ij.m (ɔ: 2000) Mand Fodfolk, hvilke engang udi Juni Maaned i det seneste skulle begive dennem over Jæmtefjeld ind udi Jæmteland, og der siden (have) et stadigt Feltlager, og skulle saamange dygtige Folk i Jæmteland er at opdrive ogsaa udi samme Lager sig begive, og forsvare vore Undersaatter, saa de Svenske med Mord og Brand dennem ingen Skade tilföier. Og naar Leiligheden tilsteder skal samme vore Folk gjöre Tog og Indfald udi Sverige til de Steder, som næst hos dennem ere liggendes, og slig Afbræk med samme Indfald Fienden gjöre, som det meest dennem er muligt. Men paa hvad Sted Leigeret skal være, det stiller vi til vor Lensmands egen Betænkende. Den anden Rest af Almuen, som hjemme bliver, skal flittig advares at tage sig vare og gjöre Modstand, om de Svenske igjemmel Herdal eller paa andre Ste-

der af Fjeldene understod dennem Indfald i Norge at gjöre. I lige Maade skulle alle de, som hjemme sidder, hjælpe at beselde eller Kost give dennem som uddrage i Leding efter Ledingsbalkens Indhold. Og skal vor Lensmand tilsee, at det dermed gaar ligeligen og ret til, og at ikke Fogder eller Skrivere derudi formeget raader og ved Skjænk og Gaver, som de pleier paa somme Steder at tage af en Part Bönder, ikke foraarsager Uordning og anden Misforstand.

Naar vores Lensmand opdrager, da skal forordineres, hvorledes Trondhjems By bedst kan forsynes udi hans Fraværelse baade med Vagt udi Byen, ved Broen, ved Skandserne og udi andre Maader, saa at af Uagtsomhed eller Forsömmelse intet sig tildrager. — Vi ville og at forno vor Lensmand paa Trondhjem selv udi egen Person skal fölge Leigeret, altid være nærværendes tilstede, og som et Hoved og Principal over Leigeret at raade og commendere. Og næst forne vor Lensmand skal Du Jens Bjelke have Commendament. Hvad andre officia belanger, som Capitener, Hövedsmænd og andre Underofficierer, da maa tages af de bedste Mænd af Byen og af Lenet, hvor de findes, saa Krigsfolket bliver deelt under visse Fenlin og Capitener, og at hver Compagni fanger sin Hövedsmand. Feltskyt det faaer vor Lensmand vel Raad til af det, som er paa Gaarden. Hvad Fenle er anlangende, da maa Bönderne dennem selv bekoste, om de dennem forhen ikke haver. Naar altingest er forordineret, maa ikke forsömmes at lade os derom vide Besked. Herefter I Eder skulle have at rette. Befalendes Eder Gud. Hafniæ 4 Martii Ao 1611.

2.

Steen Bilde og Jens Bjelke finge Brev, adskillige Bestillinger anrörendes.

Kjære Venner! Eders Skrivelse dateret Trondhjem den 31 Mai haver vi bekommet og Meningen noksom deraf forstanden,

först at I giver os derudinden tilkjende, hvorledes det indtil forne Tid haver tilstanden der udi Lenet; for det Andet at det vil være meget besværligt, om der skulde holdes et stadigt Feltleger udi Jæmteland, at faae Tilförsel længere end Hösten, hvorfor I ville forordne efter Eder nogen Fenniker Folk, som der kunde ligge udi Garnison til Vinterföre bliver, saa ville dog være fornöden, at I retter Eder efter Kongl. Maj. den förste Befaling, det allermeste muligt er, og naar Tiden kommer, at I ikke længer kunne blive der formedelst Mangel paa Tilförsel, da kan det Kongl. Maj. gives tilkjende, og I da kunne faa ydermere Befaling eftersom Landet det kan taale og være H.s Maj. til Gavns. Belangeades nogen Fribyttere, som deromkring ved Lenet skulle have ladet sig see, og nogen Plynderi ogsaa allerede bedrevet, hvorfore at I ere begjærendes K. Maj. vilde forordne nogle Orlogsskibe der Nord, som saadan Plynderi kunde forhindre: herpaa ville vi Eder lade vide, at H. Maj. for den Aarsags Skyld ingen Orlogsskibe derhen skikker, mens dersom der kunde gjöres nogen Landgang, da skal Bönderne dennem forsamle og med Magt deres Forsæt forhindre, og saaledes dennem overraske, naar de tænke mindst derpaa, fordi naar samme Fribytter ikke tör begive sig udi nogen Havn eller i Land, da kan de ikke længe dennem der opholde. Vi tvivle og ikke, at Bönderne det ogsaa gjerne gjörer, naar I dennem det ikkun befaler. Angaaendes den Bekostning, som allerede er gjort og endnu vil skee, da skal hver Provinds holde sig, thi det saaledes er forordnet baade her udi Riget og i Norge. Men den Gjerd, som de udnævnte Bönder Krigsfolk er begjærendes, at dennem af de andre Bönder maatte udgjöres, videre end de Penge, som dennem er tillagt, det kan dem med Billighed ikke paalægges, undertagendes större Nöd for Haanden var.

Vi sende Eder herhos et Kongebrev angaaende en Skat, Menigheden skal udgive, nogen Stykker med at betale, som gjöres fornöden til Lenens Behov, hvilket Brev I ville lade forkynde og Skatten indkræve, og efterdi vi nu ikke have Skibe

samme Stykker at fremsende, ville vi derfor med det förste Skib os forekommer dennem fremsende. Kunde vi ogsaa bringe to „Böskötter“[1] til Veie, da skal de fölge med. Hafniæ 27 Junij Anno 1611.

3.

Beskyldninger som jeg paa K. M. min N. Herres Vegne haver til Sten Bilde hans Maj.s fordom Befalingsmand udi Thrundhjem Jampteland og Herdalen og Mönnichhofens Durchtog igjennem Trondhjems Læn angaaendes.

Först eftersom K. M. min N. Herre haver ladet udgaae hans M. Missive til forne Sten Bilde og Jens Bjelke, dat. Kjöbenhavn 4 Martij Ao. 1611, hvorudi H. M. först gav tilkjende sig at være höiligen foraarsaget en aabenbar Feide at paaföre sal. og höilovlig Kong Carl udi Sverig. Og der næst udi samme Skrivelse stykvis opregnede, hvorledes H. M. med altingest der udi Lenet Fienden at angribe vilde have forholdet, hvor stærk de skulde være, om Tiden naar Indfaldet i Sverige skulde skee med flere omstændige Vilkaar. Da har forne Steen Bilde samme kongelige Missive strax efter den hannem var tilstillet (udi Paaske Uge förend K. M. Feidebrev om forne Krig til Sverig ankom) ikke for nogen visse og forstandige Personer, som han kunde raadföre sig med, og de hannem kunde give nogen god Anledning forne sin Befaling frugtbarligen at stille i Verk, men for den gemene Mand offentlig paa Raadhuset ladet læse og forkynde. Og dermed saa meget udrettet, at alle K. M. Anslag, som man fra den Landsende mod Fienden at bruge havde betænkt og anstillet, da ere udspredt og i hver Mands Kundskab kommen, saa at Fienden ikke mindre end vores egne sig deref-

---

[1]) Bösseskytter d. e. Artillerister.

ter kunde have at rette, K. M. og den Ort Lands, som forne Steen Bilde var tilbetroet, til störste Ulykke og Eventyr.

Dernæst efterat det Antal af Krigsfolket, som skulde föres til Jæmpteland imod Fienden ere udskreven, da er der iblandt udskreven fire Fenlo[1] Knægte af de Len, som ligge ved Sösiden, som er Numedal, Fosen, Sundmör og Romsdal, hvilke Folk, som i de forne Len boer, en ringe Ting til Fjelds sig kan behjælpe, og boer alt længst fra Jæmteland iblandt alle de Bönder, som udi forne Thrundhjems Læn boer, uanseet, at dersom forne Steen Bilde vilde have noget flittig agtet sig om, og betænkt baade K. M. Gavn og Folkenes Leilighed, da kunde andre Bönder, som nær hos Jæmteland boer og med Skytteri kan omgaaes, bekvemmeligere dertil blevet brugte. Hvilken Forseelse ikke haver været en ringe Aarsag, at forne Tog uden Frugt er afgaaen.

Videre, da er af K. M. forne Steen Bilde en slig Ordinants föreskreven, at de Bönder, som bleve hjemme, skulde besolde dennem som paa Toget blev udskreven. Disse Penge, som de hjemmesiddende Bönder contribuerede, med hvilke og Toget skulde fuldgjöres, er ikke af forne Steen Bilde selv eller af nogen anden dertil forordineret Person opbaaren, og siden nödtörfteligen og efter Leiligheden Krigsfolket tilstillet, som ellers pleier at skee. Men de Bönder, som Pengene contribuerede, andvordede dem selv til Knegtene paa en Tid, hvilke dem siden ödte og fordærved, saa den Tid de havde bedst gjorts behov, da vare de fortæret, hans M. og Riget ikke til ringe Skade.

Udi det Land Herdal skal ingen Forordning være gjort, hvorefter denne Provinds's Indbyggere kunde have nogen Hjælp af, og efterat forne Herdal var af de Svenske brændt og indtagen, og da de fleste Bönder havde svoret K. M. i Sverige, de andre som det ikke vilde gjöre vare römte ind i Throndhjems Læn, da haver forne Steen Bilde det ikke Os ladet til-

[1]) ɔ: Fähnlein, Fenniker, Troppe-Afdelinger.

kjende give, men sligt haver været os ubevidst, indtil de Svenske Commissarier paa Grændsen den Leilighed, langt efter det var indtaget, haver berettet.

Om Mönnighoffuens Tog gemmel Trundhiems Len.

1. Efterat en Svensk Överste ved Navn Mönnighoffuen med sine fem Skibe, de tre, som vare hans egne, og de to en Skotte og en fra Husom, som han tog paa Söndmöre, var löben fra Trondhjems By og seglede langs Fjorden hen ad Stördal, der at sætte sit Krigsfolk i Land, da synes det at være en meget stor Uagtsomhed og Forsömmelse af forne Steen Bilde, at slet ingen Baade, bemandet med Folk, langs Landet löb efter ham den samme Vei, at forhindre hannem Landgangen, ei heller andre, som boede udi Egnen der han landede, bemöiede sig at forhindre hannem at komme i Land, hvilket havde været det bedste og gavnligste Middel, man til en Begyndelse kunde have brugt.

2. Forne Mönnighoffven kom for Trondhjem den 19 Dag Juli, og vidste ingen i Byen hans Ankomst förend samme Dag, han sætte for Elven. Nu er det vist, at forne Mönnighoffven brændte og plyndrede nogle Gaarde paa Söndmöre, som ligger næst op til Throndhjems Len, nogle Dage tilforn, förend han begav sig ad Throndhjem. Desligeste da havde forne Överste seilet over 30 Mile derfra gjennem Throndhjems Len indenskjærs, förend han kom til Byen, hvoraf forstaaes hvad for Kundskab forne vor Lensmand har lagt Vind paa, efterdi det ham fiendtlig saa nær skede, var ham saalænge ubevidst.

3. Og efter forne Överstes Krigsfolk vare satte i Land, og de forne 3 Skibe löb tilbage igjen langs Fjorden frem for Trundhjems By ad Agdenes, den samme Kaas de tilforn vare komne, og ikke mere Folk havde inde, end de kunde regjere Seil og Redskab med, da er dog plat ingen Anslag gjort paa dennem, hverken ved Baade at udruste eller nogen Forhindring dennem at gjöre ved Agdenes, hvor saa snævert et Löb er, at neppe 2

Skibe hos hverandre kunde tillige udlöbe. Men i alle Maade uanfægtet ere löben af Lenet igjen, uanseet at de samme Skibe denne Bravering os og Riget (dog til större Spot og Forkleining end til Skade) beviste, at der Krigsfolket var afreist til Fjelds, og de vare seilfærdige, brændte de förat en Bondegaard af, för de gik til Seils.

Og efterdi H. Maj. haver naadigst forne Throndhjems Len med dets Indbyggere forlent og tilbetroet forne Steen Bilde, at han det saaledes i alle Maade skulde forestaae, som det kunde være H. M. og Riget til Gavn, og dog af de forne Akter forfares hans Uagtsomhed og store Forsömmelighed, hvorover H. Maj. og Riget haver taget Skade og lidt Forkleining, da sætter jeg i Rette, om forne Steen Bilde i det, som foreskrevet staar, ikke haver forsömt og forseet sig, og bör derfore at staa til Rette.

4.

Dette er min Beskyldning til de Bönder udi Jæmteland saa mange som have udi denne forleden Feide svoret Konningen i Sverige, saavelsom til de Jæmter, som haver modvilligerviis og forsætlig ved adskillige Midler forhindret K. M. Anslag og imodstaaet de Officierer, som paa H. M. Vegne dem haver befalet noget at gjöre og lade.

Först, da haver en Jæmte Fenle, som laa under Johan Wesling, vægret dennem at leire sig i Reffsund, en Miil nær Fienden, men er dragen bort imod Hans Basses Forbud, som befol, at de der skulde sig forholde. NB. Det skede 10 Aug. 1611. NB. Svenskens Brev er dateret 7 Aug. og han laa kun en Miil derfra. Saa rykte de op 14 Aug. og 5 Uger derefter fik de Brevet af de norske Krigsfolk.

Dernæst endog Jæmterne vare tilsagte, hvad Fenle enhver Sogn eller Bygdelag skulde gjöre Tilföring, saa gjorde de det

dog ikke. Og endog Mange havde nok Korn, da vilde de dog det til Knegterne hverken malte eller maale, ei heller for et skelligt Værd sælge, hvorover de norske Knegte havde stor Mangel for Fetalie og stedse mutinerede derover og bleve ulydige, saa man ikke kunde faa Fennikerne til sig, naar man vilde, eller dennem bruge paa de Steder, som fornöden gjordes.

Videre, naar Jæmterne bleve tilsagte at komme Mand af Hus, da kom neppeligen hver 4de Mand og gemenlig aldrende Folk, men de unge bleve hjemme.

Der Commissarierne vilde leire dem ved Undersager med de Fenle norske Knegte, som endda noget havde at fortære, at fortöve Undsætning og videre Hjælp fra Norge, da kunde de det ikke gjöre, fordi alle Jæmter vare dragne til Skogs, og af dennem aldeles ingen Fetalie var at bekomme. Og endog forne Jæmter af K. M. i Sverige hverken med Mord eller Brand er beskadiget, anseendes at af Fienderne ikke er dræbt en Mand, dog efterat Fienden af dennem haver begjæret, at de hannem vilde gaa til Fode og sværge H. M. udi Sverige Huldskab og Troskab, da have de det gjort og ved samme deres Ed bleven, indtil Freden Rigerne imellem er oprettet, og H. M. udi Sverige forne Jæmteland (med Herdal) igjen haver frastaaet til os og Kronen.

Og eftersom af forne omstændige Handlinger klarligen forfares, forne Jæmter at have begaaet de Forseelser, som foreskrevet staaer, og ikke beviist deres Herre Konge og Fædrene Rige den Lydighed, Troskab og Huldskab, som de H. Maj. og deres Fædreneland pligtige ere, men med underfundig, egensindig og forsætlig Ulydighed hindret Kgl. Maj. og deres Fædrene Riges Gavn, og Fiendens Anslag dermed forfremmet, og endelig falden fra den Ed og Troskab, de H. Maj. som deres rette Övrighed svoret og gjort haver. Da sætter jeg udi Rette, om ikke de Jæmter, som findes skyldige i de forne Sager, ikke have handlet imod K. M. og deres fædrene Rige som ærelöse Menedigere, Landsforrædere og Skjelme, og bör derfor at have for-

brudt deres Odel til K. M. og Kronen, og være fredlöse efter det 3 Kapitel i Udfarebalken og det 2 Kap. i Mandhelgebalken.

Imod saa mange Herdöler, som og have svoret K. M. udi Sverige, er jeg og udi lige Maade begjærendes Dom efter de forne tvende Kapitel i Udfarebalken og Mandhelgebalken, og er i lige Maade min Beskyldning til de Stördöler og de deromkring boe, som Mönnighofvens Krigsfolk ikke forhindrede Landgangen, der de sætte med sine Skibe.

5.

Laugmand, B[orgemester] og Raad i Trundhjem, General-Bekjendelse, Steen Bilde givet. [1]

1611. Var syg i 14 Uger, gjorde færdig sine Stöcker og Kjökkentöi og Mobilia til Jæmteland at drage.

Necessaria, Lod, Krud, Sticker kom til Jæmteland, og Officieren klagede over ingen Mangel. Holdte dog Vagt i Byen og Lenet.

Om Mönnighofens Ankomst. 1) Ingen vidste af ham för under Prædiken og kom circa 9 vespertinam. 2) De fik Kundskab, at der skulde være flere Skibe. 3) Vilde ikke selv forlade Byen; thi han frygtede de skulde komme tilbage igjen. Men sendte 2 Capitainer hen til Stördal med et Antal Folk. De kunde ikke forfölge Fienden for Mangel paa Proviant; thi Bönderne havde fört det af [2] Skougen. 4) Var nogen fremmede Folk i Byen, som man ikke kunde troe. Dat. Nidros. 29 Jan. 1613.

Item.

Sex Mænd af Herdal deres Bekjendelse, at en svensk Capitain Olof Ingmarssön afbrændte de to Parter af Sueg Sogn [3], og var saa stærk, at om de havde haft 400 Mand til Hjælp, var det

---

[1]) Denne Beretning er trykt i Saml. til Norges Hist. III. 240—244.

[2]) Skal være: *til.* „Til Skogs" i Indberetningen.

[3]) *Sveigs* og *Heide* Sogne ligge i Herjedalen.

dog forgjæves. Drog saa bort i 8 Dage, Baltzer Beck til Undsætning, men kom saa igjen og brændte Heide Sogn.[1] Dat. Nidros. 1 Martij 1613.

Item.

Herr Mons Pedersen i Sueg Brev, at Svensken lod true dennem med Mord og Brand, om de ikké gik hannem til Hænde. Hvilket han og fuldkom efter det forrige Vidne. Saa römte han til Norge. Nidros. 3 Martij 1613.

Item.

Anders Torkelsens Vidne, at der han var först paa Birdal, havde han 120 Mand hos sig, men forstak sig uden 2 Jæmter. Siden blev han 1000 Mand stærk og derover og droge til Lexdal. Men der Mönnighofvens Folk begyndte at skyde, löb de bort alle. Nidros. 26 Febr. 1613.

Item.

Anders Örom blev skikket fra Byen, og Frederik Nam[2] blev forskrevet fra Verdal, vare over 1000 Mand. Vore sankt ved 3 Gaarde, Fienden laa i, heder Kils Gaarde; der vilde de ind i Gaarden, men Bönderne vilde ikke. Undlöbe, saa han beholdt kun 14 Ryttere hos sig. Nidros. 19 Febr. 1613.

Item.

Svend Andersens og Anders Svendsens Vidne in terminis som det forrige. Dog at det var Regnveir, og Bösserne vilde ikke af. Ingen Fetalie. 26 Febr. 1613.

Item.

Christoffer Christen Krogsdal Befelhaver over Vagten i Stördal. Ligesom forne Anders Örums Vidne. Nidros. 23 Febr. 1613.

---

[1]) Om de svenske Krigsöverster *Baltsar Beck* og *Olof Ingemarssön*, samt om Jæmtelands og Herjedalens Bestyrelse under den svenske Occupation 1611—1612 haves udförlig Underretning i J. Hallenbergs Svea Rikes Historia under Gustaf Adolf den Stores Regjering, især I. 125—128. 364—367. II. 513—516. 827—828.

[2]) I Saml. t. Norg. Hist. III. 243 kaldes han *Nakemd.* Saavel han som *Anders Örum* vare Capitainer ved de i Norge udskrevne Tropper.

6.

Jens Bjelkes og Hans Basses Indlæge af alle Capitainer, hvorfor de ere dragne af Jæmteland. dat. Undersager 15 August 1611.

1. Fienden var 6000 Mand stærk efter Fangernes Beretning, og Vores med Jæmteknegtene vare 2150 Mand.

2. Svensken havde Rytteri 160 Ryttere og nogle övede Folk og deriblandt 40 Polakker. Men Vore paa 2 Personer nær ganske uövede og ikkun selv 6 til Hest.

3. Der Hans Basse var med Fienden til Verk i Refsund, og nogle fik en ringe Skade, löb 4 Fenle bort og en Part af den femte. Men Befalhaverne bleve tilstede.

4. En Jæmte-Fenle under Johan Wesling vilde ikke leire sig i Refsund en Miil nær Fienden, men drog bort mod Hans Basses Villie.

5. De norske Folk havde slig Mangel paa Fetalie, at man ikke kunde faa dennem til sig, naar man vilde. Og döde nogle af Sult.

6. Derover var de Norske ulydige, synderlig Romsdals og Nordmörs Fennike, og en af Nordmörs Knegte slog „Lasen“ [ɔ: Laasen] sönder, som Fenekct var inde, og tog den ud med Gevalt at drage af. Men de fik den med Lempe fra hannem igjen. Og Romsdals Fennike maatte de snege bort fra dennem, at de skulde ikke drage af med den; thi de vare allermeest modvillige, og vilde ikke leire sig i Grændserne efter Befaling, men dybt ind i Landet.

7. Fangerne berettede, at Svensken vilde indtage Undersager Bro, at de ikke skulde komme tilbage igjen. Saa maatte Vore drage at faae Broen ind för de, og begive dem til Norge, ne jacturam facerent multitudinis ac totius prefecturæ Nidrosiensis. Men Jæmterne bleve vrede, for man vilde ikke alene agte deres Vilkaar. Det gjorde de Jæmter, som vare tilstede.

8. Norske Folk, og synderlig de af Numedal, klagede dennem ikke at kunne sende deres Folk Pendinge for Armods Skyld.

9. Jæmterne vilde de Norske ringe Tilförsel gjöre og slet intet borge, der Fienderne varo for Haanden, vilde de ikke slippe dennem igjen. Og Jens Jenssen i Ovig og hans Anhang truede dennem at skyde dem ihjel, og sagde Fiendens Magt ringere være end den var, og truede dennem, som bar Tidender fra Fienden.

10. Jæmter, naar de bleve tilsagte at komme Mand af Hus, kom ikke hver fjerde, og de ældste Folk kom; de unge bleve hjemme.

11. De vilde „leiget“ dennem ved Undersager med de Fenniker, som havde noget at fortære, til videre Undsætning fra Norge, men alle Jæmter vare til Skogs, og ingen Fetalie var at bekomme.

12. Jæmterne, som havde Korn, vilde det ikke malte eller male til Knegternes Behov.

13. At Jæmteland ikke vel kan holdes.

7.

Dom mellem Tyge Lange Secretarius paa den ene, og Steen Bilde paa den anden Side, dat. Kjöbenhavns Slot 11 Juni 1613.

Vi Christian etc. gjöre alle vitterligt, at for os var skikket os elskelige Tyge Lange til Bregninge Gaard, vores Secretarius, paa den ene, og efter vor naad[ie] Befaling havde for os udi Rette stævnt os elskel. Steen Bilde, vor Mand og Tjener, paa den anden Side, og hannem paa vore Vegne tiltalet for at nogle Svenske Befalingsmænd og Krigsfolk have indtaget Jæmteland og Herdal, saa det er kommen i forleden Feide under Sveriges Krone; udi lige Maade for at en svensk Överste ved Navn Mön-

nichhofven haver draget med nogle faa Krigsfolk igjennem Trondhjems Len fra Stördals Gjeld og udi Jæmteland uden Modstand og Forhindring, os og Riget ikke alene til Skade og ond Eftertale, men ogsaa til Vanære og störste Forkleining, hvilket kunde eragtes hans Forsömmelse, Uagtsomhed og Uflittighed til sligt at have givet Tilfælde og Aarsag. Sammeledes havde og hidstævnt os elskel. Jens Bjelke til Österraad, Befalingsmand udi Reins Kloster, samt Hans Basse, vor Mand og Tjener, som haver med vore Krydsfolk været udi Jæmteland, og derover commanderet, at de og skulde möde til samme Tid tilstede at svare, om vi udi denne Sag dennem og havde noget at beskylde. Og udi Rette lagde forne vores Secretarius en skriftlig Beretning, lydendes paa hvis Beskyldninger, som han paa vore Vegne havde til forne Steen Bilde, som var fordum Befalingsmand udi Thrundhjem, Jæmteland og Herdal, og Mönnickhovens Durchtog gjennem Throndhjems Len angaaendes.

Först eftersom vi naadigste haver ladet udgaae vores Missive til forne Steen Bilde og Jens Bjelke, dat. Kjöbenhavn 4 Martii Ao. 1611, hvorudi vi förstl gav tilkjende at være höiligen foraarsaget en aabenbare Feide at paaföre salig og höilovlig Kong Carl udi Sverige, og dernæst udi samme Skrivelse stykkeviis opregnet, hvorledes vi med alting der udi Lenet, Fienden at angribe, ville have forholdet, hvor stærk de skulle være, om Tiden, naar Indfald udi Sverige skulde skee, med flere omstændige Vilkaar. Da haver forne Steen Bilde samme vores Missive, strax efter det ham var tilstedet, (udi Paaske Uge, förend vores Feidebrev om forne Krig til Sverig ankom) ikke for nogen vise og forstandige Personer, som han kunde raadfört sig med, og de hannem kunde give nogen god Anledning, forne sin Befaling frugtbarligere at stille udi Verk, men for den gemene Mand offentlig paa Raadhuset ladet læse og forkynde, og dermed saa meget udrettet, at alle vore Anslag, som man fra den Landsort mod Fienderne at bruge havde betænkt og anstillet, da ere udspredt og i hver Mands Kundskab kommen, saa at Fienden ikke

mindre end vores egne sig derefter kunde have at rette. Vores og den Ortlands, som forne Steen Bilde var tilbetroet, til största Ulykke og Eventyr.

Dernæst efterat det Antal af Krigsfolket, som skulde föres til Jæmteland imod Fienden, er udskreven, da er der iblandt udtagen fire Feinle Knegte af de Lene, som ligge ved Sösiden, som er Numedal, Fosen, Sundmör og Romsdal, hvilke Folk, som i forne Len boer, en ringe Ting til Fjelds sig kunde behjælpe, og boer allerlængst fra Jæmteland, iblandt alle de Bönder, som udi forne Trondhjems Len boer, uanseet, at dersom forne Steen Bilde vilde noget flittig have agtet sig om, og betænkt baade Folkets Gavn og vor Leilighed, da kunde andre Bönder, som nær hos Jæmteland boer og med Skytteri kan omgaaes, bekvemmeligere dertil blive brugte. Hvilken Forseelse ikke har været en ringe Aarsag, at det fornævnte Tog uden Frugt er afgangen.

Videre, da er forne Steen Bilde en slig Ordinants af os forskreven, at de Bönder, som bleve hjemme, skulde besolde dennem, som paa Toget bleve udskrevne. Disse Penge, som de hjemmesiddende Bönder contribuerede, med hvilke og Toget skulde fuldgjöres, er ikke af forne Steen Bilde selv eller af nogen anden dertil forordineret Person opbaaren og siden nöd-törfteligen og efter Leiligheden Krigsfolket tilstillet, som ellers pleier at skee, men de Bönder, som Pendingerne contribuerede, antvordede dem selv til Knegterne paa een Tid, hvilke dennem siden ödde og fordrak; paa den Tid de havde bedst gjorts behov, da vare de fortæret, os og Riget til ikke ringe Skade.

Udi det Land Herdal skal ingen Forordning være gjort, hvorefter den Provinds's Indbyggere kunde have nogen Hjælp af, og efterat forne Herdal var af de Svenske brændt, indtagen og de fleste Bönder havde svoren Kgl. Maj. i Sverige, de andre, som det ikke vilde gjöre, var römt ind i Trondhjems Len, da haver forne Steen Bilde det ikke os ladet tilkjendegive, men sligt haver været os ubevidst, indtil de Svenske Commissarier

paa Grændsen den Leilighed, langt efter det var indtaget, haver berettet.

Hvad Mönnickhavens den svenske Överstes Durchtog gjennem Trondhjems Len er belangende, da er samme Överste med sine 5 Skibe, de 3, som var hans egne, og de 2 en Skotte og en af Husum, som han tog paa Söndmör, löben fra Trondhjems By og seilede langs Fjorden hen ad Stördal, der at sætte sit Krigsfolk i Land, da synes det en meget (stor) Uagtsomhed og Forsömmelse af forne Steen Bilde, at slet ingen Baade, bemandede med Krigsfolk, langs Landet löb efter ham den samme Vei, at forhindre ham Landgangen, ei heller andre, som boede der i Egnen der han landede, bemödede sig at forhindre hannem at komme i Land, hvilket havde været det bedste og gavnligste Middel, man til en Begyndelse kunde have brugt.' — For det andet er forne Mönickhawen kommen for Trondhjem den 19 Dag Julij, og vidste ingen i Byen hans Ankomst, förend samme Dag han sætte for Elven. Nu er det vist, at forne M. brændte og plyndrede nogle Gaarde paa Söndmöre, som ligger næst op til Throndhjems Len, nogle Dage tilforn, förend han begav sig ad Trondhjem; desligeste havde forne Överste seilet over 30 Mile derfra igjennem Trondhjems Len indenskjærs, förend han kom til Byen, hvoraf forstaaes hvad for Kundskab forne vor Lensmand haver lagt Vind paa, efterdi det saa fiendtlig er skeet, var hannem saa længe ubevidst. — Og efterdi forne Överstes Krigsfolk var sat i Land, og de forne 3 Skibe löb tilbage igjen langs Fjorden frem for Trondhjems By ad Agdenes den samme Kaas, de tilforn vare komne, og ikke mere Folk havde inde, end de kunde regjere Seil og Redskab med, da er dog plat ingen Anslag gjort paa dennem, hverken med Baade at udruste eller nogen Forhindring dem at gjöre ved Agdenes, hvor saa snævert Löb er, at neppe to Skibe hos hverandre kunde tillige udlöbe, men i alle Maade uanfegtet er löben af Lenet igjen, uanseet at samme Skibe denne Bravering os og Riget (dog til större Spot og Forkleining end til Skade) beviste, at der Krigs-

folket var af Frygt til Fjelds, og de vare seilfærdige, brændte de först en Bondegaard af, förend de gik til Seils.

Og efterdi vi naadigst forne Throndhjems Len med dets Indbyggere have forlent og tilbetroet forne Steen Bilde, at han det saaledes i alle Maade skulde forestaae, som det kunde være os og Riget til Gavn, og dog af forne Akter forfares hans Uagtsomhed og store Forsömmelighed, da satte forne vores Secretarius udi Rette, om forne Steen Bilde herudi, eftersom forskrevet staar, ikke havde forsömt og forseet sig, og bör at staae til Rette derfor.

Derimod at svare var udi Rette mödt os elskel. Markus Bilde til Hvidkild, vor Mand Tjener og Embedsmand paa St. Hans Kloster udi vor Kjöbstad Odense, og udi Rette lagde hans Broders, forne Steen Bildes skriftlige Beretning, lydendes, at hvad belangendes er han paa Trondhjems Raadstue haver tilkjendegivet vores Missive for Lagmanden, Borgemestere og Raadmænd, der Borgerne vare mestendeel seilfærdige til Nordlandene, som paa de Tider sædvanligt var, at de kunde holde Borgerskabet tilstede, indtil efter vores Befaling kunde udtages de Officierer og Underofficierer, som skulde udtages, (thi han havde stor Möde og Umage med at bekomme dennem; for hver vilde gjerne sin Vei), og han samme vores Missive ikke haver leveret nogen paa Raadstuen at læse, at Svenske derom kunde bekommet nogen Kundskab. Thi Krigsfolket, som blev indskikket udi Jæmteland, var der paa nogen Ugers Tid, förend de noget til Svenskens Ankomst haver fornummet. Det og ikke udi nogen anden Mening er skeet, eller for hver Mand, men Nöden tvungde hannem dertil, at Borgemesterne kunde baade have altingest udi god Agt, og de fornemste Borgere ikke skulde bortdrage.

Knegtene, som skulde til Jæmteland, kunde Lenet ikke taale saadant et Antal til Lands alene at udtage, ikke heller haver han vidst vor naadte Villie, om Söledene skulde forskaanes dermed, efterdi intet derom i vores Missive skulde været formeldt.

Hvad Knegtenes Besoldning anbelanger, haver en Part, det förste de opdroge, taget Victualia, en Deel Sko, Stövle, Klæder, Heste, Vaaben, Værger og andet, hvis dennem behövede udi Betaling af Bönderne, som dennem udgjorde, forinden de kunde faae dem frem, og de bleve ikke længe i Jæmteland, förend de kom tilbage igjen; ellers skulde vel blevet gjort bedre Forordning, end som var begyndt, og han ikke troede, at nogen af de udi Jæmteland var skulde bevise, at de for Pendinges Fattelse Skyld maatte forlade Landet; omendskjönt en Part af Knegtene havde fortæret deres unytteligen imod deres Tid var ude, havde dog Fogderne i hvert Fogderi igjen bestilt, hvad de skulde have og det rigtigen antegnet, saa en Part bekom 4 Maaneders, en Part tre Maaneders og en Part halvanden Maaned Besoldning, og dersom Nöden havde det udkrævet, havde han Fogden i Jæmteland tilskrevet at skulle forstrække dennem som fattedes til videre Besked.

Desligeste gav tilkjende, at Mönickhowen var löben fra Söndmör i Bergens Len med Skibene og til Havs, stak saa ind i Trondhjems Len paa Nordmöre igjen, og endog han havde flittig bestillet med alle Fogderne baade til Lands og Vands om Kundskab, saa kom der dog ikke Bud fra Fogden paa Nordmöre derom, förend Skibene vare fra Trondhjem igjen udlöben; thi de kom med en durchstaaende Vind, derfor kunde de ikke med Flötningsbaade eller Heste over Landet komme saa hastige; thi förend der kom Tidende fra Fogden, at der skulde være nogen Fribytter paa Söndmör og plyndret, kom disse Skibe, og Ingen vidste den Tid, om det var Fribytter- eller Orlogs-Skibe, og der de löbe ud igjen, kunde han ingen Baade eller erfarne Folk bekomme, som dennem kunde angribe, for de 3 monterede Skibe holdt sig altid tæt tilsammen, og der de löbe ind i Stördal, fragtede han strax et Koldingskib med 225 Mænd, han sætte af Byen til Undsætning, foruden de andre, der blev forsamlet.

Hvad „Herdaler“ er anlangende, haver han ikke vidst andet, end det forstodes altid under Jæmteland, og var det kun en

ringe Antal Folk, som gik Svensken til Haande næst Grændserne, de andre vare overrömt til Norge i god Tid, og kunde aldeles ikke holde noget Krigsfolk for deres Armods Skyld, meget mindre forsvare sig selv eller faae Undsætning for det store Rudsfjeld imellem Norge og dennem. Det er ikkun to smaa Sogner, liggendes 14 Mile fra hinanden, og er ikke 4 Mile mellem Jæmteland og Herdalen.

Desligeste lod give tilkjende, at den Tid Bönderne bleve fremskikkede at anfalde Fienden, da torde de af Rædsel ingen Modstand gjöre, men en Part forstak sig udi Busken, en Part römte tilbage igjen, saa at Capitainerne ingen Gehör over dem kunde have; formeente han og havde skrevet Jens Bjelke til, der han laa her neder, at skulle til Hove lade angive, at Herdalen var indtagen, samt sendt ham et Dokument derom, som var anslagen paa Sveigs Kirkedöre; meente fordi det ikke hans Forsömmelse kunde eragtes, efterdi det Jens var vitterlig gjort.

Underdanigst bedendes og begjærendes, at hvis herudinden udi nogen Maade kunde være forsömt, som dog ikke var skeet med hans Villie eller Forsæt i nogen Maade, vi hannem det for Guds Skyld naadeligen vilde efterlade og ham benaade, og ikke strenge med ham i det yderste, men Retten naadigst med ham vilde formilde.

Dertil svarede forne Jens Bjelke, at eftersom forne Steen Bilde formeente han havde tilskrevet hannem at skulle til Hove andrage og ikke (!) give tilkjende, at Herdalen var indtagen, samt sendt ham et Dokument derom, som skulde være anslagen paa Sveig Kirkedör, saa befandtes udaf samme Brev og Dokument samme Landsort dog ikke den Gang var ganske erobret, men at Fienden havde for Hænder og udi Sinde det at ville indtage, og havde gjort nogen Anslag derpaa, saa at Folket endda ikke havde soret Svensken eller hannem sig undergiven, hvilket han nu og med samme Brev for os beviste, og satte forne vores Secretarius udi Rette, om forne Steen Bilde efter forberörte Lei-

lighed ikke höilligen havde forseet sig, og derfor burde at stande til Rette.

Da efter Tiltale, Gjensvar og denne Sags Leilighed, og efterdi vi naadigst havde tilskrevet forne Steen Bilde og Jens Bjelke og udi samme vores Missive haver specificeret, hvorledes vi med altingest udi adskillige Maader Folket at anstille og siden i sin Tid Fienden at angribe, vilde have forholdt, hvilket Missive han udi Paaskeuge offentlig paa Raadstuen haver ladet læse og forkynde, endog vores Feidebreve ikke endda vare blevne forkyndte, og han der saameget udrettede, at alle vore Anslag, som man fra den Landsort med Fienden at bruge havde betænkt og anstillet, da ere udspredte og i hver Mands Kundskab kommen, saa at Fienden ikke mindre end vores egne sig derefter kunde have at rette, os og den Ort Lands, som forne Steen Bilde var tilbetroet, til största Uleilighed og Eventyr; — Han ikke heller, endog han betiden nok derom er advaret, nogen god og rigtig Ordinants haver forordineret om samme Krigsvæsen, men det befindes, at de, som have været langt fra Jæmteland aflegen og ved Sösiden boendes, er udskreven imod Fienden, og de, som boede nær ved Jæmteland og med Skytteri kunde omgaaes og dertil bekvemmeligere og dueligere at bruges, ikke er udskreven, men hjemme bleven, hvilken Forseelse ikke har været en ringe Aarsag, at det Tog uden Frugt er afgangen; — Forne Steen Bilde ei heller nogen rigtig Forordning om Pendingerne, som blev contribueret, har anordnet, idet han ikke selv eller nogen paa hans Vegne har oppebaaret Pengene og dennem ordentlig uddeelt, men det befindes, at Pengene paa een Tid er bleven Krigsfolket, som blev udgjort, overantvordet, hvilket dennem siden haver ödt og forkommet, saa at Pengene den Tid, de bedst fornöden gjordes, vare borte, hvilket og ikke var en ringe Aarsag, at Toget uden Frugt afgik; — Han ei heller havde gjort nogen Forordning med Herdalen, hvorefter den Provinds's Indbyggere sig kunde forholdt, og endog en stor Part af Herdalen havde svoret Kongen af Sverige, da har

han det os ikke andraget, förend vi af de Svenske Commissarier, langt efter det var indtaget, derom er paa Grændsen tilkjendegivet; — Det og befindes, at efter forne Mönnickhafven med 5 Skibe er löben for Throndhjems By og seilet langs Fjorden hen til Stjördal, der at sætte sit Folk udi Landet, da haver forne Steen Bilde udaf Uagtsomhed og Forsömmelse ingen Modstand eller Afbræk gjort hannem eller hindret hans Landgang udi nogen Maade, uanseet han nogen Dage tilforn, förend han kom der for Byen, havde brændt og plyndret nogle Gaarde paa Söndmöre, som ligger næst oppe til Thrundhjems Len. Og alt dette uaglet ingen Kundskab sligt at afværge lagt Vind paa; — Vi og befinde, at efter samme Överstes Krigsfolk vare satte i Land, og 3 af hans Skibe löbe tilbage igjen langs Fjorden frem for Trondhjems By ad Agdenes, at være ubemandet, uden de, som kunde regjere Seil og Redskab, da haver forne Steen Bilde ladet dennem ubehindret og uanfegtet af Land igjen passere, uanseet at samme Skibe, efterat Krigsfolket var afrykt til Fjelds, og de vare seilfærdige, haver först afbrændt en Bondegaard, förend de ginge til Seils, os og Riget til ikke liden Spot og Forkleining:

Da efterdi herudinden befindes forne Steen Bildes Forsömmelse, Uagtsomhed og Forseelse, og ikke han haver brugt de Midler til Fiendens Indfald at afværge, som det sig burde, hvorudaf vi og Riget have taget Skade og ei liden Forkleining, han ei heller haver noget at fremlægge, hvormed han nöiagteligen kan sig erklære: da sagde vi derpaa saaledes af for Rette, at forne Steen Bilde her udinden haver forseet sig og bör derfor at staae os til Rette. Datum ut supra.

XVI.

Bidrag til Norges Historie
1716—1719.

(Meddelte af Chr. Lange).

Fortsat fra No. VII. S. 159 ovenfor.

3. Tre Skrivelser fra Biskop B. Deichman 1716.

Vi have i den förste af disse et fuldstændigt Modstykke til *Hans Nobels* ovenfor S. 136 ff. trykte Memorial, ja det er mere end rimeligt, at Deichman netop mener Nobel med den „Person, som mere er betroet, end han forstaaer," ligesom man af det hele Skrift seer, at Deichman har været Baron Kraghs og Stiftamtmand Tonsbergs Ven, fölgelig Nobels Modstander. Hensigten med denne Forestilling, der er stilet til Oversecretæren i det Danske Cancelli, Geheimeraad *Ditlev Vibe*, senere ialfald en af Deichmans farligste Fiender, er nærmest at forsvare Biskoppens vistnok ganske beföiede Afreise fra sin Bispegaard ved den svenske Hærs Anrykning mod Christiania, hvilket Deichman havde erfaret var i Kjöbenhavn blevet lagt ham til Last. Under Forsvaret for dette Skridt flyder der tillige af hans Pen Sidehug til hans Fiender og Oplysninger om Forholdene, som i al Fald for en væsentlig Del ere baade nye og interessante.

Deichmans andet Brev, ligeledes til D. Vibe, 2 Maaneder yngre, er i Grunden en Fortsættelse af det foregaaende. Han benytter et fra Presten *Johan Cold* til Borge ved Frederikstad ankommet Brev som Bevis for, at han selv havde handlet aldeles rigtigt ved ikke at udsætte sig for at falde i Fiendens Hænder, hvilket gjör det rimeligt, at man endnu ikke ganske havde tilgivet ham denne hans Flugt.

Det tredie Brev til Kongen vedkommer vel kun Feltpresters Ansættelse, men da Maaden, hvorpaa denne foregik, senere var en af de vigtigste Ankeposter mod Deichman, har jeg troet at kunne medtage det her, dog med Forbigaaelse af de samme vedlagte, mindre væsentlige Bilage. Om Biskop *Deichman* henvises iövrigt til hans Levnetslöb af J. Möller i Mnemosyne I. 171—311. — Samtlige disse Breve ere af mig afskrevne efter Originalerne i det danske Justitsministeriums (för Danske Cancellies) Arkiv.

1.

Deres Excellence
Höivelb. Hr. Geheimeraad og Ober-Secreterer,
höigunstige Velynder!

Deres Excell. haver af 3de mine allerundte Memorialer til Deres Kgl. Maj. af 21 Martii, 5 og 6 Aprilis gunstcligen erfaret de skjellige Aarsager, som efter min Formening haver forbundet mig til at retirere mig fra Christiania, saa og hvad Anordninger af mig baade for og siden skeet ere, saa aldeles intet er blevet efterladt, som i disse Tider og Conjuncturer af mig efter mit Embedes Pligt til D. K. M. Tjeneste kunde udkræves. Men som jeg ikkedestomindre haver maattet erfare, at iblandt de mange utidige Relationer, som her fra Stedet fra og til adskillige particulaires uvedkommende gjöres (thi jeg saa langt jeg har været i Verden aldrig haver kjendt noget Land, hvor der mere skrives og mindre gjöres og udrettes end her; thi de ere i tusinde Tal, som criticerer og ilde mundtlig og skriftlig omdömmer Andres Forretninger, men de ere med Lygter fast at lede efter, som selv gjöre det dennem tilkommer) ogsaa mit Forhold i dette Fald af nogle mulig udi ond Intention, (af hvilke jeg særdeles kjender en vis Person, som mere er betroet at referere end han forstaaer, og hvis Conduite vel allerede haver hos D. Excell. gjort hannem bekjendt, men som mod mig er passioneret, formedelst tvende Commissioner mig mod hannem allernaadt anbefalet), af Andre udi deres Enfoldighed skal være til det Værste beskreven, idet en Deel forestille, at jeg aldeles intet burde qvitteret Stedet, andre at jeg for hastig haver retireret mig derfra, da dog i Henseende til det förste det jo er haandgribelig klart og uimodsigeligt, at naar jeg under Fiendens Gevalt aldeles intet kunde til D. K. Ms Tjeneste udrette, men meget mere maatte da finde mig al Communication betaget ikke alleneste med den Del af Stiftet, som han var raadig, men og med den övrige Del, som endnu for hans In-

vasion er fri, saa jeg da aldeles havde været incapabel under hans Magt værende det Ringeste udi mit Embede at udrette til min Herres og Konges Tjeneste, da derimod jeg ved min Retraite ikke aleneste kan forrette mit Embede udi de 3½ Provstier, som fra Fienden ere endnu libererede, men og ved Kundskabsmænd og en og anden Leilighed undertiden bringe Breve og Skrivelser til D. K. M^s Tjeneste concernerende, agsaa til de Provstier, fra hvilke den aabenbare Communication mig er betaget, som og virkelig skeet er; jeg og nu kan have Communication med Slotsloven, som ellers ei skee kunde; derimod og mit Embede ikke er bundet til noget vist Sted udi Stiftet (som en Præst til sin visse Menighed, og iblandt de Civile en Amtmand til sit Amt, en Foged til sit Fogderi, det jeg holder for han ikke bör qvittere, men derudi opholde sig og vige fra et Sted til andet, indtil han ei længere kan undgaae Fienden), men strækker sig til det ganske Stift, saa jeg derudi efter min allerunderd^te uforgribelige Mening kan opholde mig hvor det tjenligst eragtes; ja, da min allerunderd^te Troskabspligt udkræver, at jeg absenterer mig fra det Sted, hvor jeg kunde forhindres at gjöre mit Embede og min Konges Tjeneste, og derimod begiver mig til det Sted, hvor jeg mener dem ubehindret at kunne gjöre. Thi om man vilde tænke, at General-Superintendenten udi Pommern eller Bremen ikke have absenteret sig, da vores allernaad^te Konge med sin Krigsmagt var der i Landet, saa er det af ganske anden Beskaffenhed; thi 1) saa var der paa det ene Sted et Academie, paa det andet et Gymnasium, hvorved de vare Professorer, saa deres Embede i mange Henseender obligerede dem der ved Stæderne at forblive saavel som en Præst ved sin Menighed, som og paa de fleste Steder i Tydskland General-Superintendenterne og ere Præster, og derfor i slige Tilfælde maa blive ved deres Menigheder og gjöre deres præstelige eller Professorats Functioner, om de ikke skulde kunne gjöre i alle Ting deres Superintendents Functioner; saa var og den sidste udi en Fæstning, hvor han kunde blive, ind-

til det gandske Land med alle Stænder var under Kongens Jurisdiction. Og 2) hvilket er det meste, er det bekjendt for alle, at vor allernaadigste Konge og Herre i det Fald paa langt anden og mere naadig Maade fremfarer, end ved de Svenske pleier at skee, hvilket anförte Mörners Patents Indhold udviser, og saasnart Moscoviterne ankom til Grypsvold, hvor Gen. Superintendenten Mayer meente ikke kunde finde den Frihed og Regularitet, som hos vores saa naadige Konge, saa retirerede sig jo den samme Mand da til Fæstningen Stettin, og i den Tanke retirerede sig jo og Biskoppen udi Lund, da Ao 1709 De Kgl. Maj's Armée der ankom, at han frygtede ikke at have fri Disposition ved sin Charges Forretning, at jeg intet skal melde, at Biskop Wandal sig fra Viborg aldeles op til Norge retirerede, da de Keiserlige indfaldt i Jylland. Vilde man og mene, at udi forrige Krigstid 1657, 58, 59, da de Svenske indfaldt i al Danmark, Biskopperne sig ikke fra deres Stifter retirerede, saa var det langt anden Beskaffenhed; thi Biskoppen i Sjælland var inden Fæstningen og hos sin Herre og Konge, hvor han burde forblive, og af hvilken Aarsag de Svenske da satte af deres egne Præster en Biskop i Sjælland, hvis Missiver og Anordninger til Geistligheden jeg haver læst, og de andre Biskopper fandt ingen Sted, hvorhen de sig kunde begive, som kunde være fri for Fienden; thi han overalt Landet havde indtaget og med sin Krigsmagt belagt, men havde noget Sted i Stiftet været fri for Fiendens Invasion, og hvor de med fuldkommen Libertet deres Charge til deres Konges Tjeneste kunde exercere, holder jeg uforgribelig for, de sig derhen burde da have retireret, af hvilken Aarsag og Biskop Bredal sig til Nordlandene retirerede, da Trondhjem i 1657 af de Svenske blev indtaget.

Det andet angaaende, da naar det staaer fast, at jeg ikke alene kan være udi Stiftet, hvor jeg det til D. K. Maj's Tjeneste og mit Embedes Forretning finder meest tjenligt, men og at jeg bör retirere mig fra det Sted, hvor mig sligt kan forhindres, og jeg obligeres til at gjöre imod min Pligt og min Herres

Tjeneste, og ingenlunde kan siges eller bevises, at jeg noget har efterladt, som af mig burde skeet, förend jeg mig retirerede, eller noget videre til min Herres og Konges Tjeneste havde kunnet udrette, end skeet er, om jeg længere havde blevet ved Stedet, saa stod det jo udi min egen Disposition da som altid tilforn at reise, naar jeg kunde finde det bekvemmeligst for mig selv.

Men at min Reise skede paa den Tid, da Fienden havde gjort sin Invasion udi Landet og repousseret det lidet Corps, som stod ved Höland under Oberste Kruses Commando, haver mange og udi mine Tanker solide Aarsager, som bedre skulde kunne kjendes, om jeg dem alle kunde fremföre, uden at exponere mig til det, jeg holder lastværdig udi Andre, at criticere over Andres Dispositioner og Forretninger, som mig ere uvedkommende. Men jeg vil alene anföre dem, som uden det skee kan og ere disse:

1. At Bispegaarden som bekjendt ligger omtr. ½ Fjerdingsveis uden Byen, og derfor lettelig af det mindste Parti, som kunde udsendes at recognoscere, kunde overrumples, af hvilken Aarsag og er vitterligt, at udi den forrige Krig 1675. 76. 77. 78, da endog vores norske Armée altid var den svenske victoriserende, og fra den norske Side offensive blev ageret, saa Marstrand var indtaget, Oddevald besat, Bahus beleiret, havde dog min sal. Formand Hr. Dr. Rosing altid en Ordre fra hans höie Exc. Gyldenlew til Commandanten paa Agershuus, naar det ringeste skulde formærkes af fiendtligt Parti, at indtage hannem og hans ganske Familie paa Agershus Slot, som da var udi den Tilstand, at en Familie der kunde logere, og nu aldeles intet, men Commandanten selv er beskikket Huus udi Byen. Saa usikkert fandt man det end den Gang ved fiendtlig Invasion der at forblive. Ja det er bekjendt, at bete Biskop Rosing tilsidst leiede Hus i Christiania og der boede af Frygt for fiendtligt Parti.

2. Saa var ikke en eneste Mand af Milice udsat til at be-

sætte Posterne og Avenuerne imod Fiendens Ankomst, men den liden Milice, som var ikke enten hos Gen. Lieut. Lützow ved Frederikshald, eller hos Brigadier Wind ved Vinger, eller hos Oberste Kruse ved Basmo, den laa udi Christiania destineret til Fæstningens Garnison, og hvorudi ingen uden Generalen, som var 12 Mile ved Frederikshald fraværende, nogen Anstalt kunde gjöre.

3. Hvorover det fiendtlige Cavalleri inden Morgenen, ved den lyse Maane, som var hele Natten igjennem, lettelig kunde over Isene have nærmet sig til Gammelbyen, ja Christiania, hvilket af alle og enhver, endogsaa af Militairpersoner, som man derom med talte, blev holdt for at ville skee, og at det ikke skeet er, maa alene Guds Providence og naadige Forsorg tilskrives; thi den, der saa vel som jeg ikke alene kjender Situationen, men og saa for Öine vor Tilstands og Dispositions Beskaffenhed, maatte og kunde intet mindre vente, da det lidet Corps under Oberst Kruse var repousseret, og intet mere da var imellem Fienden og Byen, hannem at gjöre mindst Modstand eller Ophold. Saa at om Fienden da havde proseqveret sin Avantage, havde han gjort i den Tilstand det, som ellers skulde været holdt utroligt af alle, som ikke vores Tilstand var bekjendt saaledes, som den var.

4. Saa kunde man og ikke forlade sig paa at bekomme nogen betimelig Kundskab om Fiendens Nærmelse; thi en Del var baade Kundskaber indlöbne, ja Beretninger fra Officiererne selv, som recognoscerede paa Passerne, at intet Fiendtligt var at fornemme, da dog ½ Time efter saadanne Relationers Dato Fienden havde gjennemtrængt sig, saa at Kundskabsposterne om Fiendens Anmarsch lettelig af Fienden kunde optages, eller have Fienderne tilligemed Kundskaberne med sig paa Ryggen.

5. Som min Afreise var besluttet at ske med Slotsloven, og hos dennem at forblive, om de noget til Kongens Tjeneste kunde finde ved mig hos Geistligheden at udrette, aleneste at jeg, som med en nombreuse famille var bebyrdet, altid vilde

gaae en Dag foran, paa det jeg ikke, naar de paa eengang reiste, skulde mangle Heste til at bringe mig og min Familie bort, alligevel at jeg allevegne har betalt med rede Penge, som det er bekjendt, formedelst Gaardene ligge saa vidt her i Landet, ganske Mile, ja undertiden 2—3 fra hinanden, at endog een reisendes Person altid maa have sit Forbud een Dag forud at bestille Heste, om han vil fortkomme uden Ophold; da der nu et stort Antal Heste vare tilsagte ved Skifterne at möde til Slotsloven at fortbringe, og saaledes for mig med Familie saameget vanskeligere at fortkomme, om jeg vilde have biet til den Tid, og da jeg drog til Byen for at vide, til hvad Tid Hr. Vice-Statholder og Slotsloven nu deres Afreise havde determineret, fandt jeg Slæderne forespændte og alting til Reisen tillavet, og blev mig svaret, at de om en Time eller to vilde afreise, som og en Del af de Deputerede strax efter gjorde, hvorover jeg, som intet Hus i Byen havde, hvor jeg mig med mine kunde opholde, jo fandt höilig Aarsag at gaae nogle Timer for i Veien. Dagen derefter kom deres Bagage og Domestiques til Bragernæs med Beretning, at de selv strax ventedes efter, hvorover jeg af samme Aarsag som tilforn atter resolverede alt at reise et Par Mile foran, at jeg kunde have Tid til mig og mine at lade opsöge Heste. Men at Hr. Vicestatholderen og en Del af Slotsloven dog blev nogle Dage længere udi Christiania, saa og at siden de, som af de Deputerede vare afreiste, sig hos dennem igjen indfandt, skede formedelst at imidlertid Gen[l.] Lieut. Lützow, da han om Fiendens Marsch og Action var underrettet, gav Ordre til Gen. Major Sehested og Oberst Gaardmann at udrykke med den liden Milice, som fandtes, og besætte den Pas ved Gjælleraasen, hvormed siden Gen. Lieutnanten selv med sit Corps sig conjungerede, og nogle Dage efter Brigadier Wind med sit Corps, hvorover de agtede sig en Tidlang udi Securitet. Ikkedesmindre, saasnart jeg erfarede, at Vicestatholderen med en Del Deputerede var bleven i Christiania, sendte jeg strax Bud til hannem og lod fornemme, om han agtede der no-

gen Stund at blive, saa vilde jeg mig og der indfinde og see hvor for min Person et Kammer til Logemente at finde, men fik til Svar, at jeg havde gjort vel, at jeg havde reist, som der intet for mig var at bestille, og de selv hvert Öieblik vare reisefærdige, og nogle Gange hver Dag lode tillave deres Slæder til Reisen, alt som Tidenderne indlöb, hvilket Gjensvar hos mig er udi god Forvaring. Dog har jeg fornummet, at mig aldeles uden nogen Sandheds Grund skal være paasagt, at jeg Hr. Vicestatholderen vilde persvadere strax at reise, da jeg derimod vel vidste, hvorvidt hans Charge obligerede ham at blive, og hvorvidt min ikke i nogen Maade mig dertil forbandt, naar jeg havde gjort alt det mig kunde tilkomme paa det Sted at gjöre för min Afreise; men jeg alene vilde være hos Slotsloven, hvor den sig opholdt, og da jeg af den Aarsag, saasnart jeg fornam de övrige Deputerede igjen at indreise, begav mig og strax Dagen efter paa Veien, mödte mig af Hr. Vicestatholderen den Underretning, at samme Dag en Bataille skulde gives, og at han vilde bie til den begyndtes, hvorover jeg maatte arretere mig til dets Udfald vidstes, som jeg intet andet end hver Time maatte forvente Vicestatholderen med Slotsloven, som vilde afreise, naar Batailien blev begyndt. Da jeg derefter fornam, at samme intenderede Bataille ikke kom til Effect, begav jeg mig igjen paa Reisen til Christiania, men en Miil fra Byen fik den Kundskab, at vores Tropper, formedelst Fienden sig med General Mörner havde conjungeret og ved Marschen over Isen kunde coupere dem, alt vare paa Marschen til Asker, maatte jeg igjen begive mig til Bragernæs, hvor og Hr. Vicestatholderen med Slotsloven sig indfandt samme Aften. Da de og der ingen Securitet forventede, ei alene formedelst Posteringen, som var ikkun en Miil fra Bragnæs, blev agtet for svag imod Fiendens overlegne Magt at maintenere, og hvorpaa hver Öieblik forventedes at ske Attaque, (som og alene man ansees som en Gjerning af Gud, der hidtil haver holdt en synderlig Beskjærmelse over dette Rige, at det ei strax skede, förend vores Ar-

mée blev given Tid mere og mere at sætte sig i Defensions Stand), men og formedelst Fiendens Mouvement til at gaae dennem i Ryggen gjennem Ringerige og coupere Bragnæs fra Tropperne, som de og lettelig kunde da gaae over Isen mellem Strömsö og Bragnæs, besluttede igjen at opbryde og reise til Skien, fandt jeg atter af forbete Aarsag at ikke mangle Heste underveis, mig igjen beföiet at reise en Dag forud, som og en Del af Slotsloven Dagen derefter ligeledes gjorde, og at Vice-Statholderen med en Del af de Deputerede atter nogle faa Dage længere blev paa Bragnæs, var alleneste formedelst atter efter min Afreise nogen Kundskab indlöb, som kunde give ham Anledning nogle Dage endnu der at blive, hvorover jeg, som endelig for at ikke mangle Heste paa Veien maatte drage foran, ei heller havde nogen Aarsag mig paa et Sted mere end paa et andet at opholde, som Hr. Vicestatholderen, der med berömmelig og uafladelig Flid Nat og Dag var occuperet med at forsyne Tropperne med Provision, Krigsconseil at holde og desl., intet da kunde være vidende. Og at jeg ikke tillige med Hr. Vicestatholderen strax reiste igjen fra Skien til Bragnæs, var Aarsag, at Hr. Vicestatholderen, da Hr. Oberst Levenörns Skrivelse hannem tilkom, ikke alene saa hastig resolverede sin Tilbagereise, at Andre i den Tid ikke kunde erlange Heste til Reisen, men og Vicestatholderen for det förste vilde, for at ikke hindres paa Veien, gjerne reise alene med Secretairen og Cassereren, som og jeg intet vidste for mig mere ved Bragnæs end udi Skien at forrette, eller mit Embedes Pligt at kunne udkræve min Nærværelse paa det ene Sted mere end paa det andet, helst da alle Deputerede af Slotsloven bleve efter her ved Stedet, undtagen Hr. Etatsraad Tonsberg, der nu som i alle Tilfælde haver viist sig som min oprigtige Ven, som nogle Dage derefter begav sig herfra til Bragnæs, og Communication ved Expresser og Holdsheste, som vare paa hvert Skifte udsatte mellem dette og Bragnæs, idelig havdes, tilmed og haver været vanskeligt at reise, formedelst Isene have ikke kunnet enten briste eller bære,

og saaledes ikke Reise skee enten til Vands eller Lands. Men som igjen Slotsloven sig samler paa Bragnæs, vil jeg, endskjönt med störste baade Möie og Bekostning udi det Före som nu er, (mig) herfra begive, alene for at være udi Nærværelsen af Slotsloven, endskjönt jeg ikke veed det allerringeste der mere end her mit Embede vedkommende at forrette.

Af hvilket altsammen jeg formoder ikke aleneste Deres Excell., men og al Verden at skulle kunne erfare, at jeg udi alt dette intet andet haver gjort eller ladet, end det mig uforgribelig synes min Ed og Pligt efter min Samvittighed haver udkrævet, og jeg contesterer for den Gud, som skal dömme alle paa hiin Dag, at jeg ikke begriber efter min Samvittighed rettere, end jeg jo saaledes burde gjöre, som det jo og er haandgribeligt, at hverken Frygt, Commoditet eller Interesse og Fordel haver foraarsaget min Retraite i nogen Maade; thi alt dette kunde jeg have fundet langt mere, om jeg havde kunnet blive ved Stedet. Jeg haver allerede med tagne Skade i Christiania og gjorte Omkostninger (om jeg end skulde salvere alt det övrige) tilsat imod 2000 Rdr. Jeg kunde længe i Rolighed deraf have contribueret, ja havde jeg kunnet resolvere mig til at underkaste mig Fiendens Villie og Ordres, min Herres og Konges Tjeneste til Præjudice, saa havde jeg som alle Geistlige kunnet blive fri for alle Contributioner, saa at, hvad om mig end dömmes, kan jeg dog have det Vidnesbyrd af Gud og min Samvittighed, at saavist som jeg vil, han paa Dommens Dag skal være mig naadig, saa havde jeg aldrig resolveret at enten drage af mit Hus eller flytte noget derfra, havde det ikke været alene af den Aarsag, at jeg befrygtede at bringes til at efterkomme saadanne Befalinger, som kunde være min allernaad[te] Herre og Konge præjudiceerlige, saa at intet i al Verden haver persvaderet mig til nogen Retraite uden min allerunderd[te] Troskab og Tendresse for min allernaad[te] Arvekonge og Herre; thi da jeg nu haver maattet miste en stór Del og sat den övrige Rest udi Hazard paa Agershus Fæstning, havde jeg kunnet conser-

vert det alt, om ikke den Aarsag havde obligeret mig at forlade Hus og Hjem.

Og som jeg derved ingen anden Consolation haver, næst en god Samvittighed for Gud, end denne ene, at være forsikret, at min allernaad[te] Konge og Herre med min Conduite og Forhold er tilfreds, saa beder jeg alt det jeg bede kan, og for alt det jeg af D. Excell.s Naade kan implorere, at D. Exc. alt dette Brevs Indhold D. Kgl. Maj. vilde andrage og ved Leilighed forebringe. Imidlertid som Gud i mange Maader underligen haver ladet kjende sin faderlige Haand og Beskjærmelse over dette Rige i disse farlige Conjuncturer, at Fienden hidtil ikke haver udvirket mere end som skeet er, (endskjönt det er ubodelig Skade baade for Byen og Landet); thi naar D. Exc. vil udi Frederici Secundi Chrönike af Peder Resen beskreven læse, hvad Kong Erik af Sverige haver udrettet her i Norge end i den Tid, da Norge var langt difficilere at passere end nu, da Skovene langt mere ere udhugne, og da vi havde baade Skaane, Halland, Blegind, Babuslen, Jæmteland og Herdalen, hvoraf Norge til Lands strax kunde succurreres, ja endog efterat hans Armée 20000 Mand stærk af Rantzow med 5000 Mand var slagen udi Skaane, saa skal der kjendes stor Forskjel. Vil man derimod sige, at Norge da ikke havde synderlig regulair Milice, saa havde Sverige ei heller, og for hver 1000 Mand nu i Norge findes, ere vel i det mindste 4000 Mand i Sverige og angrændsende Provindser; saa kan jeg ikke andet haabe, end at den barmhjertige Gud jo endnu vil udrive dette Rige fra Fiendens Vold, som en Brand af Ilden, hvorom daglig til Gud bedes af

Deres Excellences

Höivelbaarne Hr. Geheimeraads og Obersecreterers
min höigunstige Velynders

(egenh.) underdanige Tjener

Skeen d. 18 Aprilis A° 1716.

B. Deichman.

2.

Höivelbaarne Herr Geheimeraad og Obersecreterer, höigunstige Velyndere!

Som indlagte Copia af Sognepræstens til Borge Hr. Johan Colds Skrivelse til mig udförligere forestiller, hvor ubarmhjertig Fiendens Forhold nu er, saavel imod Præsterne som Almuen, saa haver jeg villet bruge den Frihed D. Excell. den underdanigen at insinuere. Det sees deraf, hvor ilde den er faren og bestedt, hvis Embede kan forbinde hannem at være paa de Steder, hvor Fienden er, og hvor unyttig den gjör sig selv, som there er betroet, om han vilde blive hos og under saadan sin Fiendes Disposition, naar hans Function ikke bandt hannem til det Sted. Jeg styrkes derved mere og mere udi de Tanker, at det ikke havde været forsvarligt af mig, om jeg ved Fiendens förste Invasion paa dette Sted havde abandonneret det ganske Stift og al Geistligheden og Menigheden, og betaget mig al Communication med dennem og dennem med mig, for at blive ved 2de Præster udi Christiania og nogle Tjenestefolk, som Borgerskabet havde efterladt sig, da Borgerne selv moxen alle retirerede sig fra Stedet, (hvilket foraarsagede Fienden en stor Trang for Bröd og Öl, uagtet alt det Korn han fandt, formedelst han ikke kunde finde nok til at brygge og bage for sig), og hvor det ikke var tilladt at komme uden sin Dör uden Pas og Forklaring om sit Ærende, ja og 300 Mand, som udi Bispegaarden vare indlogerede, havde været Vægtere nok at forhindre mig Communicationen med videre med de 2 Præster, jeg her havde fundet, og som man maa holde det for en fermeté at blive hvor Embedet det udkræver, saa kan jeg ikke andet (end) agte det en Formastelse at exponere sig selv, hvor man ei er forbunden at være og intet kan udrette.

Det falder ellers meget vanskeligt at see Haabel Kald ved anden Præst i denne Tid forsynet, hvorfor det var höilig fornöden, at D. Excell. vilde gunstigen behage at drive derpaa, at den beskyldte og arresterede Sognepræstes Hr. Lars Raschs

havte Sag ved en Commission eller hvorledes D. Exc. tjenlig eragter kunde foretages, og om han skulde findes skyldig, han da som et opprobrium og propudium ordinis Andre til Exempel kunde blive straffet.

Det er vel ellers D. Exc. berettet, hvor slet et Udfald det forehafte Dessein til at ruinere Broen over Svindsund, som for nogle Dage var foretaget, paa den Maade, at et Fartöi, kaldet den kronede Rose, skulde lægge sig paa den ene Side af Broen og en Pram udi Frederikshald dertil apteres paa den anden Side af Broen, og 100 Mand udi Skjærbaade under Faveur af begges Kanonering med Öxer nedhugge eller med Begkrandse afbrænde Broen, haver faaet, idet at Skibet blev af Ström og Vind drevet paa Broen, og som det sig der attacherede, og fast intet kunde bruge sine Kanoner, idet de Svenske strax indlöb inden Kanonerne, af dennem blev entret og bemægtiget og derved Skibet med 70 Baadsfolk og 22 Stykker, nogle af 14, 16 og 18 ℔, forloren. Det er at befrygte, at formedelst det grove Skyts Skyld, hvoraf Fienden sig kan betjene, det kunde give skadelige Consequentser. Gud bevare D. Excell. og lyksaliggjöre alle hans Raad og Foretagende, det önsker af en oprigtig Zele og uforanderlig Passion

Deres Excellence min höigunstige Velynders
underdanige Tjener

Christiania d. 7 Junij Anno 1716.

B. Deichman.

I dette Moment beretter Vice-Admiral Gabel mig, at Fienden vil angribe Sponevigen, og at hans Flottille er igjen gaaet til Gottenburg at . . . ssere den Flaades Udlöb med 6000 Mand at sætte i Land ved Laurvigen.

Bilag a.

Copi.

Höiædle höiærværdige Herr Biskop.

Udi denne bedrövelige Tilstand, som disse Grændser, min Menighed og mit Hus er overgaaet, söger jeg mig en Tröst

deri, at jeg for Deres Höiærværdighed kan klage og fremlægge min Nöd. Da vi her meente at være fri, besynderlig Fienden lod tilsyne som han ganske vilde qvittere det hele Land, fandt vi os i disse Egne ganske oversvemmet. I Særdeleshed maa min arme lille Menighed, der allerede forhen i Vinter ved General Mörners Tropper i 5 Dage blev besögt (at jeg ikke skal tale om den Travail, de ved Fæstningen her have været undergivet) nu fornemme, at de ikke have faaet Fiender, men Mordbrændere og Rövere over sig; thi forleden Onsdag for Christi-Himmelfarts-Dag faldt de ind i Borge Sogn og strax brændte 5½ fulde Gaarde, desforuden adskillige Pladser, blandt hvilke baade en Del mine Landbönder og min fattige Klokker har lidt en ubodelig Skade. Bönderne havde udi dette Sogn allerede i Vinter mistet 85 Heste, Halvdelen af deres Havre, al Hö og Halm, saavelsom og en stor Del Kvæg; nu har Fienden taget altsammen reent bort. Jeg blev endda paa min Gaard, at jeg ikke skulde synes af nogen Opiniatreté at ville tvivle paa den Consideration, den fiendtlige Konge har lovet at ville bære for Geistligheden; men som mine Folk ved min Gaard blev overfalden, dennem 6 Heste aftvungen, mine ved Gaarden værende Tjeneste-Kvindfolk afklædte, i min Nærværelse min Mad og Levnetsmidler mig fratagne, blev jeg arme Menneske nödt til at söge andre Raad, og endskjönt det var mit Forsæt ei af Steden at undvige, men heller hos min Menighed taalmodig at udstaae baade Hunger, Vold og Tvang, saa dog som jeg fornam mig af min Menighed ganske forladt, idet Mand af Huse sig til Frederiksstad retirerede, og sig intet efterlod uden de ledige Gaarde og aabne Döre; mig var berövet det, jeg skulde leve af, og ei mindste Smule levnet til at stikke i min Mund; min Samvittighed og udfordrede, at jeg burde holde mig til min Menighed, ikke just hvor deres Huse og Jorder, men hvor deres Sjæle vare; Fienden som var paa min Gaard antydede, at Kongen af Sverige havde resolveret ingen Præst nogen Naade mere at bevise end andre; jeg havde og allerede hört den ve-

derstyggelige Omgang i min Svoger-Faders Hr. Hans Iversens Hus paa Marker, saa og den ynkelig Medhandling vores gode Provst Hr. Peter Rumohr var overgaaen, som ubarmhjertig blev slæbt af sin Gaard udi sine Underklæder, sat foruden Sadel paa en tör Skindmær, og udi fuldt Galoup til det fiendtlige Hoved-qvarteer bortfört, hvor han endnu, saavidt man veed, maa være, om han ikke lige til Sverige alt er transporteret; tilmed jeg mig intet godt, men mere Tvang end andre ventede, en Del, fordi jeg ikke har villet publicere deres Contributions-Plakater, som Grev Aschenberg mig ved en egen Missive under store Trudsler vilde imponere, og denne Menighed derfor ved min Nægtelse entholdt sig fra at betale, en Del, fordi Fienden vel vidste, at jeg i 3 Aars Tid har været udi General-Lieutenantens Hus, og der ved Pennen et og andet betroet, fandt jeg det for raadeligst, for min Menighed gavnligst og for mig sikrest at fölge mine fordrevne Tilhörere efter, og Nattetider forbi Fiendens Vagter hid til Byen mig at retirere; ladende saa alting, hvad jeg paa min Gaard eiede, udi Stikken, hvoraf jeg ikke har mere bjerget end 3 à 4 Kister, som i Vinter bleve indförte, og mit voxne Fæ; udi Tanke jeg heller vilde miste mine Midler, end være uden Tilhörere og lægge mig frivillig under Fiendens Disposition, og med det samme underkaste mig al den Mistanke, der bæres over en og anden Hjemmeværende.

Siden min Bortreise hörer jeg daglig hvad Niddings- og mere end Fiendes Værk paa min Gaard er bleven forövet, Korn, Havre, Meel, Malt og alle levende Kreature bortförte, lakerede Skabe og Borde, Engelske og Kjöbenhavns Stole, Döre og Laase og al Træfang sönderhuggen, Blodet af hvad de har slagtet omkring Væggene stænket, Vinduerne indskudte, Gulvene opbrudte. Enfin paa min Gaard eier jeg nu ikke til 4 ß Værdi, og om de ei til Slutning vil afbrænde Husene, skeer det vel for intet andet, end at levne et Tegn af deres barbariske og bestiske Adfærd. Og synes han nu for intet andet at have ligget udi disse 3 Sogner, Borge, Skjeberg og Berg, end at hin-

dre, at ikke en Mand skulde faa et Korn udi Jorden. Tienden for forleden Aar gik en stor Del forloren i Vinter, Paaskeoffferet var slet, Pindseofferet ei en Skilling, Præstegaarden og det hele Sogn ligger usaaet, saa Tiende og Avling i dette Aar ei bliver en Skjeppe, Landbönderne ruinerede, i dette Aar maa vi sætte os i Gjæld for vor Underholdning, og i næstkommende Aar baade for Sædekorn og Föde, saa jeg er i min nylige Tiltrædelse til Kaldet, da jeg endnu ikke har betalt min Gjæld, bleven med Kone og Börn en ruineret Mand. Dog sætter jeg mit Haab til Gud, som midt udi sin Vrede dog tænker paa Naade og hjælper til sin store Ære, naar menneskelige Öine ingen Udvei seer. Imidlertid prædiker jeg her i Byen og ved Gleminge for min Menighed, döber her deres Börn og begraver deres Döde, og besöger den fattige Almue, som enten her i Byen ligger eller paa Krager̈ og Rolfsö med deres Kvæg af Amtmanden er indkvarteret. Det staar til Gud, om vi nu her blive sikrere. Gud forbyde, at Fienden nu mere over Glommen skulde trænge sig, og naadelig afvende al Ulykke fra Deres Höiærværdigheds Hus, saa haaber jeg med Tiden endnu næst Gud at nyde nogen Tröst af D. H.heds faderlige Godhed, des jeg med underdanig Veneration forbliver

Höiædle og höiærv. Hr. Biskops allerydmygste Tjener

Frederiksstad d. 3 Junii 1716.

Johan Cold.[1]

Bilag b.

Extrakt af en fornemme Mands Skrivelse af Christiania, som jeg havde tilsendt mit Brev til Hr. Vice-Statholderen om

[1]) Senere hen i disse Bidrag haaber jeg at kunne meddele Resultaterne af en vidlöftig Commissions-Forretning, hvorved hver enkelt Gaards Tab under Krigen blev oplyst og taxeret, alt ifölge kgl. Commissorium af Febr. 1719 til Stiftamtmand *V. Tonsberg*, Amtmand *N. Werenskjold* og General-Krigscommissair *Sverdfeger*. Saa barbarisk som Præsten *Cold* skildrer den var Fiendens Færd i Almindelighed ikke.

min Indreise ham at levere og fornemme, om Deres Excell. saalænge vilde forblive ved Stedet:

Deres Höiærv.heds Brev leverede jeg Hr. Vicestatholderen udi Tonsbergs Hus, som blev læst, men som de vare alle trætte og i nogen Desordre af de ofte variable Tidender, saa bad de mig skrive Alt, som den der viste det meste, men især gave de mig begge det i Commission, at sige D. H.hed har gjort allerrettest, at De er reist, baade for Heste, saa og fordi som Statholderen da var reisefærdig, saa er han endnu, og i Guds Sandhed snart engang om Dagen laves Slæderne til, og maaske skeer denne Nat, som der sagdes.

Extrakt af Hr. V. Statholders Skrivelse af 12 Martii, som mig tilkom paa min Indreise nogle Mile fra Christiania.

Vi venter strax Gen. Lieut. Lützow med sine 5000 Mand, og bliver jeg her, indtil Batailleu begyndes.

Extrakt af en anden Hr. Statholders Skrivelse:

Den Anstalt, Deres Höiærv.d har gjort med at providere Armeen med Præster, er höit nödvendig. Vi vente hver Time Guds Frelse enten ved Bataille, eller at Fienden bliver obligeret at retirere sig af Mangel paa Subsistance.

Extrakt af Hr. Vicestatholderens Skrivelse, da jeg havde tilmeldt ham at ville drage til Bragnæs igjen, da jeg nogle Dage efter min Afreise erfarede, at han endda der med nogle af Slotsloven (sig) opholdt.

Vi ere her imellem Frygt og Haab, og hver Dag paa Rip.

Extrakt af Hr. V. Statholderens Skrivelse af 7 April, da jeg havde hannem tilmeldt, at jeg havde erfaret adskillige at have ilde fortolket min Afreise.

Eders Höiærværdighed haver slet intet at bekymre sig over hans Bortreise; thi det er nogle Raisonnementer, som Folk gjör, ligesom de ere Een affectioneret til. Kunde vi kun blive vore Gjæster med god Maneer kvit, fandt Resten sig nok siden.

3.

Stormægtigste Monark
Allernaadigste Arvekonge og Herre!

Af hosfölgende Hr. Oberste Meitzners saavelsom Feltprovstens Mag. Balzar Sechmans skriftlige Anmodninger til mig erfarer D. K. M. allernaadigst, at tvende Feltpræster til de 4 sidst hidkomne Batallions udkræves, hvorfor efter D. K. M. allernaad^te^ Befaling af 29 April sidstafvigte til D. K. M. allernaad.^e^ Behag jeg allerunderd.^t^ maa forestille til Hr. Oberste Meitzners tvende Batallions den af ham selv forlangte Studiosum Peder Kinck, som mig længe selv er bekjendt af et skikkeligt Levnet, god Lærdom og opbyggelige Gaver, og til Hr. Genl Maj. Rosenavers 2 Batallioner Studiosum Peder Strömer, som er ligeledes af et skikkeligt Forhold og velbegavet. Saa forventer jeg og endnu i dybeste Underdanighed D. Kgl. M. allernaad^te^ Approbation belangende det d. 9 Mai sidstafvigte allerunderd.^e^ gjorte Forslag om Feltpræster:

til Hr. Oberste Kruses Cavallerie-Regiment, Capellanen til Ström Hr. Andreas Holter.

til Hr. Oberste Öttkens Dragoner-Regiment, Capellanen paa Strömsö Hr. Frederik Cölner.

til det Smaalenske Hr. Oberste Krags Infanteri-Regiment, Capellan til Skedsmo Hr. Erland Michelsön.

til det Agershuske Hr. Brigadier Winds Infanteri-Regiment, Capellan til Eger Hr. Andreas Wulfsberg.

til det Vesterlenske Hr. Oberste Gaardmands Infanteri-Regiment, Studiosum Hans Frisak.

til det Oplandske Hr. Oberste Brockenhus's Infanteri-Regiment, Studiosum Diderik Stelling, som betjener Lectoratet i Christiania.

til det Bergenhusiske Hr. Oberste Huitfelds Inf. Reg., Studiosum Johannes Irgens.

Hvorom jeg og Tid efter anden de forbemeldte Hr. Ober-

sters Missiver, med hvilke det haver behaget D. Kgl. Maj. d. 29 April sidstafvigte at anbefale mig herom at conferere, allerunderdanigst haver indsendt, som alle med de af mig forestillede Personer haver været vel tilfreds, undtagen Hr. Oberst Kruse og Hr. Oberst Öttken, som formene selv Vocation til Feltpræster at ville udstede, imod Krigsartiklernes 1 Cap. 5 Artic., og derhos Hr. Oberste Kruse haver forlangt Capellanen til Thoten, som fra den Menighed ei vel kan undværes, hvilket dog til D. K. M. allernaad.te Behag i dybeste Underdanighed af mig indstilles, allenoste jeg saameget mere D. K. Maj. allernaad.te Resolution med forderligste allerunderdanigst vilde udbede mig, som idelig hos mig Erindring gjöres om Regimenternes Forsyning, saasom og de 3 Capellaner, som fra Begyndelsen og hidindtil der have gjort Tjeneste, ingenlunde ere dertil tilstrækkelige, helst Armeen udi saamange Divisioner og paa saa mange Steder er deelt; hvorover ofte ved adskillige af Tropperne ingen Tjeneste skeer, foruden andre Irregulariteter, som derved i adskillige Maader forefalde, som det og vilde være beklageligt, at Syge og Kvæstede og de som her og der ved Döden afgaa, skulle mangle Sjælesorg og Tröst.

Som og D. K. Maj.s Vice-Statholder d. 22 Mai sidstafvigte haver givet mig tilkjende, at en Provst her af Stiftet, navnlig Hr. Lars Rasch, nogle Dage tilforn til Frederiksstad i Arrest skal være henbragt, formedelst han beskyldes med Fienden at have correspondered, hvorom be.te Hr. Vicestatholder og denne Dag haver communiceret mig D. K. Maj.s allernaad.te Resolution af 30 Mai, at han skulde tages i Arrest til Sagens Uddrag, da som det ikke alene falder nu meget besværligt hans Kald at lade forsyne, helst saamange vacante Kald i Stiftet findes, som ere Sognekaldene udi Aal i Hallingdalen og Hole paa Ringerige, samt de residerende Capellanier udi Frederiksstad, Skien og Kragerö, men og saa forargeligt et Exempel (om han i saa grov Misgjerning skyldig findes) af den, som efter Eds og Embeds Pligt ikke alene til allerunderd.t Troskab, som alle andre Un-

dersaatter, selv er forbunden, men og at formane Andre dertil, kunde have farlige suites og Conseqvenser udi disse saa vanskelige Conjuncturer, saa var det at önske, at det maatte allernaad.t behage D. Kgl. Maj. med allerforderligste at anbefale, af hvem, for hvem og hvorledes saadan Sag mod hannem föres skulde, paa det at, om han skulde findes coupabel og han saaledes skulde have gjort sig til et propudium et opprobrium ordinis, han da uden formegen Forhaling, den disse Tider ikke taaler, kunde blive straffet alle andre til Afsky og Advarsel. Hvilket altsammen til D. K. M. allernaad.te Behag i dybeste Underdanighed indstilles af

D. Kgl. Maj. min allernaad.te Arvekonges og Herres allerunderd.te Tjenere og troe Forbedere hos Gud

Christiania d. 13 Junij Ao 1716.

B. Deichman.

---

4. Officielle Rapporter og Meldinger. 1716.

De her meddelte Rapporter findes alle i Original i det danske Justitsministeriums Arkiv, hvor de af mig ere afskrevne, og indeholde vistnok meget, der forhen er bekjendt, men kunne dog som de mest autentiske Aktstykker til Krigens Historie hverken undværes, eller uden at beröves meget af deres indre Værd meddeles i Uddrag. De to förste ere forelöbige Meldinger fra Generalmajorerne Grev *Sponneck* og v. *Cicignon*, der strax ved Efterretningen om Carl XII.s Indfald i Norge afsendtes fra Danmark paa en Flaade under Vice-Admiral Gabels Kommando. Dernæst fölger en kort Melding om Svenskernes Tilbagetog fra Christiania fra Oberst *Hartvig Huitfeldt* til Hafslund, Chef for det 1ste Bergenhuske Regiment (jfr. B. Moes Aktstykker til den norske Krigshist. 1ste Hefte 56—57). De övrige ere de os levnede Rapporter fra den norske Hærs Anförer General-Lieutenant *Barthold Henrik von Lützow*. Han var en Tydsker, der i 1697 blev Oberst og 1699 fik det Smaalenske Regiment. Han ægtede *Margarete Katrine Trützschler*, en Datter af Generallieutenant og Ridder af Danebrog *Hans Ernst v. Trützschler*, der en Tid var commanderende General i Norge, döde 23 Juni 1718, og eiede *Thom* (ford. Thufn) adelige Sædegaard i Raade Sogn ved Moss, som

han havde arvet med sin förste Hustru Margareta (Tönnesdatter) Huitfeldt († 9 Marts 1683). Denne Gaard fik Lützow ved Svigerfaderens Skjöde af 20 Januar 1701 med sin Hustru, og da hun kort efter döde uden Livsarvinger, skjödede Generalmajor Trützschler 13 Januar 1703 den sig paa Arv efter hende tilfaldne Halvdel af samme Gaard til Enkemanden Lützow, i hvis Æt Thom derpaa forblev gjennem hele det 18 Aarhundrede. Lützow ægtede siden *Anna Margareta Brockenhuus*, en Datter af Generalmajor Caspar Christoffer Brockenhuus til Hovindsholm (paa Helgöen), og döde 8 Februar 1729. Medens han förte Kommandoen Söndenfjelds blev han 27 Juni 1716 Ridder af Danebrog. Han efterlod sig, saavidt vides, 4 Sönner og en Datter, alle af andet Ægteskab, af hvilke den ældste Sön, Generalmajor *Hans Ernst v. Lützow* nok döde för Moderen, efter hvem Thom tilfaldt Sönnen Generalmajor *Jaspar v. Lützow* og Datteren Fröken *Katharina Elisabet v. Lützow*, der eiede Thom i Fællesskab. Den sidstnævnte, der levede længst og döde 27 Juli 1797, testamenterede Thom til daværende Overhofretsassessor *Mathias Leth Sommerhjelm*, der döde barnlös i Stockholm som norsk Statsminister 15 Novbr. 1827. Hans tredie Hustru, en födt Grevinde *Lövenhjelm*, besad og beboede Thom til sin Död i 1845, hvorpaa hendes svenske Arvinger solgte Gaarden med Besætning m. v. i 1846 til *James Röder Teilman*, Sön af Christian Finkenhof Teilman, Sogneprest til Laurdal i Jarlsberg, for 70000 Species.

1.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erbkönig und Herr!

Eben wie ich itzund unterwegs war mit den Cammerherr und Vice-Admiral Gabel nach die Esquadre zu gehen, begegnete mir ein Expresser von dHrn. General Lieutenant Lützow mit hierbey folgenden Brief und Relation, wie die Schweden bey Ringerige abermahl den Kürtzeren gezogen. Jedennoch weilen aus erwehnten Schreiben zu ersehen, das die Schweden übels im Sinne hat, so gehen noch diesen Abend 2 Bataillonen von hier ab mit die hier habende Fahrzeuge nach dem Lager bej Jellebek zu, um unzern wenigen Manschafften dorten zu verstercken, ich aber gehe gleich voraus nach dem Gen.l Lieut. Lützow, ihm in allen was müglich zu assisteren. Dieses habe

in Eil Ew. Königl. May. allerunterthänigst hinterbringen sollen, und werden Ihr. Königl. May. aus ermelte beigehende Brief die Umstände ausführlicher allergnädigst geruhen zu vernehmen. Die hiesigen Zustände habe in meinen untern heutigen Dato abgegangenen allerunterthänigsten Rapport Ihr: May.t bereits hinterbracht, der ich mit allen Veneration ersterbe

Ew. Königl. May.ts

(egenhændig) Dero allerunterdenichster trei gehorsamster knecht

Orlogschiff Prindz Christian d. 17. April 1716.

v. Schponecken.

a. Bilag ved foregaaende Brev.

Hochgebohrner Herr Graff

Höchstgeehrtester Hr. Cammerherr und General-Major.

Man hat hier gestern, diese Nacht bis nu her immer Zeitung und Kundschafft auf einander gehabt, das der Feind starck mit Infanterie über 2000 Mann mit etwas Cavallerie dabei hinauf nach Ringerige in Anmarsch begriffen ist; alwo er suchen will einer Ohrten auf unser Postirungen durch zu dringen, um nach Modum und Eger zu kommen, wo er dann wan er es behaupte zwischen Bragnes und Königsberg auch uns auf den Rücken stunde.

Habe also gleich gestern noch so bald die erste Nachricht von sein Movement einholte 150 commandierte Leute hier aus der Postierung unter Capitain Coucheron nach der nächsten Postierung Krokschougen genant zu Verstärcken hinaufgesandt, die dann auch noch gestern Abend von einige von ihnen attaquirt worden, sind aber abgewiesen, die völlige Nachricht noch nicht eingekommen, sind also diese Nacht und diese Morgen noch 3 Compagnien zu Fuss und 2 zu Pferde nach commendiert, und kommt eben itzund einer der den Feind marschiren sehen, erst voraus mit 300 Mann, hernachher 8 Compagnien, zu diejenigen, welche vorigen Tages gemeldet nach Lummedal marschirten unterm Schein alda ihre Contributionen einzutreiben.

Man hat auch itzund die gewisse Nachricht eingezogen, das 1600 Mann zu Fuss und 2 Regimenter zu Pferde, wobei Aschenberg wieder drunter, der einen gantzen Umbweg genommen, vorgestern Abend durch Krogstad Sogn gegangen auch etliche den Weg von Hölen, welche alle nach Christiania sich ziehen.

Da sich dann nu der Feind noch so sehr verstärcket, scheinet es wohl er absolute gedencket hier durch zu dringen, wird es nötig sein, wan unser Transport nur da, welches Gott geben wolle, wo es sonsten des Hrn. Grafen Approbation fünde, das ich hier davon mit einige Bataillons, nach Guhlfinden, könte verstärcket werden, um Resistence zu thun können an allen Orthen, welches viele Leute erfordert. Sie könnten doch wohl, solte meinen ihr Dessein dorten bei sie mit Zuziehung aus den Garnisons, vollenführen, insonderheit, da der Feind nu gahr alda herum nicht starck sein kann, weil er seine Force hieher ziehet, und berichtet der erwähnte Mann, welcher wie vorgemeldet ihnen marschiren sehen, das der König von Schweden würde selber noch mit viel mehre nach kommen. Habe also nicht unterlassen sollen den Hrn. Grafen hievon diese Nachricht zu geben.

Der Oberste Schöler, der gestern wegging, um nach die den Hrn. Grafen vorhin bekannte Expedition zu verrichten, wird eben nu bei diesem zugekommen sein, der dann Zweifels ohne in allen Müglichheiten gegen Verfassung veranstalten wird.

Auch habe ich ein Begehr diese Nacht an den Slotslov gethan, das die Bauern von Modum, Eger und Sigdal ungesäumt mögten nach Harestueskoven hinüber zu dem Major Rasmus Olsen marschiren, ihm zu verstärcken, hingegen Major Rosenkrantz und Capitain Testmann, welche die Tellemarkschen Bauern gebracht, mit ihnen vors erste, um Königsberg zu decken, alda verbleiben sollten.

Bekahm gestern einen Brief vom Stathalter, welchen der Zöllner in Tonsberg an ihm geschrieben, das ein Capitain von

einer Fregatte alda bei sie in der Stadt angekommen, der mit von unsern Transport, und das sie vorgestern 3 grosse Schiffe davon unter Færdöe gesehen hätten, habe aber seitdeme nichts hier gehabt, wan dem Hrn. Grafen etwan mögte was nähers davon benachrichtiget sein, bitte ich gahr sehr um ein Pahr Worte davon, der ich allemahl beharre

Hochgebohrnen Hernn Grafen höchstgeehrtesten
Hrn. Cammerherrs und General-Majors

P. S. Was nu im Moment vom Vogt wegen der bemeldten Attaque erhalten folget copialiter herbei.

(egenh.) gantz ergebenster Diener
B. H. Lützow.

Von Hauptquart: bei Jellebek d. 16 Aprill 1716.

aa. Underbilag. Løs Afskrift.

Copie von dem Fogdt Lars Michelsen auf Ringerige.

Nu har jeg faaet fra min Udsending, at Vores ved Postering[1] for den Krogskovske Besætning haver faaet complet Victorie saaledes: At den Tid de attakerede os, haver Vores, som i Postering var 340, slagen de Svenske, som fra Bærums Jernverk var udsendt; 300 Mand ere slagne saaledes, at de paa ½ Time maatte vige tilbage, saa at af de Svenske bleve mange slagne, som ligge i Hobetal paa Marken, hvilke i Aften i Mörket ikke kunde tælles, og skal de Svenske efter Beretning have været til Hest, indtil de kom paa ½ Fjerding nær Posteringen, hvor de ved et Tjærn kaldes Klevtjennet forladt Hestene tilbage, og er af vores qvæstet en Lieutenant og 2 andre. De savne og i Posteringen 1 Mand. Overalt har Svensken vegen tilbage, men hvor langt vides ikke endnu, men jeg beder underdanigst, at det naadigst behager at lade forstærke os med saamange Soldatesker, som jeg i mit næstforrige ommeldte, allerhelst jeg visselig formoder, at Fienden det ikke derved lader forblive, men til yderste Effekt lader det ankomme, siden han

---

[1]) Formodentlig: Ved-Postering, Forhugning.

nu anden Gang ved Guds Bistand fra dette Sted er vorden repousseret. Forresten leverer jeg alt udi Hr. Generallieutenants egen naadige Skjön, og endelig for alt beder, at os for Guds Skyld rækkes en naadig Haand med mere tilstrækkeligere Mandskab, saafremt vi ei skal crepere og udstaae for stor Hazard, hvilket jeg beder i Naade maatte considereres.

Meningen af vores Fiendes Dumdristighed og af han os saa djærveligen angreb er dette, at jeg mener, som nok skal være sandt, det han haver hört, at den Valderske Almue havde gjort sig opsætsig og absenterede fra Posteringen, skal hans Undersögninger og Kundskabsmænd have bragt ham til Haande, som han ikke andet vidste var lutter Bönder, som i Postering var forlagt. Han ventede ikke de 150 Mand, Hr. Capitain Coucheron ankom med idag, som jeg og alle Andre som en Guds Gave maa prise og berömme.

2.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnædigster Erbkönig und Herr!

Habe allerunterthænigst zu rapportiren, das ich alhie auf Rolfsö bei Friedrichstadt mit 5 Batallions auf Land getreten, als 2 von Budde, 1 von Huitfeldt und 2 von dem mir allergnædigst anvertrauten Regiment, wo ich dann mich dergestalt postieren werde, dass ich die Vestung Friedrichstadt allemahl soutenieren und zugleich dahin sehen kann, das dem Feind alle Communication mit Bahus Lehn möge abgeschnitten werden, auch übrigens trachten durch Parteyen soviel müchlich Abbruch zu thun. Ich verharre in tiefsten Devotion

Euwer königlichen Mayest.
allerunterthænigster
getreuester Knecht

Rolfsö d. 17 April 1716.

C. F. v. Cicignon.

3.

*Stormægtigste allernaadigste
Arve-Herre og Konge.*

Udi allerdybeste Underdanighed vilde jeg herved rapportere, at saasom Fienden opbröd igaar Nat fra Christiania, som var den 30te April med sin ganske Magt, og marscherede over Egeberg, og saavidt som man kan af hans Dessein formærke, vil han marschere over Onstad Sund ind ad Sverige igjen. General Lieutenant Lützow med sine 6 til 7000 Mand er marscheret ham udi Hælene, og er allerede kommen til Egeberget 2 Mile nær Svenskens Armée. Generalmajor Cicignon er marscheret med 2000 Mand fra Frederikstad langs Glommen, og jeg under Grev Sponnecks Commando opbryder i dette Moment herfra Moss med 1500 foruden Bönder til Solle Bro to Mile herfra paa Christiania-Veien, hvor vi fik Tidender i dette Moment, at Fienden var ankommen med sin Armée, som er Veien til Onstad Sund. Oberste Schöller er med en Corps af 1200 ved den Side af Basmoe, saa vi er deelt udi 4 Corps, som paa alle Sider marscherer Fienden at angribe udi sin Marsch, saa han næst den allerhöieste Guds Bistand ikke saa letteligt undkommer, idet han har mange Defileer og Passer at passere, og han er nu saa godt som midt imellem os, at vi tænker ham ved Guds Bistand paa alle Sider at angribe og meddele de Tractementer, som ubudne Gjæster tilkomme, og Deres Majestæt ved Guds Bistand nogen nærmere glædelige Tidender med förste allerunderdanigst at rapportere. Jeg udi allerdybeste Underdanighed denne hastige og enfoldige Rapport, som den der inviolablement med Liv og Blod til Döden er

Stormægtigste allernaadigste Arvekonge og Herres
allerunderdanigste Undersaat og Knegt

Moss d. 1 Mai A.o 1716.

H. Huitfeldt.

4.

Allerdurchlauchtigster o. s. w.

Es werden E. Königl. Maj. ab mein letzt allerunterthänigstes vom 25 passato allergnäd. gesehen haben, wie der damalige Zustand alhier, und blieb bei der darinne erwänten Action auf Moss ein Capitain Lieut. mit 29 Unterofficierer und Gemeine todt, 3 Oberofficierer nebst 86 Unterofficierer und Gemeine blessiret.

Und wie dann die Nachricht von meine damalige abgesandte Escorte wegen der zurückgezogenen Cavallerie-Corps vom Feind nach Sandwigen von Asker ab einbekam, das solches sich also verhielte, schrieb ich also gleich dem Viceadmiral Gabell zu, weil das Eis damahl aufgegangen und er wo möglich mit ein Farzeug assistiren mögte, um so viel bequemer auch wasserseits dem Feind zu delogiren, weilen der Landweg nicht weit vom Ufer, unterdessen der Feind sich bis Lysager Brücke des Nachts, da er die Kundschaft von meinem Aufbruch wird bekommen haben, gezogen, also dann eine Fregatte unter Capitain Grib einkam und mit seine Kanonen den Feind zum weitern Retrait nötigte, welcher dann für sein Abzug nicht allein die Brüche aufbrannte, sondern auch das Haus so dabei stunde. Folgte noch selben Tag als d. 29 passato mit dem Viceadmiral Gabell zu Wasser nach Agershuus, da wir die glückliche Zeitung erhalten hatten, von der Übergabe Wismar, und lies solche glorieuse Freude durch dreimahlige Ablosung aller Kanonen auf dem Schlosse so wohl als gleiche Zahl Salbirung von der Musqvetterei abkündigen, welches dem Feind so in der Stadt und da herum noch war, in grosse Consternation und Confusion soll gebracht haben, mit mehrern darab zu schliessen, er selbe Nacht darauf mit allem von dar aufgebrochen. — Welchen ich dann des Morgens darauf nachging bis Christiania, alwo ein Schwedischer Obrister Nahmens Mäntzer, dem von der Festung ein Bein abgeschossen, und ein Major Nirot, so auf Krokskougen

hart blessiret, von ihnen zurückgeblieben, vorgefunden worden. Der Feind nahm stetz seinen Weg fort bis über Onsted Sund, wohin ich ihm verfolget, auch unterwegens nach ihm einige Überläufer und Marode aufgehoben. Was unterdessen von zusammengezogenem Kriegsconseil in eins und andre deliberiret und beschlossen worden, werden E. K. Maj. geruhen ab den Beischluss allergnäd. zu vernehmen. Man hätte gantz gerne gesuchet dem Feind in seinen Marsch was anzuthun, in Sonderheit in Abziehen über den Sund, allein er hätte sich sehr vortheilhaftig postiret, und war der Ort so zu seiner Avantage, das man ohne vielen Hasard es nicht wohl vornehmen können. Wie dan darauf uns für den Leuten Brot und Provision fehlte, die Zufuhre beides wegen überaus schlimmen Weges, das wir auch unsere Felt-Artiglerie müssten zuruckgehen lassen, dan der Weg von des Feindes viele Cavallerie sehr tief und aufgetreten, und auch von Mangel für so viele Pferde die dazu gehören es aufm Rücken fort zu bringen, welche der Feind alle der Gegenden wo er gekommen den Leuten weg genommen, bin nach Hinterlassung 3 Bataillons bei Onstad- und Grönsund, nebst eine Compagni Dragoner, da vorher auch 3 Compagnies so der Gegenden zu Hause, hinüber an der Seite gesandt, um in so viel möglich den Feind in Defiléen und mit Parteien Abbruch zu thun, heute hie her mit der Armée gekommen, um mich zwischen Halden und Friderichstadt hin zu ziehen, nicht alleine die Festungen zu decken, die Wasserseite zu haben, auch so viel näher durch Rakkestad Sogn zu kommen, und fast bequemer den Feind was anzuhaben können, als von dorten, woferne es sonsten nur mit Avantage wird zu thun sein.

Es gehet sonsten nicht allerdings recht, sondern ziemlich langsam und confus mit Versehung der Provision für den Troupen; theils ist die vorerwänte Ursache, theils aber die Veranstaltungen nicht so wie gebührlich erfolgen, und werde verursachet E. K. Maj. nochmals mit allergnäd.te Erlaubniss allerun-

terthänigst zu bitten, das ein Kriegscommissair hierauf gesandt werden möge.

Und wie der Oberstlieutenant Genschaw von dem Smaalehnschen Regiment mit Tode abgangen, so hat der Major Schilling bei selbigem Regiment dieses beigehendes Memorial in aller Unterthänigkeit zu übersenden mir überreichet, und kann ich gewiss und wahrhaftig E. K. M. versichern, das er ein rechtschaffen und tüchtiger Officier ist, da nichts auf zu sagen, ob zwar der Oberstlieutenant Huitfeldt, welcher von E. K. Maj. mit solchen Charakter begnädiget, dann auch bei selbigen Regiment eine Compagnie hat.

Für dem Capitain Coucheron, welcher die Action auf Krokskougen gethan, warum den 18 passato allerunterthän.t Rapport abgestattet, erlauben E. K. M. mir allergnäd.t zu intercediren, ihm Gnade wiederfahren möge Majors Character zu geniesen, welches insonderheit alle rechtschaffene brave Officiers so viel mehr animiren wird. Ich werde hier wohl ein Tag Halte machen, theils um die Leute zu proviantiren lassen, auch bis was näheres um des Feindes Marsch und Vornehmen einholen werde. In allertiefster Unterthänigkeit mit Leib und Blut verbunden lebe o. s. v.

Moss d. 7 Mai Ao 1716.

Barth. Heinr. v. Lützow.

Bilag.

Anno 1716 d. 3 Mai würde im Krokstad Sogn ein Kriegsconseil zusammen gezogen und darinne

Beschlossen.	Proponiret.
Biss an die Glomme muste man ihm in geschlossenen Corps und gute Vorsichtigkeit folgen; könnte man mit sichere Avantage den noch zurück ziehenden (der staar: seinden) Feind was anthun, wäre es wohl, aber man musste solches in gantz	1. Weilen der Feind numero über Sulerbrücke gangen und sich wohl über die Glomme mit ziehen wird, ob man vermeinet dem Feind aufm Fuss weiter nach zu gehen, oder was Messures man etwan nehmen sollte.

keines Hazard setzen. Heute aber fürs erste nur bis Sulerbrücke marschiren, da man dan vernehmen muss, ob der Feind über der Glomme oder nicht, davon man dann weiter die Messures nehme, so das man zwar etwas dem Feind entgegen lasse, aber mit dem rechten Corps zwischen Halden und Fridrichstadt sich setze, um auch die Wasserseite zu haben.

2. Ob man den Obersten Schöller, der wie gestern Nachricht von ihm in Enebak-Sogn stehe, über die Glomme zu gehen beordren soll, oder das er mit seine Trouppen an uns stosse.

Wie der Oberste Schöller sich zu verhalten, kan man ihm nicht anders als in sein eigen Conduite anheim stellen, da der Feind solte ganz hinüber sein, muss man ihm wissen lassen, das man von hier nicht mit den gantzen Corps werde hinübergehen, sondern nur einige Truppen ihm nachsenden, und das unser Marsch nach die Wasserkant hingehet, um unsere Provision für die Armee zu haben können.

3. Und da die Wege so sehr slem um fort zu kommen, wie wir auf unsern Marsch vernommen, wann wir nu die Wasserkant verlassen und den Feind weiter verfolgen sollen, wie unsere Provision und Fourage alsdann nach zubringen wäre.

Ist bei die vorhergesetzte Puncten abgethan, wann aber der Feind nicht so gleich übersetzen sollte, müsste man doch sehen uns einige Tage hier noch zu versehen.

4. Wann man sichere und gewisse Nachricht haben könnte, das der Feind in Übersetzen über den Glommen wäre, und also theils schon hinüber und noch theils zurücke, ob man dann nicht mit guter Vorsichtigkeit dem Feind angreiffen solte von dem was dieserseits des Wassers sein könnte.

Allerdings approbiret wann es möglich.

Datum ut supra.

Den 6. Mai wurde auf Holt in Haabel Sogn ein Kriegsconseil zusammen gezogen und darinne

Beschlossen.	Proponiret.
Es wäre wohl nötig so lange hier zu stehen, bis man völlig Nachricht, das der Feind sich davon auch gezogen, wann nur Brot für die Leute wäre, warum gnug von den Gen. Lieutenant Anforderung und Erinnerung gethan, auch versprochen worden, aber nichts erfolget, so das wan noch des Grafen Spouneeks und des Obersten Huitfeldt nicht was von ihre Postirung von Moss herauf gesandt, hätte man schon vor 2 Tagen oder mehr abgehen mussen.	1. Da der Feind sich nu über Onstad-Sund gezogen, ob man hier so lange stehen soll, bis man gewisse Nachricht hat, er von dar mit aufgebrochen, oder ob man ihm mit der Armée weiter folgen soll, oder wie hierinne ihr Bedencken sein möge.
Folget dann derfals von sich selbst, das die Armée sich wie erwähnet zwischen Halden und Fridrichstadt setzet, um die Festungen zu decken, auch so viel näher zu sein, die Gräntzen anzürücken mit die Truppen, im Fall der Feind sich wieder nach sein Land gezogen.	2. Um desto besser Provision und Fourage zu haben können, ob man sich dann nicht nach der See hin zöge, zwischen Fridrichstadt und Halden, uns mit der Armée setzen, als in Scheberg Sogn und der Gegend, damit man auch nach Rakkestad Sogn kommen könnte, wann es nöthig befunden würde.
Worzu bei die vorhin dastehende zwei Compagnien noch 2 Batallions gleich ordiniret worden, als eine von die geworbene bei Onstadsund und eine von der neuen Reserve bei Grönsund, wobei eine Compagni Draguner um die Communication zwischen ihnen zu halten. Sollte wohl mehr zurück gelassen werden, alleine wie vor erwähnet von Mangel an Provision, welche auch nicht apparenter zu vermuthen, ist die Ursache dazu gewesen.	3. Sollte die Armée für Mangel an Provision abziehen mussen, ob dann nicht zum wenigsten einige Bataillons hier zu lassen nötig erachtet wird, alsdann auch dem Feind mit kleine Parteien zu incommodiren, und die beiden Sunde Onstad Sund und Grönsund unter Besetzung zu halten.

Dieses gleichlautendes mit die Originalen unter aller ihrer Unterschriften

B. H. Lützow.

5.

Allerdurchlauchtigster o. s. v.

Euer Königl. Maj. habe vor einiger Zeit die Memorialia von etlichen Chefs hiesiger Regimenter allerunterthänigst einzusenden, und dabey vorzustellen mich die Freyheit genommen, wie so wohl selbige als alle Officier und Militair-Bediente von der gantzen Armée sich sehr beklagen, das sie bei der so lange anhaltenden schweren Campagne nicht subsistiren können, so ferner E. Kon. Maj. ihnen die Gnade nicht wiederfahren lassen, das sie nach dem Felt-Reglement möchten verpfleget werden. Ob nu zwar das Schlosslow versprochen desfalls bey E. K. Maj. Ansuchung zu thun, so ist doch bis Dato keine allergnäd^te Resolution darauf erfolget. Inzwischen kann E. K. Maj. allerunterthän^t. versichern, das sowohl bei hohen als niedrigen Officieren und Bedienten die Noth jo mehr und mehr zunimmt, zumahln die armen Leute nichts als die geringe Avance, welche öfters ziemlich lange ausbleibet, bekommen, wovon sie bei diesen theuren Zeiten, da der Feind allenthalben die Lebensmittel und Victualien consumiret, unmüglich sich erhalten, weniger Zelten, Pferde und andere nothwendige Folt-Eqvipage anschaffen können; Danhero zu besorgen, das weil sie nu von primo Martii an, in der stärcksten Kälte und itzo in der Hitze unter den freien Himmel Tag und Nacht campiren, schwere Dienste thun und mit blossen Brot und geringer Kost sich behelfen mussen, endlich grosse Kranckheiten unter sie einreisen und E. K. Maj. Dienste nicht geringen Abbruch dadurch leiden dürften; und da sie über dem vernehmen, das die aus Dänemark gekommene Officiere und Regimenter nach den Felt-Reglement verpflegeten und ihme Pferde und Knechte gut gethan werden, verursachet solches eine ziemliche Kleinmütigkeit und Jalousie, insonderheit, da die hiesige Officiers und Bediente vermeinen, das sie ins erste schwerere Fatiguen als jene ausstehen müssen, und dazu ihre Höfe und Güter von Feinde ruiniret und weggenommen werden.

Als ich nu nach meiner allerunterthänigsten Pflicht, und so lange E. Kön. Maj. allergnädigst das Commando mir anvertrauen, billig die Conservation der Armée und was davon dependiret mir angelegen sein lassen und davon sorgen mussen, so werden E. Kön. Maj. in keinen Ungnaden vermerken, dass genötiget bin solches allerunterthänigst vorzutragen; zweifle auch nicht, es werden E. K. M. die hohe königl. Gnade vor dero hiesige Truppen haben, und diese allerunterthänigste Proposition allergnädte approbiren, wodurch ein jeder mit deste grössern Eifer und Muth wird angereitzet werden sein Leben zu Euer königl. Maj. Dienste und Wohlfahrt dero Reiche freudigst zu exponiren. Der ich mit allerunterthänigsten Respect bis in meinen Grab verharre o. s. v.

Im Hauptqvartier zu Nygaard den 29 Mai 1716.

B. H. Lützow.

6.

Allerdurchlauchtigster o. s. v.

Seit mein Letztes allerunterthänigstes von 21. dieses, da der Feind noch immer hier vor uns stehet, sich täglich über der geschlagenen Flossbrücken bei Swinsund mehr werstärcket, auch Vivres und Artillerie an sich ziehet, habe ich die Messures darnach einrichten müssen, das bei denen vorhin erwänten Postirungen längst der Glommen, als die von Fedtsund mit eine Bataillon, bei Onstad- und Grönsund 2 Bataillons, und auf Maristien eine Bataillon, davon andere kleine Besatzungen und Wachten ausgesetzet werden mit 2 Compagnien Dragoner dabei, dem Brigadier Budden unter Commando hinterlassen, dem Generalmajor Cicignon mit 4 Bataillons zu Fuss und 3 Compagnien Dragoner in Tune Sogn bei Sandesund und Opsund, als da von weiter an dem Brigadier Budden hin, es da zu versehen, habe ich mir mit dem überlichen Corps hier über Rolfsöen ge-

setzet, um beides so viel näher bei der Stadt und die See zu sein. Habe auch eine Brücke über Rolfsösund schlagen lassen um so viel schleuniger Communication mit die andern von und nach ihren Posten zu haben.

Man sollte fast muthmasen der Feind wohl intentioniret sein mögte Fridrichstadt zu attaquiren wollen, wan er mehr Infanterie zu sich bekommen solte, denn noch seine meiste Force in Cavallerie bestehet, womit er herum streifet, die es nicht thun werden. Der Vice-Admiral Gabell schreibet für 3 Tagen an den Graf Sponneck von Fladstrand herüber, das er uns die 8 Bataillonen überschaffen kann, ist also, da man des Feindes Dessein nicht wissen kann, resolviret worden, auf E. K. Maj. allergnädte Genehmhaltung, selbige Bataillons kommen zu lassen, womit wir so vielmehr in Defensionsstande uns setzen können, die Glomme besser zu versehen, welches hoffe nebst göttlicher Hülfe nach allen Müglichkeiten, so lange wir nur die See frei haben können, mit allen sorgfaltigen Gegenverfassungen zu mainteniren suchen werde, und hat man einen Anschlag vor, so wohl von Friderichshall ab mit einen darzu preparirten Prahm mit Kanonen auf, als auch von der Escadre mit ein Schiff die Rose genannt, so auch darzu eingerichtet wird, dem Feind seine Brücke über Svinesund zu ruiniren,[1] damit er keine Zufuhr haben möge von vivres, da nu er Mangel vor leidet und es ihm noch so viel schwerer mit der Zeit zu subsistiren fallen würde. An alle mügliche Vorsorge und Resistance so viel thunlich sei werde nichts versaumen lassen wie ich mit allerunterthänigsten Respect beharre des allerdurchl. grossmächt. meines allergnd

Erbekönigs und Herrn allerunterthänigster etc.

Im Hauptqvartier zu Nygaard d. 30 Mai 1716.

B. H. v. Lützow.[2]

---

[1]) Om dette mislykkede Forsög, se ovenfor S. 396.

[2]) Ved denne Samling ligger endvidere fölgende Brev i Afskrift:

7.

Deres Excellencer
Höivelbaarne Herrer Geheimeraader.

Hvad Deres Excellencer behageligst mig have ladet tilkomme under 23de af næstforlöbne Maaned, betræffende Skotske Underdaners Inhaftering, som fra Skotland hemmelig til Bergen her i Norge var overseilet, naar de nogensteds udi Söhavnerne kunde være at finde, det er saaledes fuldbyrdet den 3die hujus ved ergangen Ordre til Commandanterne, og skal jeg end ydermere tilstille dennem copilige Lister af hvis som Deres Excellencer under Deres respective af 30te senere, mig idag tilkommet, behaget at communicere, med saadan Hosföielse, at ermeldte Commandanter al Flid anvender til at faa opspurgt berörte Skotske Rebeller, om de nogensteds i Havnene skulde indkomme, og dem da under fangelig Arrest indtage til nærmere kgl. allernaadigst Ordre.

De 4 danske Bataillоner under Hr. Generalmajor Rosenauer er ved Hr. Kammerherre og Viceadmiral Gabells Foranstaltning overbragt og her til Landet for 3 Dage siden gelanget, og allerede paa Marsch til den for dem anviste Postering.

Hochwohlgeborner Hr. Baron
höchstgeehrtester Hr. Vice-Stathalter.

Ew. Excell. geehrtes von 6. dieses habe erhalten, und kömt man nu ziemlich nach mit die Victualien, so ich meine, da wir nu mit der Armée die Seekant haben, es wohl in Gang kommen soll.

Den Feind hätte man gerne eines angebracht und ist genug darüber deliberiret worden, und wann es nicht mehr als aufs schlagen stunde, versichre ich E. Excell. es an mir nicht fehlen würde, so das sie sich völlig hier inne von mir wollen persvadiren lassen, es ohne grössten hazard nicht hat thunlich sein können, und der gemeine Leute Rede, darauf ist nicht viel zu reflectiren. Ich verbleibe etc.

Moss d. 8 Mai 1716.

Lützow.

Hr. Kammerherre og Generalmajor Grev Sponneck tilligemed Oberste Mösting begiver sig med Förste herfra, efter foregaaende Overlæg og fattede Resolution, for at berette allerunderdanigst Hs. Kgl. Maj. om alle Ting og Tilstanden heroppe, som Deres Excellencer da og sammeledes udförlig bliver rapporteret. Der jeg med störste Egard stedse forblivor

Deres Excellencers
Höivelbaarne Herrer Geheimeraaders
(egenh.) gantz gehorsamster und ergebner Diener

Hoved-Qvar'erct Nygaard den 6 Juni 1716.

B. H. Lützow.

Udskrift:

Deres Excellencer, höivelbaarne Herrer Geheime-Raader udi H.s Kongl. Maj.s Fraværelse höikongelige Regjerings-Deputerede a Kiöbenhavn.

8.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erbkönig und Herr.

Mein allerunterthänigstes letztes von 14. dieses wird bereit wohl eingekommen sein, und hat man die Nachricht das der Feind in Stelle derer darinnen gemelten 2 abgesandten Regimenter wiederum 3 andre von frischen Völckern hereingezogen, und das er als gestern sich mit 3000 Mann herwartz nach Friederichstadt verstärcket. Es hat eigentlich noch nichts zu sagen, und wofern er hier was vernimmt, wird man ihm sicherlich kräftige Resistance thun.

Von der Stadt Friederichshall hat er durch einen Trompeter Brandschatz abfordern lassen, so das fürchte, er selbige in Brandt stecken wird, welches nicht sehr man wohl werde hindern können.

Sonsten fehret er noch mit sein Brennen dan und wan fort, noch neulich diese Tagen brannte er einen adelichen Hof Östby

genant ab, obschon der Proprietair ihm vorlängst seinen geforderten Brandschatz soll bezahlet haben, und ist darinne in solch cruel Verfahren ganz kein Recht, viel weniger Barmhertzigkeit bei ihm.

Von einer unsere ausgesändte Partei, vor 2 Tagen, ward eine von dem Feind ausgehende Dragunor-Partei wiederum gantz ruiniret, theils erschossen, der Capitain, welcher sie anführte, sehr hart blessieret, welchen sie doch über ein Pferd würfen und mit fort schlepten, ein Pahr gemeine Gefangene brachten die Unsrigen aber dennoch mit ein.

Wegen Auswechselung der Gefangenen hat man diese Woche hier eine halbe Meile von Friederichstadt beiderseitz in so weit eine Unterredung vorgehabt, das so bald wir unserseitz nur die ihrige Anzahl Gemeinen zu ersetzen, beisammen haben können, welche ziemlich weit von einander wegen der grossen Menge ins Land herum separiert sind, wird solches abgethan werden. Mit Umwechselung von Officieren, darinne haben sie Feindes Seiten sich noch nicht eigentlich einlassen oder hervor thun wollen.

Diese beigelegte allerunterthänigste Vorstellung von dem Obersten Kragh über noch manquirende Officierer von 2 der neuen Reserve-Compagnien von seinem allergnäd.t anbetrauten Smaalehnschen Regiment, welche ich zu Ew. Königl. May.tt Diensten also allerseits von bequeme und döchtige Subjecta eingerichtet finde, habe nicht manquiren sollen, Ewer königl. May.tt in allertiefster Unterthänigkeit zur allergnädigsten Einwilligung zu übersenden, der ich allergrösster Submission mit Leib und Blut verbunden lebe, des

allerdurchlauchtigsten, grossmächtigsten
meines allergnädigsten Erb-Königs und Herrn
allerunterthänigster treu verpflichteter Knecht

Postirung auf Rolfsöen den 20 Juni 1716.

B. H. Lützow.

9.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erb-König und Herr.

Mein Letztes von 27 passato war in aller Unterthänigkeit und ist seit dem vom Feind nichts vorgenommen, sondern man bekömmt noch alle Tage Überläuffer von ihm, die den sehr schlechten Zustand anitzo, auf eine Zeit wieder gewesen, einhellig referiren, und wird zu hoffen sein, wan man die Flotillie beisammen, darunter man die von Dänemark herauf gesante noch vermutent ist, das man ein näheres an Verhinderung seiner Zufuhre an Provision noch vornehmen können, welches ihm dann . . grosses an Veränderung geben wird.

Es ist eine Zeitung hier eine Weile ausspargiret, als wann der Feind sich mit eine grosse Force noch innerhalb langst seine Gräntzen soll heran ziehen, wovon noch oben itzund von dem Commendanten auf Fridrikshall auch selbige Nachricht habe, das 4 Regimenter bei Oddewald sollen angekommen seyn.

Von Fridrikshald ist ein Partei qvær über Iddefjord auf der Vigseite nach Langenæs übergesetzet worden, weilen sie Nachricht davon hätten, das einige Bauerpferde so zur Artiglerie oder andre Fuhre gebraucht würden, da in der Weide gingen, worzu sie etzliche grosse Pramen zur Rückfahrt mitnahmen, selbiges dan auch so wohl abging, das sie 106 Pferde mit zurück brachten, etzliche benebst todt machten und 2 Soldaten mit 22 Trossbüben dabei gefangen bekamen. Die Pferde so nur kleine Bauerpferde gewesen, hat der Commendant gleich auctionieren und verkauffen lassen, selbiges unter die Auscommandirten vertheilen lassen, ihnen so viel mehr zu encouragiren.

Der Vice-Stathalter Kragh hat mir eine Proposition dieser Tagen gemacht, worüber ich ein Kriegs-Conseil zusammengezogen. Was überdem beidertheils proponiret und judiciret worden, sende in aller Unterthänigkeit copialiter hiebei. Sie haben auch von dem Slotslow diese Woche einen Expressen an Ewer

Königl. Majestät abgesandt, worzu sie einen Officierer als Major Rosenkrantz von der Fästung Agershuus genommen und mir solches nur nach der Zeit wissend gethan. Dem Major werde wenigstens zur Rede stellen, auch weis ich nicht ob Ew. Kgl. Maj. allergnädigst billigen ein Officier ohne mein Wissen aus dem Reich geschickt wird. Mit allerunterthänigster Submission beharre

(o. s. v. som ovenfor)

Postierung auf Rolfsöen d. 4 Julii A° 1716.

Barthold Heinrich v. Lützow.

Bilag No. 1.

„Copie.

Höiædle og velbaarne Hr. General-Lieutenant.

Af Eders Excellences sidst Indkomne af 24 Juni fornemmer jeg, at Fienden endnu skal holde sig meget indgetogen, vi ei heller er i Stand ham offensive at attaquere, altsaa faaer derudi efter min Tanke tages andre Messurer, særdeles man nok seer, at han kuns söger os at amusere, indtil Sommeren kan forbigaa, og Almuen i Landet deres Avling haver indbjerget, da han vistnok agter os her igjen at gjæste, og af Ladavlingen til hans Subsistance profitere, som hannem faaer preveneres, ihvorvel det til Landets Ruin udfalder. Hvorfor jeg haver været betænkt paa nödig at være, med allerförste skee kan Almuen at forsamle, de saavidt muligt er tilbörlig Resistance kan gjöre, hvoraf Hr. Gen. Lieutenanten for det förste communiceres den Foranstaltning, jeg udi Laurvigens Grevskab haver gjort, som iligemaade skal anordnes, og naar det rygtes, faaer Fienden nok Kundskab deraf, som jeg mener hannem nok til andre Tanker bringer, hvis ikke skal Almuen anrykke og vil da nödig være Hr. Generallieutenanten enten Hr. Brigadier Wind eller Hr. Brigadier Budde beordrer med tvende Regimenter og en Escadron Ryttere til Soutien for Almuen assisterlig at være, som under Deres Commando, hvor de Almuen forlanger, skal de-

pendere. Paa den Maade formener jeg de Fienden saaledes skulde kunne omringe, han ingen Streiferier skulde kunne foretage, indtil videre Assistance fra Danmark kunde komme; thi paa den Maade, som Fienden staaer, er kuns for at matte os ud og forstærke sig, hvilket Hr. General-Lieutenanten ved et Krigsconseil vilde lade foretage og mig deres Resultat indsende. Hvormed forbliver Deres Excellences

tjenstberedvilligste Tjener

Christiania d. 27 Juni 1716.

B. F. Kragh.

Underbilag.

Velædle Herr Ober-Inspecteur.

Jeg maa ugjerne af hans Skrivelse til Slotsloven af 24 hujus fornemme, man Difficultet gjör de Baade til Tjeneste at forskaffe, som paabudet er, med adskillige Forevendinger, der de Folk dog, som med Baadene fölger, maanedlig skal nyde 4 Sldr. til Kostpenge, saalænge de ved Armeen behöves; saa er jeg foraarsaget Hr. Inspecteur herved at tilmelde, De uden Ophold alvorligen vilde paadrive, at samme forlangende 8 Baade sig uden Ophold ved Armeen indfinder; hvis ikke det inden faa Dage skeer, skal baade Baadene og Folkene med Magt, hvor de findes, tages, og saa selv skaffe sig deres Forflegning; thi vil de ikke gjöre en Ting med det Gode, faaer de at have Skade for Hjemgjeld; thi det er en Spot og Skam, at Fienden, som staaer saa nær i Nærværelsen hos dem, kan skaffe af sit Land hvad de behöver, og hvad her anbefales, tracteres med saadan Koldhed og Negligence, ligesom intet var at befrygte. — Foruden det anbefales paa Hs. Maj. Vegne, at Hr. Oberinspecteur uden Ophold lader samle samtlig Almuen i Grevskabet og Rulle paa den forfatter, ingen undtagen, under Nummer og Navn, saa og hvor de boer, og det saaledes tvende Ruller vorder forfattet, som mig straxen indsendes, den ene paa det unge Mandskab, som kan bære Gevær, hvilke sig med Gevær bör at for-

syne, og enhver med 24 skarpe Skud af Lod og Krud være i Beredskab, og med 3 Ugers Kost at marschere naar paaæskes og Budstikken udsendes. Den anden Rulle paa de Gamle, som sidde ved Gaarden og blive hjemme, skal være obligeret det udgaaende unge Mandskab, saa længe de ude bliver, idelig med Kost at forsee, og det saaledes, at enhver Gaard altid 3 Ugers Kost forud i Beredskab holder. Saaledes vorder overalt i det hele Rige Anstalt gjort, at hele Almuen uden Ophold skal sig paa anordnede Steder forsamle, at de med Magt Fienden inden kort Tid kan uddrive, för haver de ikke at forvente sig nogen Nytte til Indavling af deres Sæd, som de dette Aar haver saaet. Herved er at agte, at Almuen skal deles compagniviis, i det Höieste 120 Mand i et Compagni ved Capitainer, Lieutenanter og Underofficierer, af de Bedste, som udi Distriktet kan findes, og skal de dygtigste Lensmænd fölge med, Folkene at encouragere og dennem udi alting behjælpelig være; thi förend Fienden er af Landet, tilstedes ikke sig med nogen Avling at befatte, som siden kunde være Fienden til Bestyrkelse, saa det staaer nu alene til Almuens Frelse, om de med Alvorlighed vil Fienden angribe eller hans Discretion være underkastet, særdeles de seer hvorledes tilgaaer, han overalt skjænder og brænder. Som Hr. Inspecteur nu vel selv kan eragte, at ingen anden Maade kan findes, Fienden udi hans Foretagende at hindre, tvivler jeg ingenlunde paa, han jo som en tro Undersaat alting uden Ophold iverkstiller. Hvormed forbliver

Velædle Hr. Oberinspecteurs tjenstberedvilligste

Christiania d. 26 Juni 1716.

Til Ober-Inspecteur Böhm. B. F. Kragh.

Bilag No. 2.

Den 30. Juni 1716 er herpaa til en Krigs-Conseil i Hovedqvarteret ved Nygaard hos D. Excell. Hr. Gen.-Lieut. Lützow paa Rolfsöen sammenkaldet, de Hrr. Generalmajorer Sehestedt,

Rosenauer og Cicignon, saavelsom Brigadier Budde, Oberster Garman, Huitfeldt, Ötken, Meitzner og Schöller, og efter Deliberering er deres Judicium saaledes enstemmig herpaa udfalden.

At det vist er meget nödig, Almuen tilholdes at være færdig overalt, af Betjenterne til Compagnier indrettet, og mere de med brugbar Gevær og behörig Ammunition vorder forsynet, eftersom da de forhen vare lidt forsamlede, kom meget slet frem med Stokker og Stænger iblandt, og de mindste havde ikkun Gevær. Tilmed de med fornöden Kost bliver tilsagt, er sammeledes meget nyttig; dog ei at opbydes, förend den commanderende General finder det fornödig. Thi at man dermed skulde kunne mene enten engere at indsperre eller, som meldes, med et Par Regimenters og en Esqvadrons Soutenering uddrive Fienden, var visselig nærmere at vente de af Fiendens regulerede Troppers Force blev masacreret til hele Landets Overgang og Ruin. Mens endelig forsaavidt vel at de, naar behöves og for godt befindes, til en Defension kunde employeres i Nödsfald, som der ikke endnu er nogen Fare ved, mens mere tjenlig de til Stede bliver ved deres Avling og Brug, og ikke derudi hindres, som synes at komme mere til Kongens Tjeneste og Landets Nytte. Mens kunde der enten af Deres Excell. Hr. Vicestatholder eller af Slotsloven udfindes en Moyen, hvorved et Par tusinde Mand Cavalleri kunde i en Hast saasnart muligt oprettes i sin tilbörlige Stand, da var det maaskee, hvor ved eller med dets Assistance noget tilstrækkeligt kunde gjöres, som vel paa höieste Maade var at recommandere dennem at lade sig være angelegen. Datum ut supra.

10.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erb-König und Herr!

Diesen Morgen nach abgesandte Post bekomme die Zeitung, das der Feind gestern Nacht die Stadt Friedrichshald stürmender

Hand eingenommen, die Garnison ist doch entlich in allen auf der Festung eingekommen, und meine mit göttlicher Hülfe es mit der Festung keine Noth haben soll, weilen sie mit Proviant wohl versehen, und sagte der hergeschichte Musquetirer, das er so ein starck Feuer diese Nacht wie er in den Gebirgen ging, gesehen der Gegend dahin, so das ich schliesse der Commandant wird die Stadt in Brand gebracht haben. Nu ist die Correspondance mit ihnen uns ganz benommen und hat sich dieser Musqvetier entlich verkleidet noch ehe sie allen Orten umringet, durchgeschlichen. Ew. Königl. M. werden allergnädt erlauben, ohne Maassgebung, in aller Unterthänigkeit vorzustellen, das man dem Feind, um auf Schonen zu kommen, eine Diversion mache, oder wir auch mit mehr Leute suffisant verstärcket werden, ihm mit Force anzugreiffen können, sonsten es in der Länge doch nicht viel zu trauen, den wo der Feind so einen festen Fuss einbekommen solte, würde es schwer fallen ihm wieder zu delogiren. Der ich mit Leib und Blut verbunden lebe

o. s. v.

Postierung auf Rolfsöen d. 5 Juli 1716.

Barthold Heinrich v. Lützow.

11.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erb-König und Herr!

Mein gestriges mit der Post in aller Unterthänigkeit war die Nachricht, das der Feind die Stadt Fridrichshald mit Sturm eingenommen. Wie solches aber abgangen, werden Ew. Kön. May. aus die beigelegte Abschrift des Commendanten Brief an mir gesandt, allergnäd. geruhen zu vernehmen. Ausserdem haben die Bürgers mit einen grossen verbauten Prahm, welchen sie selber inventiret und bekostet und solte mit zu dem Dessein der Schwinsundschen Brücken zu ruiniren gebrauchet worden

seyn, bey dieser Action dem Feind längst den Gassen cruellen Schaden gethan mit die darauf habenden Canonen, worauf sie sich selber gleich begeben haben und immer wehrender Zeit, so lange der Feind zu sehen gewesen ihme von die auf dem Marckt gepflantzte Canonen und andre Battereyen in der Stadt abgehalten, zwar haben sie ihre Stadt in der Aschen verlohren, der Feind hat aber unmüglich darüber dauern können, und hatten sie solches schon vorher mit einander unter sich selber freiwillig consentirt, ehe sie den Feind was Subsistence oder Schutz da durch gönnen wolten, so das ich Ew. Königl. May. mit allergnädigste Erlaubniss selbige Stadts Einwohner nicht genugsam rühmen kann, nicht alleine dieser halben, sondern für ständige befundene Vigilance, Treue und Dienste von Anfang dieser Raptur her, welches Euer Königl. May. mit gantz reiner Wahrheit fürstellen, und desfalls auch schuldig bin um einen gnädigen König für sie zu bitten, und wird der Feind noch fast mehr bei dieser Action verloren haben als hier angeführet, dann viele noch in den Kellern gefunden worden, welche sich werden voll gesoffen haben, weilen sie aus erlittene lange Noth begierig gewesen sein, und also im Überhandnehmen des Brandtes von der Stadt versmaucht und aufgebrannt worden, so das er (Gott sey Danck) wenigstens eine grosse und völlige Niederlage dabei erlitten und möchte noch wohl dieses ihm mithelfen auf andre Messures bedacht zu sein. In allertiefster Unterthänigkeit beharre o. s. v.

Postierung auf Rolfsöen d. 6 Julii A° 1716.

Barthold Heinrich v. Lützow.

Bilag.

Höi- og Velbaarne
Höitbydende Hr. General-Lieutenant.

Deres Excellence maa jeg hermed berette, hvorledes Fienden igaar Nat ungefær Kl. 2 slet antastede Byen. Han var

marscheret den övre Vei mod Skaaningsfossen, og för med hans Cavallerie omringet alle mine uden Byen havende Vagter og Kundskaber, at Ingen kunde indkomme og give Efterretning om Fiendens Forehavende, og saaledes vidste ei af Fiendens Ankomst, för han kom marscherende paa anden Side Skaaningsfossen, hvor han i en Hast overgik, og lige mod Kirkeporten og ydre Borgerskandsen, der han först blev imodtagen af Vagterne og Piketen, til Garnisonen, som strax var i Beredskab og kom dertil, antastede Fienden af al Magt, og udholdt under continuerlig Fyr til Kl. 4, da det ei var mulig at gjöre længere Modstand, men maatte for Fiendens större Magt, som siges være en 3000 Mand, retirere til Fæstningen, og Fienden blev Mester af Byen. Jeg vedholdt derefter med idelig Kanonering samt Bombers Kastelse i Byen for at gjöre Fienden al Afbræk, som og gjorde stor Skade; ja Kongen af Sverige, som förte selv sine Folk an, og var indkommen i Mr. Walkers Huus, blev der i Ansigtet af en Bombe beskadiget. Der siges at Fienden ved denne Action har mistet döde General Delwig, som blev skudt inde i Byen, 3 à 4 Oberster, 14 Capitainer og Lieutenanter, foruden Obristl. og Majorer, som ligger her blesseret. Döde af Gemene paa Stedet er 600 Mand og fangne Blesserede 155 Mand. Efter Fienden havde bemestret sig Byen, som meldt og efter Borgerskabets Forlangende Bomber kastet at sætte Byen i Brand, vilde det dog ei frugte, formedelst Fienden selv lod udslukke dem; blev da ved Middagstider ved anden Middel Byen sat i Brand, saa Fienden da Ilden begyndte at tage Overhaand, maatte tage Flugten, og efterlodes ei imidlertid med Kanonerne saavel i Husene, Gaderne som paa Broen, da han udgik, at gjöre al den Afbræk skee kunde, hvorved Fienden og mistede mange Folk, og siges, at i et Huus ved Broen, hvor han havde en stor Deel Folk forsamlet, skal af en indkastet Bombe være bleven 200 Mand. Der ligger Mængde af opbrændte Folk paa Gaderne af Fiendens.

Af Garnisonen en Capitain Calnain död og en Lieutenant

ved Landdragonerne, Oberstlieut. Steen, Capitain Owenberg og Lieut. Schou blesserede, item 3 Underofficierer, Gemene fangne og döde af de Westerlehnske 96 Mand og Landdragonerne 18 Mand; af de Gevorbne 1 Underofficier fangen og af bemeldte Gevorbne samt Trondhjemske 6 döde og 6 qvæstede, hvormange af de Smaalehnske ei endnu vidende, men skal om dette og övrige forderligst indsende omstændeligere Forklaring.

Baraquen i Borgerskandsen er bleven conserveret med hvad Proviantkorn derpaa ligger, men det i Byen staaende Proviant-huus med hvis der var er med Byen, Kirken og Nordsiden lagt i Aske, saa ikkun nogle Smaahuse Sönder paa Halden er staaende. Af Borgerskabets Kjældere fik Fienden ikke megen Tid at plyndre, saa han ikkun hented Hug, mange Döde og Qvæstede.

Jeg er med megen Submission

Deres Excellences

(egenh.) pligtskyldigste og hörsomste Tjener

Fredrikssteen d. 5 Juli 1716.

O. Brun.

[Egenhændig Efterskrift].

Deres Excellence og hörsommeligst at berette, saa skal jeg straxen drage Omsorg en Deel (af) Garnisonen at logere i Borger-skandsen og Resten ude campere i deres Telter, som og ellers med al ombyggelig Omsorg for Garnisonens Conservation, som og ellers at hjælpe Indbyggerne udi al gjörlige Tjeneste for deres Subsistence her af Magazinet, at de ikke lider altfor stor Nöd. Particuliere at give min Rapport yderlige om alt har ikke (Tid) tilovers dertil, eftersom jeg har saameget med at forrette Fangernes Conservation som udi lige Maade andre end dennem meget miserable er qvæstet, og er sandelig ret en Elendighed at ansee dennem.

Fiendens Cavalleri, som igaar Morges satte sig paa Id, har gaaet tilbage igjen over Watten ved Tistedalen, med sig tagen en Hoben Qvæg af Id.

12.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erb-König und Herr.

Da der allerhöchste Gott Euer Königl. Maj.s gerechte Waffen so gesegnet, das man alhier das Glück gehabt noch zu dem glorieusen Coup auf Friderichshald, wovon mein allerunterthänigster Rapport von 6ten dieses an E. K. Maj. mit einen Expressen von der Flotte gesandt abgegangen, verwichenen 8ten dieses in demselben Moment wie der Capitain Tordenskjold mit die beiden Pramen und Galleeren hier unter Land ankam, alwo der Kammerherr Gabell eben seiner vermutent und drunter der Gegend war, gleich in Dyngekilen hinein gingen, und des Feindes alda solange ab und zu gelegene Flottille, die man nicht eher aus Mangel von solche Fahrzeuge hat beikommen können, attaquiret, welches den auch durch Gottes Hülfe so glücklich abgelauffen das nichts im geringsten von Fahrzeugen oder Materialien davon gekommen, sondern entweder verbrannt oder mitgenommen worden, wovon man noch eben die eigentliche oder specificierliche Gewissheit nicht ein bekommen, sondern mir diese beischlossene Verzeichniss so obiter über die Fahrzeuge habe, welche dennoch zu übersenden in aller Unterthänigkeit nicht habe manqviren sollen.

Worauf denn gleich ein Conseil beisammen gerufen, so gestern gehalten, und was darinne geschlossen, werden Ew. Königl. Maj. aus der Einlage allergnäd.t geruhen in Unterthänigkeit sich berichten zu lassen.

Und ob zwar ehe die benöthigten Farzeuge beisammen die Leute auch embarquiret werden können, ich durch ausgesandte Patrollirung sowohl als sonsten meine Kundschaft, die Nachricht erhalten habe, das der Feind auf seine geschlagene Brücke über Svinsund in voller Arbeit sich überziehe, welches da wir mit unsere nächste Postirung, um die Glommen vor uns zu haben, 3 Meile von seinen Übergang stehen, nicht im Nachmarsch ihm

erreichen können, viel weniger darinne hinderlich sein, auf andere Art und Weise, als das man ihm wird suchen müssen auf die Wasserseite mit diese erwähnte Commando nach beschlossenen Conseil, wo nicht beizukommen, dennoch zu allarmiren, so wird solche seinen Fortgang nehmen und vermeine das sie noch Morgen sollen angehen können.

Ich habe die Ordre gestellet, das so bald der Feind völlig aus dem Lande, sie von Friderichshald mit eine Bataillon fürs erste gleich wieder auf unsere Seite bei Svinesund Posto fassen sollen. Und da es eigentlich die Gewissheit behält, das der Feind völlig übergangen, werde ich meine Postirung nach den Gräntzen gleich anrücken lassen, und nachdem solche wohl bezetzet, mit befindende gute Vorsichtigkeit suchen zu menagieren Euer K. Maj.ten Casse die Landdragoner und neue Reserve nebst von die nächst angelegenen Regimenter oder wenigstens Compagnien, die man in der Eil wieder beisammen haben kann so bald es nöthig, nach ihren Läge und Qvartieren gehen lassen, weshalben hiemit meinen Aide de Camp übersende, um nicht alleine weitere Remonstration mündlich zu thun können, sondern auch E. K. Maj. Befehle mir zurück bringen, wie es allergnädigst beliebt wird man sich weiter zu verhalten, den wan wir hier was vornehmen solten, so meine ein 7 à 8000 Mann zusammen bringen werde, wan die Festungen vorher einigermaasen mit Garnison versehen.

In der Action auf Frederikshald sind 2 schwedische Generals als Delwig und Schoumer geblieben, Oberste Schlippenbach, 3 à 4 Oberst-Lieutenants und Majors, viele Capitaine und Lieutenants, die man nicht allen wissen kann, dan theils davon in Abgehung der Stadt mit verbrannt worden, 5 til 600 Gemeine haben sie gefunden und begraben, es sind aber sowohl in den Kellern, da sie aus nothleidenden Hunger und Durst eingedrungen, viele verbrannt, als auch in der Elbe über die abgeworfene Brücke nach der Nordseite in ihre Retrait eine Menge versoffen, so das nach allen nächsten Nachrichten und eingekom-

mene Überlauffers Aussage sie über 1500 Mann vermistet, ohne viele blessierte. Der König von Schweden selbst hat durch ein Splitter von einem Bret Schaden in sein Gesicht bekommen, durch eine Bombe so in ein Haus auf Halden, wo er inne war, crepieret, und ist also nicht Gott genug zu dancken, der solche des Feindes wütende Macht, auch ohne einzige Victorie, wo er auch attaquieret, wiederum aus dem Lande vertrieben, und sind gewisslich die überlichen von seinen Troupen in sehr schlechten Stande von hier zurück gekommen. Ich bin aller Unterthänigkeit mit Leib und Blut verbunden (o. s. v.)

Rolfsö bei Friderichstadt d. 11 Juli 1716.

(egenh.) Bartholdt Heinrich v. Lützow.

Bilag a.

Liste paa

den Götheborgske Gallei-Escadre samt Transport-Skibe, som den 5te Juli er kommen til Ankers udi Dynekilen og af den i Nordsöen værende Gallei-Escadre med Prammene er ruineret og optagen. Nemlig:

Hele Galleier.

Kommen til Dynekilen d. 5 Juli fra Götheborg.

No. 1.	Galleien Vreden, förtes af Schoutbynacht Ole Strömstjerne, havde 2—36 ℔ Kanoner paa og 160 Matroser	er bleven skudt i Grund.
— 2.	Galleien Proserpina, förtes af Capitain Christian Gattenhjelm, havde 1—36 ℔ og 2—12 ℔ og 140 Matroser	er beholden.
— 3.	Galleien Ylisus, förtes af Capt. Lars Bodemann, havde 1—18 ℔ og 1—8 ℔, foer med 140 Matroser	er beholden.
— 4.	Galleien Locresia, förtes af Capitain Wesling, havde 2—12 ℔ Metal og 130 Matroser	er beholden.

Halve Galleier.

— 5.	Galleien Arkiles, förtes af Lieutenant Holst, havde 1—6 ℔ og 30 Matroser	er beholden.
— 6.	Galleien Hector, förtes af Lieut. Gavenfeldt, havde 1—6 ℔ og 30 Matroser. . .	er beholden.

Kommen d. 5 Juli til Dynekilen fra Gothenborg.	No. 7.	Galleien Koster, förtes af Lieutenant Jacob Jörgensen, havde 1—3 ℔ og 18 Matroser	er beholden.
	— 8.	Galleien Pollux, förtes af Lieut. Enneberg, 1—3 ℔ og 18 Matroser	er beholden.
	— 9.	Skibet Steenbukken er fört af Commandeur Niels Schurf, havde 10—18 ℔ og 4—12 ℔ med 130 Matroser	er beholden.
	— 10.	Gallioten Skælpadden, förtes af Lieut. Jacob Alby, havde 6—6 ℔ og 14 Matroser, havde og Commissariatet inde.	er opbrændt.
	— 11.	En dobbelt Chaluppe, kaldet Björn, förtes af Lieut. Koster, havde 4 Nikhager og 16 Matroser	er beholden.
	— 12.	Ditto Svarte Mærren förtes af Lieut. Udström, havde 4 Nikhager og 16 Matroser.	er beholden.
	— 13.	En Strömbaad med 1—18 ℔	er beholden.
		Et Land-Batteri, hvorpaa var 6—12 ℔, derpaa commanderede Lieut. Belfrag med sit Artilleri	Stykkerne fornaglede.

Transport-Skibe.

	No. 1.	Skibet St. Jacob, föres af Skipper Thomas Thordsen, ladt med Flæsk, Kjöd og Havre	opbrændt.
Kom 5 Juli til Dynekilen fra Götheborg.	— 2.	En engelsk Pink, förtes af Skipper Brynild Koster, ladt med Proviant til Eskadren.	opbrændt.
	— 3.	Gallioten, förtes af Skipper Nils Jensen, ladt med Kjöd, Bröd og Meel	opbrændt.
	— 4.	Skibet Enigheden, förtes af Skipper Lars Gorton, ladt med Stykker, Bomber og Granater	alle 5 ere beholdne.
	— 5.	Hukkert Makrelen, fört af Skipper Ole Börgesen, ladt med Krud	
	— 6.	Skibet Oranibon, ladt med Ammunition og Krud	
	— 7.	Gallioten Oranibom, ladt med Bomber og Granater	
	— 8.	En Kreiert, ladt med Bomber og Lavetter	

Bilag b.

Anno 1716 den 10 Juli ist ein Conseil auf Nygaard bei Fredriksstadt zusammen berufen, über was man fürzunehmen auf die so beide glückliche Victorien zu Friderikshald und in Dynekilen, worauf man vermuthen sollte, der Feind über Svinesund dies Land zu quittiren wiedergehen wird, worinne bei dem Hr. Gen. Lieut. Lützow waren die Hrn. Gen. Majors Sehestedt, Rosenauer und Cicignon, Hr. Brigadier Budde, nebst die Hrn. Obristen Kragh, Öttken, Garman, Huitfeldt und Schöller. Wurd beschlossen.

Das der Oberst Öttken mit die völlige Cavallerie hier von Rolfsöen marschiren soll nach Borge und der Gegenden sich postiren und setzen, worzu der Obrist-Lieut. Schilling und Capitain Hack mit ihre Compagnien Infanterie auch beordret sind, und

Zu Wasser gehet der Hr. Brigadier Budde und Oberst Huitfeldt mit kleine Farzeuge mit 1200 commandierte Mannschaft hinunter, um den Feind auf der Wigseite ohnweit Strömstad in seinen Marsch auf vorfindende Beschaffenheit nach des Feindes Mouvement, und wie ihm in seinen Marsch anzukommen, allen müglichen Schaden und Abbruch anzubringen, ihm auch dadurch zu obligieren so viel eher das Land von hier zu quittieren, wann man ihm alsdenn dadurch alle Zufuhr von Provision herein zu kriegen so viel schwerer machen würde, als welche er nu nicht mehr als mit grosse Convoy über Land herein bekommen kann. Datum ut supra.

Sothan beschlossen worden test.

B. H. Lützow.

13.

Allerdurchlauchtigster grossmächtigster allergnädigster Erb-König und Herr.

Die hohe königl. Gnade Euer Königl. May. mir abermahl erwiesen indem deroselben allergnädigst gefallen des Ritteror-

deus mich zu würdigen, verursachet mir so grosse und unmögliche Erkentlichkeit bei mir, dasselbe mit der Feder zu exprimiren mich nicht capabel finde, und lege derfalls hiedurch meine allerunterthänigste Dancksagung zu Eur. Königl. Maj.ten Füssen in tiefster Demuth nieder. Es wird diese Marque der besondern königl. Gnade mich, der ich ohnedem mit Gut und Blut E. Kön. Maj. schon verpflichtet, noch mehr aufmüntern, alle menschliche Kräften anzustrecken solche durch meine allerunterthän.te treue Dienste ferner zu meritiren, nicht mehr wünschende als das bei jetzige Conjuncturen die Zeit und Gelegenheit sich zeigen möchte zu Beforderung hiesigen Reiches Ruhe und Vertilgung des herein gedrungenen Feindes mein alleruntherthänigste Devoir und Treue zu exponiren, und wurde mich höchst glücklich schätzen, wann es so erwünschlich für Ew. Kön. May. nützlichen Diensten ausfallen möchte, wie ich es gerne suche, als der ich bis in mein Grab in alleruntherthänigster Devotion verharre Euer Königl. May. o. s. v.

Im Hauptquartier bey Nygaard d. 11. Juli 1716.

(egenh.) Bartholdt Heinrich v. Lützow.

14.

Allerdurchlauchtigster (o. s. v.)

Meine allerunterthänigste Relation vom 11. mit meinem Aide de camp, auch vom 12. und 18ten dieses mit der Post werden wegen starck contrairen Wind noch nicht übergekommen sein, worinne der völlige Bericht,[1] das nachdem der Feind d. 4. dieses auf Friderikshald, das er die Stadt zwar einbekam, sich aber wegen Abbrennung der Stadt, welche die Bürger selber anzündeten, auch scharffe Attaquen von der Garnison und Bürgerschaft, wieder ausziehen musten mit Verlust zwei Generals

[1]) Denne findes ei nu i denne Samling af Rapporter.

Delvig und Schommer, Oberste Schlippenbach, 3 à 4 Oberstlieutenants und Majors, 14 Capitains und Lieutenants mit 1500 gemeine Todten auch bei 200 blessierte und gefangene worunter 4 Oberofficiers, worauf d. 8ten die glüchliche Action in Dyngekilen, davon der Commandeur Tordenskiold wird rapportiret haben, erfolgte, so das Tages darauf der Feind mit grösster Confusion das Land quittiret; zwar stehet er noch mit einige gepflantzte Canonen und starche Wachen jenseits Svinsund an seine Brücke, die er noch liegen hat, wie man aber die Nachricht, das sein Magazin, so er in Hodals Kirche hätte, schon consumiret und er alle seine Provision auf den Pferdrücken von Oddewald her mus führen lassen, wird ihm mit der Zeit solches wohl schwer werden, das er vielleicht genötiget wird völlig ab zu gehen, und hat er schon einige Regimenter weiter in Bahuus Lehn zurüch gezogen. Wann er aber resolviren mögte mit eine Postirung hier bei Svinsund sich zu befestigen, das, obschon er fortging, doch damit gedencken mögte hier Fuss zu halten, habe ich mir hiedurch in aller Unterthänigkeit Ew. Kön. Maj. allergnäd.ten Befehl ausbitten sollen, ob man ihme nicht dann, mit wohl vorher genommener Überlegung, suchen Wasserseits und von der Stadt Halden in dem Rücken zu kommen, und so hier von über der Brücke attaquiren solten, ihm völlig dadurch von den Gräntzen zu delogieren. Meine Gegenpostirungen sind nun beides durchgehends an den Gräntzen von Idd ab bis Christiansfjeld oder Elverom vorbei, auch habe ich noch alle Passe hinter der Glommen mit Wachen ebenfals versehen, so das ich mit göttlichen Hülfe hoffe, er so leicht nicht wieder-eindringen soll. Nur dieses habe in aller Unterthänigkeit Euer Königl. Maj. fürstellen und zu bitten, das wegen Winterzeit dabei hartem Frost alle Pässe wieder offen, die Nordische Regimenter nicht wieder von hier mögen abgezogen werden, sondern wenn es ja sein soll und man des Feindes völlige Abzug von hier vergewissert wäre, alsdann ohne Massgebung lieber die 4 Dänischen Batallione wieder zurückgehen lassen.

Sonsten sind die Regimenter von Mundirung durchgehends hier sehr abgerissen, insonderheit die neu Reserve und Landdragoner, die letzten haben auch nur theils schlecht Gewehr, so das sie bei anstehenden Winter fast unmöglich, sich wo sie wieder Dienste thun solten, es für Noth um Kleider in der Kälte wurden aushalten können. Wann mit allerunthérthänigste Erlaubnis Euer K. Maj. die Gnade haben wolten, das sie benötigt damit mögten versehen werden. In aller Unterthänigkeit mit Leib und Blut verbunden o. s. v.

Postirung auf Rolfsöen d. 25 Juli 1716.

Bartholdt Heinrich v. Lützow.

15.

Allerdurchlauchtigster o. s. v.

Es ist zwar Feindes Seiten Ansuchung wieder gethan worden, das eine beidertheils Zusammenkunft wegen Auswechselung der Gefangenen geschehen mögte, worüber die dann gestern in Sponwigen nach der determinierte Zeit beisammen gewesen sind, wurd aber nichtes zum Schluss gebracht, sondern Schwedischer Seits lauter schwürigen Difficulteten vorgewandt, so ab die herbei in aller Untherthänigkeit übersendende Beilage allergnäd.t zu ersehen ist. Wobei dann in allertiefster Ergebenheit beharre o. s. v.

Postirung auf Rolfsöen d. 1. Aug. 1716.

B. H. v. Lützow.

Bilag.

Sponvigen den 21/20 Juli anno 1716.

Til ovennævnte Tid og Sted var efter den forhen derom sluttede Forening angaaende Fangernes Omvexling forsamlede efterstaaende militaire Personer, nemlig fra den kongl. Danske Side Hr. Obrister Öttken, Hr. Obristlieut. Schilling og Hr. Ge-

neral-Auditeur Sverdfeger, fra den kgl. Svenske Side Hr. Obriste Fuchs, Hr. Obristlieut. Nummens og Hr. Oberauditeur Seth, hvor da först paa begge Sider blev fremviist den Fuldmagt, som enhver til den Convention autoriserede. Og som den kgl. Svenske Fuldmagt indeholder, at deres Herrer Deputerede ei anderledes kunde indlade sig end at indgaae en almindelig Omvexling angaaende alle de udi den norske Campagne paa begge Sider blevne Fanger, altsaa blev af den kgl. Danske Side proponeret, at Omvexlingen maatte skee efter de Ruller, som derom af begge Sider kunde produceres, hvor da en Oberofficier mod en Oberofficier, Underofficier imod Underofficier og Gemeen imod Gemeen kunde changeres lige imod lige Charakteer, hvorpaa de kgl. Svenske Hrr. Deputerede sig explicerede, at deres udi den allegerede Fuldmagt anförte almindelige Udvexling saaledes var at forstaa, at alle de i den norske Campagne paa begge Sider blevne Fanger maatte udvexles i Almindelighed, saa at alle Svenske Fanger imod alle Norske Fanger maatte extraderes, hvorved de erböd sig, at alle de Fanger, som ikke in natura kunde changeres, enten skulde betales med Penge eller med Muscovitiske Fanger eller og paa Regning efter den Accord, som omsider af begge Sider derom kunde blive sluttet. Mens i Anledning af den Fuldmagt, som af den kgl. danske Side blev produceret, hvorpaa deres förste gjorte Proposition er funderet, saa og i Henseende til den d. $^{16}/_{8}$ Juli paa Hougsteen holdte Congres, hvorudi af den kgl. Svenske Side ei andet blev requireret end complette Ruller med hosföiede Erklæring, hvor snart Fangerne kunde fremkomme, i hvilken Convent ikke noget blev mentioneret om nogen saadan almindelig Omvexling, som nu af den kgl. Svenske Side bliver proponeret, ei heller imidlertid noget skriftlig af dem derom er meldt; altsaa kunde man paa den kgl. Danske Side ikke indlade sig i den allegerede Proposition, saasom man forhen ikke har havt nogen Anledning i saa Maader at forsyne sig med nogen tilstrækkelig Instruction, og inhærerede derfor deres forhen gjorte Forslag at træde til

Udvexlingen in natura Mand for Mand, og siden at ventilere om de Fanger, som kunde overskyde; og som det ikke blev imodtagen af den kgl. Svenske Side, altsaa blev denne Post optagen ad referendum. Derpaa blev af den kgl. Danske Side offereret at lösgive saamange svenske gemene Fanger, som i den Action udi Höland af de norske Gemene er bleven fangen, imod de Reserver, som af vedkommende Officierer i saa Maade er udstedt. Paa hvilken Proposition af den kgl. Svenske Side blev svaret, at de uden den af dem projecterede Generalomvexling ei kunde indlade sig i noget, men vilde referere det til behörige Steder. Og som de ei mere kunde foretage, altsaa blev den Convention ophævet, og er de kgl. Svenske Hrr. Deputerede deres Concept de kgl. Danske Hrr. Deputerede originaliter tilstillet, deres original Concept til de kgl. Svenske Hrr. Deputerede Committerede ligeledes offererede. Datum Svenvigen ut supra.

(egenh.) J. W. Stöcken. J. C. Schilling. D. J. Sverdfeger.

16.

Allerdurchlauchtigster (o. s. v.)

Auf mein letztes von 25 passato beziehe mich in aller Unterthänigkeit hiemit und ist von dem Feind seitdem nichts vorgenommen. Zwar soll er, wie die Kundschaften einkommen, welche sehr genau zu erhalten sein dan er starcke Gegenverfassungen darinne gethan, theils seine Cavallerie bis Oddevald hingezogen haben, und weiter nach Schonen hinunter detachiren lassen, seine Post bei Svinsund aber mit gepflantzte Canonen seinerseits mit starcke Wachen dabei, auch das seine Infanterie nach der Gegend campiret und cantoniret, hält er noch immer. An die Armée alhier beides in den Garnisonen als auch im Felde krancket sehr, auch sterben die Menge hin, wan es allergnäd.t erlaubt, so ist es wegen der schlechte Bezahlung beides an Offi-

cierer und Gemeine, so das ich nicht anders kann, als in allertiefster Unterthänigkeit zu remonstriren, um was nicht länger in Veranwortung mir auf dem Halse zu laden, und wird der Graf Sponeck wohl bei seine allerunterthän.te Relation um hiesigen Zustand solches mit referiret haben, welches immer mehr und mehr zunimmt, das auch theils von die National-Regimenter, so wohl nimmer erhört gewesen, zu dem Feind überlauffen aus Mangel ihr Unterhalts, und ist es wahrlich unter die meisten Officierer ein sehr schlechter Zustand mit, das ich mich fast scheuen muss, wann ein Officier zu mir kommt, da dann lauter Lamentations darunter sind, das sie unmöglich auszukommen wissen, da sie sich in Equipage diesen harten Winter über campiret und nu noch immerhin mit Bekostung haben setzen mussen, und der Orten hier da der Feind alles verheeret und verzehret an den Grentzen herum nichts zu kriegen, sondern alles schwer und theuer zu kriegen ist, und ihnen unmüglich mit der ordinairen Gage auszukommen sein können, viel weniger da ihnen in alle diese Zeit nicht mehr gegeben worden, als die 2. Qvartals Avance neml. ein Capitain 19 Rdr. und ein Lieutenant 11 Rd., wie die an mir von denen hiesigen an der Hand seienden Chefs eingegebene Beschwerungen, so hiebei folgen, ausweissen, worüber von die weit abgelegneste noch fast mehr Lamentations habe. Die Mundierung der Regimenter sind auch, da sie alt und bei diese Fatiguen viel gelitten, gantz abgerissen, und wird es eine pure Unmöglichkeit sein, das die Leute ohne das sie neue Kleider kriegen, diesen Winter werden aus sein können, zu dem auch die Landdragoner und neue Reserve, diese beide letzte wohl von den Lägen müssen versehen werden, warum ich an den Slotslov die Vorstellung gethan, wan es Ew. K. Maj. allergnäd.t befehlen wollen, das sie Sorge dafür traget.

Es wäre auch sehr gut, wan hier aussen von Fridrichstadt ein Platz, Watterland genannt, so der Obrister Wilster im Brand aufgehen lies, mögte wieder gebauet werden, um die Garnison,

so in solcher schweren Krankheit sehr eng eingeschlossen ist, darinne noch gerade von Kranken mit könte verlegt werden, wan es E. Königl. Maj.ten allergn.te Erlaubnis finden möge, worüber allergnädten Befehl wil gewartig sein.

Es ist fast eine umümgängliche als nützbare Sache, das die Schieläuffer sowohl Norden- als Sydenfjelds bei behalten und so eingerichtet werden, das man eine Compagnie Nordenfjelds und ein Pahr Compagnien Sydenfjelds stetz haben mögte, die allezeit, wenn es schielauffende Zeit wäre, ihre Verpflegung geniesen und stätig beibleiben könten, um so wohl in Kriegs als Friedens Zeiten die Grentzpassagen aufpasseten und sich alle Wege und Stege bekant machten, und können solche Leute beim Einbruch im Winter dem Feind grossen Abbruck, Aufhalt und Schaden thun, welches gar leicht gegen solchen Vortheil anzukommen wäre, wan es nur E. Kön. Maj. allergnädigste Genemhaltung und Approbation findet.

Ich bitte auch allerunterthänigst E. K. Maj. wollen die Gnade haben und vergönnen das diese in hiebei angeführte Liste[1] aufgesetzte Officierer mit avanchirende Characters mögten begnädiget werden, weilen es gewiss und wahrhaftig meritirte Subjecta sind.

Und wie dann auf E. K. Maj. allergnäd.ten Befehl die aparte von Dänemark herauf gesante Ober- und Unterofficierer zusammen beordre um wieder hinunter zu gehen, so habe in aller Unterthänigkeit bitten sollen, das die hinunter gesandte Vorstellungen der Officierer allergnädigst expediret werden, damit zu E. K. M. Diensten die hiedurch sonsten vacant stehende Plätze mögten wiederum ersätzet werden. Wobey o. s. v.

Postirung auf Rolfsöen d. 1. Aug. 1716.

B. H. v. Lützow.

---

[1]) Listen ligger ikke ved.

Bilag.

Höivelbaarne samt Höiædle og Velbaarne Herrer
Höitbetroede Deputerede ved Landetatens General-Commissariat.

Jeg kan ikke umeldt lade den meget slette Tilstand, som her ved Armeen er baade hos Officierer og Gemene, formedelst den Misbetaling her skeer, at Officierer siden den Tid, nu Fiendens Indfald skede in Martio, ikke faaet mere end anden Kvartals Avance, en Capitain 19 Rd. og en Lieutenant 11 Rd., og de Gemene nu omendskjönt de nyde ugentlig Suulvarer for 12 ß og deres Brödportion, saa har de dog, da de havde 4 Lönninger deres Penge tilgode, endelig nu i disse Dage deels faaet 2 Lönninger deraf, som da længe siden ved Officierernes sögende Hjælp her og der ifra ere optagne, at Soldaten dog ei kan faa noget, saa der kan sluttes, hvorledes Folkene i saa lang Tid kunde leve af bare den ringe Deel Sulvarer og Bröd, hvilket har da foraarsaget saadanne store Sygdomme iblandt dem, at der sandelig er flere end Hælvten af Tropperne forsmægtet og syge, saa de döer bort i stor Mængde, og dagligdags mere tiltager. End det som mere er, saa har de nationale Folk her af Regimenterne nu deels begyndt at römme over til Fienden, som vel aldrig har været hört för, og ikke er for andet end af Hunger og Nöd, de lider, saa jeg frygter mig ved hver Officier eller Soldat, mig seer, er der ikke andet end lutter Miserere og Lamentationer. Jeg berettede Eders Excell. og höigunstige Herrer for nogen Tid det samme, hvilket dog siden mere og mere tiltaget, og svarede de mig det der var ordineret Slotslovherrerne saa mange Midler, hvad det er eller hvor tilstrækkelig det vaaren, og hvorledes de distribueres kan jeg ikke vide, men det er sikkert og vist, at Tilstanden er saaledes ved Armeen, og de creperer, hvorfor jeg höistnödvendig maa bede Deres Excellence og höiædle Herrer ville tage det i bedste Consideration og see det redresseret, tilmed at der gjöres Anstalt om Regimenternes Mundering, saasom de ere ganske af-

slidte og nögne, og umulig desuden Vinteren over, om vedblive skal, at kunne være ude eller gjöre Tjeneste. Landdragonerne og den nye Reserve ere altfor meget usle for Klæder. Jeg har vel skrevet Slotsloven til de maatte gjöre Anstalt, at Lægderne skaffer disse nogle Vadmels Klæder, Sko og Strömper, saasom de fleste ere nögne og barfodede, om Deres Excell. og höiædle Hrr. vilde paadrive det ved deres videre Foranstaltning hos dem, at derpaa kunde noget fölge.

Jeg kan ikke andet end jo maa forestille denne Miserabilitet, for at være befriet for Ansvar for paakommende store Consequentser, der kan fölge efter, som D. Excell. og höiædle Hrr. vel ligesaavel kan vide som jeg videre skulde melde derom. Ved Slutning af dette berettes mig fra Fidtsund, at 2 Kirkesogner af Vaage og Lom dets Landdragoner ere gaaen fra deres Postering, som da er Frugterne at Folkene ikke faae deres Lönning at leve af. Jeg faaer dog formedelst den onde Consequence lade hente nogle igjen deraf, for at faae straffe dem, Andre til Afsky. Dette har ahnet mig nok, og om ikke bedre Anstalt til Betalingen og Subsistence skeer, frygter jeg der maatte fölge mere og værre paa, som jeg da hörsommeligst beder af Ed. Excell. og höiædle Hrr. maatte tages i gunstig Consideration. Forbliver med megen Veneration de höivelbaarne samt höiædle og velbaarne Herrers

hörsomste og tjenstberedvilligste Tjener

Posteringen paa Rolfsöen d. 1 Aug. 1716.

B. H. Lützow.

P. Sk. Fienden staaer endnu med meest sin hele Armee posteret imod vore Grændser og har han en stor Deel Kanoner plantet ved sin Bro, som han endnu har liggende over Svinesund, hvor han holder en stærk Vagt hos, og er Kongen af Sverige selv endnu daglig derved.

B. H. Lützow.

17.

Stormægtigste allernaadigste
Arve-Konge og Herre.

Udi min allerunderdanigste Relation af 7de hujus insinuerede jeg i allerdybeste Underdanighed E. Kongl. Maj. et Brev til General Dewitz overkommen fra den Svenske Side, saasom jeg ikke understod mig at give det anden Adresse. Ellers haver jeg til denne Posts Afgang erholdt saadanne Kundskaber fra Fiendens Side, som ei alene bekræfter hvad tilforn er indbragt og igjen af mig allerunderd.t remonstreret, men endog föier omstændelig dertil, baade at den paa Fiendens Side ved Svinesund opförte Skandse arbeides endnu paa af al Magt af Soldater og Bönder, saa og udi alle Tilfælde söger at gjöre den samme tilstrækkelig stærk, hvilken de vil kalde Sundsborg Fæstning, hvorhen og (for visse berettes) det Folk skal flyttes, som nu i Strömstad er beboende og Strömstad ödelægges, for at etablere sig der, og dertil Undersaatterne at nyde 6 Aars Frihed og slige Privilegier Gothenborg givet er, alene for at betage Frederikshald Negotien til Söes, hvilket er det eneste Middel, hvorved samme ruinerede By skulde kunne reise sig igjen og komme paa Fode. Og efterdi at Indbyggerne paa Halden erfarer saadant til deres störste Præjudice og Skade, lade de sig allerede forlyde med at flytte i Tide derfra.

Herhid til samme Skandse er fra Gothenborg fremfört 50 Kanoner, hvorved og findes de behörige Betjente til samme 130 af Ober-, Under-Officierer og Gemene, som efter Kundskaberne af Fienden i Vinter skal föres over Svinesund og bruges imod Fæstningerne her i Norge, efterdi det skal være Fiendens fulde Forsæt med al sin Magt at angribe dette Land igjen ved de Tider.

Udi Christiania, hvorhen jeg for 2 à 3 Dage var forreist, haver jeg tilsammenkaldet et Conseil udi Hr. Vicestatholder Kraghs Overværelse, og da behandlede hvad udi hosgaaende

copielige Conseil allerunderd.t foredrages, som i allerdybeste Underdanighed bedes i allernaadigst Betragtning maatte considores, paa det man kunde (om Fienden i Vinter igjen skulde foretage Noget her imod Landet, som vel er troligt, efterdi de nu have frie Hænder og Tropperne forsamlet) gjöre en tilstrækkelig Resistance, og hans Foretagende i muligste Maader forekomme og afvende. Hvad efter samme Conseils Indhold heroppe falder at anordne med Böndernes Inddeling under Cantonementerne og deslige, det er allerede baade fra Slotsloven og mig foranstaltet, saavidt enhver har vedkommet. Vist er det imidlertid, at Kassen heroppe haver liden Forraad, ja saa den ikke til rette Tid kan betale Troppernes Lönnings Penge, som er fast Soldatens bedste Conservation, langt mindre Officiererne den allernaad.t tillagte Avance, hvilket jeg efter allerunderd.t Pligt finder mig forbunden at forestille, og tillige bede i allernaad.t Consideration maatte optages. Imidlertid lader jeg mig af yderste Flid være angelegen at paadrive Grændsefæstningernes fornödne Provision, paa det de udi Nödsfald kunde have den Forraad, som til en anseelig Garnison erfordres, derover og Frederikshalds Fæstning nu næsten med sit Qvantum er forseet, men Frederikstad haver lidet eller intet endnu faaet; thi man fornemmer ikkun til liden Tilförsel fra Danmark af deslige Reqvisiter. Jeg forbliver med Liv og Blod o. s. v.

Moss d. 14 Novbr. 1716.

Bartholdt Heinrich v. Lützow.

Bilag.

Copie.

Udi Christiania er den 10 Novbr. 1716 et Krigsconseil tilsammenkaldet, bestaaende af Hs. Excell. Hr. Geheimeraad og Vice-Statholder Baron Kragh, Generalmajor Cicignon, Brigadier Wind, Oberste Öttken og Oberste Garmann, hvor da af Hs. Excell. Hr. Gen.-Lieutenant Lützow efterfölgende blev proponeret:

1.

Posteringen udi Frederikshalds Canton bliver staaende saalænge Vandene endnu ere aabne, men naar Vandet tilfryser ved Knifsö imellem Frederikshald og Svinesund, da marscherer den Bataillon ind i Frederikshalds Fæstning, som nu i Tistedalen er beliggende, saa og Posteringen udi Sponvigen og ved Svinesund at trække sig tilbage ved Skeberg eller der omtrent, dog at lade efterblive nogle smaa Vagter bestaaende, der kunde rapportere, naar noget fiendtligt blev der imod Grændsen begyndt at foretage. Capitain Sehesteds Compagni gevorbne Dragoner trækkes og da derhen fra Rakkestad. Derefter indtrækkes de reparterte Tropper under Cantonnement tilsammen og hen, hvor den commanderende Chef af Cantonnet det finder godt at være, og saaledes at Posteringen kan strække sig fra Skotsberg igjennem Rakkestad til Glommen saa nær Opsund skee kan, og saa videre udi Tune Sogn. Den nye Reserve og Landdragoner marschere for det förste med Regimenterne til de Cantons de ere henviist under, hvor da videre Ordre efter Befindende ervartes fra den commanderende General.

1ste Post.

Naar Frosten tiltager og Vandene med Is tillægger sig, hvorledes da Posteringerne paa Grændserne bedst er at indrette, saasom ved Knifsö eller ovenfor Sponvigen; thi da faaer vel Posteringerne ved Svinesund, for ikke at blive couperet, trække sig tilbage.

De Tropper, som forhen er reparteret under det mellemste eller Hölands Canton, bliver didhen beordret af den Chef, som der sammesteds commanderer, hvortil paa bemeldte Chefs Ordre de 2 Batallioner, neml. 1 gevorben og 1 Vesterlehnsk, som nu i Agershus Garnison er beliggende, bliver end og der til Cantonnet hentrukken, og derimod til Garnison udi Agershus igjen at indrykke den nye Reserve og 2 Batallioner Landdragoner under det Agershusiske Regiment.

Under den Vingerske og 3die Canton bliver de samme Tropper, som tilforn er nomineret, saa og paa Chef af Cantonnementets Ordre indtrækkes det Oplandske Regiments Compagnier, nye Reserve og Landdragoner hertil. Naar Hr. Brigadier Wind, som Commandoet i dette Canton er opdraget, judicerer at være fornöden imod Frostens Tiltagelse, da beordrer han de længst fraliggende Tropper at opbryde, paa det de ikke formedelst Veiens Længde skulle være fra Haanden, naar de meest behövedes.

2.

Naar Isen tillægger sig, da er det fornöden, at disse berörte Sogners Soldater, nye Reserve og Land-

2den Post.

Om det ikke skulde være nödigt, at man ind og tilsammen trækkede de Smaalehnske Soldater, som

dragoner trækkes tilbage udi andre Sogner eller hvor den commanderende General finder fornöden, og der da af Kongens Kasse at vorde underholdt, hvorom Overkrigscommissairen maa tillægge Ordre, dennem saadant som sædvanligt at beregne.

findes paa Id og udi Marker, saa og i de övrige 3 Sogner, Berg, Rokke og Skeberg, der dog ere saa ruinerede af Fienden, at Soldaterne ikke vel kan have deres Underholdning i Lægderne, og allerhelst, da de ere saa vidt exponeret.

Herhos proponerede udi Conseillet Hr. Generalmajor Cicignon, at det skulde være bedre at Gallei-Escadren og Fartöierne blev fra Frederikstad til Staværn henbragt, efterdi de kan ikke være sikker ved Frederikstad, for ikke alene at være befriet for tilföiende Skade i Vinterstide, men endog paa det at de ikke skulle blive betagen til det forefaldende og fornödne Brug. Fra Staværn kan de altid efter Formening blive commanderet, hvor man finder det fornöden. Ligesaa proponerede fremdeles, at det var godt, at Feltartilleriet blev strax transporteret fra Frederikstad til Christiania, undtagen saameget som deraf uomgængelig kunde være nödig at blive ved Haanden, paa det Resten under desto bedre Bevaring i Agershuus Fæstning kan forblive.

3.

Hermed faaer det have sit Forblivende, ligesom udi forrige Conseil besluttet er.

3die Post.

Paa hvad Maade og hvorhelst Hömagazinerne udi slige Tilfælde bedst indrettes og formeres kunde.

4.

De af Almuerne, som bliver hjemme for Udygtigheds Skyld, skal forsyne de andre, som udcommanderet vorder, med hvad Gevær de haver og disse fattes; det som endda skal manqvere, maa af Fæstningerne udlaanes, naar man veed hvormange

4de Post.

Hvorledes Bönderne, som vedkommende Beamte maa opbyde udi erfordrende Fald, er bekvemmeligst og bedst under Gevær at indrette, og hvorfra de fornödne Officierer dertil skulle bekommes.

de skal blive. Og förend at Ds. Kongl. Maj. ordinerer Officierer til disse Bönder, der dennem kan forestaae, da maa efter den kgl. Slotslovs Anordning, Amtmænd, Fogder, Skrivere og Lensmænd selv udbringe Almuerne og fremföre dem til de Steder, hvor det er fornödent og anvises, da og tillige ved saadant Opbud maa marchere ud med alle de gamle dog bekvemme Över og Under-Officierer, som nu ere uden Tjeneste, og i ethvert Sogn eller District befindes, der siden efter Godtbefindende bliver ved Bönderne employeret.

5.

Det forbliver herudinden efter hvis udi forrige Conseil besluttet er, og naar det skulde være fornöden, at Fæstningerne med mere Folk maa forsynes, da tages de af Cantonnementerne.

5te Post.

Saafremt Fienden imod Forhaabning igjen udi Vinterstide skulde igjennemtrænge sig, hvor stærk da Fæstningerne var fornöden at besætte.

6.

Efterdi Fienden i dette Aar intet paa Skaane haver at befrygte, kan han med sin ganske Armee angribe dette Land paa eet Sted, da man dog her er obligeret aldeles at separere Folket for de mange Passer, som er at i Agt tage; thi er det derover fornöden, at man fra Danmark kunde erholde Succurs, som idetmindste vil være omtrent sex Batallioner, foruden den Bergenhusiske Bataillon, som under Hr. Oberste Huitfeldt nu er i Danmark, tilligemed 100 Mand Cavalleri, hvilke da maatte medbringe smaa Ridesadler, saafremt de ikke medbragte Heste der nedenfra, hvilket dog er at formode. Til Deres Kongl. Maj. Tjeneste eragtes det og höifornöden, at fra Danmark tilligemed blev opsendt et Parti Ober- og Underofficierer, som man sig af kunde betjene.

6te Post.

Om det ei skulde være fornöden at gjöre et nöie Overslag, hvormange Tropper til Succurs behöves, og derefter i saa Maade gjöre vedbörlig Ansögning.

7.

Dette maa nödvendig reqvireres og i kraftigste Maader forestilles Deres Kgl. Maj. til paafölgende allernaadigst Anordning.

7de Post.

Da og tillige hos D. Kgl. Maj. at sollicitere om en absolute Ordre og Foranstaltning til Avancen og Lönningspengenes prompte Betaling, saavelsom en tilstrækkelig Forraad af Proviant for Soldaterne at være ved Haanden.

8.

Dette befindes at være meget tjenligt, og derfor til Slotsloven ansöges at forderligst verder foranstaltet.

8de Post.

Om ikke af den kgl. Slotslov eller Hs. Exc. Hr. Vicestatholder Baron Kragh er at reqvirere, at nu strax maatte foranstaltes, det 2 à 300 Par Skier kunde blive forderligst forfærdigede, og derefter paa Vinger indtil Videre blive oplagt.

9.

Denne Post bliver i lige Maade reqvireret udi den kongl. Slotslov, hvorfra efter Hs. Excell. Geheimraad og V.-Stath. Kraghs Forsikring, forderligst bliver behörig Anstalt forföiet.

9de Post.

Ligesaa af den kgl. Slotslov at gjöres den Forföielse, at et Par hundrede Stykker Is-Sager bliver forfærdiget med forderligste til fornöden Brug udi sine Tider. Bönderne maa tillige overalt befales at have sig forsynet med en dygtig Öxe, som de udi paakommende Fald med sig tager, hvor det maatte behöves de blive commanderet at marschere.

Datum ut supra.

Saaledes rigtig at være testerer allerunderdanigst

B. H. Lützow.

XVII.

Samtidig Beretning

om Prindsesse Annas, Christian den 4des Systers, Giftermaal med Kong Jacob d. 6te af Skotland og hendes paafölgende Kroning.

(Meddelt af P. A. Munch).

Kong Jacob den 6te af Skotland, föd 19de Juni 1566, havde i Aaret 1587 opnaaet den lovbestemte Myndighedsalder, og hans Undersaatter, der havde seet nok af de Ulykker, der under langvarige Formynderregjeringer hjemsögte deres Fædreland, önskede intet heller end at han snarest muligt maatte blive gift og faa en Arving, som endnu i hans Levetid kunde have tilbagelagt Umyndighedsaarene. Jacob selv viiste sig ikke mindre ivrig i denne Henseende end sine Undersaatter. Allerede siden 1584 havde det skotske Hof plejet Underhandlinger med det mægtigste protestantiske Hof, det danske, om et Giftermaal mellem Jacob og en Datter af Frederik den 2den. Den förste Tilnærmelse i denne Hensigt synes at være udgaaen fra Danmark. Et Gesandtskab, bestaaende af Manderup Parsberg, Nils Belov og Dr. Nicolaus Theophilus, sendtes til Skotland med det idetmindste ostensible Ærende at underhandle om Orknöernes Gjenlösning, men egentlig, som det synes, for at bringe et Giftermaal istand mellem Frederik den 2dens Datter Elisabet og den endnu ikke myndige Jacob.[1] Men den herskesyge og egennyttige Kantsler Lord Arran, som dengang saaatsige var Landets egentlige Regent, og vunden for Englands Interesser, havde just givet den engelske Dronning det Löfte, at Jacob ikke i de tre förste Aar skulde blive gift; han magede det derfor saaledes, at de danske Gesandter behandledes saa haanligt, at de i Vrede forlod Hoffet, og truede med at deres Konge vilde betragte denne haanlige Afviisning som en ham selv tilföjet Fornærmelse, og vide at hevne den. Det lykkedes vistnok, især ved den sindige Sir James Melvilles Mellemkomst, at stille dem nogenlunde til-

1) See Torfæi Orcades S. 217, cfr. Tytlers history of Scotland, IX. S. 29.

freds,[1] saa at Underhandlingerne ikke ganske bleve afbrudte. Dog lagde Kong Frederik tydeligt sin Misnöje for Dagen ved at bortlove sin ældste Datter til Hertug Henrik af Braunschweig. Imidlertid havde Jacob faaet afrystet Arrans Aag, og uagtet Dronning Elisabet paa alle Maader forsögte at drage ham ind i den engelske Interesse, og siden at stifte et Parti mellem ham og Prindsessen af Navarra, blev Jacob dog sin förste Bestemmelse tro, at bejle til en Prindsesse af det danske Kongehuus; han lagde endog en ualmindelig Energi for Dagen i dette Anliggende. Efterat han allerede i 1586 ved et Gesandtskab, i hvis Spidse Peter Young af Seton stod,[2] havde sikkret sig Kong Frederiks forelöbige Samtykke til hans Giftermaal med dennes anden Datter Anna, sendte han endelig, da alle Vanskeligheder vare jevnede, Lord-Marskalken Keith til Danmark med et prægtigt Fölge, for at anholde formeligt om Prindsessens Haand, og afslutte Giftermaalet.

„Ved Gesandtens Ankomst," fortæller Tytler, „fandt han, at det danske „Hof, om det end tidligere havde viist Kulde, nu — som den engelske Ge„sandt Ashby udtrykker sig i et Brev til Walsingham — var hedt nok, saa„snart Forslaget fremsattes for Alvor. Alt var snart bragt i Orden, og den „störste Travlhed herskede. I nogle saare morsomme samtidige Breve be„skrives Enkedronningen (Kong Frederik var död 4de April 1588) som „Sjælen og Middelpunktet for alle Forberedelser; ivrigt ifærd med at kjöbe „Silke, prutte paa Juveler, eller paaskynde et Korps af 500 Skræddere, der „end hver Dag med Hænderne fulde af Arbeide forat faa den fyrstelige „Brudestads istand. Damer, Pager, Lakejer, alle, fra de Överste til de Ne„derste, der skulde danne Brudens Fölge, fik Befaling at holde sig færdige. „En Flaade af 12 Skibe med Metalkanoner udrustedes for at före hende „over, og man talte om at hun maaskee nok vilde komme saa tidligt til „Skotland, at Jacob endnu ikke havde sine Brudgomsbuxer færdige eller et „Huus at modtage hende i.[3] Men heri tog man fejl; og Kongen, der havde

1) Melvilles Memoirer, udg. af Bannatyne-Klubben, S. 337. Da Gesandterne skulde drage bort, underrettedes de om at Kongen vilde sende dem Heste for at bringe dem fra Dunfermline til St. Andrews, hvor de skulde faa deres Depescher. Men Gesandterne stod i lang Tid reiseklædte og ventede forgjeves paa Heste, indtil de endelig til deres Ærgrelse mærkede at man havde holdt dem for Nar. De begav sig da paa Vejen til Fods i deres tunge Reisestövler, og var allerede komne temmelig langt, da de indhentedes af Hestene, som Kongen paa Melvilles Forestillinger i störste Hast havde sendt efter dem. Men i St. Andrews haanedes de af Pöbelen, der ved Arrans hemmelige Agitationer var bleven opsat imod dem, og Sir James Melville maatte atter sendes hen for at berolige dem. Han forestillede dem, at Kongen ikke havde nogen Skyld i dette Uvæsen, men alene den overmodige Arran, og fik dem paa denne Maade nogenledes formildede; dog havde allerede baade Parsberg og Theophilus truet med Krig.

2) Orcades, S. 223.

3) Brev fra Ashby til Walsingham.

„arbeidet sig op fra sit sædvanlige Phlegma til en usædvanlig Heftighed i „ridderlig Beundring, tilbragte flere Uger i den ængsteligste Spænding, der „dog ikke hindrede ham fra at paalægge sine Gesandter at fremkomme med en „lille Remonstration angaaende Medgiftens Ubetydelighed; uden at dog Danmark „derved formaanedes til at lægge en eneste Skilling til. Kongen, der, som han „sagde, var i den yderste Ængstelse for Prindsessen, der efter hans Mening maatte „være aldeles fortvivlet over den lange Udsættelse og syg af Længsel, for„drede nu at hun öjeblikkelig skulde reise. Tilsidst afseilede hun, men en for„færdelig Storm nödsagede Skibene til at söge op under Norge i en saa „daarlig Tilstand, at der ei var at tænke paa at drage videre for den Tid „paa Aaret (October). Imidlertid vedblev den unge Konges romantiske „Ængstelighed. „Han er, skriver Ashby til Walsingham, en sand Elsker; „han synes at enhver Dag, der gaar hen uden han faar sin Brud at see, er „et heelt Aar; snart paabyder han Bön og Faste forat Gud skal give hende „en lykkelig Overreise, snart anklager han de skotske Hexe for at have „vakt de Storme, der hindre hendes Ankomst. Da han endelig fik at vide, „at hun var kommen til Norge, besluttede han strax at drage derhen, eller, „som Ashby siger i et Brev til Dronning Elisabet, ligesom Leander at be„troe sig og sit Haab til Bölgerne for den elskede Hero's Skyld." — Den „22de October indskibede han sig i Leith med Kantsleren, Sir John Maitland „af Thirlstone, sin Yndlingskapellan David Lindsay, og et udvalgt Fölge af „Adelsmænd. Dagen efter hans Afreise oplæstes i Raadet en med hans egen „Haand skreven Redegjörelse af de Grunde, der havde bevæget ham til „dette overordentlige Skridt. „Blandt hans egne kjære Undersaatter, sagde „han, hed det sædvanligviis, at han var en „ufrugtbar Stok," uskikket til „Giftermaal, og ligegyldig for at faa Börn som kunde fölge ham paa Thronen. „Man havde ogsaa talt uhæderligt om hans Forstand, man havde sagt at „Kantsleren havde fört ham om ved Næsen, som om han var et ufornuftigt „Kreatur eller et Barn, eller en uforskammet Æsel som ikke kunde gjöre „noget paa egen Haand. For at modbevise det förste Rygte, havde han „besluttet, strax at opsöge sin Dronning og egte hende ufortövet, eller saa „snart som Vind og Bölger vilde tillade. Og hvad det andet Snak angaar, „kunde han paa sin fyrstelige Ære forsikkre sine Undersaatter, at han „alene, uden enten at spörge Kantsler eller Raad ad, havde fundet paa „denne Vinter-Reise," o. s. v.

Jacobs Reise var i det hele taget heldig. Den 3die November landede han ved Flekkerö, og forsatte siden Reisen, deels til Vands, deels til Lands, indtil han den 19de November ankom til Oslo,[1] hvor Bryllupet stod den

1) Tytler siger her fejlagtigt, at Kongen allerede den 5te Dag efter Afreisen ankom til Oslo. Det er ligeledes en Fejl, naar han og andre skotske Forfattere kalde Oslo Upsal.

23de. Omtrent en Uge derefter reiste de nygifte over Land til Danmark, hvor de forblev om Vinteren. Vaaren efter drog de over til Skotland og landede ved Leith d. 1ste Mai 1590. Kort efter (d. 17 Mai) blev Kroningsfesten holdt med megen Pragt i Holyrood Abbedi-Kirke.

Den her nedenfor fölgende Beretning handler om Underhandlingerne nærmest för Giftermaalet, om Prindsessens Afreise, Ankomst til Norge og Ophold i Oslo, Kong Jacobs Ankomst, Bryllupet med alle dets Höjtideligheder, Tilbagereisen til Danmark, Reisen til Skotland og Kroningen, og endelig de danske Herrers Tilbagereise, alt med en saadan Vidlöftighed og Omstændelighed, at man tydeligt kan see at den er forfattet af et Öjevidne eller et Medlem af Prindsessens Fölge, maaske Kapellanen Sering. Ogsaa i Skotland har man flere temmelig omstændelige Beretninger om Kongens Reise og Giftermaal, deels i „Moysie's Memoirs of the affairs of Scotland 1577—1603" (udg. af Bannatyne-Klubben 1830), deels i „Papers relative to the Marriage of king James VI of Scotland with the princess Anne of Danmark 1589, and the forme and manner of her Majesty's coronation at Holyrood 1590" (udg. af J. Gibson Craig for Bannatyne-Klubben 1828), men de kunne ikke maale sig i Omstændelighed med den nærværende, som desuden for os har den særegne Interesse, at den saa nöjagtigt omhandler, hvorledes det kongelige Par tilbragte Tiden i Oslo. Dette er ogsaa især Aarsagen til, at vi her meddele den. Man kjender saa lidet til det sociale Liv i Norge og de enkelte Byers indre Historie fra de Tider, at ethvert Bidrag til at kaste noget Lys derpaa maa ansees at være af stor Vigtighed.

Beretningen har ikke forhen været trykt, men Slange omtaler den som affattet i den Hensigt at forelægges Christian den 4de, og har benyttet den til sin temmelig ufuldstændige Fremstilling af disse Begivenheder i sin Christian d. 4des Historie. Den aftrykkes her efter en i forrige Aarhundrede tagen Afskrift, der findes i det grevelige holsteinske Bibliothek paa Ledreborg, No. 84 qvarto. En anden Afskrift findes, saavidt vi nu erindre, paa det store kgl. Bibliothek i Kjöbenhavn; men Originalen selv synes at være tabt. De skotske Navne, der allerede i Originalen have været latiniserede og saaledes temmelig forvanskede fra deres rette Form, ere i Afskriften ved Feillæsning endnu mere fordrejede og næsten ukjendelige; dog kan Afskriften paa det kgl. Bibliothek, hvis det er den, som Slange har benyttet, i dette Stykke ej have været stort bedre, thi omtrent de selvsamme Navnefordreielser findes ogsaa hos ham.[2] Disse Feil ere berigtigede i de oplysende Noter som jeg hist og her har tilföjet Texten.

---

2) F. Ex. Stepingerus istedetfor Scrimgerus, Seurus istedetfor Skenius o. s. v.

Jacobi VI Englands og Skottlands Konnings
med
Fröken Anna af Danmark

Beilager, Reise, Anfang, Fremgang og Ende i Norge, Danmark og Skotland samt hendes Majestæts Kroning og Kongen af Danmarks Ambassadeurs Afsked fra Skotland 1589.[1]

Efterat stormægtige og höibaarne Fyrste, Kong Frederik den 2den, Danmarks, Norges, Venders og Goters Konge etc., af gudelig Betænkende havde samtykket og tilsagt stormægtige og höibaarne Fyrste og Herre Jacobo den 6te, en udvalgt og kronet Konge udi Skotland, sin Datters, höibaarne Frökens og Fyrstindes, Fröken Annæ Ægteskab efter hans Majestæts höie Begjæring, og Tiden sig dog noget rummelig forlöb, förend det udi Værk blev stillet, formedelst Kong Frederiks dödelige og sörgelige Afgang; da haver forbemeldte, stormægtige og höibaarne Konge, Kong Jacob den 6te omsider Anno 1589 paany affærdiget Legater ind i Danmark om det Forbund og Ægteskabs Begyndelse imellem sig og höibaarne Fyrstinde, Fröken Anna, Christiani den 4, Danmarks, Norges, Venders og Goters, da udvalgte Konnings, höibaarne Söster med höibaarne Fyrstinde Sophia, Danmarks, Norges, Venders og Goters stormægtige Dronning og Videre etc. samt Rigets höiviso Raad og regjerendes Herrer (efterdi den unge Prinds og Herre[2] endda var *minorennis*, og i sine umyndige Aar, saa at hans fyrstelige Naade ikke selv kunde Riget fuldkommeligen forestaae) at forhandle og til en endelig Udgang at forrette slige höivigtige Sager. Og haver höibemeldte skotske kongelige Ambassadeur de Danske saadanne Articler forelagt. Den 9de Julii 1589.

---

[1]) Her burde 1590 været tilföjet.

[2]) Nemlig Christian den 4de.

De skotske Legaters Begjæring.

1. At de Danske skulle give den höibaarne skotske Konge til Morgengave med Fröken Anna 250,000 Daler.

2. At de Skotske maatte nyde og bruge de samme Privilegiis og Friheder over al Danmark, som indfödte danske Mænd haver. Saa skulle de Danske i lige Maade nyde og bruge ligesaadanne Privilegier og Friheder over al Skotlands Rige, som indfödte Skotter.

3. At de skotske Kjöbmænd herefter maatte være told- og accisefri fra den usædvanlige Told, som nu optages i de danske Sund, og paa de danske Toldsteder, navnligen hver hundrede Penge.

4. At naar hans kgl. Maj. af Skotland haver det behov, da hans kgl. Maj. af Danmark paa sin egen Besoldning at forsende til Skotland 5000 Fodfolk og i det ringeste 1000 Ryttere og dem paa sin egen Besoldning der at holde, eftersom hans Maj. af Skotland det kan have fornöden.

5. At Danmark vilde forære hans Maj. af Skotland 3de Orlogs Skibe, med al deres Berösteing og Tilbehöring, desligeste og laane ham 7 andre Skibe til en forsagt Tid igjen at hjemskikke.

6. At h. Maj. af Danmark ikke skulde anmode hos h. Maj. af Skotland eller hans Efterkommere om Örkenöer at igjenlöse, saa længe som en af de 2de stormægtige Herrer igjenlever.

7. Disse höibemeldte Konger skulle og indgaae et Forbund imod de catholske Fyrster, om de vilde gjöre noget fiendligt Anslag eller Indpas paa nogen af disse stormægtige Konger, eller deres höilovlige Riger.

Er herpaa venligen begjærendes höibaarne Fyrstinde Dronning Sophia, desligeste höibaarne Fyrste og udvalgte unge Prinds Christian, saavelsom og Danmarks Riges mægtige Regjerings Herrer og höivise Raad vilde deres Svar og Betænkende meddele.

1. Georgius comes & regni Scotiæ marescallus hæreditarius. 2. Andreas Keitz liber baro in Dignaval. 3. Jacobus

Stopingerus de Dudop. 4. Johannes Skurus. 5. Georgius Junius Vice-Secretarius.[1]

Herpaa giver de Danske deres Svar om anden Dagen efter, som var den 10de Juli, saaledes:

1. Hvad den Morgengave navnlig 250,000 Daler er anlangende, som stormægtige og höib. de Skotters Konges Legater paa deres Herres Vegne ere begjærende, da er det allerede besluttet af sal. Kong Frederik den anden, höilovlig Ihukommelse, vores forrige allernaadigste Konge og Herre, at give denne hans höibaarne Datter og Fyrstinde til Morgengave 75,000 Daler, eller 100,000 Gylden, som kaldes gemenligen en Tönde Guld, foruden fyrstelige Clenodier og anden Smykke, som höib. Fyrstinder bör at drage og derfor fra saadan vor forrige allernaadigste Herres og Konges besluttede Mening og Villie uden vigtige Aarsager at afvige, eller til noget ydermere os at fordriste, hvorfore vi siden maa gjöre nöie og fuldkommen Regnskab, det skulde os ikke vel anstaa. Begjærer derfor os at maa være undskyldt og ikke saameget Morgengaven eller Penge at ansees, som den höib. Frökens Person selv, og hvis der siden med Tiden formedelst saa mange og stormægtige Fyrsters og Herrers Svogerskab, som hermed begyndes, kan formodes, og denne Resolution i bedste Mening at maatte optages.

---

[1]) Disse Gesandters Navne ere her frygteligt forvanskede. De lyde saaledes i Ratificationen af Egteskabskontrakten, aftrykt i „the Acts of the Parliament of Scotland“ III. 564: his majestys weibelouit counceller George Keith earll and merschell of this realme heretable, lord of Keith and Altrie, shereff of Mernis and frie baroun of Inuerowgie, aden (sic) and his hienes generall lieutenant of the north, Sir Andro Keith lord and frie barroun of Dingwall, knicht, generall of þis realme; James Scrymgeour, barrone of Duddop, constable of Dundie and heretable standart-berair, Mr. Johnne Skene, aduocat in the supreme senat, and George Young, secretair depute, archedeane of Sanct Androis and secretair of þe said ambassadoris, his hienes commissionaris, oratouris, depuittis, procuratouris and ambassadouris.

2. Hvad de Privilegia og Friheder ere anlangendes, som paa de Skotters Vegne her udi Riget at erlange begjæres, da veed de höivise Herrer sig vel at drages til Minde de gamle *foedera* og Forbund, som disse höilovlige Riger Danmark og Skotland fordum imellem gangen ere, hvilke selv ikke nogen Forandring tilsteder, hvorfor gjöres ikke fornöden dem nu at fornye, det ei heller maa nu i denne vor unge Konges umyndige Aar letteligen tilstedes.

3. Den Accise og Told, som i Sundet og paa andre Toldsteder optages, belangende, efterdi den af Arildstid haver været sædvanlig, da bör det os ikke herudi at være nogen bifaldig den at forringe, thi det var at forkleine dette höilovlige Kongeriges Regale og gamle Höihed, saavelsom og indfalde i dette Riges, desligeste vor unge udvalgte Herres og Konges, samt og hans Efterkommeres *præjudicium* og Myndighed; ere derfor med al Ærbödighed begjærendes om saadant ikke at anmodes, dog naar hans fyrstelige Naade kommer til Sjæls Alder — hvilket Gud naadeligen give — og hans Maj. da herom paany bliver anmodet, da erbyder Danmarks Riges höivise Raad sig til deres *postulata* og Begjæring at forhjælpe med al Flid at ville findes bevaagen.

4. Mod den fjerde Post er dette Danmarks Svar, at Riget ikke kan paatage sig saadan Tjeneste, besynderlig nu i denne vor unge Herres umyndige Alder. Men naar denne Handel til en god Ende og Udgang bliver dreven og fuldbragt, da er det ikke at tvivle paa at de stormægtige og höilovlige Herrer her udi saavelsom ellers udi anden Tilfælde, hver efter sine *conditiones* og Vilkaar jo den anden bliver bifældig og behjælpelig; og det heller af idel indbyrdes og tilfælles Kjærlighed og god Affection, end af nogen imellemstaaende Obligation eller forpligtig Tjenstagtighed, som med Tiden snarere Tvist og Uenighed, end fast Venskab og broderlig Endrægtighed kunde foraarsage.

5. Danmarks Riges Raad tvivler intet paa, at de höilov-

lige Herrer og kongelige Legater jo *pro sua prudentia* vide sig letteligen at besinde, nu ikke at kunne skikke sig den kongelige Skibsflaade i saaden vor naadig Herres Ungdom at forsvække enten ved Foræring eller Laan derfra. Formoder derfor de höivise Legater slig Begjæring vel selv at afstaae.

6. Örkenöer belangende, da er det ikke de gode Herrer ubevidst, sal. Kong Frederik, höilovlig Ihukommelse, ved sine affærdiget Gesandter for 4 Aar siden om dennem at have anmodet, og derfor kan Rigens Raad paa denne Tid ikke denne Post bevilge eller samtykke. Men paa det deres Ærbödighed mod h. kgl. Maj. af Skotland kan eragtes (om denne Handel kommer til en god Ende), da anlover de denne Post at lade bestaae indtil vor udvalgte allernaadigste Herre til sin fulde Sjæls Alder fremkommer, og da skal det være h. Maj. frit for derom med h. Maj. af Skotland at accordere. Udi hvilken Act Danmarks Riges Raad med al Gefal og Godvillighed mod h. Maj. af Skotland vil findes erbödig, dog dette Riges Rettigheder og Friheder i alle Maader derover uforkrænkede.

7. Paa det Forbund, som paa Religionens Vegne skulde indgaaes, svarer Danmarks Raad saaledes: Det samme er og af vor sal. afgangne Herre tilforn af nogle andre fornemme Herrer begjæret, hvortil h. Maj. da svarede, at man ikke vel, ei heller med andre Vilkaar sig med saadanne *foederibus* kan forbinde, uden den ganske reformerede Orden og Stand tilligemed det samme vilde gjöre. Hvortil han og med al Flid tilskyndede og saa det gjerne at kunne komme udi Værk; men kunde dog intet videre dermed udrette saa længe han levede. Derfor anstaar det ikke Danmarks Riges höivise Raad vel deres unge Herre og udvalgte Konge med saadanne Forbund, som med allerstörste Fare er fulde, at besvære, det samme og mener det ikke at staae i deres Magt. Men dersom den reformerede Religions Ordener og Stænder samtligen med fælles Raad vilde om et almindeligt Forbund tractere, da saavidt dennem tilstedes og muligt er, ville de, for den christne Kirkes fælles Velfærds

Skyld, derfra sig ikke undslaae eller udelukke. — *Interim* at bevise al Troskab, Kjerlighed og al naboelig Ærbödighed og Velgefal, som vel anstaaer af *confoederatis* og indbundne Naboer indbyrdes at bevises.

Nicolaus Kaasius. Petrus Munckius. Georgius Rosenkrantzius. Christophorus Walkendorphius. Henricus Ramelius.

En kort Fortegnelse paa hvis de danske Regjeringsherrer paa höibaarne Princessinis, Fröken Annes Vegne af de skotske Ambassadeurer ere begjærendes.

1. Efterdi der præsenteres af Danmark til Medgift med höibaarne Princesse, Fröken Anna 75,000 Daler, det er 100,000 Gylden, som gemenligen kaldes en Tönde Guld, og det er sædvanligt Livgedinget eller Morgengaven derimod dobbelt saa höit at udgive, da er dette höilovlige Riges Raads Begjæring paa höibemeldte Fröken Annas Vegne, saa mange Slotte, Provincier og Indkomster af Skotland hendes F. N. at assigneres og gives, at de i Taxten hendes Naades Medgift her af Riget udgiven, dobbelt kan overgaa, det er, belöbe sig 150,000 Dalers Skat. Paa det at, naar hendes Naade dertil trænger, hun da det maa bruge efter hendes egen fri Villie og gode Behag, foruden nogens Forskrift; ei tvivlendes derpaa hendes Naade jo sig skal anstille og forholde, som det for hendes Herre kan være forsvarligt og han al Ting skal lade sig vel befalde.

2. At hendes fyrstl. N. og maa have sin Religion og Gudstjeneste fri, samt og hendes Tjenere og dertil holde sin egen Prædikant paa h. Maj. Besoldning af Skotland, og samme Prædikant at tage, hvor hendes fyrstl. N. selv lyster, og naar eller saa ofte hendes Præst döer, da at have Frihed til en anden at kalde i den Afdödes Sted, hvilken og hverfra h. N. befalder.

3. Dersom h. kgl. Maj. af Skotland ved Döden förend hendes N. bortkaldes (det Gud forbyde), da hendes f. N. at være frit for inden 3 Aar at uddrage af Skotland eller og aldeles der at

blive, eftersom hendes Naade selv synes raadeligst og behageligst.

4. Dersom hendes f. N. befaler aldeles at uddrage af det skotske Rige, da de kongelige Arvinger og Efterkommere hendes Naade for hendes Morgengave at contentere og give 150,000 Daler.

5. Men hænder det sig saa, at nogen af deres Maj. ved Döden afgaar, förend det höifyrstelige Beylager er overstanden, da alt hvis hidindtil her omhandlet og besluttet er om Medgift og Morgengave paa begge Sider ganske og aldeles at casseres og tilintetgjöres.

6. For höivigtige Aarsagers Skyld og at al videre Forhaling og Langdrægtighed kan forekommes, er det besluttet at de kgl. Ambassadeurer inden Bartholomæi Dag nu förstkommende sig herind igjen med endelig Resolütion indstiller, paa det denne höivigtige Sag, som længe er opholden, da til en fuldkommen Udgang kan forrettes, og dersom det ikke sker (det Gud forbyde) da hverken vor naadige höimægtigste Dronning ei heller vor allernaadigste Herre Prinds og udvalgte Konge Christian 4de ei heller h. kgl. Maj. tilforordnede Regjerings Raad videre til denne Handel at være forpligtede. — Den naadefulde Gud styre alle sines Raad og Gjerninger til sit hellige Navns Ære. Amen.

Nicolaus Kaasius. Petrus Munckius. Georgius Rosenkrantzius. Christophorus Walckendorphius. Henricus Ramelius.

Kong Jacobs Brev til Dronning Sophiam:

Sereniss. principi Sophiæ Dei gratia Danie etc. Reginæ, viduæ matri nostræ carissimæ.

Serenissima princeps, soror et consanguinea carissima, quo animi ardore, quantoque studio illustrissimam lectissimamque filiam vestram Dn. Annam in vitæ regnique consortium expectemus, quoue numero cetera omnia præ ipsius persona habeamus, vel ipsa serenitas vestra abundè nobis testis est. Cujus voluntati et arbitria non solum ista, quæ in hoc negotio adventitia et externa

sunt, sed etiam nos nostraque omnia tanquam communi atque unicæ in vivis parenti, pro materno ipsius affectu et consilio moderanda in posterum permittimus. Quippe quibus unica curæque cordique affinitas est, nihilque inter mortalia in votis prius aut antiquius, quam ut svavissimæ heroinæ, in cujus imagine oculos animumque hucusque pavimus, tandem aliquando et verum corpus intueri amplectique nobis liceat. Quod ut quam celerrime liacre possit, à S. V. impensissime et petimus et faustis auspiciis expectamus. Cetera omnia S. V. dispositioni et arbitrio, penes quam lex esto, quæ nobis a communi matre dicta, neque iniqua neque ingrata unquam fuerit. Plura per legatos, quos faustissimos nobis paranymphos propediem expectamus, interea Deus optimus max. S. V., qvam diutissime sospitem et incolumem faxit. Abjectoniæ[1] Cal. Augusti 1589.

S. V. addictissimus filius Jacobus R.

Det samme Brev paa Dansk.

Stormægtigste Fyrstinde Sophiæ af Guds Naade, Danmarks etc. Dronning og Enke, vores elskelige Fru Moder. Stormægtigste Fyrstinde, kjæreste Söster og Fætterske, med hvad hjertelig Kjærlighed og synderlig Længsel og Begjæring vi eders höibaarne kjæreste Dotter Princessin Annam til vores Livs og Riges Fællesskab ere forventende og hvorledes vi ellers skatterer alt andet mod hendes Person, derom er os eders egen Maj. et noksom Vidne. Udi hvis Villie og gode Behag vi ikke aleneste, hvis til dette Værk saasom udvortes og bihængig kan eragtes, men endog os selver, samt alt vores, aldeles undergiver, saasom vores fælles og eneste Moder i Verden alting efter sit moderlig Affect og Raad herefter at dispensere, ville have henstillet. Eftersom dette Svogerskab ligger os aleneste inderligen i Hu og Sind, og vi intet höiere ere begjærendes, end at den höibaarne, os elskelige Fyrstinde, hvis Billede vores Öine og Hjerte hidindtil haver betaget, personligen af os maatte

[1]) Feilskrift f. Aberdoniæ ɔ: Aberdeen.

beskues og omfanges. Hvilket med forderligst at maatte bevilges, vi höiligen af E. F. N. ere begjærendes og lyksaligen formodendes. Alt andet sætter vi udi E. N. Disposition og egen gode Villie. Hvad E. F. N. saasom vores fælles Moder hertil vil gjöre og lade, skal ikke være os mishageligt. Videre skal vore Legater for E. N. berette, hvilke vi med forderligst med önskelig Gjensvar og lykkelig Forretning og med vores kjære Brud forventer. Den naadefulde Gud spare og bevare E. F. N. længe og vel karsk og sund. Abjectoniæ den 1ste Augusti, anno 1589.

E. F. N. tilgeneget Sön Jacobus R.

Fyrstinden Annas Udfart af Danmark.

Der alting var nu klart udi Danmark og den kgl. Flaade, som hendes F. N. til Skotland skulde være fölgagtig, var bered, da er hendes fyrstelige N. seglet fra Kjöbenhavn den 5te September og kom de til Kronborg om Aftenen, hvor hendes F. N. haver fortövet indtil om Morgenen imellem 3 og 4 Slet, da ere de gaaen tilsegls igjen og ikkun seglet Vegs[1] Sös, thi Vinden er gangen dennem imod og derfor ligget udi 2 Dage. Siden ere de gaaen tilsegls igjen og faret fort indtil de ere kommen vester under Norge og formedelst at Vinden haver været dennem imod, haver de begivet dem ind udi Flækkeröen, hvor de haver fortövet paa en sex Dages Tid. Imidlertid haver velb. Peder Munck, kgl. Maj. Admiral, anrettet et kosteligt Pankeet[2] der sammestods. Dernæst haver de begivet sig ud paa Söen igjen og med halv Vind 3 Dage været under Seglet, men omsider er Vinden bleven dem ganske contraire, saa at de nödes til at vende om og söge en Havn ved Navn Rekedo,[3] hvor de bleve ikke længer end paa en 3 Timers Tid, endel fordi samme

---

[1]) Aabent Rum i Afskriften. En Vege (Uge) Sjös svarer omtrent til en sædvanlig Sömiil.

[2]) D. e. Banquet, Gilde.

[3]) D. e. Rækevaag, Rækefjord, ved Sogndal.

Havn var farlig og Stormen kom lige ind af Gabet, endel ogsaa fordi Vinden blev dem en Streg eller 2 bedre end som tilforn og derfor gave de sig strax til Segls igjen og holde Söen paa en 4 Dages Tid. Men henved Midnatstid ligger Admiralen over fra de andre Skibe og söger ind ad Mardöen.[1] Men 3 eller 4 Skibe (iblandt hvilke et havde den skotske Greve inde) foer vild udi Söen og 2 Dage og Nætter sorgefulde ledte efter hendes fyrstelige Naade. Og der de ikke kunde finde hende, begive de sig i en Havn en 8 Mile Veis derfra, som hendes F. N. var. Og om anden Dagen, der de havde faaet Tidender fra hende, give de sig til Segls igjen og endog Vinden var dem ända imod med en graaende Storm, holde de dog ved i 2 Dage og Nætter at lovere, indtil de komme til hende. Men der de komme did, da fik de overmaade god Vind, men de kunde ikke komme ud af Havnen. Samme Vind varede henved 8 Dage. Men der Admiralen fornam altingest aldeles at være dennem imod og Skibet blev læk, da blev det af alle samtlige for godt anseet, at hendes F. N. skulde stige af Skibet og begive sig ind paa Landet og der fortöve hos en Bonde ved Flækkeröen, indtil Skibet blev færdigt igjen, hvilket hendes Naade og gjorde og laa i en liden Bondestue i 2 Nætter (hvor Kong Jacob og siden laa, der han landede i Flækkeröen, foregivendes sig at have Lyst til at ligge der, som hun havde ligget tilforn).

En 8 Dage derefter give de sig derfra tilsegls og er saa under Segl 2 Dage og 1 Nat, men Guds Veir og Vind tvingede dennem tilbage igjen og de maatte atter söge ind i Flækkeröen. Og da er det endeligen sluttet og raadeligst anseet af Peder Munck og de danske Gesandter samt og den ganske danske Adel, at man med det förste vender om igjen til Danmark. Hvilken deres Forsæt Georgius Keith, en fornemme Friherre de Aoltria[2] et Enerugi[3] comes et mareschallus regni Scotiæ hære-

---

[1]) Mærdö ved Arendal. [2]) Rettere *Altrie.* [3]) Rettere *Inverugie.*

ditarius, da en kongelig Gesandt, med alvorlig Begjæring og synderlige *conatu* forvende. Og er saa ved hannem Sagen bragt saa vidt, at hendes F. N. skulde forreise til Opslo og der ligge Vinteren over. Strax forloves alle Skibene hasteligen at segle ad Sundet, de tager ud af dennem hvis Fetalie dennem gavnlig var og dermed proviantere 3 Skibe, Gedeon, paa hvilket Frökenen var, Gabriel, paa hvilket Greven var og hans Folk, og Duen, paa hvilket nogle Danske inde vare og skilles saa ad udi Flækkeröen, de danske Skibe til Danmark og de 3 forbemeldte holdt Söen i 2 Dage og Nætter. Og kom saa ind formedelst Modvind i Sandefjord og laae der i 8 Dage, derfra gjort Segl og til Langesund. Der fortöved 1 Dag. Derfra seglet til Jomfruland og der forvagtet 3 Dage. — Hvor Fröken drog i Land og de andre fore i Jagter siden derfra op til Opslofjord, hvor man nödes til at overgive Skibene og drage til Tönsberg, som var den 22de October der at bekomme Jagter til Opslo. Om anden Dagen den 23de October kom Greven til Bastöen og Fröken til Borre, til H. Nilses[1] og blev der om Natten. Om næste Dagen efter, den 24de October, kom Fröken til Store Brevik og Greven til lille Brevik.[2] Tredie Dagen til Opslo, som var den 25de October, henved 3 Slet om Eftermiddag. Hvor hendes F. N. med al underdanigst Ærbödighed og Reverentz er antagen; thi Clericiet er samtligen forsamlet paa Bryggen, Borgerskabet haver staaet i fulde Gevehr langs opad Gaden, Statholder og Landsens Hövdinger haver paa det underdanigste önsket hendes F. N. Lykke og Salighed. Dernæst haver Grev Georgius Keith, en skotsk Marschalk og Ambassadeur, hendes F. N. ind i gamle Bispegaarden[3] ledsaget, efterfölgende velb. Steen Brahe og Axel Gyldenstierne Rigens Statholder og Befalingsmand paa Agershus Slot, Henning Giöye,

[1]) Presten Nils Hansen, död 1603.

[2]) Gaarde i Nærheden af Soon.

[3]) Altsaa neppe den nuværende, der tidligere var Dominikanerkloster.

Ove Juel,[1] Hans Pedersen til Sem og Peder Iversen,[2] item velb. Fru Karen Gyldenstierne, Fru Anne Skinckel,[3] Fru Margrethe Brede, velb. Peder Iversens Hustru, Fru Dorrete Juel[4] og Jomfru Ulfvild, velb. Peder Iversens Söster, hvilke alle hendes F. N. gav Haand, der hun opstigede paa Bryggen. Efter disse ginge Bispen med Clericiet, dernæst Borgemester Oluf Glad med Raadmændene og nogle fornemme Borgere, siden den gemene Almue, som holdt deres Orden i Gevehr, hvilke ved Bispegaarden slog en ny Orden, indtil hendes F. N. med Greven var indgaaen, og da lösede hver sin Musket eller Rör, hendes F. N. til allerstörste Æres Erbydelse og underdanigste Salve. Der Klokken var halvgaaen 5, da böd Grev Georgius hendes F. N. gode Nat og tog Afsked. Med hannem medfulgte Axel Gyldenstierne og en anden fornemme Herre, og Greven imellem hen til sin Lossemente hos Anders Skrædder (hvilken strax efter Paaske blev Borgemester), Superintendenten[5] med Canikerne, Borgemester Oluf Glad med Raadmændene, derefter Borgerskabet fulgte og med Greven efter Adelen, hvor de og lossede deres Musketter og Rör Greven til Ære.

Den 1ste November, som var paa alle Helgens Dag, havde hendes F. N. endeligen sat sig fore, at ville overlands forreise hjem igjen til Danmark. Hvorfor og velb. Fru Dorthea Juel beredede sig til at reise for i Veien, at berede Lossemente hos sig[6] til hendes F. N. Men imidlertid kommer der hastig Bud

---

[1]) Til Kieldgaard, Befalingsmand over Bratsberg Len, forhen over Akershus. Samll. t. d. N. F. og Sp. H. I. 362.

[2]) Til Fridsö og Brynla; see Saml. til d. Norske Folks og Sprogs Hist. I. 375.

[3]) Hans Pedersens (Basses eller Litles) Hustru.

[4]) Enke efter Henrik Brockenhuus til Ellinggaard, Lensherre i Onsö og siden i Bratsberg, död 1588.

[5]) Jens Nilssön, bekjendt af sine Optegnelser og som Afskriver af den Codex af Snorre Sturlesön, der kaldtes Jöfraskinna.

[6]) Nemlig paa Ellinggaard.

med Breve, at Kong Jacob af Skotland, imod alles Formodning, var kommen til Norge med 5 Skibe, og hasteligen skyndet sig hid til hendes F. N. med allerförste at komme. Hvorudover en ung skotsk Herre med Ove Juel og 3 eller 4 skotske Herremaud ufortövet gav sig paa Reisen imod hans Maj. af Skotland den 3die November.

Den 5te November sender Steen Brahe en af sine Tjenere til Bispen, M. Jens, paa hendes F. N. Vegne, og bede hannem til Aftensmaaltid. Og der han er ankommen, er hendes F. N. gaaen ud af sit Gemak ind i Salen og med naadigst Ærbödighed bedet samt velb. Steen Brahe og Henning Giöye til hendes F. N. egen Taffel. De andre Herremænd ere satte næst op til ved et andet Bord, desligeste velb. Fruer og Jomfruer ved det tredie Bord. Der Maaltid var endt (hvilket ikke varede over 1½ Time) er Bispen, velb. Steen Brahe og Henning Giöye indböden i Fruerstuen, hvor de adelige Fruer gav sig i Tale med hannem om adskilligt. Og iblandt andet lod velb. Frue Ide sig mærke, at han skulde bestille noget for Fröken. Men hvad det skulde være, vilde hun dengang ikke give tilkjende, men en anden Gang skulde han faa det at vide. Den 9de November prædikkede Bispen M. Jens Nielsen (efter velb. Steen Brahes Befaling) for hendes F. N. Under samme Prædiken var tilstede velb. Steen Brahe, som var hendes F. N. Hofmester, item Axel Gyldenstierne, Henning Giöye og Steen Bilde, som om Dagen tilforn var kommen til Opsloe fra Kongen af Skotland (som da var udi Flækkeröen). Der var og samme Tid tilstede efterskrevne adelige Fruer, Fru Ide, Fru Anne Henning Giöyes, Fru Karen Gyldenstierne, foruden andre adelige Fruer og Jomfruer. Imellem 9 og 10 Slet begyndtes Tjenesten med saadan Ordinantze. Dominus Johannes Seringius hendes F. N. Hofprædikant med 2de Skolebörn eller Discantister begynder den Psalme: Aleneste Gud i Himmerige etc. Begynder Bispen M. Jens Prædiken og var Texten samme Tid det Evangelium om den överste for Skolen og den blodsottige Qvinde, som. indfalder den

24de Söndag efter Trinitatis, hvilken han paa det korteligste forhandlede indtil et Qvarter efter 10 Slet. Der Prædiken var endt, begyndtes den Sang: Jesu Christ Dig takke vi etc. og endeligen er alting endt med synderlig Andagt.

Strax efter Prædiken er blæst tilbords, Steen Brahe, Axel Gyldenstierne, Steen Bilde og den skotske Konges Kammerjunker Andreas Sinclar (som var kommen om Dagen tilforn med Steen Bilde fra Kongen, han var en höi ung Mand) desligeste Bispen M. Jens Nielsen bleve satte hos hendes Naades-Taffel. Henning Giöye og de andre Herremænd, som ikke vare Opvartere, ved en anden Skive. Hofmesterinden Ide og Fru Anne og de andre velb. Fruer og Jomfruer ved det tredie Bord.

Den 11te November, som var St. Martini Dag, kaldede Steen Brahe Bispen til sig, gav hannem tilkjende hendes F. N. at ville efterfölgende Dag gaa i Kirken, og strax gaar hans Velb. med begge Hofmesterinderne og Bispen hen i Kirken at berede hendes fyrstelige Naade samt Hendes Hof beleilig Sted og Plads udi Kirken, og er Bispen advaret at holde dansk Prædiken. — Samme Dag kom Kong Jacob til Tönsberg. Den 12te November er hendes F. N. ledet udi Kirken ved den skotske Greve udi en Stol dertil udvalgt og overdragen med Tapeter. Samme Dag var Fröken klædt i en röd Flöiels Kiortel og en Guldhue paa med et hvid Perlelad [1] nedenfor og en sort Flöiels Kappe underforet med Zobel. Greven stod tvært over for Fröken, hans Stol var overdragen med röd Damask. Samme Tid var forbuden, at ingen maatte staa i de Stole ovenfor Fröken eller fremme paa Gulvet. Og der Fröken gik i eller af Kirken, ginge alle Herremændene for hende, nemlig Steen Brahe, Henning Giöye, Peder Iversen og de andre. Næst efter hendes F. N. fulgte alle hendes Jomfruer lige ens klædte med livfarvede Skarlagens Kjortler, röde Flöiels Livstykker med gule Damaskes Ærmer. Derefter ginge Hofmesterinderne og de andre danske

[1]) D. e. *hlað*, Hovedsmykke.

Fruer, desligeste de norske Fruer. Samme Tid forklarede Bisapen M. Jens et Stykke af den Epistel til de Epheser af det 2 Cap. v. 8. I ere blevne salige af Naade formedelst Troen, og det ikke af eder selv, det er en Guds-Gave, ikke af Gjerninger, paa det ikke nogen skal rose sig.

Kong Jacobs Ankomst til Norge.

Den 3die November kom höibaarne og stormægtige Fyrste, Kong Jacob den 6te, fra Skotland til Flækkeröen med 5 Skibe og laa der paa Landet til en fattig Mands, der som Fröken havde ligget tilforn og blev der indtil Fredagen i samme Uge. — Den 7de November drog h. Maj. der fra og holdt saa Söen den Dag og efterfölgende Nat over. — Den 8de November loverede han i Söen udenfor Jomfrulandet og om Aftenen löb han ind i Langesund, hvor han blev i 2 Nætter, logerendes hos Anulf Eeg.[1] — Den 10de November drog han til Hr. Peder Væmundsens[2] i Sanden og der blev om Natten. — Den 11te November forreiste han til Tönsberg og fortövede der til Jörgen Lauritsen i 6 Nætter.

Den 17de November reiste h. Maj. af för Dag og til Borre, hvor han havde agtet sig over Fjorden, men formedelst Storm kunde ikke komme, drog derfor strax til Vaale og der fortövede indtil om anden Dagen hos Hr. Rasmus.[3] — Den 18de November drog h. Maj. saa tidlig der fra, at han fik 1 Mil absolveret för Dag, til Sande, der sov han henved 2 Timer og fik

---

[1]) Rimeligvis Beboer af eller benævnt efter Gaarden Ek i Bamle.

[2]) Prest i Sandeherred fra 1567—1626. Hans Hustru hed Ragnhild Holk fra Tönsberg. See Gjessings Jubellærere III. 99. Han skal paa Kong Jacobs Anmodning om at udbede sig en Naade til Gjengjeld for den Kongen beviste Gjestfrihed, have anmodet denne om at udvirke hos sin Svoger, at Laurvigs Provsti, over hvilket Hr. Peder var Provst, maatte foröges med to Prestegjeld. Det skete ogsaa, idet Rollag og Flesberg lagdes dertil.

[3]) Presten Rasmus Sörensen. Han nævnes allerede som Prest i Vaale 1564.

siden Mad der, efter Maaltid reiste han derfra og til Lyer,[1] der Lys var tændt. — Den 19de November drog han derfra fastende til Asker, der holdt h. Maj. Maaltid, siden drog han derfra og kom til Opslo samme Dag mod 4 Slet Eftermiddag og var kgl. Maj. Statholder velb. Axel Gyldenstierne med den danske, skotske og norske Adel ud imod h. Maj. samme Dag udreist mod Asker Sogn og gjorde h. M. Geleide ind i Byen, og der h. Maj. ankom, gik han strax hen i den gamle Bispegaard[2] til Fröken med saadan Ordinantze: Först ginge der for h. Maj. 2 skotske Herremænd, som vare h. kgl. Maj. Herolder, hvilke havde hver en hvid Kjæp ud i Haanden til et Fredstegn. — Derefter gik Steen Brahe, Henning Giöye, Axel Gyldenstierne, Hans Pedersen, Ove Juel, Capitain Normand og Peder Iversen. Saa gik h. Maj. mellem den skotske Greve og en anden skotsk Herre. Dernæst efterfulgte Kongens Hofjunkere og den skotske Adel, og havde alle deres Hatte i Hænderne. Bispen med Kannikerne

---

[1]) D. e. Lier.

[2]) Dette öjeblikkelig efter Ankomsten aflagte Besög, saavelsom den Omstændighed, at Kongen samme Morgen var reist „fastende" fra Asker, vidner noksom om hans Utaalmodighed efter at see sin Brud. I Moysie's Memoirer fortælles nogle nærmere Omstændigheder ved Besöget, der endmere lægger hans heftige Længsel for Dagen. Da disse Memoirer ej ere lette at overkomme, anföre vi her Stedet efter Bannatyne-Udgaven, 4de B. S. 80, 81; dog, for Tydeligheds Skyld, med den nu sædvanlige Retskrivning: Upon the 28th day of the said month of October, the Kings Majesty landed at „Flaikray" on the coast of Norway, where H. M. remaining a great space went up to Upslo, where the Queen, his bedfellow, was for the time, and came with great travel both upon sea and land, about the 19te day of November thereafter; and immediately at his coming passed quietly with boots and all to her Highness. The rest of his company went to his own lodging taken against his coming. His Majesty minded to give the Queen a kiss after the scotch fashion at meeting, which she refused as not being the form of her country; marie, after a few words privily spoken betwix H. M. and her, there passed familiarity and kisses.

og Clereciet stode Syd ved Anders Skrædders og fortövede hans Maj. Hans Maj. tövede hos Fröken henved ½ Time og strax gik til hans bestilte Herberge hos Anders Skrædder og ginge alle de danske og norske Herremænd for hans Maj. ligesom tilforn. Axel Gyldenstierne talede til Bispen at han skulde faa Kongen Haand. Og der h. Maj. kom lige for Bispen, viste Greven hannem hvilken Bispen var; da stod han stille og Bispen gik frem og gav hannem paa det ydmygeligste Haand og havde en liden latine Oration til hannem, udi hvilken han önskede h. Maj. til Lykke. Og h. kgl. Maj. tog sin Hat af og strax satte han den paa igjen og gav nöje Agt paa hvad Bispen talede og der Orationen var endt, tog h. M. Hatten atter af og gav Bispen Haand, takkendes hannem ærbödeligen. Og var h. Maj. en höi, smal Herre, mager under Öinene, havde en röd Flöiels Tröie, besat med Gyldenstykker, saa at der var en Rad Gyldenstiernes (?) og en anden Rad som Flöielet syntes, en sort Flöiels Kappe underdragen med Zobel. H. Maj. haver og rakt Borgemester Haanden og derefter er strax opgaaen paa hans Gemak. Den 20de Novbr. gik h. kgl. Maj. hen til Fröken til Gjæst ved 9 Slet Formiddag og ginge alle de danske og norske Herremænd for h. M. med deres Hatte udi Hænderne, og var h. kgl. Maj. Liberi den Dag blaat Flöiel, besat med Gyldenstykker. Efter h. M. ginge de 2 skotske Grever, dernæst alle de norske Herremænd. Der var ingen flere til Bords med h. Maj. end Fröken og Steen Brahe. Men den skotske Canceler og Greven tjente til Bords. Der Klokken var 4 Eftermiddagen, gik h. Maj. derfra hjem udi hans egen Lossemente, alle danske og norske Herremænd for hannem, de 2 Grever næst efter hannem og siden de skotske Herremænd. Den 23de November stod deres fyrstelige Beylager udi Christen Mules Gaard, i den store Sal, med saadan Herlighed, som paa den Tid og Sted var Evne til. Salen var paa det kosteligste med Tapeter beprydet, der som Kongen og Fröken skulde staa, var Gulvet overbredet med et Stykke rödt Klæde, derpaa var og bered 2de fyrstelige Stole,

overdragen med röd Damask, hvor der laa 2 röde Flöiels Hynder. Der Klokken var 2, gik al den danske og norske Adel hen til Anders Skrædders, til h. Maj. og fölgede hannem derfra til Fröken. Imidlertid stode Trompeterne ved Christen Mules Port og blæste. Der deres Maj. ankom, ginge de op paa Salen og Kongen gik for hen paa det röde Klæde og stod med begge Hænderne udi Siden, saa kom Fröken strax efter og stod hos h. M. Ceremonien begyndtes med *musica orali,* dog paa det korteligste. Derefter fremtræde h. Maj. Hofprædicant M. David Lyndesius[1] og holdt en Sermon paa Fransösisk *de conjugio.* Interim lagde selv deres Hænder sammen.[2]

En Formaning, som M. David Lyndesius kgl. Maj. Prædikant havde paa Fransösisk udi Oslo, der Jacobus 6te, Konge udi Skotland og Fröken Anna, Danmarks Konges Datter, indginge deres Ægteskab den 23de November Anno 1589.

Den almægtigste Gud vilde for sin Godheds og Barmhjærtigheds Skyld værdes til med sin uendelige Velsignelse hos dette Ægteskab at være tilstede, at det, som er begyndt, maatte lykkeligen have sin Fremgang og lyksaligen endes, sit Navn til Ære, Kongen og Dronningen til Husvalelse og Skotlands og Danmarks Rige til evige Glæde. Aarsagen til denne ærlige Forsamling er, at hvad som ved kgl. Maj. Legater begyndt skal nu udi hans Naades Nærværelse endeligen fuldkommes; hvorfor jeg vil ydmygeligen have ombedet, at stormægtig Konning og Dronning ville flitteligе give Agt paa denne nærværendes Bestilling og inderlige tænke paa, at dette skal være alle christne Menneskers Fundament og Grundvold, at man skal ingen Ting begynde uden det kan være lovlig, ærlig og samtykt med Guds Ord. At Ægteskab er saadan en Ting bevises ved disses ef-

[1]) David Lyndsay, Sognepræst i Leith. Det er en Feil, naar Slange (S. 29) fortæller at Jacob og Anna bleve viede af Robert Bruce.

[2]) I Afskriften fölger, foruden den danske Oversættelse af Talen, ogsaa en paa Latin, hvilken vi her udelade.

terfölgendes Argumenter. Det förste, at, Gud selv, hvis Villie ingen maa overtræde, haver det befalet og det udi Paradis mellem Adam og Eva, som ere Forældre til alle Mennesker, der de ved Guds almægtige Ord vare skabte, haver indskikket. Det andet, Adam og Eva blev sammenföiet udi Ægteskab der de vare i deres Fuldkommenhed, hvoraf man lettelig kan forstaa at Ægteskab er lovlig. Det tredie, den endelige Aarsage, hvorfore Ægteskaber indskikket (som er at det menneskelige Kjön skal formeres) er god og kommer allermest overens med Guds Visdom. Det fjerde, Gud haver lovet at ville velsigne Mandens og Qvindens lovlig Tilsammenföielse, hvilket han haver og bevist med adskillige Exempler, saasom udi Abraham og Sara, Isac og Jacob og deres Hustruer. Det femte, Mands og Qvindes Beblandelse, som sker foruden Ægteskab, er forbudet udi Guds Ord og er saa eftersom Synden er stor, forskrevet Peen[1] og Straf, thi der er adskillige Slags ulovlige Beblandelse, som er Blodskam, Hor og Skjörlevned. Det 6te bevises det af visse Steder i den hellige Skrift, Gen. Cap. 2. 1 Cor. 7. Epist. til de Epheser 5 Cap. Christus med sit förste Mirakel udi det Bryllup, som han med sin Nærværelse beprydet, beviser det samme med St. Paul, at Ægteskab er hæderlig iblandt alle Mennesker og at det kommer overens med Guds Ord. Den stærkeste Knude, som sammenbinder Mand og Qvinde udi Ægteskab, er en brændende Kjærlighed, som Menneskene kan være beladt med; at de, som ere formedelst dette Baand tilhobebundne, skal forlade sine Forældre og udi sin ganske Livstid blive tilhobe. Endelige Aarsager, hvorfor Mand skal leve udi Ægteskab, ere besynderlige disse tre, iblandt hvilke de to vare Menneskene forelagte, förend de faldt, den 3die siden falden. Den förste er at Mennesken kan have en Medhjælp, som kan være hannem lig, den anden at man kan avle Börn, den 3die at man kan fly Skjörlevned og al anden ulovlig Beblandelse. — Ægtefolk deres

[1]) D. e. det franske *peine*

Embede bestaar begynderlig i disse 4 efterfölgende Stykker. 1. at de formedelst Herrens Frygt skal föie sig tilhobe og af ganske Hjerte paakalde hannem, at han vil velsigne dennem i deres Ægteskab. 2. At de skulle lange til inderlig Kjærlighed imod hinanden indbyrdes, at de taalmodig kan lide hvad Gud vil dennem tilföie Lykke eller Ulykke. 3. At de udi alle deres Gjerninger skal föie sit Sind efter hinanden, saaledes som de vare ikkun een Person og den ene meddele den anden hvadsomhelst man eier, være sig Rigdom, Land eller andet saadant. 4. er Manden saaledes Qvinden en Tjeneste pligtig, ligesom hun og iligemaade er hannem pligtig, som er at Manden med al Flid skal vaage for sin Hustru, og efterdi han er hendes Hoved, skal han formedelst sine Öine forsjune hende, formedelst sine Ören höre for hende, og formedelst sin Tunge forsvare hende. Men Hustruen tvertimod skal udi alting adlyde Manden og altid betænke den Sentents, Gud efter Faldet afsagde, formedelst hvilken Sentents hende befales en evig Underdanighed. Der er ogsaa et aandeligt Ægteskab imellem Christum og hans Kirke, hvilket derudi alle udvalgtes Hjerter, formedelst den hel. Aand fuldkommes, formedelst Christi som Brudgom (?) mens og Hoffedis (sic) i den christne Kirkes, som hans Bruds indbyrdes Kjærlighed. *Derfor vil jeg ydmygeligen have Kgl. Maj. og hans Naades Dronning ombeden, at de ville paakalde Guds naadige Hjælp, at han dette deres Ægteskab vilde give en lyksalig Begyndelse og Ende, og han det samme for sin usigelige Barmhjertighed vilde velsigne.*

Der dette var endt og de havde givet hveranden sin Tro og Love paa Ægteskabs Vegne, skede Velsignelse med en kort Bön, at Gud almægtigste, udi hvis Navn de ere tilhobeföiede, vilde udi sine aandelige og legemlige Velsignelser gjöre dennem delagtige og at deres Ægteskab maatte have en lyksalig Fremgang til sit hellige Navns Ære, deres egen Tröst og begge Rigerne til Gavn. Og der denne Agt var endt, traadte Bispen frem og havde og en Orats for deres Maj. om Ægteskab og alt

paa Dansk og er saa alting endt igjen med Musik. *Interim* gik hendes F. N. först ud med de velb. Fruer og Jomfruer. Siden gik Kongen ud og Bispen saluterede h. kgl. Maj. paa Latine og önskede hannem Lykke i sit ny begyndte Ægteskab og et lyksaligt Regimente. Hvortil h. M. svarede: *Hoc scio te ex corde precari*. Det er: Jeg veed at I önsker det af Hjertet. Og hans Cantsler, som stod derhos sagde: *Certe ex corde precatur*, det er: visseligen önsker han det af Hjertet. Da svarede h. Maj. og sagde: *Hoc lubens accipio*, det er: det er mig kjært. Og var da Klokken 3 der Kongen gik ud.

Den 25de November var M. David Lyndsius, Kongens Prædikant, med 2 skotske Herremænd, desligeste M. Johan Seringius, Fyrstindens Hofprædikant, med nogle andre til Gjæst hos Bispen. Samme Dag ad Aften havde Kongen alle de skotske Herremænd til Gjæst.

Den 27de November haver Hofmesterinderne ladet den skotske Cantsler anmode ved Bispen M. Jens om en Intercession for en skotsk Herremand, som havde været med der den Greve blev ihjelslagen udi Skotland, som hörte Kongen nær til hos h. Maj. Hvorfor og Cantsleren med Greven og de andre adelige Personer, desligeste Hofmester og begge Hofmesterinderne med Fruer og Jomfruer ginge hen i Bispegaarden til Kongen og fik paa deres Begjæring en naadig Audients, saa at den skotske Herremand fik Fred igjen.

Den 30te November drog henved et halvt hundrede Skotter af til Baads.

Den 3die December drog en skotsk Herremand ved Tilnavn Constabel af til Skotland. Samme Dag var h. M. paa Jagt ude paa Hovedöen med Steen Brahe, Axel Gyldenstierne, Henning Giöye, Ove Juel og de skotske Herremænd, kom hjem igjen ved 2. Slet Eftermiddag og da skjöd de af Slottet Danmarks Lösen 3 Stykker. Den 10de December ankom her fra Danmark 2 af Danmarks Riges Raad med en Doctor ved Navn D. Povel Beck. Den 15de December drog velb. Steen Brahe og Steen

Bilde af til Danmark. Den 16de Decbr. sendte h. M. 2 forgyldte Sölvfade til Bispen med hans egen Tjenere, en meget vel klædt Karl, kunde ikke Latine, talede ei heller Skotsk med Bispen, men alene ved en Tolk sagde: Kongen lod sige eder en god Dag, her er noget, som han sender eder til Foræring, bedendes i det vilde tage tiltakke. For hvilket Bispen og for Cantsleren h. kgl. M. paa det ydmygeligste betakkede med devot Lykönske paa h. Maj. foretagne Reise etc. Samme Dag reiste Cantsleren af og al hans Folk med hannem, ved 11 Slet Formiddag, og imellem 1 og 2 drog Greven og hans Folk af. Den 19de Decbr. sendte h. Maj. Hofprædiker M. David Lyndesius ved sin Sön M. Davide Lyndesio juniore et Stykke Guld, paa hvilket stod hans Maj. Effigies eller Efterlignelse, og angav at Bispen mundeligen skulde takke h. Maj. for Foræringen. — Samme Dag kom Guilielmus Schon og bad Bispen op til Kongen, og der Bispen blev indvist paa Kongens Kammer, var h. Maj. ikke selv derinde, thi han sad i Dronningens Gemak og legede med hende, dette skede ved 2 Slet. Men henved 3 Slet kom h. Maj. ind i hans eget Gemak med nogle Herremænd og talede henved ½ Time med Bispen om h. Maj. Reise fra Skotland og hid, og ellers havde anden almindelig Discours. Og der Bispen paa det allerydmygeligste takkede h. Maj. for hans kongelige Liberalitet imod hannem, svarede h. Maj. det at være en ringe Foræring; derefter drak h. M. Bispen til med et Credentz fuld af Viin, og der han havde ladet ískjænke paany, tog h. Maj. selv Credentzen og antvordede Bispen det. Det Guilhelmus berettede h. Maj. aldrig at have gjort ved nogen.

Den 22de Decbr. ved 8 Slet om Morgenen forreiste h. kgl. Maj. med hans M. elskelige Gemahl Fröken Anna af til Danmark. Og der h. Maj. reiste af, stod han op i Slæden og böd al Almuen gode Nat ikke alene paa Skotsk, men ogsaa paa Dansk og fulgte h. Maj. al hans Hof, Adel og Uadel, desligeste velb. Hr. Statholder Axel Gyldenstierne. Og forreiste alle til Lands Vigen igjennem.

Den 1ste Januarii, som var Nytaars Dag, kom Kongen til Baahuus med sin Gemahl og de andre gode Herrer imellem 12 og 1 og blev *pro Majestate* exciperet. Om Söndagen den 4de Januarii blev 3 Prædikener holden paa Slottet. Hendes F. N. lod förat prædikke Tydsk for sig paa hendes N. Sal. De Danske lod prædikke Dansk for sig i Kirken, velb. Henrik Gyldenstierne gik selv til Alteret, förend Tjenesten begyndtes, og befalede M. Mickel[1] alene at gjöre en kort Summarium over Texten, som var om Christi Landflygtighed til Ægypten, hvilket og skede. Der Tjenesten var endt, gik Henrick Gyldenstierne atter op til Alteret, hvor de beredte Kongens Stol, befalede at man skulde tage Voxlysene bort af Alteret, hvilket Hr. Mickel stod imod, menendes vores Religions Frihed derved at forkrænkes, men maatte det dog tilstede.[2] Derefter kom h. M. med sin kongelig Hof, dog confuse og uden nogen Ordinantz eller Persons Anseelse i Kirken. Sangen var af den 6 Davids Psalme, dog med liflig Music. Texten var Rom. 8 v. 34. H. Maj. sad i velb. Henrik Gyldenstiernes Stol og med synderlig Devotion og Andagt hörte til Prædiken; han tog ikke selv sin Hat af i Kirken eller satte den paa igjen, men det gjorde en af hans Opvartere. Der Prædiken var endt blæstes strax til Bords med 8 Trompeter. Hans Maj. blev fyrsteligen tracteret paa den store Sal. Velb. Henrik Gyldenstierne drak hans Velkoms Skaal til, med tilbörlig Lykönske og Salve, desligeste Dronningens af Danmark, den unge Herres og Prindses Anne, Fröknernes og Danmarks Riges Raads Skaale. Og efter hver Skaals Uddrikkelse ere affyrede 6 Cartover. Siden dandsede Kongen og Fröken. Kongen dandsede velb. Henrik Gyldenstierne hende til og tog af de andre adelige Fruer og Jomfruer igjen. Dandsen

[1] Michael Jenssön Basse eller Bartze, Prest i Konghelle mellem 1569 og 1608, see Holmbergs Bahusleus Beskr. III. 390.

[2] Skotterne, som Presbyterianer, ansaa Lys paa Alteret som Tegn paa Papisme og fölgelig en Vederstyggelighed.

blev holden langt ud paa Aftenen med megen Lyst og Glæde. Den 6te Januarii, hellig 3 Kongers Dag, var en stor Storm og meget ulystig, hvorudover hendes F. N. blev saare ilde tilpas. Den 7de Januar reiste h. Maj. fra Baahuus i et stort Uföre imellem 11 og 12, uanseet at hendes M. var hel svag, saa at hun maatte ligge udi Slæden ligesom udi en Seng; og laa hun i en Karm, som hendes Naades Fru Moder havde sendt hende fra Danmark, staaendes paa en Slæde, overdragen med sort Flöiel og al Ryggen var af Flöiel baldyret med forgyldte Roser og Sölvstifter meget kosteligen og konstigen. For Slæden var 2 mörkebrune Heste. Havde samme Karm fordum tilhört höibaarne Herres Hertug Ulrichs Gemahl, vores allernaadigste Dronnings Fru Moder. En Slæde var ogsaa opsendt fra Danmark til Kong Jacob, overdragen med sort Flöiel og 2 Flöiels Hiund og derfor gik 2 unge castaniebrune Heste, med Flöiels Töi baldyret med Roser, Stjerner og Sölvstifter, meget prægtigt. Der sparedes ikke Lod eller Krud til Ære-Skud af Muren og Runddelene. Saa reiste de i Herrens Navn langs Elven paa Isen ned til Færgestedet. Der mödte de svenske Herrer[1] de danske Abgesanter, som paa h. Maj. Vegne af Skotland begjærede Leide igjennem de svenske Grændser og beviste hverandre al Ærbödighed. Strax efter reiste de danske Herrer tilbage til Kongen igjen og tilsagde hans Naade en sikker og naboelig Geleide. De svenske Rytter holdt stille i deres Orden, 600 Mand, prægtig udstaferede, saalænge indtil de svenske Herrer havde besögt Kongen og Princessen og med allerstörste Ærbödighed dennem saluteret og gratuleret. Siden fulgte de h. Maj. med de Danske indtil Landemærket.[2] Der de kom frem for Guldbergs Befæstning,[3] skjödes det svenske Lösen dobbelt,

[1]) Nu gik nemlig Vejen et kort Stykke (mellem Færgestedet og Hallands Nordgrændse) paa svensk Grund.

[2]) Mod Danmark, her Halland.

[3]) Nu Götalejon ved Göteborg.

4 Skud, desligeste paa Elsborg, og dermed Adé, med megen Æresbevisning og Lykönske. Om Natten laa h. Maj. hos en Mand ved Navn Peder Skriver, boendes strax ved Landemærket. Den 8de Januarii forreist til Varbierg, 5 Mile, hvor h. Maj. fortövede i 6 Dage. Den 14de Januar forreist fra Varbierg og til Falkenbierg, 3 Mile. Den 15de til Halmsted, 4 Mile, den 16de til Laholm, 3 Mile. Den 17de til Engelholm, 3 Mile, der holdt de Maaltid, og strax efter samme Dag reiste til Helsingborg, 3 Mile, hvor h. Maj. fortövede 3 Dage.

Den 21de Januarii kom der en Esping, overdragen med röd Kammersi Flöiel fra Kronborg, efter h. Maj. Saa drog han med den strax ved 9 Slet over, kom til Kronborg ved 12 Slet. Der mödte Dronning Sophia dennem med den unge Herre Hr. Christian og Hertug Ulrick, desligeste de 4 regjerendes Danmarks Raad. Og var der saa ude 8 Dage. Siden forreiste de derfra til Kjöbenhavn samtligen. Den 7de Marts er h. Maj. med en prægtig *comitatu* opgangen paa det kongelige Academie udi Kjöbenhavn og ved en 2 Timers Tid haver hört först D. Johannem Slangendorphium theologum, dernæst D. Andream Christierni medicum. Endeligen haver D. Povel Superintendent over Sjælands Stift gratuleret hans Maj. med underdanigste Lykönske og paa det ydmygeligste takket h. Maj., at h. kgl. Naade vilde værdes til deres Academie at besöge etc. Der h. Maj. gik ud, stod han i Dören indtil D. Povel kom og saa gav hannem paa det naadigste Haand og sagde: *Ego à teneris annis addictus sum litteris, quod etiam hodie volui declarare.* Det er: Jeg er af Barndomman holden til boglige Konster og haver haft Lyst til dennem, hvilket jeg og idag vilde give tilkjende. Hvortil D. Povel svarede: Hans F. N. dermed at have efterladet sig et evigt höiberömmeligt Navn her paa dette kongelige Academie, og dermed gjort Afsked. Siden sendte h. kgl. Maj. ved sin Hofprædiker et forgyldt Bæger og 7 Volumina eller store Böger til Doctorem Paulum, kunde æstimeres ved 72 Daler. Derefter er h. Maj. forreist til Roskilde, hvor h. Maj. haver haft Hem-

mingium [1] til Gjæst Middag og Aften og skarpsindeligen disputeret *de prædestinatione. Nam in ea parte totus erat Calvini discipulus.* Siden forærede han Hemmingio et forgyldt Bæger, æstimeret ved 48 Daler. Omsider er han forreist igjennem Fredriksborg til Helsingör, hvor hans F. N. haver og besögt den vidt berömte Mathematicum velb. Tyge Brahe paa Hveen. — Imidlertid er ankomne Rapporter formeldende H. Henricks af Brunsvig hans Ankomst, som den 19de Aprilis, som var en Paaskedag, holdt sit fyrstelig Beylager udi Helsingör med höibaarne Fröken Elisabeth, Kong Frederiks anden Datter, Dronning Annæ Söster, og strax efter paa 3die Paaskedag er h. Maj. af Skotland, Kong Jacob, med hans höib. og elskelig Gemahl F. Anna gaaen tilsegls hjem ad Skotland. Og haver saa holdet Söen *continuè* med adskillig Slags Vind, baade med og mod paa 9 Dages Tid. Den 1ste Maji er h. Maj. med den gaanske Flaade lykkeligen ankommen til Skotland. Og haver de landet ved en liden By ved Navn Letha. [2] Ved 1 Slet Eftermiddag er Vilhelm Stuard [3] med nogle andre skotske Herrer kommen til h. Maj. samt hans elskelig Gemahl paa det underdanigste og ærbödigste. Hvorpaa det danske Lösen er given med Stykkerne af Flaaden med stor Pragt. De skotske Skibe haver ei heller sparet Lod og Krud dermed at give tilkjende Landsens Glæde over deres Herre Konges og Dronnings naadigste Ankomst. Ved 5 Slet mod Aften haver h. Maj. med hans elskelige Gemahl begivet sig paa Landet, og da er alle Stykkerne paa Skibene affyrede. Det skotske Adelskab, som paa den Tid og Sted var forsamlet, samt menige Mand haver med allerhöieste og underdanigst forgangne Gratulation, Fryd og Glæde undfanget h. Maj. saavelsom hendes F. N. Gaden var langs op fra Bryggen og til det Hus, som deres Maj. skulde

[1]) Den bekjendte Dr. Nils Hemmingsen.

[2]) D. e. Leith.

[3]) Rettere William Stuart.

ligge udi, bestrød-med Klæde. Der de vare indkomne, haver de hver sat sig paa en fyrstelig udstaferet Stol, hvorefter Jacobus Sistonius,[1] en af Kongens Raad, haver holden en lang Oration. Der den er endt, er h. Maj. med Dronningen gangen som snarest hen udi Kirken, siden er Dronningen indfört udi hendes F. N. Gemak. Den 3die Maji haver de danske kongelig Afgesanter afferdiget D. Nicolaum Theophilum til den skotske Cantsler at forfare hvilken Dag der var bestemt til hendes F. N. Kroning og derhos anmode, at dersom samme Dag ikke endnu var berammet, at Cantsleren da vilde befordre, at sligt med forderligst udi Værk maatte stilles og man sig betiden kunde hjem igjen forföie, givet saadan Svar, den 17de Mai var dertil anordnet og ikke kunde anticiperes med mindre ganske Rigens Stænder skulde herfra udelukkes. Ellers vilde han gjerne for sin Person, end i det som kunde være större og mere, de kgl. Herrer og Gesanter gjerne være til Villie og Behagelighed. Der de danske Abgesanter det hörte, sender de anden Gang Bud til Cantsleren at erlange, efterdi den Dag, som Kroningen skulde staa paa, var saa langt hen udsat, at de *interim* maatte noget forrette, og derfor haver sat sig fore, at begive sig hen at bese den Sted, som Dronningens Livgeding eller Morgengave (*in pactis dotalibus* formeldet) var, at de det paa hendes F. N. Vegne kunde annamme. Hvortil Cantsleren svarede, at han slig Begjæring for h. Maj. vilde andrage og om anden Dag derpaa Resolution forhværve. Samme Dag haver de danske Gesanter været h. Maj. Gjæst til Aftens Maaltid. Den 4de Mai haver de danske Herrer paany anmodet hos Cantsleren om Resolution. Cantsleren haver sig undskyldt med allehaande andre Sager, som der var at udrette, hvilke forhindrede at han end ikke havde udrettet om Tiden, naar Husene eller de Slotte og Fæstninger og Empter skulde besigtes, med hvis den Augenschein videre belangende, dertil med foregivende den Immission,

[1]) Rimeligviis Sir John Seyton af Barnis, kongelig Kontrollör.

og at Befalingsmændene gjöre *Juramentum fidelitatis* eller Troskabs Ed. Sligt holdt han saa fore, at ske billigen, men at Undersaatterne skulde saa snart med Ed besværes, det var i deres Lande usædvanligt og tilforn ikke hört, og derfor kunde i saa kort Tid ikke ske &c. Men om dette alt sammen vilde han med förste Gelegenhed andrage hos h. Maj. og de kongelige Herrer Gesandter og Raad h. Maj. Erklæring indbringe.

Den 5te Mai er intet forhandlet andet end hans Maj. haver været paa Jagt med de danske kgl. Gesandter. Den 6te Mai er h. Maj. med h. Maj. elskelig Gemahl forreist til Eidenburg,[1] som er Hovedstaden i Skotland, og det med saadan Ordinants. Kongen er med sine Grever og Herrer lidet forhen draget, saa fulgte h. F. N. efter, klædt i vidt Bliant,[2] siddende i sin egen Karm, som hun förte af Danmark, med 8 brune Heste for, der red for hende 3 Grever, som vare de danske Gesandter tilforordnede. Borgerskabet af Eidenburg stod paa begge Sider i deres fulde Gevæhr med flyvende Faner. Alle de danske og skotske Herrer med deres Tjener rede for hendes N. Karm. Efter hendes F. N. fulgte hendes Jomfruer ridende. Som de nu komme udenfor vestre Port, var forordnet 24 af Raadsherrerne og Borgerne, alle i skjönne og lange Klæder, og en Doctor juris, som stod midt iblandt Raadsherrerne, havde en kort Oration og Tale og gratulerede h. F. N. paa menige skotske Stænders Vegne. Den 8de Maji er forhandlet skriftligen om Dronningens Livgedinge. Den 10de ditto haver Petrus Junius[3] flitteligen spurgt om de Herrer Gesandter ikke havde med sig den Ægteskabshandel eller Agter imellem Kong Jacob den 3die og Dronning Margrethe, hvorefter mand sig nu desbedre i denne *Actu dotali* kunde forholde og have at rette. Thi h. Maj. vilde at de kgl. Gesandter skulde bekomme god Besked. Men der

[1]) d. e. Edinburgh.

[2]) Bliaud eller Bliant, et i ældre Tider brugeligt Töi, s. ndf. S. 493 No. 2.

[3]) Peter Young af Seyton.

han formærkede, at de Danske Herrer Abgesandter ei havde forberörte Acta med sig, er det derved bleven. — Samme Dag mod Aften haver Cantsleren ladet til sig kalde D. Nicolaum, haver hannem en Extract overantvordet paa den ofte begjærede Designation og Fortegnelse om de aarlige Rente og Acciser af hendes F. N. Livgedinge eller Morgengave. Derimod haver de kongelige Hrr. Abgesandter tilstillet Cantsleren *formam juramenti* eller Eden, som samme Befalingsmand, samt Undersaatterne, samme Livgedinge vedkommende, strax maatte sværge.

Forma juramenti Scotici.

Jurabitis, quod velitis Serenissimæ Reginæ Dominæ nostræ clementissimæ fideles esse, commodum ejus Majestatis promovere, et damna pro virili avertere, annuos proventus, redditus et obventus in manibus ejusdem Majestatis tradere; item ab iis, qui in præfectura vestra habitant, cujuscunque sint illi ordinis, juramenta consueta exigere, et cetera omnia facere et præstare, quæ fidum et diligentem judicem decent, ut vos Deus et sanctum Euangelium adjuvent. Det er: I skulle sværge, at i ville være h. F. N. i alle Maader tro og huld, fordre og forfremme hendes Majestæts Bedste og af yderste Formue afvende hendes Skade og overlevere h. Maj. al aarlig Indkomst af hendes Maj. Livgeding etc.: item kræve den sædvanlige Ed af alle dennem, som bor under eders Forleninger, være sig hvis Orden og Stænder de være kan. Og herforuden anstille eder i alle Maader, som en tro og flittig Dommere vel anstaar, saa sandt hjælpe eder Gud og hans hell. Evangelium.

Fortegnelse paa h. Maj. Morgengaves aarlige Rente og Indkomst.

Samme Dag haver velb. Peder Munck, Danmarks Riges Admiral paa hendes fyrstelige Naades Vegne annammet og overslaget hendes Livgedinges aarlige Rente og Indkomst, som belöber sig ungefær udi danske Mynt af visse Indkomster Penge

7,000 Rdlr., foruden Ost, Smör, Capuner, Kalk og andet saadant, som i Taxten ikke er specificeret. Og er hendes F. N. til Morgengave assigneret Fackland, Linlithgaard, Lithton, og Dumfermslin, med dets underliggende Steder og Bönder.[1]

Den 11te Mai er de danske kgl. Raad og Abgesanter reist fra Eidenburg og til Læth og til Middags ere de indbudne til Gjæst hos den Herre Robertum Melvinum,[2] kongelig Rentemester og saare prægtig tracterede. Den 12te ditto er forbemeldte Gesandter reist til Fackland,[3] der som Dronningens Gebet begyndtes, hendes fyrstelige Naades Livgedinge at beskue, hvor Befalingsmanden, en Friherre af Keith med 60 Heste er kommen dennem imod og geleidet dennem ind paa det kongelige Hus, hvor Skynæus,[4] en kongelig prænted og beseglet Mandat haver offentlig ladet publicere, udi hvilken det er befalet Seneschallo af hans Maj. af Skotland, at han strax skulde afstaa Forleningen og det ganske Grevskabs Fifæ Slot, samt og alle Stæder i Fackland og oplade det for de kgl. Hrr. Gesanter, Dronningen i Skotland til Bedste. Hvilket og Seneschallus med al Underdanighed haver gjort, strax overantvordendes Hr. Admiral Peder Munck en Sten og Jord (som hos de skotske er sædvanligt) og dermed indsat de danske Hrr. Gesanter i forskrevne Grevskabs Besiddelse. Hvorpaa de danske Herrer og kgl. Gesanter, begjærede, at Johannes Cajus, Notarius regis publicus, dette udi skriftlige Instrumenter vilde befatte.

---

[1]) Ratificationen af Egteskabskontrakten, dateret Holyroodhouse den 11te Mai 1590, nævner som Dronningens Livgeding Herskaberne *Dunfermline* med Tilbehör, Jarledömmet *Fife* med Slottet *Falkland* og Slottet *Linlithgow* med tilhörende Besiddelser. Det ovenfor nævnte „Lithton“ synes kun at være fremkommet ved Skrivfeil eller Misforstaaelse.

[2]) Sir Robert Melville af Murdocarny, Kongelig Skatmester (*Treasurer*).

[3]) Falkland Slot i Fife Shire.

[4]) Den ovenomtalte Mr. John Skene.

Siden er de forreist samme Dag til Nevenhaus,[1] hvor den Herre Vilhelm Duglas Grev von Morton,[2] saare herligen haver dennem exciperet og paa hans Gebets Grændser med 70 Rytter dennem imodreden og med al Ærbödighed undfangen. Den 13de er de danske Gesanter til Dumfermslin[3] forreiste, som og er et af hendes F. N. Morgengaves Gebeter. Hvor den Friherre Robertus Durceus[4] er kommen dennem imod med 100 Heste og meget prægteligen dennem undfangen. Dumfermslin er et kongl. Hus, ligger paa en lystig Ort, haver skjönne Hauger. Samme Forleninger er danske Gesanter overantvordet i alle Maader ligesom tilforn er formeldt om det Grevskab Fifa. Den 14de Mai haver de danske Herrer reist til Linlithgaard,[5] hvor Ludovicus Bellandinus,[6] Ridder og kgl. Raad og Hövidsmand paa det Palads Linlithgaard er dragen ud mod dennem med 50 Heste, og undfanget dennem paa det prægtigste og iligemaade leveret dennem Linlithgaard, som tilforn sagt er om Fackland i Fifa. Og haver Clodius Hammeltonius[7] og Ludovicus Bellandinus samme Tid gjort deres Ed, som forskrevet er. Derefter er de danske Hrr. Gesanter 12 Mile tilbage igjen til Eidenburg forreiste. —

Den 15de Mai efter denne Besigtelse havde Ende og de danske Herrer var komne til Eidenburg, haver de strax hos Cantsleren ladet anmode at hvis Breve, som de skulde have hos hannem, maatte med forderligste forfærdiges, at de ikke længe skulde opholdes efter Kroningen var overstaaen. Den 17de Mai er Kroningen angaaen og da haver h. M. af Skotland, Kong Jacob

---

1) Rettere *Newhouse.*

2) William Douglas, Jarl af Morton, Lord Dalkeith.

3) Dunfermline.

4) Robert Dury, Commendator af Dunfermline.

5) Linlithgow.

6) Sir Lewis Bellenden af Auchnoule, Justice Clerk, Laird af Broughton.

7) Rimeligviis Lord Claud Hamilton, Commendator af Paisley.

VI Formiddag paa hans kgl. Sal slaget 50 af de fornemste Adel til Riddere og Cantsleren Johan Metollam,[1] til Ridderherre og Friherre til Trilstan og den överste Parliamentsherre udvalgt og gevirdiget.

Kroningens Beskrivelse.

Kroningen er staaet i H. Kaars Kirke udi Ebbe-Kloster,[2] næst op til Kongens Slot. Og er i samme Kirke paa Omgangen oventil en höi Plads beredt til Kongen og Dronningen. For Kongen, som först er hengangen til Kirke, er Trompeterne gangne forhen, og mange Tjenere, som haver afholdt Folket tilside. Efter dem red Kongens Hofmester og Staldmester, siden Riddere, Friherrer, Hofsinder og Adelen. Dernæst Överstene udi Eidenburg og af andre Stæder. Derefter, der disse vare komne udi Kirken, hver udi sit forordnede Behold, kommer Heroldene med deres gule Liberi, med Guldkjæder om Halsen, hvorudi röde Löver vare indvirkede. Efter dennem er Leve,[3] en Friherre og en Krigöverste fulgt. Derefter Andreas, Herre von Dignavald[4] Undermarskalk, og Alexander Lindesius vice Camerarius,[5] og Villrelm Aug. Comes og Herre til Duglas og

---

[1]) John Maitland af Thirlstane. I den skotske Beskrivelse heder det, at Antallet af dem, der ved Kroningen bleve slagne til Riddere, var femten.

[2]) D. e. Holyrood Abbey. Holyrood (the holy rood) betyder „det hellige Kors;“ ogsaa hos os brugtes Ordet *rôd* om Billeder af Christus paa Korset.

[3]) Det skal betyde *Lyon king at arms*, den officielle Titel for den skotske Rigsherold.

[4]) Sir Andrew Keith, Herre af Dingwall.

[5]) Alexander Lindsay, siden forlenet med Herskabet Spynie, som det i Forleningsbrevet heder: præsertim quod summo erga nos studio accensus in novissimo nostro in Norvegiam Daniamque itinere nos comitatus fuerit, quo tutior illustrissimæ et excellentissimæ principis ac reginæ carissimæ conjugis nostræ iter in hanc patriam navigio meditantis esset appulsus.

Albernet[1] haver baaret for Kongen det gyldne Sværd. Efter hannem gik Johan Hr. Hamelthon med Scepteret. Næst hannem Ludovicus, Hertug til Lenoik, store Camerer i Skotland,[2] som bar Kronen. Efter alle disse er Kongens Liberi baaren, al af Purpur.[3] Og haver 5 Grever baaret Kongens lange og side Kjortel efter hans Maj. — Siden er hendes F. N. efterfulgt med slig Ordinantze. For hendes F. N. er först gangen Trompeterne, efter dennem de Danske von Adel, dernæst nogle skotske Herremænd. Efter ere gangne 2 Herolder med deres Överste, derefter Cantsleren, som bar Dronningens Krone. Dernæst kom hendes F. N. selv. Ved hendes höire Haand gik Robertus Buss,[4] den engelske Legatus ordinarius; ved den venstre Haand velb. Peder Munck, Danmarks Riges Admiral og des Riges regjerende Raad. Strax efter gik den engelske Legats Frue og Grevinden von Marry,[5] som havde opfostret hans Maj. af Skotland, Kong Jacob, i hans Barndom. Herefter er Margrete Bottvellie,[6] den skotske Admirals Frue, og Johanne Grevinde paa Aarckenöer gangne. Hvilke 4 Grevinder haver baaret hendes F. N. lange Kjortel. Siden nogle andre skotske Grevinder og Fruer, iblandt hvilke var Cantslerens og Ludovici Bellandini. Sidst Dronningens Jomfruer, Cathrina Schinckel og Anna Kaas, og ellers andre flere skotske Jomfruer. Og er saa hver gangen i Kirken til sin forbeskikket Sted. Saa er Prædiken begyndt efter den 40 og 48 Psalme var sjungen. Dernæst, efter al Tjenesten, træder Robertus Brussius Biskop[7] der sammesteds frem med

---

1) William, Jarl af Angus, Herre af Douglas og Abernethy.

2) Esme, Hertug af Lennox, Great Chamberlain.

3) D. e. Kongen selv; i den skotske Beretning: Then followed the Kings Majesty, having his purple robe upon him.

4) Sir Robert Bowes.

5) Annabella Grevinde af Mar.

6) Hendes Mand var Francis Jarl af Bothwell, Stor-Admiral.

7) Mag. Robert Bruce var som Presbyterianer kun Prest eller Minister, men vistnok en af de fornemste.

kort Oration, foregivende nærværende eller forhavende Act, hvilken hannem var befalet at administrere. Interim gaar Grevinden von Marry til Dronningen og lidet blotter Dronningens höire Arm og Skulder. Strax öser Robertus Brussius paa den bare Arm og Skulder Dronningens Olie.[1] Siden bliver hendes F. N. indledet udi hendes Telt af Hertugen von Lenock og den Herre von Hamelthon og Grevinden von Marry, efter dennem fulgte forbemeldte Dronningens Tjeneste-Jomfruer. Og saa haver hendes F. N. iført sig Dronninglig Klæder og Majestætiske Habit og strax forföiet sig ud af Telten, paa hendes forrige Sted og er strax udraabt Stilhed. Siden haver hans Maj. ladet hende levere Kronen og den antvordet Roberto Brussio, hvilken nedenfor den Hertug von Lenachs og den Herre von Hamelthon og Cantsleren samme Krone haver sat paa Dronningens Hoved. Strax derefter haver h. Maj. og Scepteret tilskikket Roberto Brussio, at han hendes Maj. det skulde antvorde, hvilket han og gjorde med saadan Oration:

Af kongelig Gevalt og Magt paa alle Stænders Vegne, sætter vi denne Krone paa E. K. M. Hoved og derhos overantvorde E. M. medfölgende Scepter, dermed vi Eders Maj. for vor allernaadigste Frue og Skotlands Dronning bekjender, samt og alles vores underdanigste og pligtige Lydighed tilsiger, i alt det som Guds Ære og hans Kirke til Tröst og kgl. Maj. Velfærd anrörendes er.[2]

Disse Ord haver David Lyndesius den anden Sogneherre

---

[1]) Efter den skotske Beskrivelse öste han en heel Deel Olje paa Dronningen: „the Countess of Mar... takes the Queen's right arm and opens the craigs of her gown and lays back a certain part of both. Master Robert Bruce immediately pours forth upon those parts of her breast and arm, of which the clothes were removed, a *bonny* quantity of oil."

[2]) Her har den skotske Beskrivelse det mærkelige Tillæg: „and we crave from your Majesty the confession of the faith and religion which we profess."

paa fransöske Sprog repeteret paa det at hendes Maj. dem kunde forstaa, hvortil hun og haver svaret Ja; og til des at stadfæste og bekræfte haver hendes Maj. lagt sin Haand paa Bibelen og dermed gjort hendes Ed, som efterfölger: *Dronningens Ed.* „Vi Anna ved Guds Naade Dronning udi Skotland, bekjende og vidne for Gud og hans hell. Engle, at vi, saa længe vi lever, saa meget os muligt er, den samme evige Gud elske og ære ville efter sin Villies Udvisning i den hell. Skrift aabenbaret, og Religionen med sande og værhaftige Ceremonier befordre og forfremme, og al pavelig Superstition og falsk Lærdom, som er imod Guds Ord, med hvad Navn de nævnes kan, forskyde og være derimod, elske Retfærdighed og Billighed og forfremme den christelige Kirke i dette Rige, Fred og Rolighed befordre, saa sandt vi ville os den Herre og Fader med al Barmhjertighed skal være naadig.“ Herpaa haver Robertus Brussius formanet Folket til Bönnen, at Gud vilde efter sin store Barmhjertighed Dronningen give den Naade, at hvad hun havde svoret, at hun det kunde fuldkomme og holde uryggeligen. — Som det nu var skeed, haver Heroldene med klar og höi Röst udraabt, at vor Herre og Gud vilde beskjærme og beskytte Dronningen. Det ganske menige Folk haver iligc Maade overlydt raabt Dronningen til Lykke og strax haver Trompeterne blæst. Interim er Dronningen gaaen af sin Stol op i en höiere Stol, som var lige höit med Kongens Stol og er der staaen ved den höire Side fra Hertugen von Lenochs og den Herre Hamilthon, og der hun sammesteds satte sig ned, med Kronen paa Hovedet og Scepteret i höire Haand, haver Andreas Melvinus Theologiæ Professor i den höie Skole til S. Andris, trædet frem og hendes Maj. med 200 Vers gratuleret.[1] Herefter haver Robertus Brussius gjort Til-

[1]) Digtet er trykt i Edinburg 1590 og siden optrykt af Bannatyne-Klubben i „Papers relative“ &c. under Titlen: Στεφανισκιον. Ad Scotiæ regem, habitum in coronatione reginæ 17. Maij 1590, per Andream Melvinum. Denne Mag. Andrew Melville var Principal i det theologiske Collegium.

hörerne en kort Forklaring om den store og höie Velgjerning, den allerhöieste Gud havde bevist imod dennem, först idet han haver givet det Kongerige Skotland saadan en grundlærd Herre, der er saa confirmeret i Religionen &c. og til Riget bekræftiget; dernæst, idet han haver tilföiet samme Deres kgl. Maj. saadan en majestætisk og dyderig Dronning, som er begavet med lige Guds Bekjendelse, alle fromme Christne til Tröst. Herhos formaner han Adelen og den menige Mand, at de hjerteligen glæder sig ved denne hendes Maj. Hyldning og Kroning og derpaa sværge deres Ed. — Efter denne Paamindelse er til Dronningen den Hertug von Lenoche, den Herre von Hamelthon, Robertus Brussius, David Lyndesius, begge fornemme Pastores udi den Stad Eidenborg og Dondey,[1] Överste David Sethon de Barbaroth,[2] Johannes Ronkburing[3] og satte sig paa Knæ og med oprakte Fingre paa menige skotske Stænders Vegne gjorde deres Ed, som efterfölger:

De skotske Stænders Ed for Dronning Anna: Vi udi Navn og paa alle Ordeners og Stænders Vegne udi dette Kongerige Skotland, sværger og tilsiger E. F. N., som er vor allernaadigste Dronning og vores allernaadigste Herres og Konnings rette elskelige Gemahl, os tro, huld og lydig at være og som vor allernaadigste Herres og Konges underdanigste Undersaatter med al Flid og Tjeneste E. F. N. altid med Liv og Gods at findes ærbödig og bevaagen, saa sandt være os Gud naadig og gjöre os delagtige i sit himmelske Riges Herlighed ved det hellige Evangelium.

Efter disse have Cantsleren og de andre af Adelen, samt den gemene Mand iligemaade svoret Huldskab og Troskab

---

[1]) Begge fornemme Pastores, d. e. en Misforstaaelse. Det skal svare til „The Provosts of Edinburgh and Dundee,“ ɔ: Borgermesterne i Edinburgh og Dundee.

[2]) David Seytoun Laird af Parbroth, Comptroller.

[3]) Kaldes i den skotske Beskrivelse *The Laird of Ormestoune.*

med opragte Fingre og med stor Fryd og Glæde. Derefter haver Trompeterne blæst lystig. Siden haver Sognepræsten der sammesteds Petrus Galloveus [1] opstegen paa Prædikkestolen og velsignet begge deres Maj. med stor Andægtighed og dermed er Kroningen endet. — Siden haver Kongen gaaet til Dronningen og önsket hendes Maj. til Lykke og Velsignelse og dermed er de gangne af Kirken, ligesom tilforn, alene at Dronningen den kongelige Krone haver beholdet paa Hovedet og Cantsleren er gangen for hende med Scepteret.

Den 18de Mai er det igjen anmodet hos Cantsleren, at alting maatte med förste Leilighed forfærdiges, at de danske Herrer Abgesanter ikke skulde opholdes for længe, men inden 8 Dage maatte forlöves. Den 19de Mai er Dronningen fört ud af Ebbe Kloster, udi hendes egen Vogn og kommen til Eidenburg henved 2 Slet og er der reden for hendes Maj. disse efterfölgende Herrer:

Danske Herrer.	*Skotske Herrer.*
Peder Munck.	Graf Hamelthon.
Steen Brahe.	Graf Angus.
Brede Rantzou.	Graf Marthon.
Henrick Gyldenstierne.	Her van Meidt.
Henning Giöye.	Her van Sitoudt.
Ove Liunge.	Her van Hiundt.
Gotzlef Bude.	Her van Boit.
Hannibal Gyldenstiern.	Her van Sincklar.
Anders Thot.	Her van Lindseu.
Jörgen Brahe.	Her van Levenste.
Jacob Krabbe.	Chornal Stiuert.
Henning Reuentlou.	Juncker Charnickill.
Kasten Dyring.	Justus Klerck.
Steen Madtzön.	Juncker Kaudenscraus.

[1]) Mag. Patrick Galloway, „the Kings Minister (Prædikant)."

Erick Kaas.
Gaadske Rantzou.
Jörgen von Espen.
Christen Hög.
David Morox.
Joen Aaffskar.
Jon Lindsox.[1]
Vellzan Hiren.

Efter hendes Vogn er reden Staldmester med en ledig Hest, om Dronningen lystede heller at ride. Dernæst 4 Fyrstinder. Efter dennem F. Karen Skenckell, Jomfru Sophie Kaas med sex skotske Jomfruer. Der de nu ere komne under Vesterport[2] haver man af Castellen, som ligger der paa en höi Klippe, ladet nogle Stykker löses. Og strax derefter haver Robertus Brussius gjort Velsignelse over hendes Maj. Porten er med kostelige Tappeter omhængt, over dennem var en konstig gjort Bue, paa hvilken stod Musicanter og Instrumentister, som lysteligen haver ladet sig höre. Af samme Bue er nedvunden en stor Globus med röd, blaa og grön Farve, vel konstig med Jern indvortes beslagen. Udi samme Globo var en Raadmands Sön, ved en 8 Aar gammel,[3] han var klædt i röd Flöiels Klædning, og over de röde Flöiels Klæder havde han en hvid Taftes Kappe. Og var samme Globus saa konstig gjort, at der han af en Tridse nedvantes, strax skilles den ad, og Barnet syntes staaende i samme Globo lige ud med hendes F. N. Karm. Samme Dreng havde i sit Skjold en Bog og 2 Knipper Nögler, svöbte udi Gyldenstykke, henved 20 Nögler udi hver Knip. Samme Dreng skulde ligesom en Engel, nedsendt af Himmelen, formaa hendes Maj., at hun for alting skulde holde Guds hellige

---

[1]) Af disse, saare forvanskede Navne, kunne enkelte berigtiges, nemlig: Hamelton, Morton, Seytoun, Hynd, Boyd, Lindsay, Livingston, Colonel Stewart, Carmichael, Coldenknowes, Moray, Lindsay.

[2]) West Port ved Grassmarket, hvor det kongelige Indtog sædvanlig foregik.

[3]) Nemlig en Sön af Master John Russell, hvilken tillige i en latinsk Tale, ligeledes særskilt udgiven 1590 og optrykt af Bannatyne-Klubben, önskede Dronningen velkommen under Vestporten.

Navn i allerstörste Agt og Ære og derpaa haver han kysset Bogen, som var Bibelen og hendes Maj. den anvordet og sagt:

O naadige Dronning I skulde forstaa
Jeg er denne Byes Engel, som I indgaa.
Jeg er hidsendt af den överste Mand,
at jeg skal give Eder ret Forstand,
Over alting skal I Guds Ord elske og holde,
derpaa giver jeg Eder Bibelen den bolde,
som jeg haver taget af den himmelske Mand,
Han lover at beskytte Eders Land,
og bortdrive alt, som Eders Land kan skade,
saa alting skal vendes Eder til Baade.

Herhos rækker samme Dreng hendes F. N. en forgyldt Nögel og siger saaledes:

Her er en Stads Nögel, vil I det agte,
at I over os skal holde Vagte,
I skal have Magt mod os at gjöre
som Lov og Ret kan Eder tilföre,
al Mand til Ret forfremme,
vi love igjen det vi have i Gjemme.

Herforuden rækker han hende med stor Reverents et dyrebar Smykke, som Staden havde foræret hendes Maj. og dermed gjorde Velsignelse og önskede hendes F. N. megen Lökke, hvorfor hendes F. N. og strax gav hannem en Foræring. Og dermed er han vunden strax op igjen, saa konstligen, at det allerförste de begyndte at hidse, er hans Globus strax slagen tilsammen igjen, saa man saa intet andet end en rund vel udstaferet og konstig farvet Globum. — Men formedelst det mangfoldige Folk, som sig indtrængte til at see Dronningen, er der 50 Personer forordnede, som skulde altid gaa for hendes Maj. Vogn og gjöre Rum og Plads og de vare formummede saaledes: Paa deres Ansigter havde de Ansigter af Bly, Jern og Kobber, som vare saa konstelig gjorte, at de ikke lettelig kunde kjendes at være gjorte af Materie, saa lige vare de naturlige An-

sigter. Somme havde ladet Ansigterne sværte, saa at de vare alle paa Hovederne som nogle Morianer, men en ret naturlig og indföd Morian var deres Anförer, som havde en dragen Thesache[1] udi sin Haand og de andre aleneste lange hvide Stave at gjöre Plads med. Paa Kroppen havde de alene nogle Kofter, som Skibsfolk bruge, noget lige Baadsmænds halve Bolfanger og de var gjort af hvid Bliant[2] med halve Armer og ingen Kraver. Om deres Hals havde de alle skjönne Guldkjæder, Halsen, Armene og Hænderne vare sværtede. Nogle faa af dennem havde sorte Silkeærmer og sorte Handsker paa, mens alle deres Arme vare omlagte med Guldkjæder, Armbaand og Guldringe næsten paa hver Finger. — I deres Næse og Mund havde de Guldlænker med 3 eller 4 Led og kostelige Stene i samme Lænker, og mange af dennem havde Guldringe udi Örene. Buxerne vare ganske smaa og snævre, naaede ei længer end midt paa Laarene, men var alle af hvidt Bliant. Al den anden Part af Laarene og de ganske Ben var sværtede, at de glisede, men dog vare beprydede med Guldkjæder. Hver af dem var foreskreven en synderlig og særdeles Gang efter adskillig Slags Folk. Somme ginge höit og trodsagtigt, somme ligesom i en halv Dands, somme ligesom Storke i Vand, med lange og höie Trin, somme stubede og hang med Hovederne, nogle ligesom de vare drukne og ravede til baade Sider. Og med saadan sælsom Gang gjorde de foruden Hug og Stöd, Rum og Plads nok; thi hvor de stubede eller ravede frem, saa veeg Almuen tilside; de havde og sorte Sko paa, som naaede lidet op paa Ankelen, vare sorte, röde eller hvide, besatte med Guldstifter, og somme med Guldkjæder, paahæftede udi Hjerters, Ruders eller Korses Lignelse. Interim have 6 fornemme Borgere gan-

[1]) Tessak, saaledes kaldes og i Christian den 4des norske Lov etslags Sverd eller Kaarde.

[2]) I den skotske Beskrivelse over Indtoget heder det at de var klædte i „*cloth of silver,*" „Bliant" maa saaledes betegne etslags Sölvbrokade.

get hos hendes M. Vogn og baaret en firkant brun eller leverfarvet, Flöiels Himmel over Vognen. Samme Himmel var og med kostelige og dyrebare Guldfryndser og adskillige Ædelstene beprydet. Husene paa begge Sider af Gaden vare alle dækkede og beprydede med adskillige Tappeter. Der de komme nu frem bedre udi et lidet smalt Stræde[1] var der en höi Mur, paa den var der forordnet en liden Dreng udklædt udi Astronomiæ Habit, som gav sig an for en Mathematicum, han stod hos en Globum af Messing og havde adskillige mathematiske Instrumenter hos sig; han hilsede Dronningen med allerstörste Reverentse og sagde:

O naadig Dronning vil I befinde,
hvad jeg er for en hellig Qvinde,
en Gudinde jeg er, som I kan tykke,
jeg kan vel spaa om Eders Lykke,
Gud har Eder skabt kan I betragte,
og Himmelen undt, kan jeg vel agte,
Eders Planete jeg vil sige med Ære,
betyder at I en Kongedatter skulle være,
dertil en Dronning at I skulle blive.
Jeg vil da sige og ikke lyve,
tror mig dette og sandt skal være,
At I kongelig Börn skal föde med Ære,
I skal og blive en forstandig Qvinde,
hvis Dyder skal skinne baade ude og inde.
Eders Herre skal I til godt optænde,
og Menigheden til Gudfrygtighed vende.
Mens I lever maa Skotland sig glæde,
og efter Eders Död jammerligen græde.
Derfor o Dronning og naadig Qvinde,
ske Eder den Lykke, I have i Sinde,
Gud give Eder Eders Hjertes Attraa,

[1]) Den saakaldte West-Bow.

at Eder maa hændes, det Eders Stjerne mon spaa.
Denne min Tale og Spaadom kort,
I holde hverken for Spe eller Spot.
Og til et Tegn af Luften sand,
skal I fornemme strax paa Stand,
at alting lyksalig skal blive,
skal Naturen Eder Hagel og Stövregn give,
den skal være hvid, haard og söd,
se her haver I den i Eders Skjöd,
Det er et vist Tegn paa min Tale,
at den er sand og dermed *vale*.

Her kastes af Vinduerne ud paa alle Sider smaat stödt Sukker og adskillig Confect. Derpaa er Luften opfyldt med *Musica orali et instrumentali simul*. Siden der de kom paa Dösin Torvet,[1] var der et Palads beredt af Deler,[2] under hvilket var mange Sangere og Instrumentister, der med deres Konst ei forsömmede sig. Ovenpaa samme Palads var forordnet 8[3] fornemme Borgerdöttre, paa det kosteligste udstaferede, hvilke havde i deres Hænder skjönne forgyldte Böger. Der hendes Maj. ankom, haver de for hendes Maj. gjort deres störste Reverents og en ung Person haver paa deres Vegne talet til hendes Maj. saaledes, ligesom de skulde være *novem musæ* etc.:

O Dronning fin jeg mener med Ære,
I maa ei tro dette Rige ringe at være,
som intet skulde formaa eller eie,
ser her Gudinder, som for Eder neie,
vore Indbyggere skal I ei for uforstandig ansee,
endog vore Klæder lader sig saa betee,
vor naadig Konning, jeg siger sandt,
I Skriften er en lærdere Mand.

---

1) Det saakaldte Butter Torv, Smör-Vegten.

2) Deler d. e. Planker.

3) Maa være Feilskrift for 9.

Jeg vil og mere sige herfraa,
til Geistlig og Verdslig hans Visdom naar,
vi ere hans Tjenere, han over os raar,
Derfor vi i hans Fodspor gaar.
Vi ere ei dödelig, som I mene,
thi vi ere af Englechor det rene,
Gudinder vi ere, deres Navn vi bære,
I kan hos os vel bo med Ære.
Vi ville Eder tjene og gjöre Ære,
I skal blandt os den ypperste være,
for Moder vor Villie vi Eder holde,
thi I skal være vor Tilflugt bolde,
vi love og Eder Bistand saa stor,
som Kongen kan behöve paa denne Jord.

Herefter er Dronningen dragen hen ad Gaden bedre, til den store Kirke nedenfor Raadhuset,[1] der er opreist et stort Theatrum eller Skueplads, hvor Dyd og Fromhed haver staaet imellem sine 4 Döttre, i sorte Silkeklæder. Moderen, som var *Virtus* eller Dyden selv, havde en gylden Krone paa Hovedet, men Döttrene, som vare *Prudentia, Justitia, Fortitudo et Temperantia,* de havde Krandse og Blomster paa. Som disse Döttre vare nu opstanden mod hendes Maj. med zirlig Reverents, haver Moderen *Virtus* rakt Dronningen den gyldne Krone med den höire Haand og et Horn, opfyldt med adskilligt velluglende Töi, med den venstre Haand, og dermed begyndt sin Tale til hendes Maj. i denne Mening, som efterfölger:

Den höilovlige Dyd[2] mon man mig kalde,
jeg havde 4 Döttre over alle,
naadig Dronning vil I dem undfange,
megen Lykke skal I da erlange,
i eders Hus og al eders Gaard,

[1]) Den bekjendte „*Tolbooth,*“ ogsaa kaldet „*Heart of Mid-Lothian,*“ Raadhuus og Fængselsbygning.

[2]) I Afskr. *Dag,* aabenbart en Skrivfeil.

thi deres Öien altid aaben staar,
at gjöre Gavn og tage vare,
vil i dem tro I blive uden Fare,
I skal faa nok baade ude og inde,
de ere meget dydige Qvinder.
Stor Ære af dennem skal I faa
naar I mon være aldeles graa,
ja naar I lægges i Grav at sove,
Eders Navn skal da hver Mand love,
men hvo mine Raad ei vil adlyde,
fuldsnart skal han selv det fortryde,
thi hvo Fromhed og Dyd ei agte vil,
han maa forvente et sörgeligt Spil.
Udyd er en skammelig Qvinde,
mangens Öine mon hun forblinde,
hun förer med sig saadan Gave,
som Guderne ei lyster at have,
hun bringer mangen i Last og Skam,
at hans Navn gaar skammelig fram.

Prudentia (Snildhed).

Prudentia havde et Astrolabium i den rette Haand og en Bog i den anden. Begynder sin Tale til Dronningen saaledes:

Min Moder 4 Döttre har med alle,
blandt hvilke man mig Prudentiam kalde,
de Tider regner jeg saa vel,
de tilkommende agter jeg med Skjel.
Mine Tjenere lær' jeg saa ret engang,
at Ladhed dem ei skal gjöre Forfang,
jeg er snild og giver gode Raad,
saa ingen Ulykke skal kunne os naa,
tager mig i Tjeneste, det er Eder Baade
aldrig gjorde jeg nogen Skade.

Justitia.

Derefter staar den anden Datter *Justitia,* det er Retfærdigheden,

op, med et Sværd i den ene og en Vægtskaal i den anden Haand, begynder sin Tale til Dronningen i denne Mening:

Retfærdighed kaldes jeg med alle,
de Herrer vil jeg til Dommen kalde,
ingen Stad, Borge eller Fæste
er til, som jeg ei bör gjæste,
jeg tager og intet af nogen Mand
uden jeg giver hannem Værd paa Stand,
vil nogen andet end Ret tilbyde,
liden Lykke skal han da nyde,
ved mig bygges Slotte store og stærke,
som ingen lettelig kan nedbrække.
Efter Retfærdighed vil jeg Eder raade,
thi uden mig mister I megen Baade.

Fortitudo.

Den 3die Datter, som er *Fortitudo,* Frimodighed, staar op og haver i den ene Haand Herculis Kölle og udi den anden en Skiold og taler saaledes:

Frimodighed jeg kaldes kan I mærke,
det Navn jeg fik af lærde Klærke,
viste Eders Maj. den Konst, jeg kan lære,
fuld nödig skulde I mig ombære,
thi Medgang og Modgang over at vinde
den Konst skal I vel hos mig finde.
I Medgang skal I være enfoldig og from,
i Modgang taalmodig og meget langsom,
I skal den ei agte i nogen Maade,
saa kan I bedst over Sorgen raade,
Lykkens Hjul löber om geschwind,
fatter I ikkun et stadigt Sind.

Temperantia.

Den 4de Datter *Temperantia,* Mandighed, staar op, og haver et Bidsel i den ene Haand og et Timeglas i den anden, og siger saa:

Det haver jeg seet og vil det vinde,
at store Herrer lader sig nödig binde,
thi naar Vellyst og Rigdom stor
kommer tilsammen udi et Chor,
uden de bindes med en Fart,
saa gjör de Skade og Ulykke snart,
ville I dennem overvinde,
saa tager I mig til Tjeneste-Qvinde,
jeg kan Eder lære ret at gjöre
at I alting kan have i Snöre,
Eders store Rigdom og dronninglig Ære,
til Guds og Rigets Lov at bære,
Eders deilig Skabning og fyrstelig Dragt
bör I altid at have i Agt.
Vil I mig lyde og efter mig gaa,
to deilige Qvinder maa vi her staa,
saa bliver Riget vel med Magt,
ligesom *Virtus* min Moder haver sagt.

Virtus.

Derefter staar *Virtus* den gamle Moder op paany og taler til Dronningen saaledes:

I hörer nu Fyrstinde og Dronning bold
dette Rige er lovlig saa mange Fold,
hvis Lige ikke mange ere til,
jeg Eder Sandhed sige vil.
Dette maa I vel have i Agt,
Gudfrygtighed giver Ære og Magt,
Guds Ord lader være Eders störste Rigdom
mod Undersaatterne være dydig og from,
saa vil jeg Dyd med mine Börn alle
gjerne Eder til Fode falde.

Der denne Comoedie var endt, begynde Sangerne med liflig Melodie at siunge den 120 Davids Psalme: „Jeg raaber til Herren i min Nöd“ etc.

Dernæst er de kommen til den store Kirke, som kaldes S. Gertruds Kirke,[1] hvilken staar midt i Byen; og da ginge 4 Raadsherrer frem og bar en Himmel af röd Flöiel paa 4 lange röde Stænger over hendes Maj. fra Karmen og til Kirkedören. Imidlertid sang Sangerne den 19de Davids Psalme: „Himmelen opregner Guds Ære“ etc. Saa blev hendes F. N. indledet udi Kirken af Peder Munck og den skotske H. Hamilthon. M. Robertus[2] prædikede nogle Vers af den 107de Psalme. Efter Prædiken sang de den 23de Psalme. Derefter blev hendes F. N. udledet til Karmen igjen af fornævnte Herrer og den röde Flöiels Himmel bares over hendes F. N. indtil Ebbe-Kloster, som Kongen var. Der de nu komme ud af Kirken hen paa Torvet, var der tillavet et Palads, paa hvilket var Dronningens Herkomst med Danmarks Vaaben og alle de skotske Dronningers Frihed og Vaabner. Og derpaa stode ved den ene Side Instrumentister med deres adskillige Instrumenter, hos hvilken og stod en stor Compan paa en Vin Amme,[3] han havde en Krands paa sit Hoved og var alene klædt i Natklæder, han havde en hel Hob med Glas, fulde af Vin, somme drak han af, men somme kastede han ud blandt Folket. Paa den anden Side, som var vendt til Kirken, der saa de 4 unge Drenge udi Jomfruklæder, blandt hvilke de 2 skulde være Bacchus og Ceres, de havde for dennem Nödder, Korn, Halmestraa, Sölvfade med Sukker, Sölvfad med Vin og talede Dronningen til, som her efter fölger:

Af Himmelen med stor Ære og Navn,
ere vi komne Eder til Gavn,
Vin og Bröd have vi i Vagt,
o naadig Dronning giver herpaa Agt,
saa meget som I heraf vil have,

---

[1]) Misforstaaelse af St. Giles's (St. Ægidius).

[2]) D. e. Robert Bruce.

[3]) Viin-Ahme, Viintönde. Denne „Compan“ skulde efter den skotske Beskrivelse forestille Bacchus.

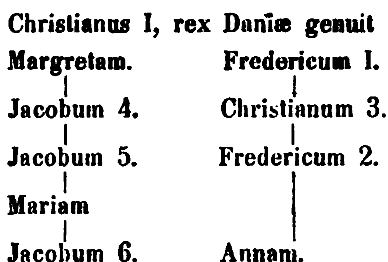
skal I faa af os til Morgengave.
For Eders Tilkommelse og Attraa stor,
have vi nok paa denne Jord.
Vilde I ikkun af os holde,
da skal I have Dage hin bolde,
aarligen skal I Eder forvente,
Vin og Bröd, vel nok til Rente,
være lystig baade Vinter og Vaar
I skal faa saa meget, som I attraar,
vi ville og intet godt Lag forsage,
derfor jeg dette Bæger vil tage,
og drikke Eder til I faar godt Aar,
jeg skal ei lævne heri en Taar.
Saa kan jeg forglemme Sorg og Nöd
og leve lystig, som Gud mig böd,
mine Börn I sjunge mig en Vise ny,
at det kan klinge over al denne By.

Dermed begynde Sangerne og sjunge og Instrumentisterne at lege og den gamle kaster Sukker, Æbler, Nödder og Confect rundeligen ud iblandt Almuen. Lidet nedre bedre[1] var tilred paa den store Gade en höi Columna eller Træ, beprydet med May[2] og grönne Urter, havde paa sig 5 smaa Gradus eller Trin, paa hver Trin sadde 2 unge Drenge, en ved den venstre Side og en ved den höire. Hos hver af dennem paa den venstre Side hang Skotlands Vaaben og Stamregister og hos hver af dennem ved den höire Side hang Danmarks Vaaben og Konger fra Christian Imo. Hver af disse unge Börn havde en Krone paa Hovedet, en Skjold for Brystet, en kongelig Spir i Haanden. Men under den nederste Trappetrin, ret under deres Födder og Roden paa Træet, laa en ung Mand paa en Seng udi sit fulde Kyrads og Harnisk. Disse Personer og Vaabener samtligen

[1]) Ved den saakaldte Salt-Tron.

[2]) Mai-Löv, grönne Kviste.

skulde give tilkjende det Blodforvandskab mellem Danmark og Skotland og hvor nær Kong Jacob den 6te, Konge udi Skotland og Dronning Anna, sal. Kong Frederiks Datter af Danmark, de haver beslægtet sammen. Den Mand, som laa under, betyder Kong Christian den 1ste, af hannem er baade Kong Jacob den 6te og Dronning Anna komne, og det saaledes, som underskevne Tavle udviser:

Christianus I, rex Daniæ genuit
Margretam. | Fredericum I.
Jacobum 4. | Christianum 3.
Jacobum 5. | Fredericum 2.
Mariam |
Jacobum 6. | Annam.

Ovenpaa dette Træ eller Pillere stod en Dreng, han forklarede samme Træes Betydelse saaledes for hendes Maj., havende en forgyldt Kjæp udi Haanden, hvormed han anviste hvert Vaaben særdeles og sagde:

O naadige Dronning vi vil Eder give
en vis Kundskab og ikke lyve,
hvad disse Personer efter mon tragte,
det er lystig, vil I det agte.
Thi dermed skal I mærke og befinde,
at Danmark og Skotland er ikke tvende,
I er og ikke den förste Gröde,
som denne Venskab monne föde,
hvilket jeg vil bevis' uden Harm,
dersom I holder stille med Eders Karm.
Hundred Aar og dertil to og tyve,
er det siden, jeg vil ikke lyve,
I Danmark var en gudelig Mand.
Konning Christian, saa kaldes han. Christian I.
Han gav Kong Jacob sin Datter i Haand,
Margrete en Dronning i Skotland, Margrete.

Hun födte en Sön, sig selv til Fromme, Jacobus 4.
den samme blev de Skotters Konge.
Kong Jacob den 4de af det Navn,
han gjorde de Skotske meget Gavn.
Han avled en Sön saa meget skjön, Jacob 5.
hvilken fik Skotland til Lön.
Kong Jacob den 5te man hannem mon kalde,
thi han regjerede over Skotter alle,
den samme Kong Jacob jeg siger fraa,
stor Lyst og Glæde monne han faa.
En Datter Gud hannem mon give, Maria.
som Frankrigs og Skotlands Dronning skulde blive,
hun efterlod en stormægtig Mand,
som nu er Kong Jacob over al Skotland. Jacob 6.
Kong Jacob hans Navn mon være,
det Navn han bær med stor Ære,
han er den 6te af sit Navn,
Gud give ham det til Lykke og Gavn.
Samme Kong Christian, jeg talede om Christ. I.
han avled en Sön deilig og from,
Kong Frederik den förste vil jeg sige, Freder. I.
en Konge over Danmarks og Norges Rige,
Denne Konge blev födt en Sön,
Christian höilovlig og skjön. Christ. 3.
En Kong' i Danmark var han saa fin,
som nogen kunde være af Kjöd og Ben.
Gud han stedse elskte over alt,
derfor ham denne Lykke tilfaldt.
En Sön han fik i levende Live,
som efter hannem danske Konge mon blive.
Konning Fredrik hedte den christelig Mand. Freder. 2.
Hans Navn er vide berömt i alle Land,
sin Hr. Faders Dyd han aldrig forglemte,
derfor det faldt i saa god en Lempe.

Hans elskelig Gemahl Sophia med Ære
monne ham en dydig Datter bære.
Anna kaldes den höibaarne Qvinde, Anna.
hvilken sig nu til vor Konge mon binde,
Kongen og Dronningen ere af kongelig Blod,
og begge oprunden af en Rod.
Kongen er fra Roden den femte Mand,
Dronningen den 4de jeg siger sand,
den 5te og 4de ville I betænke,
er bunden sammen med Ægteskabs Lænke.
Gud give dennem Fred og evig Naade,
længe at leve og vel at raade.

Derefter drog Dronningen ud til Forstaden,[1] og som kun kom i Österporten,[2] er der forordnet en liden Comoedie, hvorledes Dronningen af Saba besögte Kong Salomon med saadan Tale.

Dronningen af Saba.

O naadige Herre og stormægtigste Fyrste
til Eder at komme mig forlyste,
ikke dyrebar Skjænk at betee,
men Eders Visdom med Discours at læse,
som den ganske Verden veed af at sige,
derfor jeg til Eder mon fige.
Nu jeg det har seet, maa jeg bekjende,
at (jeg) din Ligemand ikke kan finde,
jeg haver hört meget sige herfraa,
men Herligheden langt derover mon gaa.
Eders Tempel og Gudstjeneste stor,
som ikke kan være större paa Jord.
Og Eder derfor vil jeg sige,
at ingensteds er at finde eders Lige.

---

[1]) D. e. Canongate.

[2]) D. e. Netherbow-port mellem Highstreet og Canongate.

Salomon.

Hvad jeg her haver, som I kan mærke
Rigdom, Visdom, eller ogsaa Klærke,
og andet, som I see her staa,
det maa jeg ud af Gud faa,
hvilken jeg kan ret aldrig fuldtakke,
det siger jeg Eder, vil I det agte.

Dronningen.

I haver nu lært mig mangelund,
som jeg tilforn ei agte kund',
Eders kongelige Naade kan jeg ei betale,
Gud vil jeg Eder i Vold befale.
Penge vil jeg ei lade klinge,
de ere Eders Maj. altfor ringe,
dog siger jeg Eder for sandt,
Eders Pragt vil jeg love hos alle Mand.
Jeg giver nogen Balsom i Eders Haand,
som ikke kan voxe i dette Land.
Dermed ei at betale Eders Visdom,
Men Kjærligheds Tegn paa min Tilkom.
O hvor lyksalig maa I være,
og saa det Folk I over regjere.
O! hvilken Visdom de af Eder mon faa,
som dagligen med Eder mon omgaa.
Ligesom de drikke af Palladis Bryst,
saa er der i Eders Omgjængelse stor Lyst.

Salomon.

O naadige Dronning jeg kan ei fuldkommelig
love den Skjænk, som I give mig,
De skal være hos mig i Hæder og Ære,
saa længe jeg er i Verden here (sic),
jeg gjör alt hvis som Eder er kjært
thi I synes det at være værd.

Jeg siger Eder dermed god Nat.
Gud sende Eder til Eders Rige brat.

Herhos var og forordnet en ung Person, kostelig udslaferet, som paa Stadens Vegne udtydede Dronningen hvad denne Comoedie skulde betyde. Samme Person rakte hendes Maj. en Guldkjæde med dyrebar Ædelsten og Smykke besatte, var skatteret paa 22,000 Daler og sagde:

O naadige Dronning vi have i Agt,
at lade Eder see det I skal give Magt,
baade her og i det ganske Land,
er stor Venlighed blandt alle Mand.
Kongens Kjærlighed er stor, vil I det agte,
derfor han Havsens Grumhed betragte,
han sig til Sös mod Vinteren mon give,
alt paa det I hos hannem skuld' blive,
Dronningen af Saba stor Lyst mon fange
til Kong Salomon at hun kunde komme.
Hans Rigdom og Visdom at erfare,
endog hun ei deraf hjembar.
Men I skal Kongens Hjerte være,
og nyde med hannem al kongelig Ære.
Han Eder er for Fader og Moder næst.
Han deler med Eder det, han har bedst.
Det ganske Rige skal Eder tjene til Haand,
hvad eller I er til Land eller Vand.
Vor Hus og Gods, ja Livet til
for Eders Skyld vi lade vil.
Hvorpaa vi Eder en ringe Ting giver,
for mod I os naadig bliver.
Det er Tegn I mærke vel
at vi Eder elsker med godt Skjel.
Endog alt hvis (vi) haver, hör Eder til,
og vi det gjerne Eder unde vil.

Gud unde os her tilsammen at bo,
at vi siden maa nyde den evige Ro.

Dermed alle Acterne endte og hendes Maj. er agen forhen til det kgl. Palads og indledsaget udi hendes F. N. Gemak.[1] — Efter Aftenmaaltid haver nogle unge friske Karle begyndt paa Pladsen en artig Sværddands. Begge deres Maj. stode i et Vindue og saa derpaa tilsammen. Den 20de Mai er *Ratificatio contractus matrimonialis et donationis propter nuptias* de danske Herrer Abgesanter overantvordet. Den 21de og 22de Mai er intet andet bestilt, end der er hos den skotske Cantsler solliciteret om Expedition. Cantsleren er kommen til de danske Herrer, bringende sin Undskyldning, at de Charter vare ikke endnu færdige, men skulde med förste Gelegenhed forfærdiges. Den 24de Mai haver de Herrer Gesanter været hans Majs. Gjæst, og der de om deres Expedition og Hjemfart hos hans Maj. anmodede, haver hans Maj. svaret, at han vilde intet heller, end at Gesanternes Leilighed kunde være saadan, at de kunde fortöve hos hannem det ganske Aar omkring. Men efterdi han dog lettelig kunde eragte deres Vilkaar, paa Danmarks Riges og deres egne Huses Vegne, da vilde han dennem ikke længere opholde og vidste ikke andet, end de Breve, de begjærede, vare alt færdige. Derpaa skede tilbörlig Taksigelse. Den 26de haver de danske Herrer bekommet al deres Afsked, derpaa takket og önskendes begge deres Maj. den trofaste Gud i Vold, med langvarig Sundhed og al kongelig Lyksalighed. Efter Maaltid ere de dragne af til Læth og nogle skotske Herrer haver gjort dennem Geleide, hvilke de danske Herrer Abgesanter haver buden til Gjæst og tracterede dennem der *pro conditione*. Og er saa bleven den Nat over i Havnen. Den 27de Mai er

[1] Ogsaa den skotske Beskrivelse fortæller, at der ved Netherbow Port, ved Udgangen til Canongate, blev givet en allegorisk Fremstilling, og at der fra Porten blev hidset ned til Dronningen en Æske, betrukken med röd Flöiel, og med Dronningens Navneziffer i Diamanter og andre Ædelstene.

de gangen til Segls ved 4 Slet Eftermiddagen og er saa den 30te Mai ankommen ved Hetterön[1] udi Norge, som ligger 4 Veg Sös nordenfor Lindesnæs, og haver saa holdet Söen langs Norge med en Nordvest hen under Skagen. Den 1ste Juni maatte de begge lægge over Styre og löbe ind i det store Kalsund[2] under Norge. Den 3die Juni mod Aftenen ganget til Segls med Vest Nordvest Vind, holdt Söen over, indtil de den 4de Juni ved 12 Slet ere ankomne ved Kronborg. Om Morgenen tidlig den 5te Juni ere de indkomne for Kjöbenhavn og dermed er den ganske Reise lykkeligen endet.

Nomina dominorum, qui regi sunt a secretis consiliis unâ cum præcipuis nobilibus, qvi illum secuti sunt in Norvegiam, secundum suos gradus et officia.

Dn. Johannes Metland, eques auratus, magnus regni cancellarius et etiam secretarius.

Dn. Georgius Keith, comes mareschalli, primus regius legatus in Daniam.

Dn. Ludovicus Banathin,[3] eques auratus et justitiæ clericus.

M. Robertus Dugleis, præpositus glengledensis et præcipuus decimarum collector.[4]

Dn. Andreas Keith, dominus de Dingval.

Alexander Lyndesius, regni vice cammerarius.

Dn. Jacobus Skrimgir, dominus de Didup, præpositus Didonensis.[5]

Dn. Johannes Vais,[6] dominus de Barnburg, cuuis ex senatoribus collegii justitiæ.

---

[1]) Hitterö ved Lister.

[2]) Kalfsund mellem Ökeröerne, Bohuslen.

[3]) Ludvig Bellenden, Justice Clerk.

[4]) Robert Douglas, Provost af Lincluden, Collector general.

[5]) De tre her nævnte, see ovenfor. Præp. Didonensis ɔ: Constabel af Dundee.

[6]) Rettere Sir Patrick Vans af Barnbarrauch.

Dn. Johannes Karmickel,[1] eques auratus et unus ex magistris equitum.

Dn. Gulielmus Keith, eques auratus et præcipuus custos vestimentorum regiorum.

Gulielmus Stevart, colonellus regni.[2]

Dn. Petrus Junius, regis præceptor et eleemosynarius.

Hi omnes regi sunt a secretis consiliis, ex quibus tres, nempe vicecammerarius, colonellus et magister equitum, regem præcedunt, ceteri a secretis consiliis sequuntur.

Proxime post illos.

M. David Lyndesius, regius concionator.

M. Johannes Skincus.

M. Georgius Junius, vice-secretarius.

Post hos sequuntur nobiles regis cubicularii, quibus adjuncti sunt nobiles, qui dominos a secretis consiliis concomitati sunt ordine sequenti:

M. Georgius Dugleus, filius secundus comitis Angusiæ.

Archibaldus Dugleus, filius comitis Mortonii.

Andreas Singler, magister domus regiæ.

M. Gulielmus Morraye, capitaneus, frater Baronis de Tilliberron.[3]

Jacobus Saneleus,[4] filius baronis de Kalder, primus custos cubiculi regii.

Georgius Hume.

David Morrha.

Gulielmus Skau.

Johannes Gyb.

---

[1]) Sir John Carmichael of that ilk, senere Gesandt i England.

[2]) Sir William Keith af Desneyes, Garderobemester, og Oberst William Stewart.

[3]) D. e. Tullibardine.

[4]) Sir James Sandilands.

Gulielmus Stuart.
Rogierus Eston.[1] Hi omnes funguntur officiis apud regem.

Proximi adjuncti sunt:

Jacobus Dugleus, hæres baronis de Luthingen.[2]
Georgius Dugleis, dominus de Langnedrei.[3]
Georgius Dugleis, hæres fratris comitis Mortonii.
M. Georgius Kar, frater Abbatis de Nubottel, hæres domini de Lasvad.[4]

Efterskrift.

Da flere af de ovenfor anförte Navne ogsaa forekomme i en Fortegnelse over Kong Jacobs og Dronning Anna's Hofstat i Februar 1590, optagen i den omtalte Samling „Papers relative to the Marriage of king James &c.," ansee vi det ikke uden Interesse, her at lade enkelte Uddrag af denne Fortegnelse fölge, især da Samlingen som Klubskrift er meget sjelden og vanskelig at overkomme.

Under „The Kingis Househald" opföres:

The Duke of Lennox, Chalmerlane,
My Lord of Spynie, Vicechalmerlane,
Sir James Sandelandis,
} Gentilmen of his Majesties privie chalmer.
Sir George Hume, Maister of the Gardrobbe.
The Lard of Tulibardin,
Andro Mevlill of Garvok,
} Maister of Houshald.
Mr. Peter Young, Maister Elemozinar.
Mr. Gilbert Moncreiff, Medicinar.
William Schaw, Maister of Work.
Johnne Hume, Maister Huntair.
Roger Aschetoun.
Johnne Fentoun, Comptrollers clerk.
Mr. James Durehame of Duntarvie, Clerk of the expensis.

---

1) De sidste Navne: David Murray, William Schaw, John Gib, William Stewart, Roger Ascheteun.
2) Maaskee en Sön af William Douglas af Lochleven.
3) D. e. George Douglas af Langniddry.
4) Georg Kerr, en Broder af Mark Kerr, Commendatar af Newbottle, en Sön af Kerr af Lasswade.

William Murray,
Johnne Gib,
Johnne Stewart,
William Sewart, } Vallets in his Hienes chalmer.

Johnne Kerse,
Johnne Harknes — dichtaris of the Kingis chalmer, and biggaris on of the fyre therin.

yschearis (d. e. ushers) of the Kingis Inner Chalmer.

Barny Lindsay, Varlett in the gardrobbe.

Johnne Muirdo, Talgeour in the gardrobbe.

Archibald Betoun.

George Murray.

Richard Prestoun.

Patrick Sommervill.

Andro Keith.

Mr. Johnne Geddy.

Johnne Nasmyth, chirurgian.

Henry Levingstoun.

Murray.

Achmowty.

Hudsoun

De övrige ere simple Tyende.

Under „The Quenis Majesties Househald;"

Katherine Skinkell.

Sophia Caas.

The Maistres Uchiltrie.

Sir George Hwmis wyff.

Elspet Gib.

Marry Stewart.

Martha Stewart.

Jeane Stewart.

The Lard of Melgund, Maister Houshald.

Johnne Levingstoun [of Abircorne,] Maister Stablar.

The ȝoung Lard of Polwart, gentilman in the Quenis chalmer.

The Lard of Robertland, sewair.

Christopher Cariot, coppar.

(Danis gentilmen).

George Epping, carvour.

The Precheour, (Johnne Sering).
Calixtus, (Schein) the Secretair.
The Talgeour, (Paul Rey).
The Furrour.
The Goldsmyth.
Mr. David Mortoun, Ysher of the Quenis chalmer.
(William) Baxtair, ysher befoir the Quenis meitt.
Hans, Maister Cuke (ɔ: cook).
his servand.

I ovennævnte Samling findes ogsaa et Regnskab over Udgifterne ved Kroningen, hvoriblandt der opföres til Dronningens Kroningsdragt: 30 Alen Purpurflöjel, 16 £ pr. Alen, 16 Alen hvidt spansk Taft til Foder, 6 £, 10 sh. Alen; 34 Alen brede dobbelte Guldgaloner til en Vægt af noget over 44 Unzer; 3½ Unze af noget smalere Guldgaloner til Kantning om Halsen; 6 Unzer purpurfarvet, hvid og gul Silke til at sye Kaaben 23 sh.; 1½ Alen hvidt spansk Taft fremdeles til Foder for Slæbet, 6 £, 10 sh. Alen; til Slæbet ½ Alen Purpur-Flöjel, 8 £; til Huen under Kronen 3½ Qvarteer Purpur-Flöjel à 16 £ pr. Alen og 3½ Qv. karmosinröd Atlask à 7 £ pr. Alen; 4 Alen hvide Florence-Baand til Slæbet og en „Hank" af Guld til en Knap o. s. v.

Til Thomas Fowlis, Guldsmed, for at forarbeide nogle Kjeder, skjænkede den danske Admiral og andre danske Adelsmænd 1500 £.

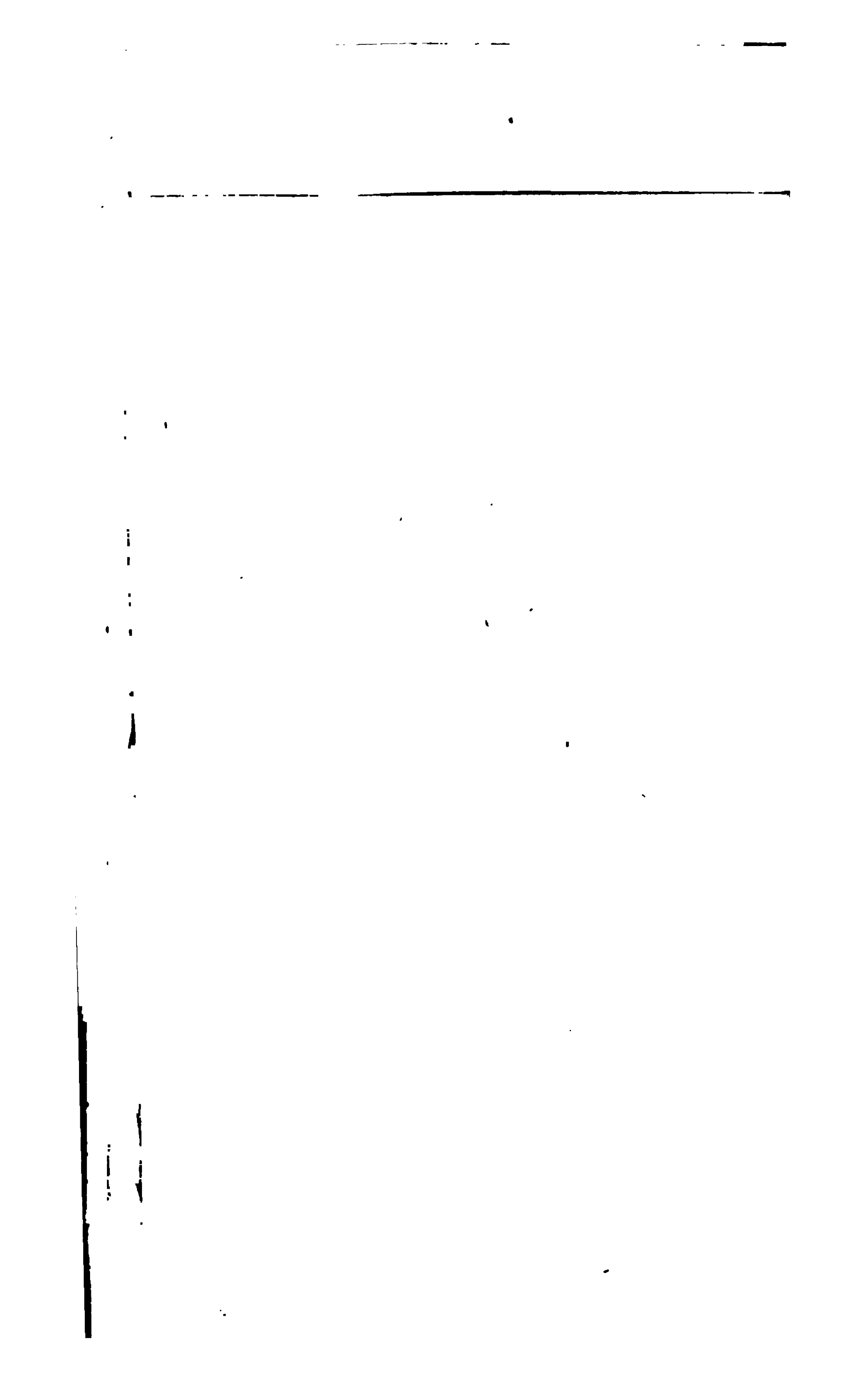
Til Peter Young, Elemozinar, 24 Kjortler af blaat Klæde, at forære til 24 gamle Mænd, efter Hs. Majestæts Alder (24 Aar) tilsammen 168 Alen, à 24 sh. pr. Alen, udgjör 201 £ 12 sh.; for 16 Alen Rullebok til Kjortlerne 8 £, 24 Punge, og 24 sh. i hver Pung, 28 £ 16 sh., for Pungen selv 8 sh.; for at sye Kjortlerne 8 £.[1]

Til 15 Fjærsenge for de Fremmede, Danske og Andre, i Holyroodhouse fra 4de Mai til 18de Juli excl., hver Seng pr. Nat 2 Sh. — udgjör 111 £.

Til at möblere 8 Kamre med 2 Fjærsenge i hvert, samt Steenkul og Lys, for de övrige Danske der laa udenfor Paladset i ovennævnte Tid, hvert Kammer pr. Nat 6 sh. 8 d. — udgjör 197 £ 13 Sh. 4 d.

---

1) See her Sir Walter Scotts Oplysninger om de privilegerede skotske Tiggere, sædvanlig kaldet Bluegowns, i hans „Antiquary."

XVIII.

Udsigt over Belöbet

af offentligt Jordegods i Norge i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede.

(Meddeelt af Henr. Helliesen).

Den her medfölgende Tabel er sammendraget efter Jordeböger og Regnskaber, der findes i Rigsarchivet, hvor der imidlertid for en stor Deel af Riget ikke har været at finde brugbare Materialier, hvilket er Grunden til, at Tabellen ikke omfatter det hele Land. Heller ikke har det været muligt at finde Jordeböger og Regnskaber for alle de i Tabellen medtagne Districter for samme Aar, hvorfor der, som de Districternes Navne vedföiede Aarstal udvise, er en Mellemtid af 34 Aar mellem de ældste og de yngste af de benyttede Materialier. Denne Omstændighed antages dog ikke at have nogen synderlig Indflydelse paa Resultatet, da Statens Indtægter af Jordegods og af de faste Skatter, Ledingen o. s. v., neppe i lang Tid undergik nogen Forandring, og, saavidt vides, var det förs t i 1624, det sidste Aar, fra hvilket nogen her benyttet Jordebog er, at man begyndte at sælge af Krongodset. Det har ogsaa viist sig ved Gjennemgaaelsen af flere Aars Jordeböger for samme District, at Forskjellen mellem dem har været saare ubetydelig.

Den störste Deel af Statsgodset sees oprindelig at have tilhört Geistligheden, nemlig deels Stifternes Domcapitler, deels Klosterne; for de Districters Vedkommende, hvis Jordeböger skjelne mellem dette og „Kronens Gods," hvilket navnlig er Til-

fældet med de ældste af de benyttede Jordeböger, er i Tabellen opfört en dobbelt Rubrik, hvis överste Linie angiver det egentlige Krongods, medens den nederste angiver det ved Reformationen confiskerede geistlige Gods. En anden Forskjel imellem Districterne i Anordningen af Tabellen har sin Grund deri, at i nogle Jordeböger ere de Jordebogsafgivter, som foruden Landskyld ydes af Statens Gods, anförte særskilt paa samme Sted som denne, medens de i andre ere anförte undereet med de lignende Afgivter, som svares af privat Gods, med hvilke de derfor ogsaa i Tabellen ere anförte undereet.

De Værdieansættelser, som findes i Tabellen, ere begrundede paa Priser, anförte i vedkommende Regnskaber, idet der nemlig i disse deels er fört til Indtægt Salgssummen for de indkomne Naturalpræstationer, deels til Udgivt hvad der er udbetalt for Varer, som ere anvendte til Forpleining for Fæstningernes Besætninger eller Kongens Söfolk, til Gagering af forskjellige Betjente, hvis Lönning i det Hele eller for en Deel har bestaaet i Naturalpræstationer, m. V. Ved Korn er overalt forstaaet Byg, undtagen i Jæderen og Dalerne samt Ryfylke, hvor det betyder Havre.

De i Tabellen brugte Maal- og Vægtstörrelser ere ikke altid de i vedkommende District brugelige; saaledes regnes ikke Korn efter Skippund undtagen i de agershusiske Districter, hvorimod det i de stavangerske og bergenske Egne alene regnes efter Tönden, hvoraf to ere antagne at gaae paa et Skippund; dette Forhold er iagttaget ved de i Jordebögerne forekommende Reductioner i andre Districter, hvor Beregningen efter Maal og efter Vægt findes ved Siden af hinanden. Under Rubriken „Huder og Hudelag" ere indbefattede ikke alene de Ydelser, der i Jordebögerne ere anförte at bestaae i Huder, men ogsaa de, der bestaae i andre Skindvarer, hvilke efter et bestemt Forhold ere reducerede til Huder, saaledes nemlig, at der paa 1 Hud gaae 2 Bukkeskind, 4 Gjedeskind, 8 Faareskind eller 12 Kalveskind; denne Reduction er, hvad Kalveskind an-

gaaer, brugt i Jordebögerne for de agershusiske Districter, hvorimod Skindene paa Vestlandet reduceres til Deger, hvert indeholdende 10 Skind.

En stor Deel af Landskyldspecies, hvoraf dog ethvert er af temmelig ringe Betydning, ere ikke i Tabellen specielt anförte, men sammenfattede under een Rubrik, der blot angiver deres Værdie. Da der for enkelte af disse Varesorter ikke har været Priser at finde i Regnskaberne, er deres Værdie ansat, deels efter hvad der er angivet i Arnt Berntsens „Danmarks og Norges frugtbare Herlighed," deels, hvor heller ikke der Priserne vare at finde, overeensstemmende med det Forhold, efter hvilket vedkommende Landskyldspecies efter den gamle Matricul reduceredes til andre Species. De vigtigste af de under denne Rubrik indbefattede Ydelser ere: rede Penge, hvoraf ubetydelige Belöb svares som Landskyld i de fleste af Districterne; det samlede Belöb er omtrent 118 Dlr.; fremdeles Talg i Jæderen og Dalerne, Ryfylke og Sogn; Salt i Ager, Buskerud, Tönsberg Len, Smaalenene, Söndhordland og Hardanger, i det Hele omtrent 85 Skippund, værdsat til 131 Dlr.; Vadmel i Gudbrandsdalen og Orkedal i Alt til Værdie 136 Dlr. Sjeldnere forekomme fölgende Slags Ydelser: Saugedæler i Aker; Höns i Ager, Romerige samt Tönsberg og Bratsberg Lene: Kul og Hö i Ager; hugne Bord i Folloug, Buskerud, Smaalenene og Tönsberg Len; Næver i Folloug, Ryfylke og Hardanger; Maarskind i nedre Romerige og Österdalen; Erter i nedre Romerige; Graaskind i Solör og Odalen, Buskerud, Österdalen, Hadeland og Land, Valders samt Strinden og Sælboe; Köer i Buskerud, Hallingdal, Valders og Nordfjord; Faar i Hallingdal, Valders, Nordhordland, Söndhordland, Hardanger og Nordfjord; Siik og Qværnstene i Buskerud; Humle i Buskerud, Thoten og Hedemarken; Örret i Hallingdal og Bratsberg Len; Lax i Buskerud, Tönsberg Len, Bratsberg Len, Jæderen, Nordhordland, Sogn, Söndfjord, Söndmöre, Strinden og Sælboe samt Nordmöre; Gjedder i Valders og Tönsberg Len; Hesteskoe,

Sæler og Kjöretömmer i Österdalen; Gjæs, Höns og Bast i Tönsberg Len; Sælspek i Tönsberg Len, Ryfylke og Nordhordland; Torsk og Makrel i Tönsberg Len, Ryfylke og Hardanger; samt endelig Aal i Jæderen og Dalerne.

I Throndhjems Len, indbefattende Nordmöre, Strinden og Sælboe, Orke- og Guldal, Fosen, Stördal, Inderöen og Namdal, er Landskylden næsten udelukkende ansat efter Spand, hvoraf hvert er deelt i 3 Örer; 1 Öre er 3 Örtuger; denne Skyldspecies reduceres efter et bestemt Forhold til forskjellige Naturalpræstationer. Et Spands Landskyld er i Tabellen anslaaet til 2 Dlr; til Hjemmel herfor haves endeel Skatteregistere, hvori angives, at Odelsbönderne skulle for deres Gaarde svare i Skat ¼ af den visse Rente og Indkomst; derefter udföres for hver Gaard denne Rente og Indkomst angivet i Spand, Örer og Örtuger, hvorpaa til Slutning Skattens Belöb opföres med Halvdelen saa mange Daler, som ovenfor er anfört Spand.

Den angivne Indtægt af Bygselsum, Tredieaarstage m. V. er Gjennemsnittet af, hvad disse Ydelser efter Regnskaberne have udbragt i et Antal Aar, der for de forskjellige Districter varierer fra fire til otte.

De Afgivter, der foruden Landskylden findes opförte i Jordebögerne, ere forskjellige i de forskjellige Dele af Landet. Den almindeligste af disse Afgivter er Ledingen, der i samtlige agershusiske Districter svares med et ganske ubetydeligt Pengebelöb, sædvanligviis 1 à 2 ß for hver Gaard; i endeel af disse Districter, nemlig Ager, Folloug, Buskerud, Hallingdal samt Heggen og Fröland ydes desuden som Leding adskillige Naturalpræstationer, hovedsagelig bestaaende af Meel og Smör, tildeels ogsaa Korn, og af langt större Betydenhed, end hvad der svares i Penge. I Bratsberg Len svares Ledingen i Smör, Meel, Korn og Skindvarer og for en ganske ubetydelig Deel i Lax og rede Penge. I det Stavangerske og Bergenske bestaaer overalt en betydelig Deel af Ledingen i Skindvarer, ligesom overalt, undtagen i Söndfjord, Nordfjord og Söndmöre, en mindre

Deel bestaaer i rede Penge. Desuden ydes Korn i Jæderen og Dalerne, Nordhordland og Sogn; Smör i Jæderen og Dalerne, Ryfylke, Nordhordland og Hardanger; en ubetydelig Deel Sælspek i Jæderen og Dalerne samt Nordhordland; i det förstnævnte District tillige et lidet Qvantum Aal. Bergefisk udgjör en Deel af Ledingen i Nordhordland, Söndfjord og Nordfjord, og Talg i Söndhordland, Hardanger, Sogn og Söndfjord. Paa Voss ydes ingen Leding. I Romsdals Len ere de vigtigste Dele af Ledingen Korn og Fisk, hvorfor forekommer en Ubetydelighed af rede Penge og Skindvarer. I Throndhjems Len er Smör og Meel den overveiende vigtigste Deel af Ledingen. Ved Siden deraf forekommer Fisk i Nordmöre og Fosen, samt et ubetydeligt Qvantum Skindvarer i Strinden og Sælboe, Guldalen og Stördal. I de fleste agershusiske Districter forekommer fremdeles de tvende Afgivter Visöre og Foring; ingen af disse Afgivter findes i Jordebögerne for Ager og Hallingdal, ligesom Visöre heller ikke ydes i Folloug samt Heggen og Fröland. Visöre ydes overalt undtagen i Gudbrandsdalen i Penge; dens Belöb er i de Districter, hvor Ledingen kun ydes i Penge, deels det dobbelte af denne, deels noget mindre; i Gudbrandsdalen ydes Visöre i Skind og udgjör i det Hele 90 Huder og 5 Kalveskind. Foringen bestaaer overalt i Penge, og er for det meste den betydeligste Jordebogsafgivt; dens Belöb er i Regelen ½ Dlr. for hver 2 à 3 Skilling Visöre; kun i Buskerud er Ledingens Antal noget större end Foringens.

Af andre Jordebogsafgivter forekommer i Hallingdal Frelse, der bestaaer i en ubetydelig Pengeydelse, og „Aarlig Skat," der ydes i Kalveskind. I Thelemarken forekommer ved Siden af Ledingen to Afgivter, nemlig Skindskat samt Biskop- og Olufskat, der begge bestaae i Kalveskind. I Jæderen og Dalerne, Ryfylke, Söndmöre, Romsdal og det Throndhjemske forekomme ingen andre Jordebogsafgivter end Leding; hvorimod i det Bergenske ydes Fredtold, hvis vigtigste Bestanddeel i Söndhordland, Nordhordland, Sogn og Söndfjord er Faar og

Gjeder, hvorhos desuden forekomme rede Penge i Nordhordland og Nordfjord, Slagteqvæg i Nordhordland, og Fisk i Sogn og Söndfjord; i Hardanger bestaaer Fredtolden i Penge, Smör, Humle og Ost; i Nordfjord alene i Penge.

Som af Tabellen sees, er det confiskerede geistlige Gods langt betydeligere end det egentlige Krongods. For de Districter, hvor der er skjelnet herimellem, udgjör nemlig Krongodset 1885 Gaarde, der tilsammen svare i Landskyld 2164 Dlr. Derimod er det forrige geistlige Gods 4117 Gaarde, og Landskylden deraf 8705 Dlr.; hver enkelt til den sidste Classe hörende Gaard er altsaa i Gjennemsnit henimod dobbelt saa betydelig, som hver til Krongodset hörende Gaard, idet der paa hver Gaard af Krongodset kommer en Landskyld af 1,15 Dlr.; imedens Landskylden af hver til det inddragne geistlige Gods henhörende Gaard bliver 2,11. Drl.

I de Districter, for hvis Vedkommende Tabellen skjelner imellem de Jordebogsafgivter, der erlægges af Krongodset, det inddragne geistlige Gods og andet Gods, belöbe disse Afgivter sig for Krongodset til omtr. 200,4 Dlr., for det geistlige Gods til omtr. 816,8 Dlr. og for andet Gods 3184,2 Dlr. Antallet af Statens Gaarde er i disse Districter af Krongods 744 med Landskyld 734,4 Dlr., og af geistligt Gods 1700 med Landskyld 3332,3 Dlr. For Krongodset er altsaa Forholdet imellem Gaardenes Antal og Jordebogsafgivternes Belöb som 1 : 0,27 og mellem Landskylden og Jordebogsafgivterne ligeledes som 1 : 0,27. For det inddragne geistlige Gods ere disse Forholdstal resp. 0,48 og 0,25. Af nedenstaaende Tabel vil sees, hvorledes Forholdet mellem Landskyld og Jordebogsafgivter af Statens Gods er for de enkelte Districter, samt til hvor stort Belöb Landskylden af privat Gods bliver at ansætte, hvis man antager, at Forholdet mellem denne og Jordebogsafgivterne her er det samme som ved Statens Gods.

	Landskylden forholder sig til Jordebogsafgivterne som 1 til		Værdien af Landskyld af privat Gods.
	Ved Krongods.	Ved geistligt Gods.	
Ager	021,	0,21	206 Dlr.
Folloug	0,38	0,57	530 -
Nedre Romerige	0,19	0,28	1088 -
Övre Romerige	0,27	0,18	1039 -
Solör og Odalen	0,47	0,22	531 -
Buskerud	0,52	0,71	633 -
Hallingdal	0,73	”	85 -
Ringerige	0,20	0,24	302 -
Hadeland og Land	0,20	0,18	571 -
Thoten, Vardal og Birid	0,14	0,15	381 -
Valders	0, 6	0, 6	437 -
Hedemarken	0,23	0,16	1060 -
Gudbrandsdal	0,21	0,29	1334 -
Nordhordland og Voss	0,23	0,13	1834 -
Sogn	0,28	0,26	1336 -
Söndfjord	0,41	0,39	682 -
Tilsammen	....	....	12049 Dlr.

Det sees heraf, at den Overeensstemmelse i Forholdet mellem Landskyld og Jordebogsafgivter for Krongodset og for det geistlige Gods, som finder Sted for alle de nævnte Districter tilsammentagne, ikke findes inden de enkelte Districter og endnu mindre mellem disse indbyrdes. Med Hensyn til Paalideligheden af en Beregning, hvorved Jordebogsafgivternes Belöb lægges til Grund for Ansættelsen af Landskylden, maa det bemærkes, at den væsentligste af de stedfindende Uovereensstemmelser, nemlig den mellem de enkelte Districter indbyrdes, i denne Henseende er af mindre Betydning. Forsaavidt betydelige Uovereensstemmelser i Forholdet ved Krongodset og det geistlige Gods inden

samme District flere Steder findes, vil det sees, at de Districter, hvor Misforholdet er störst, for en stor Deel ere saadanne, hvor Belöbet enten af Krongods eller af begge Dele er saa ubetydeligt, at enkeltstaaende Tilfældigheder lettelig kunne faae Indflydelse paa Forholdene og gjöre disse uskikkede til Udgangspunkt for en Gjennemsnitsberegning; de övrige Districter, hvori Misforholdet er betydeligt, ere af saa stor Udstrækning, at man let kan tænke sig, at Forholdet i deres forskjellige Dele er meget forskjelligt, og at Krongods og geistligt Gods kan være ulige fordeelt over Districtet. Derimod vil det sees, at de Districter, der ere mindre og af eensartet Beskaffenhed, have et temmelig lige Forhold mellem Landskyld og Jordebogsafgivter for Krongods og for geistligt Gods; dette gjælder navnlig Agers Distrikt, Thoten, Vardal og Birid, Hadeland og Land samt Ringerige. Det viser sig ogsaa i Almindelighed ved de Districter, hvor Afvigelserne ere störst, at disse blive langt mindre, naar man anstiller Sammenligningen for mindre Dele af Districterne. Medens saaledes i Buskerud Landskylden forholder sig til Jordebogsafgivterne ved Krongodset som 1 : 0,52 og ved geistligt Gods som 1 : 0,71, ere disse Forholde i det Præstegjeld, hvor der er mest af begge Slags Gods, nemlig Lier, resp. 1 : 0,60 og 1 : 0,55. At der i Buskerud i det Hele svares forholdsviis mindre Jordebogsafgivter af det egentlige Krongods end af det forhenværende geistlige Gods, medens Forholdet for Lier Præstegjæld er omvendt, kommer deraf, at den störste Masse af Krongods (55 Gaarde) findes i Modums Præstegjæld, hvor derimod kun findes 4 Gaarde af geistligt Gods, hvor der aldeles ikke svares Leding, og hvor over Halvdelen af Statens Gaarde ogsaa er fri for Foring og Visöre. Paa Hedemarken er Forholdet imellem Landskyld og Jordebogsafgivter ved Krongods som 1 : 0,23, og ved geistligt Gods som 1 : 0,16. Kun to af de herværende Præstegjælde have saa stort Belöb af Krongods, at de enkeltviis kunne give Anledning til nogen Sammenligning, nemlig Ringsger, hvor Landskylden er af Krongods 12,42 Dlr., og af geist-

ligt Gods 64,5 Dlr., samt Löiten, hvor disse Belöb ere 11,97 Dlr. og 35,71 Dlr. Jordebogsafgivterne ere i Ringsager resp. 2,61 Dlr. og 11,9 Dlr., i Löiten 3,41 Dlr. og 6,23 Dlr. Forholdet bliver altsaa i förstnævnte Præstegjæld 1 : 0,21 og 1 : 0,18; i sidstnævnte 1 : 0,28 og 1 : 0,18. I Gudbrandsdalen, hvor Forholdet som ovenanfört er 1 : 0,21 og 1 : 0,29, viser det sig for de to Præstegjælde, hvor der er meest Anledning til en gyldig Sammenligning, saaledes: I Ringebo har Landskylden af Krongods en Værdie af 13,71 Dlr., og Jordebogsafgivterne af samme 2,33 Dlr. Forholdet er altsaa som 1 : 0,17. Landskylden af det geistlige Gods er 38,35 Dlr., og Jordebogsafgivterne 8,14 Dlr. Forholdet er altsaa 1 : 0,21. I Læsö er Landskylden af Krongods 36,6 Dlr., og Jordebogsafgivten 9,87 Dlr. Forholdet er altsaa 1 : 0,27. Landskylden af geistligt Gods er 68,91 Dlr., og Jordebogsafgivterne 17,23 Dlr. Forholdet bliver altsaa 1 : 0,25. Den Deel af övre Romerige, hvor den största Part af Statens Gods er beliggende, nemlig Eidsvold, viser derimod et endnu mere ulige Forhold end det hele District; her udgjör nemlig Landskylden af Krongodset 18,7 Dlr., og Jordebogsafgivterne 6,04 Dlr. Forholdet er altsaa 1 : 0,32; derimod er Landskylden af det geistlige Gods 105,36 Dlr. og Jordebogsafgivterne 14,75 Dlr., saaat Forholdet her kun blev 1 : 0,14. I Store-Nes Præstegjæld er Landskylden af Krongods 18,92 Dlr., Jordebogsafgivterne 3,33 Dlr. Forholdet altsaa 1 : 0,18; Landskylden af geistligt Gods er 22,19 Dlr. og Jordebogsafgivterne 3,38 Dlr.: altsaa er Forholdet 1 : 0,15. I Ullensager er Landskylden af Krongods 10,5 Dlr., og Jordebogsafgivterne 2,8 Dlr.; Forholdet er altsaa som 1 : 0,27. Landskylden af geistligt Gods er 36,5 Dlr., og Jordebogsafgivterne 7,3 Dlr.; altsaa bliver Forholdet 1 : 0,20. Af nedre Romeriges Districter har Skedsmo betydeligst af begge Slags Gods; her er Landskylden af Krongods 11,72 Dlr., Jordebogsafgivterne 2,36 Dlr.; altsaa Forholdet 1 : 0,21. Landskylden af det geistlige Gods er 20,35 Drl., og Jordebogsafgivterne 5,44 Dlr.; Forholdet bliver altsaa 1 : 027. I Nordhordland

og Voss finder ogsaa en betydelig Afvigelse Sted, idet Forholdet er for Krongods 1 : 0,23 og for det geistlige Gods 1 : 0,13. Denne Afvigelse har for en stor Deel sin Grund deri, at der paa Voss, hvor ingen Leding, men kun Fredtold svares, findes ikke Krongods, men derimod en stor Deel geistligt Gods, hvis Landskyld har en Værdie af 162,8 Dlr.; Fredtolden af dette Gods er 4,1 Dlr.; fölgelig er Landskylden af det geistlige Gods i den övrige Deel af Districtet 237,2 Dlr. og Jordebogsafgivterne 46,6 Dlr., hvilket giver et Forhold af 1 : 0,20.

Efter den ovenfor anstillede Beregning, hvorved Jordebogsafgivternes Belöb lagdes til Grund for Bestemmelsen af Landskylden, skulde Landskylden af privat Gods i de i Beregningen medtagne Districter udgjöre 12049 Dlr. Landskylden af Statens Gods i samme Districter udgjör 4066,7 Dlr. Statens Gods forholder sig altsaa til det private som 1 : 2,96, eller udgjör med andre Ord 25,24 % af den hele Masse af Jordegods. Det eneste District, foruden den i ovenstaaende Beregning medtagne, for hvilken Opgave haves over Jordebogsafgivterne særskilt for Statens og det private Gods, er Söndhordland og Hardanger, hvor Landskylden af Statens Gods er 1088 Dlr., og Jordebogsafgivterne af samme 165,6 Dlr. Forholdet er altsaa 1 : 0,15. Jordebogsafgivterne af andet Gods ere 671,7 Dlr., og Landskylden deraf skulde efter samme Forhold altsaa være 4478 Dlr.

I de övrige hidtil ikke i Beregningen medtagne Districter, for hvilke paa Tabellen Jordebogsafgivterne ere opgivne, er Landskylden af Statens Gods, 7413,4 Dlr., og Jordebogsafgivterne af alt Gods 5844,2 Dlr. Hvis man her antager gjældende det samme Forhold mellem Landskyld og Jordebogsafgivter, som i Gjennemsnit finder Sted ved Statens Gods i de Districter, hvorfor særskilt Opgave over Jordebogsafgivter af Krongods, geistligt Gods og privat Gods haves, nemlig 1 : 0,26, blive Jordebogsafgivterne af Statens Gods 2184,3 Dlr. og altsaa af andet Gods 3659,9 Dlr.; dette sidste Tal giver efter samme Forhold en Landskyld af det private Gods til Værdie 14076,5 Dlr. I

samtlige de i foranstaaende Beregninger medtagne Districter bliver Landskylden af Statens Gods 12568,1 Dlr., og Landskylden af privat Gods 30603,5 Dlr. Statens Gods forholder sig saaledes til det private som 1 : 2,44, eller udgjör 29,11 % af den samlede Masse af Jordegods.

De Egne af Riget, som her ikke ere medregnede, ere Smaalenene med Undtagelse af Heggen og Fröland (Eidsberg, Thrygstad og Askim Præstegjælde), Österdalen, Numedal og Sandsver samt Jarlsbergs og Laurvigs, Nedenes og Robygdelagets, Lister og Mandals, Nordlands og Finmarkens Amter. I disse Districter med Undtagelse af det egentlige Finmarken var Folkemængden efter Tællingen af 1845, 324,632 Sjæle, og Matriculskylden 63,760 Skylddaler. I den Deel af Riget, som er optaget i de foregaaende Beregninger, var Folkemængden 830,735 Sjæle og Matriculskylden 184,141 Skylddaler. Folkemængden i de sidstnævnte Districter forholder sig fölgelig til Folkemængden i de förstnævnte som 1 : 0,39, og Matriculskylden som 1 : 0,35. Lægger man Middeltallet mellem begge disse Forholdstal til Grund for en Beregning af Jordegodsets Indbringende i de heromhandlede Districter, faaer man ud, at Landskylden af offentligt Gods er 4650,2 Dlr. og af privat Gods 11323,3 Dlr., tilsammen 15973,5 Dlr. Udenfor det egentlige Finmarken skulde altsaa Landskylden af Statens Gods i hele Riget udgjöre 17218,3 Dlr. og af privat Gods 46577 Dlr., altsaa af alt Jordegods tilsammen 63795,3 Dlr. Tabellen viser, at Landskylden af Statens Gods i de der medtagne Districter udgjör 13337,4 Dlr., og den aarlige Indtægt af Bygselsum og Tredieaarstage 6125,4 Dlr., eller 0,46 af Landskylden. Da det formodentlig allerede i den Tid hyppigere har været Tilfældet, at Staten har eiet Landskyld uden Bygselret end omvendt, kan man maaskee ansætte det gjennemsnitlige Udbytte af Bygselsum og Tredieaarstage til Halvdelen af Landskylden. Den hele aarlige Indtægt af Rigets Jordegods bliver da 95693 Dlr.; hvilket, omsat efter en Rentefod af 6 %, giver en Capital af 1594883

Dlr., som Rigets Jordegods skulde repræsentere. Som det af den i disse Samlingers 1ste Binds 1ste Hefte Side 106 indtagne Designation over Hannibal Sehesteds Gods her i Norge sees, havde dette en Værdie af 221,793 Dlr. Et Sagn beretter, at hans Eiendomme udgjorde $^{1}/_{16}$ af Landets Jordegods; — hvis ovenstaaende Beregning var nöiagtig, skulde det udgjöre noget over $^{1}/_{12}$, hvilken Afvigelse ikke er större, end at nærværende Beregning, i Forhold til den Paalidelighed, som efter dens Natur kan tillægges samme, maa ansees bestyrket ved ovenmeldte Sagn.

Den i Budstikkens 4de Aargang Side 713 o. flg. indtagne "Gjenpart af Commissariernes (Jens Juel, Jens Bjelke og Gunde Lange) Erklæring paa menige Adel og Odelsmænd, hvorledes de ere udi Norge taxeret at contribuere til 169 Curasserer at underholde udi K. Ms. Feldtlager", af 1625 viser, at Indkomsten af Jordegods i hele Riget var 49,277½ Td. Hartkorn, hvoraf Adelen tilhörende 11840 Tdr.; Værdien af en Td. Hartkorn kan omtrent sættes til en Dlr; da det af hele Documentet sees, at Beskatningen er lagt paa Eieren og ei paa Brugeren, og da der overalt tales om Odelsgods, Odelsmænd og Odelsindkomst, kan Kronens Gods ikke heri være indbefattet, ligesom der heller ikke synes at være sigtet til anden Indkomst end den aarlige, altsaa Landskylden; saaledes afviger heller ikke denne Opgave meget fra ovenstaaende Beregnings Resultat. Som oven anfört skulde efter den sidste Landskylden af privat Gods i de i Tabellen medtagne Districter udgjöre 30603,5 Dlr. Efter Fortegnelsen i Budstikken udgjör Indkomsten af Odelsgodset i disse Districter samt af Adelsgodset over hele Riget 39212½ Td. Hartkorn eller ligesaa mange Dlr.

XIX.

Oplysninger

angaaende Magister Absalon Pederssöns Enke m. m. 1590.

(Meddelte af N. Nicolaysen).

De nedenfor meddelte Aktstykker, der ere afskrevne af Hr. Rigsarkivar Lange under hans seneste Ophold i Kjöbenhavn, give i forskjellig Retning et interessant Indblik i Tilstanden i Norge fornemmelig i Bergen ved Slutningen af det sextende Aarhundrede; navnlig ser man deraf, at Absalon Pederssöns Enke i 1590 blev dömt for Trolddom og brændt. Dette maa naturligvis have vakt megen Opsigt i Bergen og gav endog, som Dokumenterne oplyse, Anledning til en temmelig alvorlig Trætte imellem Gejstligheden og Borgerskabet sammesteds. Saameget mærkeligere er det, at det indtil nu har henligget i Arkiverne som en bortgjemt Hemmelighed, uden at engang Sagnet derom, som det synes, havde forplantet sig til Hofnagels Tid, da han ellers rimeligvis vilde have omtalt det.

I det hele taget synes Trolddomssager at have været temmelig hyppige i Bergen i Slutningen af det sextende og Begyndelsen af det syttende Aarhundrede. For det förste Tidsrum kan henvises til S. 222—257 ovenfor, og om det sidste faa vi Oplysning hos Hofnagel i hans Diarium (Suhms Saml. t. d. Dan. Hist. II, 2). Han beretter saaledes, at i 1613 bleve to Hexer, nemlig den sorte Ravn og Kirsti Jordemoder brændte, fordi de blandt andet ondt havde bidraget til at Borgermester Sörensens Mölle i Sandviken blev ödelagt; i 1615 bleve ligeledes to Hexer, Mary Geith og Guhle, brændte paa Nordnes, den förste, fordi hun havde kjöbt en anden Kone (som Fanden siden drejede Halsen om paa i Fængslet) til at afstedkomme den Ulykke, som overgik Skipper Rubbertsen, idet han den 23de Mai s. A. paa en Reise til Holland forgik med Skib, Folk og en Mængde Passagerer; 1627 Fastelavnsmandag og den 18de Septbr. bleve atter to Hexer halshugne og siden brændte paa Nordnes; 1632 i Mai blev en Hex greben, som havde faaet Borgermester Rasmus Lauritssöns Skib til at forgaa; hun bekjendte paa

Herlefs Anne, som ogsaa kom i Arrest, men hvis Hals d. 19de Juli om Natten blev omdrejet i Fængslet. Dagen efter blev den döde brændt og den levende halshugget paa Nordnes; 1633 d. 7de Mai blev en Ungkarl brændt for Trolddom og gik selv baglængs ind i Ilden; og endelig blev i 1684 d. 25de Septbr. Synneve Spaakone brændt paa Nordnes ved Galgen.

Heraf ser man, at det fornemmelig var Kvinder, som anklagedes eller dömtes for denne Forbrydelse, men blandt disse træffe vi flere Gange paa saadanne, hvis Mænd idetmindste maa have hört til de mest anseede paa deres Tid, eller ialfald hævede sig over Mængden i en eller anden Retning. Herpaa afgive de neden anförte Dokumenter et mærkeligt Exempel; et andet træffes i den foran S. 222 meddelte Sag, hvori Biskop Anders Foss's Hustru var indviklet; og af Dokumenter i Rigsarkivet sees det, at den nysanförte Herlefs Anne (med Jomfrunavnet Anne Christensdotter), förend hun blev gift med sin daværende Mand Jens Jensen Varbjerg, havde været Enke efter den foran S. 322 omtalte Herluf Lauritssön eller Larssön. Denne Mand, der udentvivl var föd i Bergen, gik, som han oplyser i sit Testament, senere paa Herlufsholms Skole, hvorfra han agtede sig „andensteds hen at studere," men maatte paa Grund af Mangel paa Understyttelse fra sine trende velstaaende Brödre, der lode ham „hjælpelös," give sig fra sin „Bog og til Hoftjeneste,[1] hvor han led meget ondt for deres Umildhed." I 1598 blev han indskreven som Borger i Bergen og indgik sandsynligvis[2] samtidig dermed Ægteskab med den nysnævnte Anne Christensdotter. Fra denne Tid var det vel og, at hans ökonomiske Omstændigheder forbedrede sig, saa at vi idetmindste fra Aaret 1624 træffe ham som en formuende Kjöbmand, der foruden Klepsvik og Spitsöen i Söndhordland ejede et Par Huse i Byen, hvoraf han selv beboede det ene, beliggende paa Stranden noget indenfor Erkebispegaarden eller nu Nykirken. Han maa være död i 1630[3] og efterlod sig ingen Börn. Derimod har han efterladt sig nogle

---

1) D. v. s. som Gaardsfoged eller Forvalter, i hvilken Egenskab vi ogsaa træffe ham hos Henning Sparre. (Se det anförte Sted).

2) Forudsat at hans udaterede Testament har været udstedt i samme Aar, som han döde, eller i 1630. Han siger nemlig deri, at han til den Tid havde været gift henved 32 Aar med den ovennævnte Anne Christensdotter. Man ser forövrigt heraf, hvis den fremsatte Formodning om Testamentets Udstedelsesdato ellers er rigtig, at hun maa have været omtrent 48 Aar ved Mandens Död, da hun vel neppe kan have været gift för sit 16de Aar.

3) Ifölge Bergens Bys Regnskab (i Rigsarkivet) var Aaret fra Michaelis 1629—1630 det sidste, hvori han betalte Grundskat for sit iboende Hus. — I sit Testamente skjænkede han 3 Tönder Mel til de Fattige, 100 Rdlr. til Korskirken, 100 Rdlr. til Presterne og Skolens Personer, som fulgte ham til Graven, og 200 Rdlr. til Nykirken mod at erholde Begravelse i samme Kirke.

historiske Optegnelser, som efter Edvardssöns höjst rimelige Angivelse ere nedskrevne i 1592,[1] og tilligemed den nedenfor omtalte Absalon Pederssöns Verker udgjöre Grundlaget for alle senere Bergens Beskrivelser.

Absalon Pederssön Beyer[2] var, som han selv beretter, föd i Skirdal i Sogn sandsynligvis i 1528, og kom som ganske ung til Bergen, hvor han holdtes i Skole af sin Farbroder fra sit 6te til sit 15de Aar, da Biskoppen Geble Pederssön ved et Tilfælde blev opmærksom paa ham og antog ham i Söns Sted. I 1544 rejste han til Kjöbenhavn, hvor han ved Universitetet og i Huset hos Dr. Peder Plade gjennemgik sine Studier indtil 1549, da han efter et kort Ophold i Hjemmet iflölge Anbefaling fra Dr. Plade og paa Geble Pederssöns Bekostning drog til Wittenberg. Herfra kom han tilbage d. 1ste Febr. 1552 og havde Fastelavns Söndag derefter Bryllup med den nedenfor omtalte Anne Pedersdotter (Syster af Söfren Pederssön, Lagmand i Throndhjem), som iflölge Paul Matssöns Ytringer i hans nedenanförte Brev ligeledes og maaske samtidig med ham havde været i Huset hos Peder Plade. I 1553 blev han ansat som Læsemester eller Lector theologiæ ved Bergens Trivialskole, og d. 17de Juni 1560 tillige udvalgt til Notarius ved Kapitlet i Bergen. Efterat han i 1564 den 21de April, som det heder i hans Kapitelsbog, tredie Gang havde resigneret og opsagt Skolen, blev han d. 16de Juni 1566 ordineret til Prest som Erik Rosenkrands's[3] Prædikant paa Bergenhus, hvor han 28de s. M. begyndte at prædike Katekismen. I samme Aar d. 30te Oktober fik han Kaldsbrev af 11te Septbr. næstforhen fra Kapitlet i Throndhjem som Erkedegn og Læsemester sammesteds, hvilket Embede han dog ikke kan have modtaget, da han senere stadigen forblev i Bergen, hvor han ogsaa iflölge de nedenanförte Uddrag af Norske Registre maa være död imellem Slutningen af 1573 og Mai 1575. Af hans Börn vare de 5 döde allerede för 1568, og af de övrige trende, som overlevede ham, var Datteren Cecilie gift med den nedenanförte Werner Schellenberger, og den sammesteds omtalte Sön Absalon var senere hen residerende Kapellan til Domkirken i Bergen (1589—1594).

Foruden en kort saakaldet Oration de vita Gabeli, nedskrevet i 1571, som nu er tabt, men hvoraf största Delen udentvivl er gjengivet af Edvardssön og trykt ovenfor S. 3 ff., har Absalon Pederssön skrevet en Nor-

1) Af disse Optegnelser forefindes der paa det kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn, men under den aabenbar fejlagtige Titel af „Bergens Krönike af Chr. Valkendorf," flere Afskrifter, hvoraf den bedste nu er afskreven af Hr. Lange.

2) Se foran S. 11, 12 og 18.

3) Lensherre over Bergens Stift og Hövedsmand paa Bergenhus fra 1560—1568. Med ham og Hustru levede Mag Absalon og Kone i meget fortrolig Omgang, som man ser af Kapitelsbogen.

ges Beskrivelse eller Historie, og en Kapitelsbog eller Optegnelser i annalistisk Form fra 1553—1570 af mærkelige Begivenheder i Bergen, begge trykte i Suhms Saml. t. d. D. H. II. Suhms Aftryk er dog idetmindste af den sidste mindre fuldstændigt, hvilket man allerede tilforn havde nogen Grund til at antage, og hvorom man overbevises ved at gjennemgaa den Afskrift efter Originalen, som Hr. Lange har besörget, da man deraf ser, at Suhm har udeladt en stor Del, og deriblandt meget, som giver gode Bidrag til Kulturens og Gejstlighedens Historie.

Til at antage, at Absalon Pederssön skulle have forfattet flere Skrifter end de anförte, er der ingen Grund. Ikkedestomindre har Professor T. A. Becker i sit Histor. Museum 1. B. 1. H. (Kjöbenhavn 1848) S. 62 endvidere tillagt ham tvende, nemlig en Krönike paa Tydsk om hvad der er skeet i Bergen fra Byens Anlæg til 1670 og die nordische Saw. Den förste er udentvivl en tydsk Oversættelse blandt andet af Absalon Pederssöns Kapitelsbog, men det ansees overflödigt at anföre nogen Grund for at den ikke i den Form og for den övrige Del kan være forfattet af ham, og hvad den norske So angaar, da er det tilstrækkeligt at bemærke, at det vanskabte Dyr, som Bogen omtaler og hvoraf den har faaet sit Navn, först blev föd i 1581, altsaa flere Aar efter Absalon Pederssöns Död.

De her meddelte Aktstykker ere fölgende:

1. Paul Madssöns, Superintendents i Sjæland, Brev til Arild Huitfeldt ang. Mag. Absalon Pederssöns Efterladte, dat. 19. Mai 1575. (Afskrevet efter Originalen i det danske Geheime-Arkiv. 1 Ark Folio).
2. Klage til Kongen fra Werner Schellenberger ang. den hans Svigermoder, Mag. Absalons Enke, overgangne Dom for Trolddom. (Sammesteds. 1 Ark Folio).

3—4. Tvende Breve fra Kongen til Statholder Axel Gyldenstjerne ang. Trætte imellem Gejstligheden og Borgerskabet i Bergen, dat. 7. Juni og 26. Juli 1590. (Norske Tegnelser II. Juni 1588 — Aug. 1596 Folio 80 og Folio 82 b — 83 b).

5. Indberetning fra Axel Gyldenstjerne til Regjeringsraaderne, dat. Akershus 9. Oktbr. 1590. (Efter Orig. i Danske Geheimeark. 4 Ark Folio).
6. Regjeringsraadernes Svarskrivelse til Axel Gyldenstjerne, dat. Koldinghus 16. Decbr. 1590. (Norske Tegnelser II. Juni 1588 — Aug. 1596, Fol. 96 a — 102 b).

De med L. betegnede Noter ere af Hr. Lange.

1.

Dei gratiam et pacem.

Clarissime domine Arnolde! Venit ad nos proximis diebus, Bergis, męsta hic vidua, quam ante aliquot annos noui in ædibus doct: Palladij, pię memoriæ, similiter maritum eius, cum hic studeret, ac postea promoueret, M. Absalonem, quem nunc intelligo mortalem hanc vitam cęlesti illa ac immortali feliciter commutasse. Reliquit is præter duas filias, vnum filium, quem hactenus curauit diligenter in scholis institui, etiam hic in regno, et est puer, vti apparet, bonę indolis & spei. Sed misera mater, jam vidua, conqueritur grauiter, non esse eas relictas facultates, post obitum mariti, quibus potest in studijs ali filius. Visum est igitur amicis eius consultum, vt per te, Regię M. libellum aliquem supplicem offerret, si forte, vti speramus, clementissimus Rex, motus longo patris seruitio, ac viduę ac liberorum tenui conditione, dignetur filio locum concedere in schola sua Fredrichsborgensi. Nam bona spes est, non malė Regium illud beneficium collocatum iri. Quare libenter oro, adsis pauperculę viduę, eiusque causam, quantum potes, apud Regiam M. promoueas. Deus qui est viduarum ac orphanorum pater, hoc tuum officium abundė compensabit. Et ego omnem gratitudinem vicissim polliceor. Bene vale in Christo Jesu, cui te tuaque omnia commendo. Hafnię die Jouis ante pentecosten Ao. 75.[1]

T. H. deuinctissimus.

P. Matthias.
S P[2]

Udskrift:

Ornatiss. viro, pietate, eruditione ac generis nobilitate præstanti, dno Arnoldo Huitfeldio, sereniss. R. M. secretario fideliss. veteri meo amico & domino plurimė colendo.

(Udvendig forseglet).

---

[1]) d. 19de Mai 1575. L.

[2]) Superattendens?

Mester Absalon Pedersen Læsemester i Bergen fik Brev paa et Præbende sammesteds kaldet corporis Christi et Catarinæ, som han nu selv udi Værge haver, ad gratiam. Nyborg 12 November 1573.

(Norske Register No. I. fol. 58. b.)

Frederik II til Capitel i Bergen. Os elskl. hæderlig og höilærd Mand, Mag. Absalon Pederssön, Læsemester der sammesteds, har beklaget sig for os over den ringe Underholdning, han har, saa han neppeligen dermed kan tilkomme, og derfor underd. er begjærende, at hans Rente og Indkomst maa forbedres. Thi bede vi Eder og ville, at I udlægger forne M. Absalon Pederssön ex bonis comunibus, som Cannikerne under dem skifte, saameget Rente, som 30 Daler i det mindste sig kan belöbe, og at han samme bona comunia med det förste uden al Forsömmelse eller videre Undskyldning til den Rente, han tilforn haver og ham udlagt er, maa bekomme. Nyborg 12 November 1573.

(Norske Tegnelser I. 41.)

Herr Jacob Christensen fik Brev paa det Kannikedömme udi Bergens Domkirke, som Mester Absalon Pedersön havde, som kaldes St. Annæ Præbende, det efter Capitels Statuter at maa bekomme og med Bönder og Tjenere have, nyde, bruge og beholde, ad gratiam. Cum claus. consv. Act. Frederiksborg 4 Mai 1575.

(Sammesteds I. 117).

Anna Pedersdatter Mester Absalon Pedersens Efterleverske fik Brev at maa bosætte sig udi Bergen eller udi hvilken Kjöbstad hun sig bedst nære kan udi Norge, og der være fri for Skat, Hold, Vagt og al anden borgerlig og Byes Tynge, emeden og al den Stund hun sidder ugift. Act. Frederiksborg 20 Mai 1575

(Sammesteds I. 117. b.)

2.

Stormægtigste högbaarne Konning, allernaadigste Herre. Eders kongl. Majtt. kan vi arme bedrövede udaf altsomstörste Nöd med Hjertens bedrövede Affecter, underdanig og nödsommelige Klage, ikke andet end foreholde, hvorledes Laugmanden, Borgemester og Raad den Stads Bergen formedelst den velagt og fribaarne Peder Taattis til Boltinggaard, som haver været Slotsherre og Lensmand til Bergenhus udi Eders kongl. Majts. Rige Norge, hans Tilskyndelse, udaf gammel Had og Avind, som vi mener, vores Moder og Svogers Moder respective Anna Pedersdotter, salig Magistri Absalonis Petræi Bayr, i fordum Tid Lectoris Theologiæ et Canonici det Domstiftes sammesteds efterladendes Hustru anno 1590 den 7 Aprilis crudelissime ynkelig og jammerlig, som en Troldkvinde, endog efter hendes sidste Bekjendelse, Testamente og andre sandfærdig Beretning og retbestændig reprobationibus andet at bevise er: fra Livet til Döden og til en Ild condemneret og fordömt haver. Hvorudover vi og vores efterkommendes Börn og Blodsforvante paa vores Existimation Ære og Fam atrocissime injurieret, og paa det höieste kan forhaanes og foragtes. Hvorudi vi lader os tykke os ikke alene at være skeet formeget, men endogsaa uchristelig, utilbörlig og imod al Ret og Billighed at være handlet. Hvorfor efterdi vi nu med stor Mödsommelighed og besværlig Reise haver taget os fore denne Sag og uchristelig og store Uret og Overvold, som forskrevne Peder Taat, Laugmand, Borgemester og Raad udi forne Stad Bergen hadskelig og imod al Billighed og Ret vores Moder gjort og beviist haver for E. Kongl. Maj. underdanigst at beklage og agere, at vi i saa Maade hendes innocentiam og Uskyldighed, quæ alias de jure fauorabilis, kunde bevise, defenderen og for E. Kgl. Maj. aabenbare og vitterlig gjöre. Da henfly vi paa det allerunderdte til E. kgl. Maj. bedendes for Guds Skyld, at E. K. M. vilde være os behjælpelig udi denne Sag med den hellig Justitia og Retfærdighed, den

uskyldige til Tröst og Husvalelse, og dennem som os saa fiendlig, hadskelig og jammerlig injurieret og forurettet haver til Pœn og Straf, og naadigst os Citation og Stævning baade over Peder Taat, sammeledes over Laugmanden Borgemester og Raad udi forskrevne Stad Bergen, til den förste Ret og Herredag, som bliver holdt her udi Eders kongl. Majestæts Rige Danmark meddele og tilstede. Saadant vil den barmhjertige gode Gud E. kongl. Maj. rigelig belönne. Og vi kjendes os Eders kon. Maj. altid al underdanig Tjeneste med Liv, Gods og Blod efter vores arme Leilighed des pligtig og skyldig at være.[1]

Eders kongl. Majtts.
underdanigste Tjenere
Werner Schellenberger
mett min fattige hustru
Cicilienn M. Absalon dotter.

Bagpaa er med en Cancelli-Haand skrevet samtidigt:

Efter denne Fortegnelse blev Stævning udtaget
Hafniæ 15 Octbr. Anno 96.

---

[1]) Peder (Claussön) Thotts Frue döde paa Bergenhus 22de Februar 1596, hvorpaa han kom fra Lenet. Jfr. Hofnagel i Suhms (ældre) Samlinger II. 2. 133. L.

3.

Axel Gyldenstjerne fik Brev den Trætte anrörendes, som begiver sig imellem Præsterne og Borgemester og Raad udi Bergen, ut sequitur.

Vor venlig etc. Kjære Axel Gyldenstjerne, synderlig gode Ven, betakker etc. Kjære Axel vi kunne eder venligen ikke forholde, efterat vi har bekommet Eders Skrivelse, hvorudinden I give tilkjende, hvad Borgemester og Raad udi Bergen Eder haver tilskrevet, om den Trætte, som begiver sig imellem Præsterne der udi Byen og dennem, formedelst den Kvinde Mester

Absalons, som der for Byen er bleven brændt, og derudinden begjærer vort gode Raad og Betænkende udi samme Sag. Da ville vi have Eder ganske venligen ombedet, at naar I nu med det förste efter Eders Leilighed begiver Eder til forne Bergen, da ville tage forne Sag mellem forne Præstemænd og Borgemester og Raad udi Forhör, og siden gjöre Eder störste Flid, at I dennem imellem om forne Sag kunde fordrage og forlige, paa det der ikke skulle större Klammer og Trætte udaf foraarsages. Dersom I og ikke kunne dennem derom forlige, I da ville grangiveligen forfare forne Sags Omstændighed og Vilkaar, hvorledes det sig udi saa Maade dermed haver, anseendes det er Præstemænd paa den ene Side, og man dennem gjerne for deres Embedes Skyld forskaaner, og det er Borgemester og Raad paa den anden Side, og er betænkeværd at dennem skulde noget komme at skade for allehaande Eftertale af fremmed Folk, som der handle. Og os det siden skriftligen tilskikke, saa vi siden samtlige kunne derudinden forordne hvis Ret er, og I at lægge dennem strenge Vilkaar imellem, at de des imellem holder dennem paa baade Sider fredeligen og stille. Hvilket vi Eder paa Eders Skrivelse ikke have kunnet venligen forholde, gjöre og altid gjerne for vore Personer. Actum Hafniæ 7 Juni 1590.

4.

Axel Gyldenstjerne fik Brev den Trætte anrörendes, som begiver sig mellem Borgemester og Raad og Præsterne udi Bergen, ut sequitur.

Christian 4. Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, efter at vi komme udi Forfaring, hvorledes der skal begive sig en besværlig Irring og Trætte imellem os elskl. Borgemester og Raadmænd udi vor Kjöbsted Bergen paa den ene, og tvende Præstemænd der sammesteds ved Navn M. Hans Jörgensen Sognepræst og Hr. Jens Læsemester, for en Troldkvinde udi forne vor

Kjöbsted Bergen ved Navn Anne Absalons, som af forne Borgemester og Raadmænd efter mangfoldig Vidnesbyrd nogen Tid siden forleden er bleven dömt til Ilden, efter som deres Dom derom vidlöftig formelder og udviser, og siden af forne tvende Præstemænd ved hendes Rettersted udraabt at være og dö uskyldig med mange og adskillige utilbörlig og ubekvemt Ord og Tale, de ved samme hendes Rettersted brugt og havt haver, eftersom Vidnesbyrden, som forne Borgemester og Raadmænd om forne Præstemænd have forhvervet, yderligere indeholder. Og efterdi samme Ubekvemsord saavelsom og hvis anden Beskyldning forne Borgemester og Raadmænd formener sig at have til forne tvende Præstemænd, ikke ere de Ord og Gjerning, som Præstemænd eller Guds Ords Tjenere egner eller bör saa letfærdigen at tale eller gjöre, som skulle administrere og uddele de hellige og værdige Sacramenter og lære og prædike Guds hellige og salige Ord, det derfor udi adskillig Maade kunde give Forargelse og onde Exempel, dersom det hos forne tvende Præstemænd blev ustraffet, I og er vor tilforordnede Statholder udi forne vort Rige Norge, og bör udi vor Sted at ordele og dömme udi slige vigtige Sager, og paa vore Vegne med altingest have flittig og tilbörlig Opseende. Da bede vi Eder og ville, at I strax lade forbjude samme Præstemænd Prædikestolen og anden Kirketjeneste og ikke tilstede dennem at uddele og administrere de hellige Sacramenter til saa længe at Sagen er kommen til Forhör og der er gangen Dom. Dog at I desimellem have flittig Opseende, at Kirketjeneste saavelsom Sacramenternes Uddelelse derover ikke forsömmes. Og efterat I siden grangiveligen og grundeligen haver taget Sagen i Forhör, I da tager til Eder os elskl. Peder Tholt, vor Mand Tjener og Embedsmand paa vort Slot Bergenhus, alle Laugmændene over alt Bergens Stift[1] og det menige Consistorium udi forne vor

[1]) Mon Skrivfeil for Nordenfjelds? I Bergens Stift var kun een Lagmand, og han var Part i Sagen. L.

Kjöbsted Bergen, eller saa mange deraf, som ikke ere partiske udi samme Sag, og siden dömme dennem imellem, enten forne Præstemænd bör at afsættes deres Kald eller og forne Borgemester og Raadmænd deres Dom bör undersagt at være, og hvis I udi saa Maade derom dömmendes og for Ret afsigendes vorder, at I det under Eders Signeter giver fra Eder beskrevet, som I ville ansvare for Gud og være bekjendt for os. Dermed skeer vor Villie etc. Actum Kolding 26 Juli Anno 1590.

5.

Min ganske venlig Hilsen nu og altid forsendt med Gud. Kjære Herrer og synderlig gode Venner. Takker jeg Eder ganske gjerne for alt Ære og Godt som I mig beviist haver, hvilket at forskylde jeg vil alle mine Dage findes villig med hvis Gode udi min Magt er.

Og giver jeg Eder ganske venlig tilkjende, at jeg nu haver været udi Bergen, og haver fundet for mig en stor Usamdrægtighed og Had imellem de Verdslige paa den ene og de Geistlige paa den anden Side, og saavel blandt Hovederne for begge Parter som imellem de andre, og det ikke uden Aarsag, det mig tykkes. Thi det lader sig ansee, hvilket og Peder Thott beklaged, at Bispen vilde understaa sig alene, og Peder Thott uadspurgt og ubevidst, at gjöre mange ny Forordning og Skik baade udi geistlige[1] og verdslige Sager, udi Byen og paa Landet, af hvilke Artikle mig synes han maatte vel have ganget en Part forbi. Og beklagede Peder Thott sig, at han af samme Forordning intet vidste, förend nogen kort Tid förend jeg kom

---

[1]) Herved sigtes maaske til endeel af Biskoppen foreslaaede og paa en Synode i Bergen d. 5te Aug. 1584 vedtagne Statuter, som findes hos Edvardssön og i Meyers Kirkehistorie (i Manuskript).

derop. Da blev hannem det tilkjendegivet, og efterdi jeg var did op forventendes, lod han altingest hvile til jeg kom derop, ellers vilde han skrevet til Raadet samtlig derom. Af hvilke Artikle jeg her hos sender Eder en Udskrift, at I kunne lade dennem for Eder læse, og deraf forfare Leiligheden. Og endog det er ikke uden to Puncter, som jeg stöder mig paa, da lader jeg mig tykke, at han ikke burde af sig selv (Kongl. Majestæt med menige Danmarks Raad uadspurgt) nogen saadan Forandring gjöre. Og er til Eder min ganske venlig Bön og Begjering, at I gode Herrer ville vel gjöre og tilbyde mig Eders gode Betænkende derudi.

Saa var dennem og nogle andre Irringer imellem, deres egen Person anrörendes, som dog ikke havde stort paa sig, men Eders Gode betænkende haver jeg med Jörgen Kaas og Anders Huitfeldt taget dennem for udi Enlighed, og om forne Irringer og Punkter dennem forenet og fordragen, saa at Bispen forbad hannem paa vores naadigste Herres og Prindses Vegne, hvis han sig forseet havde. Forpligted og Bispen sig strax at tilskrive alle de Præster, som samme Artikler allerede bekommet havde, og lade igjen fordre dennem. Hvorledes I gode Herrer paa vores allernaadigste Herres og Prindses Vegne vil der fremdeles med holdet have, vil jeg mig underdanigst gjerne efter rette, naar jeg derom bekommer Eders Villie at vide; thi det var ikke uden en liden Begyndelse.

Hvad er anlangendes den Trætte og Had, som imellem Lagmanden, Borgemester og Raad paa den ene og Præsterne der sammesteds paa den anden Side sig tildrager, dertil er den störste Aarsag Anne Absalons Död, med hvis Ord og Ceremonier, som besynderlig de to Præster ved Navn Mester Hans Jörgensen og Hr. Jens Læsemester, baade udi Fængselet, saa og paa Veien, som hun udförtes, desligeste ved hendes Rettersted skal have havt og brugt. Og endog forne 2 Præstemænd sig hardt undskylder for samme Sag (som I af medfölgendes Contract videre kunne forfare), saa vil jeg dog vel tro, at deres

Undskyldning ikke er aldeles saa klar og reen som de foregiver. Thi det lader sig vel bemærke, efterdi forne Anne Absalons haver en Sön ved Navn Absalon, som og er Præst der i Bergen, hvilken dog er aldeles taalmodig over forne sin Moders Död, da haver det været deres Mening, at de ville med saadanne Ceremonier smykke forne Anne Absalons Sag, at den gemene Almue skulde tænke hende uskyldig at være, paa det at saadan hendes Beskyldning og forsmædelige Död ikke en anden Tid skulde forekastes forne Hr. Absalon, som dog lader sig det intet anfegte. Thi ellers havde forne Præstemænd ikke været pligtig, hverken saadanne Ord efter hende at sige, ei heller saadanne Psalmer paa de Tider og Steder efter hende at synge, om de vilde have været uden Mistanke og Klammeri. Det er endogsaa tvivlagtigt, om forne Anne Absalons selv saadan Tale og Psalmer skal have havt og först begyndt, eller ikke, efterdi ingen som deromkring stode skulle det af hende have hört, men af Præsterne at være hende foresagt og begyndt.

Saa havde de og tilskrevet Peder Thott et Brev, hvoraf var vel at forstaa, at det var dennem ikke velbehagelig, at hun blev dömt, og at de gjerne havde hende befriet, om muligt havde været. Og strax efter at samme Tvist blev mig her paa Agershus tilkjendegivet, skrev jeg de regjerendes Raad til om deres Raad og Betænkende at vide, hvorledes jeg mig udi samme Sag forhandle skulde, og da derpaa bekom skriftlig Svar fra Christoffer Valkendorff og Arild Huitfeldt, at jeg skulde gjöre min Flid til forne Parter om samme Irringer at forene og fordrage, större Klammerier og Trætte at forekomme, anseende at det var Præstemænd paa den ene Side, og man dem for deres Embeds Skyld gjerne forskaante, saa var det Borgemester og Raad paa den anden Side paa at gjöre og var betænkeligt om dennem skulde noget vorde ad Skade for allehaande Eftertale af fremmede Folk, som der handler, hvilket jeg maa vel bekjende, at det samme var og min Mening. Og efterdi at forne tvende Præster have offentlig undskyldet Borge-

mester og Raads samt Lagmandens Dom, og tit og ofte gjort deres Ed paa, at de ikke havde sagt forne Ord, ei heller sjunget forne Psalmer Lagmanden, Borgemester og Raad eller deres Dom til Foragt udi nogen Maade, da haver jeg dennem om forne Udraabning og Sjungen paa min allernaad. Herre Prinds og udvalde Konnings samt Eders gode Betænkende forenet og fordragen, som I af forne Contract ydermere Leiligheden forfare kunne, hvilken jeg her hos tilskikker Eder. Men dersom jeg havde bekommet höibemeldte min allernaadigste Herres og Prindses Brev, eller Eders Skrivelse förend jeg drog til Bergen eller og derfra om forne Præster at afsætte, skulde det vel have skeet, men nu bekom jeg ikke kongl. Mats. Brev, förend jeg kom hid tilbage igjen fra Bergen. Men dersom I gode Herrer synes, at med forne tvende Præstemænd for mildelig udi denne Sag handlet er, da beder jeg Eder paa det allervenligste, at I mig ikke derudi fortænke ville. Men efterdi I nu kunne forfare af forne Contract al Sagens Leilighed, da er til Eder min ganske venlig Bön, at I ville lade mig vide, hvorledes I dermed ville fremdeles holdes skal, vil jeg mig tilbörlig derefter rette. Jeg tror dog ikke at forne Borgere og samme to Præstemend længe forliges tilhobe, om de end skulle blive tilhobe. Sjuntes mig fordi bedst (dog paa Eders gode Behag), at man skille dennem ad udi Tide, hvorom Christen Holck[1] skal sige Eder ydermere Beskeden.

Jeg kan Eder og ganske venligen ikke forholde, at siden den Handel imellem Lagmand, Borgemester og Raad saa og forne Præster udi Bergen var afstillet, er der 3 Mænd paa menige Almues Vegne udi forne M. Hans Jörgensens Sogn, kommen til mig med nogle andre Klagemaal over forne Mag. Hans Jörgensen, og efter Peder Thott, Bispen og jeg havde hört forne Almues Beskyldning imod M. Hans's Undskyldning, haver vi dennem udi lige Maade forligt, hvilken Leilighed I ogsaa af hos-

[1]) Överste Secretair. Blev 1596 ved Kroningen Danmarks Riges Raad. L.

liggendes Copi haver at forfare. Jeg vil visselig tro, at for[ne] Mag. Hans Jörgensen er ikke længe tjenlig paa det Sted hos dennem; thi hans Sognefolk haver en stor Vederstyggelighed til hannem at annamme Sacramentet af hans Hænder, siden han saa grovelig omgikkes med det döde Legeme. Jeg vil ikke heller lettelig tro, at han skal være saa uskyldig, for hvis han udi Daabsens Sacramente at forandre beskyldt er, enddog han paa den Tid Jörgen Kaas stod Fadder, kan dermed rettelig have omgaaet.

Der er i Sandhed altfor ringe Opsyn hos Præsterne i for[ne] Bergenhus Len. Thi de handler dennem meget ubillig imod fattige Almue med ulovlig Beskatning, Kjöbmandskab, Drukkenskab, Sacramenternes Misbrug og udi mange andre Maader, som I af en kort Fortegnelse, jeg Eder herhos tilskikker videre kunne forfare, paa nogle Klagemaal af fattige Folk over Præster og Fogder. Og er til Eder min venlige Bön, I ville have den Umage og Tid at lade Eder dennem forelæse, alleneste at I kunne vide, hvorledes der handles med de arme Folk, hvilket altsammen er ustraffet afgangen. Og med de samme Pendinge, som de afskatter og afplager de fattige Folk, panter og kjöber de dem siden deres Huse, Gaarde og Grund udaf, saa at de maa siden löbe om Landet og aldrig kan fange eller maa komme til deres Gods igjen. Og hvilke som end maa blive paa Gaardene, efterdi de dennem forsolgt eller forpantet haver, saa maa de siden give mere udi Landskyld end Gaardene ere værdt, saa der er vel den Præst, ved Navn Hr. Christoffer Reersen, der haver paa en kort Tid tilkjöbt og pantet sig Jordegods i de 16 eller 18 Gaarde. Jeg befalede Peder Thott, at han skulde tiltale for[ne] Hr. Christoffersen med saa mange flere af hans Staldbrödre, som der findes for ulovlig Kjöb og Handel, de driver, og dersom han kunde indvinde paa min allernaad[te]. Herres og Prinds's Vegne nogle af for[ne] Kjöb- og Pante-Gaarde, da skulde han siden unde Bönderne dennem til Igjenlösning, om de formaaede dennem at löse.

Udi lige Maade, naar nogen fattig Mand forseer sig, saa de maa böde til Fogden eller Lensmanden for deres Hals, da bliver de ikke rettet for saadan deres Misgjerning, men Lensmanden eller Fogden sætter dennem samme Sag saa höit for Pendinge, at de formaa det ikke at udgive, og et fattigt Menneske lover gjerne ud, paa det at Livet kan blive befriet, mere end han nogen Tid kan formaa med alt sin Slægt at betale, og naar de ikke formaar at betale, saa skal de (for den Sagefald) give Lensmanden eller Fogden Kjöbebrev eller Skjödebrev paa deres Gaarde og Gods, ligesom de havde dennem det afkjöbt. Dette er visselig skeet og var fordi ikke uraadeligt, det mig synes, at kgl. Majs. Breve udgik til alle Lensmænd, Fogder og Præster over alt Norge, at de aldeles intet Jordegods skulle kjöbe eller pante udi nogen Maade, saafremt det ikke skulde være forbrudt under Kongen. Og dersom I end skjönt lader sætte udi Brevene, at de ikke skulle kjöbe eller pante udi de Len eller de Gjeld, de selv under sig have, saa finder de der vel Raad til, saa den ene tager den andens Pendinge og kjöber og panter for i den andens Len og Gjeld. Thi de gjöre alt det de ville og kunne optænke (en Part) men ikke alle. For Lagbogen er opslidt her i Landet i gammel Tid, saa her er nu faa til af dennem, saa kunde og de Danske og Tydske Lensmænd Fogeder og Præster ikke vel læse eller forstaa dette Norske, besynderlig hvad dennem er imod.

Jeg vil Eder og ganske venlig have ombedet, om kgl. Majs. Brev maatte udgaa til alle Hoved-Lensmænd, som Bahus, Bergenhus, Thrundhjem og Vardhus, at de skulle have flittig Indseende med de andre Lensmænd og deres Fogeder, at de skikke sig christelig og tilbörlig mod Bönderne udi Lenene og udi andre Maader. Thi de mene, at de have Intet med de andre Lensmænd eller deres Fogder, ei heller over Præsterne at skaffe, Præsterne tör end og vel svare af et gammelt Brev, som salig og höilovlig Kgl. Maj. Kong Christian 3. haver udgivet, dog för Ordinantsen, at de kjende ingen Dommere over sig uden

kongl. Maj[s]. med menige Danmarks Raad, hvilket er Peder Thott vederfaret. Og at udi samme Breve maatte indföres noget skarpt, at hvilke Lensmænd, Fogder eller Præster sig utilbörlig handlet imod Bönderne eller udi andre Maader, da skulde Hovedlensmanden stævne dennem udi Rette og tage Dom over dem, og tilholde dennem at oprette Anklageren sin Skade og böde til Kongl. Maj. efter hvis Faldsmaal Eder synes dennem at forskrive. Thi her er saare ringe Faldsmaal i denne norske Lov for store Forseelser.

Kjære Herrer og gode Venner. Jeg beder Eder paa det allervenligste, at I ikke ville kjedes ved eller fortænke mig, at jeg Eder saa ofte og hver Gang saa vidtlöftigt med mine Skrivelser bemöder. Gud veed jeg gik det heller fast forbi, om Leiligheden kunde det taale. Men jeg vilde ikke gjerne, at Skylden skulde en anden Tid mig tilregnes, at jeg ikke havde talet om disse fattige Folk deres Tarv. Og vil Eder hermed ikke længer opholde, men udi alle Maader, jeg kan gjöre det, I kan have Ære, Tjeneste og Godt udaf, skal I finde mig dertil mere end villig, det Gud kjende, den jeg nu Eder nu og altid vil have til Liv og Sjæl befalendes. Datum Agershus den 9 Octob. Anno 1590.[1]

Axell Gyldenstern
medt eghen handt.

---

[1]) Under 30te Novbr. 1590 fra Kolding tilskreve Regjeringsraaderne A. Gyldenstjerne ang. Mag. Hans Jörgensen til Korskirken i Bergen og en Herremand Jörgen Krukov. Gyldenstjerne har indmeldt, at han i Anl. af en fra P. Thott indkommen Klage over Mag. Hans, der i en Prædiken havde talt utilbörlig og Skjænds Ord over Övrigheden, har befalet Thott og Bispen (Anders Foss) at afsætte ham til videre Besked. Dette bifalde Raaderne, og paalægge ham at befale Præsten uden Ophold at indfinde sig i Kjöbenhavn for de Höilærde ved Universitetet at forsvare sig, hvor og P. Thotts Fuldmægtig skal möde som Anklager. Sagen med Krukov angaar kun dennes Tilbud om at sælge Kongen noget Gods mod at faa et Len istedet, hvilket Raadet ei vil indlade sig paa, men udsætte til Kongen bliver myndig. L.

Udskrift:

Erlige og velbyrdige Mænd Nils Kaas til Thaarup Gaard, Cantsler, Peder Munck til Estvadgaard, Admiral, Jörgen Rosenkrands til Rosenholm, Hövedsmand paa Kallö, og Hack Ulfstand til Hickebjerg, Hövedsmand paa Kalundborg, Kongl. Majs. og Danmarks Riges regjerendes Raad, min kjære Herrer Svogere og synderlig gode Venner, ganske venlig tilskrevet.

6.

Axel Gyldenstjerne fik Brev forskjellige Bestillinger anrörendes, ut sequitur.

Vor ganske venlig Hilsen nu og altid forsendt med Gud almægtige. Kjære Axel Gyldenstjerne og synderlig gode Ven, betakke vi Eder ganske venligen og gjerne for meget bevist Ære og Godt, som I os gjort og bevist haver, hvilket igjen at forskylde vi stedse ville findes villige. Give vi Eder ganske venligen at vide, at Eders Skrivelse Agershus 9 Octobris sidst forleden dateret er os tilhændekommen, hvorudinden I blandt Andet giver tilkjende den store Usamdrægtighed og Had, som haver begivet sig iblandt Almuen baade geistlig og verdslig Nordenfjelds der udi Norge i den Tid, I var nu udi Bergen. Hvorledes Bispen udi Bergens Stift alene, og Peder Thott Lensmanden paa Bergenhus uadspurgt og ubevidst, skal ville sig understaa at gjöre og lade udgaa mange og adskillige nye Forordninger og Skik baade udi geistlig og verdslig Sager der udi Byen og paa Landet udi hans Stift, af hvilke Artikler I og tilsende os udskrevne Copie, hvoraf vi og al Leiligheden have forfaret. Kunde Eder og derpaa venligen ikke forholde, at det kommer os meget sælsom og underlig fore, at Bispen sig haver villet understaa udi saa Maade at gjöre eller lade udgaa nogen ny Forordning der udi Stiftet, Eder som vor allernaadt udvalgt Prinds og Konnings tilforordnede Statholder udi Riget eller Lens-

manden paa forne Bergenhus uvitterligt og uadspurgt. Lade os og vel befalle, at I derudinden haver gjort dem den Contract og Forening imellem, at samme Artikler og Forordninger skulle blive igjenkaldet og afskaffet. Bede Eder og paa höibemte vor allerndt. udvalde Herre Prinds og Konnings Vegne, at I ville forfare baade der udi Stigtet, saavelsom andre Steder der udi Landet, hvorledes at udi saadan Leilighed tilforn er bleven holdt eller hvorledes herefter udi saa Maade nogen Skik og Forordning kunde skee og holdes, og dette lade os vide, at vi det med de Höilærde udi Universitetet udi Kjöbenhavn kunne igjennemsee, og siden udi höibete vor allerndt. udvald Herre Prinds og Konnings Navn lade samme Forordning udgaa, om ellers noget sligt skulde skee. Hvad de andre begge Præster er anrörendes, som er Mag. Hans Jörgensen Sognepræst til Korskirken og Hr. Jens Læsemester med deres Forseelser og Modvillighed, da have vi Eder nogen kort Tid forleden tilskrevet, hvorledes med M. Hans Jörgensen skulde forholdes, efterdi hans modvillig Forseelse til det andet Gang da befandtes, at I hannem ville paalægge og befale, at han med det förste skulle begive sig hid neder til Kjöbenhavn, der sammesteds for de Höilærde at gjöre sin Erklæring, nok at Peder Thott paa samme Tid skulde lade hans Fuldmyndige möde med hannem udi Rette, med hvis Beskyldning imod hannem baade udi en og andre Maader kunde findes. Om Hr. Jens Læsemester, efterdi den förste Sag er bleven dennem imellem fordragen, og at sig dog intet modvilligen siden den Tid haver gjort eller ladet befinde, synes os raadeligt, at han paa denne Gang alvorligen bliver formanet, at han sig herefter alle modvillige Ord og Tale og utilbörlig og usömmelig Gjerninger aldeles entholder, og alene bliver ved hans Kald og Embede, og der tager vare paa, at dersom han samme Formaning ikke vil lyde eller fölge, meden derudover skikker sig meget utilbörlig, som hans Kald og Embede ikke kunde sömme, enten udi Ord eller Gjerning, at han da udi lige Maade tilsiges at gjöre sin Erklæring for de Höilærde udi Universitetet

udi Kjöbenhavn, og at der og imod hannem maa blive indfört hvis Beskyldning som kunde findes og föres over hannem, og udi lige Maade lide Dom og Ret. Hvis I haver befalet Peder Thott paa högbete vor allernaadte udvald Herre Prinds og Konnings Vegne at tiltale en Præst ved Navn Christoffer Reersen, for hvis Jordegods han sig haver tilkjöbt og tilpantet for ulovlig Kjöb, og hvis han hannem kunde afvinde, han det skulde unde Bönderne igjen at indlöse, om de det formaatte, lade vi os udi lige Maade vel befalle. Vi haver og derom ladet höibete vor allern. udvald Herre Prinds og Konnings aabne Brev udgaa, saadanne Pant og Kjöb at skulle afskaffes og være forbuden, saavidt som det kan være imod Norges Lov. Desligeste ogsaa Hans Maj. Brev[1] til Lensmændene paa alle Hovedlenene der udi Norge, at skulle have Opsjun med baade Lensmænd, deres Fogder udi de smaa Len, saavelsom og med Præsterne udi hvert sit Len, at de intet ubilligt eller utilbörligt skulle handle eller gjöre imod Bönderne, hvilke forne Breve vi Eder her hos tilskikke, samt en Copi deraf, hvoraf I den Leilighed noksom kunne forfare. Hvis og enten Præsterne eller Fogder noget utilbörligt mod Bönderne enten have handlet eller og herefter handle kunne udi forne Bergenhus Len, at I da forordner at Præsterne blive indstævnet for Lensmanden og Bispen, og Fogderne for Lensmanden, og de siden at forhöre Sagen udi Rette, og hvis Forseelse da findes, han da tages udi tilbörlig Straf, og at ingen sees med igjennem Finger, meden hver straffes efter sin Forseelse.

Vi kunne Eder og, kjære Axel, venligen ikke forholde, at vi endnu med samme Bud have bekommet Eders Skrivelse Agershus 29 Octobris dateret, adskillige Artikler indeholdendes, först om hvis Told som gives udi Sverige, at hver maa give 5

---

[1]) Kgl. Reskr. dat. Kolding 16de Decbr. 1590 til Henrik Gyldenstjerne (Bahus), Peder Thott (Bergen), Ludvig Munk (Throndhjem) og Jörgen Kaas (Vardöhus.) (Norske Tegnelser II. 96). L.

Daler af hvert 100, som han kan beregne at have sig tilforhandlet for hvis Vare han der haver indfört, da kunne vi Eder paa samme Artikkel venligen ikke forholde, at nogle af de Svenske Raad, nogen kort Tid siden forleden, haver os derom tilskrevet, og sig erklæret saadant herefter imod höibete vor allern. udvalde Herre Prinds og Konnings Undersaatte at skulle aldeles igjen blive afskaffet. Hvis I til det andet give tilkjende, om de Skotter, som en Part allerede have begyndt at bygge, en Part og begjærer at maatte forloves at lade bygge Skibe der under Riget, og derom begjærer vor Vilje at vide, da have vi derom nogen kort Tid forleden Eder tilskrevet, hvorledes os syntes derom at skulle forholdes, af hvilken Skrivelse vi og hérhos tilskikke en Copi, hvoraf I des Leilighed noksom kunne forfare. Meden efterdi vi formærker, at Eder samme vor Skrivelse ikke endnu skal være tilhænde kommen, synes os endnu, at I tilsteder, at saamange Skotter, som allerede have begyndt at bygge Skibe, at de dennem lader færdig gjöre og bort före, og herefter aldeles ingen tilsteder enten Skotter eller Andre, enten at bygge noget Skib enten stort eller lidet, eller og at kjöbe noget Skibstömmer, meden at aldeles dermed forholdes efter höibete vor allernd. udvalde Herre Prinds og Konnings udgangne Breve og Mandater. Desligeste, at I lader forbyde over al Norge, at aldeles ingen enten sælger dennem noget Tömmer at bygge Skib af eller og tilstede dennem at bygge og opsætte nogen Skib paa deres Grund og Eiendom videre, end forne kgl. Breve dennem tilholder, saa fremt de ikke selv ville stande derfor til Rette, efterdi at det bliver saa overflödigt og mangfoldigt, saa at Skovene derover meget forhugges, Kgl. Maj. og Riget til störste Skade og Fordærv. Og om hvis Skibe, som paa en kort Tid er byggede udi Lister Len og strax igjen bort solgt, at I Fogderne udi forne Len, som haver tilstedet saadan Skibe at bygge og sælge, derfor lader tiltale, forfölge og straffe, efter som I kunne kjende Ret at være. Vi tilskikke Eder og udi lige Maade höibte vor naadte udvalde Prinds og Herre

Konges aabne Breve og Mandater om Egetömmer at hugge, hvilke I kunne lade forkynde over alt Riget, og siden videre at rette Eder derefter, og siden alvorlig at holde derover. Hvis det Röveri anlanger, som skal skee paa kgl. Maj. Strömme der under Norges Side, derover have vi saaledes besluttet og for godt anseet, at ville strax paa Foraaret lade udlöbe 3 af kgl. Maj. Skibe paa samme Farvand der at holde Strömmene rene. Og efterat I udi Eders Skrivelse formelder, at de paa Bryggen udi Bergen skulle sig tilbyde selv at ville udvise et Par Skibe paa samme Strömme, om det dem maatte forlöves, da bede vi Eder at I dennem derom ville lade vide, at de samme Skibe lade gjöre færdige, saa de kunne være rede, naar K. M. Skibe komme paa det Farvand, da at kunne give sig udi Fölge med samme Hans Maj. Skibe; dog at de skulle være H. Maj. Admiral, den som paa samme Reise dertil bliver forordnet, udi alle Maade hörige, lydige og fölgagtige, udi hvis Maade han dennem paa K. M. Vegne paa samme Reise tilsigendes vorder. Vi tilskikke Eder og herhos en Forskrift til Drotningen i England, som I ere begjærendes paa en Skotsk Herremands Vegne udi Bergenhus Len boendes, hvilken I ham kunne tilskikke, om han ellers samme Forskrift kunde nyde noget godt af. Om hvis Klagemaal Bönderne udi Nedenes Len haver indvendt over Erik Munck,[1] for hvis Gods han skal have bekommet fra dennem, og de intet derimod igjen have bekommet, og skal Summen sig belöbe ved 245 Daler, som dennem endnu rester, og derfor er begjærendes at maatte efterhaanden betales af Kgl. M. Anpart af Tiende-Kornet af Nedenes Len, da efterdi vi ikke vide udaf hvad Aarsag og for hvis Skyld forne Erik Munck samme deres Gods fra dem bekommet haver, bede vi Eder venligen, at I derom ville forfare al omstændig Leilighed, udaf hvad Aarsag og ved hvilket Middel og Leilighed han dem det frataget haver, og os det lade vide, saa ville vi siden betænke

[1]) Se videre om ham Saml. t. Norske Folks o. S. Hist. I. 191.

nogen gode Raad, med hvilke de kunne bekomme noget for deres igjen. Eftersom I og Bönderne i Thelemarken og Bratsberg beklage dennem, at deres Ledings Smör skal være dennem forhöiet med den Overgave Smör, de maa give, da bede vi Eder, at I og udi lige Maade derom ville forfare al Leilighed, og dersom det da udi Sandhed befindes saaledes som de beretter, og det ikke saaledes er udgivet af Arilds Tid, I da forordner at det igjen afskaffes og udi Jordebogen forandres. Hvis Breve I have givet Kirkeværgerne udi Andenes Gjeld, at de selv maa beholde Kirkens Part af Korntienden udi samme Gjeld, hvoraf Knud Grubbesen, som med samme Gjeld forlenet er, hans Foged tilforn haver oppebaaret Halvparten udaf, synes os derudinden Eder at have gjort Ret, og lader os det ganske vel befalle. — Hvad Bönderne udi Bergenhus Len sig beklager, at Fogderne eller Præsterne der udi Lenet ikke ville annamme deres Landskyld og Rettighed paa de Steder og udi de Söboder, dertil forordnet er, medens dennem besværge det at före til Kjöbstæderne ved en 20 eller 30 Ugesjös, dennem til stor Trængsel og Skade, derom have vi og ladet höib. vor allernaad. udvald Herre Prinds og Konnings aabne Brev udgaa, dermed herefter at skulle forholdes, som af Arilds Tid været haver, eftersom samme H. Maj. herhos liggende Breve derom ydermere formelder. Eftersom I og udi lige Maade giver tilkjende, hvorledes at Bönderne udi det Gjæld under Fillefjeld, som kaldes Borgund, begjerer at maatte beholde deres Tiende Korn for den Afgift, som nogle salig og höilovl. Ihukommelse kgl. Maj. tilforordnede Raad og gode Mænd derom nogen Aaringer forleden der udi Riget gjort haver, for den store Besværing de lide om Sommeren med Fremmede, at de maa bære paa deres Ryg og slæbe paa „Furgrenne" deres Gods over Fjelden 7 store Mile, og dertil skal og deres Korn fryse bort for dennem hvert Aar gemenlig, hvorfore vi og for raadeligt have anseet, at det dermed bliver med den Afsked og Forordning, forbete gode Mænd derom gjort haver. — Om den store Uskikkelighed, som holdes udi Bergen,

naar nogen bliver indtaget udi Raadet, at gjöre saa stor og unyttig Gjæstebud, derom have vi og ladet vor allern. udvalde Herre Prinds og Konnings aabne Breve[1] udgaa, som vi og herhos Eder tilskikke, at I det kunne forskikke til forne Bergen og siden lade holde derover som vedbör. — Sammeledes som I og giver tilkjende, om den Guldsmed-Svend, som I der paa Slottet haver siddendes, som haver beligget 3 Kvindfolk, endog han haver lovet dem alle tre Ægteskab, haver han dog siden ladet bede om Præstens Datter og den trolovet, og er begjærendes vor Vilje derudinden at vide, hvorledes I Eder med ham skulle forholde, da enddog Gjerningen er udi sig selv meget ondt og forargeligt, kunne vi dog ikke kjende hannem dermed at have forbrudt Halsen. Sjunes os derfor bedst, at han bliver ved den han haver trolovet, dog at han ogsaa stiller de andre to tilfreds, saa og böder imod Kgl. Maj. for samme sin Forseelse efter Evne og Formue. Hvilket vi Eder, kjære Axel, paa Eders Skrivelse ikke have kunnet venligen til Ansvar forholde. Hvis vi og for vore Personer kunne gjöre det I kunne have Ære og Godt af, dertil findes vi stedse villige og ville hermed have Eder stedse og altid Gud almægtigste til Sjæl og Liv befalet. Skrevet paa Koldinghus den 16 Decbr. Ao. 1590.

Postscriptum:

Kjære Axel og synderlig gode Ven. Efterat Peder Thott og nu nyligen haver os tilskrevet om hvis mangfoldige Skibe de Skotter der udi Lenet lade bygge, hvorpaa vi og have skrevet hannem saadanne Svar udi samme Mening, som udi Eders Skrivelse skeet er, hvilke Breve vi Eder herhos tilskikke, bedendes Eder paa det Venligste, at I samme Breve forne Peder Thott med det allerförste muligt kunde være ville tilskikke. Act. ut in literis.

---

[1]) dat. Koldinghus d. 16de Decbr. 1590 og trykt i Evensens jur. Saml. II, 1 S. 30. Se herom ogsaa Langes Tidsskrift II. 181.

XX.

Forslag og Betænkning angaaende Lettelser for den norske Almue, med Kongens Resolution 1693.

(Efter Originalerne i Rigsarkivet meddelt af *N. Nicolaysen*).

---

1. Statholder Gyldenlöves Forslag af 2 Januar 1693.

Ifölge Paategning paa Dokumentet blev dette Gyldenlöves Forslag i Geheimeconseil den 22de Januar 1693 forelæst for Kongen, hvis Resolution til hver Post er tilföjet i Randen og her nedenfor findes anført i Noten.

Allerunderdanigste Memorial og Forestilling.

Som man udi fredelig Tilstand maa være betænkt paa, hvorledes man sig udi Krigstider kunde bestaa, helst efterdi ei kan vides, hvorlænge den förste kan vare, og hvor snart den anden enten fra den ene eller anden Side begyndes, hvortil de ilde Intentionerede des för skulde resolvere, naar de kunde finde en ond indvortes Consistence og Disposition, da, sligt udi Norges Rige, om hvis Tarv jeg alene noget vil melde, at forekomme, haver jeg understaaet mig at opsætte nogle af mine ringe og uforgribelige velmente Tanker.

Dette maa jeg preferablement anföre, at udi Norge er det civil og militair Væsen aldeles meleret og med hinanden beblandet, saa at det ene underholder det andet, og differerer

denne Regjering saa meget mod andre, at den der bestaar udi Bonden og af hannem mainteneres, hvilket alle Landkyndige vel kunne vidne, og de, som kjende Norge og Indbyggernes Natur, maa uden al Tvivl bekjende, at det er en heel villig brav og trofast Nation, som maaske ikke haver mange Lige i Verden. Thi hvor findes saadant et Folk, som skatter og skylder af deres yderste Evne, underholder, og derhos gaar selv for Soldater, fremgiver til Kongens Tjeneste og Landsens Defension baade til Lands og Vands deres Kjöd og Blod, nemlig deres Sönner, Brödre, Slægt og Venner, uden at nyde derfor det allerringeste? Man haver mange Exempler, at en Fader haver mist udi Kongens Tjeneste 2, 3 og flere Sönner, hvoraf nogle ere blevne slagne af Fienden, andre omkomne af den Krigen medförende Misere, og de, som endeligen ere blevne beholdne, ere hjemkomne enten Kröblinger eller ganske udslæbede. Hvilket med videre Omstændigheder kunde demonstreres, dersom det baade udi forrige og nuværende Tider ikke noksom var bekjendt.

Vel er det sandt, et Sverrigs Nationalmilice næsten paa samme Fod er indrettet, mens Forskjellen bestaar derudi, at en Soldat der, foruden sit anviste Lægd, og hvis han ellers selv kan fortjene, nyder aarligen ni Sletdaler; tilmed ere Lægderne folkerigere og af ulige större Skyld og bedre Vilkaar, end som udi Norge, saa at et Lægd er mægtigt til at give fra 60 til 80 Sletdaler og mere til en Karl paa Haanden, som vil gaa og tjene for Lægdet. Hvilket udi Norge for Lægdernes Ringheds Skyld ikke findes practicabel.

Saalænge den store hollandske og engelske Fart haver været udi Gang, Skovene udi Overflödighed og nær ved Haanden, Hugsten fri og ulimiteret, og Bonden kunde sælge sin Last og derved baade for Kjörsel og i andre Maader fortjene noget, haver de fleste behjulpet sig og for deres Föde stræbet. Mens nuomstunder, der Skovene ere udhugne og Næringen Syndenfjelds formedelst Fartens og Trælasthandelens Ringheds Skyld

aftaget haver, Saltet er udi höj Pris og Fiskeriet Nordenfjelds haver slaget fejl, saa er for den fattige Almue nu lidet eller intet at fortjene.

Avlingen, som paa nogen Tid haver været heel slet (dette Aar paa en Deel Steder undtagen), er udi Norge mange Vanskeligheder undergiven, derforuden paa de fleste Steder saa ringe, at mange ved Juletider maa enten kjöbe Brödkorn, eller, naar de ikke haver Evne dertil, æde Barkebröd. Og enddog de Bönder, som bo ved Sökanten Syndenfjelds, kunde have den Bekvemmelighed at tilforhandle sig noget Mel og Korn af fremmede mod en eller anden Smaalast, saa er det dennem dog baade forbuden og derhos saa höj Told derpaa lagt, at de derfra afskrækkes.

Af hvis nu meldt er, som ikkun korteligen er forebragt, kunne og de, som udi denne haarde og skarpe Egn ere ubekjendte, noksommeligen skjönne om Norges Indbyggeres slette Vilkaar.

Om deres Troskab og Mandighed melder de gamle Historier vidtlöfteligen. Til en Pröve deraf kunde og nogle friske Exempler anföres, og deriblandt, at omendskjönt Naboerne udi den Fejde udi 1658 og 1659 med största Gevalt og Krigsmagt have sögt det dennem saa considerabel værende og belejligt liggende Rige sig at tildrage, og med sær List disse tro og lydhjertige Folk med mange Löfter af store Friheder formedelst udspredte Patenter og Skrifter at corrumpere, saa haver dog alt dette dennem mere til Modstand animeret, end til Vankelmodighed kunnet persvadere.

De haver og nu udi den sidste Fejde[1] af yderste Kræfter gjerne og villigen contribueret, samt ved alle Occasioner vovet og opsat deres Blod og Liv, baade efter den allerunderdanigste Devotion, som de bære til Hans Kongelige Majestet, saa og sær-

[1]) Den efter ham selv i Norge saakaldte Gyldenlövsfejde, der endte ved Freden til Lund 26 Septbr. 1679.

deles beteet en stor Iver til de frarevne Provincers Recuperation.

Om nu et Menneske kan være modig, saalænge han haver Ophold for sig og sine, saa miströstige skulde de derimod kunne blive, som burde forskaffe Andres Nödtörft og selv intet have.

Ifald de nordiske Kroner, som för er meldt, kunde komme til at bryde med hverandre, da vilde uden Tvivl Sveriges Henseende falde mest paa Norge, hvis Situation ligger som en Halvmaane ved Sverige, og derfor kan attaqveres henved 100 Mile fra Landsiden, havende baade deres eget folkerige Land og Magazinerne paa Ryggen, som Norge udi Mandskab og Magt mere end tredobbelt er overlegen.

Som det nu vel synes, at Norge formedelst egne Kræfter maa mainteneres, saa vil det og ankomme paa Indbyggernes Vilkaar; Affection og Villighed. Hvorfor uforgribeligen höjt fornöden eragtes, at man i Tide tænker paa, hvorledes samme Troskab og Villighed i saa Maade bestyrkes og vedligeholdes kunde; thi hvor gode og stærke Fæstningerne endog monne være, og ydermere forbedres kunne, saa kan dog ingen vigoureuse Resistence forvæntes, naar Besætningen og de, som dennem skulle secondere, ikke ere standfaste og af godt Mod, Villie og Inclination, mens derimod miströstige, og det kunde være dennem indifferent, hvorledes det tilgik.

Til saadanne Midler, hvorved deslige Inconveniencer nogenledes kunde forekommes, foreslaaes uforgribeligen og under Correction efterskrevne Poster til Landets Soulagement og Lettelse, nemligen:

1. At istedenfor de fire Sletdaler Qvartalexercits-Penge ikkun maatte gives to Sletdaler og saaledes tvende Sletdaler menageres.[1]

---

[1]) I Randen tilföiet: „Allernaadigst bevilget dog först at foretages i Commissionen."

2. Hvilket kunde reguleres udi den allerede anbefalede Udskrivningsordonnants, og skulde saa være fornöden, at samme Ordonnants af de dertil forordnede Commissarier strax opsættes og til Hans Kongl. Majsts. allernaadigste Approbation nedskikkes maatte.[1]

3. De fire Sletdaler, som til de geworbne Regimenter aarligen gives, paa Halvparten at forlettes.[2]

4. Allernaadigst at efterlade udi nogle Aar paa hver Skippund Tunge de andre Species, som Huder Smör Spand etc. a l'advenant at beregnes, . . (sic) Rigsdaler, paa det den fattige Almue ei aleneste kunde skjönne paa den Forlindring udi Fredstider mod Tyngselen udi Fejdetider, mens endog efterhaanden komme sig noget igjen.[3]

5. At Matriculen maatte sættes enten for Tunge, Huder eller Hartkorn, og Skatterne derefter under en vis Sum Penge beregnes, eftersom Bonden bliver forvildet med de mange Species og Perceler, han nu maa skatte og skylde efter, Fogden og hans Tjenere til egen Nytte og Skinderi, mens Bonden til mærkelig Skade.[4]

6. Den militariske Execution, som hidindtil med stor Misbrug, Bonden til ubodelig Skade, er övet og practiseret, aldeles at maatte ophæves og afskaffes; thi det er ikke at paatvivle, at naar Almuen paa forskrevne Maade nyder Forlindring og Afslag, de jo derved kunde blive af bedre Kræfter og Vilkaar at betale Skatterne til rette Tider, særdeles, om Skatteterminerne bleve noget mere regulerede og forlængede efter ethvert Steds Tilstand og Bekvemmelighed. Desligeste

---

1) I Randen: „Iligemaade."

2) I Randen: „Hans höje Excel. herom med Cammeret at conferere og derom ligesaa Underretning og Beregning at indgives, hvilket kan ske i Commissionen."

3) I R. „Ligesaa."

4) I R. „Ligesaa."

at Amtmændene og Fogderne have tilbörlig Indseende med Bonden, at hannem over sin Tid ikke gives Dilation til ens og andens Nytte.[1]

7. Dersom nu Contributionerne paa saadan Maade til rette Tide og Terminer ikke skulde indkomme, da kunde Restancen ved Nam, Vurdering og Auction udsöges; thi i Steden at Bonden da ikke betaler videre end de resterende Contributioner, bliver han ved saadan Adfærd dog idetmindste fri for Executionen, som tit og ofte consumerer 2. 3. og 4 dobbelt mere end Restancen i sig selv bedrager, som derforuden dog skal betales. Ved saadan Executions Afskaffelse forstaaes Almuen eller Bönderne aleneste, og ikke Proprietarierne, Borgerne eller andre, som tage Bönderne fri for Skatterne, for hvilke saavelsom for andre Executionen vel vedblive, dog paa visse Maader modereres kunde.[2]

8. Og saasom over den saakaldede Forhöjelse-Skat mange Klagemaal og Besværinger indkommer, i det at en Part nu kræves udi en Summa for det, som udi saamange forlöbne Aar, hverken af Bonden selv, som nu boer paa Gaarden, ej heller af hans Formænd ja 1, 2 og flere for hannem ikke haver været krævet eller de derom haft nogen Kundskab, saa indstilles allerunderdanigst, om saadan Forhöjelse-Skat, som ikkun skal være af ringe Importants, enten allernaadigst maatte efterlades eller saalænge ukrævet henstaa, indtil Hans Kongl. Maj. ved Commissarier allernaad. kunde lade efterse, hvad Beskaffenhed det dermed haver indtil videre allernaadigste Resolution, eftersom det falder for de fleste umuligt og heel hart, saadanne Restancer nu paa engang at betale,

---

[1] I R. „Allernaadigst approberet, dog först at foretages i Commissionen."

[2] I R. „Allernaad. approberet saavidt Bönderne angaar, og for Executionen, de andre Personer vedkommende, at forfattes et Project til nærmere allernaadigst Approbation, hvilket bör at ske i Commissionen."

særdeles for dennem, som deslige Gaarder ikkun en kort Tid beboet og derfor af saadanne Restancer intet vidst haver.[1]

9. At alle Gaarder udi Norge maatte blive bestaaende for den Skyld, som de nu staar for, indtil Hans Kongl. Maj. allernaadigst maatte resolvere ved en General-Commission en rigtig og fuldkommen Matricul efter ethvert Steds Beskaffenhed og Tilstand at lade indrette, paa det det ikke skulde staa enten i Fogdens eller andres Magt Gaardenes Skyld under Prætext af Rydning, Forringelse eller i andre Maader enten at forringe eller at forhöje, mens enhver, som i saa Maade haver lidt Skade og hannem derfor noget er fralokket, sligt igjen at erlægges.[2]

10. At Korn-Tienderne udi Almindelighed maatte sættes for en aarlig fast Taxt og at Bonden istedenfor Tienden in natura den med Penge maatte betale, som paa endeel Steder Söndenfjelds allerede brugeligt er, eftersom Bonden derved beholder sit Korn, hvilket han de fleste Tider kan mindre undvære end som Penge. Bonden forlettes derved for den lange Kjörsel, og isærdeleshed for den Frygt og Skade, som Tiendekasteren hannem ved Ladens Kastelse kan foraarsage eller og derved at han lader Bonden sidde inde med Tienden indtil Förefald og Vejernes Besværlighed, da han umuligen kan komme til Byen, mens maa betale Tiendetageren derfor efter hans egen Villie ja dobbelt over Taxten.[3]

11. At Landet fremdeles for Skydsfærd udi Fredstider maa forskaanes.[4]

12. Og som Skotterne og endeel Engelske plejer gjerne at forbytte med Korn og Havremeel den gamle næst ved Sökanten overstaaende Last, som andre næppe begjære at kjöbe, saa

1) I R. „At examineres i Commissionen."

2) I R „Allernaadigst henvist til Commissionen."

3) I R. „At examineres i Commissionen."

4) I R. „Allernaadigst approberet."

skulde det soulagere Undersaatterne meget, særdeles Bergens By, hvis Conservation og Opkomst er Hans Kongel. Maj. af störste Importants, at den höje Told paa fremmed Rug og Havremeel allernaadigst maatte ophæves eller forlindres.[1]

13. At de udi Norge bygde Ege- og Furu-Skibe med nogen sær Frihed fremfor andre maatte allernaadigst beneficeres.[2]

14. Fogden og hans Tjenere kunde snart finde Aarsag enten ved Drukkenskab, Slagsmaal, Overhörighed og mange deslige smaa Forseelser flere Bonden Proces at paaföre, hvis Böder dog siden hemmeligen bliver afsonede, Hans Kongl. Maj. uden allerringeste Nytte, hvorfor man skulde formene, at det og Bonden meget skulde gavne, om hverken Fogden eller Proprietarius, som til Sigt og Sagefald kunde være berettiget, for slige Sager ikke maatte tiltale Bonden eller hannem i nogen Proces indföre, med mindre det af Amtmanden först var bleven godt funden og approberet.[3]

15. Og som de Norske foruden al anden Hans Kongel. Maj. allernaadigste Omhu for dennem derved mærkeligen kunde animeres, at, naar noget Amt, Kald eller andre Charger og Bestillinger, være sig udi det Civile eller Militaire ledig blev, de da, saafremt de ellers dertil befandtes dygtige og bekvemme fremfor andre allernaadigst maatte befordres, og saadan Hans Kongel. Majts allernaadigste Intention baade udi Cancelliet, saavel som udi Norge kundgjöres.[4]

Det skulde og vel ej være skadeligt paa ny alvorligen at anbefale, at hverken Foged, Skriver, Proprietarius eller nogen anden, ingen undertagen, skulde, enten med Gode eller ved Tvang, frivilligen eller med Trudsel afpresse eller afpractisere Bonden enten Penge eller Penges Værd uden det, hvortil han

---

[1]) I R. „At foretages i Commissionen."

[2]) I R. „Iligemaade."

[3]) I R. „Iligemaade."

[4]) I R. „Allernaadigst approberet."

lovligen er berettiget, under Exemplarstraf og Kongens höjeste Unaade.[1] Og dersom Amtmændene, Obersterne og andre Chefer ikke holdte derover, og Bonden ved sin Ret maintenerede, da de selv derfor at indstaae og Procureurens og Fiscalens Tiltale at være undergiven.

Om nu vel kunde indvendes, at ved dette Project baade af Armement og Krigsestaten, som den hidindtil haver været formeret, saavelsom og af Hans Majts. Contributioner, hvis Cassa mere behövedes at foröges end forringes, en Deel afgaar, saa ere dog mine uforgribelige Tanker, at naar den Norske Bonde, som nu er paa Knæ, kommer noget paafode igjen, og hans Vilkaar bliver bedre, der altid kan findes en specieux Prætext saameget igjen at paalægge.

Hvad Militairvæsenet anlanger, saa maa considereres, at naar Landet ikkun er ved Magt og villigt, kan det altid forstærkes.

Endeligen Bondens Velstand er Hovedsagen, Roden og Fundamentet til det ganske Riges Conservation, og kan ej maintenceres uden Hjerternes og Gemytternes Affection.

Skulde dette udi en eller anden Post finde nogen Approbation, vil formodes at dette Aars Skattebreve ej vorder opsendte, förend fuldkommen Resolution derpaa er tagen. Det indstilles imidlertid altsammen til bedre Skjön, og om min velmente Intention fattes convenable Expressioner, saa er jeg dog forsikret, at Villien optages i Naade, til hvilken jeg mig ydmygst stedse recommanderer, som

Eders Kongelig Maj. allerunderdanigste og troskyldigste Tjener

U. F. Glew.[2]

Kjöbenhavn d. 2 Januar 1693.

---

[1]) I R. „Allernaadigst approberet.“

[2]) D. e. Guldenlew.

2. Kommissariernes Betænkning af 20 April 1693.

Stormægtigste, Allernaadigste Arveherre og Konge.

Efter Eders Kongl. Majts. allernaadigste Befaling af den 24 Januar sidstforleden haver vi været udi Conference tilsammen og nöiagtig med hverandre overvejet de os tilskikkede Poster, ved hvilke Landet og Almuen udi Norge allerunderdanigst formenes at skulle kunne lettes, og er om enhver Postes Beskaffenhed især deleshed vores allerunderdanigst Betænkende saaledes, som fölger:

1. Foreslaaes allerunderdanigst om de fire Slettedaler Regimentsskat, som der efter Eder Kongl. Majs. allernaadigste Forordning af den 10 September Anno 1687 aarligen gives til de gevorbene Regimenters Underholdning af hver Soldaterlægd i Norge, maatte allernaadigst paa Halvparten forlettes; da ihvorvel vi nödig og ugjerne skulle ville give Anledning til Eders Kongl. Majs. Intraders Formindskelse udi disse Tider, som saa store og uforbigjængelige Udgifter udfordrer, saa befinde vi dog ikke desmindre Almuens Tilstand udi Norge af den Beskaffenhed nu omstunder, at de höinödvendig behöver nogen Soulagement og Lettelse, paa det Modet ej ganske skulle falde paa dennem, og de i Fremtiden kunde faa desmere Kræfter til at contribuere efter deres allerunderdanigste Skyldighed, og udrede hvis dennem til Eders Kongl. Majs. Tjeneste herefter kunde blive paalagt; Indstille derfor allerunderdanigst til Eders Kongl. Majt., om Eders Kongl. Majt. af sær kongelig Naade og i allernaadigst Henseende til den berömmelige og exemplariske Troskab, samt allerunderdanigste Lydighed og Velvillighed, som den Norske Nation altid har udviist til Eders Kongl. Majs. Tjeneste, ville allernaadigst ganske og aldeles forskaane dem herefter for ovenbemeldte allernaadigst paabudne Regimentskat, som vi befinde at bedrage sig aarligen Syndenfjelds 13164 Rigsdaler, Nordenfjelds 9064 Rigsdaler og af Nordlandene 4000 Rigsdaler, og udi alt

26228 Rigsdaler.[1] Vel melder det allerunderdanigst gjorte Forslag ikkun om Forlindring paa den halve Part, men vi skulle allerunderdanigst og uforgribelig holde for, at det ej aleneste skulle være tjenligere for Almuen, at de fik en god og tilstrækkelig Forlindring udi en Post end nogen liden Afslag udi mange, men endog at Almuen derved saameget des kjendeligere skulde skjönne paa den Naade, som Eders Kongl. Majt. dem ved en heel Skattes Ophævelse allernaadigst beviser; og omendskjönt Eders Kongl. Majt. herved lider nogen Afgang, saa ville vi dog allerunderdanigst formode, at denne Forlindring ej aleneste skal animere Almuen til at stræbe og sætte Værge af yderste Formue, men endog at det i Fremtiden, naar Landet kan komme sig noget, i andre Maader igjen kan indhentes; i Særdeleshed formener jeg Ulrich Friderich Guldenlew at skulle kunne udfinde nogle Forslag, hvorved denne Afgang, om ikke i Alt saa dog nogenledes igjen skulde kunne ersættes, hvorom jeg videre mine allerunderdanigste Tanker til Eders Kongl. Majt. skal indgive.

2. At der udi nogle Aar allernaadigst maatte efterlades noget vist aarlig paa hver Skippund Tunge saavelsom og à l'advenant paa de andre Species saasom Huder, Smör, Spand etc.; mens saasom dette ville foraarsage alt for stor Afgang og vi udi næst foregaaende Post allerunderdanigst har indstillet til Eders Kongl. Majt. om Regimentskatten maatte allernaadigst ganske og aldeles ophæves, saa skulle vi allerunderdanigst formene, at Almuen nok dermed kunde være fornöjet, og at det med denne Post herefter som tilforn kunde forblive.

3. At Matricul Skatten maatte sættes enten for Tunge, Huder eller Hartkorn og Skatterne derefter under en vis Summa Penge beregnes, paa det at Bonden ikke skal blive forvildet med de mange Species og Perceler, som han nu maa skatte og skylde efter, Fogden og hans Tjenere til egen Nytte og

[1]) Se Reskr. 9 Mai 1693.

Bonden til mærkelig Skade. Med denne Post synes det os allerunderdanigst, at det indtil videre kunde henstaa.

4 og 5. Angaaende at den militariske Execution, som hidindtil med stor Misbrug, Bonden til ubodelig Skade, skal være bleven övet og practiceret, aldeles maatte ophæves og saafremt Contributionerne ej til rette Tid og Terminer skulde indkomme, da Restantsen ved Nam, Vurdering og Auction at udsöges, hvorved Bonden, som da ikke betaler videre end de resterende Contributioner, bliver idetmindste fri for Executionen, som tit og ofte consumerer to, tre, ja fire dobbelt mere end Restantserne i sig selv bedrager, som dog derforuden skal betales, dog forstaaes denne begjærte Executions Afskaffelse ikkun for Almuen og Bönderne alene, og ikke for Proprietarier, Borgere og andre, som tager Bönderne fri for Skatterne, for hvilke Executionen vel kunde vedblive, dog paa visse Maader modereres. Da skulle vi nok allerunderdanigst holde det for tjenligt og meget gavnligt for Landet, at bemeldte militariske Execution (forsaavidt Bonden angaar) enten ganske og aldeles blev ophævet eller og i det ringeste paa saadan en Fod indrettet, at alle derved forefaldende Misligheder, det meste mulig var, kunde forekommes, til hvilken Ende jeg Jens Harboe og jeg Niels Bentzon allerunderdanigst har paataget os et Project til en Forordning derom at forfatte, og Eders Kongl. Majt. til videre allernaadigste Approbation forestille.

6 og 7. At den saakaldede Forhöjelse-Skat, som ikkun skal være af ringe Importance, enten maatte allernaadigst efterlades eller saalænge ukrævet henstaa, indtil Commissarier kunde til Eders Kongl. Majs. videre allernaadigste Resolution efterse, hvad Beskaffenhed det dermed haver, item at alle Gaarde i Norge maatte blive staaendes for den Skyld, som de nu staar for, indtil en rigtig og fuldkommen Matricul efter ethvert Steds Beskaffenhed og Tilstand ved en Generalcommission kunde vorde indrettet, da saasom disse tvende Poster allerede forhen ved Eders Kongl. Majs. allernaadigste Resolution af Dato 23 April

1687 paa Rentekammerets derom indgivne Memorial er kommen udi Rigtighed, saa skulle vi allerunderdanigst formene, at det derved fremdeles herefter sit Forblivende kunde have.

8. At Korn-Tienden i Almindelighed maatte sættes for en aarlig fast Taxt, og at Bonden istedenfor Tienden in natura den med Penge maatte betale, som paa en Del Steder Syndenfjelds allerede skal være brugeligt; hvorved Bonden ikke aleneste beholder sit Korn, som han paa de fleste Tider mindre kan undvære end Penge, men endog forlettes for den lange Kjörsel samt betages den Frygt og Skade som Tionde-Kasteren hannem ved Ladens Kastelse kan foraarsage med videre, da ihvorvel vi ej andet kan befinde end at jo dette Forslag skulle være meget gavnligt for Bonden, saa skulle vi dog allerunderdanigst holde for tjenligt, at det noget nærmere kunde udarbeides om Maaden hvorledes det bedst kunde iværksættes saaledes, at hverken Proprietarien eller Bonden derved nogen Præjudice blev tilföjet; indstiller derfor allerunderdanigst til Eders Kongl. Majt. om Eders Kongl. Majt. allernaadigst ville forordne nogle i den Materie kyndige Commissarier der oppe i Norge, som et Project derom til Eders Kongl. Majs. videre allernaadigst Approbation allerunderdanigst kunde forfatte.

9. Og saasom Skotterne og en Del Engelske plejer at forbytte med Korn og Havremel den ganske næst ved Sökanten overstaaende Last, som andre næppe skal begiære at kjöbe, saa formenes allerunderdanigst, at det meget skulle soulagere Undersaatterne, særdeles Bergens By (hvis Opkomst skal være Eders Kongl. Majt. af störste Importance), dersom den höje Told paa fremmed Rug og Havremel allernaadigst maatte ophæves eller forhindres; da saasom Eders Kongl. Majt. haver allerede forhen og siden den seneste Toldrulles Publication ved en allernaadigst Befaling til Rentekammeret af Dato den 30 Juni Anno 1691 [1] allernaadigst bevilget og tilladt, at hvis Rug, som Ind-

[1]) Trykt i Bergs Reskriptsaml., jfr. Reskr. 9 Mai 1693.

byggerne udi Bergen og Throndhjem med deres egne Skibe, hvormed de Fiskevare i Östersöen til at forhandle henförer, til Retour fra de Östersöske Stæder tilbageskibe, maa imod en Rigsort af hver Tönde i Told strax at betale indföres, saavelsom og at hvis Rug, som fremmede til fornævnte Bergen og Throndhjem bringer, maa herefter og indtil Eders Kongl. Majt. anderledes derom tilsigendes vorder imod to Mark og fire Skillings Tolds Erlæggelse af Tönden der sammesteds indföres, hvorimod Indvaanerne udi forskrevne tvende Stæder skulle tilforpligtet være al den Rug, som herfra Danmark did kommer, at imodtage, dog at Tönden af den danske Rug altid skulle sælges en Rigsort mindre end efter den Pris, som Tönden af den fremmed Rug sig efter Markeds Gang der paa Stæderne kan bedrage; Saa indstilles det allerunderdanigst til Eders Kongl. Majt. om det ved ovenskrevne Tolds Forlindring paa fremmed Rugs Indförsel fremdeles herefter allernaadigst maatte forblive, saasom det ej endnu hidindtil af Eders Kongl. Majt. haver været igjenkaldet og Toldforpagterne Nordenfjelds dermed ogsaa gjerne ere fornöjede. Angaaende den allerunderdanigst begjerte Tolds Forlindring paa Havremel, da indstilles det allerunderdanigst til Eders Kongl. Majt. om der paa den Skotske Havremel, som i Norge indföres, maatte paa nogen Tid og indtil Eders Kongl. Majt. anderledes derom tilsigendes vorder, nydes nogen allernaadigst Moderation i Tolden paa de fire Mark, som en Tönde Havremel udi seneste Toldrulle staar opfört for, saa at der isteden derfor ikkun en Rigsort af Tönden i Told maatte betales.

10. At de udi Norge bygte Ege og Furu Skibe med nogen sær Frihed frem for andre allernaadigst maatte beneficeres, da saasom vi allerunderdanigst skulle eragte fornöden at bemeldte Skibe allernaadigst nogen Frihed maatte forundes, saa synes os allerunderdanigst at sligt ved den Forordning om Defensions Skibene[1] bedst kunde vorde erindret og indfört.

---

[1]) Se Anordn. 15 Septbr. 1670, Priv. 24 Mai 1671 og Fordn. 10 Jan. 1672.

11. Saasom Fogden og hans Tjenere snart skulde kunne finde Aarsag enten ved Drukkenskab Slagsmaal Overhörighed eller andre smaa Forseelser at paaföre Bonden Processer, hvis Böder dog siden hemmelig skal blive afsonede uden Eders Kongl. Majs. Nytte, saa formenes, at det Bonden meget skulle gavne, dersom hverken Fogden eller Proprietarien, som til Sigt og Sagefald kunde være berettiget, maatte tiltale Bonden for deslige Sager eller hannem i nogen Proces indföre, förend det först af Amtmanden var bleven approberet og for godt befunden. Dette skulle vi nok befinde at være gavnligt for Bonden, og indstille derfor allerunderdanigst til Eders Kongl. Majt. om det paa de Steder, hvor Eders Kongl. Majt. selv haver Sigt og Sagefald, allernaadigst maatte iværksættes, og intet derudinden uden Amtmandens Videnskab og Approbation foretages eller afhandles, men saavidt Proprietarier til Sigt og Sagefald efter Loven kunde være berettiget, derudinden skulle vi allerunderdanigst formene at de kunde beholde deres Frihed herefter som tilforn til selv at aftinge Sagerne.

Vi indstille allerunderdanigst alting til Eders Kongl. Majs. egen allernaadigste Villie og Velbehag, og forbliver i allerdybeste Underdanighed

Raadstuen for Kjöbenhavns Slot
den 20 April 1693

Eders Kongelig Maits.
allerunderdanigste tropligtskyldigste Tjenere.

U. F. Gilew. C. G. Reventlow. C. S. V. Plessen. P. Brandt. M. Moth.
S. V. Jessen. J. Harboe. N. Bentzon. J. Rosenkrantz.

(Ifölge Paategning paa Dokumentet blev denne Indstilling allernaadigst approberet af Kongen i Geheimekonseil den 8 Mai 1693).

XXI.

Officielle Indberetninger
om
Vejvæsenets Tilstand i Norge
1739—1740.

(Afskrevne efter Orig. i Rigsarkivet af *N. Nicolaysen*).

De nedenfor meddelte Indberetninger ere de eneste officielle Dokumenter, jeg har kunnet finde i Rigsarkivet, som give en Oversigt over Vejenes og Vejvæsenets faktiske Tilstand i Norge för Begyndelsen af indeværende Aarhundrede. Paa Omslaget, hvori de findes, er bemærket med en Kancellihaand, at naar de alle vare indkomne, skulde de efterat være extraherede foredrages for Kongen. Udkast til saadant Extrakt vedligger ogsaa, men omfatter kun de her meddelte Indberetninger, og ihvorvel det er höjst rimeligt, at der som Fölge af den nedenfor paaberaabte Kgl. Befaling af 20 Novbr. 1739 senere hen ogsaa ere indsendte lignende fra Stiftamtmændene over Throndhjems og Akershus Stifter, have saadanne dog ej været at finde.

---

1. Christianssands Stift.

Höjædle og velbaarne Hr. Stiftsbefalingsmand og Amtmand Carl Juell. Höjgunstige Herre!

Ligesom jeg tilforn i allerunderdanigste Fölge af Hans Kongl. Maj[ts.] allernaadigste Befaling af 20 November sidstleden til Hr. Stifsbefalingsmand de Neve og mig har som anbetroede General-Vejmester Syndenfjelds allerunderdanigst insinueret mine ringe Tanker om, hvorledes Vejene i Akershus Stift kunde komme i bedste Stand, og derhos de obstacula, som möder, saa

skulde jeg efter lige Kongl. allernaadigste Befaling for Eders Velbaarenheds anbetroede Christianssands Stift falde paa samme allerunderdanigste Tanker, at Landets Situation der Vester af höje Fjeld og Klipper meget mere end her Öster forbyder at indrette nogen Charet- eller Kjörevej uden paa visse Steder som i Lyngdal, hvor nogle Sletter hist og her falder, men igjennem Bamble, Nedenes og Mandal holder jeg det umulig uden altfor stærk at genere Kongens Casse; synes ellers det er meget godt at Posten og andre Reisende til Hest kan uskad fremkomme der, hvortil end behöves et stort Arbeide og aarlig Reparation, heldst naar Fjeldene nedfalder med Is og Sne i Alfarvejen, Telegröp og Vandflom udkaster baade Broer Fortömring og al den Jord og Sand, som om Sommeren föres i Vejene at opfylde og jævne med, og hvem som Höst og Vaar passerer de vestre Veje, vil bedst vidne derom, at intet bestandig Arbeide kan skee uden idelig at lappe derpaa, som sandelig udkræver Opsyn med mange Broer og Fortömringer udi Klipperne, hvor Landevejen gaar; saa foruden at jeg selv nogle Gange tilforn og ligeledes dette indeværende Aar har været udi Christianssands Stift, og ydermere alle Aar siden 1729 ved mine Fuldmægtiger ladet paadrive og ordinere Vejenes Forbedrelse der samt ved skriftlige Reqvisitioner til de Kongl. Fogder i Stiftet begjært alle fornödne Tömmermaterialier af vedkommende Almue fremdreven, ja uden at rose deraf baade af forrige Herrer Stiftsbefalingsmænd og andre given Berömmelse, at jeg mere end Formænd har vigileret for Vejene, og altsaa skulde intet være mig kjærere end at kunne efter allerunderdanigste Pligt til Kongens og Landets Fornöjelse gjöre det bedre.

Jeg har og i Stavanger Amt, som længst fraliggende, brugt Fogderne til Fuldmægtiger, som respondere mig for Vejene der, altskjönt jeg vidner for Gud, at de mig allernaadigst tillagte Vejmesterpenge 4 ß danske af hver Bonde ikke har været tilstrækkelig for mig mine og holdende Folkes vidtlöftige Reiser, ej heller bliver saalænge min Formand Commissair Boysen lever

og trækker af med 400 Rdlr. aarlig af Lönnen, som er visse for ham, men Resten mere usikker paa min Part, at om jeg ikke ved 20 Aars menagerlig Levnet og Giftermaal havde erhvervet noget, da vilde min Tilstand ikke være bedre end Formændenes i dette Embede. Naar det da allernaadigst behager Hans Kongl. Majt at den Anordning, som er gjort for 80 Aar siden efter dén Bestalling og Instrùx, General-Vejmesteren Syndenfjelds er meddelt, hvoraf velbaarne Hr. Stiftsbefalingsmand herved ydmygst insinuerés Copi, maa forblive, haaber jeg allerunderdanigst, at en General-Vejmester med Fuldmægtiger meget vel kan overkomme at gjöre Dispositionen og passee Vejene Syndenfjelds, allerhelst det meste er nu afgjort vèd Milenes Afdeling og Rodestykkernes Indrettelse, som har deres visse Gaarder, Mandskab og Rodemestere, der i saamange Aar er lært og sagt hvad de ved Vejene har at gjöre. Men at ikke alting saa ordentlig skeer, som burde, og at endeel Reisende kan finde Aarsag at klage over Vejene, fornemmelig de Officierer, som passere til Munstring og Sessionerne, kommer deraf, at det har aldrig været Paxis èn general at opbyde Almuerne til Vejrödning, förend Ploven er lagt, og om det skede, vilde gravere Undersaatterne og Landet i Almindelighed. Men derpaa reflecteres intet af de, som forinden reisér, og naar de da ikke finder Vejene saa commode, som behages, faar General-Vejmesteren Skam. Manges Reiser falder og i Bygderne höjt op til Fjelds, hvor ingen synderlig Vej er eller kan indrettes. Ikke heller er General-Vejmesteren fra Embedets förste Indretning underlagt andre Veje at holde over end de reale Kongs- og Fæstningsveje samt Postvejene i Landet, men Bygdevejene besörger Almuen selv under Fogdernes Opsyn efter gammel Sedvane.

Endelig er og Bonden meget efterladen med Vejene her i Norge, at förend de uden Tvang og Ordres rydder en Steen bort af Vejen eller opfylder et Morads, ligger de heller den under Örene og ruinerer Hest og Vogn, ja om de skulde som i Sverig bebyrdes at kjöre Sand til Vejenes Opfyldning ½ eller

½ Mil, da er de færdig strax at levere deres Plovjern og qvittere Gaarden, og slige Inventioner har lykkes dem til Dato, at de har gjort hvad de selv vil. Lensmænd og Rodemesterne, som ere de vittigste og bedste af den Stand, der burde paase om nogen Vej i Prestegjeldet af Vandflom udbröd eller tog Skade, gjör det ikke, förend General-Opbud skeer. Nu hænder det tidt, at saadan Vandflom indfalder paa de Tider, som er imellem Ploven og Slaatten, at intet Vejarbeide kan skee til nogen Nytte, at jeg ikke vil melde om Generalmunstring Session og Lagthing og de ordinaire Thinge, som indfalder paa disse Tider om Aaret, der hindrer Almuen og betager mig at faa dem paa Vejarbeide, da Sommeren her er saa meget kort, saa skulde det være mit allerunderdanigste Forslag om Hans Kongl. Majt. det allernaadigst behager at approbere[1] . . . . . .

Hvornæst jeg med al vedbörlig Respect forbliver

Höjædle og velbaarne Hr. Stiftsbefalingsmand og Amtmands höjgunstige Herres allerydmygste Tjener

Moss 22 Decbr. 1739. Thaulow.

Stormægtigste allernaadigste Arvekonge og Herre!

Efterat jeg havde erholdt deres Majestets allernaadigste Befaling af 20 Novembris a. p. til mig og General-Vejmesteren, Cancelliraad Thaulow, at vi skulde indgive vores allerunderdanigste Forslag, paa hvad Maade vi formente, at Landevejene i dette Stift stedse kunde holdes i god Stand, er General- Vejmesteren höjstbemte Deres Majestets allernaadigste Ordre til sit allerunderdanigste Forslags Indrettelse bleven communiceret, hvorefter han mig sine Tanker derom saaledes haver tilstillet, som hosfölgende udviser, hvilket i Henseende til, at vi udi denne

[1]) Her fölger i 4 Poster et Forslag til Vejenes Forbedring, som det ansees unfornödent at aftrykke. Dets væsentligste Indhold sees desuden af Stiftamtmand Juells Imödegaaen deraf i hans paafölgende Erklæring.

Post ere blevne af differente Sentimens og altsaa ej vores allerunderdanigste Forslag conjunctim har kunnet affærdige, herhos allerunderdanigst fremlægges.

Forinden jeg skrider til ovenmeldte mig allernaadigst anbefalede Forslag har jeg eragtet fornöden allerunderdanigst at demonstrere, hvilke Veje og af hvad Distance dette hele Stift igjennem General-Vejmesteren holder sig efter sin Instrux vedkommende at se reparerede og istandsatte.

Udi Ryfylke Fogderi under Stavanger Amt, som ligger nordenfor Stavanger By mod Bergens Amt og paa den Side er Begyndelsen af Christianssands Stift, findes ingen almindelige eller saa kaldede Konge- Post- eller Fæstnings-Veje, som alene ere de, med hvilke General-Vejmesteren formener sig at bör have Indseende, men al Transport og Reiser igjennem bemeldte Ryfylke Fogderi falder formedelst dets Situation til Söes og over Fjorder. Den övrige almindelige eller Postvejs Længde og Beskaffenhed igjennem dette Stift er saaledes, som fölger:

Fra Stavanger By igjennem det andet Fogderi af samme Amt neml. Jæderen og Dalerne til Aaen Sire, hvor Lister og Mandals Amt begyndes, er 10¾ Mil. Paa samme Vej kan 6 Mile sc. fra Stavanger By til Sirevaag bekvemmelig kjöres med Kariol, og som disse 6 Mile ere en Sandvej ved Strandsiden, holdes den altid af sig selv i Stand uden at behöve nogen Tilsyn eller Reparation. Resten af bemeldte 10¾ Mile kan nogenlunde rides, men til Kjörsel er aldeles ubekvem, undtagen naar særdeles haard Vinter indfalder, da endeel deraf kan kjöres i Slæde.

Igjennem Lister og Mandals Amt hid til Christianssand er Postvejens Distance omtrent 14 Mile, hvilke dog ikke uden paa mange Steder med Besværlighed og under Fare kan rides, deels formedelst Situationen af Bjerge og Klipper og deels fordi Vejene ej heller paa de Steder, hvor det er gjörligt, skal være vedbörligen istandholdne til at kunne ridende fremkomme, thi til Kjörsel med Kariol kan ikke uden et og andet lidet Stykke her

og der indrettes, som altsaa ikkun vilde være til Nytte for nogle der i Egnen Boende og ej til almindelig Bekvemmelighed for enten Posten eller andre derigjennem Amtet reisende.

Videre gaar den almindelige og Postens Vej igjennem det 3die og sidste nemlig Nedenes Amt i dette Stift, og, indtil Stiftet endes i Gjerrestad Sogn mod Bratsberg Amt, kan regnes for ongefær 14 Mile neml. fra Christianssand til Arendal 8½ Mile, fra Arendal til Öster Riisör 4 Mile og derifra til Gjerrestad omtrent 2 Mile. Den Vej fra Christianssand til Arendal kan overalt rides og nogle faa Steder med Kariol kjöres. Ellers kan samme til Kjörsel med Kariol og den övrige til bekvem Ridevej sættes i bedre Stand end for nærværende Tid befindes.

Disse ere da de Veje her i Stiftet, som General-Vejmesteren finder sig pligtig at se vedligeholdne nemlig in alles 39½ Mile, og hvoraf, som för meldt, kun de 6 Mile fra Stavanger ere kjörendes. Thi de andre Bygde- eller Kirke-Veje saavel i Robygdelaget og Ryfylke, hvor ingen Post eller almindelig Passage falder, som udi de andre Fogderier antager han sig aldeles ikke til Vedligeholdelse eller Eftersyn. Naar nu herhos allernaadigst considereres, at bemeldte 6 Mile ved Stavanger langs Strandbreden ere situerede, hvorudover til deres Vedligeholdelse liden eller slet ingen Opsyn behöves, og den övrige Vej, undtagen de forhen allerunderdanigst mentionerte faa Stykker, med Möje og Farlighed ikkun kan rides, saa vil det formodentlig allernaadigst erfares, at den Forretning, som General-Vejmesteren eller hans Udskikkede haver ved ovenanförte almindelige Postveje igjennem dette Stift, ej nær kan compareres med den Belönning, som Stiftets Almue en general til hannem aarligen udreder. Desuden skulde jeg være af den allerunderdanigste Formening, at, om General-Vejmesteren og hans udsendte Fuldmægtige end gjorde sig yderste Flid med at besörge forbemeldte Vejes Reparation og Istandholdelse, samme dog langtfra ikke kunde medbringe den Effect, som om det allernaadigst behagede Deres Majestet at lade saadant ske ved enhver Foged i

sit Fogderi under Inspection af sin foresatte Amtmand; thi da Fogderne ere ideligen tilstede og omreise i Fogderierne, kan de bedst paaagte og ordonnere, at saasnart nogen Bröst enten paa Veje eller Broer indfalder (hvilket General-Vejmesteren i sit herhos fölgende selv tilstaaer som oftest at skee), samme da strax vorder repareret og ellers Tid efter anden ligesom Bondens Leilighed for sin Nærings uforbigjængelige Arbeide kan være, drage Omsorg for, at da et og da et andet Vejstykke bliver forbedret, istedenfor at saadant ej med General-Vejmesterens eller hans Fuldmægtiges Direction og Opsyn kan ske oftere, end naar de i Stiftet omreiser, og alene paa de Steder af den almindelige Vej, hvor de sig indfinder, da til saadan deres Ankomst den paa Veje og Broer indfaldne Bröstfældighed imidlertid maa urepareret henstaa, hvorover de Reisende lider stor Besværlighed og ofte geraader i Fare. At derimod Vejenes Reparation til al mulig Fuldkommenhed og meget bedre end ved General-Vejmesteren eller hans Uskikkede kan ske af Fogderne haves og et Exempel paa fra Jæderen og Dalernes District, hvor Fogden Zachariæsön har ladet sig af General-Vejmesteren formaa til at have Indseende med Vejene og efter Amtmandens Indberetning til mig haver bragt dennem i al mulig Stand efter Stedets Situation og Beskaffenhed.

Ydermere, som General-Vejmesteren ej finder sig pligtig at have med andre end Konge- eller Post- og Fæstnings-Vejene at bestille og Nödvendigheden dog noksom udfordrer, at de til Kirkerne og Thingstederne faldende Veje vorder ligeledes holdne i god Stand, saa kunde Fogderne tillige injungeres med disse Vejes aarlige Reparation og Forbedring at have al fornöden Opagt og Indseende, for hvilken deres Möje jeg allerunderdanigst uforgribeligen skulde eragte billigt, at enhver af dem maatte udaf sit Fogderies Almue nyde en Trediepart imod hvad de nu aarligen til General-Vejmesteren betaler, hvilket synes at være det mindste Fogderne i saa Maade kunde tillægges i

Henseende til deres mange andre og besværlige Embeds-Forretninger.

Paa denne Maade som af mig allerunderdanigst proponeres neml. ved Fogderne under Amtmændenes Inspection imod at General-Vejmester Tjenesten og dens Belönning for dette Stift cesserte, kunde ej alene de almindelige men endog Kirke- Thing- og Bygdevejene blive bragt i al mulig Stand og ideligen vedligeholdes samt Almuen i dette fattige Stift kjendeligen vorde soulagerede saavel ved den da for dennem afgaaende Udgift paa General-Vejmesterens Belönning, som og udi den Friskyds, han eller hans Fuldmægtig ved deres Omreise i Stiftet hidindtil nydt haver.

Angaaende ellers General-Vejmesterens Formening udi den 1ste Post af hosfölgende hans Proposition, nemlig at de Veje, han finder sig vedkommende, kunde idelig istandholdes derved, at Lensmændene skulde være pligtige at tilholde Rodemesterne at möde paa hvert deres tildelte Vej-Stykke, naar samme var bleven bröstfældig, og derom tage Information hver Söndag efter Prædiken af Almuen paa Hestegaarden, at Reparationen derefter strax kunde ske, da vilde saadant, om det end blev iverksat langtfra ikke vorde saa tilforladeligt og fuldkommen, som naar Fogderne istedenfor General-Vejmesteren efter dette mit allerunderdanigste Forslag havde med Vejene at bestille.

I det övrige anlangende at General-Vejmesteren i sit herved fölgende andrager, det Almuen til datum skal have været deels uvillige og deels efterladne i at fuldbyrde deres Pligt ved Vejarbeidet, hvorover han proponerer, at for saadanne en og anden Mulct maatte dicteres og fastsættes, da er mig fra vedkommende Betjentere indberettet, at der ej nogensinde af General-Vejmesteren eller hans Fuldmægtige er bleven fört og befunden noget beföjet Klagemaal over Almuens enten Uvillighed eller Forsömmelse i at gjöre Vejarbeidet efter Opbydelse og Anviisning, ligesom mig ej heller siden min Ankomst til Stiftet ringeste Klage heradover fra General-Vejmesteren eller nogen

paa hans Vegne er indlöben, men derimod andrages, at naar General-Vejmesteren eller hans Udskikkede kommer (som sjelden skeer) i Stiftet, arresterer de sig ej saalænge ved Vejarbeidet, at deres Nærværelse i saa Maade nogen synderlig Nytte kan medbringe.

Hvilket alt allerunderdanigst submitteres Deres Majestets egen allernaadigste Godfindende.

Jeg forbliver i dybeste Soumission

Deres Kongl. Majts

allerunderdanigste tropligtskyldigste Tjener

Christianssand
d. 4 Marts 1740.

Juell.

---

2. Throndhjems Stift.

For dette Stifts Vedkommende forefindes kun en Indberetning fra General-Vejmesteren afgiven direkte til Kongen, da han ikke troede at burde afvænte Kommunikation ang. den kongelige Befaling fra Stiftamtmand Nissen, som hidtil havde undladt at give den og hvorover han vidtlöftigen beklager sig. Indberetningen indeholder forövrigt et Forslag til Vejenes Forbedring paa 28 Poster, hvoraf det dog er tilstrækkeligt at aftrykke fölgende:

12. Den rette Kongevej, som (förer) fra Throndhjem til Dovrefjeldet saa og igjennem Rennebo Meldal Orkedal Skogn og Buviken, item fra Orkedalsören til Surendalsören samt over Thingvold- Titter- Vatne- Söfde- og Manseiderne, skulle hvor det muligens ske kan være rumt 8 Alen bred. Men de andre, som er norden for Throndhjem igjennem Strinden Stjördalen Værdalen og Inderöen Klæbo og Selbo, saa og östen for Bergen fra Bolstadören til Maristuen paa Filefjeld, ikkun være 3 à 4 Alen bred.

Allernaadigste Konge og Herre! paa en saadan Maade, som allerunderdanigst uforgribelig er her foreslaget, formaar ikke alene jeg, men hvem som allernaadigst til Generalvejmester skulle vorde beskikket Nordenfjelds, og kan jeg allerunderdanigst forpligte mig ikke aleneste allerunderdanigst pligtskyldigst

samt troligst vedbörligst og forsvarligst men endog med störste Lyst og Honeur at forestaa mit allernaadigst anfortroede Generalvejmester-Embede og ganske vel overkomme mit hele District som vedbör, men ved de Uvilliges og Straffærdiges for stærke Medhold, naar Bonden har Lensmanden til Ven, den Fogden og denne Amtmanden til Patron og General-Vejmesteren intet andet end Efterstræb og Forfölgning, saa og formedelst saadant ved den manqverende tilbörlige Assistence, og Straf over de Skyldige, formaar jeg intet at gjöre eller med Fornöielse at administrere mit Embede, saasom naar det ringeste ved Regn eller Vandflom indfalder, som ideligen af Vedkommende Tildeelte burde eftersees og rettes, saasom jeg ikke kan være selv overalt langt mindre naar mig intet anmeldes, da tales strax om Vejene en general og raabes det Korsfæste over General-Vejmesteren saavel i de store Gjestebuder Assembleer og Klubber som i Ölkipperne, og tykkes sig den den bedste Orator at være, som bedst kan paafinde de eloquenteste Ord at gjennemhegle General-Vejmesteren og fælde Dom over ham for at faa den Bestilling ophævet og deelt imellem Fogderne, hvoraf en Deel gjerne vil have Lönnen; hvorledes det gik med Vejene, naar en Hofmand og vel en Dreng iblandt kom paa Vejene og lod mod en liden Discretion Bönderne raade, som de selv ville, saasom Fogderne formedelst andre Kongl. Forretninger og Regnskaber og deels for Mageligbed ikke haver Stunder at ligge, som jeg bevisligen haver gjort, selv som Slaver og Træller paa Vejene.

Hvilket nu altsammen henstilles i allerdybeste Devotion og Underdanighed til Eders Kongl. Majests allernaadigste Villie og Befaling enten dette mit allerunderdanigst uforgribelige Forslag at forandre eller approbere, saa og enten Bestillingen viderè allernaadigst at aggreere eller ophæve, da om det sidste mod allernaadigst Forhaabning skulle skee, forventer og forsikrer jeg mig alletider om Eders Kongl. Majts. allerhöjeste Naade med et

andet Stykke Bröd for min allerunderdanigst altid beviislig gjörende tro Tjeneste at blive igjen gratificeret.

Jeg lever og döer i allerunderdanigste Devotion

Eders Kongl. Majts.

Allerunderdanigst tro Tjener og Undersaat

Charles Æmilius von Lützow.

Throndhjem
d. 12 Marts 1740.

---

3. Bergens Stift.

Allerunderdanigst Forslag.

Over Deres Kongl. Majts. til General-Vejmesteren Major Lützow og mig af 20 Nov. a. p. ergangen allernaadigste Befaling at indgive vores allerunderdanigst Forslag paa hvad Maade vi formener at Vejene her udi Bergens Stift stedse kunde holdes i god Stand, haver jeg indhentet alle vedkommende Betjenters i Stiftet deres Betænkning saavelsom selv nöjere overvejet, hvorledes saadan Deres Kongl. Majts. allernaadigste Intention bedst og til mest Nytte kan iverkstilles, hvorpaa da mine allerunderdanigste Tanker bliver fölgende.

Bergens Stift er saaledes situeret, som Deres Majt. selv tildeels allernaadigst kan have erfaret,[1] da man neppe nogensteds kan reise i Vogn en halv Fjerding Vej, og haver altsaa ingen saakaldede Kongs eller almindelige Farveje, ja udi den store Passage fra Bergen til Throndhjem, som sker tilvands, ikke uden et Eid Mandseid kaldet liggende imellem Nordfjord og Sundmöre, hvorved man kan menagere lidt af Vejens Længde og evitere af Stadshavet det farligste Stykke, og ligeledes falder Reiserne inden i Stiftet til General-Munstringerne, Completteringer og Sessioner, Bygdethingene, Visitationer udi den allerstörste Deel tilvands. Dog alligevel, da man her og der efter

[1]) Nemlig under hans Ophold i Norge 1733 (Se Kjerulfs Reisejurnal, Kjöbenhavn 1745).

Stedernes Beskaffenhed, hvorhen man intenderer, uomgjengelig maa fare over Fjeld Eid og Broer, og det undertiden paa saadanne Steder, hvor neppelig en Gaaende og aldrig nogen Ridende kan fremkomme, saa har Indbyggerne og Tid efter anden søgt at gjöre deslige Veje eller rettere de deels for Posten deels for andre inden Stiftet Reisende uomgjengelige Stier nogenlunde passable, men fornemmelig forsynet Elvene, hvor det har været practicabelt, med fornødne Broer. Disse Veje og Broer ere da lagte under General-Vejmesterens Opsigt, imod at han af hver Jordbrugende nyder aarlig 4 ß dansk samt paa saadan sin Reise er bevilget fri Skyds til Lands og Vands foruden at Almuen hver til sit paadeelte Stykke Vej eller Broer forskaffer behövende Materialier og samme bekoster forfærdiget, hvortil vedkommende Fogder og Lensmænd paa Anmodning General-Vejmesteren skal og bör assistere. Nu er det vel saa, at bemeldte Stier og Broer, uden hvilke dette Stift saavel fra indbyrdes som udenstifts Communication til Lands ganske maatte være udelukt, og ingen Post kunde haves, uforbigjængelig maa vedligeholdes, men da endeel af Betjenterne udi deres til mig indkomne Erklæringer blandt andet melde, at de paa 7, 8 à 9 Aar ikke have seet nogen General-Vejmester eller Fuldmægtig i Districtet, Andre berette, at Lensmændene eller Gastgiverne paa et Par Steder har paataget sig med Vejerne og Broerne ideligen at have nogen Opsigt, og de samtlige melde, at Fogderne uagtet den anseelige Summa, General-Vejmesteren drager af Stiftet, dog selv maa föje Anstalterne til Vejenes og Broernes Reparationer og Vedligeholdelse, da man lettelig kan slutte, hvorledes Vejene maa være, naar Vejmesteren trækker Lönnen og Fogderne skal forrette Tjenesten, saa ser jeg ikke rettere end at jo General-Vejmesterens Tjeneste kunde magelig undværes. Deres Majestets Bönder anvende deres Penge til Skatterne, Stiftet spare aarlig en Capital af 534 Dlr., og Vejene med Broerne ved Fogdernes Foranstaltninger, naar det dem enten pro officio, eller imod ½ Part af General-Vejmester-Tolden

blev allernaadigst anbefalt og paalagt, holdes i ulige bedre Stand, i hvilket Fald de maatte være forpligtede endog at besörge de almindelige Thing- og Kirkeveje forbedrede og vedligeholdte.[1] Da det efter mine allerunderdanigste uforgribelige Tanker i det övrige (naar den Forandring enten ved General-Vejmesterens Forflyttelse til et andet Embede eller og Dödsfald forud er fastsat) lige efter General-Vejmester Major Lütsows af 16 Jan. h. a. allerunderdanigste hoslagte Project[2], udi 5 Poster bestaaende, kunde med Vejenes og Broernes Istandsættelse forholdes, alene at Fogderne ved hver Post træder udi General-Vejmesterens Sted, före hans Direction, og gjöre hans Tjeneste, dog at Halvdelen af de for Overhörighed i 2den, 3, 4 og 5te Poster om Böder Fogderne, som dennem paaagte og actionere, foruden Omkostningerne, og den anden Halvdeel Stedets fattige danske Skole allernaadigst maatté tillægges, hvilke Böder dog ingenlunde kan fastsættes, men efter Loven og befindende Omstændigheder af Dommeren udfindes. Jeg henlever i allerdybeste Devotion

Deres Kongl. Majts. min allernaadigste Arvekonge og Herres

allerunderdanigste tropligtskyldigste Tjener

C. Bager.

Bergen d. 2 Aug. 1740.

---

1) Ved kgl. Resol. 12 Juni 1753 blev Vejmestertolden Nordenfjelds henlagt til Fogderne og Lensmændene, jfr. dog Reskr. 18 Mai 1767 og 22 Januar 1768.

2) Dokumentet, der er stilet til Kongen og udstedt i Throndhjem, indeholder forövrigt ingen faktisk Oplysning men kun en almindelig Benægtelse af Vejenes slette Tilstand i Bergens Stift og Forsikring om, at han som General-Vejmester i alle Henseender havde opfyldt sine Pligter, medens han dog selv bemærker, at han ej havde været i Bergen siden 1735, da han antog en Fuldmægtig, „som boer midt i den mest magtpaaliggende Vej nemlig fra Bolstadören paa Vors indtil Maristuen paa Filefjeld for desbedre at kunne sætte Vejen istand og vedligeholde samme, foruden flere i deres Bygder Boende i samme Hensigt.“

XXII.

Dom

angaaende Hollændernes Handel i Bergen. 1636.

(Afskreven efter Originalen paa Papir i Rigsarkivet af N. Nicolaysen).

Ved denne Dom er at mærke, at medens deri anföres et Privilegium af Christiern II, som hidtil har været ubekjendt, omtales derimod ikke de ældre Handelsrettigheder, hvoraf Hollænderne vare i Besiddelse i Bergen. Som bekjendt havde Hanseaterne farlige Medbejlere til den Overmagt i Nordens Handel og Skibsfart, som de lidt efter lidt opnaaede, foruden i Skotterne og Engelskmændene fornemmelig i Hollænderne, der under indtræffende Spænding eller Krig imellem Hansen og Unionskongerne sögte at benytte Lejligheden til at skaffe sig Indpas i de nordiske Riger. Dette viste sig vel tidligst under den ulykkelige Krig, som Erik af Pommern förte i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede. Og ikke lang Tid efter træffe vi dem omtalte for förste Gang i Norge, nemlig i den Klage over Tydskerne, som Raadet og Menigheden i Bergen indgav i 1440 til Raadet i Oslo (Evensens Saml. II, 2, 71). Heri siges der, „at de tydske Kjöbmænd sloge op Hollændernes Boder ved Stranden, og med Magt og Overvold slog og hug dennem, og kastede deres Gods og Kjöbmandskab ud i Skarnet under Föddерne, og kunde de fattige Hollændere hverken nyde Lov eller Ret.“ Iflölge Huitfeldt S. 833 gav Christoffer af Bayern 1443 Calend. Juni dem til Amsterdam Frihed at kjöbe og handle til Bergen, item allevegne udi Stæderne at kjöbslaa udi Norge, hvor dem Behov gjöres, undtagen paa Island, dog at give tilbörlig Told og Rettighed. Efterat den gode Forstaaelse en kort Tid havde været afbrudt, sluttede Christiern I under sit Ophold i Elfsborg i Juli 1455 en fast Fred med Hollænderne (Nor III, 3, 54), hvorhos han tillige i et Brev derfra (Werlauff i Skand. Lit. S. Skr. 16 B. S. 172) omtaler Hollændernes Frihed at sejle paa Norge, hvilken dog iflölge den forhen omtalte Herluf Larssöns historiske Optegnelser for Bergens Vedkommende og

som Fölge af de almindelige Anordninger om Udlændingers Handel rimeligvis ogsaa i andre Stæder var indskrænket inden begge Korsmisser om Sommeren (3 Mai og 14 Septbr.). I 1469 bekræftedes deres Privilegium af Chr. I (Huitfeld S. 934), hvorhos Kongen ved et i Anledning af Tydskernes Klager under 15 Oktbr. s. A. udgivet Brev (Nor III, 3, 59) bestemte, at Hollænderne og andre udenfor Hansen som för kun skulde have Ret til at handle paa Stranden med 1 eller 2 Skibe om Aaret. Paa Grund af gjentagne Klager fra Tydskerne i Bergen udgav Kongen under 27 Marts 1471 (l. c. 60) atter et Brev, ifölge hvilket Hollænderne og Andre udenfor Hansen alene skulde beholde deres Ret til at handle i 2 Gaarde paa Stranden i Stykkevis uden Alenmaal og Smaavægt og ingensteds udenfor Bergen under Godsets Fortabelse og 10 Mark Gulds Bod. Endelig bestemtes ved en Kommissions Afgjörelse i Bergen 14 Aug. 1490 (l. c. 73), at Hollænderne skulde staa i 3 (?) Gaarde efter gammel Sedvane, en Gaard i Korskirken ved Vaagsbunden og 2 paa Stranden, hvor dem tækkes og de maa bruge deres Handelsskab som tilforn. (Se videre om denne Materie J. Chr. Berg i Saml. t. N. Folks Hist. V, 629). Fra denne Tid skriver sig det nuværende Navn Hollændergaden eller som det tidligere hed Hollænderstrædet, som jeg förste Gang har truffet 1532 (Dipl. Norv. I, No. 1081).

Dokumentet er paa et Par Blade afrevet i Hjörnet, hvorved enkelte Ord mangle, som nedenfor ere antydede ved Punkter.

Stormechtigste Höyborne Förste och Herre Her Christian den fjerde med guds Naade Danmarkis, Norgis, Vendis och Gottis Konning, Hertug udi Slesuig, Holsten, Stormarn, Dytmarschen, Grefue udi Oldenborg och Delmenhorst, Höybem. Hans Mayestets tilforordnede Commissarier udi nogle stridige poster Bergenbye och Lehn Concernerende.

Wi efflerskrefne Jens Bielcke til Östcraad, Norgis Rigis Candtzeler och Höfuidsmand paa Bergenhuss, Börge Juell till Lunggaard Subdelegeret wdj Erlig och welbiurdig Mand Palle Rosenkrands till Weslöffgaard Kong Mayes[ts] befalingsmand offuer Augdesiden hans sted, Henrich Thot till Boltinggaard, Befalingsmand offuer Staffuangers Lehn, Augustinus Oelsen Laugmand paa Augdesiden, Albert Berner tiltagen wdj Erlig och welforstandig Mand Hans Mikelsen Laugmand wdj Stafuanger hans sted, Gjöre witterligt at efftersom wi haffue bekommit Kong Mayests

woriss allernaadigste Herris Commission och befaling, liudendiss saavit denne post vedkommer som efflerfölger, At eftersom ikke en ringe Irring och tuistighed sig skall tildrage imellem borgerskabet i Bergen och det slags fremmede folck did till byen ankommer med deris Vahre, som kaldis Skodtzer och Nykommere, Iblant huilcke de Nykommere foregiffuer sig, offuer ald mandsminde indtill nu forefaldende Klage och forhindring, at haffue hafft i brug en handell till Bergen, saalediss, At de sammesteds fri och wbehindret fra förste obet Vand indtill diem Exaltationis Crucis, som indfalder den 14 Septembris, och fiorten dage der effter, haffuer maat handle och wandle med Induohnerne her vdj Riget effter it Regis Christierni priuilegium, Till huilcken ende de och haffuer hafft seduaane vdj forne Bergen at offueruintere, och da saauelsom om Sommeren at handle med induohnerne, Sig herudj grundende, deels paa Kongl. priuilegier, deels paa heffd och seduaane, deels paa disse Rigers Indbyggeris lige frihed till Amsterdam, Begierendiss derfor herued at mainteneris, Och erbiudendiss derimod den gamle seduanlige Rettighed.

Huorimod Borgemester och Raad i Bergen sig Erklære höyligen af samme Nykommere imod byens priuiligier at Graveris, formeener dennem och deris priuilegier widere at udtyde, end Originalen om den bleff fremlagt skulle medföre, Endoch stor forskiell at vere imellem den handell, de Norske nyde till Amsterdam, och den, de Nykommere her pretenderer. Hvorfor oss Naadigst anbefalis och fuldmagt giffuis, begge parterne till den 22 Augusti forleden hid till Bergen at indsteffne med deris priuilegier och andre documenter, som de sig paa fundere kunde, da sagen flittelig at forhöre och offuerueye och derudinden kiende, dog saa at Hans Mays. Voris Naadigste herris höyhed haffuis i tilbörlig Respect, huilcken befaling er dateret Coldinghuss den 24 Februarij 1636. Den wi och nu underdanigst at effterkomme den 29 Augusti forleden paa Raadstuen her wdj Bergen waare forsamlede.

Da först bleff fremlagt steffning vdj sagen som befandtis

offentlig her vdj byen forkyndet, saauell for Borgemester, Raad och meninge Borgerskab paa den ene side, saa och offuer alle de, som sig efter de Amsterdamske priuilegiers indhold tilholde Nykommerefrihed her i Byen, och i serdelished for Geert von Galen och Lollicke Liwers, huilcke och da fremkom saauelsom fem Andre, iblant huilcke alleniste waare tuende, som med skrifftlig beskied fra Amsterdam kunde Certificere sig till saadan handell at were berettiget.

Och fremlagdiss först aff Borgemester och Raad, Hans Glad fordum Laugmand vdj Bergen hans Dom, liudendis ord for ord som effterfölger.

Hans Glad, Bergen och Guletings laugmand, Gjör witterligt for alle at Anno Christi 1615 den 16 Octobris saa och den 18 eiusdem paa Bergen Raadhuss, Erlig och welbiurdig mand Knud Urne till Aassmarck höffuidtzmand paa Bergenhuss offueruerende, var skikket Erlig och welacht mand Hans Jensen Raadmand tilkiende giffuende, at efftersom Borgemester och Raad her i Bergen haffuer Nykommere aff Amsterdam at tiltale och beskylde for de imod byens priuilegier med deriss Kjöbmandsbrug och hantering haffuer deris tilhold offuer den bestemte tid, Kongl. Mandater och forordninger indeholder och Naadeligen formelder, som er imellem begge Korssmissedage aarligen, og saadanne forne Nykommere deris Kjöbmandshantering og brug at verre Borgerskabet til stor Skade och affbreck, icke alleniste med tiden vdj sig sielff, men endogsaa med deris Kiöb och wdborging som de meener til Andre end som borgerskabet, Derudinden Borgemester och Raad paa Byen och meninge Borgerskabets Vegne formeener dennem at giöre imod Kongl. priuilegier och friheder, dennem aff Arilds her Naadeligen undte och beuilgede.

1. Huorom till bekrefftning först og fremmist er bleffuen fremuist höylofflig ihukommelse Konning Magni breff, daterit Bergen St. Laurentij Aften Anno 1330 wdj hans Kongelig Regi-

mentis 12 Aar[1]. Derudinden forbiudiss alle vdlendiske Mend fra Korsmisse om Hösten och til Korsmisse om Vaaren i Bergen at bliffue bosiddende eller Hus at leye eller nogenhaande Kjöbmandskab at bruge eller bedriffue. Huo dermed befindis, da skall alt det gods, som midlertid kiöbiss och selgis, werre optagen Konningen tilhaande, saa och det Verd som derfor giffuis, med mere forne Kongl. brefs indhold om dennem, der huser och hiemler Vdlendiske mend i saadanne forbudne tider om Aarit.

2. Wdj rette fremlagdiss höylofflig ihukommelse Kong Christophers priuilegier wnder dato Kiöbenhaffn 1444 St. Barbaræ Dag Anno imperij 3,[2] wdj ligemaader indeholdende om forne forbudne tid, och paalagde böder huo derimod brydendis worder.

3. Er fremlagt höysalige Ihukommelse Konning Christian den 3 udgiffne breff, daterit Kjöbenhaffns Slot den Mandag neste effter Cantate[3] Anno 1541, Indeholdende at ingen wlouglig Vintersettere eller Andre wdlendiske och unge kjöbsuenne, som icke haffuer Selskab wed bröggen, skall tilstedis, oppeholdiss eller beskiermis enten aff indlendiske eller udlendiske.

4. Er fremuiste atskillige höylofflige och höysalige ihukommelse fremfarne herrer och Konninger vdj Danmarck och Norge deris Naadige Confirmationes priuilegiorum saauelsom Kong Mayests voriss Allernaadigste Herre oeh Konning Konning Christian den 4 hans Mayests Confirmatz Bergenbye Naadigst vndt och beuilgede, daterit Kiöbenhaffns Slot den 15 Septemb. 1596.

5. Er indlagt höybem. woriss allernaadigste herris och Konnings Missiue och Naadigste befaling till Borgemestere och

---

[1] Altsaa 9 Aug. 1331, under hvilken Dato Brevet ogsaa er aftrykt i Norges Gamle Love III, 157.

[2] D. e. 4 December 1444. (Paus II, 259). Originalen paa Pergament findes i Bergens Stadsarkiv.

[3] D. e. 16 Mai 1541. (Paus II, 299). Originalen i Bergens Stadsarkiv.

Raad vdj Bergen sub dato Kiöbenhaffns Slot den 18 Martii 1607[1]), derudinden hans Kongl. Mayest. tilkiende giffuer Naadigst at werre kommen vdj Forfaring, hvorledis Nykommere Hollender aff Amsterdam, som ere priuilegerede Aarligen at maa ligge i Bergen deris gods imellem begge Korssmisser at maa forhandle, dennem skulle understaa der sammesteds sig at forholde offuer geböer och den bestemte tid och paa det neste Aaret igiennem, och der saa frit formedelst samme priuilegiers missbrug driffue deriss handell foruden thold och anden tributz vdgiffuelse till hans Mayest. och Crone, som vndersaatterne i Bergen bye, huilcket hans Kongl. Mayest. forundrer at saadant her till dags saaledis uden en skarp indseende dennem er bleffuen efflerlat och icke der offuer er bleffuen straffet, efftersom det Bergenbyes priuilegier och Retten er gemess. Biuder derfor hans Kongl. Mayest. och will, at Borgemester och Raad ingenlunde tilsteder forne fremmede lenger i Bergen om Aaret at ligge heller at handle, end deris priuilegier dennem tilholder, och huilcke deroffuer befindis at giöre Borgemestere och Raad dennem tiltaler derfor och deroffuer paa deris gods lader straffe som vedbör.

Effter huilcke höybem. Kongelige friheder Naadigste villie och Mandater Borgemester och Raad formener sig Aluorligen at haffue effter at rette och i alle maader at forholde, derfor begierende Nykommerne aff Amsterdam wille fremuise och vdj Rette fremlegge huis de haffuer herimod at suare och foreuende.

Er da aff Jacob och Peter Cornelisönner, brödre, saa och Mattiss Vinckell Nykommere for Retten indlagt till Erklering atskillige underseiglede reuersaler vdaff fremfarne Herrer och Koninger vdj Danmarck och Norge höylofflig ihukommelse deris Stadfestelse paa forhuerffuede priuilegier, thill principal och vdj Sönderlighed höyborne Konning Christierni 2 benaading daterit Bergen Helligkorssafften Exaltationis Anno Christi 1507, iblandt

---

[1]) Paus II, 455.

meget Andet formeldende, at Kiöbmændene aff Amsterdam med deriss Kiöbmandskab mue ankomme til Bergen och gandske Norgis Rige offuer om Vaaren det förste Vandet obness, och der sammesteds uden nogen forhindring fri handle og kiöbslaa till hellig Korssdag Exaltationis och nest fölgende fiorten dage derefter, med widere bemelte deris priuilegie (huorlediss med forne Nykommere deriss medhaffuendis gods holdiss och handliss skall vinteren offuer) indeholder och formelder.

Er aff forne Nykommere fremuist vnder Rettens Segel till Amsterdam en Copi aff Kong. Mayest. voriss idtzige Allernaadigste herris och Konnings Confirmation paa huiss priuilegier och friheder, den Stad aff fremfarne Konninger vdj Danmarck och Norge Naadigst ere undt och beuilget, höibemt. Kongl. Confirmation er daterit Kjöbenhaffn Slott den 26 Septembris Anno Christi 1596, at de af Amsterdam aldeliss at skulle rette och forholde sig efter den affskied, samme tid bleff vndt och giffuen de Amsterdamske deris Abgesandte, Raad och Syndico, den höylerde Nicasio von Sylle Juris Doctori.

For det 3 vdj lige form och maade er bleffuen fremlagt for Retten huis affskied bemelte Doctori Nicasio samme tid ut supra wdj Kiöbenhaffn Naadigst er medgiffuen paa de Amsterdamske deris Vegne, huor udaff vnderdanigste erachtiss, höybem. Kong Mayest. Naadigst will haffue forstaaet Nykommere aff Amsterdam Alleniste inden de begge Korssmissedage deriss hantering och kiöbmandsbrug dennem at maa tilstedis, men om deriss winterleyer skall holdis efter höybem. Konning Christierni 2 priuilegier i alle maader, dog dennem icke maa tilstedis at forhandle deris gods till Nordfare fiskere og bönder, men alleniste till dennem vdj byen ere bosiddendis, derhoss och icke at handle paa Vaagen af skibe och baade, efftersom forne Instrumenter vdj sig sielffuer aff President och Raadet offuer Holland, Seeland och Westfrissland udgiffuen vnder Dato Amsterdam den 18 Novembris 1596 nochsommelig medförer och deraff ydermere om behoff giöris er at forfare.

:

Effter saadan forne Leilighed endoch Nykommere och Kremmere aff Amsterdam haffuer höibem. Konning Christierni 2 priuilegier sig aff försten at efterrette, som liudende er paa 14 Dage efter Korssmisse Exaltationis om hösten, saa haffuer dog den Stormechtige höyborne förste och herre Konning Christian den 4, nu (Gud verre loffuit) lycksaligen Regierende uoriss Allernaadigste herre och Konning, Bergenbyes aff Alders her kongelige priuilegier forne hans Mayests Undersaatter till fremtarff gaffn och beste aff kongelig Gunst och Naade endelig anseet at maa verre och bliffue vdj deris rette Esse och wurde, efftersom det af obbemelte kongelig Confirmation och Erklering under Rettens Segll till Amsterdam nochsommelig er at forstaa och forfare.

Thi er her for Retten affsagt, forne Nykommere aff Amsterdam disse nu er eller hereffter kommendiss worder, effter forne deriss beskied och forhuerffuede priuilegiers forklaring, vnderdanigst skulle haffue sig i alle maade at rette och forholde, saa at de ingenlunde her vdj Bergenby med nogen deris Kjöbmandsbrug og handtering lader sig finde Videre eller Anderlediss, end som wdj höybem. Kong. Mayests voriss Allernaadigste herriss och Konnings Confirmatione priuilegiorum forundiss och tilstedis, som er imellem begge Korssmissedage, saauelsom och icke at handle med fremmede eller och paa Vaagen, saafremt de derfore, om saadant befindis och dennem lougligen offuer beuises, ikke will tiltalis forfölgis och tagis i straff som det sig vedbör effter höybem. Konning Magnus breff och priuilegie daterit Anno 1330, efftersom för er omrört och formeldt. Och huad belangende er, at forne Nykommere imod höybem. Kongl. Forordninger sig haffuer forgrebet och forseet, derfore de och nu tiltaliss bör, saadant deris offuerbeuist forhandlede gods imod priuilegierne och dess werd at werre forfalden vnder Kong. Mayestet och Cronen, uden anderlediss hoss öffrigheden kand forhandliss och bileggis, Dess till widnissbiurd vnder mit Zignet och egen haand. Act. ut supra.

Noch Peder Raffn Laugmands wdj Bergen tuende Domme, den förste den 18 Septembris, den anden den 11 Octobris begge Aar 1634 vdstedde, liudendiss till beslutning, den förste, ingen Nykommere aff Amsterdam at maa hereffter med deris hantering herudj Bergen sig videre eller anderledis lade befinde end dennem in Confirmatione priuilegiorum, aff uoris nu lofflig Regierendiss allernaadigste herre Konning meddelt, tilladiss, saafremt de icke derfor will tiltalis och straffis som vedbör, och formeldendiss om tuende Nykommere nemlig Giert von Gallen och Lollicke Liwers at verre kiend i fald, den ene till it hundrede siuti och fire Voger fisk, den Anden till förgetiuffue Rixdalers Verd at haffue forbrut, och dertill hver otte Örtuger och tretten mark for handtering offuer deris priuilegier; den Anden indeholdendis en Nykommer aff Amsterdam ved naffn Adolff Hyns at haffue forbrut till byen fyrgetiuffe Voger Langer, som hand tre Uger effter Korssmisse haffuer kiöbt paa Bryggen, och derforuden at böde till Kong Mayest. i breffuebrud otte Örtuger tretten marck.

Herimod at suare, fremlagde Giert von Gallen först it de Herren Staternes aff Holland, och it andet Regieringen till Amsterdam deriss skriffuelse til oss Commissarier vdj denne sag, daterit respective im Hage och till Amsterdam den 19 Julij, huorued excuseredis, at de Christierni 2 priuilegium im Originali for perichel aff söen ikke kunde fremskicke, men offuersender derfor it vidimus deraff vnder deris Staternes större indsegel, begierendis det som en wtuiffuelachtig och ligelydendis Copie al tro at maatte tilstillis. Dernest bleff exhiberet samme vidimus paa Pergament, liudendiss ord fra ord som efterfölger.[1]

[1]) Indledningen til denne Vidisse er paa Hollandsk, men af den norske i Sproget ukyndige Afskriver saaledes forkvaklet, at vi have anseet det raadeligst her at udelade den. Den indeholder forövrigt kun en Erklæring fra „Stæderne i Holland og Vest-Frisland" om, at Borgermestere og Raad i Staden Amsterdam i den nævnte Provinds have

Wi Christiern med guds Naade Ret Arffuing till Norges Rige vduald Koning till Danmarck och Sverrig, Hertug i Slessuig Holsten Stormarn och Dytmarsken, Greffue udi Oldenborg och Delmenhorst, Giör witterligt, at wi aff vor synderlig gunst och Naade saa och for troskab och willig tieneste som oss Elskel. Borgemestere och Raadmend aff Amsterdam oss och Norgis Rige giort och beuist haffue, stadfest och fuldbyrd och nu med dette vort obne breff stadfeste oc fuldbyrde Alle de Naader friheder och priuilegier, som vore forfedre fremfarne Konninger i Norge dennem och deris Vndersaatter Naadeligen vndt och giffuit haffuer, ved deris fuldmagt at bliffue udi alle deris ord puncter och Artickler efftersom de indeholder och wduiser, sammelediss haffue wi vndt och tillat, at de sielffue mue bierge deris Vrag her i Norge och fly sig hielp dertill off uore vndersaatter for en muelig biergelön, och det frit och quit haffue, niude, bruge och beholde uden huermands giensigelse. Item skiede det saa, at nogen aff deriss Skib bleff i Söen med mand och alt och nogit aff for^ne^ deris gods dreff i Land, da wille wi at saadant gods skall holdiss tilstede Aar och Dag, kommer nogen aff deriss kiöbmend dess forinden med skiellig beuissninger paa for^ne^ gods, da skulle de det niude for en billig biergelön, kommer der och Ingen inden Aar och Dag, da gange derom efter Lougen. Item hender det sig at nogen af deris Koupmend döde vdj vort Rige aff Pestilentz eller anden sot, da skall vor Ombudsmand, dersom det hender, i nogen gode Dannemends offueruerrelse skriffue alt deris gods, det mindste med det meeste, och saa holdiss tilstede Aar och Dag, kommer dess forinden Rette Arffuinge med breff och

---

forevist de originale Privilegier, som Kong Christiern har givet de förnævnte Stæder. — Den derpaa fölgende danske Text er vistnok ogsaa i mange Dele slet, da den atter er skreven i Holland af en i Dansk ukyndig Skriver; men Feilene have her været lettere at rette. Saaledes have vi f. Ex. strax i förste Linie rettet Kongens Titel: „ret Arving til Norge Rygen Venaid Konning,“ o. s. fr. I Mangel af en bedre Text er denne, saadan som den er, altid af Vigtighed og Trykningen værd.

skiell derpaa, da skall forne gods fölge dennem foruden ald hinder eller hielperede. Kommer der och ingen inden Aar och Dag, da gaais derom saamegit som Ret er. Item haffue wi och vndt och tillat, at deris Kiöbmend och vndersaatter mue fri och fellig komme hid ind om Vaaren med förste aabet vand till Bergen och Andensteds offuer alt Norgiss Rige med deris Kiöbmandskab louglig at kjöbe och selge med voriss kiere vndersaatter, och giffue deris Thold och Rettighed, och derudoffuer ey besuergis off Fogder Lenssmend Ridefogder eller nogen Anden imod lougen i nogen maader, och saadan deris Kiöbmandskab her vdj Norgis Rige at bruge indtill Helge Korssdag Exaltationis och 14 dage der efter, och naar deriss Kjöbmend farer her udaff Bergen om St. Mickelsdags tide, da haffue med oss Elskel. Norgis Raad och wore Borgere vdj Bergen samtycht undt och tillat, at de mue haffue tre eller fire aff deris Kiöbmend ligendis her vdj Bergen Vinteren igiennem med ald deriss Kjöbmandskab, eller och befale deris gods, om dennem löster, nogen aff uore Borgere vdj Bergen, eller och lade det stande vdj deriss boder, och om Vaaren naar de eller deriss fuldmechtige bud igjenkommer, da forne deris gods igjen at Annamme, Niude och beholde, uden huermands giensigelse i nogen maader. Det forbiude wi alle, huorsomhelst ere eller vere kunde, och serdeliss fogder och Embidtzmend, laugmend, Raadmend och alle Andre, forne Amsterdam Stads Kiöbmend och undersaatte herimod at hindre, hindre lade, pladse, quele, möde, vmage eller i nogen maader hinder forfang (at gjöre) eller at wforrette vnder wor förstelig heffn och wrede. Giffuit paa uor gaard vdj Bergen Helgekorssafften Exaltationis[1]) Aar efter guds biurd tusind femhundrede paa det syffuende, Under vort Secret.[2]

---

¹) D. e. 13 September.

²) Af samme Grund som ovenfor S. 585 Anm. anfört, er ligesaa den hollandske Bekræftelse her udeladt. Den indeholder, at det originale Kongebrev var forsynet med et hængende Segl i rödt Vox med en hvid

Huoreffter bleff offuerleffuerit begge parterniss indleg, först Borgemester och Raads, liudendiss vdj sin meening at de effter louglig Citation sig nu her med deriss Documenter indstillede, hvoraf de först for Retten indlagde Kong Magni priuilegium, dog copiwiss vdj byens bog indfört, saa och Kong Christophers priuilegium in originali, aff huilcke begge meeningen vdj neste forige dom findiss indfört.

Noch höylofflig ihukommelse Konning Christian den 3 breff, saauelsom atskillige fremfarne och uoriss nu höylofflig Regierendiss Allernaadigste herris och Kongis Confirmatz paa Bergen byess priuileger. End her foruden höybemelte hans Mayests Missiue, huoraff saauelsom alle for^ne^ breffue meningen i lige maader i for^ne^ Dom her offuenfor findiss indfört.

End refererede de sig paa it andet hans Mayests breff, daterit forleden Aar 1635, huorued forbiudis nogen fremmede kiöbmend eller Sutlere at ligge nogensteds her i Norge lenger end de Skibe, som de ere offuerkommen med, her fortöffuer, men at de med dennem igien at bortsegle skulle verre forpligt.

Effter huilcken forberörte leilighed Borgerskabet her sammesteds begierer sig ved deris velforuerffuede gamle och ny priuilegier at maa handtheffuis, och huerken disse eller andre fremmede nogen derimod stridendiss hantering at maa tilstedis.

De Nykommere eller Amsterdamskes indleg paa den anden Side formeldte vdj sin meening, at de aff Borgemester och Raads indlagde Documenter icke kunde suecke den dennem forundte frihed, och isehr, at Kong Magni och Christophori priuilegia ware eldre end deriss, och derfor ved deriss nogit limiterit. Wdj Kong Christianj den 3 breff sig och neppelig at kunde meeniss, effterdi de eller deris handell derudj icke i serdelisshed neffnis. Och for det sidste hans Mayests. woriss

---

Kant, paa en röd og hvid flettet Silkesnor, og Seglet med Contrasegl saaledes som det (paa Vidissen) fandtes aftegnet. „Givet under de förnævnte Landes store Segl i Gravenhaag den 19 Juli 1636.“

Naadigste herris Missiue, saauelsom den forordning her offuen indfört aldeliss intet at verre sig imod, saasom forbiudendiss ald wlouglig handell och icke deris, som var priuilegierne gemess och icke imod. Anlangendiss de tuende Laugmends Domme, da dennem, det dj formeente, icke at werre saa louglig dömte, at de burde komme dennem til hinder eller skade, thi om dennem end ved deriss priuilegio var undt och tilsted om Sommeren fremfor Andre fremmede baade med Borgere och bönder at maa handle, dermed var dennem icke forböden om winteren lige ved Andre fremmede at selge och kiöbe med Borgerskabet och de Contorsche. At oc Andre Byen till forsueckelse under deriss naffn brugte wlouglig bedrifft, det kunde de ey undgielde, men maatte de, med saadant befandtis, sielff derfor indestaa.

Da effter tiltale og gjensvar om denne sags Leilighed, och effterdi förstbefindis Borgerne vdj Amsterdam aff Christierno, den tid udvald Prindtz till Danmarch og Norge, saadant it privilegium Naadigst at verre meddeelt, at de, fra förste aabet wand om Vaaren indtill diem Exaltationis crucis och fiorten dage effter, maa her vdj Bergen och Andensteds lougligen selge och kiöbe med Norgis indbyggere, Och naar de siden om Michaelis tide begiffuer sig hiem igien, lade her tre eller fire igien aff deriss middell hoss deriss kiöbmandskab, om de det icke heller wille hoss en Borger her vdj byen oplegge, och det siden igien annamme, naar de paa Vaaren hender hid at ankomme.

Huorimod först Kong Magni priuilegium forbiuder alle Udlendiske mend fra Korsmisse om Hösten och till Korssmisse om Vaaren at bliffue her besiddendiss, huss at leye eller nogen handell och bedrifft at bruge wnder Vahreniss fortabelse.

Kong Christophers priuilegium samme forbud igien repeterer.

Och for det 3 Kong Christianss den 3 wdgiffne breff, Alle wlouglige wintersettere vden allene de paa Brygen, atter paabiuder at afskaffis.

For det fierde Kong Mayests voriss nu Regierendiss Aller-

naadigste herris Missiue daterit Kiöbenhaffn den 18 Martij 1607 befaler Bergenbyess öffrighed hereffter bedre end hidindtill at haffue indseende at ingen fremmede uden de priuilegerede tider her vdj Bergen med nogen bedrifft sig lader finde.

For det femte och sidste findiss for en forige Laugmand aff de Amsterdamiske sielff indlagt Copie aff höybemelte hans Mayests Confirmation paa deriss priuilegier, saa och Copie aff den beskied, samme Confirmation sig paa refererer, huilcken tillader dennem effter forskr. priuilegij indhold, alleniste imellem begge Korssdage om Sommeren her till Bergen at maa handtere, och med deriss vinterleyer at forholdis effter offuen indförde Christiani den 2 priuilegium, dog at de icke handle med Nordfarer fiskere och bönder, eller paa Vaagen aff Skibe och baade, men alleniste med dennem, vdj byen ere bosiddendiss.

Huorfor wi icke rettere haffuer kund forefinde, men saaledis for Retten affsagt, at Amsterdams byess Borgere, saamange som förer Richtig beskied fra byens öffrighed eller fra Bergen farkammer och dess gildisbrödre der sammesteds dennem at werre aff deriss middell, skall maa effter offthöybemelte Christiani 2 priuilegium her till Bergen forbliffue fra förste aabet vand om Vaaren och indtill den 28 Septembris, dissmidlertid forhandle deriss wahre, dog at de deraff till hans Mayest. och hans Mayests efterkommere Konninger hörsommelig udgiffuer huiss told eller anden Rettighed, som paa samme forhandlede wahre hidindtill er lagt, eller her effter paabuden vorder, och at deriss kiöb och sal effter samme privilegij . . . . . . skier louglig, nemlig effter forige Confirmation och den Naadigste giffne Resolution, icke med Nordfarer bönder och fiskere ey heller paa Vaagen aff Skibe eller baade, men alleniste med byens indbyggere. Och dersom tre eller fire aff dennem begierer effter forne privilegij indhold her om Vinteren hos deris kiöbmandskab at bliffue, da bör de dennem midlertid, effter Bergenbyess welherbrachte och aff efflerkommende Konninger Confirmerede priuilegier, ald handtering at entholde.

Och paa det saadant uden underschleiff dissbedre kand efterkommiss, da skulle samme Amsterdamske Borgere om hösten, saavel de, der affdrager, som de, tilstede bliffuer, till Borgermester och Raad her sammesteds, leffuere en richtig designation paa huis vahre de sig her efflerlade, huoreffter om nestfölgendiss Vaar diss bedre kand erfaris, om de Vinteren offuer noget imod forbud haffver handlet eller icke. Med mindre Kong Mayest voris Allernaadigste herre sin offuenindförde Confirmation och derhoss till den Stadiske Her Ambassadeur meddeelte Resolution videre och anderlediss Naadigst will haffue forstaaet.

De trende offuenindförde Laugmandsdomme finde wi ey heller at de Nykommere sig med billighed haffuer at besuerge offuer, men dennem Low och Ret gemess, hvorfor de och bör ved deriss fulde magt at stande.

Att herom saalediss aff oss afsagt och decernerit er, vidne wi med voris Zigneter her nedenfor. Actum Bergenhuus den 1 Septembris Anno 1636.

(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)
Jenns Bielche. Eghnt.	**Byrge Jull.** Egen Hand.	**Henrick Tott.** Eg. Handt.	**Augustinus Oelsenns** Egenhand.	**Albertt Barner.** Egh.

XXIII.

Bidrag

til Kundskab om Skovenes Tilstand

i det 17de Aarhundrede.

(Meddelt af M. B. Tvethe).

(Fortsættelse fra Side 119).

3.

Besigtigelse af Egeskovene paa Agdesiden, foretagen i August 1632 ved Palle Rosenkrants og Sten Villumsen.

Paa Grund af en kgl. Befaling om at undersöge hvor der fandtes Egetömmer i Stavangers og Agdesidens Lene, som kunde være tjenligt til Orlogsskibes Bygning, undersögte Palle Rosenkrants til Urup, Kgl. Maj.s Befalingsmand paa Agdesiden, og Sten Villumsen (Rosenvinge) til Those, Befalingsmand over Renskloster, Egeskovene i disse Lene i 1632. Det er et Uddrag af den af disse Personer efter Undersögelsen affattede Beskrivelse over Egeskovene dersteds, som meddeles nedenfor. Det i Parenthes nedenfor tilföiede betegner efter Manuskriptet hvem Gaarden tilhörte, hvilket det muligens i en eller anden Henseende kan være af Nytte at vide. Med Hensyn til den verdslige og geistlige Inddeling er Manuskriptet i alle Henseender fulgt, uagtet den daværende Inddeling ikke stemmer med den nugjældende.

Stavanger Len.

Hjelmelands Skibrede og Sogn. I Öklands Skove (Bondegods) paa Omöen, hvilke strække sig langs Sökanten i en Længde af ½ Fjerding og op under Fjelds i en Bredde af ½

Fjerding, findes nogle hundrede Egetræer, tjenlige til Bjelker, Oplænger, smaa Knæer og Krumholt. I Skovene paa Gaarden Næsviks Indmark (Kgl. Maj.s) findes nogle Egetræer, tjenlige til Knæer og Krumholt.

Jelse Skibrede og Sogn. I Fuglesteens Skove, der i Længde og Bredde ere omtrent 1½ Fjerding, er endnu beholden nogen Egeskov, en ringe Del til Planker og en Del til Krumholt (Kgl. Maj. eier herudi 2 Löb 1 ℔ Smör, Jomfru Magrete Brochenhus 4 ℔, hvilke til en Bonde ved Navn Steen Jelse er afhændet, som og haver faaet i Pant af Hs. Maj.s Landskyld 1 Löb 4 Bismermærker). I Romsbotns Skove, ½ Mil i Længde og Bredde, kan faaes store Planketræer, som for Veiens Vanskelighed maa skjæres paa Skoven, Bundstokker, Krumholt, Knæer og Overlöbsbjelker. (Eierne til samme Skove: Kgl. Maj.s Jord Rörvigen, Apostelsgods og Prebendegods Laufre, Bondens Jord Hamre.)

Idsö Skibrede og Strand Sogn. I Tougs Skove noget fra Söen udi tvende Skovlier ved et ferskt Vand findes nogle smaa Bjelker, Knæer og Krumholt, men ikke i nogen Mængde (Forleningsgods, som Kantsleren Hr. Christian Fris fölger).

Udi Ryfylke paa efternævnte Steder findes noget ringe Egetömmer: Löland, Hundsnæs, Hustuft, Brekke, Vaage, Nising, Bog, Eikstved, Extre[1]), Lindanger, Eike, Nerstrand.

Dalerne.

Lunde Skibrede og Lunde Sogn. Hofven: god Egeskov, tjenlig til Krumholt, Planker, Knæer og andet tjenligt Tömmer. Edved (Kgl. Maj.s): god stor Skov til Krumholt, Oplænger og Bundstokker; Skaaland: adskilligt Skibstömmer.

Tonstad Sogn. I Bjunæs Skove nogle smaa Bjelker. I Rekeviks (Kgl. Maj.s) Skove findes en god Del Egetræer, mest Bjelkeskov og nogle Planketræer. I Finnlands (Kgl. Maj.s) og Finnsnæs (Lunde Præstebols Jord) Skove findes godt Egetömmer til allehaande Skibsbygning.

---

[1]) Formodentlig Gaarden Ökstre i Jelse Thinglag og Hovedsogn.

Örisdals Skov endnu Stavanger Len i Birkrem Sogn er 5 eller 6 Gaardes Eiendom. Det berettes af Börge Thordsön, der boer paa Birkeland i Bakke Sogn, at der til disse Gaarde er skjön grovvoxen Egeskov af alle Slags brugeligt Tömmer til stor Skibsbygning. Det berettes, at Bönderne bygge deres Huse af Eg og planter deres Kaalgaarde omkring med Egetömmer.

Lister Len.

Fortegnelse over de Skove, som Nils Therkelsen, Lensmand i Flekkefjord, haver os forevist.

Lunde Præstegjeld, Næs Sogn. Paa Sunde (Bondegods), som Nils Therkelsen eier og paaboer, Louen og Fliken, hvilken sidste Knud og Ellen eier og paaboer, findes i Mængde skjön, veg Egeskov, som i Fremtiden, naar Skoven tilvoxer, kan bruges. Egetræernes Störrelse angives paa Sunde til 6, 7 og mindre Palmer i Tykkelsen og 12, 14 Alen i Höiden, samt paa Fliken til 8 Palmer og ringere i Tykkelsen og vel 20 Alen og ringere i Höiden. (Kgl. Maj. raader Bygselen paa Sunde og Louen, hvorimod Fliken er Bondegods). Eide: nogen maadelig Krumholt, Oplænger og Bundstokker, de störste ungefær paa halvanden Fod og ringere udi den ene Kant, saa og nogen ringe Ting af veg, rank Skov. Rekevik: nogle Træer, tjenlige til Planker, dog ikke ret lange, saa og Krumholdt, Oplænger (Kgl. Maj. og Kirken eier hver Halvparten i Rekevik). Övre Fjeldnæs (Kirkegods): nogle faa Træer, tjenlige til Planker, 16 og 17 Alen lange, og ellers stort Indholt, dog ikke i Mængde, saa og nogen veg Skov. Store Drange, Glen-Drange, Lille Drange og Nueland: middelstore Krumholt, Oplænger og Bundstokker. (De 2 förste Bondegods, den 3die raader Kgl. Maj. Bygselen for, og den 4de eier Kgl. Maj. De 2 sidste staa til Underpant hos Nils Therkelsen i Flekkefjord). Öyestad (Kgl. Maj.s): nogle faa og smaa Oplænger og Krumholt.

Lunde Præstegjeld, Bakke Sogn. Paa Gaardene Birkeland med underliggende Ödegaarde, Bakke, Ondal og Skjæggestad er der nogen Skov, tjenlig til store Krumholt, Oplænger og

Bundstokker, og endvidere paa den förstnævnte Gaard nogle Træer til maadelig Barkholt samt paa den sidstnævnte nogen stor, rank, veg Skov. (Samtlige disse Gaarde ere Bondegods).

Videre i Næs Sogn. Paa Skoeland (Bondegods), Lundeland (under forskrevne Gaard) og Anneblatt (ↄ: Andabel-Ö) (Kgl. Maj.s, en Ö, som Hans Koster efter Sigende skal have Hs. Maj.s Brev paa indtil anderledes tilsigendes vorder) findes nogle maadelig store Krumholt, Indholt, Oplænger og Knæer, dog ikke i nogen Mængde; paa det sidste Sted angives det grove Tömmer at være over 8 eller 7 Alen langt. Paa Lundeland angives desuden at være skjön, veg Skov, som i Fremtiden kan blive brugelig.

Gylands Bygden, Gylands Sogn. Paa Meland og Grötlandseide (begge Kgl. Maj.s) findes god stor Skov, tjenlig til adskillig Skibsarbeide.

Lyngdal i Bergs Thingsted udi Aa og Kvaas Sogn. Vilshamer, Aarnæs (Bispen i Stavanger raader Bygselen paa disse 2 Gaarde) og Liene (Kgl. Maj. raader Bygselen): paa disse Gaarde findes Træer, tjenlige til Planker og store Krumholt, Bundstokker, Oplænger og andet grovt Tömmer, og desuden veg Skov, der angives til 10 Palmer og ringere paa Vilshamer og til 8 Palmer og ringere paa Liene. Berge (Kgl. Maj.s): store Oplænger og Krumholt og desuden skjön, veg Skov paa 8 og 10 Palmer og ringere. Bringsver (Kgl. Maj.s) og Bjelland, (Bonden paa Gaarden raader Bygselen): nogle faa Planketræer samt Krumholt, Oplænger, Bundstokker, Knæer, de 4 sidstnævnte Slags Tömmer i stor Mængde paa det sidste Sted, samt derhos paa Bringsver Bjelker een Fod udi Kanten og paa Bjelleland store Bjelker og endelig paa begge Gaarde skjön, veg Skov. I Kvellands Skov (Præsten i Stavanger raader Bygselen, og Bonden, paa Gaarden bor, eier Halvparten) findes nogen Overlöbsbjælker, de största paa halvanden Fod udi Kanten, store Krumholt, Oplænger og Bundstokker og en temmelig Andel veg Skov. Homen (Kgl. Maj. raader Bygselen): nogen Krumholt og Oplænger, saa og skjön, veg, rank Skov.

Vats Thingsted. Övre Birkeland (Bondegods) og Helle (Bonden paa Gaarden eier Halvparten og Kgl. Maj. raader Bygselen), begge i Hegebostads Sogn: grov Krumholt, Bundstokker og Skjærestokker, desuden skjön, veg Skov. Skeie og Thveiten (begge Bondegods), adskilligt grovt Skibstömmer foruden skjön veg Skov.

Bergs Thingsted udi Aa Sogn. Vester Rom og öster Rom, Fos med en underliggende Ödegaard, Östensland, (Kgl. Maj. raader Bygselen og Hans Thested Halvparten i denne Gaard): skjön, rank, veg Skov paa 8 Palmer og ringere, dog ikke endnu brugelig, samt paa den sidstnævnte Ödegaard endvidere nogen maadelig Krumholt.

Af Gaarde i Kvaas Sogn har Birkeland (Bondegods) en stor vidtbegreben Skov og grovt Tömmer af adskillige store Krumholt og store Bjelker, og Moi (Kgl. Maj.s) en skjön, veg Skov, som med Tiden tilvoxer til Nytte og Gavn.

Valland udi foreskrevne Vats Thingsted udi Konnesmo Sogn (Kgl. Maj. raader Bygselen, Gaarden og Skoven er lagt Halvparten til Præsten og Halvparten til Kirken): der er en stor Skov af Eg og Furu tilsammen, hvorudi findes skjönne Planker paa Længden og Bredden, saa og Overlöbsbjelker, Krumholt og Knæer, er og skjön, ubrugelig, veg Skov.

Grindem Sogn. Yttre Öydne, udi foreskrevne Thingsted: nogen brugelig Skov til Planker og andet grovtTömmer til stor Bygning, er og veg Skov, som til Fremvæxt kan blive brugelig.

Foss Thingsted udi Vigmostad Sogn. I Hegebostads Skov findes et godt Parti af Planketræer, dog ikke udi det Længste, og andre adskillige Træer til maadelig stor Skibsbygnings Fornödenhed, er veg Skov (Kgl. Maj. raader for halve Bygselen og halve Gaarden). Einarsmo er en liden Skov, derudi findes nogen Træer, tjenlige til store Bjelker og Krumholt. (Kgl. Maj. raader Bygselen og Bonden Halvparten i Gaarden.) I Spilings (Kgl. Maj.s) og Bralands (Bondegods). Skove findes endel Krumholt, og veg, rank, ubrugelig Skov. Vadslands Skov (Kgl.

Maj.s) er veg Skov, som til Skibsbygning til Fremvæxt kan blive brugelig.

Paa Hesteland og Stöle (den sidste ligger til Præsteboligen) udi Spangereid Sogn findes nogen veg Skov til Fremvæxt, saa og nogen Træer til maadelige Oplænger og Krumholt. Valle (Præstens Residens): paa denne og en underliggende Ödegaard, ved Navn Thorland, er en temmelig Mængde af Indholt og Krumholt og nogen veg Skov. Lysestöl (Kgl. Maj.s) en skjön, veg Skov, dog ikke endnu brugelig.

Mandals Len.

Fortegnelse paa de fornemste Egeskove, som i Mandal findes.

Heddelands Thingsted, Halsaa Sogn. Vester Skogsfjord (Kgl. Maj.s): middelmaadig Tömmer til Krumholt, Indholt og Oplænger, og veg Egeskov til Fremvæxt. Hugenvigen (Kgl. Maj.s): en liden Skov, og findes dog temmelig store Egetræer udi, tjenlige til Krumholt og Oplænger. Lunde (Stavanger Kapitelsgods) er en liden veg Egeskov til Fremvæxt.

Holme Sogn. Paa Holme (Lagmandens Residens) er en temmelig Egeskov med store Træer, tjenlige til Planker, Knæer og Krumholt. Fuskeland (Fogdens Residens) er en god Egeskov med adskillige Træer til Skibsbygnings Fornödenhed og veg Skov til Fremvæxt. Paa Fodneby (ligger til Præsten), Övrebæk, Övre Bringsdal (begge Kgl. Maj.s) og Vatne med en Ödegaard, kaldet Suvatne (Bondegods, udi samme Gaard tilkommer Holme Kirke en halv Hud) er adskilligt Egetömmer til middelmaadig Skibsbygning, Knæer, Krumholt, Oplænger samt paa Övre Bringsdal ogsaa Bjelker. Paa den sidstnævnte Gaard og Vatne med tilliggende Ödegaard findes desuden temmelig god, veg Skov til Fremvæxt. Paa Rersbo (Kgl. Maj.s), en Ödegaard under övre Nöding, findes grovt Tömmer til Overlöbsbjelker, Knæer, Bundstokker og Krumholt.

Öslebö Sogn. Paa öster Heddeland, Bu og Brumvatn (alle 3 Kgl. Maj.s) samt paa Manneraak (Kgl. Maj.s og Bondens

tilsammen, dog raader Hs. Maj. Bygselen) er grovt Egetömmer brugeligt til adskilligt Skibsbygningstömmer. Som særegne Arter Skibstömmer, hvortil Egetömmeret er brugeligt, angives paa Bu Planker og Overlöbsbjelker, paa Brumvatn Knæer, Overlöbsbjelker og Indholt og paa Manneraak Knæer, Overlöbsbjelker, Krumholt og Oplænger. Paa Brumvatn er der desuden veg Skov til Fremvæxt. Paa Ramsland (Kgl. Maj.s) en temmelig Egeskov med Knæer, Planketræer, Krumholt og Oplænger til middelmaadig Skibsbygning, saa og veg Egeskov til Fremvæxt. Paa Nome, Nedre Usland (begge Kgl. Maj.s) og Gangsaa (Bondegods) er god, veg Egeskov til Fremvæxt, og befindes den paa det sidste Sted at være i Kanten 8 og 10 Tommer.

Lövdal Sogn. Övre Lövdal (Bondegods): temmelig Egeskov til middelmaadig Skibsbygning med Knæer, Bjelker og Krumholt. Svinnagel (Bondegods): adskilligt Egetömmer, grovt og midddelmaadig, baade til Planker, Knæer, Bjelker, Krumholt og andre Skibsbygnings Fornödenhed, saa og veg Skov til Fremvæxt.

Finslands Sogn. Mandflaa (Bondegods): temmelig Egeskov til middelmaadig Skibsbygning med Knæer, Krumholt og Oplænger. Fjeldskaar (Bondegods) og Vatnelid (Kgl. Maj.s) samt tvende Finslands Gaarde: skjönt, stort og grovt Egetömmer, tjenligt til Planker, Overlöbs Bjelker, Knæer, Krumholt og andet sligt Skibsbygnings Behov.

Sögnedal, Sögne Sogn, Kleplands Thingsted. Kimestad (Kgl. Maj.s): godt Egetömmer, dygtigt til adskillig stor Skibsbygnings Fornödenhed, lange Planketræer og andre maadelige, og adskilligt grovt Tömmerfang. Tofte (Kgl. Maj.s), Frösland (Kgl. Maj.s og Bondens, dog Hs. Maj. raader Bygselen), nordre og söndre Tofteland, vestre Try, Tangvold og Lone (samtlige Bondegods): veg Egeskov til Fremvæxt.

Grebstad Sogn, udi samme Thingsted. Throndstad, (Kirkens Gods): god Egeskov, stort, brugeligt til adskilligt Skibsbygningstömmer. Tvende Grebstad Gaarde (den ene Kgl. Maj.s,

den anden Bondens): god brugelig Skov til middelmaadig Skibsbygning af alle Slags, saa og nogen Planketræer. Utsogn (Kirkens Gods) og Fitje (Kgl. Maj.s): middelmaadig brugelig Egeskov, saa og veg Skov til Fremvæxt. Tvende Notelands Gaarde, Hortemo, Birkenæs og Birkeland (samtlige Bondegods): skjön, veg Skov, brugelig til Fremvæxt.

Ve Thingsted, Oddernæs Sogn og Thorrisdal. Övre Mosby, övre Thorre og yttre Thorre, Ugland (samtlige Bondegods), övre Stray (Kgl. Maj.s), yttre Stray, Dvergsnæs, Frigstad og Holte (samtlige Bondegods) samt Drange (Adels Gods): middelmaadig Egeskov til Krumholt, Knæer, Indholter og Oplænger (samt paa övre Stray og Drange noget grovt Egetömmer til Planker), saa og veg Egeskov til Fremvæxt. Örebæk Ödegaard (Kgl. Maj.s): temmelig god Skov og noget grovt stort Tömmer, tjenligt til Planker. Eg, nedre Kjos og övre Kjos (samtlige Bondegods): alene nogen veg Egeskov til Fremvæxt, samt derhos paa nedre Kjos en ringe Del tjenlig til Krumholt og Ankerstokker, og paa övre Kjos en ringe Del tjenlig til Krumholt og Indholt. Gil og Kvarnæs (begge Bondegods) samt trende Grims Gaarde (Kgl. Maj. en Part udi den ene, det andet Bondegods); en ringe Del veg Egeskov til Fremvæxt.

Yenneslands Sogn. Vennesland og Drivenæs (begge Bondegods) samt Vigeland (Kgl. Maj. eier den ottende Part, det andet Bondegods): middelmaadig gode Egetræer til Indholter, Oplænger, Knæer og Krumholter samt desuden paa Vennesland noget stort Tömmer til Planker og paa de tvende sidste veg Skov til Fremvæxt. Egeland (Bondegods): gode, store og grove Egetræer til Planker og Skibsbygnings Behov. Kvarsten (Bondegods): skjön veg Skov til Fremvæxt. Omdal (Bondegods): en ringe Egeskov, tjenlig til temmelige Planker. Rugenæs (Bondegods): en ringe Del Egeskov, tjenlig til Knæer, Krumholt og Oplænger.

Thvets Sogn. Övre Dönestad (Kgl. Maj. eier 2 Huder i denne Gaard og Bonden 4 Huder), nedre Dönestad (Thvets

Kirke eier i denne Gaard 3 Huder og Bonden 1 Hud): temmelig Skov til Oplænger og Bundstokker, og ellers skjön veg Skov til Fremvæxt. Bu (Kgl. Maj.s): en liden Skov, hvori adskilligt grovt Tömmer til maadelig stor Skibsbygning, saa og Planketræer og skjön veg Skov til Fremvæxt. Drangsholt (Thvets Kirkegods): en god Skov med grovt Tömmer til adskillig stor Skibsbygning, saa og Planker og god veg Skov til Fremvæxt. Övre Ve (Thvets Kirkegods), Thvet (Præstens Residens), tilligemed Præstebolens Ödegaard, ved Navn Klep, og Aalefjære (Kirkens og Præstebolens): god veg Skov til Fremvæxt. Hamre (Bondegods): maadeligt grovt Tömmer, tjenligt til Oplænger og Bundstokker, saa og veg Skov til Fremvæxt. Lömsland (Kgl. Maj. raader Bygselen, og staar den til Pant hos Christen Hiort) og Bjælle (Bondegods): skjön Skov med adskilligt tjenlig, maadelig stort Skibstömmer, Planketræer og god veg Skov til Fremvæxt.

Nedenæs Len.

Birkenæs Sogn. Aasgaard (Kirkens Gods): höi rank Skov, over en Fod i Kanten, saa og nogen faa Planketræer, og veg Skov til Fremvæxt. Öveland, en Ödegaard (Kgl. Maj.s): maadelige Bundstokker, Oplænger og Krumholt, saa og nogen veg Skov til Fremvæxt. Öfterflaa (Kgl. Maj.s): maadelig Krumholt og Bjelker og nogen faa Planketræer, samt veg Skov til Fremvæxt. Vesterflaa, Fylsvatn (begge Kgl. Maj.s): en Ödegaard, kaldet Björvatn (er lagt til Thvets Præstebol), 3 Birkelands Gaarder (de 2 Bondegods, den 3die raader Kongen Bygselen for, dog er Bonden derudi Medeier) og Tjamsland, en Ödegaard, (Kgl. Maj.s): veg Skov til Fremvæxt. Lien (Kgl. Maj.s): en liden veg Skov til Fremvæxt. Rebstad (Bondegods): en skjön veg Skov til Fremvæxt. Hauge Skov (Kgl. Maj.s): maadelig Krumholt og Bundstokker. Birkenæs Skov (er lagt til Thvets Præstebol), Vester Moldestad (Bondegods), Thveiten (Thvets Præstebol eier en halv Löb Smör derudi og raader Bygselen): maadelig stor Krumholt og Knæer (samt paa Thveiten ogsaa Bundstokker), saa og

veg Skov til Fremvæxt. Rosseland (Bondegods): stort grovt Krumholt, Knæer og Oplænger, og god veg Skov til Fremvæxt. Övre Haabesland (Bondegods) og nedre Haabesland (Kgl. Maj. raader Bygselen, Bonden eier og noget i Gaarden): grovt Krumholt, Bundstokker og Oplænger og nogen Knæer, er og veg Skov til Fremvæxt.

Höivaag Sogn. I Isefjær Skov (Kgl. Maj.s), der er 1 Fjerding i Kanten, befindes nogen Træer til Planker og Krumholt. Kjösthveit Skov (Kgl. Maj. eier Halvparten og Bonden Halvparten) befindes ganske fast udygtig til Skibsbehov, undtagen nogen faa krumme Knæer, tjenlig til Indholt, er 1 Fjerding lang og ½ Fjerding bred. Vester Vallesver Skov (Kgl. Maj. eier Halvparten og Bonden Halvparten): en ganske Hob middelmaadig rette, vege Træer, 2½ Fjerding lang, 1½ Fjerding bred.

Vester Molands Sogn. Molands Skov (ligger til Præstegaarden): en Andel middelmaadige Egetræer, som tjenlig kan være til Krumholt og anden Skibs Indvendighed.

Landvik Sogn. Haugebo Skov (Kirkens Gods), ½ Fjerding i Kanten, hvorudi findes stort og ret Egetömmer, som tjenlig kan være til Planker, Overlöbsbjelker, Kjöltræer og andet Skibs Fornödenhed, hvortil grovt Tömmer skal bruges. Udi Gjetmark Skov (Kgl. Maj.s) findes adskillig Tömmer, som baade kan være tjenlig til Planker, Kjöltræer, Stavner og anden Skibs Nödvendighed, er 1½ Fjerding i Kanten. Til Dolholt Gaard (Bondegods) befindes og en temmelig god Skov, tjenlig til Planker, Indholter og Oplænger.

Fjære Sogn. Udi begge Uglands Gaards Skove, Fjære, Ullenæs, Hesnæs og Eskedal findes intet synderligt Tömmer udi til Skibsbygning, undtagen en ringe Del tjenlig til Krumholt (Kgl. Maj. eier den ene Uglands Gaard og Ullenæs, Hesnæs og Eskedal, Bonden eier den anden Uglands Gaard, Præstebolen eier Fjære). Lunde Skov (Kgl. Maj.s): deri kan findes noget Tömmer, tjenligt til Krumholt.

Öiestad Sogn. Vigelands Skov (Kirkens): nogle faa Træer udi, som kan være tjenlige til Krumholt og Indholt. Store Nævisdal Skov (Bondegods): nogen veg Skov til Fremvæxt og nogen faa Træer til smaat Krumholt. Rise og Thingsthveit (begge Bondegods) samt Bie : nogen veg Skov til Fremvæxt. Braastad Skov (Bondegods): noget maadeligt Tömmer til Krumholt og Indholt. Store og lille Omholt Skove (Bondegods): ganske ringe og næsten forhugne, undtagen nogen faa vege Træer til Fremvæxt. Asdal Skov (Bondegods): noget smaat Egetömmer udi til Fremvæxt. Klodeborg Skov (Kgl. Maj.s): noget stort Egetömmer udi, tjenlig til Oplænger og Indholt. Paa Hiseröen findes noget smaat Tömmer, tjenlig til smaa Knæer og Krumholt.

Frolands Sogn. I Hurvedal og Lyngraat Skove befindes adskilligt ret og kroget Tömmer til Indholter, Krumholt og Oplænger (Kgl. Maj. eier begge, dog staar det förstnævnte til Underpant hos Jörgen Nedre-Medsel). Til Hörisdal, Hugsjo, Jomaas og Hersel befindes ringe Egeskov og derudi nogen faa Træer til Planker og en Part til Krumholt.

Öster Moland Sogn. Til Store Möreland (Kgl. Maj.s) er nogen Skov, hvorudi findes nogen store Træer til Krumholt og Knæer. Udi Nedre Longeim Skov (Kgl. Maj.s) befindes veg Skov til Fremvæxt. Östre Brekke Skov (Kgl. Maj.s), derudi befindes en Andel Træer til Planker og Oplænger. Gunnildsbo Skov (Kirkens), derudi befindes en Andel Tömmer, tjenlig til Krumholt, Indholt og Knæer.

Tromö Sogn. Udi Barbo og Langsæve Skov (den sidste Kgl. Maj.s) befindes en Andel Tömmer, tjenlig til store, grove Overlöbsbjelker, Planketræer, Oplænger, store Indholter og Krumholter. Begge Skove ere hver 1 Fjerding lang og $\frac{1}{2}$ Fjerding bred. Til Öster Færevig (Kgl. Maj.s) befindes en ganske Hob veg Skov til Fremvæxt samt nogen Træer til middelmaadig Knæer. Udi lille Strömbo Skov (Kgl. Maj.s) befindes og adskilligt Tömmer, en Part grovt, en Part smaat, tjenligt til Ind-

holter, Krumholt og Knæer, samt veg Skov til Fremvæxt. Udi Thorbjörnsbo tilliggende Skov (Kgl. Maj.s) befindes en Part Træer til stort Krumholt og Indholt, desligeste veg Skov til Fremvæxt. Udi Björnebo Skov (Kirkens) befindes en Andel Tömmer, tjenlig til middelmaadig Krumholt og Indholter, desligeste veg Skov til Fremvæxt. Til Nedre Ottersland (Kgl. Maj. raader Bygselen) og Songe (Bondegods) befindes nogen veg Skov til Fremvæxt.

Dybvaag Sogn. Til Löbdal, Eidbo og Ullevaag (samtlige 3 Kirkens) samt Vatnebo (Bondegods) ere liggende nogle ringe Egeskove, der mestedelen ere forhugne, og hvis övrigt er, nogen vege Træer til Fremvæxt, saa intet Tömmer tjenlig til Orlogsskibs Fornödenhed deraf kan udbringes.

Söndeled Sogn. I Hodnebo og Dales Skove (begge Bondegods) befindes ganske udygtigt og intet tjenligt Tömmer til Skibs Behov. Udi Giving Skov (Bondegods) findes nogen faa Træer til smaat Krumholt og en Part vege Træer til Fremvæxt.

Holts Sogn. Udi Sletten Skov (Kgl. Maj.s) findes noget middelmaadigt Tömmer til Krumholt og Indholter, desligeste en Part Træer, tjenlige til Overlöbsbjelker og en Andel vege Træer til Fremvæxt. Udi Lunde Skov (Bondegods) findes noget maadeligt Krumholt og vege Træer til Fremvæxt. Udi Songe Skov (Kgl. Maj.s) befindes og en Andel maadelig Tömmer til Krumholt, Indholt og Knæer. Udi Stödle Skov befindes en Andel vege Træer til Fremvæxt, desligeste en Part tjenlig til Krumholt og Knæer.

4.

Om Trælastpriserne og Sagbrugene i Drammens Vatsdrag i det 17de Aarhundrede.

Blandt forskjellige Dokumenter angaaende Skovvæsenet, Sagbrugsdriften og Trælasthandelen i Midten af det 17de Aarhundrede findes ogsaa

endel Forslag, vedkommende Trælasthandelen, der ikke ere underskrevne. Som Bilag ved disse Forslag findes et Dokument, der indeholder Oplysninger om Sagbrugsdriften og Prisen paa Trælast i Drammens Vatsdrag i Aarene 1659, 1660 og 1661. Uagtet heller ikke dette er underskrevet, har jeg dog troet, at det kunde være interessant at meddele samme i Trykken, da det indeholder ikke uvigtige Oplysninger.

Tjener til venligst Svar, det efter min Videnskab haver Bord gjeldt paa trende Aarstid som fölger:

Anno 1659. De bedste Ringeriges Bord, som i Hønefos paa Ringerige skjæres, Hundredet . . .	12 à 13 Rdl.
Paa samme Sted skaarne, men ikke saa gode i Pris,	11 à 12 Rdl.
Ringeriges Bord paa andre Steder skaarne, som ved Sagefos i Heiren, Skjærdalen samt andre Pladser	10 à 11 Rdl.
Skots-Elvs Bord de bedste, saasom Lars Christensens, Hundredet	12 à 13 Rdl.
Andre ringere paa samme Sted skaarne . . .	10 à 10½ Rdl.
Haugfos Bord, Hundredet	8 à 9 Rdl.
Vestfossens Bord, Hundredet	10 à 10½ Rdl.
Furu, Liers Bord, Hundredet	9 Rdl.
Granbord, Hundredet	7 à 8 Rdl.
Anno 1660. De bedste Ringeriges Bord fra Hönefos	10 à 11 Rdl.
Der sammesteds skaarne og noget ringere, Hundredet	9 à 10 Rdl.
Andre Ringeriges Bord, som Sörgefos, Hundredet	9 à 9½ Rdl.
Skots-Elvs Bord, Hundredet	10 à 11 Rdl.
Sammesteds skaarne og noget ringere . . .	9 à 10 Rdl.
Haugfos Bord	7 à 8 Rdl.
Vestfos Bord	8 à 9 Rdl.
Lier, Furu Bord	8 Rdl.
Gran, Do. Hundredet	6 à 7 Rdl.

Anno 1661. Ringeriges Bord af de bedste i Hönefos, Hundredet	10 à 10½ Rdl.
Andre Ringeriges Bord	9 à 9½ Rdl.
Nok andre Ringeriges Bord paa andre Steder, Hundredet	9 Rdl.
Skotselvs Bord, Lars Christensens	10 à 10½ Rdl.
Dito. ringere	9 à 9½ Rdl.
Haugfos Bord	7 à 7½ Rdl.
Vestfossens Bord	8 à 9 Rdl.
Lier, Furu-Bord	7 à 8 Rdl.
Gran-Bord dito Hundredet	8 à 6 Rdl.

Lod-Bjelker, som Engelske kjöber, hugges af Vragmaster og Mastestuber, sælges Tylvten for 40 Rdl. og der imellem til 60 Rdl., ligesom de ere store og lange til. Andre Bjelker sælges som de ere store og lange til, især Furu og Gran, nemlig:

18 Alen 1 Tylvt	10, 9, 8, 7 og 6 Rdl.
16 Alen Bjelker Tylvten	8, 7, 6, 5 og 4 Rdl.
12 Alen Bjelker, Tylvten . . .	3, 3½, 4 à 4½, 5 og 6 Rdl.
Dobbelt 12 Alen Bjelker	3, 3½ og 4 Rdl.
Bomsperrer, 100 for	2½ og 3 Rdl.

Dygtige Master, som maa udföres:

1 paa 20 Palmer	16 à 18 Rdl.
1 paa 18 Palmer	12 à 14 Rdl.
1 paa 16 Palmer	8 à 10 Rdl.
1 paa 14 Palmer	4 à 5 Rdl.
1 paa 12 Palmer	1 à 1½ Rdl.
1 Tylvt paa 10 Palmer Træ	5½, 6, 7 og 7½ Rdl.
1 Stöchtewehr 8 Palmer, er 3 Tylvter for .	4, 5, 6 og 7 Rdl.
1 Stuchewehr 7 Palmer er 3 Tylvter for . .	3, 4 og 5 Rdl.
1 Stuchewehr under Palm for	6, 7, 8, 9 og 10 ß.

Fortegnelse

paa dem, som Sagbrug paa Bragernæs af Borgerskabet haver, og hvad de deraf aarligen kan tilveiebringe.

Rasmus Jörgensen	8,000
Anders Jacobsen	10,000
Kirsten Jörgen Langs	12,000
Fridrich Madsen	12,000
Hans Hansen Ribber	25,000
Jens Pedersen	2,000
Niels Gundersen	15,000
Thruls Olsen	12,000
Karen Christen Thörgers	4,000
Niels Rasmussen	8,000
Hans Hansen	25,000
Rasmus Christensen	25,000
Simen Lauridsen	10,000
Hans Lauridsen	15,000
Laurids Simensen	8,000
Jacob Sörensen	7,000
Petter Guttormsen	2,000
Claus Tronsen	20,000
Guttorm Trolsen	15,000
Paul Schnel	8,000
Summa	261,000 [1]

Derforuden Andre, som ikke ere Borgere, og dog holder Indkvartering med Bragernæs Besiddere, nemlig:

Hans Nielsen	10,000
Johan Reimholtzen	8,000
Summa	279,000 [2]

[1]) Efter rigtig Beregning bliver Summen 243,000.

[2]) Da den ovenforstaaende Sum efter rigtig Beregning er 243,000, skulde altsaa denne Sum efter dette blive 261,000.

Fortegnelse

paa dem, som kongl. Sagbrug oven for Bragernæs bruger, saa og andre, som deres Bord til samme Sted nedförer og til Christiania og andresteds boende samt Fogder, Prester og andre Upriviligerede, saa og Bönderne i omliggende Sogne, deres Bord og Last, som Borgerskabet paa Bragernæs til ingen Hjælp og Assistents kommer enten udi Indkvartering eller anden borgerlig Tynge, og dog samme deres Last herned bringer og afhænder ungefærlig som:

Hr. Commissarius Mechlenburg Vestfossens Bord . .	50,000
Borgermester Hans Eggertsen ved Anmetz (?) Sage	80,000
Fossesholms Sage, Daniel Knoph[1] brugende	60,000
Nok andre Sager, som bruges paa Eker udi Mjöndalen, Krogstad-Elven, Uller-Elven, Foselven og ved Hellefos, som bruges af Upriviligerede . . .	50,000
I lige Maade i Skotselven	14,000
Desligeste udi Lier, Röken, Skovbygden og Hof-Sag, sammeledes af Hoffos, Sigdal og paa Modum	70,000
Saa og af adskillige paa (ei tilskrevet), udi smaa Partier	60,000
Nok udi Sandsverv og paa Kongsberg	50,000
Dyregrav Sager paa Modum, Daniel Knoph brugende	20,000

[1]) *Daniel Knoph*, en rig og dygtig Handelsmand i Drammen, var der tillige General-Toldforvalter og Direktör for Skibsmaalingen fra 1650 til sin Död 6 Mai 1687. I Aarene 1682—1683 var han Amtmand i Lister og Mandals Amt, hvorfra han forflyttedes til Stavangers Amt, uden at det dog synes at han personlig har opholdt sig i disse Amter. Idetmindste var han i al denne Tid somoftest i Drammen, hvor han var bosat paa Strömsö, hvis Kirkes Bygning skyldes ham. Se om ham Hesselbergs Efterretninger om Strömsö S. 9. 23 ff. 49 ff. Gjessings Jubellærere. II. 2. 74. (L.)

Jörgen Philipsen i Christiania[1]	80,000
Niels Bendsen, Foged paa Hadeland	30,000
Jacob Butz Foged paa Ringerige	40,000
Johan Schnel, forrige Foged paa (Buskerud?) . . .	20,000
Frands Nielsen i Christiania	28,000
Mattias Sax paa Ringerige	12,000
Sören Pedersen, Foged over Lier	18,000
Derforuden af kongl. Sagbrug, som holder Indkvartering med Borgerskabet paa Bragernæs	?
Laurids Christensen, som bruger Ullerlands Sager . .	50,000
I lige Maade Jeremias Böyesen og Christopher Olsen, som bruger Hoffos Sager	40,000
Summa	829,000[2]

Herforuden bringes til Veie af Bönderne og andre, saasom af Modum, Sigdal, Eker Hovedsogn, Skovbygd og Lier Fogderi, huggen Last, som er Bjelker, Jufferser, Spærrer og Spirer, som Skibene mere end den tredie Part af deres Ladning hver Reise indtager.

---

[1]) *Jörgen Philipsen,* der tilsidst blev Assistentsraad og Lagmand paa Oplandene, var paa denne Tid (1660) Kjöbmand i Christiania, og har ved Testamente af 1 Juli 1685 legeret 1500 Rdlr. til Stipendier ved Christianias Skole. (Jfr. Diriks's Fortegnelse over Stiftelsesbreve og Legater 1ste Hefte). L.

[2]) Efter rigtig Beregning er Summen 772,000. Dog mangler uden Tvivl Opgaven for de kongelige Sagbrug.

XXIV.

Om Bygningernes Tilstand

paa Throndhjems Kongsgaard, Bergenhus og Akershus, fornemmelig i det 17de Aarhundrede.

(Af N. Nicolaysen).

Om Bebyggelsen af de övrige af vore Kongsgaarde og befæstede Steder fra ældre Tid vil der vel neppe kunne fremskaffes flere Oplysninger end de faa, hvoraf vi allerede ere i Besiddelse, med Undtagelse af at man ved at foretage Udgravninger ved tvende af dem, nemlig Stenviksholms Slot og det af Haakon Haakonssön opförte Mjöskastel i Ringsaker, maaske nogenlunde nöjagtig vilde kunne bestemme deres Grundplan. Noget anderledes forholder det sig derimod med de trende, som nævnes i Overskriften, da der om dem og fornemmelig om de to sidste forefindes i Rigsarkivet flere Dokumenter, som hidtil ikke har været benyttede. Disse Dokumenter bestaa dels i Kongebreve til vedkommende Lensherrer, dels i Synsforretninger over Bygningerne, enten ved Lenets Overgang til en ny Indehaver eller ved forefaldende Istandsættelser, og dels endelig i Lens- og Bygningsregnskaber. Heraf er nedenfor og fordetmeste i Udtog leveret en kronologisk Sammenstilling, hvorved tillige maa bemærkes, at af Kongebrevene ere alle anförte, som jeg har forefundet angaaende denne Gjenstand, medens de övrige Dokumenter kun ere medtagne, forsaavidt de vise, at Forandringer i en foregaaende Tilstand ere indtraadte, eller paa anden Maade give Oplysning om ejendommelige Indretninger, Möblering m. v.

---

1. Besigtigelse over Throndhjems Kongsgaard 1616.

Af denne Bygning er, saavidt vides, kun et Par Hvælvinger og Piller tilbage i den nuværende Artillerigaard. Den opförtes af Magnus den Gode

og Harald Haardraade og benyttedes senere som Bolig dels af Erkebiskopperne og dels af Lensherrerne. Af Dokumenter, som give Oplysning om dens Forfatning eller Udseende, har jeg i Rigsarkivet kun forefundet det nedenanförte. Paa den ældste Tegning af Throndhjem (et Kobberstik fra 1674, paa Universitetsbibliotheket) ser man endnu Gaardens nedenfor omtalte Taarn.

Vi efterskrevne Jacob Pedersen Lagmand udi Throndhjem, Jörgen Gram Borgermester, Wessel Brökind, Christoffer Björnssen, Oluf Jensen og Anders Thorkildssen Raadmænd, gjöre vitterligt med dette vort aabne Brev, at Anno 1616 den 13 Juni vare vi tilnævnte af vores kjære Övrighed, ærlig og velbyrdig Mand Claus Daa til Ravnstrup Kong. Majs. Befalingsmand over Throndhjems Len, her paa Kong. Majs. Gaard udi Throndhjem til en Overseelse og Vidnesbyrd angaaendes og over det store gamle stenmurede Hus baade östen og vesten Taarnet saavel som Taarnet udi sig selv, hvorledes det nu findes af ny forbygt og forbedret inden og uden, oven og neden, siden velbemeldte velbyrdige Claus Daa det annammede brudt, forfaldet og ingen Værelse iværet siden Stenviksholms Slot[1] var bygt, og de forrige Erkebiskopper da tilholdt havde; da for det förste, findes samme store gamle Mur formedelst et snack,[2] Arbejde af en besynderlig god Murmester og hans tilbehövede Muremænd og Folk, hvor den var udfalden udreven saa meget uduelligt var oven neden inden og uden, med Taarnet, som ganske var brusten, udfalden ned i Huset, det altsammen inden og uden med sine mange Hvælvinger saavelsom Hvælving over Hvælving opmuret og forbedret, og hvor Muren tilforn var meget brek-

---

[1]) Denne Befæstning var som bekjendt bygget noget för 1537 af den sidste Erkebiskop Olaf Engebrektssön, og blev senere ödelagt i den nordiske Syvaarskrig.

[2]) Eller: „suack." Meningen i begge Fald utydelig.

lig, er helt igjennem brudt og muret, med Murankere indsat, og de to överste Hvælvinger vesten Taarnet dönniket.[1]

Desligeste er der opmuret i samme Hus en stor tredobbelt Skorsten, som gaar i Herrestuen og de to hosværende Kammer, dernæst to Skorstene udi de to Hvælvingskammere; er og lagt med Astrak[2] udi Herrestuen og to hosværende Kammere med det ene överste Hvælvingskammer vesten Taarnet; item et smukt udskudt Karnap af det lille Hvælvingskammer ved Herrestuen, som udgaar til Kirkegaarden, muret imellem Stolperne,[3] takt med Spaan og Beg paalagt, Dör for med dobbelt Laase og Glasvinduger; dernæst en stor Sval og Trappe, at gaa af Gaarden op i Herresalen paa, gjort af Tömmer og Sagbord, tjæret og takt over skikkelig, funderet paa Stolper; ogsaa en Sval og Gang gjort af Tömmer og Deler og takt med Bord, fra Herresalen op i de to Hvælvingskammere vesten Taarnet; der er og i den store Herresal med to hosværende Kammere gjort dobbelte Lofter af store tykke Bjelker og Sagbord, det överste over Bjelkerne, det nederste under Bjelkerne sammenplöjet og opslaget med Söm, med Dörre og store dobbelte Laase for, med to store Skabe over Gangen, i Kjelderen med muret Trapper, siden al Kjelderen sönderskaaret og afdelt med Tömmer og Bord, eftersom det behövedes til Öl, Vin, Fetalje, Kong Majs. Landskyld og andet udi [at] gjemme; er udi samme Hus indsat halvfjerdsindstyve og fem Vinduger af fransk Glas med beslagne Luger udenfor; den store Herresal med de to hosværende Kam-

---

[1]) D. e. afpudset med Kalk.

[2]) D. e. Fliser eller Stenheller.

[3]) Det vil sige: gjort af Bindingsverk. Denne Maade at bygge paa kaldes hyppig i Dokumenter fra denne Tid „den danske Maade,“ hvorfor det er rimeligt, at den her i Norge först er kommen i Brug fra Christian den fjerdes Tid. I Modsætning dertil kaldes Laftbygning eller, som det heder „at bygge af Bull“ (Tömmerstokker), den norske Maner.

mere ere og formaledc baade Loftene og Væggene undertagendes en Engelskbred runden om den store Herresalen, derpaa er slagen grön Packlaken[1] med en grön bred formalet Trælist oven over; findes og bygt en liden Kammer af Træ huggen, som gaar af Herrestuen ud til den gamle Fruerstue, med Loft og Gulv af Bord, Vinduger i og takt, hvor Pigerne haver deres Værelser; videre findes bygt ovenpaa Taarnet trende Kammer og Værelser; först er af Björn Bygmester opsat af Stolper og Træverk oven over det murede Taarn med et Kammer udi Muren og to andre derover, det ene over det andet, alt muret med hollandsk Tegel imellem Stolperne, saa og en Omgang runden omkring Taarnet udtvigd[2] med svarvede Pillere, med tre Skorstener, en udi hvert Værelse, som udgaar udi en Pibe, item med en höj Vindeltrap og Sval, bygt fra den Sval, tilforn er imellem Herresalen og de to Hvælvingskammere, op udi alle tre Taarn-Kammere og Værelse, siden derpaa et rundt udbygget Taarn og Spids, takt med Bord-Spaan og begbredt, med Loft og Gulv af Sagbord i de to Kammerser og med Astrak i det tredje, med Dörre og Laase for, Vindugskarmer og tyve fem Glasvinduger; udi lige Maade er Muren forbedret imellem det store Herrehus og den röde Mur, som Kjökkenet nu er, paabygt en lang Gang og Sval af Tömmer og Bord med Gulv og Tag takt, og Vinduger baade ud til Kirkegaarden og ind i Gaarden; saa er og en Del af den röde Mur afbrudt, som meget uduelig og forfalden er, igjen paabygt med Tömmer, takt med Bord Næver og Törv, Loft udi afskodt[3] med Sagbord i Kammere, dertil en stor vid Kjökkenskorsten med Bagerovn og Postejovn, med Bænker, Retterbænke og andet tilhörer. Denne fornævnte Bygning haver vi saa fundet været beredt og gjort, eftersom forskrevet stander, og endog vi ikke ere tilnævnte noget derom at vurdere eller kjende, hvad det kost haver, saa

---

[1]) ɔ: Paklærred. [2]) Udvidet.

[3]) D. e. afdelt.

befindes det udi Sandhed en meget nödtörftig, skjön, herlig og nyttig Bygning, som er tilgaaet en stor Bekostning og Udlaag til at fulddrive, eftersom det i sig selv er baade stærkelig smuk og velfunderet og gjort, som det selv noksom fører Vidnesbyrd med sig. Des til Vidnesbyrd haver vi samtligen trykt vores Signeter her nedenfor og med egne Hænder underskrevet.

Actum Kong. Majests. Gaard udi Throndhjem ut supra.

(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)	(L. S.)
Jacob Pedersen.	Jørgen Gramb.	Wessel Brøkind.	Christoffer Biørnssen.

(L. S.)	(L. S.)
Olluff Jenssen.	Anders Thorkellssen.

---

2. Bergenhus Slot. 1551—1744.

Angaaende denne Kongsgaard og dens Historie kan henvises til Langes Tidsskr. II, 26 ff. Det fremgaar deraf i Forbindelse med de Berigtigelser, som senere Undersögelser have tilvejebragt, at Gaarden fra först af var anlagt af Kong Öystein imellem 1107—1110, men i lang Tid vedblev at være aaben og alene bebygget med Træhuse. Först af Kong Haakon Haakonssön blev den saaledes afsluttet og begrændset, som den nu er. Han forefandt kun en Træhal, der rimeligvis indtog en Del af den Tomt, hvorpaa nu Kommandantboligen staar. Dertil föjede han imellem 1217—1247 et kongeligt Kapel af Sten (Apostelkirken), omgav hele Gaarden med en Stenmur med to Porte, og opförte et Kastel over hver af dem. Baade Muren og Portene havde udentvivl den samme Plads, som de endnu have, idet for de Sidstes Vedkommende den ene vendte mod Byen og den anden udad imod Vaagen, hvorved en Ytring paa det anförte Sted S. 33 kan berigtiges. Endelig opförte han imellem 1247—1261 inde i Kongsgaarden „to Stenhaller," der enten kan forklares om en Stenbygning paa to Etager og da bliver den nuværende Magasinbygning alene, eller maaske med större Rimelighed maa forstaaes om to særskilte Stenbygninger. I sidste Fald maa den anden Bygning have indtaget en Del af den nuværende Kommandantboligs Plads, og de gamle hvælvede Kjeldere, som endnu findes i denne, ere da sandsynligvis en Levning deraf. Med Hensyn til Tiden efter Haakon Haakonssön

og indtil Midten af det sextende Aarhundrede, da de nedenanförte Oplysninger begynde, vide vi kun, at Haakon Magnussön i 1302 borttog den gamle Apostelkirke, at Kongsgaarden led meget ved Brand i 1370 og 1429, samt at Hövedsmanden Jörgen Hansen imellem 1515—1523 opförte tvende Taarne, hvoraf dog det ene strax efter sprængtes af Lynild.

Den ældste Tegning, man har af Slottets Udseende, er paa et kobberstukket Prospekt af Bergen fra Slutningen af det sextende Aarhundrede, som ejes af det bergenske Musæum. Den saavidt vides ældste Grundplan af Bergenhus, som haves, er af 1690 og forefindes i Ingeniörbrigadens Arkiv.

Chr. III til *Christofer Huitfeldt* om at sende et Skib til Kjöbenhavn med de hugne Stene, som ere tagne af Kirkerne[1] i Bergen, og dersom der bliver nogen tilovers af samme Sten at forvare den. Kjöbenh. 17 Juni 1551.

Samme til *Christofer Valkendorf* . . . Fremdeles som Du skriver os til, at Du haver faaet vor Befaling at skulle skikke hid nogen af den Kirkesten, som der liggende er, og vi formærke, at samme Sten ikke kan tjene at bruge uden den bliver anderledes tilhuggen, da ville vi at Du forskikker os et Maal paa hvor store lange og tykke de samme Sten ere. Siden ville vi lade Dig fange videre Besked derom. Kjöbenh. 14 Juni 1557.

Fr. II til *Erik Rosenkrands*. Vider at vi forfare, at der skal staa nogne öde Huse paa vort og Norges Kloster Lysekloster,[2] som ere meget bygfaldne og ikke staa vel til at hjelpe,

---

[1]) Nemlig den store Kristkirke og Apostelkirken, der begge nedbrödes i 1531. Se det anförte Tidsskr. S. 44.

[2]) I Forleningsbrevet paa Lyseklosteret for Jægermester Otto Thermon af 30 Juni 1634, for hvilket Lens halve Indtægt han skulde erlægge 192 Rdlr. 1 Ort aarlig, heder det: „han skal holde Klosteret og Ladegaarden ved Hævd og Bygning, og ingen Omkostning os derpaa tilskrive i nogen Maade.“ — Af Bergenhus Lensregnskab f. 1642—1643 ser man, at der som Fölge af en kongelig Ordre i det förstnævnte Aar blev udsendt en Vagtmester og en Soldat i Fölge med Hybert Stenhugger og Peter Negelssen Biltsnider til Sælö og Lyseklostcr, hvor de udbröde Veg-

thi bede vi Eder og begjære, at I med det förste derom forfarer Lejligheden, og hvilke Huse der findes, som ikke staa til Redning, at I dennem lader nedertage, og hvis Sten og Tömmer, som der findes og tjener til at bygge med, at I det igjen lader forbygge paa vort Slot Bergenhus og derudinden rammer og vider vort Gavn og Bedste, som vi Eder tiltro. Nyborg 9 Marts 1560.

Samme til *Samme*. Vider at vi ere komne i Forfaring, hvorledes at vort Slot Bergenhus skal være meget bygfalden og synderlig Taarnet,[1] som der staar paa Slottet, saa det ikke lettelig staar til at hjelpe; thi bede vi Eder og begjære, at I med det förste ville forskrive en forstandig Bygmester,[2] som kan bese hvad Bröst, som findes paa Bygningen og Slotsbefestning, og at I siden lader nedertage fornævnte Taarn og det strax igjen opbygge, og at I med mindste Bekostning lader fly og færdiggjöre Slottet, hvor derpaa Bröst findes, eftersom I

stene af Klosterbygningerne og sagede og tilhuggede dem. Udbyttet heraf, 518 Vegsten, blev ifölge Konossement af 20 Marts 1643 indladet i Kongens Skib Oldenborg, Skipper Mats Lessöe, og fört til Kjöbenhavn.

1) Det samme, som var opfört af Jörgen Hansen og blev ödelagt af Lynild.

2) Ifölge Absal. Ped. Norges Hist. S. 85 (Suhms Saml. t. D. Hist. II, 1) forskrev Rosenkrands Murmestere og Stenhuggere fra Skotland. Medens Taarnet stod under Bygning fortæller den samme Abs. Ped. i hans Kapitelsbog (ny Afskrift efter Orig. paa det kongel. Bibl. i Kjöbenh.) at „1563, 2 Septbr. Natten til Fredag faldt en Vægter af det nye Taarn af den höjeste Mur og ned paa de Pæler, som Karnappen skal bygges paa, og saa deraf ned paa de mange Stene og slog sig död." Sammesteds berettes, at der ovenpaa Taarnet var anbragt en tyk Jernstang, hvorpaa stod en forgyldt Havfrue, holdende Norges Vaaben i Hænderne; Stangen nedblæste i en stor Storm d. 28 Febr. 1568. Taarnet maa ifölge den Indskrift, som er indhugget derpaa, være blevet færdig 1565. Det er i den senere Tid urigtigen kaldt Valkendorfs Taarn og blev i 1848 restaureret.

kunne vide os og Riget gavnligt kan være og i alle Maader vider og rammer vort Gavn, som vi Eder tiltro. Kjöbenhavn 29 Mai 1560.

Fr. II til *flere Lagmænd* med Paalæg om at sammentræde i Bergen St. Olafsdag s. A. for blandt Andet „at afgjöre den Trætte, som skal være imellem Erik Rosenkrands paa vore Vegne paa den ene og de tydske Kjöbmænd paa Bryggen udi vor Kjöbstad Bergen paa den anden Side, for at de imod vort aabne Brev dennem fortrykke og ikke ville afföre de Röghuse og Boder, som de under vort Slot Bergenhus byggede haver.“ Kjöbenhavn 5 Mai 1561.

Samme til *Erik Rosenkrands,* hvori omtales at Rosenkrands havde forlangt noget Malt og Flesk til den Bygning, han paa Foraaret der paa Slottet agtede at lade foretage.[1] Odensö 21 Septbr. 1561.

Chr. IV til *Laurits Kruse,* hvori denne, da det vilde falde Rigsraaderne paa Herredagen fast besværligt tvende Gange om Dagen at begive sig af Byen og til Slottet og siden at sidde Retterthing, anmodes om, der paa Slottet at forskaffe Raaderne bekvemme Losementer og derhos nödtörftig Underholdning til dem og deres medhavende Folk. Skib Victor 1 Juli[2] 1599.

I en Beretning afgiven for Borgerm. og Raad paa Raadhuset d. 23 Septbr. 1622 af Tömmermændene Jochum Jörgensen, Skredder Oldehoff, og Tollef Ingebretsen samt Murmesterne Hans

---

[1]) Hermed sigtes foruden til mindre Istandsættelser fornemmelig til det omtalte Taarn, der efter al Rimelighed var den eneste Bygning, Rosenkrands opförte paa Bergenhus.

[2]) Af denne Dato sees, at Brevet er skrevet paa Bergens Red. Forövrigt maatte man af Udtrykkene deri slutte, at Herredagen var bleven holdt paa Slottet, medens det dog i Hofnagels Diarium (Suhms Saml. t. D. Hist. II, 2, 131 og 132) udtrykkelig siges, at Retten idetmindste i flere Sessioner blev sat paa Raadhuset, som dengang var hvor det endnu er.

Holst, Tönnis Dop og Jan Olefsen, der ifölge Slotsherren Knut Gyldenstjernes Anmodning havde befaret Slottets Bygninger for at se hvad der tiltrængte Reparation samt afgive Overslag over dens Kostende, omtales: *det store Taarn,*[1] som Tag skal gjöres over; *det lille Taarn*[2] over Skriverstuen; *det gamle store Fangetaarn*[3] fem Loft höjt, hvori Bjelkerne ere aldeles forraadnede; *Langhuset,*[4] hvori nye Legter Bjelker og Sperrer udfordres paa Grund af Raadenhed; *det gamle nedfaldne Taarn*[5] *ved Langhuset,* dersom det af ny skal renoveres; *Skandsen ud til Vaagen,* som maa fra den nordre Ende nedbrydes til Grundvolden og af ny opbygges ungefær 60 Alen udi Længden og i Höjden 15 Alen; og endelig *det store Hus*[6] *ud til Söen* at renovere og beverpe med Kalk.

Ifölge Inventarier optagne 20 Aug. 1629 og 2 Juli 1633 ved Lenets Afleverelse fra Oluf Parsberg til Jens Juel og fra denne til Jens Bjelke vare Slottets Bygninger i fölgende Stand:

---

1) D. e. Rosenkrands's Taarn.

2) Deraf staar endnu en Del ved Siden af Hovedporten og bag Kapt.-Vagtmesterens Bolig. Maaske er det en Levning af det ene af Haakon Haakonssöns Kasteller.

3) D. e. det andet af Jörgen Hansen opförte Taarn, som ifölge Grundplanen af 1690 stod i Midten af Skandsen mod Öst, men nu er borte. Det kaldtes ogsaa Hundetaarnet eller Tyvetaarnet.

4) D. e. den af Haakon Haakonssön opförte Stenhal eller nu Magasinbygningen. Bygningen var endnu i 1535 Lagthings- og Raadhus (Dipl. i Rigsark.), hvorved det i Langes Tidsskr. II, S. 35 Anförte kan berigtiges. Benævnelsen „Langhuset" træffes först i Abs. Ped. Kapitelsbog under 13 Apr. 1570.

5) Findes ikke mere.

6) D. e. det egentlige Slot eller Bolig for Lensherrerne og Kongen under hans Ophold i Bergen. Dets Plads blev, som nedenfor vil sees, i 1725 indtaget af den nuværende Kommandantbolig.

1. *Skansen,*[1] *som gaar fra Fruerstuen og om til det lange Hus;* befindes Muren aldeles nederfældig, saa den umulig længer kan stande, Træverket inden til og oven paa Skansen meget fordærvet, undtagen paa den nordre Side, som [af velb. Jens Juel] meget er bleven forbedret, dog er derpaa nu nogen Bröstfældighed.

2. *Langhuset;*[2] befindes Taget ganske bröstfældigt, af Tagstenene mange afblæste, Bjelker, Sperrer og Legter meget forraadnede, og er det overalt nederfældigt og i saa Maade udueligt.

3. *Trappen, som gaar igjennem Langhuset op til den liden Runddel,* som endel haver været med Hvælving og endel med Sagbord; er Træverket slet forraadnet og til nederfalds, dog *den liden Runddel*[3] *bagved Langhuset* i sig selv nogenledes paa Muren ved Magt undtagen Træverket og Taget oventil, som er meget forraadnet.

4. *Svalerne og Omgangen,*[4] *som gaar fra Langhuset og langs hen til Eriks Taarn,* er slet forraadnet og nedfalden i Grunden, saa man ikke der omkring paa Svalerne kan have tilbörlig Opsigt til de Stykker, derhos paa Muren ligger, med mindre Svalerne overalt af ny bliver forfærdiget.

5. *Det Taarn, som staar imellem Langhuset og Skriverstuen;* er Tömmerverket aldeles paa Loft og Trapper forraadnet, nedfalden og i Grunden öde.

6. *Det lille Taarn*[5] *bag ved Skriverstuen;* befindes Loftet

---

[1]) Her laa: 4 halve Kartover, 4 hele engelske Sauger og 3 andre af samme Slags, 1 dobbelt Jernfalkonet og 1 Stormstykke af Jern.

[2]) Her laa: 1 Kobberfalkonet og 1 Skjerbrek af Jern med 1 Kammer.

[3]) Paa denne Runddel eller Skanse, som endnu sees paa Grundplanen af 1690, men nu er borte, laa: 3 halve Sauger og 3 Kobberfalkonetter.

[4]) Herpaa og paa det i fölgende Nummer omtalte Taarn laa: 32 dobbelte Basser, som dog i 1633 vare ubrugelige.

[5]) Her laa: 1 Stenstykke med 1 Kammer og 6 Kobberfalkonetter.

saavelsom Taget paa Muren og Trapperne derudi oven og neden meget forraadnet og i alle Maader til Nedfalds.

7. *Det store Taarn,*[1] *kaldes Eriks Mur*; er meget utæt og taglamt, endel Tagsten nedblæst og sönderslagen, Tömmerverket overalt meget fordærvet, Gulvene udi alle Gemakker findes megen Bröst paa, Vinduer og Vindueskarmene slet udfalden og borte overalt paa Eriks Taarn. *Karnappet over Landporten;* findes Træverket meget fordærvet og forraadnet, Vinduer og Vindueskarmene slet udfalden og mesten öde til Nedfalds.

8. *Svalen, som gaar fra Eriks Mur og til Fruerstuen;* befindes Tömmeret noget bröstfældigt, udenfor Fruerstuedören findes Trappen oven og nedentil i sig selv nogenledes ved Magt, den anden Trappe over Kjelderhalsen op imod Fruerstuehuset var slet nedfalden med alle, dog nu[2] nogenledes igjen forfærdiget.

9. *Fruerstuen*[3] *og i de andre derhosföjede Gemakker;* befindes Skorstenene oventil meget at være fordærvet, Tagstenen endel afblæst og sönderslagen, og, naar Regn er, ganske utæt; Legter, Sperrer og Bjelker saavelsom Loftene derover meget fordærvet; Vindueskarmene og Gavlerne ere og nogen Bröst paa, endel Gulver udi Gemakkerne og især i Fadeburstuen ere og nogenledes fordærvet.

10. *Det Hus*[4] *over Porten af Standerverk af sal. Knud Gyldenstjerne op til Fruerstuen bygt oven paa Portmuren;* haver det gjort den forrige Mur stor Skade, saa og givet sig langt ud fra den anden Mur; ellers er samme Hus udi sig selv med Vinduer og Döre for nogenledes ved Magt.

---

[1]) Dets Skyds bestod af: 3 Stenstykker med 3 Kammere, 3 trefjerdedels Sauger og 1 hel Saug af Jern, 2 dob. og 1 enk. Falkonet af Jern og 3 smaa Slanger af Kobber, hvoraf sees, at Meyers foran S. 287 anförte Beretning er rigtig.

[2]) 1633.

[3]) Dens Skyds bestod af 3 Basser.

[4]) Hertil hörte: 2 halve Sauger, 1 Stormstykke og 1 Stenstykke af Jern.

11. Toldboden[1] *ved Nöstet udenfor Porten ud til Stranden* befindes og nogenledes bröstfældig og af idel gammelt Tömmer, ellers ligger Nöstet i sig selv slet nedfalden og öde.

12. Tvende andre Boder af Træ uden for Porten op til Muren imod Stranden, findes endnu nogenledes ved Magt.

13. Fæhuset af Træ imellem begge Porterne er ganske bröstfældigt baade paa Bordtag og oven til, ellers er Tömmerverket derudi aldeles forraadnet.

14. Smidjen, som nu befindes at være Stald udi, er Muren ved Magt nu som tilforn, mens Træverket samt Taget ganske forraadnet og overalt utæt.

15. Bryggen uden for Porten befindes at være ved Magt, saavelsom det Stakitverk ved Stranden udenfor, hvorpaa og nogle Stykker[2] findes at være lagt, og er i saa Maade endnu nogenledes ved Magt.

16. Det Hus, Bryggerset haver været udi med sine Rum, befindes nu overalt ganske nederfældig inden og udentil oven og neden, Træverket derudi slet forraadnet, Tagstenen endel deraf nedblæst og sönderslagen, Skorstenen ganske fordærvet og in summa samme Hus befindes ganske uduelig og til nedfalds og vil derfor endelig af ny forfærdiges.

17. Kjökkenet er Tömmerverket og ganske forraadnet udi, oven og neden, Skorstenen meget bröstfældig og in summa

---

[1]) Endnu i flere Aar efter denne Tid vedblev Toldkammeret at være paa Slottet. Det förste Skridt til en Forandring heri skede ved et kgl. Missiv af 27 Oktbr. 1636, som paabyder Oprettelsen af en Toldbod paa et andet Sted, men dette blev ved et senere Missiv af 18 Aug. 1638 igjen stillet i Bero. Först ved Ordre af 7 Oktbr. 1650 blev det atter paabudt at anstille Undersögelse om Tomt til en ny Bygning, hvis Paabegyndelse under 4 Marts 1651 blev paalagt Toldforvalter Antoni Knip. Bygningen var af Træ og stod paa samme Sted som den nuværende, der fuldförtes i 1761, efterat den forrige var afbrændt i 1756 og Toldkammeret i Mellemtiden atter havde været paa Slottet.

[2]) 3 hele og 2 halve Sauger af Jern.

det befindes baade paa Tag og Tömmer til Nedfalds, vil og endelig af ny forfærdiges.

18. *Det Hus, som staar imellem Kjökkenet og Skriverstuen med Sudtag paa,* er og noget bröstfældigt, utæt og Mangel paa Bordtag, Gavlen til begge Ender saavelsom Svalerne op til samme Hus ere nogenledes bröstfældig, Gulvene i de underste Gemakker fordærvet, og vil det endelig have nogen Forbedring.

19. *Skriverstuehuset;*[1] er Tömmerverket ganske og aldeles inden og uden til paa begge Sider forraadnet, Lofterne nederfældig, Gulvene i Bildestuen, Skriverstuen, og det Kammer næst hos ganske fordærvet, samme Hus er og overalt taglamt og utæt, saa det endelig af ny vil forfærdiges.

20. *Borgestuen med dens Underfængsler* er nogenledes ved Magt, dog Vindueskarmene udi Borgestuen ere meget fordærvet, Dörene for Fængslerne ere endel uden Laas og stor Bröst paa dennem; det lidet Kammers op til Borgestuen kaldes Skræderstuen, er Vinduerne isönderslagen, Træverket forraadnet og i saa Maade bröstfældig.

21. *Springborg* findes nogenledes ved Magt uden til, undtagen des Tömmerverk ovenpaa, som er slet forraadnet, saa og befindes Taget utæt, naar Regn er, da det fattes paa nogle Steder baade Næver og Törv.[2]

---

1) Stod der, hvor nu Kapt.-Vagtmesterens Bolig er. Bildestuen var i 2den Etage, Skriverstuen i 1ste. Udenfor Huset laa paa Borgegaarden: 6 lange Stenstykker med 8 Kammere, 2 dob. Jernfalkonetter, 3 smaa Kobberslanger, 1 Kobberfalkonet og 5 dob. Basser, hvilke dog alle i 1633 vare ubrugelige.

2) Ifölge Bygningsregnsk. f. 1640—41 blev Taget i dette Aar belagt med Sten. I det fölgende Aars Regnsk. omtales „Dönniken under Hvælvingen paa Springborg og Borgestuen“ hvoraf sees at de begge vare af Sten. Forövrigt er det kun paa Bergenhus, at der forekommer en Bygning med det förstnævnte Navn, hvis Betydning ikke kjendes. Den laa ifölge Grundplanen af 1690 imellem Fruerstuen og Rosenkrandses Taarn, og dannede en Vinkel med den förste.

22. *Svendekjelderen saavelsom udi de andre fem Kjeldere*[1] *under Fruerstuen;* findes Tömmerverket forraadnet og ganske nedfældig, Loftene derover umulig uden Nederfald og Fruerstuens Fordærvelse længer at kunne blive beliggendes, vil endelig derfor af ny forfærdiges, Kjelderhalsene er og meget bröstfældig gammel og uduelige, Dörene derfor befindes endel med gamle Laas for og endel uden Laas for.

23.[2] *To Porte, som ere inderst for Borgegaarden,* ere nogenledes ved Magt, men de to Porte ud til Landevejen befindes meget gamle og fordærvet, saa de endelig af ny vil forfærdiges, Taget over Muren mellem Eriks Taarn og Smidjen saavelsom Taget oven paa den Mur fra Smidjen og om til Borgegaardsporten befindes overalt forraadnet og til Nederfalds. Derforuden befindes alle Döre paa fornævnte Bergenhus for alle Gemakker gamle, endel med gamle og uduelige Laase for og endel uden Laas for, og saafremt udi de Gemakker, som Mangel findes, herefter skal Hus holdes, vil de endelig af ny forfærdiges med al sin Tilbehöring af Jernfang, som er Hengsler og Kramper; Glasvinduerne overalt paa Fruerstuen og Springeborg befindes nogenledes ved Magt, dog af gammelt flekket Gods og Glas; Skriverstuehuset, saa og det Hus imellem Stegerset og Skriverstuen befindes og nogenledes ud til Borgegaarden ved Magt af gammelt Glas, undertagendes i Kjökkenet findes fire gamle og sönderslagne Vinduer, og findes ej nogen flere Glasvinduer paa Bergenhus som forbemeldt er.[3]

---

[1]) Disse findes endnu og ere som anfört maaske en Levning af Grundvolden af Haakon Haakonssöns anden Stenhal.

[2]) Denne Post findes alene i det sidste af de anförte Inventarier.

[3]) Paa Arkeliet og Rustkammeret fandtes: 12 Musketter, 21 Kartlascher, 47 Hellebarder, 3 gamle Faner og en gammel noget forgyldt Flöj med Knapper, staaende paa en Jernstang.

I Lensregnsk. f. 1640—1641 opföres 52 Alen rödt Klæde, til at trækkes om Salen, à 8 slette m℔ pr. Al. = 69 Rdlr. 1 Ort 8 ß (96 ß paa Rdlr.), ligesom der omtales Reparation paa *det Karnap, som er udbygget ved Rosenkrandses Taarn* samt paa *Karnappet, som vender ud til Söen og kaldes Kongens Karnap.*

I en Besigtigelsesforretning af Murmestere af 3 Juni 1641: Hundetaarnet imellem Langhuset og Skriverstuen repareret og bygt et lidet Trætaarn ovenpaa, sat nyt Klæde om Væggen i Fruerstuen og Loftet malet,[1] Brystverket fra den inderste Landport og til Stalden samt fra Stalden og over den yderste Landport ny opsat i Kantslerens[2] Tid, en Dam anlagt for derfra at lede Vand ind i Brönden, som höjlig var fornöden og til Lettelse for Bönderne, som tilforn kjörte Vand.

I Regnsk. over Slottets Reparation 1641—1642: en Egetræes Kiste til en Pokal, som Kongen blev foræret af de Kontorske; gjort en ny Trappe næst ved Kongens Sal og Gangen op til Taarnet, samt forklæd Svalen langs ved Siden af Kongens Gemak op til Taarnet og Svalen imellem Kongens Gemak og Springborg; Ridderkokkens Kammer samt Vinskjenkens og Kjökkenskriverens Kjeldere i Skriverstuehuset, Fru Vivekes[3] Kammer, Kongens Livkarls Kammer paa Taarnet og den store Stue sammesteds for Kongens Doktor.

---

[1]) Nemlig i Anledning af Kongens Ankomst, der fandt Sted 27 Juni 1641 (Se foran S. 68).

[2]) Jens Bjelke, Lensherre og Hövedsmand 1633—1641.

[3]) Viveke Kruse (Se foran S. 68).

Chr. IV til *Henr. Thot.* Vid eftersom vi naad. komme udi Forfaring, vort Slot Bergenhus ganske bröstfældig at være og til des nödvendig Reparation efter derpaa gjort Overslag at behöves 1110 Rgsdlr., da bede vi Dig og naad. ville, at Du det förste mueligt paa fornævnte Slot at lade reparere lader anfange og fornævnte 1110 Rdlr. af Lenets Indkomme lader annamme og dennem siden Dig saaledes til Regnsakb at lade före. Hvad Fæstningens[1] Reparation vedkommer, ville vi naad. at Du dermed indtil paa videre vores naad. Ordre skal lade bero. Kjöbenhavn 23 Decbr. 1642.

Af Inventarium,[2] optaget d. 9 Mai 1648 ved Lenets Afleverelse fra Henrik Thot til Ove Bjelke:

Eftersom Langhuset er et af de Batterier, som skal forsvare Slottet, og man ikke sikkerlig kunde gaa derinde for Sperreverket var raadnet og vilde falde En paa Hovedet, da er det ganske aftagen,[3] og med Tömmeret Batterierne forfærdiget om-

[1]) Hermed sigtes vel alene til nogle faa Jordvolde, som rimeligvis ganske nylig vare anlagte og med Undtagelse af Skanserne omkring Slottet udgjorde de eneste Forsvarsverker paa Bergenhus. (Se Langes Tidsskr. II, 46).

[2]) Ifölge samme Inventarium bestod Slottets Skyds af 4 halve Kartover af Jern, 11 hele engelske, 15 halve og 3 trefjerdedels Sacher af Jern, 4 Götlinger og 2 Falkonetter af Do., 7 Kobberstykker paa 4 ℔, 2 andre Kobberstykker, 14 smaa Falkonetter samt 50 Partisaner, 11 Piker, 47 næsten ubrugelige Hellebarder og 504 Musketter. Hvor Skydset laa er ikke anfört som i de foregaaende Inventarier. Paa Arkeliet: 3 Faner og den gamle forgyldte Flöj med Stang og Knapper.

[3]) Ifölge et Regningsbilag, vedlagt Lensregnsk. 1643—1644, skede dette i Juni 1643, idet Eiluf Tömmermand nedtog af Langhuset „9000 Tagsten samt Sperrer, Bjelker og andet Tömmer saa nær som Muren.“ Men hverken her eller ved senere Reparationer er der Tale om Nedtagelse af de trappeformede Gavle, hvormed Bygningen er afbildet paa det ovenfor omtalte Kobberstik af Bergen, der idetmindste maa være ældre end 1620. At Bygningen virkelig har haft Gavler, kan ikke være tvivlsomt.

kring Slottet, som Stykkerne staa paa; med Stenene, der laa paa, er tvende andre Huse takt af ny, og er der i Langhuset bygget Hytter, som 50 Soldater kan ligge udi, af Fjæler takt med Næver; deroven over er gjort et Banket, som Soldaterne kan staa og skyde over Muren.

Trappen til Runddelen ved Langhuset er forraadnet ligesom tilforn, og Runddelen er ved Magt.

Svalerne er ved Magt, som tilforn, nok er i alle Skothuller indmuret ny beslagne Egebjelker med Hul i, hvorudi man kan stille smaa Falkonetter og skyde ud til Pladsen; Taget over samme Svaler repareret og skjelnet overalt.

Taarnet mellem Langhuset og Skriverstuen 5 Loft höi, dog Gulv kun paa de to överste, og eftersom den Sval og Trappe, som gaar op til samme Taarn, har været nedfalden, er den opbygt af ny. Eftersom og ingen Bagport var, hvor man kunde komme ud i Butenverket af Slottet, da er der igjennem dette Taarn brudt 2 Huller paa Muren og derfor gjort 3 stærke Egedöre med Laas og Beslag.

Karnappet over Porten ved Fruerstuen var given sig en halv Alen fra det andet Hus, thi Söen, som slog derpaa, havde udskylt baade Kalk og Sten af Fundamentet, hvilket Fundament nu med ny Sten er opsat, og derforuden opfyldt med Stene en Havn rundt omkring, saa Söen ikke kan have nogen Magt dermed. Og eftersom det var muret imellem Stænger, er Tömmeret i söndre Side ganske bortraadnet og er indsat af ny.

Det Brystverk, som er gjort fra den inderste Landport og til Stalden samt over den yderste Port, er ved Magt, som tilforn.

Istedetfor Loftet over Stalden, som var udygtigt, er der gjort et Batteri af idel fladhuggen Tömmer med Brystværn, to Stokker tyk og Stykhuller paa; siden Taget paa ny igjen opsat over Batteriet.

Paa den yderste Gaard imellem begge forbemeldte Porte af ny opbygt en Pakbod til Proviant.

Af den samme Gaard ud til Brystverket gjort to nye Egedöre og stærk med Eg beslagen.

Paa Slottet findes fire Porte, den ene udenfor den anden, som berettes at være gjort i Jens Bjelkes Tid, og er endnu ved Magt ligesom tilforn; der indenfor er endnu gjort en Schlosschatter beslagen, hængende udi Jernlænker, at lade falde udi Nöds Tid.

Fra Landporten synden for Slottet og langs Vesten ud ned imod Vaagen er opbygget treade Batterier eller Bulverk, tre Stokker tykt med Stykhuller paa, og imellem hver tre Bulverk en Cortin neden til af runde Stokker, opfyldt med Sten og med et Brystverk af Tömmer.

Imellem Slottet og Butenverket gjort en ny Port af dobbelt Furufjæle med Laas og Beslag.

Uden omkring Slottet nord og öster paa gjort en Jordvold med Brystværn og Bænker, og 4 smaa Bastioner med to Landporte med Laas og Beslag.

Norden for Slottet paa den yderste Ende af Kommunen er lagt et Forverk at forhindre Landgang med et Batteri og Skansekurv i hvert Hjörne og en Port ned til Blokhuset med Laas og Beslag. — Hvis Söboder der stod udenfor, er afbrudt, og i den Sted lagt et firkantet Blokhus af dobbelt Tömmer paa 10 Stokker med Port og Laas for. — Östenfor Slottet er afbrudt en hel Rad Huse eller Gaarde, som stod imellem Slottet og Sverresborg, og al den Plads gjort ryddelig.

Af en Besigtelsesforretning af 9 Mai 1649 (foretagen af Börge Juel til Lungegaard og Major paa Bergenhus Iver Due til Vejberggaard ifölge Ove Bjelkes Anmodning og i Anledning af et kgl. Missiv om at lade Gemakkerne reparere, saa at hans kgl. Majestæt[1] med hans elskel. Gemal og Hofstat af Fruentömmer og anden nödvendig Opvartning kunde have bekvemme Lose-

[1]) Denne Kongens (Fr. III.) paatænkte Rejse til Bergen fandt dog ikke Sted.

ringer) sees, at Salen med samt Kongens og Dronningens Sovekammere saavelsom de andre Gemakker vare meget mörke og slette med smaa lave Vinduer udi à l'antique af dette Land, dog Middel nok dem större og höjere at kunne have, desligeste Væggene og Gulvet i slet Stat; Taget, Loftet og Bjelkerne mestendels raadne. Den Trappe med den Sval udenfor Fruerstuen befindes i saadan Stat, at Ingen uden Perikel og stor Fare kan gaa der op for. Paa Karnappet udenfor Fruerstuen befindes Taget og Skurene forfaldne, saa og Murene, Vinduerne ganske af Storm indblæste og Vindueskarmene raadne. Skriverstuehuset ganske raadent og maa nedrives.

Ifölge Bygningsregnsk. f. 1649—1650 blev i dette Aar det gamle Skriverstuehus nedrevet og en ny Laftbygning opfört (Oplænger; Bordklædning; Naglerne imellem Tömmeret samt Vinduesrammer og Karme af Eg; Sperrer, men ikke Aaser,)[1] under hvilket Bygningsarbejde tillige den mod Öst og imod Borgegaarden vendende Gavl af Springborg blev borttaget, fordi den stod i Vejen for det nye Hus; i Fruerstuen, (nemlig den store Sal, Sengekammeret, det store Karnap og de andre 4 Kammere,) indsat rundt omkring 14 dobbelte Vindueskarme af Eg samt en Vindueskarm over Dören imellem Karnappet og Fruerstuen; alle Gemakker malede under Loftet, Vinduerne i Fruerstuen malede grönne og Jernbeslaget rödt, Karnappet og det lille Taarn over Trappen til Fruerstuen ny opsat og Stolperne derpaa udvendig malede röde.

Fr. III til *Ove Bjelke,* hvori denne bemyndiges at anvende 200 Rdlrs. Bekostning „paa vore Gemakkers Reparation, som vi selv til forestaaende Herredag[2] bruge skal paa Bergenhus.“ Kjöbenhavn 19 Decbr. 1651.

---

[1]) Allerede i denne Tid synes man saaledes at have ophört med at bruge Aaser, som nu ere ukjendte i Bergens Stift. (Jfr. Langes Tidsskr. III, 305).

[2]) Denne Herredag blev senere afholdt i Christiania.

Af Bygningsregnsk. f. 1653—1654 sees, at der i dette Aar blev anlagt et Fortifikationsverk af Bolverk paa Vaagen med 10 Skydehuller og to Huse til Kortegaarde (corps de garde) samt en Bom over Vaagen til Toldboden; desuden anlagt Fortifikationsverker paa Christiansholm og Sverresborg, og 4 Reduter ved Sandviken, Sundnes og Lungegaardsvandets Indlöb.

Chr. V til *Statholder Ulr. Fr. Gyldenlöve.* Vores allernaadigste Vilje og Befaling er, at Du den Anordning gjör, at vores Vice-Kantsler i vort Rige Norge og Amtmand over vores Amt Bergenhus os elskel. Johan Frider. Marschalk til Hutlou bekommer paa bemeldte vort Slot Bergenhus fornödne Værelser, dog saa at vores Kommandant, som nu er eller herefter kommendes vorder, iligemaade beholder behörige og nödvendige Losementer, og ej nogen Plads, som til vores Ammunition eller Materialier fornöden og tjenlig kunde være, vorder indtaget. Kjöbenhavn Juli 1669.

Inventariet f. 1679 omtaler Christians, Charlottes, Alefelts og Gesenkte Batteri paa Slottet,[1] 1 Batteri paa Sverresborg, 1 paa Nordnes og 2 paa Fredriksberg; desuden nævnes en lang Jernspids med forgyldt Flöj 2 Knapper og 1 Krone, som var nedblæst af det lille Taarn.

Ifölge Bygningsregnsk. for 1683 blev i dette Aar den gamle til Nedfalds bestaaende Mur ved Sökanten nedreven og igjen op-

---

[1]) Som man ser af Grundplanen fra 1690, stode Voldene paa det egentlige Bergenhus i Forbindelse med de Skanser, som langs Sökanten fra Bontelabo og indenfor fra Fladen eller den saakaldte Kobave (tilforn Sumpen, *veisan*) omgave Sverresborgshöjden. Dette vedblev indtil 1812, da den nuværende Tenaille mod Öst blev opfört og Fæstningen saaledes paa alle Sider lukket med Volde. — Endnu i 1763 stod det udmærkede Bögetræ paa Bergenhus, som Edvardssön omtaler (Langes Tidsskr. II, 47).

fört; et nyt Brystværn af Sten opbygget ud i Söen imellem Blokhuset og Hovedvagten;[1] et nyt Spir paasat det murede spidse Taarntag og belagt med Bly; det lange smale Tag fra den gamle Kirke[2] og alt omkring til det store Ammunitions-Taarn[3] repareret tilligemed Taget over Trappen ved det mindste Taarn indtil Ammunitions-Taarnet, hvor Muren stod ganske bar for Regnen; Kommandantens Værelser paalagt et nyt Sudtag med et Korstag og tvende smaa Arker, ligeledes Taget over Gangen til Karnappet, over dette selv og over Fruens Kammer istandsat.

Ved Landkommissær Hjorts Ordre af 18 Mai s. A. blev Proviantforvalter Jörgen Lauson paalagt at paabegynde Reparationen af „den gamle murede Kirke,“ som ved kgl. Resolution var bestemt at skulle indrettes til et Magasinhus. Under denne Reparation, som blev færdig i Löbet af Aaret og kostede 1118 Rdlr., blev der gjort tre store Döre for de hvælvede Kjeldere, trende Lyshuller og ligesaamange Lufthuller, ligesom alle Hvælvinger bleve udspækkede, „den sjunkne Huk ganske forfærdiget,“ alle fire udvendige Sider udspækkede og rappede, og „en Pille under den svageste Kant“ opsat.[4] Ligeledes „oplagt et dobbelt nyt Sudtag af fire Sider og Gavle, tvende store Hidsevinder paa den vestre Side og trende Udarker paa den nordre Side item et Tag og Gang imellem begge Tagene.“

Ifölge Bygningsregnsk. f. 1685 blev den murede Pille paa det lille Taarn istandsat under Kongens Ophold[5] i Bergen. Li-

[1]) Som dengang og ligetil ind i vort Aarhundrede laa tæt udenfor det vestre Hjörne af Magasinbygningen eller omtrent der, hvor Slaveriet nu er.

[2]) D. e. Rosenkrands's.

[3]) D. e. Magasinbygningen, saaledes kaldet, fordi man paa Grund af dens spidsbuede Vinduer antog, at den i gamle Dage havde været Kirke (jfr. Langes Tidsskr. II, 47). Dette Navn aflöste nu for en Tid det ældre „Langhuset.“

[4]) Disse og fölgende Oplysninger ville afgive en fortrinlig Vejledning ved Bygningens Restauration.

[5]) Se foran S. 41.

geledes foretagen en Forandring og Istandsættelse ved Magasinhuset, „for dessen Godtbefindende det endog af Hans kgl. Majest. selv er overseet.“ Under denne Reparation blev „Muren paa det överste Loft imod Norden udbrudt 8 Alen i Breden og 4 i Höjden, og i den Sted forfærdiget et Vindue for Luft og Lys Skyld, siden det Loft faldt for mörkt i sig selv, endog der tilforn var 4 halve Lyshuller gjort; (dertil gaaet 1050 Mursten.) „Et andet Hul udi Muren ved Kornkammeret tilmuret for at Utöj ikke skulde faa deres Indgang;“ (dertil gaaet 530 Mursten). „Neden udi Hvælvingerne ere de forrige murede Döre blevne tilmurede og i den Sted paa bekvemme Steder, som Kommandanten befalede, trende Steds Muren udbrudt og Indgangene i Kjelderne med Hvælvdör forandret, hvilke findes forfærdiget paa efterfölgende Steder. I den förste Kjelder en Indgang udi den söndre Hjörne ved Pillen, den anden Dör ved Vandbrönden, som er imod Vesten, den tredje er Indgangen til den mellemste Kjelder;“ (til alle tre Döre tilgaaen 3600 Mursten.) „Og formedelst at Soldaterne daglig fornödentlig behöver Brönden at slæbe Vand af, saavel og at Brönden behöves idelig at være aaben uden nogen Lukkelse særlig udi Ildsvaade, som og i andre Maader bruges, er bleven gjennemtrukket en ny Mur for de tvende nederste Kjelderes og Logiamenternes Bevarings Skyld, som trækker sig tvert over Huset, hvortil foruden Graasten er indkjöbt og forbrugt 1000 Mursten.“ „Udi den yderste Kjelder imod Norden haver sig en Kvel eller Spring opgivet og oversvömmet det hele Logiament, som ikke kunde stoppes, hvorover den stærke Mur maatte gjennembrydes til at söge dessen Udgang, og efter des Udbrydelse er nedlagt en Faldrende at ledsage Vandet fra dets Kvel gjennem Muren til Affald ud ad Marken.“

I Bygningsregnsk. f. 1692 omtales Amtmandens Kammer Springenborg.[1]

---

[1]) Dette er sidste Gang at denne Bygning omtales. Dens Plads blev noget

Ved kongelig Resolution af 23 Novbr. 1722 blev det bestemt, at en ny Bygning af Sten skulde opföres til Bolig for Kommandanten.[1] Ifölge Overslaget udfordredes dertil: 87000 Mursten à 3½ Rdlr. pr. 1000, 1000 Læs Graasten à 8 ß pr. Læs, 285 Læster Kalk à 3 Rdlr., 4 Kalkslagere og 4 Haandlangere à 6 og 4 ß pr. Dag i 125 Dage, Murerlön (en Murmester 32 ß og 1 Svend 12 ß om Dagen) 748 Rdlr., Bjelker Planker og Bord 426 Rdlr., Tömmermands Arbejdslön (Mesteren 24 ß, de övrige 8 ß pr. Dag) 182 Rdlr., Snedkerlön for Loft, Gulv og Döre 260 Rdlr., 3 Jærnkakkelovne paa 9 Sk℔ 54 Rdlr., Stangjærn og Spiger 132 Rdlr., 48 Tdr. Stenkul à 1 Rdlr., 6000 Tagsten à 10 Rdlr., Materialsmeden à 32 ß i 125 Dage, 32 Fag Vinduer med Tilbehör à 5 Rdlr., 20 store Dörlaase à 2 Rdlr., Arbejdspenge for 30 Mand af Garnisonen 4 ß pr. Mand i 125 Dage, desuden til Stilladser, Baarer m. m. 114 Rdlr. 48 ß; tilsammen 3702 Rdlr. 24 ß.

Overslaget holdt dog ikke ganske Stik, da Udgiften i det Hele blev 4006 Rdlr. 28 ß, fornemmelig paa Grund af Fragt for Materialier fra Christiania, især for Tömmer, der ikke kunde faaes stort nok i Bergen; desuden kom hertil en Del mindre upaaregnede Udgifter, hvoriblandt kan mærkes en stor Jaspis-Kamin til den store Sal, der leveredes af Oberstlöjtn. P. Montagne

senere (1714) tilligemed den i 1646 opförte Skriverstue indtaget af en Stenbygning for Proviantforvalteren (den nuværende Kapt-Vagtm.-Bolig), der saaledes var den förste Stenbygning, som var opfört siden 1565. Den anden var den nedenfor omtalte Kommandantbolig, der traadte istedenfor den gamle Fruerstue. Ved Opförelsen af disse Bygninger bortfaldt de forrige Svalgange og derved tillige et væsentligt og karakteristisk Led, som i lang Tid havde dannet Forbindelsen mellem Fruerstuen, Springborg, Skriverstuen og Taarnet. Ved det sidste sees endnu midt paa Muren den Dör, hvortil Svalen stödte.

[1]) Slotsbygningernes forrige daarlige Tilstand var vel Aarsag i, at de to Konger, som efter Chr. IV besögte Bergen, nemlig Chr. V. i 1685 og Fred. IV i 1704, begge toge ind hos Private (Se foran S. 36 og 42).

de Lilienskjold paa Handeland og kostede 24 Rdlr. 48 ß, samt for at opsætte Kaminen, beklæde den med Gibsverk og F‡ og anstryge den ind- og udvendig med Olje 32 Rdlr. 64 ß. Bygningen, hvortil benyttedes Grundvolden og de fem Kjeldere under den gamle Fruerstue, fik en Længde af 56 Alen, Brede 22 Alen og Höjde 17 Alen; af dens Værelser bleve de otte i 2den Etage „nemlig paa den söndre Side af Gangen den store eller saakaldte Kongens Sal med tvende hosværende Kammere og paa den nordre Side 5 Apartements, alle apterede for det kongelige Herskab og Generalitet, men ellers samtlige til Kommandantens Beboelse."[1] Lofterne og Væggene i alle Værelser vare af malet Træpanel; Storstuen og den store Sal belagt med Flammegulve.[2] Over det ene Vindue[3] paa den söndre Side af den store Sal ligesom over de 9 Vinduer i den mellemste Etage blev der lagt Vegstens Heller à 1 Rdlr. pr. Stykke; ellers vare alle Karnisser baade ind- og udvendig af Træ. Bygningen blev færdig 1725, og dette Aarstal tilligemed det norske Vaaben udhuggedes i Sten over Indgangsdören (en dobbelt Flammedör), hvorfor Peder Bilthugger fik 2 Rdlr.

Efter Indstilling fra Landetatens Generalkommissariat angaaende Bygningsprojekter for de norske Fæstninger, blev der ifölge kgl. Resol. 20 April 1744 og overensstemmende med Generalmajor og Generalkvarterm. Sundts Besigtelse og Beregning

---

1) Denne Bygning var en af de faa Stenbygninger, som opförtes for Statens Regning i Norge i det attende Aarhundrede, og saavidt vides den eneste, som tillige fra först af var bestemt til Bolig for kongelige Personer. Til saadant Brug er den dog kun engang bleven anvendt, nemlig i 1733, da Chr. VI var i Bergen. (Se Bergens Beskr. af Sagen og Foss S. 733).

2) D. e. saadanne, hvor Bordene ere lagte paa skraa eller i Siksak.

3) Som nu er tilmuret. — Den Trappe paa Façaden, som Bygningen nu har, blev först opfört i 183*

i samme Aar anvendt en Sum af 1743 Rdlr. 8 ß, hvorfor det store Provianthuses Tag, som da bestod „i 2de Parter eller tvende adskilte Tage med en saakaldet Hulrende imellem," blev opbygget „udi et Tag for Bestandigheds Skyld og for tillige at forekomme den Forraadnelse, som ved bemeldte Rende foraarsages." [1]

---

3. Akershus Slot. 1537—1739.

Hvad man hidtil ved om Akershus og dets Bygninger indeholdes fornemmelig i en ældre Beretning, meddelt af J. Chr. Berg (Saml. t. N. F. S. o. H. II, 355—361), og i Krafts Norges Beskr. 1ste B. (jfr. og B. Moes Beskriv. over Christiania S. 120 ff.) Men den Förste slutter allerede henimod Enden af det sextende Aarhundrede og af de to sidste Fremstillinger faar man kun ganske Lidt at vide om det nærmest paafölgende Aarhundrede, hvori baade de nuværende Bygninger for en stor Del opförtes og Slottet desforuden ved flere senerehen nedrevne Beboelsesrum fik et Omfang, som det tilforn neppe nogensinde havde haft. Dette Hul vil for störste Delen udfyldes ved de nedenfor meddelte Oplysninger, hvori man tillige faar en temmelig udförlig Beskrivelse af Slottets hele indre Udstyr og Möblering i den Tid, da det endnu stadig holdtes færdigt til at modtage kongelige Personer med deres Fölge, og flere af dets Værelser alene toges i Brug ved saadanne Lejligheder.

Den ældste Tegning af Slottet, som er os levnet, er rimeligvis en Grundplan, som opbevares i Rigsarkivet og er forfattet kort Tid för hele den saakaldte östre Længde blev nedrevet (omtr. i 1737). Af et senere Opstalt af Bygningerne fra 1750 (i Ingeniörbrigadens Arkiv) ser man, at Slottet dengang havde ganske det samme Udseende som nu, med Undtagelse af at ogsaa det nordre Taarn havde samme Slags Bedækning og Spir, som Taarnet ved Kirken endnu har.

Chr. III til *Borgerm. Raadm. og Borgere i Oslo,* hvorved han skjenker dem „den Jord og Plads, hvorpaa Biskops-

---

[1]) Derved fremkom det Udseende, som Magasinbygningen nu har.

gaarden[1] staar, undertaget det store Taarn og det Stenhus, som staar op til Taarnet og 30 Alen vidt paa alle Kanter omkring samme Taarn og Stenhus. Det ville vi beholde os og Kronen til Bedste udi alle Maade ubrudt og uskadt, eftersom os elskel. Peder Hanssön vor Embedsmand paa vort Slot Akershus samme vore Borgere udi forbenævnte Oslo undervise skulle, og skulle samme vore Borgere selv nederbryde fornævnte Biskopsgaard efter fornævnte Peder Hanssöns Undervisning, og al den bedste Sten, som deraf kommer, den skal komme til vort og Kronens Behov at forbedre Akershus Slot med.“ Sorö 27 Oktbr. 1537.

Samme til *Christiern Munk*. . . . Desligeste som Din Skrivelse bemelder, at Slottet er meget bygfalden paa det Hus, som Koning Christiern lod opsætte,[2] sammeledes paa de Taarn og Mure, som forbygt ere med Træverk, at samme Træverk er afraadnet, og dersom Du kunde bekomme 30,000 eller 40,000 Mursten[3] af de gamle forfaldne Kirker og Kapeller, som ingen Tjeneste

---

1) Nemlig den gamle, der ligesom den nuværende Bispegaard (forhen Prædikebrödre Kloster) laa i Nærheden af St. Halvards Kirke.

2) Den Del af Slottet, hvori Kirken er, og som blev opfört af Chr. II.

3) Anvendelse af Mursten til Bygninger var som bekjendt en ren Sjeldenhed i Norge för Reformationen. De ældste Exempler derpaa, som nævnes i vore historiske Kilder, er vel et Teglkastel, som opförtes af Haakon Haakonssön i Tunsberg, og Hertug Haakons Teglhus i Oslo (1290 Dipl. Norv. II, No. 27) og i Levninger af ældre Bygninger, som have været bevarede til vor Tid, har man, saavidt vides, ikke fundet brændt Sten anvendt uden i Hovedöens Klosterruiner, men ogsaa her kun i det Indre og af underordnet Betydning og efter Stilen at dömme neppe ældre end fra Slutningen af det 15de Aarhundrede. Fra Midten af det 16de Aarhundrede derimod og endnu mere fra Chr. IVdes Tid bleve Stenhuse i Regelen opförte af Mursten med Undtagelse af paa Landet, hvor man paa Grund af Transportens Besværlighed vedblev fremdeles at bygge dem af Graasten. Den brændte Sten var ogsaa i lang Tid kun et udenlandsk Produkt, der næsten udelukkende indförtes fra Holland, Bremen og Flensborg.

udi holdes udi vor Kjöbstad Oslo liggendes, vilde Du dem med en ringe Omkostning lade færdiggjöre; thi bede vi Dig og ville, at Du tager til Dig Superintendenten derudi Oslo, og beser samme forfaldne Kirke og Kapeller, og dersom han med Dig tykkes godt være, og der ingen Skade er, at samme Kirker og Kapeller nedtages, som ingen Tjeneste holdes udi, da ere vi tilfreds at Du bruger hvis Sten, som derudi findes, til fornævnte Akershus Bygnings Behov. Kjöbenh. 22 Oktbr. 1556.

Chr. IV[1] *(Aabent Brev).* Efterdi os elskel. Mester Hans Stenvinckell,[2] Bygmester, for den Bygnings Skyld, som paa vort Slot Varberg er foretagen, ikke stadigen kan være hos den Bygning, som nu paa vort Slot Akershus skal foretages, nærværende tilstede, og Arbejdet dog kan have sin Fremgang, have vi naad. ladet handle med os elskel. Diderich Tönnessen, at han stedse hos fornævnte Akershus Bygning skal være tilstede, og af yderste Flid og Formue og höjeste Forstand lade sig fornævnte foretagendes Bygning være anliggende, og befalet, at fornævnte vort Hus og hvis dersammesteds skal forbygges kan findes at være varagtigt og bestandigt, og altingest derved efter den Udkast Form og Skabelun kan blive bygt og forordnet; desligeste skal han og være vor Lensmand paa fornævnte vort Slot Akershus saavel som og fornævnte vor Bygmester hörig og lydig og fölgagtig, i hvis de hannem paa vore Vegne befalendes vorder. For hvilken hans Umage vi naad. haver bevilget hannem til aarlig Pension at maa bekomme et hundrede Daler, hvilken aarlige Pension skal angaa til Paaskedag sidst forleden, og til daglig Lön og Besoldning 1 Orts Daler til Underholdning, hvilken Daglön skal först angaa, naar Arbejdet dersammesteds begyndes, og skal fornævnte Penninge

---

[1]) Eller egentlig Formynderregjeringen (Kaas, Munk, Rosenkrands og Ulfstand).

[2]) Den Ene af de to Bygmestere af dette Navn, som i Fr. II og Chr. IV Tid vare meget benyttede i Danmark.

hannem til rette Tid af vor Lensmand dersammesteds fornöjes og afbetales, indtil saalænge vi anderledes derom tilsigendes vorder, thi bede vi og byde vor Lensmand paa fornævnte vort Slot Akershus den, som nu er eller herefter kommendes vorder, at han paa vore Vegne til rette Tid fornöjer og afbetaler fornævnte Dirik Tönnesen, fornævnte Penninge og ingen Forhindring gjör hannem derpaa udi nogen Maade. Kjöbenh. 1 Juni 1592.

Samme til *Bönder og menige Almue i Akershus Len.* Vider, efterat vi nu paa Fæstningen der paa vort Slot Akershus haver ladet begynde og foretage et stort Arbejde og Bygning, som kan være os og menige vore og Norges Riges Indbyggere udi fornævnte Akershus Len til större Hjelp og Undsætning, da paa det med samme Bygning des bedre og forderligere kan have Fremgang menige Indbyggere til Gavn og Bedste, og fornævnte vore Undersaatter Bönder og menige Almue over alt fornævnte Akershus Len ikke skulle med Egt og Arbejde til fornævnte Bygnings Behov selv altformeget besværes, have vi med os elskel. Danmarks Riges Raad, som nu her hos os tilstede haver været, denne Sags Lejlighed overvejet og for godt anseet og forordnet, at fornævnte vore Undersaatter Bönder og Almue over alt fornævnte Akershus Len til fornævnte foretagendes Befæstnings Bygning nu paa tre Aars Tid næst efter dette vort Brevs Datum regnendes skulle komme os til Hjelp med efterskrevne Penges Skat og Hjelp, som efterfölger: hver Bonde, som sidder for en hel eller fuld Gaard skal give os 60 Skilling danske og hver halv Gaard skal give os 30 Skilling danske og hver Ödegaard en Orts Daler, og skal samme Hjelp hvert Aar udi fornævnte tre Aar[1] være ude inden Sti. Johannis Baptistæ

[1]) Som det nedenfor vil sees, blev denne Skat erlagt endnu nogen Tid efter 1650, og skjöndt flere af vedkommende Skattebreve ikke har været at finde, synes den dog at have vedvaret uafbrudt fra dens förste Paalæg, idet den ved hver foregaaende Termins Udlöb stadigen fornyedes. Regnskaberne over dens Opkrævelse forefindes i Rigsarkivet.

Dag udi det allerseneste, og skal os elskel. Axel Gyldenstjerne, vor Mand Raad Statholder udi vort Rige Norge og Embedsmand paa vort Slot Akershus, fornævnte Hjelp hos Eder lade indfordre og den siden til fornævnte Bygnings Behov igjen anvende og have Opseende, saa at altingest ganger ret til. Kjöbenhavn 4 Marts 1593.

I Inventarier, optagne ved Lenets Overleverelse fra Axel Gyldenstjerne til Jörgen Fris d. 16 Mai 1601[1] og fra denne til Envold Kruse d. 1 Mai 1608, omtales: *Fadeburet*, hvori blandt andet fandtes 5 Bænkedyner overdragne med rödt Klæde og 3 Do. med sort Do., 3 Hynder af rödt Klæde, 5 röde Skivedækkener, hvert paa 4½ Al., og 3 sorte, 2 Stykker gammelt gult og rödt Arask Sperlagen, 4 Stkr. gamle Silkesperlagen, og 1 gammel röd Trips Kappe med Silkefröndser; *Kirken*, hvori: 1 Sölvkalk med Disk forgyldt 28 Lod, 1 Sölvflaske med en liden Lænke i og 1 Sölvæske til Oblater, givet til Slotstavlen af Poul Huitfeldt, tilsammen 22 Lod, 1 Par Messinglysestager paa Alteret, 1 röd Flöjels Messehagel, 1 dobbelt Damaskes blommet Hagel med en gylden Streg paa Ryggen af Indtzeguld (sic), 1 hvid Damaskes Hagel med en Streg paa Ryggen af Indtzeguld, 1 grön Damaskes Messehagel, 1 Furukiste, hvori gammelt Altarklæde og Korkaaber, 4 smaa Klokker at ringe til Kirken og til Bords med; *Kjökkenet; Krudmöllen; Svendekjelderen; Bryggerset; Saltkjelderen; Smidjen; Natstalden; Hjulhuset*, og *Arkelihuset*.

Chr. IV til *Jens Juel.* Vider at eftersom I underdanigst er begjærendes at vide, paa hvad Sted vi naadigst ville have Porten

---

[1]) De ældste Inventarier Akershus vedkommende, som man kjender, ere fra 1487 og vil blive trykt i Dipl. Norv. II. No. 939 og 940. Men hverken disse eller nogle yngre fra Slutningen af det 16de Aarhundrede give större Oplysning om Bygningerne, end de ovenfor meddelte.

til Befæstningen paa vort Slot Akershus anlagt, og I nu hidned efter vores naadigste Befaling haver forskikket Afrids paa fornævnte Befæstning, og derhos os Eders Betænkende underdanigst ladet forstendige, paa hvad Sted Eder synes samme Port bekvemmeligst og for Defensions Skyld at kunne anordnes, nemlig imellem begge Runddelerne, da ere vi naadigst tilfreds I Porten paa fornævnte Sted anlægge lader; med Kammene (sic) at opbygge mue vel forblive indtil det andet Arbejde er ferdiggjort. Koldinghus 11 Januar 1620.

Samme til *Samme*. . . . Udi lige Maade ere vi tilfreds at I den Trappe paa vort Slot Akershus, som gaar op til vort eget Gemak, maa lade opmure af Grunden, efterdi vi naad. forfarer, ingen Tömmermænd der hos Eder at være, som Bindingsverk,[1] som det sig bör, kan ophugge. Fredriksborg 4 April 1621.

Chr. V Aabent Brev angaaende Erlæggelse af den anförte Skat i de paafölgende fire Aar. Kjöbenh. 22 Mai 1626.

Samme til *Jens Juel*. Vi bede Eder og naad. ville, at I nu strax uden negen Dilation fra Oslo og over til Christiania Tolderen og Toldboden[2] forflytte lader, i lige Maade at I Presten nu strax lader overflytte efter vores forrige Missive, saa og anordne et Hus, hvor Guds Ord kan predikes og forhandles indtil Kirken[3] kan blive opbygt; sammeledes at I lader Skibsbroen for Oslo strax optage og ruinere, saa ingen Ind- eller Udskibning sker eller ske kan sammesteds. Kjöbenh. 3 Aug. 1626.

Chr. IV til *Christ. Urne* om Bygningsskattens videre

---

[1]) Jfr. S. 611.

[2]) Se nedenfor Brev af 1646.

[3]) Byens förste Kirke, Helligtrefoldigheds Kirke kaldet og beliggende, hvor nu Artilleristalden er, blev fuldfört i 1639, men brændte i 1686 uden at blive opbygget igjen. För 1639 havde Byens Menighed i de förste Aar efter dens Overflyttelse til Christiania vedblevet at søgne til Halvardskirken i Oslo (Langes Tidsskr. II, 267), indtil den omtrent i 1627 fik indrömmet Akerskirke, hvis Menighed blev henlagt til Oslo.

Erlæggelse fra Paaske 1631 og i de nærmest paafölgende fire Aar. Fredriksborg 24 Febr. 1631.

Samme til *Samme*. Vi tilskikke Eder vort aabne Brev, Skat og Contribution udi Eders Len og des underliggendes Lene til Bygningen paa vort Slot Akershus anlangendes, thi bede vi Eder og ville, at I forskrevne vort aabne Brev paa tilbörlige Steder udi Eders Len, hvor Behov gjöres, lader læse og forkynde, og samme Skat lader indkræve, havendes Indseende at dermed tilbörligen omgaaes. Kjöbenhavn 31 Juli 1634.

Samme til *Samme*. Vi bede Eder og ville, at naar det Skib, som her for vor Kjöbsted Christiania opbygges og kaldes Gakmed, som vi Borgerskabet naadigst afkjöbt haver, seilfærdig er, I da forskaffer det sin Ladning af de bedste Deler paa vores Sager ved Akers Elv skjæres, og dennem til vor Kjöbsted Kjöbenhavn forskikker. Herhos ville vi, at I paa en Tidlang holder ind med Bygningen her paa vort Slot Akershus, indtil vi kan se, hvor vidt man udi en Sommer kan komme med Fortificationen paa Christiansö,[1] dog skal den nödvendige Reparation paa det, som allerede paa fornævnte Akershus findes, intet dermed mue afskaffes. Akershus 5 Juli 1635.

Samme til *Samme*. Vider, at vi naadigst haver for godt anseet, at vores Gemak paa vort Slot Akershus skal blive der, som det altid været haver, hvilket med nye Bjelker skal forsörges, saa og Sperreverket derover gjöres af ny. Renden imellem Husene skal saaledes lægges og forvares, at man i Fremtiden ingen Skade af Vandet af den haver at forvænte. Den Dör, som gaar ind i det lidet Kammer imellem vores Stue og Eders Stue, skal igjenmures, derimod skal der gjöres et Kammer udi Taarnet, som er tvert over for vores Stue. Gangen, som gaar fra samme Taarn hen til det Hus, vores Stue er paa, skal uden til forhöjes med Mur og ind til med Bindingsverk saa höj, at man af vores Stue kan gaa snorret henad Taarnet; siden skal

---

[1]) I Nærheden af Flekkerö (Se Krafts Norg. Beskr. III, 474 2den Udg. 308).

samme Gang föres saa höjt op, at man kan sætte et Tag derpaa. Taarnet skal forhöjes saavidt, at derpaa kan komme et lidet Kammer med en Skorsten og med Vinduer rundt omkring. Muren gjöres ikke saa tyk fornöden; naar den bliver tre Sten tyk ud til Hovedstaffnen[1], er den tyk nok, ligesaa paa Taarnet. Taarnet skal tækkes saa flak muеligt er for Vindfang. Udi vores Stue skal gjöres Dörgerikter og beredte Friser af Egetömmer og Vognskud.[2] Lofterne i forbemeldte Gemakker skal dönnikes under Loftet og Gulven lægges med gode glasyrede Astrak. Udi samme Kammer skal komme Skorsten af huggen Sten. Det Hemmelighed, som er udi det mellemste Kammer skal opmures med Sten og saaledes anlægges, at derovenpaa kan komme et lidet Skriverkammer, og skal der gjöres en Trappe til samme Kammer fra Skorstenen inden til over Dören til Hemmeligheden. Paa den Side vores elskelige kjære Sön Prinsen laa, der, som den Trappe gaar neder, skal gjöres et Kammer til Kvindfolkene. Over Trappen til vores Gemak eller paa Loftet derhos skal gjöres et Kammer eller to, som Kammertjeneren og Skrædderen kan have Töjet udi. Bryggers og Bagers skal opsættes paa Siden op til den överste Vold, der som den Hvælving er gjort over Vandet, som er i Volden. Paa Hovedstafnen skal Gader afdeles til Soldater og Slottets Folk at logere,[3] saa at de intet med Byen haver at skaffe, og skal en af Officererne befales at have Opsigt med dem, ligesom Byfogden andensteds haver. Retterstedet skal flyttes ud paa Oalden (sic) der, som det gammel Hus staar. Kjöbenh. 13 Juli 1635.

Samme til *Samme*. Vider, at naar vore Gemakker paa vort Slot Akershus ere færdige efter vores naadigste Befaling, da ville vi at I hans fyrstelige Naades Prinsens vor elskelige kjære

---

[1]) D. e. Hoveds- eller Hovedtangen, nu Hustangen.

[2]) Paneling, jfr. S. 18.

[3]) Jfr. de fölgende Breve af 1638 og 1644.

Söns Gemak og Lensmandens Stue med ringeste Bekostning med Sperreverk Loft og andet Fornödent skal lade reparere. Med Staldens og Bryggersets Forandring sammesteds efter forrige vores naadigste Befaling, da ere vi naadigst tilfreds at dermed beror indtil videre Anordning, iligemaade med Soldaternes Vaaninger paa Hovedstafnen, uden hvis Soldaterne selv derudinden kunde afstedkomme. Kjöbenhavn 18 Oktbr. 1636.

Samme til *Samme*. Vider, at vi naadigst er tilfreds det gammel Hus der paa vort Slot Akershus imellem det Hus, som kaldes den store Borgestue, og Fruerstuen at maa repareres med ringeste Bekostning muligt, desligeste det lille Hus udi Jomfrugaarden, sammeledes ere vi og naadigst tilfreds at Arkeliet maa nederbrydes, og af Grund lige paa den samme Maner, det nu er, igjen opbygges, Slottet desligeste, hvor fornöden gjöres, anstryges. Glykstad 12 Juli 1638.

Samme til *Samme*. Vider, at eftersom vi naadigst er kommen udi Forfaring, hvorledes paa en Del vores Slotte, hvor stor Inventarium findes, skal med samme Inventarii Brug mere rundelig forholdes, end vi vel fornöden eragte, thi byde vi Eder og naadigst befale, at I herefter saavel for Eder selv som andet Slottens Folk Fogder Skrivere eller hvo de ere, som daglig der tjener eller have at bestille, forskaffer af Eders eget Kobber Tin Sengklæder og andet Husgeraad ihvadsomhelst det og være kunde, og os aldeles ingen Bekostning derpaa anvender, ikke heller noget af det, vi der sammesteds haver, til saadan Nytte bruger. Glykstad 1 Oktober 1638.

Samme til *Samme*. Vider, at vi naadigst ere tilfreds, at der maa laanes af den godvillige Contribution, paa vort Slot Akershus af Borgerskabet og Almuen leveret, fire Tusinde eller fem Tusinde Rigsdaler til vort Slot Akershus og vor Kjöbsted Christiania Befæstnings Fornödenhed, som dog det allerförste muligt igjen skal erlægges af Bygnings-Skatten dertil deputeret, og at paa de Bolverk ligeud for Slotsporten strax begyndes og siden med Befæstningen omkring Byen, saa og at der lægges

et Blokhus imellem Drögbakken[1] og Sand, hvor det bekvemmeligst kan eragtes. Koldinghus 30 Oktober 1640.

Inventarium, optaget 2 Mai 1642 ved Lenets Overleverelse fra Christofer Urne til Hannibal Sehested:

Befæstningen. Voldene og Muren vel ved Magt undtagen lidt paa den söndre Vold. Voldene omkring Byen[2] vel vedligeholdt undtagen et Sted paa det östre Bulverk, hvor Törven er nedskreden, som skal repareres af Voldmesteren, med hvem er akkorderet at holde Voldene om Byen vedlige for 200 Daler uden videre Lön; Muren mod Elven paabegyndt fra det östre Bulverk og til Lagmandens og siden fra Jacob Aaremesters Gaards Hjörne til den söndre Brygge.

Slottet, for största Delen af nyt i Christofer Urnes Tid opbygt og ellers alt sammen vel inden og uden vedligeholden, som det sig bör.

1. *Det nye kongelige Gemak over Jomfrutaarnet,*[3] hvori 1 Udtræksskive af Eg og 60 Al grönt Klæde omkring Væggen.

2. *Det andet Kongens Gemak,*[4] 1 Udtr. Skive af Eg, 10 Stole med Læder i Ryg og Sæde, 2 store Stole med Læder, 61 Al. grönt Klæde om Væggen.

3. *Kammeret mellem Kongens og Dronningens Gemak,* 1 Egeskive med Födder, 29 Alen grönt Klæde omkring Væggen og 3½ Al. i et Skivedække, en Model udvisende hvorledes Akershus Slots Befæstning förste Gang var berammet at ordi-

---

[1]) D. e. Dröbak; Kaholmens Befæstning var altsaa da paatænkt.

[2]) Herved afgjöres enhver Tvivl om, at Christiania virkelig har været omgivet af Volde, hvilket er benægtet af Kraft i hans Norges Beskr. I, 168, men senere, dog kun slutningsvis, blev antaget at være skeet i 1645 og 1646 (Saml. t. N. Folks Histor. III, 139 og 162, V, 245).

[3]) Formodentlig tæt nedenfor Kirken i Nærheden af hvor Jomfrugaarden er.

[4]) Dette og de tre næstfölgende vare udentvivl hvor nu Rustkammeret over Kirken er.

neres, en anden Model udvisende hvordan Slottet sidste Gang var berammet at funderes og bygges, tvende Afridsninger, den ene om Akershus Befæstning den anden om Christiania By.

4. *Et lidet Karnap ved Mellemkammeret*, 12 Al. grönt Klæde omkring Væggen.

5. *Dronningens Gemak*, en Udtræks Egeskive, en stor Jærnkakkelovn med Jærnfödder, 57 Al. grönt Klæde om Væggen.

6 og 7. *Prinsens to Gemakker*, 36 Al. grönt Klæde om Væggen i hvert.

8. *Det inderste Kammers paa det nye Hus Romerike*,[1] 31 Al. grönt Klæde om Væggen.

9. *Mellemkammeret ved den nye Sal paa Romerike*, en Egeskive med Födder, 44 Al. grönt Klæde om Væggen.

10. *Den store Sal paa det nye Hus Romerike*, 59 Al. grönt Klæde omkring Væggen.

11. *Det överste Kammer i Taarnet ved Romerike.*

12. *Fruerstuen*, 64 Al. grönt Klæde om Væggen, 9 Al. Do. til to Skivedækkener, en Udtræks Egeskive, et Svendebord med fire Udslag og Skuffe, en liden Jærnkakkelovn i Karnappet, et stort grönt Skab og et lidet Do. at sætte Sölv i, 12 nye Stole af rödt Læder og forgyldt, en Skjænkeskive, en Skriverbænk med to Skuffer, en gammel Slagstol, en stor Jærnkakkelovn med Jærnfödder.

13. *Spisekammeret.* 14. *Sengekammeret*, 26 Al. grönt Klæde omkring Væggen og en Jærnkakkelovn. 15. *Karnappet ved Fruerstuen*, 26 Al. grönt Klæde omkr. Væggen. 16. *Det nye Fadebur.* 17. *Jomfruernes Kammer.* 18. *Den överste Ammestue.* 19. *Pigernes Kammer.* 20. *Pigernes Loft.* 21. *Den nederste Ammestue.* 22. *Skolen.* 23. *Fogdens Kammer.* 24.

---

[1]) Övre og nedre Romerike, först opförte af Peder Hanssön, (se den ovenfor anförte ældre Beretning i Saml. t. Norg. Hist. II. 357), laa paa den nordvestre Side mod Piperviken, hvor Romerikes Krudttaarn endnu har beholdt Navnet.

Reersvendens Kammer. 25. *Skriverstuen,* 25 Al. grönt Klæde omkring Væggen. 26. *Borgestuen.* 27. *Drengenes Kammer.* 28. *Skrædderens Kammer.* 29. *Förste Kammer næst det nederste Fadebur.* 30. *Kammeret i Jomfrugaarden.* 31. *Taarnet ved Klokkerne,* en stor og to smaa Klokker og et Sejerverk. 32. *Loftet over Salerne.* 33. *Det nye Kjökken.* 34. *Rustkammeret.* 35. *Vaskerhuset.* 36. *Svendekjelderen.* 37. *Kammeret over Kjökkenet.* 38. *Kjökkenet paa Borgegaarden.* 39. *Kvartergaarden* (corps de garde) *paa den överste Vold.* 40. *Volden.* 41. *St. Knuts Taarn,*[1] hvori en ny Hestemölle med Kværnesten og Tilbehör. 42. *Gangen under den gamle Borgestue,* hvori ligeledes en ny Hestemölle med Tilbehör. 43. *Slotskirken* (hvori det för anförte Inventarium). Desuden omtales *Staldgaarden, Bryggerhuset* og *Bagerset, Smidjen, nederste Kvartergaard ved Porten, Slotsbryggen, Majorens Residens, Krudmöllen* og *Drögkuset* (ɔ: Törkehuset), *Salpeterhytten,* en gammel Bygning, *Kalkhuset* og *Hjulhuset.*

Chr. IV til *Hannibal Sehested.* Vi bede Eder og naadigst ville, at I Mynten herefter lader slaa efter hollandsk Dalers Værd og Skraa, er ogsaa derhos vores naadigste Vilje, at I Kirkegaarden[2] skal afskaffe og gjöre den Anordning, at de Döde herefter begraves udi Akers Kirkegaard. Hvad Fæstningens og Slottets Bygning og Reparation angaar, da ville vi naadigst, at den nye Port straxen skal begyndes saavel som den överste Volds Forflyttelse Opsættelse og Forhöjelse baade med Mur og Jord, og al Muren fra Skarpenort[3] skal trækkes med

---

[1]) Sandsynligvis det runde Taarn, hvori Kroningsregalierne opbevares.

[2]) Denne laa imellem Ridehuset og Opgangen til den övre Fæstning, hvor man nu (1852) ved at grave Grundvold for et Veierhus har fundet Spor af Ligene. Kirkegaarden har altsaa indtaget den nu beplantede Flade mellem Veien til Paradepladsen og Fæstningsgraven.

[3]) Escarp du Nord.

en Linje lige til Punkten af samme Vold, og ellers at alting skal forfærdiges efter vores egen Abrids; dersom og nogle Huse kan befindes at være bygde Fæstningen for nær, eller andensteds at være imod bemeldte Abrids, da ville vi naadigst, at de skal bortskaffes, saa og at der skal bygges Stenboder langs Stranden paa Hovedstangen for Garnisonen og Haandverkerne, at de altid destobedre kan være ved Haanden; skal og derhos funderes en grundmuret Toldbod yderst paa Tangen af Hovedstangen, hvor alle Skibe skal angives og fortoldes[1]. Akershus 9 Juli 1646.

Fr. III til *Gregers Krabbe.* Eftersom I vores naad. Betænkende underdanigst er begjerendes at vide, hvorledes I Eder med Fæstningens Fortification der paa vort Slot Akershus skal forholde, saa ville vi naad., at I med des Bygning og Reparation lader forblive saaledes, som I det for Eder fundet haver indtil paa naad. videre Anordning og Befaling, men paa de Steder, hvor I eragter det at fornöden gjöres, ere vi naad. tilfreds at I med Pallisader og andet Sligt maa forsikre Slottet det meste muligt være kan. . . . Kbhvn 20 Marts 1652.

Samme til *Samme.* Vider, at vi naad. tilfreds er, at I der paa Fæstningen udi forestaaende Sommer maa lade bygge efter den Afrids, som I os senesten derpaa haver tilskikket af Ingeniören Gelkerck afstukken; Pengene til des Bekostning haver I at tage af den paabudne Rigsdalers Skat af hver Gaard der i Lenet saavelsom underliggendes Lene efter de udgangne Skattebreves videre Indhold. Kjöbenhavn 18 Febr. 1654.

Samme til *Samme.* Vider, at vores naad. Vilje er, at al extraordinarie Bekostning paa vor Fæstning Akershus indtil paa videre naadigst Anordning vorder indstillet, saa at til des Opbyggelse og Reparation alene bliver udgivet saa vidt, som

---

1) Den nuværende Toldbodbygning blev fuldfört 1790, efterat den ældre, der alt 1724 laa paa samme Sted men med Langsiden udad Toldbodbryggen, i 1785 var afbrændt.

af os dertil allerede efter vores udgangne Skattebreves Formelding naadigst deputeret er. Flensborghus 29 Apr. 1654.

I Inventarier optagne ved Lenets Afleverelse fra Seheted til Gregers Krabbe 7 Apr. 1652 og fra den Sidstnævntes Efterleverske Dorrete Daa til Niels Trolle 28 Juni 1656 omtales af Væggebeklædning 3155 Stykker forgyldt Læder (Taffelstykker, 4½ Kvart höj og 3½ Kvart bred — 2194½ Stykker; Engelhoveder, 3 Kvart höj — 560½ Stkr.; Frönsestykker, 1½ Kvart höj — 400 Stkr.), 428 Al. gult Klæde om Væggene og Loftet i Kommissariatsalen, 266 Al. grönt Do., 74 Al. blaa Staamidt, 92 Al. sort Rask, 6 ottekantede og firkantede Spejle (1½—2 Al. höje, 1—1½ Al. brede) i sort Ibenholts Ramme, 5 Damaskes Duge paa 16 og 8 Al., 3 Dusin Damaskes og 2½ Do. Drejels Serveter, 124 Tinfade, 64 Tintallerkener, 4 Taftes og 4 Atlaskes Dynevaar, Sengeteppener og Sparlagener af blaa og röd Rask til fem Senge, 4 Taftes Pudevaar, et gult Damaskes Skivedække.

Desforuden fandtes fölgende af Han. Sehesteds eget efterladte Bohave: 1 Messing- og 4 Marmorskorstene, 1 Marmorstens Krone over en Skorsten, 2 Marmorskiver, 4 Egesengesteder med Himmel, 2 Egeskiver, spanske Gulvmatter i trende Kammerser for 20 Rdlr., 555 Stykker gammelt forgyldt Læder, 16 höje forgyldte Læderstole paa sort Bund, 36 Do. paa grön Bund, 8 lange Stole med samme Slags Læder, en stor Lenestol sammeledes, 2 Kakkelovne paa den daglige Sal med 6 Piller 4 Födder og 12 Knapper alt af Messing, to Gullands-Stens Skiveblade under samme Arne, 3 Kakkelovne med 2 Messingfödder, en Do. med 4 Messingfödder og 4 Knapper, 2 Gullands Skiveblade derunder, 1 stor Jernrist paa den daglige Sal, 3 Stykker Jerntraleverk omkring en Kakkelovn, 1 sölv forgyldt Kalk og Disk paa 51 Lod, en sort Flöjels Messehagel med Gyldenstykke for og bag, en Messeserk med Knipling, et sort Flöjels Alterklæde med Guldbord og Frönser, en hvid Alterdug med Knipling, et Par Sölvlysestager paa 426 Lod.

Bygningerne paa selve Slottet de samme som i forrige Inventarium, men forresten mange trængende til Reparation. Der omtales Urtehaven.

Fæstningsverkerne angaaende: *Den överste Fæstning* næsten ganske ved Magt undtagen Muren langs Vandet ud mod den vestre Side ved Vedhaven, som det gammel Batteri haver staaen, er bröstfældig. Paa den nordre Side en Jordvold med forfaldne Brystverk, hvorpaa er to nye Batterier gjort med Skansekurve med et repareret Corps de garde og haver et stort Hul eller Port, som er foruden stærk Forvaring, som Anno 1648 paa hans K. M. Hylding[1] blev gjennemskaaren. Desligeste ved den söndre Side findes det runde Taarn med nye opbyggede murede Brystverk og den runde Gang deromkring med et nyt Batteri derovenover og Skansekurver bestaaende. Item af *den nederste Fæstning* er en lang stor tyk graa Mur afskaaren fra den östre Side og forfaltet til den överste Fæstning, hvorudi en stor Hvælving med Piller og deroven over en Anlæg til en ny Hvælving med to Porte, den ene over den anden. Samme afskaaren Mur er fra den ny anlagte Mur norder i Flanken förhöjet lige med den nye Mur. Paa den vestre Side er tvende Steder, det ene for 3 Aar[2] siden med dobbelt Tömmer over Klippen opbygt med et nyt Batteri og Corps de garde, og den anden Sted, som Klippen var lige höj med Fæstningen, er indlagt nogle Stormpæle paa Chandeliers istedenfor Brystverket. Paa Skarpenort er et gammelt Batteri med Skansekurver. Al den vestre Side er derforuden med Pallisader besat.

I den nederste Fæstning befindes rundt om en Stenmur bygt efter Klippen med noget Afsættelse, havendes en Jordvold foruden Brystverk, derfor isteden belagt med Chandeliers for 3 Aar[3] siden undtagen paa den östre Side, som det Træverk var ved Commandantens Hus, der er nu en tynd opmuret Mur til bemeldte Hus opbygt udi en Linje med Muren, og derforuden

[1]) Frederik den Tredies. [2]) 1653. [3]) 1653.

er for 2 Aar[1] siden udi det Bolverk ved fornævnte Residens opbygt 3 nye Batterier med Skansekurve.

Den sidst opbyggede Mur ved Stranden er opkast med en Jordvold og Chandeliers belagt, derhos to nye Batterier ved Vandet ogsaa med Skansekurver, derhos en gammel Corps de garde, ligesaa et Batteri over den indfarende Port med Skansekurver og udenfor med ny Fald og Farebro, siden udenfor med dobbeltsatte Pallisader.

Paa Hovedtangen er et Stykke af den ny anlagte nordre Bolverkpunkt med Sten af Grunden opmuret, mens anderledes er noget af Jorden paa den nordre og östre Side opkast efter den nye Afridsning til Kgl. Maj. overleveret.

Commandanten Oberst Hans Jacob Schörts Residens findes ved Magt.

Fr. III til *Niels Trolle.* Vi bede Eder og naad. ville, at I lader nedtage den Messing-Skorsten, som findes paa vort Slot Akershus, og den os med forderligste med given Lejlighed hid nedskikker, iligemaade haver I ogsaa at lade borttage eller udslette de Vaaben, som Fru Christina[2] Hr. Hannibal Sehesteds hidindtil brugt haver, hvor de og der paa Slottet findes. Kjöbenhavn 7 Febr. 1657.

Samme til *Samme.* Vider, at vi naadigst tilfreds er, at den Messing-Skorsten paa vort Slot Akershus maa blive staaendes, efter at I deraf haver ladet aftage saameget, som det holstenske Vaaben staar paa o. s. v. Kjöbenhavn 18 April 1657.

Samme til *Samme.* . . . I haver og paa Fæstningen videre og saavidt muligt er med ringeste Bekostning at lade arbejde, saa at den kan bringes i nogen Defension. Kjöbh. 25 Apr. 1658.

Samme til *Ulr. Fr. Gyldenlöve* med Ordre om en Trækirkes Opbyggelse[3] paa Hovedtangen, da Slotskirken var for liden. Kjöbenhavn 30 Mai 1665.

---

[1]) 1654. [2]) Se foran S. 107. [3]) Kom udentvivl ikke til Udförelse.

Samme til *Samme*. Vores naad. Befaling og Vilje er, at Du efter Dit underdanige Forslag gjör den Anstalt, at Stenene af den gamle forfaldne Oslo Kirke[1] vorder afbrudt og til vor Fæstning Akershus henfört, saa og derefter til Fortificationen sammesteds vorder forbrugt. Kjöbenhavn 9 Marts 1667.

Inventarier vedlagt Akers og Follos Regnskaber for 1682 og 1696:

Kongens Gemak;[2] en Marmorskorsten af tvende Piller, tvende Marmorstene og Stötter inden ved Skorstenen, item en stor Brand-Marmorsten overlagt og tvende smaa i samme List ned paa Siderne, hvorover tvende Marmorknapper, en Kakkelovn paa fire Messingpiller, en Marmorskive med Egefod, Væggene betrukne med forgyldt Læder paa grön Bund noget forslidt og bröstfældigt, Gulvet belagt med store Gullands Sten, Loftet er Dönikverk med adskillige Figurer af Kalksniderarbejde, item over Skorstenen ogsaa fordöniket med C4ti og Rigernes Vaaben samt tvende Vildmænds Figurer. Udi Gemakket er 5 Döre, de tre, hvoraf en til Dronningens Gemak, med lukt Laase, den fjerde med Træklaas, den femte med en Klinke uden Laas ved Gangen til den daglige Sal; udi bemeldte Gemak er 4 Vinduesкarme, grön beströgen og forgyldt sommesteds, hvorudi er 16 Vinduer og endel Ruder af Vinden istykkerblæst; ligesaa er grönne Lister omkring oppe paa Væggene samt for de fire Döre

---

[1]) D. e. Halvards Kirken, som laa tæt söndenfor den nuværende Bispegaard og hvoraf de tilbagestaaende Mure imellem 1779 og 1781 anvendtes til Vejfyld.

[2]) Ifölge den ovenfor omtalte Grundplan udgjorde dette Gemak den östre Del af det nuværende Rustkammer over Kirken, medens *Dronningens Værelse* laa i den vestre Del og adskiltes fra *Kongens* ved et Sengkammer. *Prinsens Gemak* laa imellem Kirken og Porten i Ormegaarden, og det derværende firkantede Taarn er formodentlig en Levning deraf.

Snedkerverk paa samme Vis med Udhugning og ovenpaa *Cîti;* et Bord med en Askefod og Furublad med 5 Opstandere, under samme Bord er en rund Fod af Furudeler; tre smaa Furuskiver; en ny Furuskive; et gammelt rödt Klædes Bordklæde med Silkefrynser; to gammel Kartuns smaa Skiveklæder; et Dito af Kartun meget forslidt; udi samme Gemak findes et Trætralverk med tvende Döre og Hengsler samt Klinker, som bruges til Oberhofrettens[1] Betjening, og en liden Skermbret af Furudeler.

Dronningens Gemak; en sort Marmorskorsten med to brune Marmorpiller og Knapper over, en Jernkakkelovn med det danske Vaaben paa, Gulvet Væggene Loftet og Dörene som i Kongens Gemak, dog foruden Lister og Snedkerverk for Dörene, ligeledes samme Antal af Vindueskarme og Vinduer, derimod kun 3 Döre. Udi samme Gemak skal have været et Træskillerum grön beströgen med tvende lukte Döre og Klinker samt tvende Hængsler paa hver, saa og tvende smaa Gitterverksdöre til et Sengerum og ovenpaa et Gibsbillede; et grönt Klædeskab gammelt med Laas for og Hængsler.

Sengekammeret imellem Kongens og Dronningens Gemak, betrukket som de foregaaende, en Jærn Kakkelovn med 4 Messingpiller og 4 Knapper samt en Jærnhat til Skorstenen, Gulvet af Bord, hvorunder berettes at ligge gullandske Stenfliser, Loftet er med Dönikeverk; en Vindueskarm og en Jærn-Gardinstang i Vinduet; en Trætrap til det lidet Kammers derved, hvorudi en liden Stenskorsten og Gulvet med glaserede Astrak, en Vindueskarm med fire Vinduer og en Jærn-Gardinstang i, en Slagbænk med Skammel og Hængsler; et Privet derhos med Klinke for Dören.

Prinsens Gemak; en Messingskorsten af tvende Messing-

---

[1]) Fra dens Oprettelse i 1666 og indtil 1780, da den flyttedes til den nu saakaldte Stiftsgaard, holdtes Overhofretten paa Akershus, hvor ogsaa Herredage för 1660 bleve afholdte. Fra 1704 til 1722 havde ogsaa Slotsloven sit Lokale der, ligesom ogsaa Statholderen eller Vicestatholderen boede der indtil i Fr. IVs Tid. (Se og Langes Tidsskr. II, 257).

piller og Lövverk paa begge Sider, ovenpaa C4ti med tvende Löver derhosstaaende og tvende hosliggende; en Jernkakkelovn i Skorstenen med Julius Cæsars Gitverk paa; Betrækket som i de foregaaende Værelser og med grönne forgyldte Lister om Væggene; om Dören Snedkerverk med C4ti ovenpaa graa beströgen; Gulvet belagt med grönne glaserede Sten og overlagt med spanske Matter, som er gammel og noget forslidt; Loftet er döniket med Kalksniderarbejde og midt paa C4ti; udi Gemakket er 7 Vindueskarme, hver med 9 Vinduer, 6 Gardinstænger over Vinduerne, 8 Lemmer til 4 Vinduer grön anströgne; et nyt Sengested af Furu; et grönt Træskillerum med Dör Hængsler Hasper og Klinke, saa og et Gibsbillede ovenpaa.

Den Gang imellem Kongens og Prinsens Gemak;[1] Væggene betrukne som de foregaaende, et grönt Træskillerum med Dör, Loftet med Kalksniderarbejde, Gulvet af grönne og röde glaserede Sten og spanske Matter, to Vindueskarme hver med fire Vinduer og en Karm med 6 Vinduer, nok tvende tilmuret med gamle Vinduer udenfor.

Sengekammeret imellem Kongens og det daglige Gemak, en Marmorskorsten med brune Piller for, en liden Jernkakkelovn paa tvende hugne Stene, Gulvet med Gullands Sten, Loftet döniket, Væggene forkalket, en Vindueskarm med 9 Vinduer udi, et Skillerum af Bord paa den Side til Gangen grön anströgen, en liden firkantet Skriverskive.

Den daglige Sal og Gemak,[2] Væggene betrukne med forgyldt Læder paa sort Bund, grönne Trælister neden omkring ved Gulvet, i Muren tvende smaa Skabe, en Marmorskorsten med sorte Piller, tvende Kakkelovne med Holoferni Gitverk paa,

[1]) Af Forbindelsesmuren mellem disse Værelser eller Bygninger sees endnu i Slottets sydöstre Hjörne en udstaaende Sten.

[2]) Dette og de næst efter nævnte Værelser laa i den senere nedrevne östre Længde. Indgangen dertil fra Kongens Sengekammer var igjennem en rundbuet Dör, som senere er tilmuret, men hvoraf Omridsene endnu sees paa den udvendige nordre Væg af Rustkammeret.

otte Messing Piller paa Stenskiveblade i Gulvet og med sexten Messing Knapper paa Skruerne, Gulvet af Gullands Sten, Loftet fordöniket med de fire Monarkier og med Rigernes Vaaben og *F3*, 7 Döre grön anströgne, den ene til Gangen paa Kommissariatet og en dobbelt Dör til Indgangen paa *Karnappet over Löngangen* og 3 Vinduer ovenover; i Gemakket er 4 Vindueskarme, graa anströgne, med 9 Vinduer i hver Karm, en Lem til Nedgang i Kjelderen. Udi *Skrivkamret* er Væggene betrukne med forgyldt Læder paa en Alen nær Gulvet; Gulvet og Loftet som i Salen, 2 Vindueskarme med 8 Vinduer udi med Jærnstænger for. I *Karnappet over Löngangen*, Væggene forkalket, Gulvet lagt med smaa firkantede Gullands Sten, Loftet döniket, 2 Vindueskarme grön anströgne med 8 Vinduer, og en Dör. I det Kammer indenfor ere tvende Döre til Taget paa Enderne og en Karm med 2 Vinduer i, Gulvet belagt med Mursten; det Kammer derudenfor ligedant og en Trap op til Loftet, hvor der er et lidet Kammer med to smaa Vinduer. *Kommissariatet; det Skriverkammer derhos; Kammeret udenfor; det Kammer udenfor Pigernes Kammer; Borgestuen,* hvorfra Nedgangen til Kjökkengaarden og Opgang til det *överste Hannibals Karnap,* hvori 5 Vindueskarme, tre med 16 og to med 8 Vinduer, samt 2 Döre, *et lidet Kammer derhos; Nedgang fra Daglig Gemakket til Kjökkenet; Klædekammeret; Kammertjenerens Kammer; Kantoret; den nederste Dör for Löngangen;* i *Löngangen ved Indgangen* 9 Vindueskarme med 34 Vinduer; *Ammestuen ovenpaa Kjökkenet; et lidet Kammer ved Skorstenen; Nederste Hannibals Karnap,* hvori 5 Vindueskarme med 28 Vinduer samt en Dör; *Gangen derfra til Dagligsalen,* hvori 3 Vinduskarme med 6 Vinduer. Indgangen paa *Fadebur-Huset; Kongens Kjökken under Ammestuen; Spisekjelderen i Baggaarden. Opgangen fra Kjökkengaarden til den daglige Sal; Den store Dör* til Indgangen til den daglige Sal, jærnbeslagen og med en Vindueskarm ovenover, hvori 3 Vinduer; udenfor *den anden Dör* til Indgangen til de kongelige Gemakker 4

Bænker og uden for *Trappen* en stor Vindueskarm med 9 Vinduer; *Den gamle Borgestue; Beriderens Kammer* i Jomfrugaarden; *Lövenklous Kammer; den Dör til Nedgangen ud til Stranden paa den vestre Side; den Dör til Mörkegangen; de tvende smaa nederste Kammere under Gangen til Prinsens Gemak,* i det ene et nyt Bindingsverk med udskaaren Bord til den *Opgang fra Jomfrugaarden til Kirken;* nok *et Kammer paa den middelste Del under Gangen til Prinsens Gemak; den Jerndör i Gangen til Jomfrugaarden; Kjeldersvendens Kammer; den överste Dör* til Jomfrugaarden; *Kjelderen; Haandskriverens Kammer; Slotsfogdens Kammer; Kantoret; det andet Kammer derhos; Materialforvalterens Kammer; Kjelderen derunder; den Kjelder under Töjhuset; Skriverstuen; det överste Kammer paa Taarnet* til det gamle Kommissariat, som forrige[1] Kommandanter haver haft deres Værelser; *Loftet oven over bemeldte Kommissariat; forrige Kommissariat; det norderste Kammer for Dören til Indgangen; det söndre Kantor; Kommissariatet,* hvori 4 Vindueskarme og Væggen Loftet og Gulvet som i Kongens Gemak; *det Kammer dernæst; det Kammer dernæst igjen over Kancelliet; det Kammer dernæst igjen; Junkerens Kammer,* hvori den ene Dör til Gangen over til de andre Gemakker.

Kongens Stol i Kirken betrukket med forgyldt Læder, Gardiner af grön Rask, röde Plysses Hynder med Sölvgaloner omkring, Gulvet belagt med spanske Matter.

Paa *Altardisken* et sort Flöjels Altarklæde med Guldfrynser om, et Par Sölvlysestager med Hannibal Sehesteds Vaaben paa, vægtige 426 Lod, en forgydlt Kalk og Disk 71 Lod, en Sölv-Oblatæske 6 Lod, en Sölv-Vinkande 63 Lod, foræret af Asses. Niels Tollers Enke 3 Juli 1688 for Stolestade i Kirken, en sort Flöjels Messehagel med Korset af Gyldenstykke, en Altardug med brede Kniplinger omkring, en Messeserk med Kniplinger

[1]) Dette Tillæg findes kun i Invent. af 1696. Ifölge Invent. af 1682 var derimod Kommandantens Værelser dengang endnu der.

omkring, *Daaben* omhængt med sort Flöjel og Silkefrynser, hvorpaa er syet Gregers Krabbes og Fru Dorthe Daas Vaaben, et Sölvfad til Daaben med samme Vaaben paa, vægtig 164 Lod; *Statholderens Stol; Dronningens Stol* oven paa Gangen udstyret som Kongens; et Sejerverk i Taarnet og 3 Klokker; en Klokke i *Klokkehuset* paa den överste Bastion; *Vinskjenkens Kammer under Taarnet; Kjelderen under Kirken; den yderste Dör for Kjelderen til Fuglesangen; en stor Jerndör for Fuglesangstaarnet.*[1]

Kancelliet; Sekretærens Kammer; Brevgangen; Tjenernes Skrivkammer; Generalauditör Lemforts Kammer; Kjelderen under Beriderens Kammer; Fangetaarnet; Rustkammeret næst hos Klædekammeret; Hestemöllen i Porten; Loftet, hvorpaa blandt andet Christiania Byes Afridsning klistret paa Lærret med höjlovlig C4ti Navns Underskrift, nok en anden Christianiæ Afridsning paa Papir med Lærret dat. 1624 d. 7 Oktbr., en Træmodel paa Akershus Fæstning og Fortification,[2] C4ti Hovednögel, nok 3de Hovednögler den ene F3tii, de tvende andre C5ti; *Brönden; Stalden; Bryggerhuset; Taarnet,* hvorpaa en Klokke, som daglig bruges; *Vedkaven ved Staldgaarden; Officerernes Kammer ved Kortegaarden; Kortegaarden; forrige Profoshus paa Hovedtangen.*

Den föromtalte Generalkvartermester Sundt afgav i et Dokument dat. Evje Gaard d. 18 Novbr. 1739 fölgende Erklæring:

Efter Begjær kan ikke andet end at meddele Slotsfogden velædle Jacob Tobisen denne min Attest om Husenes og Værelsernes slette Tilstand udi Akershus Slot,[3] som de befandtes,

[1]) Sandsynligvis Taarnet ved Kirken. Idetmindste ser man paa en Grundplan af 1750 (i Ingeniörbrigadens Arkiv), at den sydvestre Del under Kirken benævntes Fuglesangen.

[2]) Disse interessante Inventariesager ere nu ikke mere til.

[3]) Allerede i 1719 vare Bygningerne, for en stor Del som Fölge af Carl den 12tes Belejring, saa daarlige, at Fr. IV under sit Ophold i Christiania ikke kunde bo paa Slottet.

da jeg samme af hannem lod ved Konduktör Döderlein annamme til Nedrivelse paa den östre Side efter kongelig allernaadigst Approbation tilligemed Kirken og de Værelser derovenover, der nu er under Arbejde og Opbyggelse,[1] end at bemeldte Værelser allesammen vare saa bröstfældige og nedfaldne, at ikke nogen af dennem var muligt at kunne reparere eller saavidt istandsætte, at noget af hans Inventarium derudi kunde forvares, ligeledes var det og med vestre Længde kaldes, efterdi alle Döre Vinduer og Vægger var ganske forraadnet og borte, heller ikke har seet nogen Sted paa Slottet, hvorudi noget kunde henlægges til Forvaring, uden i det Logement, hvor den ubekjendte Person[2] havde voren arresteret, hvilket Kommandanten Hr. Generalmajor Berlow ej vil til nogen Ting overlevere. Det hermed testerer.

---

1) Under denne Reparation fik vel Bygningen den nuværende Tagform, istedetfor at den tilforn utvivlsomt havde haft Gavler. D. 26 Aug. 1742 afholdtes förste Gang Gudstjeneste igjen efter denne Reparation.

2) Hvem denne Person var, vides ikke.

Rettelser og Tillæg.

S. 2. Lin. 10. Denne Edvard Eiben er uden Tvivl den samme som under Navn af Effuert Eiben, Skomager, findes indskreven i 1614 i den S. 322 omtalte Bergens Borgerbog.
— 10. L. 19. Anmærknings-Tallet (5) udgaar.
— 21. Den her meddelte Beretning er dog allerede forhen trykt i Saml. til Norske Folks og Sprogs Historie II. 217—233 med Anmærkninger af J. Chr. Berg.
— 26. Anm. 4. Denne Notits findes i Absalon Pedersöns Kapitelsbog under 19 Juni 1567.
— 32. L. 7. Bolus (?) læs: Rolf, den samme, hvis Skib nævnes S. 47.
— 35. L. 16. Svaning og Huitfeld omtale kun et Besög af Christiern II. i Bergen; i Herluf Larsens S. 322 anförte Optegnelser berettes derimod, at han var tvende Gange der, nemlig i 1506 (skal være 1507) og i 1509, og at det var i det sidstnævnte Aar at han gjorde Dyvekes Bekjendtskab (jfr. og Langes Tidsskr. II, 35 med disse Saml. S. 617). Paa det sidste Sted S. 586 og i Nor III, 3, 77 anföres ogsaa Dokumenter udstedte af ham i Bergen 1507, og i Paus Forordn. 280—81 ligeledes et af 1509.
— 38. Anm. 1. Hertil kan föjes, at Bergens Magistrat 23 Febr. 1688 bevilgede Kommercedirektör Thormöhlen at bygge et Skur af Standerverk nedenfor Muren til sin Vogn.
— 42. Anm. 2. Slutningen. Thormöhlen, læs: Thormöhlens Enke.
— 48—53. De her anförte annalistiske Optegnelser ere alle paa den sidste nær hentede fra de oftere omtalte Herluf Larsens Optegnelser fra 1592, som den nu existerende ældste Kilde.
— 63. L. 4. I Hattings Prestehistorie I. 106 kaldes han Laursen, ikke Gabrielsen. Rigtigheden heraf viser og den S. 221 omtalte Raadhus-Protokol, hvor i en Sag fra 1593 omtales: Trugels Lauritzen, Kannik og Sogneprest til Domkirken, Sön af vellærde Laurits Nilssön Krogh.
— 68. Den her omtalte Herredag var oprindelig berammet til 29 Juni 1640, ifölge Kgl. Kundgj. 20 Juni 1639 om Kongens Komme til Norge for at sidde Retterthing (Evensens Saml. II. 3. 74).
— 77. Nederst. Bero Thorgari er maaske den samme dominus Bero Thorgeri, som 1474 var Sogneprest paa Gran. Jfr. Krafts Beskrivelse II, 250 (ældre Udgave).
— 84. Den ved 1549 anförte Christoffer Henrikssön var en Sön af den S. 83 omtalte Mag. Henrik Nilssön (Dipl. i Rigsarkivet).
— 211. L. 18. 14 Mark læs 13 Mark.
— 212. og 213. Om Tag og Mistag jfr. Chr. II geistlige Lov 85.
— 214. Om Brevebrot jfr. den store Reces 3—49—11.
— 336. L. 17 for Retten læs for Resten.

Register.

Aa Sogn 595. 596.
Aafskar (?) John, skotsk Lord 491.
Aalreksstad Gaard 56.
Aastedsprocesser 336—361.
Abel Olafssön 86.
Abraham Davidssön 228. 233. 277. — Valerius 93.
Absalon se Beyer.
Accise 61. 99. 167. 168. 172. 201. 206.
Achmowty, skotsk Hofmand 511.
Adalis (Adelus) Benkestok 268.
Adelaer (Adeler) Henrik 150. — Nils Sörenssen 150.
Agatenes Gaard 278. 279.
Agatha, Jons Kone 234. 235.
Ageröens Skandse 297.
Ahn von, Preben 125. 130.
Akers Kirke 638. 644.
Akershuus Amt og Len 95. 107. 137. 138. — Slot 96—98. 177. 178. 195. 196. 633 fgg. 678.
Akteiner, (Bryggens 18 Mænd) 15.
Albert Albertssön 88. — Thorkelssön 82.
Alf Gunnarssön 79. — Kroger 78. — Thorgardssön Biskop 75.
Alkmaar i Holland 7.
Allevig Gaard 340.
Amund Gudmundssön 81. — Sigurdssön 346. — Thorsteinssön 90.
Anders Anderssön 91. — Aslakssön 83. — Christenssön 25. 54. 59. 90. 244. 277. 329. — Christofferssön Lesvigius 93. — Christofferssön Passerinus 89. — Erikssön 91. — Gudmundssön 84. — Helliesön 345. — Horneland 331. — Jacobssön 606. — Jonassön 89. — Matssön Borgermester 136. — Nilssön 80. 91. 135. — Ottessön 81. — Præst 59. 60. 61. — Skrædder, Borgermester 465. 470. 471. — Svendssön 373. — Thorkelssön 373. 610. — paa Ubbe 352.
Andor Halsteinssön Biskop 8. — Olafssön 81.
Anna Ambrosii Rhodii Hustru 132. — Christensdatter 526. — Frederik IIdens Datter, Dronning af Skotland 450 fgg. — Knutsdatter 252. 253 fgg. — Kolbjörnsdatter 160. — Larsdatter 160. — Pedersdatter, Mag. Absalons Enke 527. 530 fgg.
St. Annæ Præbende i Bergen 530.
Anstein paa Thoug 349.
Antonius, Sognepræst i Bergen 4.
Apostelkirken i Bergen 48. 613.
Apotheker og Apothekervarer 270—274.
Arbeidslön 177. 178. 196. 631.

Arbeidspenge 201. 203.
Arctander Daniel 91.
Arent Henrikssön 228. — Simonssön 70.
Arne Gunnarssön Kannik 80. — Johannessön 78.
Arnold Hans Jakob, Feldtmarskalk 139.
Arran Lord 450. 451.
Aschenberg Greve 398. 406.
Aschetoun Roger 510.
Asgaut Hanssön 348. 350. — paa Norem 352. — Sveinssön 77. 80.
Ashby engelsk Gesandt 451. 452.
Askehavn ved Bergen 4.
Aslak Aslakssön 349. — Eisteinssön 354. — Erlendssön 79. — Haakonssön 81. — Thoraldssön 344. — Thorfinnssön 78. — Wernerssön 78.
Asleif, Student 76.
Audun, Student fra Færöerne 14.
Augustinus Arnessön 79. — Jakobssön 78. — Olufssön Lagmand 578.
Axel Fridag se Fridag. — Thrulssön 94.
Azzur (Assul) Ansteinssön 349.
Baard Solle 81.
Badenhaupt, Kaptein 32.
Bager C. 574—76.
Bagge Eilif 80. — Johannes 85. — Kjeld 177. — Stig 6.
Bahus Len 107. 109.
Balch Iver, Löitnant 156.
Banderus Back (?) 82.
Bang Christen Præst 106. — Jonas 87.
Barbara Christensdatter 246. 248. 251. — Lauritsdatter 249. — Throndsdatter 61.
Barnholt Jörgen 83.
Bartholinus Elias 93.
Bartze (Basse) Michael, Præst 476.
Basmo Gaard 138.
Basse Hans Pederssön 370. 374. 376. 465. — Peder Hanssön 634. 643.
Bassius Johannes 88.
Baxtair William 512.
Beck Baltzer 373. — Povel 474.
Beddeker Wolmar 80.
Belfrag, Löitnant 433.
Bellenden Lewis 484. 486. 508.
Belov Nils 450. 451.
Benkestok Adelus 268. — Anders 79.
Benndikt Eliassön 86. — Thordssön 79.
Benndicht Laurits 221.
Bentzon Nils 560.
Berg Frants, Superintendent 168. 177. — Severin, Fiskal 132.
Bergens Gaarde og Gader 10. 16. 18 ff. 29. 36. 41—44. 46. 50. 52. 257. 259—261. 278. 279. 282. 323. 578. 620. — Kirker og Klostre 4. 5. 7. 10. 17. 20. 29. 44. 48—50. 287. 613. 614. — Takmark (Grændser) 283.
Bergenhuus Slot 286. 287. 613. fgg. 677.
Bergsvein Thorkelssön 78.
Bergulf Sigvardssön 346.
Berlow, Generalmajor 655.
Berner Albert 578.
Bernhoft Christoffer Erikssön 268. — Hans Hanssön 94.
Bertold Wilbodezen 75.
Betoun Archibald 511.
Beyer, Absalon Absalonssön 527. 537. — Cecilie 527. — Absalon Pederssön 3. 11. 12. 18. 59 fgg. 525 fgg.
Bjelke Aage 227. — Jens, Kantsler 30. 90. 112. 113. 116. 363. fgg. 374. 376. 381. 578. 617. 623. 626. — Ove 287. 288. 624. 626. 627.

Bjergværker 108. 109.
Bild Evert 22. 23. 25. 180.
Bilde Anders 363. — Esge 4. 5. — Jens Klaussön 362. — Klaus 362. — Markus 379. — Steen 362—383. 466. 467. 475.
Bildt Daniel 178. — Jörgen 168. — Nils 268. 269.
Bindingsverk 611. 638.
Birdal Gaard 373.
Birgitte Gudleiksdatter 233. 237. fgg. — Peder Thordssöns Kone 241.
Birkenæs Sogn 600.
Birkerettighed 108.
Birkrem Sogn 594.
Biskopsskat 517.
Björn Anderssön til Stenalt 58. — paa Bersal 343. — Bygmester 612. — Haakonssön 78. — Sveinkessön 348. 349. — paa Sörebö 352. — Thorgardssön 77. 656.
Björnestad Gaard 116.
Blach Olaf Jonassön 93.
Blix Gunnar Olafssön 93. — Laurits Mogenssön 93. — Mogens Lauritssön 88. 93. — Steen, Oberst 141.
Blixencrone Hans 136. 145. 150.
Blodskam 215.
Blodvide 207. 212.
Blokhus paa Bryggen i Bergen 59.
Blomenhagen Johannes 82.
Bodret 161. 216.
Borbonius, Forfatter 11. 16.
Borgar (Burgerus) Lauritssön 86.
Borge Præstegjæld 397.
Borgen for Gjæld 322. 323.
Borgund Sogn 547.
Borris Herman 228.
Borsell David 228. 329.
Bothwell Francis, skotsk Jarl 486.
Bowes Robert 486.
Boyd, skotsk Lord 490.
Bragernæs 606 fgg.
Brahe (Brade) Jörgen 490. — Kirstine 348. — Steen 464. 466. 469. 470. 474. 490. — Tyge 479.
Bratt, Jens Olafssön 84. — Thord 61.
Braun, Konsul 291.
Bredal Erik, Biskop 387.
Brede Margrete 465.
Brem Gaard 118.
Bremen 634.
Brevbrot 214.
Broch Jon 233.
Brockenhuus Anna Margareta 404. — Christoffer, Generalmajor 404. — Erik 178. — Hans Lövenhjelm, Generalmajor 155. — Henrik 465. — Margareta 593.
Bruce Robert, skotsk Præst 486. 487. 488. 491. 500.
Brun O., Oberstlöitnant 427—429. — Seiger 324.
Brüggemann Ulr. Fred. 139.
Brökind Wessel 610.
Buch Peder 149.
Budde Olaf Jonssön, Præst 92. — Vincents, Generalmajor 155. 157. 416. 422. 425. 434.
Bude Gotzlef 490.
Budtz Jakob, Foged 608.
Bugge Erik 91. — Mogens 233. 276. 322. 323.
Bull Jörgen Jenssön, Præst 91.
Buschrodius Hadrian Johannessön 90.
Busk Mats 178.
Buskeruds Amt 137. 138. — Gaard 174. 175. 192.
Bygsel af Kronens Gods 99 ff. 162 ff. 200. ff.
Böhm, Overinspektör 424.
Börge Thordsön 594.
Börgesen Ole, Skipper 433.

Cajus, Johannes, kongelig Notarius 483.
Calixtus, skotsk Sekretær 512.
Calnain, Kaptein 428.
Cappelen Gabriel Johan og Otto 149.
Carbiner J., Justitsraad 285. 286.
Cariot Christoffer 511.
Carisius Peder 127.
Carmichael, skotsk Lord 490. 950.
Caslaus (?) Henrik 90.
Cecilie Absalonsdatter 527.
Certer (charta partita) 259. 325.
Chilian (Kjeld) Thorgardssön 86.
Christen, Præst 125. — paa Röd 334. 335. — Ulf, Provst 56. — Vilhelmssön, Præst 60.
Christian II. Konge i Norge og Danmark 4. 52. 577. 585. 586. 656. — III. 13. 581. — IV. 64. 68. 95. 362. 363. 616. 635—641. — V. 35. fgg. — VI. 632. — Præst i Bergen 59. 60. — August, Prinds af Augustenborg 290—320. — Johannessön 80. 86. 94. — Michaelssön 86. — Severinssön 85.
Christiania 638. 642.
Christiansö ved Flekkerö 639.
Christina, Sveriges Dronning 107.
Christoffer af Bayern, Konge 50. 577. 581. — Amundssön 86. — Björnssön 610. — Henrikssön 84. — Jakobssön 90. — Jenssön, Præst 87. — Johannessön 87. — Jonssön 339. 351. — Mitius 15. — Nilssön 85. 86. 94. — Olafssön 87. — Olssön 324—26. 608. — Præst i Kinservik 59. — Paalssön 88. — Pederssön 228. — Reerssön, Præst 539. — Sigurdssön 85. — Throndssön 27.
Ciccius Jakob, Student 94.
Cicignon, Generalmajor 403. 416-425. 434. 445. 447.
Cold Johan, Præst 384. 395—399.
Coldenknowes, skotsk Lord 490.
Collart, Claude (Claudius Gallus), svensk Oberst 26. 27.
Coltzovius Johannes 88.
Cornelius Reiersen af Amsterdam 324—326.
Corsuinus (?) Havardssön 79.
Coucheron, Kaptein 405. 408. 412.
Cramer, Gerdt 71.
Cunningham (Köning) John 122.
Cölner Frederik, Præst 401.
Daa Dorthe 646. 654. — Klaus, Admiral 66. 610. — Oluf 27.
Dam Tönnessön 322. 339.
Daniel Anderssön 90. — Arctander 91. — Vilkensen, Præst 66.
Darre (Nils) Major 297. — Peder Mentssön 94.
David Johannessön 80.
Degetou Morits, Kaptein 121.
Deichman Bartholomæus, Biskop 145. 152. 384. fgg.
Deker Nils, Student 81.
Delwig, svensk General 428. 431.
Dewitz, General 444.
Diderik Pederssön 227. — Tönnessön 635. 636.
Didran, svensk Oberst 155.
Dietz Ludvig 13.
Dilis Röncke 233. fgg.
Dines Hanssön 323.
Ditlef Eggerts, Student 90. — Jenssön, Præst 44.
Domkapitler 3. 8. 54. 55. 59. 61. 73. 530.
Domus sancti Olavi i Rostock 72. 73.
Doot Geert 71.
Dop Tönnes 617.

Dorothea Engelbrektsdatter 93. — Vardö-Hans's Kone 134.
Douglas Archibald 509. — Georg, skotsk Lord 509. 510. — Georg af Langnidsy 510. — James 510. — Robert 508. — William, Jarl af Angus 485. 490. — William, Jarl af Morton 484. 490.
Drabssager 104. 260—262.
Drammen 604—607.
Dreyer Christian 71.
Due Henning 13. 14. — Iver, Major 626.
Dukstad, Gaard 6.
Dunfermline i Skotland 483. 484.
Durham James af Duntarvie 510.
Dury Robert 484.
Dybvaag Sogn 603.
Dynekilen 430. 432.
Dyregrav Sagbrug 607.
Dyring Karsten 490.
Dyveke 656.
Döderlein Konduktör 655.
Eberhard Johannessön 90.
Eda Skandse 155. 156.
Edvardssön Edvard, Konrektor i Bergen 2 ff.
Eed 243. 244. 276. 277. 482. 488. 489.
Eeg Anulf 468.
Egeskove 592 ff.
Eggerts Ditlef, Student 90.
Eiben Edvard 2. 656.
Eigenhuus Herman 279.
Eilif Jonssön, Biskop 77.
Eivind paa Faa 342. — Johannessön 348. 350. — Sigurdssön 76.
Ekeland Gaard 116.
Eker Præstegjæld 607.
Elebertus, Student 76.
Elisabet Datter af Frederik II. 450. — Dronning af England 450. 451. 479.
Emahus i Bergen 43. 677.
Embedsmænd 98. 99. 100. 101. 102. 121. 539—41. 544. 556. 563.
Endre paa Norem 352.
Engelbrekt Student, 75. — Azzurssön 348. 349. — Lauritssön 240. 241. 242.
Engils Jon 329.
Englændere i Bergen 50.
Enneberg, Löitnant 433.
Epping George 511.
Erhardus Olafssön 88.
Erik Jakobssön 75. 79. — Jörgenssön 90. — Nilssön 79. — Olafssön 88. 89. — Pederssön 75. 228. — Præstehader 48. 49. — Præst i Eid 59.
Erlend Haldorssön 89.
Erling (Elling) Pederssön 84. — Simonssön, Præst 340. 352.
Erpecom, Borger i Bergen 71.
Esberus Erneri (?) 82.
Eskild Eskildssön 80. — Jonassön 88 — Simonssön 77.
Espen Jörgen von 491.
Execution militær 553. 560.
Eystein Konge 613.
Fageraas Peder 178.
Fakker Nils Pederssön 89.
Falk Laurits Pederssön 94.
Falck Peter, Præsident 135.
Falkefangst 128. 129.
Falkland Slot i Skotland 483. 484.
Fentoun John 510.
Fife i Skotland 483. 484.
Finck Thomas, Præst 93.
Finmarken 59. 120. fgg.
Finnen Gaard 108.
Finslands Sogn 598.
Fiskaler 121. 123.
Fisker, Kommandör 293.
Fiskum Gaard 108.
Fjære Sogn 601.

Fjölmæling (Fjæremaal) 212. 277.
Flensborg 634.
Fogder kongelige, 98 fgg. 121. 206. 556. 563.
Fogedgaarde 100.
Fogh, dansk Officier 320.
Forbrydelser 161—172. 179—189. 195. 207—219. 221. 277. 326—328. 329.
Foring 162—164. 166. 169. 181. 183. 201. 204. 517.
Forleninger 95. 107 fgg. 121. 614.
Formann Henr. Jansen 71.
Fos (Fossesholm) Gaard 108. — Fossesholms Sage 607.
Foselvens Sagbrug 607.
Foss Anders, Biskop 222 fgg. 338. 535. 538. 541 fgg.
Fowlis Thomas 512.
Frants Johannessön 93. — Nilssön 608. — Wulf 78.
Frederik II. Konge 86. 450. 451. 614. 615. 616. — III. Konge 107. 648. — VI. 290—320. — Matssön 606.
Frederikshald 419. 421. 426—432.
Frederiksstad 115. 119.
Fredtold 517.
Frelse, en Slags Skat 517.
Freundt Nikolai 227. 228. 270—74.
Fridag, Axel Frederikssön 59. 61.
Friis Christian 593. — Jörgen 95. 121. 122. 637.
Frisak Hans, Feltpræst 401.
Frogner Kirke 108.
Frogsgaarden 118.
Frolands Sogn 602.
Fuchs, svensk Oberst 438.
Fuglesteen Gaard 593.
Fundatser 160.
Fyrrisdal Præstegjæld 116.
Færden Gaard 118.
Fætraadt 213.
Gaard Thoressön paa Talgö 354.
Gaarmand (Garmann) H. 289. — Johan 142. 143. — Johan Henrik, Oberst 138. 141. 390. 425. 445.
Gaasetjön Gaard 116.
Gabel Christoffer 120. — Carl Christian, Vice-Admiral 152. 396. 404. 410. 417. 418.
Galen Geert von 580. 585.
Galloway Peter, skotsk Præst 490.
Gardie Magnus de la, svensk Kantsler 33.
Garman se Gaarmand.
Garper 6. 22—25.
Gattenhjelm Chr., Kapt. 432.
Gaute (Isakssön) paa Talgö 347. 355. — Ivarssön, Erkebiskop, 77.
Gavenfeldt, Löitnant 432.
Geble, Præst 234. — Pederssön, Biskop 4. 7—21.
Geddy John 511.
Geistligheden 8. 59. 60. 101. 513. 518—23. 533. 534.
Genschaw, Oberstlöitnant 412.
Gerhard Anderssön 78. — Gotskal 77. — Michael 85.
Gerlag Gerlagsen 75.
Gerstorff Joachim, Rigsraad 111.
Gert Böing 227. 228.
Geyorderus (Gyrd?) Ketilssön 80.
Gib Elisabet 511. — John 509. 511.
Giedde Ove 112. 113.
Giske Gaard 108.
Gisle Guntherus 87.
Gjöe Henning 464. 466. 469. 474. 490.
Glad Hans, Lagmand 580. — Oluf, Borgermester 465.
Gorton Lars, Skipper 433.
Götlinger 28.
Gotskal Gerhard 77.
Gotskalk Nilssön 80.
Grabau Jörgen, Löitnant 157.

Gram, svensk Konsul 291. — Jörgen, Borgermester 610.
Grebstad Sogn 598.
Greve Henrik, Kaptein 32 — Rolf, Kaptein 32. 44. 656.
Grib, Kaptein 410.
Griffenfeld Peder 136.
Griis Amund 82.
Grindem Sogn 596.
Grubbe Knut 333. — Sivert 271.
Grön Christoffer, Lagmand 347. — Nils Klaussön 347.
Grönenbek Severin 85.
Guldskoen, Gaard i Bergen 257.
Gundvor paa Sund 230.
Gummarus (Gunnar?) Michaelis 88.
Gunhild, Christen Hanssöns Kone 133. Hoffmand 232.
Gunnhildaraa ved Bergen 233. 284.
Gunnar Erikssön, Biskop 75. — Nilssön 79. — Thomessön 86. — Thorsteinssön 75. — paa Toug 342.
Guttorm Thrulssön 606.
Gylands Sogn 595.
Gyldenlöve Nils Henrikssön 52. 83. — Olaf Henrikssön 79. — Ulr. Fred., Statholder 36. 39. 123. 129. 136. 549 fgg. 628. 648.
Gyldenstjerne Axel 95 fgg. 337. 338. 464. 465. 467. 469. 470. 474. 475. 532. fgg. 637. — Hannibal 490. — Henrik 476. 490. 544. — Karen 465. 466. 617. — Knud 64. 95. 619.
Gylick Hans 233.
Gyltz Dorthe Jokumsdatter 2.
Gyntelberg Anna 263. — Axel 23. 27. 263. 266. — Cicilia 266. — Inger 263. — Magdalena 266. — Sophia 263—269.
Gönnete Mogensdatter 235. 236.
Haakon Haakonssön, Konge 609. 613. 634. — Lauritssön, Rektor 16. — Magnussön, Konge 49. 614. 635. — Nilssön, Student 91.
Haandværks-Laug 258.
Hach Morten 178.
Hack, Kaptein 434.
Hallstein Bargensid (?) ... 84.
Halstein Jakobssön 327. 328. 332.
Hallstein Jonssön, Præst 82.
Hallvard Anderssön 77. — Christenssön 330. — Gunnarius, Lektor 86. — paa Milling 342. — paa Nerland 343.
Halsaa Sogn 597.
Hamelton Claud, skotsk Lord 484. — Johan 486. 487. 488. 490.
Hammer Gaard paa Hedemarken 107. 108.
Hanneman Anna 62.
Handels-Friheder 577. 579.
Hans Eggertssön 607. — Finnsen, Borgermester 227. 233. — Hanssön 227. 322. 606. — Hanssön Sass 76. — Jörgenssön, Præst 533. 536—539. 541. 543. — Knudssön, Provst 8. — Larssön 61. — Lauritssön 606. — Mikkelssön 578. — Nilssön 71. 606. — Pederssön 227. 228. 233. 329. 465. — Samuelssön, Præst 69. — Tyggesön, Borgermester 30. — se ogsaa Johannes.
Harald Haardraade 610. — (Heraldus) Thorgilssön 89.
Harberding Just 257.
Harboe Jens 560.
Hardekop Laurits 258.
Hardenbeck, Ambrosius Mag. 93.
Harknes John 511.
Harnechinus, Student 78. — Henrikssön, Student 78.
Hasse Johan, Sekretær 136. 148.
Hatten v., Oberst 31.
Haugfos 604. 605.
Haugs Kirke i Eker 108.

Hauritz, Kaptein 32.
Hausmann Caspar Herman von 136. 137. 144.
Haxthausen, Baron 154.
Hegebostads Sogn 596.
Heide Sogn 372.
Heideman, Kaptein 158.
Heimanfylgja 267. 268.
Heinen, Kaptein 157.
Hekke, Löitnant 303.
Helga Olsdatter 236. 237. 240. 241.
Hellefos Sagbrug 607.
Helt (Holthus) Johan 259.
Heltberg Henrik 71.
Hemmingsen Nils Dr. 479.
Henckel 309.
Hennings Ambrosius 92. — Paal 92. — Simon 92.
Henrik Albertssön, Student 88. — Anderssön 90. 91. — Caslaus (?) 90. — Egbertssön 324. — Hertug af Brunsvig 479. — Jokingius 92. — Knudssön 241. — Lauritssön 339. 351. — Nilsen, Kaptein 32. 44. — Nilssön Gyldenlöve, Magister 83. — Olafssön 85. — i Polden 333. — Vilhelmssön 94.
Henschen Klaus 71.
Herjedalen 368. 377.
Herlaug Thorkelssön, Student 80.
Herlof Larssön (Lauritssön) 48. 322. 526. 577. 656.
Herman Thrulssön, Student 79. — Wantscher 233.
Herredage 64. 68. 271. 616. 627. 650.
Hess Anders 126.
Hieronimus, Præst 59. 60.
Hjemrede 212.
Hiren Vellzan (?), skotsk Lord 491.
Hjort Christen 600. — Landkommissær 36. 39. 44. 629.
Hjælmeland 592.
Hjælp (en Afgift) 163. 183. 184. 201. 205.
Hofft Peter 227. 228.
Hoffos 607. 608.
Hof-Sag 607.
Holberg Christen Nilssön, Oberstlöitnant 159. 160.
Holck Christen Sekretær 538. — Hans 244.
Holden Gaard i Hevne 142.
Holding 162—166. 169. 170. 182. 187—189. 200. 202. 203.
Hole Ödegaard 118.
Holerud Gaard 118.
Holk Ragnhild 468.
Holland og Hollændere 127. 182—184. 194. 324—326. 577. 634.
Holme Sogn 597.
Holst, Löitnant 432. — Hans Muurmester 617. — Henrik 294. 296. — Jakob 339—355. — Michael 296.
Holter Andreas, Præst 401.
Holts Sogn 603.
Holyrood Abbey 485.
Hor 215.
Horn Hans 279. — Klaus 279. — Kort 279—282. — Lydik 178.
Horneland Anders 331.
Hoskold Hoskoldssön, Biskop 80.
Howarus Olafssön 88.
Hovedöens Kloster 634.
Hubert Conrad, Kaptein 31.
Hudson, Skotlænder 511.
Huitfeldt Anders 536. — Arild 338. 347. 529. — Beate 338. 339. 346. 354. 358—61. — Christoffer 18. 53. 348. 354. 614. — Hartvig 403. 409. 425. 434. — Margareta Tönnesdatter 404. — Tönne, Oberst 32.
Hume George 509. 510. 511. — John 510.
Husebrot 212.
Huss Wittckind, Lagmand 92.

Hybert, Stenhugger 614.
Hynd, skotsk Lord 490.
Hyns Adolph v. 585.
Höeg Christen 491.
Höjer Henrik 261. 272. 273.
Hölands Præstegjæld 139.
Höivaag Sogn 601.
Hönefossen 604. 605.
Jakob VI. Konge af Skotland 450. fgg. — 89. — Benediktssön 79. — Christenssön 530. — Ciccius 94. — Corneliussön 582. — Gunnarssön 80. — Hanssön 278. — Henrikssön 87. 92. — Janssön 227. 228. 330. — Johannessön 86. — Jude 178. — Jörgenssön 245. 251. 252. 263 fgg. 274. 329. — Knutssön 341. 352. — Kypper 228. — Matssön, Præst 16. — Olafssön 92. — Olssön 233. 277. — Peterssön 32. 610. — Sörenssön 606. — Trunt 83. — Vilhelmssön 227. 233. 242. 275.
Jan Olufssön 617.
Jarus Sickward (?) 82.
Idsö Skibrede 593.
Jelse Præstegjæld 593.
Jens Anderssön, Præst 345. — Jenssön i Ovig 375. — paa Kvallem 333. 334. — Læsemester i Bergen 533. 536—539. 543. — Nilssön, Superintendent 87. 465—70. 474. — Ovessön 94. — Pederssön 606. — Thomassön 228. 233. 244. 269. — se og Johannes.
Jeremias Boyesen 608.
Jernskjæg Peder Iverssön 465. 467. 469. — Ulfvild 465.
Jesper Davidssön 276.
Jessen, Kaptein 298. 300. 302. 310.
Ildebrande i Bergen 29. 30.
Inga Morten Jonssöns Kone 348.
Ingeborg Hansdatter 342. — Peder Krogs Kone 132.
Ingegerd Ottesdatter (Römer), 83.
Inger Mogens Bentssöns Kone 245. fgg.
Inskriptionspenge for Studenter 74—77. 83.
Joachim Ingvardssön 82.
Job Jakobssön 71.
Johan Anderssön 233. — Corneliussön 228. — Kobberslager 228. — Niehavius 15. — forskjellige Præster 59. 60. — Siggesön, svensk Anförer 29. — se og Hans, Johannes.
Johanne, Grevinde af Orknöerne 486. — Jensdatter Flamske 245. fgg.
Johannes (Hans, Jens, Johan, Jon). — Student 84. — Amundssön 86. — Anderssön 85. — Christianssön 85. 90. 91. — Christofferssön 87. — Elerdesön (?) 82. — Eustachii 82. — Gudbrandssön 89. — Gudmundssön 80. — Gunnarssön 79. — Halburti (?) 85. — Holgerssön 90. — Johannessön 76. 80. 82. 84. — Jörgenssön 90. 92. — Kjeldssön 91. — Lauritssön 92. — Michaelssön 94. — Nilssön 75. 78. 91. — Olafssön 81. 83. 84. — Pederssön 78. 84. 86. 87. — Sartorius Mortgravus 88. — Severinssön 88. — Solle 79. — Sveinungssön 77. — Thomassön 93. — Trekelius 91. — Tyel 80.
Jokum paa Rödberg 333. — Jörgenssön 616.
Jon Tömmermand 236. — Anderssön til Kroken 263—269. — Botolfssön 5. — Færöiske 234. — Hallvardssön 75. — Helliesön 345. — Mogenssön 89. — Olssön 227. — Paalssön, Kantsler 78. — Rolfssön 78. — Thomassön, Borgermester 20.

Jonas Elevius (?) Slastadius (?) Student 93. — Lauritssön 90. — Olafssön 85. — Pederssön Jampte 58—61. — Pederssön 88. 91.
Jonsvoldene i Bergen 22. 42. 283.
Jordebogsafgifter 201 ff. 513-524.
Josef paa Valem 340. 357.
Irgens Johannes 401.
Isebrand Rasmussön 244. 277.
Judith Klaus Smeds Kone 249.
Juell Börge 31. 578. 626. — Carl 564. 567 fgg. — Dorthe 465. — Jens Hermanssön 617. 618. 637. 638. — Jens, Baron 32. 34. — Ove til Kjeldgaard 95. 96. 465. 466. 469.
Junker Johan 261—62.
Jus patronatus 108.
Ivar Anderssön 81. — Christenssön 289. — Pederssön 76. 81. — Thorerssön 81. — Vikingssön, Kantsler 76.
Iversen Hans, Præst 398.
Jæderen 568.
Jægter i Nordlandene 159.
Jæmteland 362. 370. 374. 375.
Jörgen, Præst 59. 60. — Erikssön, Superintendent 256. — (Georgius) Gulacius (Gudleikssön?) 86. — Hanssön 227. 287. 614. 615. 617. — Henrikssön Staur 89. 130. — Jakobssön 227. 233. 250. — Jörgenssön 228. — Ketilssön 80 — Lauritssön 244. 468. — Nilssön 230. — Olafssön 85. — Philipssön 68. 136. 608.
Jörgensen Jakob, Löitnant 433. Strange, Raadmand se Strange.
Kaas Anna 486. — Erik 491. — Jörgen 223. 227. 263. 287. 536. 544. — Nils 459. — Sophie 491. 511.
Kalfaret Gaard 285.
Kalvinisme i Norge 62.
Kane Nikolaus 51. — Olaf 78.
Karen Christen Thörgers 606.
Karl den Tolvte 139 ff. — Biskop 79. — Jonssön Jæmpte 79. 80.
Karosser (Vogne) 38. 656.
Karsten Karstenssön, Oldermand 62. — Wigenwoth 82.
Katharina Gaardsdatter 354. — Knutsdatter 354.
Kathedratikum 17.
Keith Andrew til Dingwall 456. 486—508. 511. — Georg, skotsk Lord-Marskalk 451. 463. 464. 465. 508. — Wilhelm 509.
Kerr af Lasswade 510. — Georg 510. — Mark 510.
Kerse John 511.
Kiberg 126.
Kilsgaard 373.
Kinck Peder, Feltpræst 401.
King Idde, Oberst 41. 43. 44.
Kirsten Jörgen Langs 606. — Nilsdatter 92.
Kirstine Peder Koks Kone 240.
Klaus Jörgenssön 93. — Pederssön 89. — Throndssön 606.
Klemmet paa Nordby 352.
Klenow Jörgen Christoph 146.
Klerck (?) skotsk Lord 490.
Klüwer Johan Vilhelm 153. 154.
Klæde Flamskt og Engelsk 95. 96. 177. 178. 200. — til Vægbetræk 623. 642. 643. 646.
Klöveröd 117.
Knip Anton 620.
Kniphoff Klaus 4. 52.
Knoph Daniel 607.*)

*) Af Vedkommendes Haandskrifter samt en i Rigsarkivet funden privat Brevvexling sees det, at der samtidig vare to Mænd af Navnet Daniel Knoff, Fader og Sön, nemlig Daniel Kn. den ældre, General-Toldforvalter m. v. og Daniel Kn. den yngre, först Over-Toldinspektör Söndenfjelds og senere Amtmand i Lister og Stavanger (L.)

Knut Engelbrektssön 338. 339. 344. 345. — Grubbessön 547. — Gundersson 348. 349. — Johannessön 82. — Jörgenssön 92. — Paalssön 82. — Steenssön 27.
Koch Jens 178.
Kock Jokum 25.
Kongens Kjöb 101.
Kongsberg 607.
Konnesmo Sogn 596.
Kontoret og de Kontorske i Bergen 4. 14. 15. 22—25. 41. 50. 53. 59. 62. 257. 258. 262. 546. 577. 578. 616.
Kontrakter 259. 260.
Kopal Evert 55. 57.
Koren Trine 27.
Korsbro (Krossbrú) ved Bergen 285.
Kortmann Diderich 261.
Koster, Löitnant 433. — Brynild 433. — Hans 595.
Kraasdal Gaard 118.
Krabbe Gregers 645. 646. 654. — Jakob 490.
Kragelund Peder, Biskop 92.
Kragh Arent, Oberst 138. 139. — B. J. Oberst 420. 422—425. 434. — Frederik Vice-Statholder 135—153. 384. 390. 391. 421. 445. — Mogens, Oberst 139. — Nils, Oberstlöitnant 139.
Krigsfolk 22. 28. 32. 109. 138. 552. 553.
Krog Peder 132.
Krogh Georg Fred. General 298.
Krogsdal Christoffer 373.
Krogstad-Elvens Sagbrug 607.
Kronens Jordegods og Gaarde 99. 513 fgg. — Indkomster og Udgifter 99—101. 161—221. 514 fgg. — Sage og Skove 101.
Kroning 485. fgg. 512.
Kruckow Jörgen 541.
Krumme Olaf 88.
Kruse Hans, Præst 89. — Laurits til Svenstrup 287. 337. 616. — Ulr. Fred. Generalmajor 138. 139. 140. 402. — Wibecke 68. 623.
Kuse Olaf, Student 79.
Kvaas Sogn 595. 596.
Kvernesund Ödegaard 118.
Kviberg Gaard 160.
Kypperhuse 42.
Kyrning, Johannes, Student 77.
Kyrningen, Gaard 77.
Könning Hans (John Cunningham) 122.
Lafrants Jonssön 76. — se Lars og Laurits.
Laftbygning 611. 627.
Lage Thomassön 87. 92.
Lambertus Gertssön 273.
Landboveitsl 101. 202.
Landgrav Familie 88.
Landskyld 182. 185. 201. 202. 214. 514. 515. 518.
Landvik Sogn 601.
Lang Jörgen 606. — Kristen 606.
Lange Jakob 79. — Tyge 363. 375. fgg.
Langermand Jesper 233.
Lars Christenssön 604. 605. 608. — Holgerssön, Præst 90. — Nilssön, Erkedegn 13.
Laurentius, Præst i Holmedal 59.
Laurits Frantssön 85. 86. — Hanssön Borgermester 227. 233. 333. — Johannessön 77. 83. 93. — Lauritssön Collem (?) 91. — Olafssön 12. 85. — Severinssön 92. — Siftunssön 344. 348. 351 — Simonssön 606 — Sveinssön 91. — Thrulssön 87.
Lauson Jörgen 629.
Leding 101. 163—167. 182. 183. 185. 190. 201. 203. 204. 212. 516.

Leffell David 276—78.
Lem Karen 160. — Peder 276.
Lemfort, Generalauditör 654.
Lemmerhjert, Kaptein 158.
Lemmich Hans, Præst 91.
Lemmick Sören 149.
Lennox Ludvig 486. 487. 488. 510.
Lens-Regnskaber 96. 103. 161. 614.
Leo, Rektor 84.
Lessö Mats 615.
Lesvigius Andreas Christofferssön 93.
Lier Præstegjæld 604. 605. 607.
Lillienskjold Hans, Amtmand 134. — P. Montagne de Oberstl. 631. 632.
Lindenow Lars, Amtmand 36. 39.
Lindsay, skotsk Lord 491. — Alexander til Spynie i Skotland 485. 490. 508. 510. — Barny 511. — David, skotsk Præst 452. 471—474. 488. 489. 509. — David junior 475.
Linlithgow i Skotland 483. 484.
Livingston, skotsk Lord 490. — Henry 511. — John 511.
Liwers Lollicke 580. 585.
Lockow Elias 259.
Lodin Lepp 261.
Loss Erik, Præst 10. 16. — Steffen, Præst 59.
Lossius, Kaptein 158.
Louer Johan 228.
Lovbogen (uforstaaelig for Övrigheden) 540.
Lubbeleje Walter 278. 279.
Ludt Klaus 233.
Lund Iver, Kaptein 156.
Lunde Præstegjæld 593. 594.
Lunge Ove 490. — Vincents 8.
Lyders Borkeit 279.
Lyngdal 565. 595.
Lykke Jörgen 58. — Nils 6.
Lysekloster 614.
Lützow Barthold Henrik 139. 141—144. 149. 390. 403. 404. 409. ff. — Ch. Æmilius 572—74. — Hans Ernst, Generalmajor 404. — Jaspar, Generalmajor 404. — Katharina Elisabet 404.
Lætus Johannes, Student 87.
Lönning til Slotsbetjente 96. 97. 177. 195.
Lövdal Sogn 598.
Löwen Universitetsstad 7.
Lövenklou 653.
Lövenörn Paul, Generalmajor 151. 392.
Madskabi (Maatschappy) 258.
Magdalena Andersdatter 89. — Henrik Murmesters Kone 253. — Sander Skrædders Kone 240.
Magnus den Gode 609. — Lagaböter 48. — Gautesön 75. — se ogsaa Mogens.
Maitland John, skotsk Kantsler 452. 485. 508.
Maitræer 332. 333.
Mangelsen Johan, Generallöitnant 154. 156.
Mar Annabella, skotsk Grevinde 486. 487.
Marcellus, Franciscaner-Munk 76.
Maren (Marine i Haldorsgaard 230. — (Marine) Jon Thomassöns Kone 20. — Hansdatter 247. 251. — (Marine) Robertsdatter Geisauat 222—231.
Margareta paa Haugland 238. 240.
Margrethe, foregiven Datter af Erik Præstehader 48. 49.
Markus Mogenssön, Præst 350.
Marquodii, Major 31.
Marschalk Joh. Fred. Kantsler 628.
Martin Halvardssön 82. — Olafssön 94. — se og Morten.
Mastetræer 103. 113. 115. 116. 119.

Matthæus Johannessön (Landgrav), Præst 88. — Johannessön 87.
Mats, Hospitalspræst 234. 239. 241.
Maurits Nilssön, Student 90.
Mechlenburg Anna Katharina 136. — W., Commissarius 607.
Meen Jon Jonssön 260—262.
Meier Lyder 261—62.
Meitzner, Oberst 401. 425.
Mel, Gaard 263—269.
Melck Johan 227,
Melgund, skotsk Lord 511.
Melkior, Præst 15.
Melle Ludvig Pederssön 94.
Melville Andrew, Professor 488. 510. — James 450. 451. — Robert 483.
Meydt(?), skotsk Lord 490.
Michael (Mikkel) Christenssön 115. — Christianssön 90. — Colombanus (Due?) 88. — Erikssön 92. — Jenssön 227. 228. 233. 269. 337. — Jonassön 87. — Jonssön 12. 59. — Sigvardssön 84. — Svendssön 333. — Tunderi (?) 85.
Michelssön Erland, Præst 401.
Michelsen Lars 407.
Miltzow Gerhard 63. — Henrik 62. — Henrik Gertssön 91. — Klaus 62. 63. 228. 233. 234. 276. 327. 332. 333. 334. — Matthias 94.
Mitius Christoffer 15.
Mjöndalens Sagbrug 607.
Mjöskastellet i Ringsaker 609.
Modums Præstegjeld 607.
Mogens paa Skram 334. 335. — Bentssön 245 fgg. — Heinessön 263—267. — Lauritssön, Biskop 81. — Pederssön 178. 373. — se ellers Magnus.
Moland, vestre 601. — östre 602.
Moltke, Stiftamtmand 294.
Monereiff Gilbert 510.
Moray, skotsk Lord 491.
Morgengave, fyrstelige Personers 455. 456. 480. 481—483.
Morsianus Christiern 8.
Morskoven 115.
Morten Henrikssön 233. 277. — Jonssön 348. — Nilssön Lagmand 338—341. 347. 353. 356—358. 360. — Pederssön, Præst 275. — David 512.
Motzfeldt, Oberst 154.
Mouat Anders 222. — Karen Axelsdatter 160. — Mogens 233. 239.
Muirdo John 511.
Mule Christen 470. 471. — (Mulius) Christiern 87. — Severin 86.
Muler Thure 86.
Mumpe Guron 230. 232.
Mund (Mundt) Henrik 337.
Munk Christen 27. 28. 168—177. 178. 197. 634. — Christine 107. 648. — Erik 25. 27. 28. 546. — Ida 13. — Ludvig 263 fgg. 544. — Peter, Admiral 459. 460. 462. 463. 482. 483. 486 490. 512.
Munkelif Kloster 4. 5. 10. 19.
Munthe Ludvig, Biskop 66. 68.
Murmetius Johannes 8.
Murray David 509. 510. — George 511. — William 509. 511.
Must Erik 134. — Ludvig 134. —
Mynt 644.
Mäntzer, svensk Oberst 410.
Möllendal 233. 284.
Möller (Muller) Frands 94. — Hans 27. 227. 332.
Mönnichhofen (Munkhaven) Johan, Oberst 362. 369. 372.
Möret 215.
Mösting, Oberst 419.
Nam (Nahemd), Kapt. 373.
Napper Gaard 116.
Nasmyth, John, skotsk Læge 511.

Nedenæs 569.
Nennius, Rektor 86.
Neverman, Herman 30.
Nicasius von Sylle, Dr. jur. 583.
Niehavius, Johan 15.
Nikolaus (Nils) Anderssön 93. — Bentssön 608. — Björnssön 61. 227. 233. — (Nils) Botolfssön 354. — Christofferssön 78. — Deker 81. — (Nils) Fakker 89. — paa Galte 352. — Gunderssön 606. — Hanssön 17. 92. 464. — (Nils) Helgessön 227. — Henrikssön se Gyldenlöve. — (Nils) Jensen 433. — Jonssön eller Hanssön 82. — Jörgenssön 25. — (Nils) Kallesen 257. — Klaussön (Grön) 347. — Lauritssön 27. 61. — Mogenssön 12. 13. 19. — Narvessön 77. — (Nils) Nilssön 87. 233. — Olafssön 81. — Pederssön 77. 89. — (Nils) Rasmussön 606. — Præst 14. 17. — Skrædder 277. — (Nils) Sæpus (?) 89. — (Nils) Therkelssön 594. — Thomassön 92.
Nirot, Major 410.
Nissen, Stiftamtmand 572.
Nobben Gaard 285.
Nobel Hans (senior) 134—153. 384. — Hans (junior) 134. 135.
Nordlandene 53. 130. 159.
Normand, Kaptein 469.
Nummens, svensk Oberstl. 438.
Nygaard i Glemminge 108.
Nödeteig 336.
Oddernæs Sogn 599.
Odu, skotsk Muurmester 18.
Olaf (Oluf) i Salt 333. — Præst 12. 59. — Anderssön 57. 78. 84. — Audunssön 82. — Borderus (Baardssön?) 87. — Björnssön 348. — Einarssön 87. — Engelbrektssön, Erkebiskop 81. 610. — Erikssön 78. 86. — Gausdal 222 fgg. — Guttormssön 93. — Henrikssön 79. — Ingmarssön 372. 373. — Jenssön 610. — Johannessön 81. 87. 89. — Jonssön Blach 93. — Isakssön 60. — Lifssön 18. — Martinssön 87. — Nilssön 87. 89. 277. 339. 351. — Nilssön til Talgö 336. 340. 344. 348. 354. 355. — Oddssön 345. — Olafssön 90. 92. 332. — Pederssön 90. — Rasmussön 233. — Simonssön 76. — Taraldssön 157. — Thordssön, Præst 13. — Thorkildssön, Biskop 3—8. — Thovessön 343. — Throndssön, Erkebiskop 76.
Oldehoff, Skrædder 616.
Oldenburg Henrik 94. — Jakob 94.
Oldermænd i Bergen 15.
Olsen Rasmus, Major 406.
Olufsskat 517.
Omsen Johan 71.
Oplandenes Amt 138.
Orkenöerne 450. 455. 458.
Orm paa Bukken 352. — Sigurdssön 348. 350.
Orning Christoffer 121. 126. 132.
Oslo 99. 464. 633. 634. 635. 638. 649.
Osmundjern 197.
Osten, Generaladjutant 36. 39.
Otte Thomassön til Vatne 337.
Otto Thorgardssön 86.
Otton Jörgen, Assistentsraad 39. 44.
Ove Jenssön 289.
Owenberg, Kaptein 429.
Overhofretten 650.
Paal Christofferssön 87. — Eustachii, Præst 83. — Helliessön, Lagmand 221. 227. 233. 337. — Hennings 92. — Matssön, Superintendent 529. — Skriver 178. — Tarillus (?) 90.
Packe Svein 81.

Palladius, Peter, Biskop 10. 12. 13. 14. 15. 16. 527. 529.
Pantsætning 278—282.
Parsberg Manderup 450. 451. — Oluf 617.
Parus Dorst (?) 82.
Passerinus Anders Christofferssön 89.
Pepler Christoffer 221.
Pest 57. 58. 63. 86.
Peter (Peder) Anderssön 92. 93. — Corneliussön 339. 582. — Eggertssön 84. — Ellingssön 85. — Guttormssön 606. — Hanssön 289. — se Basse. — Jenssön 61. 333. — Ivarssön 84. — se og Jernskjæg. — Klaussön 227. 233. 327. 332. 338. — Kock 240. — Lauritssön 82. 125. — Michaelssön 78. — Negelssön (Nilssön) 93. 614. Olssön 78. 329. — Paalssön 277. — Peterssön 82. — Præst 59. 60. — Prutze 91. — Sahlfeld 94. — Simonssön 13. 14. 17. 57. 59. — Skriver 478. — Studt 81. — Thordssön 76. 241. — Vermundssön, Præst 85. 468.
Philip IV., Konge i Spanien 109. — Hertug af Slesvig-Holsten-Sönderborg 91.
Pil Kort, Raadmand 64.
Plaggemeyer Bernhard 82.
Plazman Johannes 94.
Polwart, skotsk Lord 511.
Pommeranus Johannes, Dr. 9.
Post Ahasverus Anderssön 93.
Preen Simon 327. 328. 332.
Priser paa Varer m. m. 197—200. 603. 631.
Protokoller 280. 281. 321.
Proust Hans 257.
Prutze Peder 91.
Prydtz Hans 4. — Melkior 13.
Raadmandskost 54. 548.
Rafn Olaf 81. — Peder, Lagmand 30. 585.
Ramel Henrik 459. 460.
Randulf Nils Envoldsen, Biskop 39. 40. 44.
Rantzau Brede 490. — Godske 491.
Rasch Lars, Præst 395. 396. 402.
Ramborg Knutsdatter 354.
Rasmus paa Berg 333. — Björnssön 342. — Christenssön 606. — Johannessön 84. 85. — Jörgenssön 606. — Lauritssön 525. — Olssön 339. 351. — Pederssön 233. 277. Sörenssön, Præst 468.
Reddel Anders 329.
Refsund 374.
Regentia sancti Olavi i Rostock 72. 73.
Regimentsskat 552. 558.
Reimholtzen Johan 606.
Reknæs Hospital 134.
Rente 281. 321.
Retssager 221—282. 321—361.
Reventlow Henning 490.
Rey Paul 512.
Reytzer Kornelius 71.
Rhodius Ambrosius, Mag. 120. 129. 132.
Riber Jens, Biskop 12. 16.
Ribber Hans Hanssön 606.
Richard Adrianssön 85.
Richardssön Kornelis 70.
Riis, Officeer 320.
Roald Anderssön 89.
Rodenborg Henrik 244.
Rogerius Christophori 90.
Roland Erikssön 90.
Rolf Stevert 85.
Ronkburing Johannes, skotsk Lord 489.
Rosenauer, Generalmajor 418. 425. 434.

Rosenkrands, Major 406. — Erik 22. 23. 27. 56. 284. 527. 614. 615. 616. — Jörgen 459. 460. — Ludvig Holgerssön 160. — M. G. Statsraad 293—296 — Palle 578. 592.
Rosenpalm And., Admiral 135.
Rosenvinge Steen Villumsen 112. 113. 160. 592.
Rosing Hans, Biskop 388. — Klaus, Præst 91.
Rostock 13. 72—76. 86.
Rubbertson Edvard 71. — Skipper 525.
Rumohr Peter, Præst 398.
Russell John 491.
Russel Peder 150.
Rüetz Stevelin 94.
Ryfylke Fogderi 568.
Rüse Henrik til Sawart 129.
Rytinger 212.
Rækevaag 462.
Röd Thord. 17. 19.
Röken Præstegjeld 607.
Röncke Dilis se Dilis.
Rörik Jakobssön 227. 228.
Sagbrug 99. 102. 119. 603 fgg.
Sagefald 99. 101. 161—172. 563.
Sagefos 604.
Sahlfeld Peter 94.
Samson paa Rognestad 343. — Aslakssön 348. 349.
Sander, Skrædder 240.
Sandilands Jakob 509. 510.
Sandsver Præstegjæld 607.
Sandvik Gaard 108.
Sarpfos 115.
Sass Hans 244. — Hans Hanssön 76.
Sasse Hallvard 77.
Sax Mathias 608.
Saxe Gunnarssön 79.
Schaw William 475. 509. 510.
Schellenberger Werner 527. 531.
Schevigius Olaf Olafssön 92.
Schelderup Jens, Biskop 6. 54. 59. 61. — Oluf, Kaptein 32—35.
Schilling, Major 412. 434. 437.
Schlippenbach, Oberst 431.
Schnel Johan 608. — Paal 606.
Schou, Löitnant 489.
Schoumer, svensk General 431.
Schultz, Kaptein 157. — Oberstlöitnant 34. — Jakob, Kornet 158.
Schurf Nils, Kommandör 433.
Schöller, Oberst 406. 409. 413. 425. 434.
Schört (Schort) Frederik, Amtmand 120 fgg. — Hans Jakob, Oberst og U. F. Gyldenlöves Fuldmægtig i Agershus Amt 132. 648.
Scrymgeour James til Duddop 456. 508.
Sechmann B. Feltprovst 401.
Sechusen Johan 71.
Sehested, Generalmajor 390. 424. 434. — Christian Thomessön 111. — Hannibal 106 fgg. 524. 644. 646. 648. 653. — Ove Ramel, Kaptein 140. 446.
Seiersted, Major 297.
Sem se Sæheim.
Sering, Kapellan 453. 466. 474. 512.
Seth, svensk Overauditör 438.
Settered 276. 277.
Severus Thorkilli 87.
Severin (Sören) Anderssön 89. 227.
Severin Gerhardssön 91. — Jenssön 333. — Johannessön 86. — (Sölren) Lauritssön Felde 326. 327. — Peterssön 16. 21. 527. 608.
Seuicker Abraham 221.
Seyton David, skotsk Lord 489. 490. — John 480.
Siewers, Fuldmægtig 293.
Sigdal Præstegjæld 607.

Sigrid Jonsdatter 133.
Sigt og Sagefaldsret 556.
Sigurd paa Nordhuus 352. — paa Talgö 345. — Johannessön 86. — Matssön 342. — Olssön 350. — Ormssön 347. — Simonssön, Kannik 84.
Simon Lauritssön 606. — Preen 327. 328. 332. — Skrædder 258. — Tar (ede?) 86.
Sinclar Andreas 467. 490. 509.
Sinechen Rörik 17.
Skaanske Krig 33.
Skade Pali (?) 28.
Skaffe Herluf 27.
Skanderborg Nils, Slotsfoged 54.
Skanke Eilif Jonssön, Biskop 77.
Skatter 162—220. 517. 553—555. 558—560. 566. 636. 638. 639. 641. 645.
Skeel Mats, Lensherre 59. 61. 62.
Skelbred Gaard 108.
Skene John, skotsk Gesandt 456. 483. 509.
Skibe 84. 110. 545. 546. 548.
Skien 117.
Skinckel Anna 465. — Karen (Katharina) 486. 491. 511.
Skindskat 517.
Skjærdalen 604.
Skjöt Hans 25.
Skodin Gaard 174.
Skotland og Skotter 450 fgg. 545. 548. 579. 615.
Skotselv 604. 605. 607.
Skove i Norge 101. 112. fgg. 592 fgg.
Skraatorp Gaard 264. 268.
Skrabentorpf Lukas 322.
Skram Birgitte 326. 327. 328. 333.
Skruffmager Sveder 116.
Skröder Jesper 228. 233.
Skuespil 58.
Skult Peder 322.
Skyds, Skydsbud og Skydsfærd 214. 555.
Skyldspecies 514. 515.
Skytte Mats, Kapellan 54.
Slangendorf Johannes 478.
Smaalenenes Amt 138.
Smit (Anders Larssön?) 147. — Gerbrand 116. — Olaf Nilssön 61. — Thomas 61.
Sneedorff, Admiral 291.
Solle Baard 81. — Johannes 79.
Sommerhjelm Mathias Leth, Statsraad 404.
Sommerville Patrick 511.
Sophia, Frederik IIdens Dronning 451. 455. 460. 478.
Spand (som Skyldspecies) 516.
Spangereid Sogn 597.
Sparre Henning 222. 322. 323.
Spil (Lege), Tydskernes i Bergen 49. 67.
Sponneck, Greve 403—405. 417. 419.
Stadsporten i Bergen 41. 287.
Staffeldt, Generalmajor 292.
Staur Jörgen Henrikssön 130.
Steen, Oberstlöitnant 429. — Jens 107. — Matissön, Præst 59. 85. — Matssön 490.
Stefan Anderssön 82. — Hermanssön 233. 237. 238.
Steffens Henrik 36.
Steinbek Peter, Rektor 74.
Stelling Diderik 401.
Stenviksholms Slot 22. 26. 609. 610.
Steenvinckell Hans, Bygmester 635. 678.
Stevert Rolf 85.
Stewart Jeane 511. — Marry 511. — Martha 511.
Stiftsskrivere afskaffede 101.
Stockfleth Christian (den ældre)

136. — Hannibal 136. 142. 150. 152. — Hans Eggertssön 607. — Henning, Biskop 136. — Magdalena 136.
Stockmann Johannes Christofferssön 93.
Storm Ulr. Fred., Generalmajor 154.
Strand, Præstegjæld 593.
Strang Jakob 233.
Strange Jörgensen 64. 326. 330. 338. 339.
Ström Gaard 108.
Strömer Peter, Feltpræst 401.
Strömstad 444.
Strömstjerne, Schoutbynacht 432.
Stuart William, skotsk Oberst 479. 509. 510. 511.
Studenter, Norske i Udlandet 72—74.
Studt Peder, Student 81.
Sundt, Generalmajor 632. 654.
Sunnivæ Præbende 17.
Sveig Sogn 372.
Svein (Svend) Anderssön 373. — Haakonssön 79. — Johannessön 81.
Sverdfeger, General-Krigskomm. 399. 438.
Svinesund 396. 444.
Synneve, Spaakone 526.
Synode i Bergen 535.
Syvaarskrig den nordiske 21—29.
Sæheim Gaard 107. 108.
Sögne Sogn 598.
Söndeled Sogn 603.
Sörensen, Borgermester 525.
Söröen 126.
Tag (en Forbrydelse) 212.
Tarillus Paal 90.
Teglstensbygning 634. 678.
Teilman James Röder 404. — Christian 404.
Teiste (Teist Teest) Alf 77. — Gaute 79. — Hans, Biskop 260. — Olaf 81. — (Töistanus) Severin 87. — Simon 81. — Thrond 77.
Tessak (Kaarde) 493.
Testmand, Kaptein 32. 142. 151. 406. — Johan 142.
Tharaleus, Præst 59. 60.
Thaulow, General-Veimester 565—67.
Thegngjæld 211.
Theocarus (Gudleik?) Olafssön 90.
Theodor Thorlacius 94.
Theodoricus Olai 86.
Theophilus Nikolaus 450. 451. 480. 482.
Thermou Otto, Jægermester 614.
Thingslæsning 259. 278—282.
Thingsvidner 341.
Thomas Christenssön 361. — Finck, Præst 93. — Jenssön, Præst 59. 60. — Laugessön 87. — Martinus 88. — Nilssön 80. — Peterssön 227. 228. 278—282. — Thamson, Præst 93. — Thorkelssön 79.
Thorald Augustinussön 87.
Thorbern Olafssön, Superintendent 84. — Thorbernssön 80.
Thorer (Thord, Thore) Gaardssön 354. — Köger 345. — paa Thimsland 345. — Thorkelssön, Student 79.
Thorfinn Thoraldssön 345.
Thorgard, Student 75. — Thidekinssön 79.
Thorgeir paa Galte 352. — Anundssön 354.
Thorkel, Student 78. 83. — Haraldssön 85. — Sigurdssön 85. — Simonssön 80. — Stevardus 85.
Thorlaf, Biskop i Bergen 336.
Thorlak Ansteinssön 78.
Thorleif, Steenhardssön, Præst 62. 85. — Thorssön 77.

Thormöhlen Jörgen 42. 43. 47. 71.
Thorstein Lauritssön 82. — (Tostanus) Ovendi 88.
Thott Anders 490. — Henrik 31. 288. 578. 624. — Peder 222 fgg. 234. 326. 531. 532. 534. 535. 538. 541. 542. 544. 548. 677.
Thoug Gaard 336. 593.
Thrane Christen 338. — Paul 90. — Peder, Foged 331.
Throud Aslakssön 82. 349.
Throndhjems Kongsgaard 609-613. 677.
Thruls Dideriksson 93. — Gabrielssön 63. — (Thrugels) paa Hofder 343. — Lauritssön 656. Olssön 606. — Sveinssön 87. — Thomassön 93.
Thulstrup, Generalchirurg 302.
Thure, Præst i Ullinsvang 12. — Muler 86. — Nilssön 81. — Olafssön 85.
Thvets Sogn 599.
Thörger Christen 606. — Karen 606.
Tidericus, Student 76.
Tiende 100. 127. 131. 169—171. 187—189. 201. 205. 555. 561.
Tierp Mathias, Præst 59.
Tobison Jakob, Slotsfoged 654.
Told 164. 165. 167. 182—184. 201. 205. 206. 561. 562.
Toldboden i Bergen 620. — i Christiania 638. 645.
Tollef Ingebretssön 616.
Toller Karen 136. — Nils, Assistentsraad 136.
Tonsberg Kirstine Elisabeth 139. — Mathias de 136. — Stig Andersen 139. — Vilhelm de 135 fgg. 384. 392. 399.
Tonstad Sogn 593.
Top 320.
Tordenskjold Peter, Admiral 154. 430.
Torff Klaus 329.
Tranekjær Slot 107. 109.
Tredicaarstage 103. 202.
Trekelius Johannes 91.
Treubler Frederik 94. — Joh. Fred., Stadsfysikus 94.
Trojel P., Borgermester 289.
Trolddomssager 132. 133. 222—257. 525 fgg.
Trolle Nils 646. 648.
Tromö Sogn 602.
Trunt Jakob 83.
Trützschler Hans E., Generallöitnant 403. 404. — Margarete Katrine 403. 404.
Trælastpriser 603 fgg.
Turovius Christian 89.
Tyel Johannes 80.
Tyge Hanssön 70.
Tylftered 243—244.
Tyveri 208. 218.
Töluholm (Christiansholm ved Bergen) 284.
Tönder Christoffer Nilsen 142.
Tönne Gertsdatter 249.
Uchiltre, skotsk Hoffrue 511.
Udskrivning af Krigsfolk 22—25. 423. 424.
Udström, Löitnant 433.
Ulf Christen, Provst 56.
Ulfstand Truid 81.
Uller-Elvens Sagbrug 607.
Ullerlands Sagbrug 608.
Ulveland Gaard 108.
Universiteter 7. 12. 13. 72 fgg.
Urne Christoffer 66. 112. 113. 116. 638. 639. 642.
Vader Gaard 116.
Valerius Abraham 93.
Walkendorf Christoffer 459. 460. 527. 537. 614.
Walker William 428.
Walter Snedker 245. 249. — Kort 55.

Wandal, Biskop 387.
Vang Lars 61.
Vans Patrick, skotsk Lord 508.
Varberg Slot 635.
Varbjerg Jens Jenssön 526.
Vardöhuus 120 fgg. 130.
Varne Kloster 107. 108.
Wedel-Jarlsberg, Feltmarskalk 36. 39. — Wedelsborg Vilhelm Fred., Friherre 107.
Weibye Paul, Zahlkasserer 152.
Veienes Tilstand i Norge 564 fgg.
Weinigel, Kaptein 158.
Venersborg 32.
Venneslands Sogn 599.
Werbrögen Vilhelm 188.
Werenskjold Nils, Amtmand 399.
Wesling, svensk Kaptein 432. — Johan 370. 374.
Vesterviks Skov 115.
Vestfossen 604. 605. 607.
Vestnæs Gaard 108.
Veum Gaard 116.
Vibe Ditlef, Statholder 135. 384. — Johan Vicestatholder 160.
Wigenvoth Karsten 82.
Vigmostad Sogn 596.
Viking, Student 78.
Vilhelm Hanssön 12. 13.
Wilster, Oberst 440.
Vincents Melkiorssön 85. — Sigurdssön 90.
Wincke Laurits 248.
Vinckell Mattis 582.
Vind Ove Holgersen 138. 141. 142. 390. 422. 445.
Vindericus (?) Thorbernssön 87.
Vinse Jakob 27.
Vinsterman Hans 58.
Winther Simon 83.
Visöre 162—166. 201. 204. 517.
Vittinghof Melchior Georg 140.
Voet Bartholomæus 51.
Vogne se Karosser.
Voldtægt 326. 327.
Wolpman Daniel 71.
Worm Inger 32.
Vorsevangens Kirke 6.
Vrag 99. 185. 586.
Wulf Frants 78.
Wulfsberg Andr., Præst 401.
Young (Junius) George, skotsk Gesandt 456. 509. — Peter af Seton 451. 481. 509. 510. 512.
Zacharias Anfinnssön 86.
Zachariason, Foged 570.
Zanten Carnelus von 228.
Öensskov 118.
Ögmund Finnssön 354.
Öiestads Sogn 602.
Örbech Hans, Foged 123.
Örum Anders, Kapt. 373.
Öslebö Sogn 597.
Östby Gaard 419. 420.
Östen paa Dal 230.
Österviks Skov 115.
Öttken, Oberst 402. 425. 434. 437.

Slutningsbemærkninger.

For at benytte det ledige Rum vil jeg her tilföje endel Notiser, der vedkomme mine foran leverede Bidrag, og som jeg först efter Trykningen af de förste Rettelser har haft Anledning at blive opmærksom paa.

ad S. 43. I den S. 322 omtalte Borgerbog nævnes Emahus ved Aaret 1656.

- - 610. Kobberstikket af Throndhjem er af Bergenseren Maschius, Sogneprest til Jölster, som ogsaa har stukket Throndhjems Domkirke i Kobber 1661.

- - 624. Note 3. Iblandt Justitiarius Bergs efterladte Böger findes et Manuskript, der indeholder omtrent den förste Halvdel af de foran S. 507 Note 1 omtalte Optegnelser. Denne Afskrift, der er meget korrekt og ikke kan være stort yngre end Originalens antagne Forfattelsestid (1592), har endel Tillæg, som ikke findes i nogen af de övrige mig bekjendte Afskrifter. Blandt disse Tillæg er der et, som fornemmelig interesserer os her. Medens de övrige Afskrifter ved at omtale Hallen paa Bergenhus kun tilföje: „*the er salen, som vi nu kalde Langhuset*“ fortsætter det omhandlede Manuskript fremdeles saaledes: „*som endnu staar paa den nordre side i slottet och Peder Taat lod theraff nederriffue thend öffuerste partt af steenmurenn, fordi the vaar een mögett höig oc stor muur.*“ Peder Thott tiltraadte Lenet i 1589. Hvis altsaa den anförte Tillægsbemærkning hidrörer fra selve Originalen og denne, som angivet af Edvardssön, er nedskreven i 1592, saa maa Nedtagelsen af Hallens Trappegavler være foregaaet imellem 1589—1592; ialfald kan den ikke have fundet Sted senere end 1596, da Thott i dette Aar forlod Lenet. — Ved den anförte Notis kan man tillige noget nöjagtigere end tilforn bestemme Forfattelsestiden af det S. 614 omtalte Prospekt af Bergen. Da man nemlig derpaa endnu ser Hallen med Trappegavler, kan Tegningen ialfald ikke være yngre end 1596. Paa den anden Side kan den ikke være forfattet för 1565, da den fremstiller Rosenkrands's Taarn i fuldfærdig Stand, som först indtraf i det sidstnævnte Aar.

ad S. 633. En endnu ældre Fremstilling af Slottets Udseende og udentvivl den ældste, man har, sees i Roskilde Domkirke paa Fodstykket af Fr. IIs Gravmonument, der blev oprejst af Chr. IV nogen Tid efter hans Tronbestigelse, (Afbildning i Dansk Vitruvius II. Tab. 82).

\- - 634. Note 3. Af Haakon Haakonssöns Kastel sees endnu Levninger af Fundamentet paa det saakaldte Slotsberg ved Tunsberg. Teglstenene ere, som man dengang brugte dem, meget store, stærkt brændte og mörkeröde, flere med sort Glassur.

\- - 635. Note 2. Dette er urigtigt, da der i denne Tid kun fandtes en Bygmester med det anförte Navn, nemlig den i Texten omtalte Hans eller rettere Johannes de Embda Stenvinkel, den samme, som byggede en Del af Kjöbenhavns Börs (1624) og Rundetaarn (1642). (Weinwichs Danm. og Norg. Kunsthistorie under Oldenborgerne. Kjöbenh. 1811. S. 58).

\- - 633—638. Hermed kan sammenholdes fölgende Aarstal, som endnu sees paa Slottet, nemlig over Indgangsdören til Taarnet ved Kirken 1623, paa Taarnet ved Rigsarkivet og den nordligste Del af vestre Længde 1633, samt paa den sydligste Del deraf 1638.

\- - 642. Note 3. Jomfrugaarden har vel neppe ligget söndenfor Kirkebygningen, men heller vestenfor. Idetmindste benævner man endnu det nærmeste Batteri nedenfor Romerikes Krudttaarn „Jomfrugaardens Batteri."

N. Nicolaysen.

NORSKE SAMLINGER,

udgivne

af

et historisk Samfund

i Christiania.

Förste Hefte.

CHRISTIANIA.

Feilberg & Landmark.

Trykt i Carl C. Werner & Comp's. Bogtrykkeri.

1849.

Subskriptions-Indbydelse.

Siden Udgivelsen af **„Samlinger til det Norske Folks og Sprogs Historie"** i Aaret 1839 standsede, har man savnet et Tidsskrift, hvorigjennem Aktstykker til Fædrenelandets Historie kunde gjöres bekjendte for Almeenheden og bevares fra den Tilintetgjörelse, der truer dem, saalænge de henligge i Arkiverne, ubenyttede og ukjendte for Alle undtagen enkelte Granskere.

Vidende om, hvormange for Norges Historie vigtige Dokumenter i Tidernes Löb ere tilintetgjorte ved Uheld eller forkomne ved Mangel paa Omhu, og derhos saameget mere gjennemtrængte af Fölelsen for, hvor magtpaaliggende det er saavel at samle og henlede Offentlighedens Opmærksomhed paa det ikke ubetydelige Forraad af saadanne, der endnu forefindes, som at aabne Enhver, der elsker Kundskaben om vore Forfædres Tilstand og Skjæbne, Adgangen til de paalideligste Kilder, hvoraf den kan öses, have Undertegnede besluttet i Forening at forsöge paa at udgive et Hefteskrift under Titel af

Norske Samlinger,

udgivne af et historisk Samfund i Christiania.

Det Hovedformaal, som vi ved dette Foretagende have sat os, er med de fornödne Indledninger og Anmærkninger at meddele Aktstykker til Norges Historie, fornemmelig i Tidsrummet mellem 1537 og 1814, hvis Offentliggjörelse vi antage at være af Betydning for Historieforskningen, og som ikke kunne ventes at ville komme for Dagens Lys ad anden Vei end gjennem Tidsskrifter, som det her paatænkte.

T. H. Aschehoug. Cand. juris. — *D. Beck.* Assistent ved Rigsarkivet. — *J. Chr. Berg.* forh. Justitiarius. — *Fr. Brandt.* Stipendiat i Lovkyndighed.

H. Heiliesen. Cand. juris. — *Chr. Lange.* Archivarius. — *P. A. Munch.* Professor. — *N. Nicolaysen.* Cand. juris.

A. Schweigaard. Professor. — *M. B. Tvethe.* Cand. juris. — *C. R. Unger.* Stipendiat.

Norske Samlinger vil udkomme paa vort Forlag i Hefter paa omtrent 10 Ark stort Oktavformat og i enhver Henseende blive værdig udstyret. Fire Hefter udgjöre et Bind, hvortil leveres Hovedtitel, Indholdsliste og fuldstændigt Register. Subskriptionsprisen bliver 6 *ß* Arket, og der vil ikke udkomme mere end i det Höieste eet Bind om Aaret, for hvilket Subskriptionen er bindende. Subskription modtages hos os selv og hos samtlige vore Kommissionærer i Norge, Sverige og Danmark. I Norge forsendes Skriftet med Posten uden Porto-Udgift for Modtageren, naar denne ved Rekvisitionen nöiagtig angiver, gjennem hvilket Postkontor eller Postaabneri han önsker det tilsendt. Bestillinger eller paategnede Planer bedes indsendte til

Feilberg & Landmark.

Hos Undertegnede faaes:

Aasen, Ivar, Det norske Folkesprogs Grammatik. 1848. 72 ß.

Alexanders Saga. Paa Oldnorsk. Med en Ordsamling udg. af C. R. Unger. 1848. 84 ß.

Björgynjar Kálfskin. Udg. af P. A. Munch. 1843. 4to. 60 ß.

Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af C. C. A. Lange og C. R. Unger. I. Samling i 2 Hefter. 1847 og 1849. 3 Spd. 60 ß.

Edda, den ældre, indeholdende Nordens ældste Gude- og Heltesagn. Udg. af P. A. Munch. 1847. 60 ß.

Fagrskinna, kortfattet norsk Kongesaga. Udgivet af P. A. Munch og C. R. Unger. 84 ß.

Kongespeilet. Et philosophisk-didaktisk Skrift, forf. i Norge mod Slutn. af det tolfte Aarhundrede. Udgaven besörget af R. Keyser, P. A. Munch og C. R. Unger. 1848. 84 ß.

Lange, C. C. A., De norske Klostres Historie i Middelalderen, bearbeidet især efter utrykte Kilder. 1847. 3 Spd. 24 ß.

Munch, P. A., Kortfattet Fremstilling af den ældste nordiske Runeskrift. 1848. 36 ß.

—„— Det gotiske Sprogs Formlære. 1848. 60 ß.

—„— Sammenlignende Fremstilling af det danske, svenske og tydske Sprogs Formlære. 1848. 12 ß.

—„— Historisk-geographisk Beskrivelse over Kongeriget Norge i Middelalderen. 1849. 96 ß.

Munkeliv-Klosters Adkomst-Brevbog. Udg. af P. A. Munch. 1845. 4to. 96 ß.

Norsk Bogfortegnelse 1814—1847, med videnskabeligt Register; samlet og udgivet af Mart. Nissen. 1848. 84 ß.

Olafs Saga hins helga. En kort Saga om Kong Olaf den Hellige fra anden Halvdeel af det tolfte Aarhundrede. Med Ord- og Navneregister. Udgivet af R. Keyser og C. R. Unger. 1849. 84 ß.

Samlinger til det Norske Folks og Sprogs Historie, 1—6 Bind i 4to. 1833—1839. Nedsat Priis 6 Spd.

Under Pressen er:

Strengleikar. Udg. af R. Keyser og C. R. Unger.

Feilberg & Landmark.

INDHOLD.

Side

I. Uddrag af Edvardssöns Bergens Beskrivelse. (Af *N. Nicolaysen*) 1
1. Om Biskopperne Olaf Thorkildssön og Geble Pederssön. 3
2. Bergens Udrustning i den nordiske Syvaarskrig 21
3. Om Branden i Bergen 1640 29
4. Krigsrustninger fra Bergen i 17de Aarhundrede 31
5. Kong Christian V Besög i Bergen 1685 35
6. Blandede Optegnelser 48

II. Matrikel over Norske Studerende ved Rostocks Universitet. 1419—1690. (Meddelt af *Chr. Lange*). . 72

III. Lensbrev for Axel Gyldenstjerne som Statholder i Norge og Hövedsmand paa Agershus 1588. (Ved *C. R. Unger*) 95

IV. Noget om Hannibal Sehesteds Afstaaelse af hans Gods til Kronen 1651. (Meddelt af *D. N. Bech*) . 106

V. Bidrag til Kundskab om Skovenes Tilstand i det 17de Aarhundrede. (Meddelt af *M. B. Tvethe*). . . . 112

VI. Aktstykker om Finmarken i Aaret 1667. (Meddelte af *T. H. Aschehoug*) 120

VII. Bidrag til Norges Historie 1716—1719. (Meddelte af *Chr. Lange*). 134
1. Hans Nobels Indberetning om Forholdene 1716 134
2. Klüvers Beretning om Indfaldet i Sverige 1719 153

VIII. Historisk-statistiske Notitser 159

NORSKE SAMLINGER,

udgivne

af

et historisk Samfund

i Christiania.

Andet Hefte.

CHRISTIANIA.

Feilberg & Landmark.

Trykt i Carl C. Werner & Comp's. Bogtrykkeri.

1850.

Subskriptions-Indbydelse.

Siden Udgivelsen af **„Samlinger til det Norske Folks og Sprogs Historie“** i Aaret 1839 standsede, har man savnet et Tidsskrift, hvorigjennem Aktstykker til Fædrenelandets Historie kunde gjöres bekjendte for Almeenheden og bevares fra den Tilintetgjörelse, der truer dem, saalænge de henligge i Arkiverne, ubenyttede og ukjendte for Alle undtagen enkelte Granskere.

Vidende om, hvormange for Norges Historie vigtige Dokumenter i Tidernes Löb ere tilintetgjorte ved Uheld eller forkomne ved Mangel paa Omhu, og derhos saameget mere gjennemtrængte af Fölelsen for, hvor magtpaaliggende det er saavel at samle og henlede Offentlighedens Opmærksomhed paa det ikke ubetydelige Forraad af saadanne, der endnu forefindes, som at aabne Enhver, der elsker Kundskaben om vore Forfædres Tilstand og Skjæbne, Adgangen til de paalideligste Kilder, hvoraf den kan öses, have Undertegnede besluttet i Forening at forsöge paa at udgive et Hefteskrift under Titel af

Norske Samlinger,

udgivne af et historisk Samfund i Christiania.

Det Hovedformaal, som vi ved dette Foretagende have sat os, er med de fornödne Indledninger og Anmærkninger at meddele Aktstykker til Norges Historie, fornemmelig i Tidsrummet mellem 1537 og 1814, hvis Offentliggjörelse vi antage at være af Betydning for Historieforskningen, og som ikke kunne ventes at ville komme for Dagens Lys ad anden Vei end gjennem Tidsskrifter, som det her paatænkte.

T. H. Aschehoug. Cand. juris.	*D. Bech.* Assistent ved Rigsarkivet.	*J. Chr. Berg.* forh. Justitiarius.	*Fr. Brandt.* Stipendiat i Lovkyndighed.
H. Helliesen. Cand. juris.	*Chr. Lange.* Archivarius.	*P. A. Munch.* Professor.	*N. Nicolaysen.* Cand. juris.
A. Schweigaard. Professor.	*M. B. Tvethe.* Cand. juris.	*C. R. Unger.* Stipendiat.	

Norske Samlinger vil udkomme paa vort Forlag i Hefter paa omtrent 10 Ark stort Oktavformat og i enhver Henseende blive værdig udstyret. Fire Hefter udgjöre et Bind, hvortil leveres Hovedtitel, Indholdsliste og fuldstændigt Register. Subskriptionsprisen bliver 6 ß Arket, og der vil ikke udkomme mere end i det Höieste eet Bind om Aaret, for hvilket Subskriptionen er bindende. Subskription modtages hos os selv og hos samtlige vore Kommissionærer i Norge, Sverige og Danmark. I Norge forsendes Skriftet med Posten uden Porto-Udgift for Modtageren, naar denne ved Rekvisitionen nöiagtig angiver, gjennem hvilket Postkontor eller Postaabneri han önsker det tilsendt. Bestillinger bedes indsendte til

Feilberg & Landmark.

NORSKE SAMLINGER,

udgivne

af

et historisk Samfund

i Christiania.

Tredie Hefte.

CHRISTIANIA.

Feilberg & Landmark.

Trykt i Carl C. Werner & Comp's. Bogtrykkeri.

1851.

Subskriptions-Indbydelse.

Siden Udgivelsen af **„Samlinger til det Norske Folks og Sprogs Historie“** i Aaret 1839 standsede, har man savnet et Tidsskrift, hvorigjennem Aktstykker til Fædrenelandets Historie kunde gjöres bekjendte for Almeenheden og bevares fra den Tilintetgjörelse, der truer dem, saalænge de henligge i Arkiverne, ubenyttede og ukjendte for Alle undtagen enkelte Granskere.

Vidende om, hvormange for Norges Historie vigtige Dokumenter i Tidernes Löb ere tilintetgjorte ved Uheld eller forkomne ved Mangel paa Omhu, og derhos saameget mere gjennemtrængte af Fölelsen for, hvor magtpaaliggende det er saavel at samle og henlede Offentlighedens Opmærksomhed paa det ikke ubetydelige Forraad af saadanne, der endnu forefindes, som at aabne Enhver, der elsker Kundskaben om vore Forfædres Tilstand og Skjæbne, Adgangen til de paalideligste Kilder, hvoraf den kan öses, have Undertegnede besluttet i Forening at forsöge paa at udgive et Hefteskrift under Titel af

Norske Samlinger,

udgivne af et historisk Samfund i Christiania.

Det Hovedformaal, som vi ved dette Foretagende have sat os, er med de fornödne Indledninger og Anmærkninger at meddele Aktstykker til Norges Historie, fornemmelig i Tidsrummet mellem 1537 og 1814, hvis Offentliggjörelse vi antage at være af Betydning for Historieforskningen, og som ikke kunne ventes at ville komme for Dagens Lys ad anden Vei end gjennem Tidsskrifter, som det her paatænkte.

T. H. Aschehoug. Cand. juris.
D. Bech. Assistent ved Rigsarkivet.
J. Chr. Berg. forh. Justitiarius.
Fr. Brandt. Stipendiat i Lovkyndighed.
H. Helliesen. Cand juris.
Chr. Lange. Archivarius.
P. A. Munch. Professor.
N. Nicolaysen. Cand. juris.
A. Schweigaard. Professor.
M. B. Tvethe. Cand. juris.
C. R. Unger. Stipendiat.

Norske Samlinger ville udkomme paa vort Forlag i Hefter paa omtrent 10 Ark stort Oktavformat og i enhver Henseende blive værdig udstyret. Fire Hefter udgjöre et Bind, hvortil leveres Hovedtitel, Indholdsliste og fuldstændigt Register. Subskriptionsprisen bliver 6 ß Arket, og der vil ikke udkomme mere end i det Höieste eet Bind om Aaret, for hvilket Subskriptionen er bindende. Subskription modtages hos os selv og hos samtlige vore Kommissionærer i Norge, Sverige og Danmark. I Norge forsendes Skriftet med Posten uden Porto-Udgift for Modtageren, naar denne ved Rekvisitionen nöiagtig angiver, gjennem hvilket Postkontor eller Postaabneri han önsker det tilsendt. Bestillinger bedes indsendte til

Feilberg & Landmark.

INDHOLD.

Side

XIII. Uddrag af Bergens Raadhus-Protokol for Tidsrummet Juli 1592—Mai 1594. (Meddelte af *N. Nicolaysen*). (Fortsættelse). 321

XIV. Proces fra 1597 angaaende en Stöl, Nödeteig, under Gaarden Thoug i Ryfylke. (Meddelt af *Fr. Brandt*). 336

XV. Nye Bidrag til Kalmar-Krigens Historie. (Meddelte af *Chr. Lange*) 362

XVI. Bidrag til Norges Historie 1716—1719. (Meddelte af *Chr. Lange*). Fortsat fra No. VII. 384

XVII. Samtidig Beretning om Prindsesse Annas, Christian den 4des Systers, Giftermaal med Kong Jacob d. 6te af Skotland og paafölgende Kroning. (Meddelt af *P. A. Munch*). (Fortsættes umiddelbart i næste Hefte). 450

NORSKE SAMLINGER,

udgivne

af

et historisk Samfund

i Christiania.

Fjerde Hefte.

CHRISTIANIA.

Feilberg & Landmark.

Trykt i Carl C. Werner & Comp's. Bogtrykkeri.

1852.

